

ΕΠΙΤΗΡΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

31

—

1995

ΕΠΕΤΗΡΙΣ

ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

31

Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών
Αναγνωστοπούλου 14 10 673 Αθήνα

Διόρθωση δοκιμίων με την ευθύνη των συγγραφέων κάθε συμβολής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί προλόγου.....	VII
Ευρετήρια των τόμων 1-30 της Επετηρίδος.....	XI
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ-ΝΟΥΡΑΟΥ: Επιβιώσεις μητριαρχικών θεσμών στα οικογενειακά και κληρονομικά έθιμα της Καρπάθου και άλλων νησιών.....	1
DIETER SIMON: Gesetzgebung als Weltordnung und Rechtsordnung. Die Auffassungen der byzantinischen Kaiser von Justinian I. bis zu Leon VI. vom Zweck der Gesetze.....	23
MENEΛΑΟΥ ΑΛ. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ: Παρατηρήσεις επί της απονομής δικαιο- σύνης κατά τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια.....	51
ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Α. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ: Προίκα και προικοσύμφωνα στη Σκύρο επί Τουρκοκρατίας.....	151

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Εκδόθηκαν ήδη τριάντα τόμοι της Επετηρίδος του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών από την εποχή που το πρώτο τεύχος της είδε το φώς της δημοσιότητας, το 1948. Είχε ήδη διαρρέυσει εικοσαετία περίπου από την ίδρυση, το 1929, του Κέντρου, του «Αρχείου της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου» όπως τότε ονομαζόταν, που οφειλόταν στην έμπνευση και στη δημιουργική πνοή του **Δημητρίου Παπούλια**, ενός εκ των πρώτων τακτικών μελών της Ακαδημίας, διαπρεπούς ιστορικού του δικαίου και καθηγητή στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η πρωτοβουλία και η επιμέλεια της εκδόσεως, κάτω από αντίξοες συνθήκες, της «Επετηρίδος» του Κέντρου οφειλόταν στον τότε Διευθυντή του, τον **Ιάκωβο Βισβίτση**, και στη συνέχεια σε εκείνους που τον διαδέχθηκαν, τον καθηγητή κ. **Μενέλαο Τουρτόγλου** και τη διδάκτορα κ. **Αναστασία Σιφωνιού-Καράπα** και τους συνεργάτες τους.

Η συμπλήρωση των τριάντα τόμων της Επετηρίδος είναι ένα σημαντικό γεγονός που αξίζει να εξαρθεί και να εορτασθεί. Είναι όμως πρωτίστως η ευκαιρία για έναν απολογισμό. Κρίθηκε ότι ο καλύτερος απολογισμός θα ήταν η κατάρτιση και δημοσίευση Ευρετηρίων των τριάντα τόμων της Επετηρίδος. Την εργασία αυτή ανέλαβε και σε βραχύ χρονικό διάστημα έφερε σε πέρας το προσωπικό του Κέντρου. Η αρχική ιδέα να εκδοθούν αυτοτελώς τα Ευρετήρια προσέκρουσε σε γραφειοκρατικά εμπόδια· έτσι προκρίθηκε η λύση να προταχθούν στον μετά χείρας τόμο.

Καταρτίσθηκαν και δημοσιεύονται έξι συνολικώς ευρετήρια: Ευρετήριο της αντιστοιχίας των τόμων της Επετηρίδος και του έτους κυκλοφορήσεώς της (I)· ευρετήριο των συγγραφέων-εκδοτών κατά αλφαβητική σειρά των επωνύμων τους (II)· ευρετήριο των μελετών κατά την αλφαβητική σειρά των συγγραφέων τους (III)· ευρετήριο των πινάκων και των ευρετηρίων που είναι προσαρτημένα σε πολλές από τις δημοσιευμένες μελέτες (IV)· ευρετήριο των πηγών που εκδίδονται στην Επετηρίδα (V) και τέλος ευρετήριο ονομάτων, τόπων και όρων (VI). Για τα δύο τελευταία ευρετήρια είναι ανάγκη να σημειωθούν ορισμένες διευκρινήσεις.

Το ευρετήριο των πηγών (V) περιλαμβάνει όλες τις πηγές που εκδόθηκαν στα πλαίσια της Επετηρίδος και διαιρείται σε δύο μέρη. Το πρώτο περιλαμβάνει τα

αυτοτελή έργα ή αποσπάσματα τους κατά τη χρονολογική σειρά εκδόσεώς τους. Το δεύτερο περιέχει όλα τα έγγραφα που έχουν εκδοθεί στα πλαίσια των μελετών που δημοσιεύθηκαν στην Επετηρίδα ή σε παραρτήματά τους και ακολουθεί ειδολογική διαίρεση. Τα έγγραφα διακρίνονται, αναλόγως με το συντάκτη τους, σε έγγραφα δημοσίων αρχών, δικαστηρίων, νοταρίων και ιδιωτών. Τα έγγραφα των δημοσίων αρχών διαιρούνται σε εκείνα της κεντρικής διοικήσεως και σε εκείνα των τοπικών αρχών. Τα πρώτα παρατίθενται κατά τη χρονολογική σειρά συντάξεώς τους· τα έγγραφα των τοπικών αρχών παρουσιάζονται με την αλφαβητική σειρά των τόπων προελεύσεώς τους, για κάθε τόπο δε ακολουθείται η χρονολογική τάξη των επιμέρους εγγράφων.

Το ευρετήριο τέλος ονομάτων, τόπων και όρων (VI) δεν είναι εξαντλητικό αλφαβητικό λημματολόγιο ούτε ενσωματώνει τα ευρετήρια εκείνα που τυχόν δημοσιεύονται ως παραρτήματα σε επιμέρους μελέτες και τα οποία συγκεντρώνονται, όπως σημειώθηκε, σε αυτοτελές ευρετήριο (IV). Περιλαμβάνει, κατ' επιλογήν, ονόματα, τοπωνύμια και όρους που προκύπτουν ιδίως από τους τίτλους των επιμέρους μελετών ή αποτελούν αντικείμενο επεξεργασίας σε κεφάλαια ή ενότητες των μελετών αυτών.

* * *

Ο μετά χείρας τόμος περιλαμβάνει τέσσερις μελέτες διακεκριμένων συνεργατών της Επετηρίδος, οι οποίες αναφέρονται σε περισσότερες περιόδους της ιστορίας του ελληνικού δικαίου.

Το πρόβλημα των λόγων επιδιώσεως μητριαρχικών θεσμών μέχρι σήμερα εξακολουθεί να συζητείται στην επιστήμη. Στο ζήτημα αυτό γενικώς και ειδικότερα σε επιδιώξεις μητριαρχικών θεσμών στα οικογενειακά και κληρονομικά έθιμα της Καρπάθου και άλλων νησιών αναφέρεται η πρώτη μελέτη του τόμου, του Ακαδημαϊκού και επί σειρά ετών μέλους της Εφορευτικής Επιτροπής και Επόπτη του Κέντρου κ. Γ. Μιχαηλίδη - Νουάρου, ομότιμου καθηγητή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η πρωτεύουσα θέση της γυναίκας στην οικογενειακή ζωή στην περιοχή των νησιών του Αιγαίου και η μεγάλη επιρροή που ασκεί ως σύζυγος και μητέρα διαφωτίζεται και εξηγείται μέσα από θεσμούς και έθιμα που επιδιώνουν έως σήμερα, όπως ο μητροτοπικός γάμος, η αυτονομία της έγγαμης γυναίκας, το έθιμο του κανακάρη και της κανακαράς σε συνδυασμό με το έθιμο των πρωτοτοκίων και η αρχή «το γονικό στο γονικό».

Οι απόψεις των βυζαντινών αυτοκρατόρων από τον Ιουστινιανό Α' μέχρι και το Λέοντα ΣΤ' για το σκοπό των νόμων είναι ήδη ένα προκλητικό θέμα. Πόσο

μάλλον όταν η διαπραγματεύσή του, στη δεύτερη μελέτη του τόμου, προέρχεται από τη γραφίδα του αντεπιστέλλοντος μέλους της Ακαδημίας Αθηνών καθηγητή κ. D. Simon, Διευθυντή του Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte, που συνδυάζει βαθειά γνώση των βυζαντινών νομοθετικών πηγών και της γενικής θεωρίας του δικαίου. Η συνολική θεώρηση της βυζαντινής νομοθεσίας οδηγεί στη διαπίστωση ότι σταθερή επιδίωξη του εκάστοτε νομοθέτη ήταν να συγκεντρώσει και να αποκαθάρει το δίκαιο, να συγκροτήσει τάξη Δικαίου. Επιδίωξη όλων των νομοθετών υπήρξε ασφαλώς επίσης και η εξασφάλιση στους υπηκόους τους των προϋποθέσεων για Δικαιοσύνη. Η έμφαση όμως της επιδίωξης αυτής, από τον Ιουστινιανό τον Α' έως τον Λέοντα ΣΤ', διέφερε αισθητά από νομοθέτη σε νομοθέτη.

Η έρευνα του δικαίου που εφαρμόστηκε στην πράξη τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια έχει μεγάλη σημασία για την ιστορία του ελληνικού δικαίου αφού ύστερα από μία μακραίωνη δουλεία, κατά την οποία κυριαρχούσε η αυθαιρεσία του κατακτητή, αρχίζει μία προσπάθεια για να λειτουργήσει κράτος δικαίου. Την κατάσταση της δικαιοσύνης κατά την περίοδο αυτή προσεγγίζει η μελέτη του αντεπιστέλλοντος μέλους της Ακαδημίας Αθηνών και επί μακρά σειρά ετών Διευθυντή του Κέντρου καθηγητή κ. Μ. Τουρτόγλου, πρώην Πρύτανη του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, μέσω μιας αντιδικίας με πολλά και ενδιαφέροντα νομικά ζητήματα, για την οποία είχαν μάλιστα εκδοθεί περισσότερες αποφάσεις δικαστηρίων διαφορετικού βαθμού. Το γεγονός ότι όλα τα νομικά ζητήματα που τίθενται ερευνώνται σε συνάρτηση με τις πηγές του ρωμαϊκού και του βυζαντινού δικαίου καθιστά την εργασία μία σημαντική συμβολή για τη μελέτη της ιστορίας του μεταβυζαντινού δικαίου.

Με το θέμα της προίκας επί Τουρκοκρατίας ασχολείται η τέταρτη και τελευταία μελέτη του τόμου. Η μελέτη αυτή, βασισμένη κυρίως σε πρωτογενές υλικό από το πλούσιο ιδιωτικό αρχείο του συγγραφέα της, του ιστοριοδίφη κ. Ξ. Αντωνιάδη, εξετάζει και αναλύει το θεσμό της προίκας κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, όπως αυτός εμφανίζεται και διαμορφώνεται ειδικώς στη Σκύρο υπό την επίδραση του ελληνικού δικαίου και των τοπικών εθίμων. Η παροχή των προικίων αποκλειστικά στη θυγατέρα, η έλλειψη αναφοράς στα περισσότερα προικοσύμφωνα σε επικείμενο γάμο, η συνήθεια της προίκισης και των αρρένων και η λεπτομερής καταγραφή των προικίων και κυρίως της «αλώνης του οσπίτιου» αποτελούν μερικές από τις πολύ ενδιαφέρουσες τοπικές ιδιομορφίες που διαφωτίζονται με την εργασία αυτή.

Στον παρόντα τόμο επιχειρήθηκαν ορισμένες αλλαγές που αφορούν στη μορφή της Επετηρίδος. Διατηρήθηκαν τα στοιχεία εκείνα που εκφράζουν και συμβολίζουν τη συνέχειά της. Επενέχθηκαν μεταβολές σε άλλα, που αφορούν περισσότερο στην εμφάνισή της. Προκρίθηκε τέλος η αποσύνδεση της αριθμώσεως των τόμων από τη χρονολογία καταρτίσεως τους, πράγμα που δημιουργούσε ικανές πρακτικές δυσχέρειες, ενόψει του ανοίγματος που με τον καιρό δημιουργήθηκε μεταξύ της χρονολογίας στην οποία αναφέρεται η Επετηρίς και του έτους κυκλοφορήσεώς της, που ήταν συνάρτηση κυρίως των οικονομικών δυνατοτήτων της Ακαδημίας. Η Επετηρίς άλλωστε, παρά τον τίτλο της, ούτε σχεδιάστηκε ούτε υπήρξε ποτέ τακτική ετήσια έκδοση του Κέντρου. Κατά συνέπεια του λοιπού αρκεί για την παραπομπή στην Επετηρίδα ο αριθμός του τόμου και η χρονολογία εκδόσεώς του.

Ο Διευθυντής του Κέντρου

I. Μ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

Καθηγητής Νομικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ
ΤΩΝ ΤΟΜΩΝ 1-30

ΥΠΟ
ΙΩΑΝΝΗ Μ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ, ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΡΟΔΟΛΑΚΗ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΓΚΡΙΝΙΑΤΣΟΥ, ΛΥΔΙΑΣ ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ-ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

I

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΤΟΜΩΝ ΤΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΚΑΙ ΕΤΟΥΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

II

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ-ΕΚΔΟΤΕΣ

III

ΜΕΛΕΤΕΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

III

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΕΝΑ ΣΕ ΜΕΛΕΤΕΣ

V

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΠΗΓΕΣ

A. ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΕΡΓΑ

B. ΕΓΓΡΑΦΑ

1. ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΑΡΧΩΝ

2. ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

3. ΝΟΤΑΡΙΩΝ

4. ΙΔΙΩΤΩΝ

VI

ΟΝΟΜΑΤΑ, ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΟΡΟΙ

I. ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΤΟΜΩΝ ΤΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΟΣ ΚΑΙ ΕΤΟΥΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ*

1	1948
2	1949
3	1950
4	1951
5	1954
6	1955
7	1957
8	1958
9	1962
10-11 (1963-1964)	1966
12 (1965)	1968
13 (1966)	1969
14 (1967)	1970
15 (1968)	1972
16-17 (1969-1970)	1972
18 (1971)	1973
19 (1972)	1974
20-21 (1973-1974)	1976
22 (1975)	1977
23 (1976)	1978
24-26 (1977-1979)	1982
27-28 (1980-1981)	1985
29-30 (1982-1983)	1990

* Η «Επετηρίς» αρχικώς έφερε τον τίτλο «Επετηρίς του Αρχείου της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου»· από τον τόμο 10-11 και μετά φέρει τον τίτλο «Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου».

II. ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ-ΕΚΔΟΤΕΣ

Αντωνιάδης Ξ.	27-28.299, 29-30.61
Αρτεμιάδη Α.	29-30.125
Βαγιακάκος Δ.	5.3, 6.3
Βισβίζης Ι.	1.1, 3.1, 3.8, 6.122, 7.10, 9.7, 4.1, 5.123, 5.127, 5.144, 6.93, 6.131, 7.1, 7.20, 8.135, 9.1-6, 12.1
Camariano N.	24-26.CVII, 417
Γκρινιάτσος Γ.	23.180
Γριτσόπουλος Τ.	3.118
Georgescu V.	24-26.1
Δημακόπουλος Γ.	10-11.40, 14.1, 15.39
Δρακάκης Α.	18.169
Ζέπος Ι.	18.1
Ζέπος Π.	23.123, 23.157, 23.175, 24-26.1
Θέμελη-Κατηφόρη Δ.	20-21.25
Κανίνιας Σ.	27-28.259
Kempner M.	23.51
Kohler J.	23.39
Κρασσάς Α.	23.57
Μαριδάκης Γ.	23.1-18
Μάρκου Γ.	20-21.15, 22.16
Μαστροδημήτρης Π.	16-17.233
Μέρτζιος Κ.	8.103
Μιχαηλίδης-Νουάρος Γ.	29-30.7
Μπουμπουλίδης Φ.	8.112
Οικονομίδης Δ.	3.17
Παπαστάθης Χ.	27-28.363
Πεντόγαλος Γ.	22.69
Perentidis S.	27-28.635
Pinner A.	23.51
Πιτσάκης Κ.	18.223, 18.249, 19.111, 22.38, 23.85
Regelsberger F.	23.46

Ροδολάκης Γ.	22.171, 27-28.675, 29-30.37, 29-30.125
Röll B.	19.1
Simon D.	18.239
Σιφωνιού-Καράπα Α.	16-17.1, 16-17.41, 24-26.1, 27-28.IX, 29-30.125
Σκοπετέας Σ.	3.60, 6.100
Τουρτόγλου Μ.	5.150, 7.155, 8.1, 10-11.1, 12.169, 12.199, 14.207, 15.1, 16-17.1, 16-17.41, 20-21.3, 22.1, 23.19, 23.143, 27-28.VII, 29-30.23, 29-30.49
Τρωϊάνος Σ.	12.130, 13.1, 16-17.1, 16-17.4
Φλογαΐτης Σ.	22.146
Χριστοφιλοπούλου Αικ.	2.6

III. ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Αντωνιάδη Ξ.: Δικαιοπρακτικά έγγραφα Σκύρου 17ου αιώνα, **27-28.299-361.**

- Το ιδιοκτησιακό καθεστώς και η αγοραπωλησία ακινήτων στην Τουρκοκρατούμενη Σκύρο (Συμβολή στην έρευνα του μεταβυζαντινού ελληνικού δικαίου), **29-30.61-122**

Βαγιακάκου Δ.: Μανιάται εις Ζάκυνθον. Επί τη βάσει ανεκδότων εγγράφων του αρχειοφυλακείου Ζακύνθου. Α'. Η οικογένεια Νίκλων-Νικλιάνων (1554-1559), **5.3-96, 6.3-92.**

Βισβίτζη Ι.: Αι μεταξύ των συζύγων περιουσιακαί σχέσεις εις την Χίον κατά την τουρκοκρατίαν, **1.1-164.**

- Το υπουργικόν σχέδιον του Β. Διατάγματος της 23 Φεβρουαρίου 1835, **3.1-7.**

- Νομικά τινα έθιμα των νήσων Σπετσών, Ύδρας, Πόρου και Σαλαμίνας, **3.8-16.**

- Τα ερωτήματα του Υπουργείου της Δικαιοσύνης του έτους 1833 περί των νομικών εθίμων και αι επ' αυτών απαντήσεις των τοπικών αρχών, **3.158-169, 6.122-130, 7.10-19, 9.7-151.**

- Ναξιακά νοταριακά έγγραφα των τελευταίων χρόνων του Δουκάτου του Αιγαίου (1538-1577), **4.1-167.**

- Σημασιολογικά, **5.123-126.**

- Τα έγγραφα δικαιοπραξιών της Μυκόνου του 17ου και 18ου αιώνας, **5.127-143.**

- Η πρώτη εν Ελλάδι Εισαγγελική αγόρευσις, **5.44-149.**

- Διονύσιος ο Πύρρος ως εραμιστής νόμων, **6.93-99.**

- Το πρόβλημα της ιστορίας του μεταβυζαντινού δικαίου, **6.131-153.**

- Η εκλογή των Μητροπολιτών και Επισκόπων εν Πελοποννήσω κατά την βενετοκρατίαν (1685-1715), **7.1-9.**

- Δικαστικά αποφάσεις του 17ου αιώνας εκ της νήσου Μυκόνου, **7.20-154.**

- Το κληρονομικόν δικαίωμα των συζύγων επί ατέκνου γάμου εις την Πάρον κατά τον 18ον αιώνα, **8.135-203.**

- Μία σύμβασις του 19ου αιώνας, **9.1-6.**

– Τινά περί των προικίων εγγράφων κατά την βενετοκρατίαν και την τουρκοκρατίαν, **12.1-129.**

Γκρινιάτσου Γ.: Μετάφραση του Zakon Sudnyj Ljudem (Νόμος διά να δικάζονται οι άνθρωποι), **23.180-187.**

[Γραμματείας επί της Δικαιοσύνης]: Νομικά έγγραφα της επί της Δικαιοσύνης Γραμματείας της Καποδιστριακής εποχής, **5.97-122.**

Γριτσοπούλου Τ.: Πωλητήρια και άλλα έγγραφα της παρά την Δημητσάναν μονής του Φιλοσόφου (1626-1787), **3.118-157.**

Δημακοπούλου Γ.: Ο Κώδιξ των Νόμων της ελληνικής επανάστασεως 1822-1828. Η νομοθετική διαδικασία. Τα κείμενα των νόμων, **10-11.40-234.**

– Ο Κώδιξ των Ψηφισμάτων της Ελληνικής Πολιτείας. Α' 1828-1829, **14.1-205.**

– Ο Κώδιξ των Ψηφισμάτων της Ελληνικής Πολιτείας. Β' 1829-1832, **15.39-196.**

Δρακάκη Α.: Πρωτότυποι νομικοί θεσμοί εις την οικιζομένην Ερμούπολιν (1821-1830), **18.169-222.**

Ζέπου Ι.: Νομοθεσία Σόλωνος, **18.1-168.**

Ζέπου Η.: Το δίκαιον της Κύπρου επί Φραγκοκρατίας, **23.123-141.**

– Κεϊτούκειτος-Τιπούκειτος, **23.157-174.**

– Εισαγωγικό σημείωμα στο Zakon Sudnyj Ljudem (Νόμος διά να δικάζονται οι άνθρωποι), **23.175-179.**

Ζέπου Η., Georgescu V., Σιφωνιού-Καράπα Α.: Νομικόν Πρόχειρον, συνταχθέν υπό Μιχαήλ Φωτεινοπούλου εις Βουκουρέστιον (1765-1777), **24-26.1.**

Θέμελη-Κατηφόρη Δ.: Αι αποφάσεις του Θαλασσίου Δικαστηρίου 1828-1829, **20-21.25-477.**

Κανίνια Σπ.: Η δικαιοσύνη στο Μεσολόγγι (1821-1826), **27-28.259-295.**

Kohler J., Regelsberger F., Kempner M., Pinner A., Κρασά Α.: Γνωμοδοτήσεις περί του ζητήματος των περισσευμάτων της κληρονομίας Συγγρού, **23.39-64.**

Μαριδάκη Γ.: Γάμος Ελλήνων καθολικών και το Πρωτόκολλον του Λονδίνου της 3 Φεβρουαρίου 1830, **23.1-18.**

Μάρκου Γ.: Ο υπ' αριθμόν 2590 ελληνικός κώδιξ της Αποστολικής Βατικανής βιβλιοθήκης, **20-21.15-24.**

— Τρία ιδιόγραφα γράμματα του νοταρίου Θηβών (16ος αιών) Μανουήλ Μαλαξού και η εκ της Βατικανής Βιβλιοθήκης διέλευσής του, **22.16-37.**

Μαστροδημήτρη Π.: Εκκλησιαστική δίκη εν Άνδρω κατά τον ΙΕ' αιώνα (πέντε ανέκδοτα έγγραφα εκ του μυστικού αρχείου του Βατικανού), **16-17.233-248.**

Μέρτζιου Κ.: Μία διαθήκη εκ Σίφνου του 1662, **8.103-111.**

Μιχαηλίδου-Νουάρου Γ.: Οι λόγοι διαζυγίου κατά την νομολογία του εκκλησιαστικού δικαστηρίου της Κω (του 18ου αιώνα), **29-30.7-22.**

Μπουμπουλίδου Φ.: Νοτάριοι Ζακύνθου, **8.112-133.**

[**Νομικής Σχολής Βερολίνου:**] Νομική Γνωμοδότησις της εν Βερολίνω Νομικής Σχολής «Περί παραγραφής των αγωγών του Δημοσίου κατά τον Ρωμαϊκόν και Βυζαντινόν νόμον», **23.65-84.**

Οικονομίδου Δ.: Η «Δικανική τέχνη» του Δημητρίου Καταρτζή-Φωτιάδου, **3.17-59.**

Παπαστάθη Χ.: Νομοκάνων Γεωργίου Τραπεζούντιου. Η εις την νεοελληνικήν μεταγλώττισις των «Διαταγών των Αγίων Αποστόλων» κατά το Ms.Gr. 696 (297) της Ρουμανικής Ακαδημίας, **27-28.363-631.**

Πεντόγαλου Γ.: Ήθη και ανθρώπινες σχέσεις στην Κεφαλονιά τον ΙΣΤ' αιώνα (πληροφορίες από είκοσι δύο ανέκδοτα νοταριακά έγγραφα), **22.69-145.**

Perentidis St.: Trois notes sur la tradition de la Peira, **27-28.635-671.**

Πιτσάκη Κ.: (Κωνσταντίνου Αρμενοπούλου;) Ανέκδοτη «Πραγματεία» Περί Νηστειών, **18.223-238.**

— Κριτικές παρατηρήσεις στο κείμενο της Εξαβίβλου, **18.249-270.**

— Γρηγορίου Ακινδύνου, Ανέκδοτη Πραγματεία περί (Κωνσταντίνου;) Αρμενοπούλου, **19.111-216.**

— Ανύπαρκτο «Συνοδικόν Ψήφισμα» του Μιχαήλ Κηρουλαρίου, **22.38-68.**

— Γύρω από τις πηγές της «Επιτομής Κανόνων» του Κωνσταντίνου Αρμενοπούλου: Τα σχόλια, **23.85-122.**

Ροδόλαχη Γ.: Διατάξεις ναυτικού δικαίου σε μεταβυζαντινά νομοκανονικά έργα, **22.171-183.**

— Εμπορικές εταιρείες στην Ύδρα (1792-1820), **27-28.675-698.**

—Η αποδοχή του Γαλλικού Εμπορικού Κώδικα, **29-30.37-48.**

Röll B.: Untersuchungen zur privatrechtlichen Stellung der Frau Böotien im 2. Jahrhundert vor Christus nach den Inschriften, **19.1-110.**

Simon D.: Eine Unbekannte Ecloga-Handschrift, **18.239-248.**

Σιφωνιού-Καράπα Α.: Παναγιώτης Ιω. Ζέπος. Η σταδιοδρομία και το έργο του, **27-28.IX-XXXV.**

Σιφωνιού-Καράπα Α., Τουρτόγλου Μ., Τρωϊάνου Σ.: Μανουήλ Μαλαξού Νομοκάνων, **16-17.1-39.**

Σιφωνιού-Καράπα Α., Τουρτόγλου Μ., Τρωϊάνου Σ.: Το νοταριακόν αρχεῖον Κεφαλληνίας, **16-17.41-231.**

Σιφωνιού-Καράπα Α., Ροδολάκη Γ., Αρτεμιάδη Α.: Ο Κώδικας του Νοταρίου Νάξου Ιωάννου Μηλιάτη 1680-1689 (χρ. Γ.Α.Κ. 86), **29-30.125-1311.**

Σκοπετέα Σ.: Έγγραφα ιδιωτικά εκ Δ. Μάνης των ετών 1547-1830, **3.60-117.**
— Διαθήκαι εκ της Δ. Μάνης, **6.100-121.**

Τουρτόγλου Μ.: Αι φυλακαί επί Καποδίστρια, **5.150-164.**

— Αναφορά της Μαντιώς Μαυρογένους κατά του Δημητρίου Ύψηλάντου, **7.155-160.**

— Ο Διοργανισμός των Δικαστηρίων και η Πολιτική και Εγκληματική Διαδικασία του 1830. Κριτικά παρατηρήσεις Αλ. Πάλμα-Απαντήσεις Ι. Γενατά, **8.1-102.**

— Τα πρώτα εν Ελλάδι ακυρωτικά δικαστήρια, **10-11.1-39.**

— Κοινωνικά τινες επιδράσεις εις το βυζαντινόν δίκαιον, **12.169-198.**

— Ιάκωβος Τ. Βισβίτζης (1897-1968), **12.199-202.**

— Η απάντησις της Δημογεροντίας Τήνου εις τα περί των νομικών εθίμων ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, **14.207-214.**

— Περί της ποινικής Δικαιοσύνης επί τουρκοκρατίας και μετ' αυτήν μέχρι και του Καποδιστρίου. Βυζαντιναί τινές επιδράσεις επί το εφαρμοσθέν δίκαιον, **15.1-37.**

— Περί της απονομής χάριτος κατά το βυζαντινόν και μεταβυζαντινόν δίκαιον μέχρι και του Καποδιστρίου, **20-21.3-13.**

— Περί της εκλογής δικαστικών και διοικητικών αρχών εις την νήσον Κέρκυραν. Βενετοκρατία-Δημοκρατικοί Γάλλοι (1797-1799), **22.1-15.**

— Η δικαιοσύνη εις την Μάνην επί Καποδίστρια, **23.19-37.**

- Επιδράσεις του αρχαίου ελληνικού και ιδία του αττικού δικαίου εις τας περί μοιχείας διατάξεις του ρωμαϊκού και του βυζαντινού δικαίου, **23.143-156.**
- Παναγιώτης Ιω. Ζέπος (1908-1985), **27-28.VII-VIII.**
- Η νομολογία των κριτηρίων της Μυκόνου (17ος-19ος αι), **27-28.3-257.**
- Παρατηρήσεις επί των νομικών εθίμων εξ αφορμής δύο εθίμων της Βυτίνας, **29-30.23-35.**
- Η επίδραση της Γαλλικής Επανάστασεως στη Ελληνική ποινική νομοθεσία κατά την Επανάσταση και την Καποδιστριακή περίοδο, **29-30.49-59.**

Τρωϊάνου Σ.: Συμβολή εις την έρευναν των υπό των βυζαντινών αυτοκρατόρων παρεχομένων ενόρκων εγγυήσεων, **12.130-168.**

- Η εκκλησιαστική διαδικασία μεταξύ 565 και 1204, **13.1-147.**

Φλογαΐτη Σ.: Το νοταριακό αρχείο Λευκάδας (3 Μάη 1692-23 Μάρτη/4 Απρίλη 1864), **22.146-170.**

Χριστοφιλοπούλου Αικ.: Η Σύγκλητος εις το βυζαντινόν κράτος, **2.6-151.**

IV. ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΕΝΑ ΣΕ ΜΕΛΕΤΕΣ

Αντωνιάδη Ξ., *Δικαιοπρακτικά έγγραφα Σκύρου 17ου αιώνα*

Πίνακας αλφαβητικός κυρίων ονομάτων, πραγμάτων και νομικών όρων 27-28.353-360

– *Το ιδιοκτησιακό καθεστώς της Σκύρου κ.λπ.*

Γενικό Ευρετήριο 29-30.116-122

Βαγιακάκου Δ., *Μανιάται εις Ζάκυνθον κ.λπ.*

Λεξιλόγιο 6.72-85

Πίναξ κυρίων ονομάτων και τοπωνυμίων 6.86-92

Βισβίτζη Ι., *Αι μεταξύ των συζύγων περιουσιακαί σχέσεις κ.λπ.*

Πίναξ ονομάτων, προσώπων και τόπων 1.151-157

Πίναξ όρων και πραγμάτων, 1.157-162

Πίναξ δημοσιευμένων Χιακών εγγράφων 1.163-164

– *Ναξιακά νοταριακά έγγραφα κ.λπ.*

Πίναξ ονομάτων, προσώπων και τόπων 4.150-156

Πίναξ όρων και πραγμάτων 4.156-165

– *Δικαστικά αποφάσεις κ.λπ.*

Πίναξ ονομάτων, προσώπων και τόπων 7.145-147

Πίναξ όρων και πραγμάτων 7.148-154

– *Το κληρονομικόν δικαίωμα των συζύγων κ.λπ.*

Πίναξ λέξεων, εγγράφων 8.201-203

– *Τα ερωτήματα κ.λπ.*

Πίναξ απαντήσεων περί εθίμων 9.150-151

– *Τινά περί των προικίων εγγράφων κ.λπ.*

Πίναξ ονομάτων, προσώπων, τόπων και όρων 12.114-127

Πίναξ δημοσιευθέντων εγγράφων **12.128**

Πίναξ περιεχομένων **12.129**

Γριτσοπούλου Τ., *Πωλητήρια και άλλα έγγραφα κ.λπ.*

Πίναξ κυρίων ονομάτων και τοπωνυμίων **3.154-157**

Πίναξ λέξεων **3.157**

Δημακοπούλου Γ., *Ο Κώδιξ των Νόμων της Ελληνικής επανάστασης κ.λπ.*

Ευρετήριο καθ' ύλην του Κώδικος των Νόμων **10-11.229**

Ευρετήρια λοιπών νομοθετημάτων **10-11.230**

Πίναξ περιεχομένων **10-11.231-234**

– *Ο κώδιξ των Ψηφισμάτων κ.λπ.*

Ευρετήριο καθ' ύλην του κώδικος των Ψηφισμάτων **14.199-200, 15.190**

Ευρετήρια λοιπών νομοθετημάτων **14.201-202, 15.191-193**

Πίναξ περιεχομένων **14.203-204, 15.194-196**

Δρακάκη Α., *Πρωτότυποι νομικοί θεσμοί κ.λπ.*

Πίναξ ονομάτων, προσώπων και τόπων **18.221-222**

Ζέπου Ι. Δ., *Νομοθεσία Σόλωνος*

Αλφαριθμητικόν Ευρετήριο **18.159-168**

Ζέπου Ι., Georgescu V., Α. Σιφωνιού-Καράπα, *Νομικόν Πρόχειρον συνταχθέν υπό Μιχαήλ Φωτεινοπούλου κ.λπ.*

Πίναξ πηγών **24-26.629-652**

Πίναξ αλφαριθμητικός κυρίων ονομάτων, πραγμάτων και νομικών όρων **24-26.652-660**

Λεξιλόγιον **24-26.661-664**

Πίναξ περιεχομένων **24-26.665-678**

Θέμελη-Κατηφόρη Δ., *Αι αποφάσεις του θαλασσίου δικαστηρίου 1828-1829*

Ευρετήριο **20-21.455-476**

Μπουμπουλίδου Φ., *Νοτάριοι Ζακύνθου*

Χρονολογικός πίναξ νοταρίων **8.126-133**

Παπασταθή Χ., *Νομοκάνων Γεωργίου Τραπεζούντιου κ.λπ.*

Γλωσσάριον **27-28.619-620**

Πίναξ περιεχομένων του Νομοκάνονος **27-28.621-631**

Röll B., Untersuchungen zur privatrechtlichen κ.λπ.

Anhang I. Freilassungsinschriften 19.2-6

Angang II. Die übrigen behandelten Inschriften. Darlehen, Pachturkunden
19. 7-12

Inhaltsübersicht 19.109-110

**Σιφωνιού-Καράπα Α., Τουρτόγλου Μ., Τρωϊάνου Σ., Το νοταριακόν Αρχεῖον
Κεφαλληνίας**

Αλφαβητικός πίναξ ονομάτων 16-17.223-231

**Σιφωνιού-Καράπα Α., Γ. Ροδολάκη, Α. Αρτεμιάδη, Ο Κώδικας του νοταρίου
Νάξου Ιωάννου Μηλιάτη 1680-1689 (χρ. ΓΑΚ 86)**

Ευρετήριο νομικών όρων και λέξεων 29-30.1225-1262

Ευρετήριο κυρίων ονομάτων 29-30.1263-1303

Ευρετήριο τοπωνυμίων 29-30.1304-1311

Σκοπετέα Σ., Έγγραφα ιδιωτικά εκ Δ. Μάνης των ετών 1547-1830

Πίναξ κυρίων ονομάτων και τοπωνυμίων 3.113-116

Πίναξ λέξεων 3.117

Τουρτόγλου Μ., Η νομολογία των κριτηρίων της Μυκόνου (17ος-19ος αι)

Ευρετήριο λέξεων 27-28.229-244

Ευρετήριο τοπωνυμίων 27-28.245-246

Ευρετήριο κυρίων ονομάτων 27-28.247-257

Τρωϊάνου Σ., Η εκκλησιαστική διαδικασία κ.λπ.

Πίναξ πηγών 13.131-143

Πίναξ νεωτέρων συγγραφέων και εκδότων 13.144-146

Πίναξ περιεχομένων 13.147

Φλογαίτη Σ., Το νοταριακό αρχείο Λευκάδας κ.λπ.

Αλφαβητικός πίνακας ονομάτων 22.169-170

Χριστοφιλοπούλου Αικ., Η Σύγκλητος εις το βυζαντινόν κράτος

Πίναξ πηγών 2.135-149

Αλφαβητικός πίναξ 2.150

V. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΠΗΓΕΣ*

Α. ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΕΡΓΑ

- Δημητρίου Καταρτζή-Φωτιάδου, «Δικανική Τέχνη» 3.26-54
 Διονυσίου Πύρρου, «Νόμος Δικανικός», Α' βιβλίο 6.94-99
 Κώδιξ των Νόμων της Ελληνικής Επαναστάσεως 1822-1828 10-11.61-228
 Κώδιξ των Ψηφισμάτων της Ελληνικής Πολιτείας 1828-1832 14.11-194,
 15.39-184
 Μανουήλ Μαλαζού, Νομοκάνων, κεφ. σξθ'-σπη' 16-17.7-39
 Σόλωνος, Νομοθεσία 18.11-158
 Κωνσταντίνου Αρμενοπούλου (;) «Πραγματεία» περί νηστειών 18.237-238
 Εκλογή, τίτ. 1 και 2.1-7 (μετάφραση στη νεοελληνική) 18.245-246
 Γρηγορίου Ακινδύνου, Πραγματεία περί Αρμενοπούλου 19.188-206
 Zakon Sudnyj Ljudem (Νόμος διά να δικάζονται οι άνθρωποι) 23.180-187
 Μιχαήλ Φωτεινοπούλου, Νομικόν Πρόχειρον 24-26.3-415
 Γεωργίου Τραπεζουντίου, Νομοκάνων 27-28.379-616
 Ιωάννου Μηλιάτη, Κώδικας νοταριακός 29-30.129-1220

* Στα «Αυτοτελή έργα» ή αποσπάσματά τους ακολουθείται η σειρά των τόμων της Επετηρίδος. Στα «Έγγραφα» ακολουθείται η αλφαβητική σειρά των τόπων συντάξεώς τους και κατά τόπο η χρονολογική σειρά. Τα έγγραφα που προέρχονται από την Κεντρική Διοίκηση αποτέλεσαν μία ξεχωριστή ομάδα και παρατίθενται κατά χρονολογική σειρά στην αρχή.

B. ΕΓΓΡΑΦΑ

1. ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΑΡΧΩΝ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

- Έγγραφα φραγκικών εκκλησιαστικών αρχών, έτ. 1463 **16-17.238-248**
 Ψήφισμα Βενετικής Γερουσίας, έτ. 1696 **7.5-6**
 Έκθεση δύο Consultori, έτ. 1712 **7.7-9**
 Χρυσόβουλλο Ιωαν. Σ. Μ. Ρακοβίτζα, έτ. 1765 **24-26.595-596**
 Χρυσόβουλλο Ιωάννου Σκαρλάτου Γρηγορίου Γκίκα, έτ. 1766 **24-26.597-598**
 Αφιέρωση Μ. Φωτεινοπούλου, έτ. 1766 **24-26.599-600**
 Απόφαση Βουλευτικού Σώματος, έτ. 1824 **18.207**
 Αναφορά Υπουργείου Πολεμικών, έτ. 1824 **18.208**
 Επιστολή Χρ. Κλονάρη, έτ. 1829 **10-11.15-17**
 Εκθέσεις Γραμματείας Δικαίου, έτ. 1829-1831 **23.32-37**
 Κατάλογοι προτεινομένων δικαστών, έτ. 1830 **10-11.19-26**
 Έκθεση Υπουργείου (Γραμματείας) Δικαιοσύνης, έτ. 1830 **10-11.26-30**
 Γνωμοδότηση Υπουργού (Γραμματείας) Δικαιοσύνης Ι. Γενατά, έτ. 1831
5.97-118
 Έγγραφο Ανωτάτου Δικαστηρίου, έτ. 1831 **10-11.13-15**
 Έκθεση Υπουργείου (Γραμματείας) Δικαιοσύνης, έτ. 1831 **10-11.30-36**
 Έγγραφο Ανωτάτου Δικαστηρίου, έτ. 1831 **10-11.38-39**
 Εγκύκλιος Υπουργείου (Γραμματείας) Δικαιοσύνης, έτ. 1833, **3.160-163**
 Εγκύκλιος Υπουργείου (Γραμματείας) Δικαιοσύνης, έτ. 1833 **9.72-75**
 Εγκύκλιος Υπουργείου (Γραμματείας) Δικαιοσύνης, έτ. 1833 **5.118-122**

ΤΟΠΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Αθήλου τόπου

έτ. 1833 **9.146-147, 147-149**

Άγιος Πέτρος

Δημογεροντίας, έτ. 1833 **29-32**

Αίγινα

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.8-10, 9.95-97

Αίγιο

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.144-146

Αμοργός

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 7.18-19, 9.92-93

Ανάφη

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.94-95

Ανδρίτσαινα

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.127-128

Άνδρος

Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου, έτ. 1830 23.30-31

Άργος

Ανωτάτου Δικαστηρίου, έτ. 1830 10-11.17

Ανωτάτου Δικαστηρίου, έτ. 1830 10-11.18, 19

Δημογεροντίας, έτ. 1831 23.32

Ειρηνοδικείου, έτ. 1833, 9.22-25, 110-114

Δημοτικού Συμβουλίου, έτ. 1835 9.114 σημ. 1

Δημογεροντίας, έτ. 1835 9.114 σημ. 1

Ειρηνοδίκου, έτ. 1835 9.114 σημ. 1

Ανδρούσα

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.39-42

Αποκούρου

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.14-15

Αταλάντη

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.13-14

Βάτικα (Μονεμβασίας)

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.44-46

Βοστίτζα

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.65-66

Επίδαυρος Λιμερά

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833, 9.42

Ζάκυνθος

Σωματείου Νοταρίων, έτ. 1778 8.117-118

εκλογής νοταρίου Ν. Λαμπέτη, έτ. 1794 8.119-120

Διδασκαλίας Νοταριακής τέχνης, έτ. 1898 8.122-125

Θήρα

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.86-88

Ιμλάκια

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.63-64

Ιος

Δημογεροντίας, έτ. 1833 6.128-130

Δημογεροντίας, έτ. 1834 9.90-92

Καλάβρυτα

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.67-69

Καλάμει

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.49-52

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.129-132

Κάρυστος

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.102-104

Καρύταινα

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.34-37

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.124-127

Κέα

Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου, έτ. 1830 23.30-31

Κέρκυρα

Κομιτάτου της ζωοτροφίας, έτ. 1797 22.9

κοινοτικά (διαφόρων χωριών), έτ. 1797-1798 22.7-8, 9-15

Κάτω Ναχαγιέ (Κορινθίας)

Ειρηνοδικείου, έτ. 1833 9.123-124

Κίμωλος

Κοινότητος, έτ. 1795 15.35-37

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.88-90

Κορώνη

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.56-57

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.135-139

Κράββαρα

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.18-19

Κρανίδιον

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.25-26

Κρεμαστή (Μονεμβασίας)

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.43-44

Κυπαρισσία

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.58-61, 139-141

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.139 σημ. 1

Λακωνία Δυτική

Αναφορά Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου, έτ. 1829 23.32

Μάνη Δυτική

απόφαση Κοινού Ανδρούβιστας, έτ. 1730 3.83

απόφαση Κοινού Καλυβιωτών, έτ. 1810 3.97

απόφαση Δημογεροντίας, έτ. 1830 3.100

αρχιερατική ζητεία, έτ. 1681 3.100

Μέγαρα

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.104-106

Μεθώνη

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.55-56

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.133-135

Μήλος

Δημογεροντίας, έτ. 1833 6.125-128

Μύκονος

Κοινότητος, έτ. 1701 15.29-30

Κοινότητος, έτ. 1776 5.142-143

[Δημογεροντίας], έτ. 1833 7.10-13

Νάξος

Δημογεροντίας, έτ. 1833, 3.166-169, 9.78-81

Ναύπακτος

απάντηση Β. Χρυσοβέργη, έτ. 1833 9.16-18

Ναύπλιο

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.21-22

Νησίον

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.52-54

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.132-133

Οίτυλον

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.48-49

Πάρος

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 7.14-16

Πάτραι

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.63, 142-144

Περαχώρα

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.20

Πόρος

Δημογεροντίας, έτ. 1829 3.13-15

Δημογεροντίας και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.10-12, 98-99

Πραστός

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.26-28

Πύργος

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.61-62

Σαλαμίνα

[Δημογεροντίας], έτ. 1829 3.16

Σίφνος

Δημογεροντίας, έτ. 1833 3.163-166, 9.76-78

Σπέτσες

Δημογεροντίας, έτ. 1829 3.10-12

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.101-102

Σποράδες Δυτικές

Εγκύκλιος του Προέδρου του Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου, έτ. 1829 3.9-10

Στεμνίτσα

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.37-39

Σύρος

Τέτραμελούς Μικτής Επιτροπής, έτ. 1830 18.219-220

Δημογεροντίας, έτ. 1833, 6.122-124, 9.81-84

Τήνος

Δημογεροντίας, έτ. 1833 14.210-214

Τρίπολις

Δημογεροντίας, και Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.32-34

Υδρα

Δημογεροντίας, έτ. 1829 3.12-13

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.12-13

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.99-101

Φανάριον

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 9.46-47

Φίλια (Καλαβρύτων)

Δημογεροντίας, έτ. 1833 9.70-71

Φολέγανδρος

Δημογεροντίας, έτ. 1833 7.16-17

Ειρηνοδίκου, έτ. 1833 7.17-18

2. ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

*Αίγινα*Θαλασσίου Δικαστηρίου, ετ. 1828-1829 **20-21.61-454***Άργος*Ανωτάτου Δικαστηρίου, έτ. 1830 **10-11.37-38***Μύκονος*ετ. 1648-1697 **7.33-144**ετ. 1663-1823 **27-28.18-25**

3. ΝΟΤΑΡΙΩΝ

*Αθήνα*Καρόρη Α., έτ. 1801 **12.111-113***Ζάκυνθος*Σπράτορος Α., έτ. 1507, **8.113-114**πράξεις ετ. 1647-1828 **5.25-96, 6.3-71**Μποσινιόρ Β., ετ. 1653-1672 **5.25-48, 49**Τούτσα Α., έτ. 1671, **5.48-49**Βασμούλου Χ., ετ. 1672-1714 **5.50, 51-55, 56-59, 60-61, 62-64, 65-69, 85, 88, 6.25-26**Νομικού Ν., ετ. 1673-1690 **5.51, 55, 59, 65, 73-76, 80-81**Νοβάκου Ν., ετ. 1682-1690 **5.61, 76-79**Κόττη Ι., έτ. 1688 **5.70-73**Λιβάνη Ν, ετ. 1690-1699 **5.80, 86-88**Μάτση Ι., ετ. 1696-1711 **5.81-84, 6.21-22**Πυρρή Γ., έτ. 1697 **5.84-85**Δενόρε Ι., ετ. 1705-1733 **5.89-96, 6.3-6, 9-11, 13-21, 22-25, 26-44, 47-48, 51-52**Μαυροκέφαλου Α., ετ. 1707-1709 **5.96, 6.6-9, 11-13**Ζωναρά Θ., ετ. 1726-1746 **6.44-47, 48-51, 52-57**Βαρβιάνη Α., έτ. 1787 **6.57-59**Ψημάρη Γ., ετ. 1787-1824 **6.59-71**

Κεφαλονιά

- Μοντεσάντου Σ., έτ. 1539 **22.78-79**
 Μαυροϊωάννη Α., έτ. 1571-1585 **22.80-81, 82-85, 90-91, 93, 96-98, 104-107, 111-112, 114-115, 120-121**
 Ρωμανού Ν., έτ. 1573-1580 **22.88, 101-102**
 Ριτσαρδόπουλου Ε., έτ. 1583 **22.117**
 Σάρλου Α., έτ. 1586-1594 **22.123-124, 140**
 Καρναντινού Γ., έτ. 1590-1594 **22.125-126, 129-130, 135-136, 142-143**
 Σουριανού Γ., έτ. 1593-1594 **22.133, 138**
 Φαρακλού Β., έτ. 1598 **22.144**

Κρήτη

- Ολοκάλου Ι., έτ. 1529 **12.95-97**
 Castrofilaca Ρ., έτ. 1558 **12.97-101**
 Καλύβα Μ., έτ. 1567 **12.113**
 Castano Α., έτ. 1597 **12.101-105**
 Zamofli Constantin V, έτ. 1599 **12.106-108**
 Σιλίγνα Μ., έτ. 1639 **12.108-109**
 Καρσβέλλα Θ., έτ. 1643 **12.109-110**

Μύκονος

- Παρθένη Ι., έτ. 1802 **9.5-6**

Νάξος

- πράξεις έτ. 1538-1577 **4.9-109**
 Μηλιάτη Π., έτ. 1538-1577 **4.9-103**
 Μηλιάτη Π., (αντίγραφο από τον Ι. Ζαχαρία), έτ. 1555 **4.102-103**
 Μηλιάτη Ι., έτ. 1634-1684 **12.78-91, 15.32**
 Μπαρότζη Φ., έτ. 1800 **12.91-93**
 πρωτονοσταρίου Δρυμαλίας, έτ. 1807 **15.33-34**
 Κόκκου Κ., έτ. 1818 **15.34**

Πάρος

- πράξεις, έτ. 1716-1827 **8.153-199**
 Σπυρίδου Ν., έτ. 1716-1717 **8.153-155**
 Σπυρίδου Ν., (αχρονολόγητη πράξη) **15.30-31**
 Τζουάνε, έτ. 1731-1751 **8.158, 160-171, 173-175, 177-180, 15.32-33**
 Κορτιάνου Ι., έτ. 1816-1820 **8.183-186**

Καμπάνη Τ., ετ. 1822-1827 **8.186-187, 188-196**

Σταματελάκη Ι., ετ. 1826-1827 **8.193, 195-197**

Χαμάρτου Δ., έτ. 1827 **8.197-199**

Σίφνος

Μαρτίνου διακόνου, έτ. 1662 **8.104-111**

Σκύρος

Παχωμίου ιερέως, ετ. 1760-1761 **29-30.108-109**

Νικολάου ιερέως, έτ. 1761 **29-30.109-110**

Σαμιώτη παπα-Σταμάτη, ετ. 1788-1790 **29-30.111-112**

Δημητρίου Τζικούρη, ετ. 1804-1823 **29-30.112-115**

Σύρος

Σκαρλάτου Μαξίμου, ετ. 1827-1830 **18.212-219**

Χίος

Δεμέστιχου Ν., ετ. 1601-1613 **1.79-93**

πράξεις, ετ. 1601-1804 **1.79-149**

4. ΙΔΙΩΤΩΝ

Αθήνα

έτ. 1613 **12.110-111**

Δημητσάνα (Μονή Φιλοσόφου)

ετ. 1626-1787, **3.121-150**

Μάνη Δυτική

ετ. 1547-1824 **3.70-100**

διαθήκες ετ. 1828-1829 **6.109-121**

Ρώμη (Ιταλία)

γράμματα ιδιόγραφα (Μαλαξού Μ.) έτ. 1560 **22.27-29**

Σκύρος

ετ. 1602-1695 **27-28.299-300, 302-303, 308, 311-312, 318-319, 323, 325-326, 331-332, 335-336, 344-345**

ετ. 1650-1799 **29-30.94-108, 110-111, 112**

Σύροςέτ. 1671 **12.94-95**διαμαρτυρία (Α. Σερφιιώτη), έτ. 1825 **18.209**ετ. 1825-1827 **18.209-212**αναφορά (Α. Σαλάχα), έτ. 1826 **18.210-211**διαμαρτυρία (Α. Μπόνη), έτ. 1827 **18.211-212**έτ. 1829 **18.215-216****Τήνος**έτ. 1811 **12.93-94****Υόρα**ετ. 1792-1820 **27-28.686-698**

VI. ΟΝΟΜΑΤΑ, ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΟΡΟΙ *

- αβαντάριον* 12.18
αγοραπωλησία 29-30.61
αγοραστής 29-30.75
αγωγές Δημοσίου 23.65
Αθήνα 12.54
αιχμάλωτοι 18.177
Ακίνδυνος Γρ. 19.111
ακίνητα 29-30.61
 αγροτικά 29-30.79
 αστικά 29-30.80
ακροστιχάρης 4.120
άμβλωση 12.173
Ἄνδρος 12.26, 16-17.233
Ανδρούβιστα 3.83
ανθρωποκτονία 12.170
ανταλλαγή 4.126
αντιφάττο 1.64
αξιώματα 4.120
απαλλοτριώσεις 5.127
αποδεικτικά μέσα 13.89
απόδειξη 13.74
 μαρτυρική 15.18
απόξυλον, αποξύλου 5.123
άποροι 12.188
Αρμενόπουλος Κ. 18.223, 23.85
αρχείο βλ. νοτάριοι, Βατικανό
Αρχές
 δικαστικές 22.1

* Ειδικώς για τα τοπωνύμια που περιλαμβάνονται στο παρόν ευρετήριο βλέπε και τα αντίστοιχα λήμματα στο «Ευρετήριο δημοσιευμένων πηγών-Εγγραφα».

- διοικητικές **22.1**
 αυτοψία **13.112**
 Βαρβιάνης Α., νοτάριος **6.57-59**
 Βασμούλος Χ., νοτάριος **5.50, 51-55, 56-59, 60-61, 62-64, 65-69, 85, 88, 6.25-26**
 Βατικανό
 αρχείο μυστικό **16-17.233**
 βιβλιοθήκη **20-21.15, 22.16**
 Βενετοκρατία **7.1, 12.1, 22.1**
 Βερολίνο **23.65**
 βικάριος **4.120**
 βλάβες σωματικές **15.12**
 Βοιωτία **19.1**
 Βυζάντιο **2.5, 15.1, 20-21.3**
 αυτοκράτορες **12.130**
 έγγραφα προικώς **12.67**
 βυρσοδέψες **18.189**
 Βυτίνα **29-30.23**
 Γαλλικός Εμπορικός Κώδικας **29-30.37**
 γάμος βλ. και σύμφωνα
 άτεκνος **8.135**
 Ελλήνων καθολικών **23.1**
 μικτοί **23.1**
 Γεντάς Ι. **6.97, 8.1**
 γη
 ελευθέρη **4.134**
 εντριτεμένη **4.128**
 μισιάρικη **4.130**
 γουβερναδόρος **4.120**
 Γραμματεία της Δικαιοσύνης **6.97**
 γυναίκα (νομική θέση) **19.1**
 Castano Α., νοτάριος **12.101-105**
 Castrofilacas Ρ., νοτάριος **12.97-101**
 Δεμέστιχος Ν., νοτάριος **1.79-93**
 Δενόρε Ι., νοτάριος **5.89-96, 6.3-6, 9-11, 13-21, 2-25, 26-44, 47-48, 51-52**

- Δημητσάνα **3.118**
 Δημοκρατικοί Γάλλοι **22.1**
 δημοσιεύματα
 Ζέπου Π. **27-28.XIII-XXXV**
 Βισβίτση Ι. **12.200-202**
 Διαδικασία
 Εγκληματική **8.1**
 Εκκλησιαστική **13.3**
 Ιδιωτικών διαφορών **13.53**
 Ποινική **13.27**
 Πολιτική **8.1**
 διαζύγιο **29-30.7**
 διαθήκες **4.144, 5.127, 6.100**
 διαιτησία **15.20**
 Διαταγές Αγίων Αποστόλων **27-28.367**
 Διάταγμα της 23.2.1835 **3.1**
 δίκαιο
 αρχαίο ελληνικό **23.143**
 αττικό **23.143**
 βυζαντινό **12.169, 20-21.3, 23.65, 143**
 ελληνιστικό **19.1**
 Κύπρου **23.123**
 μέταβυζαντινό **6.131, 20-21.3**
 ναυτικό **22.171**
 ρωμαϊκό **23.65, 143**
 δικαιοσύνη **15.1, 23.1, 27-28.261**
 ποινική **15.1**
 δικαίωμα συζύγων κληρονομικό **8.135**
 Δικανική Τέχνη **3.26-54**
 δικαστές εκκλησιαστικοί **13.70**
 δικαστήριο, -α
 Ακυρωτικά **10-11.1**
 εκκλησιαστικό (Κώ) **29-30.7**
 θαλάσσιο βλ. Επιτροπή
 δίκη εκκλησιαστική **16-17.233**
 Διοργανισμός Δικαστηρίων **8.1**
 διώξη

- αυτεπάγγελτος 15.21
- ποινική εκκλησιαστική 13.9
- Δουκάτο Αιγαίου 4.1
- Δρυμαλίας πρωτονοτάριος 15.33-34
- δωρεές μεταξύ συζύγων 1.70
- έγγραφο, -α 13.114
 - αγοραπωλησίας 29-30.86
 - δικαιοπρακτικά 27-28.299
 - κατηγορίας 13.16
 - προικία 12. 1, 67
- εγγυήσεις, ένορκoi 12.130
- εγκλήματα
 - κατά της ιδιοκτησίας 15.11
 - κατά της τιμής 15.12
 - κατά των ηθών 15.13
- Εγκληματική Διαδικασία βλ. Διαδικασία
 - έθιμα 3.8
 - νομικά 29-30.23
 - συλλογή Χίου 1.11
 - τοπικά 9.146-149
 - Άγιος Πέτρος 9.29-32
 - Αίγινα 9.8-10, 95-97
 - Αίγιο 9.144-146
 - Αμοργός 7.18-19, 9.92-93
 - Ανάφη 9.7 σημ. 1, 94-95
 - Ανδρίτσαινα 9.127-128
 - Άνδρος 9.7 σημ. 2, 95 σημ. 1
 - Ανδρούσα 9.39-42
 - Απόκουρον 9.14-15
 - Άργος 9.22-25, 110-114 σημ. 1
 - Αταλάντη 9.13-14
 - Βάτικα (Μονεμβασίας) 9.44-46
 - Βοστίτζα 9.65-66
 - Βυτίνα 9.34 σημ. 1
 - Επίδαυρος Λιμηρά 9.42
 - Θήρα 9.7 σημ. 3, 86-88
 - Ιμλάκια 9.63-64
 - Ίος 6.128-130, 9.90-92

- Καλάβρυτα 9.67-69
 Καλάμαι 9.49-52, 129-132
 Κάρυστος 9.102-104
 Καρύταινα 9.34-37, 124-127
 Κάτω Ναχαγιέ (Κορινθίας) 9.123-124
 Κίμωλος 9.88-90
 Κορώνη 9.56-57, 135-139
 Κράββαρα 9.18-19
 Κρανίδιον 9.25-26
 Κρεμαστή (Μονεμβασίας) 9.43-44
 Κυπαρισσία 9.58-61, 139-141
 Μέγαρα 9.104-106
 Μεθώνη 9.55-56, 133-135
 Μήλος 6.125-128
 Μύκονος 7.10-13
 Νάξος 3.166-169, 78-81
 Νάυπακτος 9.16-18
 Νάυπλιο 9.21-22
 Νησίον 9.52-54, 132-133
 Οίτυλον 9.48-49
 Πάρος 7.14-16
 Πάτρα 9.63, 142-144
 Περαχώρα 9.20
 Πόρος 3.13-15, 9.10-12, 98-99
 Πραστός 9.26-28
 Πύργος 9.61-62
 Σαλαμίνα 3.16
 Σίφνος 3.163-166, 9.76.78
 Σπάρτη Ανατολική 9.39 σημ. 1
 Σπέτσες 3.10-12, 9.13 σημ. 1, 101-102
 Στεμνίτσα 9.37-39
 Σύρος 6.122-124, 9.81-84
 Τήνος 14.210-214
 Τρίπολις 9.32-34
 Ύδρα 3.12-13, 9.12-13, 99-101
 Φανάριον 9.46-47
 Φίλια (Καλαβρύτων) 9.70-71
 Φολέγανδρος 7.16-18

- Εκλογή* **18.239**
εμπασίδιον **1.39**
Εμπορικός Κώδικας βλ. Γαλλικός Ε.Κ.
εμπρησμός **12.173**
έντιμοι **12.170**
Εξάβιβλος **18.249**
Επανάσταση
 Γαλλική **29-30.49**
 Ελληνική (1821) **15.24, 20-21.8, 29-30.49**
επιβουλή θρησκευτικής ειρήνης **15.12**
Επίσκοπος, εκλογή **7.1**
Επιτομή Κανόνων **23.85**
Επιτροπή αντί Θαλασσίου Δικαστηρίου **20-21.25**
Ερμούπολη **18.169**
έταιρία, -ες
 εμπορικές **18.194, 27-29.675**
 καθολική (omnium bonorum) **9.1**
ευνουχισμός **12.176**
εύποροι **12.188**
ευτελείς **12.170**
Zakon Sudnyj Ljudem **23.175**
Ζάκυνθος **5.3, 6.3, 8.112, 12.52**
Zamofli Constantin V., νοτάριος **12.106-108**
Ζαχαρίας Ι., νοτάριος **4.102-103**
Ζωναράς Θ., νοτάριος **6.44-47, 48-51, 52-57**
ζωοκλοπή **12.173**
ήθη Κεφαλονιάς **22.69**
θεοκρισία **13.110**
θήβα **22.16**
θήρα **12.15**
ιδιοκτησία **29-30.61**
Ίος **6.128**
κακοτροπία **12.177**
Καλύβας Μ., νοτάριος **12.113**
Καλυβιώτες **3.97**
Καμπάνης Τ., δημόσιος νοτάριος **8.186-187, 188-196**

- καναβάρης 4.120
 καπετάνιος 4.120
 Καποδίστριας Β. 6.97, 15.1
 Καποδίστριας Ι. 5.97, 150, 15.24, 20-21.3, 23.19, 29-30.49
 Καραβέλλας Θ., νοτάριος 12.109-110
 Καραντινός Γ., νοτάριος, 22.125-126, 129-130, 135-136, 142-143
 Καρόρης Α., νοτάριος 12.111-113
 Καταρτζής-Φωτιάδης Δ. 3.17
 κατήγορος 13.18
 Κέα 12.22
 Κειτούκειτος 23.157
 Κέρκυρα 22.1
 Κεφαλονιά 16-17.41, 22.69
 Κηρουλάριος Μ. 22.38
 κιβδηλία 18.185
 Κίμωλος 12.27
 κληρονομία Συγγρού Δ. βλ. Συγγρός Δ.
 κλήτευση 13.58
 Κλονάρης Χρ. 5.144
 κλοπή 12.174, 191
 Κόκκος Κ., πρωτονοτάριος 15.34
 Κορτιάνος Ι., κοινός κατζελλάριος 8.183-186
 Κόττης Ι., νοτάριος 5.70-73
 Κρήτη 12.45
 κριτές ποινικοί 15.6
 κριτήρια 27-28.3
 Κυκλάδες 12.14
 Κύπρος 23.123
 κώδιξ βλ. και Γαλλικός, εμπορικός
 Κώδιξ Νόμων Ελλην. Επανάστασης 10-11.40
 Κώδιξ Ψηφισμάτων Ελλην. Πολιτείας 14.1, 15.39
 Κως 29-30.7
 Λαμπέτης Ν., νοτάριος 8.119
 λείψανα, οστά νεκρών 12.175
 Λευκάδα 22.146
 Λιβάνης Ν., νοτάριος 5.80, 86-88

- Μαλαξός Μ. **16-17.1, 22.16, 27**
 Μάνη **23.19**
 Δυτική **3.60, 6.100**
 Μανιάτες **5.3, 6.3**
 Μαρτίνος, πρωτονοτάριος διάκονος **8.104-111**
 μάρτυρες **13.89**
 μαστροπεία **12.173**
 Μάτεσης Ι., νοτάριος **5.81-84, 6.21-22**
 Μαυρογένους Μαντώ **7.155**
 Μαυροϊωάννης Α., νοτάριος **22.80-81, 82-85, 90-91, 93, 96-98, 104-107, 111-112, 114-115, 120-121**
 Μαυροκέφαλος Α., νοτάριος, **5.96, 6.6-9, 11-13**
 Μεσολόγγι **27-28.261**
 Μήλος **6.125, 12.23**
 Μηλιάτης Ι., νοτάριος **12.78-81, 82-91, 15.32, 29-30.129**
 Π., νοτάριος **4.9-103, 102-103**
 Μητροπολίτης (εκλογή) **7.1**
 μοιχεία **12.175, 23.143**
 Μονή Φιλοσόφου **3.118**
 Μοντεσάντος Σ., νοτάριος **22.78-79**
 μπαλής **4.120**
 Μπαρότζης Φρ., κατζελλάριος **12.91-93**
 Μπόνης Α., **18.211**
 Μποσινιόρ Β., νοτάριος **5.25-48, 49**
 Μύκονος **5.127, 7.20, 27-28.3**
 Νάξος **3.166, 4.1, 12.28, 29-30.129**
 νεκρολογία
 Βισθίζη Ι. **12.199**
 Ζέπου Π. **27-28.VII-VIII**
 Νίκλιοι-Νικλιάνοι **5.3, 6.3**
 Νικόλαος ιερέας και νοτάριος **29-30.109-110**
 Νοβάκος Ν., νοτάριος **5.61, 76-79**
 Νομική Σχολή **23.65**
 Νομικόν Πρόχειρον **24-26.3**
 Νομικός Ν., νοτάριος **5.51, 55, 59, 65, 73-76, 80-81**
 νομοθεσία

- Ποινική Ελληνική **29-30.49**
 Σόλωνος **18.7**
 Νομοκάνων **22.171**
 βλ. και Μαλαξός, Τραπεζούντιος
 νομολογία **27-28.3**
 Νόμος διά να δικάζονται οι άνθρωποι **23.175**
 Νόμος Δικανικός **6.95-99**
 νοτάριος, -οι **8.112**
 Αρχείο νοταριακό Κεφαλληνίας **16-17.41**
 Αρχείο νοταριακό Λευκάδας **22.146**
 Διδασκαλία νοταριακής τέχνης **8.121**
 Ζακύνθου **8.126**
 Σωματείο **8.116**
 ντεζαουράριος **4.120**
 ξωφύλλι **12.56**
 Ολόκαλος Ι., νοτάριος **12.95-97**
 ομολογία **13.101**
 όρκος **13.105**
 πάκτωση **4.139**
 Πάλμα Α. **8.1**
 παραγραφή **23.65**
 Παρθένης Ι., κατζιλιέρης **9.5-6**
 παρθενοφορία **12.171, 194**
 παροικίας (σύμβαση) **4.136**
 Πάρος **8.135, 12.24**
 Πάτμος **18.239**
 Παχώμιος, ιερέας και νοτάριος, **29-30.108-109**
 Πείρα **27-28.635**
 Πελοπόννησος **7.1, 12.10**
 περιέργεια **12.177**
 Διαδικασία ποινική βλ. Διαδικασία
 Διαδικασία Πολιτική βλ. Διαδικασία
 Πόρος **3.8**
 Πραγματεία περί Αρμενοπούλου **19.188**
 Πραγματεία περί νηστειών **18.223**
 πρακτικά (Συνοδικά) **13.117**

- προϊόντα 1.12
 προικοπαράδοση 12.60
 προικοσύμφωνο 5.127
 προικώα έγγραφα βλ. Βυζάντιο, έγγραφο
 πρόστιμο 15.17
 προτιμή 1.55
 Πρωτόκολλο του Λονδίνου (3.2.1830) 23.1
 Πυρρής Γ., νοτάριος 5.84-85
 Πύρρος Δ. 6.93
 πώληση 4.123
 πωλητής 29-30.69
 Ριτσαρδόπουλος Ε., νοτάριος 22.117
 Ρωμανός Ν., νοτάριος 22.88, 101-102
 Σαλαμίνα 3.8
 Σαλάχας Α., 18.210
 Σαμιώτης παπά Σταμάτης 29-30.111-112
 Σάρλος Α., νοτάριος 22.123-124, 140
 Σερφιώτης Α., 18.209
 Σίκινος 12.23
 Σιλίγνας Μ., νοτάριος 12.108-109
 Σίφνος 3.163, 8.103, 12.18
 Σκαρλάτος Μάξιμος, δημ. υπογραφεύς και μνημών 18.212-219
 Σκύρος 12.14, 27-28.299, 29-30.61
 Σόλων 18.7
 Σουριανός Γ., νοτάριος 22.133, 138
 Σπέτσες 3.8
 Σπυρίδος Ν., νοτάριος 8.153-155, 15.30-31
 Σταματελάκης Ι., δημόσιος νοτάριος 8.193, 195-197
 Στερεά Ελλάδα 12.13
 Στράτορ Α., νοτάριος 8.113-114
 Συγγρός Δ. κληρονομιάς περισεύματα (γνωμοδοτήσεις) 23.39
 Σύγκλητος 2.5
 συζύγων περιουσιακές σχέσεις 1.1
 σύμφωνα γαμικά 4.139
 συμφωνητικό θεραπείας αρρώστου 18.192
 Συνοδικόν Ψήφισμα 22.38

- συντροφοχάρτι **18.189**
Σύρος **6.122, 12.27**
τεκμήρια **13.116**
τέλος **4.134**
Τζικούρης Δ., νοτάριος **29-30.112-115**
Τζουάνες, πρωτονοτάριος και κατζελλάριος **8.158, 160-171, 173-175, 177-180, 15.32-33**
Τήνος **12.27**
τίμημα **29-30.84**
Τιπούκειτος **23.157**
Τουρκοκρατία **1.1, 6.131, 12.1, 15.1, 20-21.6**
Τούτσας Α., νοτάριος **5.48-49**
Τραπεζούντιος Γ. **27-28.367**
τύφλωση **12.193**
Υδρα **3.8, 27-28.675**
υιοθεσία **18.197**
υποθήκη **4.137**
Υπουργείο Δικαιοσύνης **14.207**
Υψηλάντης Δ. **7.155**
Φαρακλός Β., νοτάριος **22.144**
φιλίας δεσμός **18.202**
Φραγκοκρατία **6.131, 23.123**
φυλακές **5.150**
Φωτεινόπουλος Μ. **24-26.3**
Χαμάρτος Δ., δημόσιος νοτάριος **8.197-199**
χάρη **20-21.3**
Χίος **1.1**
ψευδογραφία **12.193**
Ψημάρης Γ., νοτάριος **6.59-71**
ψυχικό **4.147**

**ΕΠΙΒΙΩΣΕΙΣ ΜΗΤΡΙΑΡΧΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ
ΣΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΑ ΕΘΙΜΑ
ΤΗΣ ΚΑΡΠΑΘΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΝΗΣΙΩΝ**

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ-ΝΟΥΑΡΟΥ

Εισαγωγικά

1. Το έθιμο της προικίσεως του «κανακάρη» και της «κανακαράς», δηλαδή συνήθως του πρώτου γιού και της πρώτης κόρης μίας οικογένειας, το οποίο ίσχυε τον περασμένο αιώνα και μέχρι των μέσων του 20ού αιώνα στην Κάρπαθο, στην Κάσο και σ' άλλα νησιά του Αιγαίου, είχε περιγραφεί από τον Εμμανουήλ Μανωλακάκη στο βιβλίο του «Καρπαθιακά» (1896), και από τον άγγλο καθηγητή Richard Dawkins (το 1903), αλλά έγινε ευρύτερα γνωστό από τον πατέρα μου Μιχαήλ Μιχαηλίδη-Νουάρο (1877-1954) στο βιβλίο του «Νομικά έθιμα της νήσου Καρπάθου της Δωδεκανήσου» (Αθήνα 1926). Στο βιβλίο αυτό ο συγγραφέας δημοσίευσε, αφ' ενός, ολόκληρο το κείμενο του γραπτού εθίμου της Καρπάθου της 8 Φεβρουαρίου 1864, που έχει υπογραφεί από όλους τους δημάρχους (ή εκπροσώπους των δήμων) της Καρπάθου και από έξι προκρίτους του νησιού αυτού, και, αφ' ετέρου, επιχείρησε μια συστηματική ερμηνεία των διατάξεων του γραπτού αυτού εθίμου, η οποία συμπληρώνεται με την προσπάθεια της ιστορικής διερευνήσεως των πιθανών πηγών του εθίμου αυτού από τα χρόνια της προϊστορίας έως σήμερα.

Ο ίδιος συγγραφέας ξαναγύρισε στο ίδιο θέμα με μικρότερες εργασίες του, τονίζοντας ιδιαιτέρως τη λαογραφική του πλευρά, επίσης δε και πολλοί άλλοι ερευνητές, έλληνες και ξένοι, δημοσίευσαν πολλές σχετικές μελέτες, είτε σε αυτοτελή βιβλία ή σε άρθρα περιοδικών. Από τη σχετική βιβλιογραφία θα παραθέσω εδώ μόνο εργασίες της τελευταίας εικοσαετίας που υποβλήθηκαν και εγκρίθηκαν ως διατριβές επί διδακτορία σε ξένα πανεπιστήμια, καθώς και άλλες

μελέτες της ίδιας χρονικής περιόδου, που ερευνούν τα οικογενειακά και κληρονομικά έθιμα που ίσχυαν παλαιότερα στα νησιά της Δωδεκανήσου.

Ειδικότερα σημειώνω ότι διάφορες πλευρές των εθίμων αυτών έχουν αναπτυχθεί στη μεν γαλλική γλώσσα από τη Σοφία Καπετανάκη στη διδακτορική διατριβή της του Πανεπιστημίου Παρισίων (του 1979), στη δε αγγλική γλώσσα στις διδακτορικές διατριβές της Μαρίας Πετρονόττη (του 1980) και εν μέρει του Αλεξάνδρου Φιλιππίδη (του 1973), που έχουν εγκριθεί από Πανεπιστήμια των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Επίσης πολλά θέματα της οικογενειακής ζωής και των σχετικών ηθικών αντιλήψεων έχουν τονισθεί από το γάλλο ερευνητή και ήδη πανεπιστημιακό καθηγητή Bernard Vernier στη διδακτορική του διατριβή του Πανεπιστημίου Παρισίων-Σορβόνης του έτους 1977, καθώς και σε πολλές μεταγενέστερες εργασίες του, αλλά επίσης και από άλλους επιστήμονες του κλάδου της κοινωνικής ανθρωπολογίας, από τους οποίους αναφέρω τους έλληνες Ευθύμιο Παπαταξιάρχη και Σιβύλλα Δημητρίου-Κοτσώνη και τις αμερικανίδες Ernestine Friedl και Jill Dubisch.

Νομίζω χρήσιμο να προσθέσω ότι για τα οικογενειακά και κληρονομικά αυτά έθιμα των πρωτοτοκίων της Καρπάθου και της Κάσου έχω και εγώ δημοσιεύσει μια εργασία στο περιοδικό «Καρπαθιακαί Μελέται» τομ. Γ' (1984) σ. 7-27, και ότι επίσης δέκα χρόνια νωρίτερα δημοσίευσα στο περιοδικό «Δωδεκανησιακά Χρονικά», τόμ. Β', 1974 σελ. 3-15, ένα σύντομο σημείωμα για το δικαίωμα της έγγαμης γυναίκας στην ελεύθερη διαχείριση της περιουσίας της, δικαίωμα που συνάγεται από επιγραφές της Καλύμνου του Α' μ.Χρ. αιώνα.

Η παρούσα μελέτη αποδίδει βασικά την ανακοίνωσή μου στο Όγδοο (Η') Πολιτιστικό Συμπόσιο της Δωδεκανήσου, που συνήλθε στην Κάρπαθο τον Αύγουστο του 1993, έχει όμως συμπληρωθεί με μικρές προσθήκες στο κείμενό της και με μερικές υποσημειώσεις, και διαιρείται σε δύο μέρη.

Στο πρώτο μέρος της θα εκθέσω μερικές επιδιώξεις μητριαρχικών εθίμων, τα οποία επικρατούν στα Δωδεκάνησα και σε άλλες περιοχές της Ελλάδος και αφορούν την οικογενειακή ζωή και τη ρύθμιση της κληρονομιάς των αποβιούντων. Στο δε δεύτερο και συντομότερο μέρος της θα αναφερθώ, μεταξύ άλλων, σε μερικές απόψεις που συζητούνται στη σύγχρονη επιστήμη σχετικά με το πρόβλημα των λόγων της επιδιώσεως των μητριαρχικών θεσμών μέχρι σήμερα.

Μέρος Α'

Η μητριαρχική και η πατριαρχική οικογένεια

2. Έως τα μέσα του περασμένου αιώνα οι φιλόσοφοι, οι ιστορικοί, οι λοιποί συγγραφείς και ο απλός λαός πίστευαν ότι η αρχική και μόνη μορφή της οικογένειας είναι η πατριαρχική οικογένεια, δηλαδή η οικογένεια στην οποία ο άνδρας κατείχε την πρωτεύουσα θέση, η δε γυναίκα και τα παιδιά έπαιρναν το όνομά του και είχαν υποδεέστερη θέση. Η αντίληψη αυτή επικρατεί στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, καθώς και σε πολλά κείμενα αρχαίων συγγραφέων. Χαρακτηριστικά υπενθυμίζουμε τις πρώτες φράσεις του κατά Ματθαίον Ευαγγελίου, στις οποίες αναφέρεται κατά κανόνα το όνομα του πατέρα (π.χ. ότι ο Αβραάμ εγέννησε τον Ισαάκ, ο Ισαάκ τον Ιακώβ, ο Ιακώβ τον Ιούδα), και μόνο κατ' εξαίρεση αναφέρεται πού και πού το όνομα της μητέρας (π.χ. της Θάμαρ, της Ραχάβ και της Ρουθ).

Την αντίληψη αυτή ότι η πατριαρχική οικογένεια είναι η πρώτη μορφή της οικογένειας ανέτρεψε¹ το 1861 ο ελβετός νομικός Bachofen στο βιβλίο του "*Das Mutterrecht*" (Το Μητρικό Δίκαιο), στο οποίο απέδειξε, βάσει πολλών κειμένων από τους αρχαίους συγγραφείς και από άλλες πηγές, ότι πριν από την πατριαρχική οικογένεια υπήρχε η μητριαρχική, στην οποία τα παιδιά έπαιρναν το όνομα της μητέρας τους και θεωρούσαν ως συγγενείς, μόνο τους συγγενείς της μητρικής πλευράς και όχι τους συγγενείς του πατέρα, ο οποίος πολλές φορές ήταν άγνωστος ή αδιαφορούσε για τα παιδιά του.

Όπως ήταν φυσικό, το βιβλίο αυτό του Bachofen προξένησε μεγάλη εντύπωση στο κοινό. Μάλιστα ένας επιφανής γερμανός νομικός (ο Joseph Kohler) μίλησε το 1888 με θαυμασμό για το βιβλίο αυτό, το οποίο, όπως είπε, περιέχει «τη μεγαλύτερη ανακάλυψη της ιστορίας του δικαίου, που έγινε τον περασμένο αιώνα». Τις βασικές θέσεις του Bachofen συνεπλήρωσε δέκα χρόνια αργότερα (δηλαδή

1. Πριν από τον Bachofen ο γάλλος ιησουΐτης J. Lafitau είχε αναφέρει και περιγράψει την ύπαρξη της μητριαρχικής οικογένειας στους Ινδιάνους-Ιροκέζους του Καναδά. Το βιβλίο όμως αυτό του Lafitau δεν είχε ευρύτερη απήχηση. Για το βιβλίο του Bachofen και τις θεωρίες του Morgan, Engels κ.ά. βλ. τη μελέτη μου: Γεωργ. Μιχαηλίδη-Νουάρου, Η μητριαρχία και μερικές επιβιώσεις της κατά τους ιστορικούς χρόνους, 1984, σ. 9 επ.

το 1871) ο αμερικανός συγγραφέας Louis Morgan, ο οποίος, ακολουθώντας τις επικρατούσες στην εποχή του τάσεις της επιστήμης, διατύπωσε τη θεωρία της εξελίξεως της μορφής της οικογένειας σε έξη στάδια, από τα οποία το πρώτο είναι η ελευθερομειξία (δηλαδή η απόλυτη ελευθερία των γενετησίων σχέσεων) και το τελευταίο στάδιο είναι η μονογαμική πατριαρχική οικογένεια (που επικρατεί στις μέρες μας).

Τη θεωρία αυτή του αμερικανού Μόργκαν, που στην εποχή της θεωρήθηκε ως η τελευταία λέξη της επιστήμης, την υιοθέτησε στις γενικές της γραμμές ο Φρειδερίκος Engels, ο στενός φίλος και συνεργάτης του Καρόλου Μάρξ, του ιδρυτή του λεγόμενου «επιστημονικού σοσιαλισμού», δηλαδή της θεωρίας που επικρατούσε μέχρι τα τελευταία χρόνια στη Σοβιετική Ένωση και εξακολουθεί πάντα να έχει οπαδούς στα κομμουνιστικά κόμματα διαφόρων χωρών.

Πάντως σήμερα οι θεωρίες αυτές του Μόργκαν και του Engels, που έχουν διατυπωθεί πριν από 100 και περισσότερα χρόνια, έχουν ήδη εγκαταλειφθεί και αντικατασταθεί από νέες επιστημονικές θεωρίες, που δεν είναι δυνατό να αναπτυχθούν στα στενά πλαίσια της παρούσας μελέτης.

Συμπληρωματικά θα ήταν ενδιαφέρον να προσθέσω ότι, σύμφωνα με τις έρευνες του διάσημου βρεταννού εθνολόγου, πολωνικής καταγωγής, Malinowski², οι κάτοικοι ορισμένων νησιών του Ειρηνικού Ωκεανού, που ζουν σε πρωτόγονη κατάσταση, αγνοούν το ρόλο του άνδρα στη γέννηση των παιδιών και πιστεύουν ότι η εγκυμοσύνη των γυναικών οφείλεται σ' ένα υπερφυσικό πνεύμα ή στην ψυχή ενός νεκρού (η οποία λέγεται *baloma*), το οποίο πνεύμα εισέρχεται στο σώμα των γυναικών όταν κολυμπούν σ' ένα γειτονικό ποτάμι. Για να προληφθεί, λοιπόν, μια ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη³ οι νέες γυναίκες των εν λόγω νησιών αποφεύγουν το

2. Ένα απόσπασμα από τη σχετική μελέτη του Malinowski παραθέτει ο Westermarck, *Histoire du mariage*, traduit de l' anglais, 2e édition, 1935, τόμ. Β' σ. 21 επ., 23-25 επ. Στο απόσπασμα αυτό ο Malinowski εκθέτει ότι ήταν αδύνατο στους πρωτόγονους κατοίκους των νησιών Trobiand της Μελανησίας και της νήσου Kiriwina να αντιληφθούν ότι η εγκυμοσύνη της γυναίκας οφείλεται σε μια πράξη που η γυναίκα εκτελούσε σχεδόν τόσο συχνά, όσο η πράξη της λήψεως φαγητού ή ποτού (*le même acte qu' une femme exécute a peu près aussi souvent que celui de manger ou de boire*). Σχετικά βλ. και την αναφερθείσα ανωτ. σημ. 1 μελέτη μου, *Η μητριαρχία και μερικές επιβιώσεις της...* κλπ. σ. 33 και σημ. 58.

3. Από τις σχετικές έρευνες των νεότερων συγγραφέων συνάγεται ότι ο λόγος της εγκυμοσύνης της γυναίκας και συνεπώς ο ρόλος του άνδρα στη γέννηση του τέκνου ήταν πιθανώς αρχικά άγνωστος στους πρωτόγονους λαούς. Πάντως για το

κολύμπι στο ποτάμι αυτό, εξακολουθούν όμως τις σχέσεις τους με τους άνδρες και έτσι τελικά δεν κατορθώνουν να αποφύγουν την εγκυμοσύνη!

3. Μετά την σύντομη αυτή αναδρομή στο χώρο της κοινωνιολογίας και της εθνολογίας θα προσθέσω λίγες λέξεις για την κάθοδο των Δωριέων στην ηπειρωτική και τη νησιωτική Ελλάδα, που πραγματοποιήθηκε γύρω στο έτος 1100 π.Χ. Σύμφωνα με τα πορίσματα των νεότερων ιστορικών ερευνών οι Δωριείς, που ήλθαν στην Ελλάδα από το Βορρά, κατέλαβαν την Πελοπόννησο, τη Μεγαρίδα και την Κρήτη, και απλώθηκαν διαδοχικά στη Ρόδο, στα λοιπά νησιά του Αιγαίου και στις απέναντι ακτές της Μικράς Ασίας⁴. Αφού παραπέμψω για μια πλήρως ανεπτυγμένη του θέματος στα μεγάλα συγγράμματα ιστορίας της αρχαίας Ελλάδας του Wilcken και του Bengtson, περιορίζομαι να σημειώσω ότι στην ίδια χρονική περίοδο, δηλαδή γύρω στο τέλος της 2ης χιλιετίας π.Χ., σημειώθηκε μια σύγκρουση μεταξύ των λαών που είχαν δεχθεί τους θεσμούς της προελληνικής μητριαρχίας και των λαών που είχαν υιοθετήσει το σύστημα της πατριαρχικής συγγένειας και οικογένειας.

Η σύγκρουση αυτή άφησε τα ίχνη της σε διάφορους μύθους από τους οποίους γνωστότερος είναι ο μύθος της επιδρομής στην Αττική των Αμαζόνων, δηλαδή ενός πολεμικού λαού γυναικών, οι οποίες κατά τον αρχαίο ιστορικό Σπράβωνα ζούσαν στον Κάυκασο και είχαν κόψει (αφαιρέσει) το δεξί τους μαστό, για να χρησιμοποιούν ελεύθερα το χέρι τους στον πόλεμο. Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο λαός των Αμαζόνων αυτών επιχείρησε μια πολύ σφοδρή επίθεση κατά των αρχαίων Αθηνών, την οποίαν απέκρουσαν με σκληρούς αγώνες ο Θησεύς, ο πολύ γνωστός βασιλέας και ήρωας της πόλης των αρχαίων Αθηνών, με τη βοήθεια του Πειρίθου⁵, ήρωα και βασιλέα των Λαπιθών, που κατοικούσαν στην αρχαία

θέμα αυτό έχουν γεννηθεί ζωηρές συζητήσεις μεταξύ των νεότερων συγγραφέων, πρβλ. σχετικά Westermarck, ό.π. τομ. Β' σ. 6 επ. και τις εκεί παραπομπές.

4. Βλ. Hermann Bengtson (X. Μπένγκτσον), Ιστορία της αρχαίας Ελλάδος, μετάφρ. Αντρέα Γαβρίλη, Αθήνα, 1979, σ. 57 επ. και στη σ. 72 τις σημειώσεις 195-199, και X. I. Παπαχριστοδούλου, Ιστορία της Ρόδου από τους προϊστορικούς χρόνους έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου, (1948), Αθήνα, 1972 σ. 57-58.

5. Ο Πειρίθους αρχικά ήταν εχθρός του Θησεώς, γιατί είχε απαγάγει ένα κοπάδι βόδια που ανήκαν σ' αυτόν. Ο Θησεύς ξεκίνησε για να τον τιμωρήσει, αλλά ο Πειρίθους του εδήλωσε ότι ήταν πρόθυμος να τον αποζημιώσει. Έτσι το όλο επεισόδιο έληξε με τη συμφιλίωση των δύο αυτών ηρώων, που ορκίστηκαν μια αιώνια αμοιβαία φιλία, πρβλ. Ρισπέν (Richopin), Ελληνική Μυθολογία, επιμέ-

Θεσσαλία. Η νίκη τους δε αυτή χαρακτηρίζεται από τον Παυσανία και άλλους αρχαίους συγγραφείς ως ο πρώτος πολεμικός θρίαμβος των αρχαίων Αθηνών με παγκόσμια ακτινοβολία (βλ. Παυσανία, Ηλιακά, Βιβλ. V, XI, 7).

Τη σημασία της νίκης αυτής της πατριαρχίας εναντίον της μητριαρχίας εξαίρουν πολλοί αρχαίοι συγγραφείς από τους οποίους θα μνημονεύσω μόνο το μεγάλο δραματικό ποιητή Αισχύλο, ο οποίος στην τραγωδία του *Ευμενίδες*, στίχ. 658-661 τονίζει ότι:

Ο — κ' ἔστι μήτηρ, ἣ κεκλημένη τέκνου / τοκεὺς, τροφεὺς δὲ κύματος νεοσπόρου / τίττει δὲ ο θρώσκων, ἣ δ' ἄπερ ξένη / ἔσωσεν ἔρνος οἷσι μὴ βλάβῃ θεός, δηλ. δεν είναι η μητέρα που γεννά αυτό που αποκαλούν τέκνο της, αλλά είναι μόνο η τροφός του νιόσπαρτου εμβρύου. Το τέκνο το γεννά ο άνδρας που την γονιμοποιεί, η δε γυναίκα είναι σαν μια ξένη που φυλάσσει το νεαρό βλαστάρι, όταν δεν το βλάψουν οι Θεοί.

4. Οι ανδροκρατικές αυτές αντιλήψεις είχαν επικρατήσει την ίδια εποχή, δηλαδή γύρω στο έτος 1000 π.Χρ. σ' όλες τις φυλές των αρχαίων Ελλήνων, με την εξής διαφορά: Οι μεν Ίωνες που κατοικούσαν κυρίως στην Αττική είχαν υιοθετήσει πολύ συντηρητικές διατάξεις για τη γυναίκα, ενώ οι Δωριείς, που, όπως είπαμε, είχαν εξαπλωθεί στην Πελοπόννησο, στην Κρήτη και στα νησιά του Αιγαίου, είχαν δεχθεί πολύ πιο φιλελεύθερες αντιλήψεις. Ειδικότερα, στην αρχαία Αθήνα η γυναίκα ήταν κλεισμένη στον πατρικό ή τον συζυγικό οίκο και, ως άγαμη, τελούσε υπό την επιτροπεία του πατέρα της, ή του πρεσβύτερου αδελφού της, και ως έγγαμη υπό την «κυριεία», δηλαδή την επιτροπεία του συζύγου της ή του πρεσβύτερου γιού της, γενικά δε είχε περιορισμένη δικαιοπρακτική ικανότητα, και δεν μπορούσε να συνάψει συμβάσεις που ξεπερνούσαν τους 50 μεδίμνους (δηλ. χιλιόγραμμα) κριθής.

Αντιθέτως στο Δίκαιο των Δωριέων, η γυναίκα κατείχε πολύ υψηλότερη θέση⁶, δεν τελούσε υπό επιτροπεία (ή κυριεία), διοικούσε μόνη της την περιουσία

λεια Σπ. Μαρινάτου, μετάφραση Ν. Τετене, τόμ. Β', Αθήνα, 1953, σ. 280 επ.

6. Στη νεότερη επιστήμη πολλοί συγγραφείς στο τέλος του 19ου αιώνα (π.χ. ο Beauchet το 1897) και στις αρχές του 20ού αιώνα (π.χ. ο Lipsius το 1910 κ.α.), στηριζόμενοι στη ρύθμιση του αρχαίου αθηναϊκού δικαίου, που αναγνώριζε μια πολύ περιορισμένη δικαιοπρακτική ικανότητα στη γυναίκα, είχαν δεχθεί ότι παρόμοια ρύθμιση ίσχυε γενικά σ' όλα τα δίκαια των αρχαίων ελληνικών πόλεων. Κατά τα τελευταία όμως χρόνια η γνώμη αυτή έχει εγκαταλειφθεί από νεότερους συγγραφείς, οι οποίοι, στηριζόμενοι σε πιο πρόσφατες έρευνες, φρονούν ότι σε πολλές

της και αναγνωριζόταν από το δίκαιο ως ικανή να συνάψει μόνη της (δηλ. χωρίς επίτροπο) όλες τις συμβάσεις του συναλλακτικού βίου (π.χ. της πωλήσεως, της μισθώσεως κλπ) και να διεξαγάγει τις σχετικές δίκες.

Οι ρυθμίσεις αυτές, που ίσχυαν στο δίκαιο των Δωριέων, αποτελούν προφανώς υπολείμματα των αρχαίων μητριαρχικών θεσμών και εθίμων, που είχαν επικρατήσει στην πράξη επί πολλούς αιώνες και εξακολουθούν από τα χρόνια της αρχαιότητας έως σήμερα να εφαρμόζονται σε πολλά μέρη της Ελλάδος, και ιδίως στα νησιά του Αιγαίου. Από τα μητριαρχικά αυτά υπολείμματα, και γενικότερα από τα θέματα της σημαντικής συμμετοχής της γυναίκας στη ρύθμιση της όλης οικογενειακής ζωής, θα αναφέρω τα εξής:

Ως πρώτο σημειώνω το «μητροτοπικό γάμο»⁷, όπως καλείται στη νεότερη επιστήμη η συνήθεια της εγκαταστάσεως των νεόνυμφων συζύγων στον τόπο της κατοικίας της γυναίκας. Η συνήθεια αυτή ισχύει ακόμα και σήμερα στην Κάρπαθο, στην Κάλυμνο, στη Νίσυρο και σ' άλλα νησιά του Αιγαίου, όπου είχαν

περιοχές της αρχαίας Ελλάδος η γυναίκα είχε γενικά μια ευρεία δικαιοπρακτική ικανότητα (διοικούσε μόνη της την περιουσία της, συνήπτε μόνη της τις συνθησμένες συμβάσεις της συναλλακτικής ζωής —π.χ. πωλήσεις, δάνεια, δωρεές κλπ.— και προέβαινε μόνη της σε απελευθερώσεις των δούλων της). Σχετικά βλ. Αντώνιο Μπαμπάκο, Σχέσεις οικογενειακού δικαίου εις την νήσον Κάλυμνον τον Α' μ.Χ. αιώνα, Αθήνα 1963 σ. 116 επ., 126 επ., καθώς επίσης και τη διατριβή του ίδιου συγγραφέα στη γαλλική γλώσσα: Antoine Babacos, Actes d'aliénation en commun et d'autres phénomènes apparentés d'après le droit de la Thessalie antique, Thessaloniki, 1966 σ. 90 και σημ. 1.

7. Για το μητροτοπικό γάμο βλ. Westermarck, Histoire du mariage (ό.π. σημ. 2), tome II (1935), σ. 28 επ. Η μορφή αυτή του γάμου είχε επικρατήσει σε πολλούς πρωτόγονους μητριαρχικούς λαούς και για το λόγο αυτό, σύμφωνα με τις συνήθειες των λαών αυτών, η φροντίδα της εκτελέσεως των γεωργικών εργασιών είχε αναληφθεί από τις γυναίκες (πρβλ. Westermarck ό.π. σ. 29 και τις σημ. 1-2, όπου ο συγγραφέας αυτός παραπέμπει στο δικό του έργο Origin and Development of the Moral Ideas, τομ. I, 634). Αντίθετα, στους λαούς που είχαν ως κύρια απασχόληση το κυνήγι και την κτηνοτροφία, είχε επικρατήσει η πατροτοπική μορφή του γάμου και συνεπώς η γυναίκα έμενε συνήθως στο σπίτι και αναλάμβανε την εκτέλεση όλων των οικιακών εργασιών. Ιδιαίτερα στην οικογένεια του κτηνοτρόφου, η γυναίκα (που είναι συνήθως κατώτερης οικονομικής καταστάσεως) προσαρμόζεται ολοκληρωτικά στην οικογένεια του συζύγου της και προσφέρει, εκτός από τις οικιακές, και όλες τις υπηρεσίες που απαιτούνται για τη φύλαξη και την εκμετάλλευση του ποιμανίου του συζύγου της.

εγκατασταθεί κατά την αρχαιότητα οι Δωριείς. Για το λόγο αυτό στα νησιά αυτά, κάθε κόρη που πρόκειται να παντρευθεί, πρέπει να έχει ένα επιπλωμένο σπίτι, στο οποίο, μετά το γάμο της θα εγκατασταθεί μαζί με το σύζυγό της. Συχνά οι γονείς δίνουν στη νύμφη τους ως προίκα το σπίτι που έμεναν οι ίδιοι και εγκαθίστανται σε ένα άλλο σπίτι. Επίσης για να εξασφαλίσουν τα γηρατειά τους οι γονείς αυτοί, παρακρατούν συνήθως κατά το γάμο της κόρης τους ένα μικρό μέρος της περιουσίας τους που λέγεται «γεροντομοίρι», και το οποίο σύμφωνα με το έθιμο θα περιέλθει μετά το θάνατο των γονέων αυτών στην προικισθείσα πρωτοκόρη ή σ' άλλο τέκνο τους, που θα τους περιθάλψει κατά τα γηρατειά τους. Για το «γεροντομοίρι» αυτό υπάρχουν πολλές διατάξεις στο γραπτό έθιμο της Καρπάθου, του έτους 1864 (κεφ. Α' άρθρα ι-ιγ'), από τις οποίες αξίζει να αναφερθεί ιδιαίτέρως, λόγω της ηθικής της σημασίας, η διάταξη του άρθρου ιγ', που καθιερώνει τη νομική υποχρέωση, ακόμη και των τέκνων, τα οποία δεν έλαβαν καθόλου ούτε μικρή, ούτε μεγάλη προίκα από τους γονείς τους, να τους γηροκομούν. Αξιοσημείωτο είναι ότι το έθιμο αυτό για το «γεροντομοίρι» είναι αρχαιότατο, ότι υπήρχε στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο, στο δίκαιο των παπύρων, και στο βυζαντινό και στο μεταβυζαντινό δίκαιο και ότι επίσης ήταν γνωστό στο μεσαιωνικό γερμανικό δίκαιο, όπου το γεροντομοίρι εκαλείτο *Altentheil*, (δηλ. μερίδα του γέροντος).

Ας μου επιτραπεί επίσης να προσθέσω ότι με το έθιμο αυτό έχουν ασχοληθεί και πολλοί διάσημοι γερμανοί ιστορικοί του δικαίου, από τους οποίους αναφέρω τον Ludwig Mitteis, τον Rabel και τον Kreller. Ένας άλλος συγγενής θεσμός είναι ο θεσμός του εσώγαμπρου⁸, κατ' εφαρμογή του οποίου ο γαμπρός (σύζυγος μιας

8. Ο θεσμός του «εσώγαμπρου» ήταν γνωστός υπό διάφορες μορφές σε πολλούς αρχαίους λαούς. Ιδιαίτερα αξίζει να αναφερθεί πολύ γενικά ότι ο θεσμός αυτός εφαρμόζοταν εθιμικά από τον ελληνικό λαό, τόσο στα χρόνια της αρχαιότητας, όσο και κατά τους αιώνες της βυζαντινής και της μεταβυζαντινής εποχής έως τις ημέρες μας. Σχετικά βλ. τις μελέτες του Αν. Χριστοφιλοπούλου, Σχέσεις γονέων και τέκνων κατά το βυζαντινό δίκαιο, Αθήνα 1946, σελ. 90 επ., 92, (όπου αναφέρονται στίχοι του κωμικού ποιητή Μενάνδρου, που έζησε το 342-299 π.Χ.) και του Dieter Simon, Byzantinische Hausgemeinschaftsverträge, στον τόμο Beiträge zur europäischen Rechtsgeschichte und zum geltenden Zivilrecht. Festgabe für J. Sontis, München, 1977, σ. 91 επ. Επίσης πρβλ. και τη διδακτορική μου διατριβή του Πανεπ. Παρισιών: G. Michaelides-Nouaros, Contribution à l'étude des pactes successoraux en droit byzantin, Paris 1937, σ. 181-182 και σ. 195 (όπου μνημονεύονται περιπτώσεις «εσώγαμπρου» από τη βυζαντινή εποχή). Πε-

θυγατέρας) συγκατοικεί με τον πεθερό του και συμφωνείται ότι θα τον κληρονομήσει.

5. Επιστρέφοντας τώρα στο θέμα της κατοικίας των νεόνυμφων συζύγων, παρατηρούμε ότι στο δίκαιο των αρχαίων Αθηνών ο γάμος δεν ήτο μητροτοπικός, αλλά πατροτοπικός, δηλαδή οι νεόνυμφοι σύζυγοι εγκαθίστανται όχι στο σπίτι της γυναίκας, αλλά στο σπίτι του άνδρα. Για το λόγο αυτό, μετά την τέλεση του γάμου ακολουθούσε η «αγωγή» της γυναίκας, δηλαδή η οδήγηση και μετάβασή της στην οικία του άνδρα της. Την συνήθεια αυτή τη μνημονεύουν πολλοί αρχαίοι συγγραφείς. Π.χ. ο Ξενοφών στο έργο του «Οικονομικός» (7, 10) αναφέρει το παράδειγμα του νεόνυμφου Ισχομάχου, ο οποίος αμέσως μετά το γάμο του οδηγεί τη νεαρή συζυγό του στο δικό του σπίτι και της εκθέτει τα καθήκοντα που πρέπει να τηρεί κατά το συζυγικό της βίο⁹.

Πολύ στενή σχέση με το ίδιο έθιμο έχει ένας αρχαίος μύθος¹⁰, που αναφέρεται στον Ικάριο (βασιλέα της Σπάρτης) και στις σχέσεις του με τον Οδυσσέα, τον πασίγνωστο από τα Ομηρικά Έπη βασιλέα της Ιθάκης. Σύμφωνα με το έθιμο αυτό ο Ικάριος, που ήταν πατέρας της Πηνελόπης, για να απαλλαγεί από τις ενοχλήσεις των πολυάριθμων μνηστήρων που ζητούσαν την κόρη του, προκήρυξε ένα αγώνισμα δρόμου (ταχύτητας) και υποσχέθηκε να δώσει την κόρη του στο νικητή που θα ερχόταν πρώτος. Στο αγώνισμα αυτό επρώτευσε ο Οδυσσεύς και έλαβε ως έπαθλο την Πηνελόπη. Μετά το γάμο της ο Ικάριος, ως πατέρας της Πηνελόπης και βασιλέας της Σπάρτης, ζήτησε από τον Οδυσσέα να εγκατασταθεί στην Σπάρτη. Ο Οδυσσεύς αρνήθηκε και πρότεινε στην Πηνελόπη να εκλέξει μεταξύ του ίδιου και του πατέρα της. Η Πηνελόπη σιωπηλά εκάλυψε με πέπλο το πρόσωπό της, εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό τη θέλησή της να μείνει με το σύζυγό της. Τότε ο Ικάριος υποτάχθηκε βέβαια στη θέληση της κόρης του, αλλά, ίσως σε ένδειξη διαμαρτυρίας, αφιέρωσε ένα άγαλμα στην Αιδώ, τη θεά της Ντροπής, 30 στάδια έξω από την πόλη της Σπάρτης. Ο μύθος αυτός αποτελεί

ριτό να αναφερθεί ότι το έθιμο για το «γεροντομοίρι», συνήθως δεν έχει άμεση σχέση με το θεσμό του εσώγαμπρου.

9. Πρβλ. Leopold E. Schmidt, *Ηθική των αρχαίων Ελλήνων*, μετάφραση Δημ. Ιωαννίδου-Ολυμπίου, τόμ. Β' (Βιβλιοθήκη Μακρασλή), Αθήνα 1901, κεφ. Δ' σ. 243 επ.

10. Σχετικά με το μύθο αυτό βλ. Ζ. Ρισπέν (Jean Richepin) ό.π. (Ελληνική Μυθολογία), τόμ. Β' 1953, σ. 525-526. Επίσης πρβλ. και το Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Ηλίου (Α' έκδ.) 1955, τόμ. ΙΕ' σ. 872 επ. το άρθρο Πηνελόπη.

πιθανώς μια ανάμνηση της συγκρούσεως των μητριαρχικών αντιλήψεων (που εκφράζει ο Ικάριος) με τις πατριαρχικές αντιλήψεις (που αντιπροσωπεύει ο Οδυσσεύς) και οι οποίες έχουν επικρατήσει περίπου από το έτος 1000 π.Χρ. έως σήμερα. Είναι βέβαια γνωστό ότι οι πατριαρχικές αυτές αντιλήψεις σήμερα έχουν σημαντικά περιορισθεί.

Αυτό που πέτυχε ο Οδυσσεύς στο μύθο που αναφέραμε, δεν το επιτυγχάνουν σήμερα στην Κάρπαθο και σ' άλλα νησιά του Αιγαίου, όσοι παντρεύονται με γυναίκες που ζουν σε άλλο χωριό. Γιατί, όπως έχει ήδη αναφερθεί, σύμφωνα με την επικρατούσα επιστημονική ορολογία, ο γάμος στα νησιά αυτά είναι μητροτοπικός και όχι πατροτοπικός, και συνεπώς οι σύζυγοι εγκαθίστανται στο σπίτι και στο χωριό της γυναίκας και όχι του άνδρα. Είναι, λοιπόν, φανερό ότι η συνήθεια αυτή αποτελεί ένα υπόλειμμα της αρχαίας μητριαρχίας, υπόλειμμα το οποίο όμως εξακολουθεί να ισχύει σε μια πατριαρχική και ανδροκρατούμενη κοινωνία.

Το υπόλειμμα αυτό δεν μεταβάλλει την ιδιότητα του άνδρα ως αρχηγού της οικογένειας, ως «αφέντη», (όπως αποκαλείται συχνά), αλλά αποτελεί μια εξαίρεση ή μια μικρή μείωση της ιδιότητάς του αυτής, γιατί ο άνδρας που παντρεύεται με κοπέλλα από ξένο χωριό, εγκαθίσταται στο χωριό της γυναίκας του και πολύ συχνά απορροφάται από το οικογενειακό και το κοινωνικό περιβάλλον του χωριού της.

6. Ένα δεύτερο θέμα, στο οποίο εκδηλώνεται στα νησιά του Αιγαίου η πρωτεύουσα θέση της γυναίκας στην οικογενειακή ζωή, είναι η μεγάλη της επιρροή, που ασκεί ως μητέρα, ως σύζυγος, ως νοικοκυρά στη ρύθμιση όλων των μεγάλων ή μικρών ζητημάτων της οικογενειακής ζωής. Η μεγάλη αυτή επιρροή της χαρακτηρίζεται από πολλούς σύγχρονους συγγραφείς¹¹ ως «αυτονομία της έγγαμης γυναίκας», όρος που δηλώνει πιο εκφραστικά την πραγματική εξουσία της γυναίκας στην επίλυση των ηθικών και οικονομικών προβλημάτων της οικογένειας. Η αυτονομία αυτή της έγγαμης γυναίκας οφείλεται πολύ συχνά στη μακρά απουσία του συζύγου της σε μακρινές χώρες, αλλά συνεχίζεται και μετά την επιστροφή του.

Αξιοσημείωτο είναι ότι στην ίδια περιοχή των νησιών του Αιγαίου, από καθαρά

11. Βλ. π.χ. M. Petronotti, *The Economic Autonomy of Rural Women. A Survey of the Mediterranean with Specific Reference to Three Greek Islands*. (Thesis for Mph. University of Kent at Canterbury, 1980 (δακτυλογραφημένο αντίτυπο έχει κατατεθεί στη βιβλιοθήκη του Κέντρου Ερεύνης της Ελλην. Κοινωνίας της Ακαδημίας Αθηνών), Chapter 5 σ. 76, 78 και 93 επ.

νομική άποψη, κάθε σύζυγος (άνδρας και γυναίκα) διατηρεί κατά τη διάρκεια του γάμου την ιδιαίτερη ιδιοκτησία και τη διαχείριση της ατομικής του περιουσίας. Πάντως όταν ο άνδρας βρίσκεται στην πατρίδα του, τότε διαχειρίζεται, όχι μόνο τη δική του, αλλά και την περιουσία της γυναίκας του, δηλαδή συνήθως εισπράττει τα εισοδήματα της περιουσίας αμφοτέρων των συζύγων, τα οποία διαθέτει για τη συντήρηση της οικογένειάς του.

Η εξουσία όμως αυτή περιορίζεται σημαντικά μόλις γεννηθεί η πρώτη του κόρη, που είναι η μέλλουσα κληρονόμος της περιουσίας της γυναίκας του. Ειδικότερα στην Κάρπαθο από την ημέρα της γεννήσεως της κόρης αυτής, σύμφωνα με μια λαϊκή έκφραση «το σεντούκι του πατέρα τραβιέται από το σοφά κάτω», δηλαδή από την ημέρα αυτή γεννιέται η υποχρέωση του πατέρα να επιστρέψει στην κόρη του την προίκα που ο ίδιος έλαβε από τη σύζυγό του. Με το ίδιο πνεύμα μια άλλη παροιμιακή φράση της Καρπάθου συμβουλεύει στο σύζυγο το εξής: «Στης γυναίκας το πρά(γ)μα (δηλ. στο κτήμα της γυναίκας σου) σκόρδους τσ' (=και) αντζινάρες (αγγινάρες) να φυτεύγεις», δηλαδή να φυτεύεις φυτά που έχουν γρήγορη καρποφορία, γιατί δεν πρέπει να ξεχνάς ότι έχεις υποχρέωση να παραδώσεις στην πρωτότοκη κόρη σου την προίκα που έλαβες από τη γυναίκα σου¹².

Τα έθιμα αυτά, που επικρατούν, όχι μόνο στα νησιά του Αιγαίου, αλλά και σε περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, έχουν προξενήσει ζωηρή εντύπωση στους ξένους ερευνητές, π.χ. στην αμερικανίδα Κ. E. Friedl¹³ και στο γάλλο B.

12. Βλ. Μιχ. Μιχαηλίδη-Νουάρου, Λογογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Α (1932) σ. 375.

13. Βλ. Ernestine Friedl, The position of Women. Appearance and Reality, (μελέτη για το χωριό «Βασιλικά» της Βοιωτίας), που δημοσιεύεται από την Jill Dubisch στο βιβλίο της Gender and Power in Rural Greece, New Jersey 1986, σελ. 42 επ., ιδίως σ. 51. Στη μελέτη αυτή η αμερικανίδα ερευνήτρια E. Friedl, αφού τονίζει ότι στο χωριό αυτό της Βοιωτίας επικρατεί η διάκριση μεταξύ του φαινομενικού κύρους (appearance of prestige) των ανδρών και της σιωπηρής εξουσίας (latent power) των γυναικών, εκθέτει ότι η διοίκηση της οικογένειας ασκείται συνήθως από κοινού από τους δύο συζύγους, με την ισχυρή επίδραση της γυναίκας, η οποία όμως είναι ισχυρότερη στις γυναίκες που έχουν δώσει σημαντική προίκα, καθώς και σ' εκείνες που ο σύζυγός τους είναι εσώγαμπρος (δηλαδή διατρέφεται και εξαρτάται οικονομικά από την περιουσία της γυναίκας του, βλ. αυτόθι σ. 50 επ.).

Επίσης η Jill Dubisch στη μελέτη της «Κοινωνικό φύλο, συγγένεια

Vernier¹⁴, γιατί στη χώρα τους επικρατεί το σύστημα της κοινοκτημοσύνης της περιουσίας των συζύγων, που θεσπίζει πολλούς περιορισμούς στη διαχείριση της συζυγικής περιουσίας.

7. Μετά τα όσα είπα για το Οικογενειακό Δίκαιο των νησιών του Αιγαίου, θα θίξω τώρα με συντομία τα κληρονομικά έθιμα της Καρπάθου και της Κάσου, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στα δύο αυτά νησιά ίσχυε το έθιμο των πρωτοτοκίων σε συνδυασμό με το έθιμο των κανακάρηδων. Κατ' εφαρμογή των

και θρησκεία», που δημοσιεύεται στο βιβλίο των Ευθ. Παπαταξιάρχη και Θεοδ. Παραδέλλη «Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα», Αθήνα, 1992, σελ. 99-126 πραγματεύεται βασικά το ίδιο θέμα με διαφορετικές όμως απόψεις σε ορισμένα σημεία. Ειδικότερα, η ερευνήτρια αυτή εκθέτει τα πορίσματα επιτόπιας έρευνας σ' ένα χωριό της Τήνου για τους δεσμούς μεταξύ μητέρας και κόρης, επίσης για τη συμμετοχή των γυναικών στη θρησκεία, και ιδίως στη λατρεία της Παναγίας της Τήνου, για το ρόλο των γυναικών στην κοινωνική ζωή κλπ. Πρέπει να προστεθεί ότι στο ίδιο αυτό βιβλίο ο Παπαταξιάρχης, στηριζόμενος σε πολύ πλούσια διεθνή βιβλιογραφία, δημοσιεύει πολυσέλιδη εισαγωγή για την ανθρωπολογική θεώρηση του φύλου, και ιδίως του γυναικείου φύλου στην Ελλάδα, τονίζοντας ιδιαίτερες τις πλουραλιστικές και διαφορετικές αντιλήψεις των ερευνητών στο θέμα αυτό.

14. Βλ. τη μελέτη του Bernard Vernier, *Filiation, règles de résidence et pouvoir domestique dans les îles de la mer Egée*, που δημοσιεύεται στο συλλογικό έργο του G. Ravis-Giordani, *Femmes et patrimoine dans les sociétés rurales de l'Europe méditerranéenne*, Paris, 1987, σ. 366 επ. Στη μελέτη αυτή ο B. Vernier, ο.π. σ. 366 επ., ιδίως σ. 383, εκφράζει την έκπληξή του για την έκταση και τη σπουδαιότητα της οικιακής εξουσίας (pouvoir domestique) της γυναίκας στα νησιά του Αιγαίου με την ακόλουθη φράση: "Les chercheurs ont été frappés par l'autonomie dont y jouissait les femmes et l'importance de leur pouvoir domestique".

Αξίζει να αναφερθεί ιδιαίτερος ότι ο B. Vernier (που είναι ήδη καθηγητής Πανεπιστημίου στη Γαλλία) έχει δημοσιεύσει σημαντικό αριθμό μελετών για τη νομική και κοινωνική θέση των μελών της οικογένειας στην Κάρπαθο. Οι περισσότερες από τις μελέτες του αυτές έχουν αναδημοσιευθεί στο βιβλίο του: *La Genèse sociale des sentiments. Aînés et cadets dans l'île Grecque de Karpathos*, (Édition de l'École des hautes Études en Sciences sociales), Paris 1991. Στις μελέτες του αυτές ο Vernier εκθέτει, μεταξύ άλλων, τους συναισθηματικούς δεσμούς που υπάρχουν ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, και τονίζει ιδιαίτερα τη νομική σημασία και την ψυχολογική επίδραση που ασκεί το βαπτιστικό όνομα ενός μέλους της οικογένειας για να δικαιολογηθεί ηθικά και νομικά η απόκτηση από αυτό της κληρονομιάς του πατέρα ή της μητέρας του (για το ζήτημα αυτό βλ. και κατωτ. σ. 13-14).

εθίμων αυτών, η μεν κληρονομική περιουσία του πατέρα περιέρχεται στον κανακάρη, δηλαδή στον πρώτο από τους γιούς, που φέρει το βαφτιστικό όνομα του προς πατρός πάππου, η δε περιουσία της μητέρας περιέρχεται επίσης στην κανακαρά, δηλαδή στην πρώτη από τις κόρες που φέρει το βαφτιστικό όνομα της οικογένειας της μητέρας της. Αν συμβεί ο κανακάρης ή η κανακαρά να πεθάνει πρόωρα, χωρίς να έχει αποκτήσει δικό του τέκνο, τότε η κληρονομία που επρόκειτο να λάβει από το γονέα του περιέρχεται σε άλλο τέκνο (δηλαδή σε αδελφό ή αδελφή του θανόντος) που φέρει βαφτιστικό όνομα της οικογένειας του εν λόγω γονέα. Για να γίνει καλύτερα αντιληπτό το έθιμο αυτό θα αναφέρω το ακόλουθο παράδειγμα από την πατρική μου οικογένεια. Η γιαγιά μου Μαρία (μητέρα του πατέρα μου) είχε μεγάλη κτηματική περιουσία και είχε ορίσει ως κληρονόμο της, την πρωτοκόρη της Κυρανιά, η οποία όμως πέθανε πρόωρα (χωρίς τέκνο). Τότε η γιαγιά μου edιάλεξε ως κληρονόμο της περιουσίας της όχι τη δεύτερη, ούτε την τρίτη κόρη, που είχαν βαφτιστικά ονόματα ξένα για την οικογένειά της, αλλά την τέταρτη κόρη της, ονόματι Δέσποινα, η οποία έφερε όνομα της οικογένειας της γιαγιάς μου και για το λόγο αυτό κληρονόμησε ολόκληρη την κτηματική της περιουσία. Αξιοσημείωτο είναι ότι παρόμοιες διατάξεις ίσχυαν και σ' άλλα νησιά της Δωδεκανήσου, π.χ. στη Νίσυρο¹⁵.

8. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι η συνήθεια να δίδεται το όνομα του παππού και της γιαγιάς στο πρώτο κατά σειρά γεννήσεως γιό και κόρη είναι πανάρχαιη και παγκόσμια, και ότι η συνήθεια αυτή ήταν επίσης διαδεδομένη στην ελληνική αρχαιότητα και αναφέρεται π.χ. από τον Όμηρο, τον Αριστοτέλη, το Δημοσθένη και άλλους αρχαίους συγγραφείς¹⁶. Αξίζει επίσης να προσθέσουμε ότι σύμφωνα με μία αντίληψη, που έχει διαδοθεί σε πολλούς αρχαίους λαούς, το παιδί που φέρει το όνομα ενός προγόνου θεωρείται ότι συνεχίζει την προσωπικότητα του προγόνου αυτού. Στην Κάρπαθο π.χ. η αντίληψη αυτή εκφράζεται με την ακό-

15. Βλ. Ν. Κουμέντο, στο περιοδικό «Νισυριακά», τόμ. 5 σ. 157 επ., 180 επ. Κατά το συγγραφέα αυτό, σύμφωνα με το έθιμο της Νισύρου, όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία της μητέρας πήγαινε στην πρωτοκόρη, που καλείται αμπατή. Στην περίπτωση δε ενός μοναχογιού (χωρίς αδελφή), αυτός έπαιρνε ολόκληρη την περιουσία και των δύο γονέων του και για το λόγο αυτό χαρακτηριζόταν στο νησί αυτό ως «γονικάρης».

16. Για το θέμα αυτό βλ. την εκτενή και συστηματική μελέτη του καθηγ. Δ. Β. Οικονομίδη, στο περιοδικό Λαογραφία τόμος Κ' (1962), ιδίως σ. 459 επ., 465 επ.

λουθη φράση, που απευθύνεται στον πατέρα του παιδιού αυτού: «Ανέστησες τον πατέρα σου». «Ανέστησες τη μάνα σου». Σ' άλλες επαρχίες¹⁷ π.χ. στην Ήπειρο ο γονέας του παιδιού λέγει, με το ίδιο πνεύμα: «Θ' ανάψω το όνομα του πατέρα μου ή της μάνας μου».

Επιστρέφοντας στο γραπτό έθιμο της Καρπάθου, θα αναφέρω άλλες δύο ενδιαφέρουσες διατάξεις του. Η πρώτη ρυθμίζει την περίπτωση ενός άγαμου ατόμου, που πέθανε χωρίς να συντάξει διαθήκη. Στην περίπτωση αυτή η γονική κληρονομία του άγαμου αυτού περιέρχεται κατά προτίμηση στα ομομήτρια αδέρφια του, που έχουν δηλαδή την ίδια μητέρα, ενώ αποκλείονται τα ομοπάτρια αδέρφια του, που έχουν τον ίδιο πατέρα αλλά διαφορετική μητέρα. Τα αδέρφια όμως αυτά έχουν κληρονομικό δικαίωμα στην υπόλοιπη, δηλαδή την επίκτητη περιουσία που απέκτησε ο κληρονομούμενος με δικούς του πόρους. Η διάταξη αυτή που θεσπίζει την προτίμηση των ομομήτριων αδελφών αποτελεί ασφαλώς ένα υπόλειμμα των αντιλήψεων της αρχαίας μητριαρχίας, κατά τις οποίες η εκ μητρός συγγένεια είναι ισχυρότερη και ασφαλέστερη από την εκ πατρός συγγένεια.

Οι αντιλήψεις αυτές εκφράζονται στο γνωστό κανόνα του ρωμαϊκού δικαίου κατά τον οποίο η καταγωγή από την μητέρα είναι πάντα βέβαιη και ασφαλής (*mater semper certa est*), ενώ η καταγωγή από τον πατέρα είναι μερικές φορές αβέβαιη.

9. Η δεύτερη διάταξη που θα αναφέρω είναι ότι το γραπτό έθιμο της Καρπάθου έχει μια πολύ αυστηρή και άστοχη ρύθμιση, γιατί αγνοεί πλήρως το κληρονομικό δικαίωμα μεταξύ των συζύγων.

Στην περίπτωση, λοιπόν, του θανάτου ενός άτεκνου συζύγου, που δεν άφησε διαθήκη, η σύζυγός του οφείλει να επιστρέψει αμέσως όλη την περιουσία του ανδρός της στους κληρονόμους του (π.χ. στους αδελφούς, ανεψιούς κ.λπ.), και το μόνο δικαίωμα¹⁸ που έχει είναι το να αξιώσει τη διατροφή της για το διάστημα το πολύ ενός έτους (πένθιμου ενιαυτού), κατά τη διάρκεια του οποίου πενθεί το

17. Βλ. Οικονομίδης, ό.π. (ανωτ. σημ. 16) σ. 459 και την εκεί αναφερόμενη (στη σημείωση 4) μελέτη του Φ. Κουκουλέ.

18. Βλ. το κεφ. Ε' άρθρο ι' (=10) του γραπτού εθίμου της Καρπάθου (έτους 1864) που ρυθμίζει το θέμα αυτό. Πρβλ. σχετικά Μιχ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Νομικά έθιμα της νήσου Καρπάθου, Αθήνα 1926 σ. 83, και τη δική μου μελέτη: «Παρατηρήσεις στο κληρονομικό έθιμο της Καρπάθου», στο περιοδικό «Καρπαθιακαί Μελέται», τόμος 3 (1984) σ. 16.

σύζυγό της. Η διάταξη αυτή αποτελεί εφαρμογή της αρχής «το γονικό στο γονικό», συνεπεία της οποίας όλη η περιουσία του αποθανόντος χωρίς τέκνα συζύγου επιστρέφεται στους εξ αίματος συγγενείς του.

10. Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό, θα θίξω με μεγάλη συντομία ένα ειδικότερο θέμα που συζητήθηκε τελευταία στην επιστήμη, δηλαδή το ζήτημα της αρχαιο-λογικής σημασίας των ερειπίων του λόφου της Γαματριάς, που βρίσκεται κοντά στη σημερινή πρωτεύουσα της Καρπάθου (η οποία στην κοινή λαϊκή γλώσσα λέγεται «Πηγάδια», ενώ στην επίσημη καλείται Κάρπαθος). Κατά την γνώμη του Νικ. Μουτσοπούλου¹⁹ (καθηγητή της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) η ονομασία «Γαματριά» ή Δαματρία αφορά τα ερείπια ενός ναού αφιερωμένου στην αρχαία θεά Δήμητρα, η οποία, όπως είναι γνωστό, είχε διπλή ιδιότητα και λατρευόταν ως προστάτρια της γεωργίας και των δημητριακών καρπών, αλλά και ως θεότητα του κάτω κόσμου. Η γνώμη αυτή στηρίζεται κυρίως στην ονομασία και στην τοποθεσία των ερειπίων αυτών, τα οποία κατά τον ίδιο συγγραφέα αποτελούν ένα «έξαρχα» (=συγκρότημα) με ορθογώνια παράταξη.

Στο θέμα αυτό ο αρχαιολόγος Μανόλης Μελάς²⁰ δέχεται μεν ως πολύ πιθανή την ύπαρξη κατά τους προϊστορικούς χρόνους στο χώρο της «Γαματριάς-Δαματριάς» ενός ναού —και όχι απλώς ενός ιερού— αφιερωμένου στη λατρεία της θεάς Δήμητρας, φρονεί όμως ότι το ιερό που περιγράφει ο Νικ. Μουτσόπουλος βρίσκεται σε μια άλλη θέση, δηλαδή στην Ίστια, που δεν έχει άμεση σχέση με τη Δαματρία.

Από τη συζήτηση αυτή συνάγεται ότι αμφότεροι οι συγγραφείς αυτοί δέχονται ως πιθανό το ότι το ιερό ή ο ναός της αρχαίας θεάς Δήμητρας βρισκόταν στο

19. Την άποψη αυτή την εκθέτει στο πολύ ογκώδες και αξιολογικό σύγγραμμά του, βλ. Νικ. Μουτσοπούλου, Κάρπαθος. Σημειώσεις ιστορικές, τοπογραφίας και αρχαιολογίας, Ανάτυπο από τον Ζ' Τόμο της Επιστ.Επετηρίδος της Πολυτεχνικής Σχολής Θεσσαλονίκης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Θεσσαλονίκη 1978, κεφ. 14 σ. 163-168. Στο ίδιο βιβλίο, ό.π., σ. 166 και ιδίως σ.167 ο συγγραφέας προχώρησε σ' ένα πιθανό σκαρίφημα των λαξευμάτων στους βράχους του υπαιθρίου αυτού ιερού της Δήμητρας, στον καιρό της ακμής του.

20. Βλ. Μανόλη Μελά, Ποτίδαιον Καρπάθου. Από την προϊστορική εποχή ως την ύστερη αρχαιότητα. Έκδοση της Poseidon Benevolent Society of Karpathos, Inc., New York, N.Y. 1981, στη σελ. Μ. 23 επ., ιδίως σ. 31-32.

χώρο της σημερινής Γαματρίας-Δαματρίας, διαφωνούν όμως με την ταυτότητα των ερειπίων που περιγράφει ο Νικ. Μουτσόπουλος.

Χωρίς να λάβω θέση στο αμφισβητούμενο αυτό θέμα, ας μου επιτραπεί να εκφράσω την ελπίδα ότι η διαφωνία αυτή είναι πιθανό να λυθεί με μια νέα έρευνα του προβλήματος βάσει των υπαρχόντων και άλλων στοιχείων, που είναι ενδεχόμενο να προκύψουν από την έρευνα αυτή. Πάντως δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι το εν λόγω πρόβλημα ανήκει βασικά στο χώρο της προϊστορίας, δηλαδή σε μια εποχή για την οποία —όπως ετόνιζε ο επιφανής ιστορικός και παπυρολόγος Ulrich Wilcken²¹— «τι λέγεται έχει «εντελώς υποθετικό χαρακτήρα, εφ' όσον αξιόπιστες μαρτυρίες για την εποχή εκείνη δεν υπάρχουν».

Με την παρατήρηση αυτή τερματίζουμε το πρώτο μέρος της παρούσας μελέτης και θα εισέλθουμε στο δεύτερο πολύ συντομότερο μέρος, στο οποίο θα θίξουμε μερικά προβλήματα που αφορούν την ιστορική και τη σύγχρονη σημασία των εθιμικών κανόνων, που επικρατούσαν επί μακρούς αιώνες στα νησιά του Αιγαίου.

Μέρος Β'

Λόγοι της επιδίωξης των μητριαρχικών θεσμών μέχρι σήμερα

11. Το πρώτο από τα προβλήματα που θα θίξουμε εδώ αφορά το ζήτημα για ποιούς λόγους διατηρήθηκαν επί μακρούς αιώνες βασικώς αμετάβλητα και ίσχυσαν έως τις μέρες μας πολλά σημαντικά οικογενειακά και κληρονομικά έθιμα των νησιών του Αιγαίου. Μια πολύ γενική απάντηση, που θα μπορούσε να δοθεί στο ερώτημα αυτό, είναι ότι το εν λόγω φαινόμενο οφείλεται σε σοβαρούς γεωγραφικούς και ιστορικο-κοινωνικούς λόγους.

Ως τέτοιοι λόγοι μπορούν να αναφερθούν, πρώτα, ότι από γεωγραφική και ιστορικο-κοινωνική άποψη τα μικρά νησιά του Αιγαίου έχουν περιορισμένη εδαφική έκταση, μικρή γεωργική παραγωγή, είναι απομακρυσμένα από την ηπειρωτική Ελλάδα και αραιά κατοικημένα και, δεύτερο, ότι οι κάτοικοί τους έχουν συντηρητική νοστροπία, η οποία τους ωθεί να τηρούν τα πατροπαράδοτα έθιμα και συνήθειες που έχουν επικρατήσει στον κοινωνικό και οικογενειακό τους βίο, καθώς και στο γεωργικό και βιοτεχνικό τομέα της οικονομίας. Εξ άλλου λόγω

21. Βλ. Ulrich Wilcken, Αρχαία Ελληνική Ιστορία (μετάφρ. Ι. Τουλουμάκου), έκδοση Παπαζήση, Αθήνα, 1976, σ. 36, περιθωρ. αριθ. 27.

της φτώχειας του εδάφους και των περιορισμένων πόρων των νησιών, πολλοί κάτοικοί τους μεταναστεύουν, συνήθως άγαμοι, σε χώρες της Μικράς Ασίας (παλαιότερα), της Αφρικής και της Βορ. Αμερικής, από τις οποίες επιστρέφουν στο νησί τους μετά από αρκετά χρόνια για να παντρευτούν, έχοντας την αξίωση να βρουν στην πατρίδα τους αναλλοίωτα τα παλαιά και πατροπαράδοτα οικογενειακά έθιμα και τους τρόπους της ζωής και της διασκέδασης, που είχαν γνωρίσει προτού αναχωρήσουν από το χωριό τους.

Την ίδια νοστορία έχουν επίσης και οι λοιποί κάτοικοι των νησιών αυτών που απέφυγαν τη μετανάστευση και παρέμειναν στα νησιά, ως πιστοί φύλακες των παλαιών εθίμων και παραδόσεων.

12. Ειδικότερα, για το έθιμο των πρωτοτοκίων περιορίζομαι να σημειώσω ότι είναι αρχαιότατο, ότι ήταν διαδεδομένο στους Ινδοευρωπαϊκούς και τους Σημιτικούς λαούς και ότι γενικότερα κατά τους ιστορικούς χρόνους είχε επικρατήσει στην αρχαία Ελλάδα, και συγκεκριμένα τόσο στους Έλληνες που κατοικούσαν κυρίως στην Αττική, όσο και στους Δωριείς που ζούσαν στην Πελοπόννησο, στην Κρήτη και στα νησιά του Αιγαίου. Μια όμως σημαντική διαφορά μεταξύ του αθηναϊκού δικαίου και του δικαίου των Δωριέων (την οποία έχουμε ήδη σημειώσει και προηγουμένως) είναι η εξής: Στο μεν αθηναϊκό δίκαιο η γυναίκα είχε περιορισμένη δικαιοπρακτική ικανότητα και τελούσε πάντα υπό την προστασία του επιτρόπου της, ο οποίος είχε τη διοίκηση της περιουσίας της. Αντιθέτως, κατά το δίκαιο των Δωριέων, η γυναίκα είχε πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα^{22,23} και διοικούσε

22. Βλ. Μπαμπάκος, Σχέσεις κ.λ.π., ό.π. (σημ. 6), σ. 116 επ., 126, που τονίζει ότι η γυναίκα στην αρχαία Κάλυμνο είχε πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα, επίσης ότι πολύ συχνά είχε δική της περιουσία την οποία διαχειριζόταν μόνη, και ότι παρόμοιας φύσεως εξουσίες η γυναίκα είχε και σε πολλές άλλες περιοχές της αρχαίας Ελλάδος και ιδιαίτερα στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο, στους Δελφούς, στην Κεντρική Ελλάδα, στη Χίο, στη Σπάρτη και στη Γόρτυνα. (Βλ. και τη σημ. 23). Η δικαιοκτητική και δικαιοπρακτική αυτή ικανότητα της γυναίκας διατηρήθηκε βασικά κατά τη διάρκεια των μεταγενέστερων αιώνων, όπως αποδεικνύεται από μεγάλο αριθμό δικαιοπρακτικών εγγράφων των αιώνων αυτών. Βλ. σχετικά κατωτέρω τη σημ. 24 και τις εκεί παραπομπές.

23. Επίσης, όπως αποδεικνύεται από πολλές επιγραφές του 2ου π.Χ. αιώνα, η δικαιοπρακτική ικανότητα της γυναίκας είχε αναγνωρισθεί ευρύτατα και στη Βοιωτία σε αρκετά θέματα, και ιδίως στο θέμα της απελευθέρωσης δούλων, που καταλαμβάνει ποσοστό 50% των επιγραφών. Σχετικά βλ. την πολύ επιμελή μελέτη της Barbara Röhl, Zur Privatrechtlichen Stellung der Frau in Böotien in 2. Jahrhundert vor Christus nach den Inschriften, στην Επετηρίδα του Κέντρου Ερεύνης

μόνη της την περιουσία που είχε κληρονομήσει από τους συγγενείς της ή είχε αποκτήσει κατ' άλλο τρόπο. Την ικανότητα αυτή τη διατήρησε αμείωτη στα νησιά του Αιγαίου κατά τους επόμενους αιώνες, όπως αποδεικνύεται για μεν το δίκαιο των Δωριέων της Καλύμνου από τις επιγραφές του Α' μ.Χ. αιώνα, που είχε αποκαλύψει στις ανασκαφές της Καλύμνου ο ιταλός αρχαιολόγος Mario Segré, για δε το δίκαιο των μεταγενέστερων χρόνων από ένα μεγάλο αριθμό συμβάσεων και διαθηκών, που έχουν ήδη δημοσιευθεί ή διατηρούνται ανέκδοτες σε πολλά δημόσια και ιδιωτικά αρχεία.

Ειδικότερα για τον αρχαιολόγο Mario Segré, πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει την έκδοση των επιγραφών που αναφέραμε, γιατί, λόγω της εβραϊκής καταγωγής του, υπήρξε (όπως και πολλές άλλες μυριάδες ομοθρήσκων του σε διάφορες χώρες) θύμα της ψυχοπαθολογικής βαρβαρότητας του χιτλερισμού, συνεπεία της οποίας εκτελέστηκε στη Ρόδο το 1944 μαζί με τη γυναίκα του και το ανήλικο τέκνο τους από το εκεί στράτευμα της τότε γερμανικής κατοχής.

Μετά το τραγικό αυτό θάνατό του, οι επιγραφές αυτές δημοσιεύθηκαν το 1952 από το συνάδελφό του Johannes Pugliese Caratelli. Έντεκα δε χρόνια αργότερα, δηλαδή το 1963, δημοσιεύθηκε, όπως αναφέρομε (στη σημ. 6) για τις επιγραφές αυτές μια πολύ καλή νομικοϊστορική μελέτη από τον έλληνα ιστορικό του δικαίου Αντώνιο Μπαμπάκο, αλλά η Μοίρα είχε αποφασίσει να προκαλέσει τον ίδιο χρόνο τον πρόωγο θάνατό του.

Παρά τις θλιβερές αυτές απώλειες η ιστορία του δικαίου γενικά, και η ειδικότερη ιστορική έρευνα των νομικών θεσμών εξακολουθούν να καλλιεργούνται πάντα με επιτυχία στη χώρα μας και σε πολλές άλλες χώρες, όπως αποδεικνύεται από τις συνεχώς δημοσιευόμενες νέες και πολύ αξιόλογες επιστημονικές εργασίες για τους θεσμούς του αρχαίου ελληνικού και του ελληνιστικού δικαίου, καθώς και από τις εκδόσεις των δικαιοπρακτικών εγγράφων των τελευταίων αιώνων, που έχουν πραγματοποιηθεί είτε σε αυτοτελείς τόμους, είτε στις σελίδες επιστημονικών περιοδικών²⁴ (βλ. τις σημ. 23 και 24).

της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 19 (1974) σ. 2-110, ιδίως σ. 29-31.

24. Βλ. π.χ. τη μελέτη της Ευαγγελίας Γεωργιά-Βολονάκη, Συμαϊκά δικαιοπρακτικά έγγραφα του 18ου αιώνα, στο περιοδικό Συμαϊκά Δ' (1974) σ. 204 επ., με εισαγωγή του Αλ. Καρανικόλα. Πρβλ. επίσης και τα δικαιοπρακτικά έγγραφα διάφορων περιοχών, που αναδημοσιεύει ο Δ. Σιάτρας, Οι αγο-

13. Έρχομαι τώρα σ' ένα πολύ ενδιαφέρον πρόβλημα, που ανακίνησε τελευταία η καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας Κα Σιβύλλα Δημητρίου-Κοτσώνη, σε μια πρόσφατη μελέτη της²⁵ που δημοσιεύθηκε στις αρχές του 1993. Στη μελέτη αυτή η Κυρία Κοτσώνη εκθέτει ότι σε πολλά νησιά του Αιγαίου επικρατούσε στα χρόνια της αρχαιότητας μια σχετική ανεξαρτησία των γυναικών, και ότι η ανεξαρτησία αυτή έχει ιστορικές βάσεις πολλών αιώνων και φέρει τη σφραγίδα ενός ξεχωριστού νησιώτικου φαινομένου και ενός ιδιαίτερου πνευματικού πολιτισμού.

Κατά την Κυρία Κοτσώνη η εξέλιξη από το σύστημα της μητριαρχίας στο σύστημα της πατριαρχίας πραγματοποιήθηκε κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 2500 και 1800 π.Χ., αλλά περιορίστηκε μόνο στην ηπειρωτική Ελλάδα και δεν επεκτάθηκε στα μικρά νησιά του Αιγαίου, τα οποία διατήρησαν τις αρχαίες μητριαρχικές αντιλήψεις και παραδόσεις. Το γεγονός αυτό, κατά την ίδια ερευνήτρια, αποτελεί ένα βασικό ιστορικό παράγοντα που συνετέλεσε στη στασιμότητα της ιστορικής εξέλιξης των νησιών του Αιγαίου, και παρεμπόδισε την καθολική και κατά τρόπο ενιαίο οργάνωση των κοινωνικών τους θεσμών.

Συνοπτικά, όπως τονίζεται συμπερασματικά από την ερευνήτρια, τα νησιά του Αιγαίου έχουν τη μορφή μιας εδαφικής περιφέρειας και για το λόγο αυτό οι οικονομικές και πολιτισμικές μεταβολές της κεντρικής Ελλάδας δεν έθιξαν τους θεσμούς της μητριαρχίας που επικρατούσαν στα νησιά αυτά.

14. Οι απόψεις αυτές είναι βέβαια πολύ ενδιαφέρουσες, περιέχουν όμως μια σοβαρή υπερβολή. Συγκεκριμένα, υπενθυμίζω ότι, σύμφωνα με τις αντιλήψεις που επικρατούν στις σχετικές με το θέμα έρευνες, στα χρόνια της μητριαρχίας αρχηγός της οικογένειας ήταν η μητέρα, το δε ρόλο του πατέρα (στις σχέσεις με

ραπωλησίες ακινήτων στην Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, Αθήνα 1992, και ιδιαίτερα βλ. τα υπ' αριθ. 4, 26, 27, 28, 36, 48 κ.α. έγγραφα (σ. 139, 156, 159, 161, 166, 179), που αφορούν συμβάσεις ή άλλες δικαιοπραξίες επιχειρούμενες από γυναίκες.

²⁵Ομοιας φύσεως έγγραφα (χρεωστικά ομόλογα και πωλητήρια) έχουν δημοσιευθεί από τον πατέρα μου Μιχ. Μιχαηλίδη-Νουάρο, στο βιβλίο του Νομικά έθιμα της νήσου Καρπάθου, 1926, σ. 153 επ. Ειδικότερα βλ. τα χρεωστικά ομόλογα υπ' αριθ. 1-3 των ετών 1818, 1820 και 1828 και τα πωλητήρια υπ' αριθ. 1-3 των ετών 1756, 1727 και 1792.

25. Βλ. Sibylla Dimitriou-Kotsoni, The Aegean Cultural Tradition, στο περιοδικό *Journal of Mediterranean Studies*, 1993, vol. 2, No 1 σ. 62-76, ιδίως σ. 71 επ.

τα αρσενικά παιδιά) ασκούσε ο αδελφός της μητέρας, δηλαδή ο εκ μητρός θείος (avunculus στα λατινικά), που ανελάμβανε την ανατροφή των αρρένων ανεψιών του και ασκούσε όλα τα καθήκοντα του πατέρα τους. Τη συνήθεια αυτή την αναφέρει για μεν τους αρχαίους Γερμανούς ο ρωμαίος ιστορικός Τάκιτος, στο έργο του για την αρχαία Γερμανία (de Germania, cap. 20, 9), για δε τους Αιθίοπες ο Νικόλαος Δαμασκηνός²⁶ συγγραφέας του Α' μ.Χ. αιώνα.

Από την εποχή όμως της επικρατήσεως της πατριαρχικής οικογένειας, που πραγματοποιήθηκε πριν 3000 περίπου χρόνια, και εξακολουθεί να επικρατεί και σήμερα στις βασικές της γραμμές, ο άνδρας, ως σύζυγος και ως πατέρας, έχει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την ιδιότητά του αυτή. Ο εκ μητρός θείος δεν έχει καμιά ιδιαίτερη αρμοδιότητα στη διαχείριση της οικογενειακής περιουσίας των συζύγων και στην ανατροφή και εκπαίδευση των παιδιών, γιατί η αρμοδιότητα αυτή ανήκει στους δύο συζύγους, οι οποίοι ρυθμίζουν τα σχετικά θέματα από κοινού, αφού ακούσουν ενδεχομένως και τις συμβουλές των λοιπών στενών συγγενών τους. Βέβαια η συνήθεια της εγκαταστάσεως των νιόπαντρων συζύγων στο σπίτι ή στο χωριό της κατοικίας της γυναίκας (συνήθεια που όπως αναφέραμε προηγουμένως εξακολουθεί να ισχύει στην Κάρπαθο) αποτελεί ένα μικρό υπόλειμμα μητριαρχικών αντιλήψεων, που έχει γίνει δεκτό σε μια πατριαρχική κοινωνία, γιατί εξυπηρετεί πρακτικά συμφέροντα, αλλά δεν μειώνει καθόλου τη θέση του άνδρα ως συζύγου και ως πατέρα, ο οποίος θεωρείται και χαρακτηρίζεται στα νησιά ως «αφέντης της οικογένειας».

Συμπερασματικά, ορισμένες θέσεις της Κυρίας Κοτσώνη δημιουργούν την εντύπωση ότι η έγγαμη γυναίκα είχε κατά το παρελθόν και εξακολουθεί να έχει την αποφασιστική γνώμη σ' όλα τα θέματα της οικογενειακής ζωής. Η άποψη όμως αυτή νομίζω ότι είναι μονομερής και υπερβολική. Βέβαια είναι ορθό ότι η έγγαμη γυναίκα ασκούσε και ασκεί πάντα μια σημαντική επιρροή στη ρύθμιση των θεμάτων του νοικοκυριού και των λοιπών ζητημάτων της οικογενειακής ζωής.

Τα σπουδαιότερα όμως οικογενειακά προβλήματα γενικότερης σημασίας, π.χ. τα θέματα των επαγγελματικών σπουδών των παιδιών, της μεταναστεύσεώς τους σε μακρινές χώρες, το ζήτημα του γάμου τους κ.λπ. ρυθμίζονται όχι βάσει της κυριαρχούσας γνώμης της γυναίκας, αλλά μετά από κοινή απόφαση των συζύ-

26. En Jacoby, Die Fragmente der Griechischen Historiker, II A (1926) σ. 385, Fragm. 103 K.

γων, στην οποία καταλήγουν συνήθως, αφού ακούσουν και τις απόψεις των στενών συγγενών τους και λάβουν υπ' όψη και τις επικρατούσες στα νησιά ηθικές και κοινωνικές αντιλήψεις²⁷.

15. Προτού τελειώσω τη μελέτη αυτή θα θέσω με λίγες λέξεις ένα πολύ γενικό και σημαντικό πρόβλημα, το οποίο αφορά όχι μόνο τη Δωδεκάνησο, αλλά και ολόκληρη την Ελλάδα. Το πρόβλημα αυτό έχει γεννηθεί από τις γενικές εξελίξεις της εθνικής μας οικονομίας, και ιδιαίτερα από το φαινόμενο της αστυφιλίας, της εγκαταλείψεως δηλαδή των χωριών και της εγκαταστάσεως των κατοίκων τους στις μεγάλες ή μικρές πόλεις της χώρας μας και του εξωτερικού.

Βέβαια είναι γενικά γνωστό ότι οι διατάξεις του Αστικού μας Κώδικα έχουν καταργήσει το έθιμο των πρωτοτοκίων και τα λοιπά κληρονομικά έθιμα που ίσχυαν στα Δωδεκάνησα, και καθιέρωσαν την ισότητα των κληρονομικών δικαιωμάτων των τέκνων και των λοιπών κατιόντων, ισότητα που στηρίζεται στο βαθμό της συγγένειας κάθε κληρονόμου. Είναι επίσης γνωστό ότι οι εν λόγω διατάξεις αναγνωρίζουν αμοιβαίο κληρονομικό δικαίωμα μεταξύ των συζύγων. Βέβαια οι διατάξεις αυτές του Αστικού μας Κώδικα είναι ορθές και σύμφωνες με τις αρχές της δικαιοσύνης. Κατά την εφαρμογή τους όμως στην πρακτική ζωή έχουν εμφανισθεί πολλά νέα και δυσχερή προβλήματα, λόγω του αναφερθέντος φαινομένου της αστυφιλίας, που συνετέλεσε στην εγκατάλειψη των χωριών από πολλές χιλιάδες ή μάλλον μυριάδες κατοίκων τους. Άμεση δε συνέπεια του φαινομένου αυτού είναι ότι μεγάλες γεωργικές εκτάσεις της χώρας μας μένουν ακαλλιέργητες και χέρσες και κινδυνεύουν να μεταβληθούν σε άγονα σεληνιακά τοπία.

Το πρόβλημα αυτό έχει βέβαια γενικότερη εθνική, κοινωνική και νομική σημασία, η δε λύση του προσκρούει σε μεγάλες δυσχέρειες. Ειδικότερα, από τη μια μεριά, υπάρχουν τα άτομα που εγκατέλειψαν τα χωριά και τους αγρούς τους, αλλά δεν επιθυμούν να χάσουν την ιδιοκτησία τους χωρίς αποζημίωση. Από την άλλη πλευρά, βρίσκονται τα άτομα που έχουν μείνει στο χωριό και έχουν διάθεση να αποκτήσουν την ιδιοκτησία των εγκαταλελειμμένων κτημάτων, υπό την προϋπόθεση όμως ότι θα λάβουν οικονομική ενίσχυση από το Κράτος για να εξαγοράσουν τα κτήματα αυτά. Και από την τρίτη πλευρά, είναι το Κράτος, οι

27. Σε παρόμοια κατά βάση συμπεράσματα καταλήγει και η Κα Κοτσώνη, τονίζοντας ότι σε περιοχές, όπως τα νησιά του Αιγαίου που έχουν πολύ ευρείες ιστορικές βάσεις και εξελίξεις (historical Background), είναι απαραίτητος ο συνδυασμός της ιστορικής με την εθνογραφική έρευνα (βλ. την παρατεθείσα στη σημ. 25 μελέτη της Κας Κοτσώνη, ό.π. σ. 74).

Τράπεζες και οι λοιποί οργανισμοί, οι οποίοι δεν δέχονται να αναλάβουν το τεράστιο βάρος της διαθέσεως των κεφαλαίων που απαιτούνται για την αποζημίωση των ιδιοκτητών των αγρών και των λοιπών κτημάτων, που βρίσκονται ουσιαστικώς σε κατάσταση εγκαταλείψεως. Η συνολική λύση του προβλήματος αυτού είναι πολύ δυσχερής, και για το λόγο αυτό η ρύθμισή του έχει αφεθεί στις ιδιαίτερες συμφωνίες, που ελπίζεται ότι θα συναφθούν μεταξύ των ενδιαφερόμενων ατόμων ή ομάδων.

16. Αφήνοντας κατά μέρος το μεγάλο αυτό και δυσεπίλυτο πρόβλημα, και αφού αφιερώσω λίγες λέξεις ευγνωμοσύνης στους αείμνηστους διδασκάλους μου των σχολείων της Καρπάθου και της Κάσου, όπου εφοίτησα τις πρώτες τέσσαρες τάξεις της στοιχειώδους εκπαίδευσως, θεωρώ επιβεβλημένο καθήκον να εκφράσω γενικότερα τα βαθειά αισθήματά μου εκτιμήσεως και σεβασμού στον αφανή διδάσκαλο και στο σεμνό θρησκευτικό λειτουργό, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της μακράς δουλείας της Δωδεκανήσου, και ιδιαίτερα κατά τα χρόνια της φασιστικής ιταλικής κατοχής, κατόρθωσαν με μεγάλους κινδύνους και θυσίες να συντηρήσουν ακμαίο το εθνικό φρόνημα των Δωδεκανησίων, την πίστη τους στον Ελληνισμό και στο αθάνατο ελληνικό πνεύμα.

Χάρη στο αθόρυβο αυτό έργο των αφανών αυτών πνευματικών ηγετών, οι κάτοικοι της Δωδεκανήσου διετήρησαν ακέραιη την εθνική και θρησκευτική τους συνείδηση, οι δε Δωδεκανήσιοι που ζούσαν στην ελεύθερη Ελλάδα και στο εξωτερικό έλαβαν ενεργό μέρος, προσφέροντας τη ζωή και τις υπηρεσίες τους, σ' όλους τους εθνικούς αγώνες για την απελευθέρωση των υπόδουλων αδελφών μας από τον ξένο κατακτητή. Χάρη στους αγώνες αυτούς απολαμβάνομε σήμερα την ελευθερία των νησιών μας, και ατενίζουμε με αισιοδοξία το μέλλον και την αποστολή του Έθνους μας.

**GESETZGEBUNG ALS WELTORDNUNG
UND RECHTSORDNUNG**
**Die Auffassungen der byzantinischen Kaiser von Justinian I.
bis zu Leon VI. vom Zweck der Gesetze**

VON
DIETER SIMON

I. Justinians Verheißung

Im Jahre 533, nach Abschluß der Arbeiten an Codex und Digesten, ließ Kaiser Justinian noch ein Lehrbuch, die Institutionen, herstellen, "um durch einfache Kost den rohen Studentenverstand leichter zur höheren Wissenschaft zu bringen"¹. In diesen Institutionen ist also das geltende Recht besonders einfach dargestellt. Aber auch besonders korrekt und zutreffend, damit die Studenten die Anfangsgründe nicht "nach den alten Fabeln lernen, sondern die kaiserliche Leuchte zur Hand nehmen"².

Man darf vermuten, daß der Kaiser dieselben pädagogischen Absichten auch bei der Vermittlung seiner politischen Vorstellungen an die Studenten verfolgte. Deshalb kommt dem langen Satz, mit dem er das ganze Lehrbuch einleitet, eine herausragende Bedeutung zu. Der bekannte Anfang dieses Satzes lautet:

*Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus, et bellorum et pacis, recte possit gubernari...*³.

Der Kaiser braucht also, um gut regieren zu können, Waffen und Gesetze. Die Waffen für die Kriegszeiten, die Gesetze für die Friedenszeiten.

1. Const. Deo auctore, § 11: "... ut rudis animus studiosi simplicibus enutritus facilius ad alterioris prudentiae redigatur scientiam".

2. Const. Imperatoriam, § 3: "non ab antiquis fabulis discere, sed ab imperiali splendore appetere".

3. Const. Imperatoriam, prooemium.

Ähnlich hat man sich auch schon zu Zeiten von Theodosios II. (408-450) ausgedrückt, wenn es in den Verhandlungen des Senats bei der Verkündung des Codex Theodosianus heißt, der Kaiser werde die im Kriege erzielten Erfolge jetzt mit dem Schmuck des Friedens, nämlich den Gesetzen, krönen⁴.

Auch Justinian selbst hat den Gedanken früher schon einmal an prominenter Stelle benutzt. Als das seinerzeit noch bescheiden geplante Gesetzgebungsunternehmen im Jahre 529 mit der Kodifikation des ersten Codex begann, eröffnete er seinen Untertanen diese Absicht mit der Feststellung, daß "das gesamte Staatswohl in zweierlei wurzelt, den Waffen und den Gesetzen"⁵. Und wenige Jahre später, als es um die Zusammenlegung von militärischer und ziviler Gewalt in einer Provinz ging, hat er das Nebeneinander und Zusammenwirken von Militär und Recht noch einmal breit ausgemalt⁶.

Bei der Wendung "mit Waffen und Gesetzen regieren" handelt es sich also um einen Topos. Und das ist der Forschung auch nicht unbekannt⁷. Diese Einsicht erklärt uns allerdings noch nicht, was genau Justinian mit diesem Topos seinen studierenden Untertanen mitteilen wollte. Daß er überhaupt eine bestimmte Mitteilung machen wollte, dürfen wir unterstellen. Denn wir können nicht davon ausgehen, daß kaiserliche Aussagen an einer solchen Stelle, selbst wenn sie sich längst bekannter Formeln und Klischees bedienten, beliebig waren, d.h. jederzeit auch anders hätten ausfallen können.

Deswegen ist mit der Feststellung, es handele sich um die übliche Propaganda im Dienste des Herrschers nicht viel gewonnen⁸. Denn was wurde propagiert? Auch die vor allem unter Rechtshistorikern verbreitete

4. Gesta Senatus Romani (438 p.C.), § 2: "ornamentis pacis instruit, quos bellorum sorte defendit".

5. Const. Summa, prooemium: "Summa rei publicae tuitio de stirpe duarum rerum, armorum et legum veniens...".

6. NovIust. 24 pr./cap.1 (535 p.C.).

7. Vgl. A. Schminck, Subseciva Groningana 3 (1989) 87 mit Anm. 78. Siehe auch Peter E. Pieler, Kodifikation als Mittel der Politik im frühen Byzanz? in: BYZANTIOS, Festschrift für H. Hunger, 1984, 247-260 (hier: 258 f.). Pieler's Überlegungen, die sich (für Theodosios II. und Justinian I.) eng mit den vorliegenden berühren, sind vor allem für die allgemeinpolitische Bewertung der spätantiken Gesetzgebungen wichtig.

8. Repräsentativ für solche Deutungen ist etwa die Darstellung von B. Rubin, Das Zeitalter Justinians, 1960, 146 ff.

Meinung, man dürfe auf derlei "Phrasen" nicht allzuviel geben, ist nicht gerechtfertigt. Denn derartige Meinungen⁹ beruhen auf der Vorstellung, es sei nicht nur möglich, sondern gegebenenfalls sogar geboten, einen (irgendwie existenten) rechtlichen "Inhalt" von der sprachlichen "Form" zu trennen und beiden ein getrenntes Leben (und möglicherweise einen verschiedenen Wert) zuzuweisen. Aber die Illusion, man könne einem Text –selbst wenn es sich nur um einen technisch juristischen handelt– folgenlos "die Rhetorik" ausziehen wie ein Hemd, um sich dann der "Sache" zu widmen, ist nicht nur sprachwissenschaftlich unhaltbar. Sie hat obendrein die rechtshistorische Forschung in bedauerliche Sackgassen geführt¹⁰.

II. Das Problem

Nehmen wir deshalb Justinian, wie es vermutlich die Studenten des 6. Jahrhunderts auch getan haben, beim Wort, so macht seine pathetische Erklärung gleichwohl noch keinen großen Eindruck. Denn daß der Kaiser im Krieg mit Militär und in Friedenszeiten mit Gesetzen zu regieren gedenkt, scheint reichlich banal.

Zumindest was die Regierung durch Gesetze betrifft, liegen allerdings die Dinge so einfach nicht.

Zwar werden ein kontinentaleuropäischer Jurist –aber auch ein Historiker, wenn er sich als Staatsbürger eines dieser Länder für diesen Gegenstand interessieren sollte– ohne weiteres der Ansicht sein, daß es nichts Selbstverständlicheres und Vernünftigeres geben kann, als alle Probleme, mit denen sich der Staat zu befassen hat, im Wege der Gesetzgebung zu regeln. Vielleicht bestehen Meinungsverschiedenheiten darüber, ob der Staat sich mit all diesen Problemen befassen muß. Ob es nicht richtiger ist, sich auf den Straßenverkehr, die Kriminalität oder die Arbeitslosigkeit zu beschränken und z.B. die soziale Fürsorge dem Einzelnen oder nichtstaatlichen Organisationen zu überlassen. Wenn der Staat sich jedoch dieser

9. Charakteristisch und für Viele prägend die Beschreibung durch F. Schulz, *Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*, 1961, 415 f. ("wilde Rhetorik").

10. Hierher gehören in gleicher Weise verschiedene Aspekte der Interpolationenforschung wie die Geschichte der Vulgarisierung und Rhetorisierung des klassischen Rechts und ein erheblicher Teil der Phantasien über die "wiederkehrenden Rechtsfiguren".

Angelegenheiten annimmt, dann scheint es nicht zweifelhaft zu sein, daß er die Dinge durch seine Gesetze zu regeln hat.

Aber diese Gewißheit ist trügerisch. Denn eine Regierung durch Gesetze ist alles andere als selbstverständlich. Die Gegenwart hat dies erkannt, als die Klagen in den westeuropäischen Industriestaaten über die riesige Zahl der Gesetze und über die damit verbundene Dichte und Enge staatlicher Regelungen rechtsvergleichende Untersuchungen veranlaßten. Diese Studien sollten eigentlich darüber aufklären, in welchen Bereichen und in welchem Umfang man mit Deregulierungen arbeiten kann, d.h., wo und wie sich die staatlichen Interventionen zugunsten eines privaten Managements zurückdrängen lassen. Eher zufällig hat man bei dieser Gelegenheit entdeckt, daß es in vielen Staaten außerhalb Europas (z.B. den USA) große Bereiche gibt, in denen zwar eine staatliche Regulierung der auftretenden Probleme stattfindet. Gleichwohl existieren aber die hierfür von den Forschern vorausgesetzten Gesetze, nur in geringer Zahl oder fehlen sogar völlig. Exekutive Schwierigkeiten können offenbar auch allein von der Administration in politischer Interaktion mit den Betroffenen gelöst werden.

Außerdem ist daran zu erinnern, daß das europäische Vertrauen in das staatliche Gesetz als Regierungsinstrument eine relativ junge Erscheinung ist. Bis vor kurzem galt es sogar als völlig sicher, daß das (lateinische) Mittelalter überhaupt keine Gesetzgebung gekannt habe. Diese Ansicht ist zwar durch die neueste Forschung stark relativiert worden, weil sie auf einem völlig der Gegenwart verpflichteten Begriff von Gesetzgebung beruhte¹¹. Aber dennoch bleibt richtig, daß erst die Kodifikationsbewegungen seit dem 18. Jahrhundert den modernen Gesetzesoptimismus begründet haben und auch zugleich sein Ausdruck sind.

Dieser Optimismus beruhte auf zweierlei: Einmal einem politischen Programm, nämlich der Absicht, die Gesellschaft durch rationale Planung zu einer Gemeinschaft Unabhängiger, Freier und Gleicher zu führen. Zum anderen auf einem geschärften Verständnis für die wunderbaren Eigenschaften des modernen Gesetzes, nämlich allgemein (d.h. für jedermann gültig) und abstrakt (d.h. ohne Rücksicht auf die speziellen Umstände des Einzelfalles) sein zu können.

Nimmt man die Entdeckung der Positivität hinzu, also die Einsicht, daß alle geschriebenen Normen vom Gesetzgeber "gesetzt" sind und deshalb,

11. M. Th. Fögen, *Rechtshistorisches Journal* 6 (1987) 349-360.

weil nicht irgendwie vorgegeben, auch immer wieder geändert werden können, dann wird klar, daß man im Gesetz ein nahezu universell brauchbares Instrument der Herrschaft in der Hand hatte.

Dieses "Gesetz" war hervorragend geeignet, den im europäischen Mittelalter vorhandenen Wirrwarr verschiedener "Rechtsquellen" (Gewohnheiten, Gelehrtenrecht, Richterrecht, Regierungsrechte) zu überwinden und die konkurrierenden Zweige der Rechtstradition (nationales Recht, kanonisches Recht, römisches Recht) zu vereinheitlichen und damit die ersehnte bürgerliche Ordnung der Gesellschaft vorzubereiten.

Daß Justinian dergleichen nicht vorhatte, wenn er für Zeiten des Friedens eine Regierung durch Gesetze in Aussicht stellte, scheint klar. Aber was wollte er?

- War gemeint, seine Untertanen sollten in einem Staatswesen leben, an dessen Spitze ein Herrscher steht, der das Gesetz als Recht für sich akzeptiert und sich dadurch vom Tyrannen unterscheidet? Der seine Herrschaft gesetzlich fundiert sieht und sich damit einer *ἐννομος ἐπιστασία* im Sinne der griechischhellenistischen Staatsphilosophie verpflichtet fühlt¹²?

- Oder war die Errichtung eines "Rechtsstaates" vorgesehen -also eines Staates, bei dem politisches und administratives Handeln nur auf Grund von Gesetzen erfolgt, so daß auf diese Weise die Herrschaft sich selbst beschränkt¹³?

- Oder plante der Kaiser noch mehr, nämlich eine von ihm ausgehende und durch ihn geschaffene rechtliche Ordnung der Welt? Eine Art juristische Parallelschöpfung für den weltlichen Kosmos und für seine Untertanen, die dann in einer am Gesetz ausgerichteten rationalen Gesellschaftsordnung leben würden¹⁴?

12. Vgl. dazu Gilbert Dagron, *Lawful Society and Legitimate Power: Ἐννομος πολιτεία, ἐννομος ἀρχή*, in: A.E. Laiou/D. Simon (Hrsg.), *Law and Society in Byzantium: Ninth-Twelfth Centuries*, Washington 1992, 27 ff.

13. Hans Georg Beck hat bekanntlich diese Idee vor einigen Jahren unbefangen für das byzantinische Kaisertum in Anspruch genommen (*Das byzantinische Jahrtausend*, 1978, passim).

14. Das wäre eine spätantike Vorform der gesellschaftspolitisch motivierten Kodifikationsidee der Aufklärung gewesen

III. Justinians Gesetzesbegriff

Einige dieser Fragen lassen sich leicht beantworten. Andere bedürfen eingehenderer Prüfung.

So ist z.B. nicht zweifelhaft, daß Justinian für den Gedanken der *ἐννομος ἐπιστασία* große Sympathie hatte. Wenn er sich zur Selbstbindung an seine Gesetze bekennt, ist seine Vorstellung evident, daß er damit den Verdacht abweisen will, ein Tyrann zu sein. Außerdem ist bekannt, daß Justinian sowohl seine eigene kaiserliche Rechtspflege als auch die Justiz seiner Beamten sehr ernst nahm. Schließlich hat er in seinen Verordnungen nicht wenig für die Blüte des Gerechtigkeitsbegriffs getan. Wir können also ohne weiteres annehmen, daß die "Regierung durch Gesetze" in der Vorstellung des Kaisers die Abwesenheit von Willkür und das Vorhandensein von Gerechtigkeit einschließt. Die Frage ist: Geht es nur um dies?

Wenn wir hier weiterkommen wollen, müssen zunächst einige Stichworte zum justinianischen Gesetzesbegriff gesammelt werden. Denn wenn geprüft werden soll, ob Justinian einen "Rechtsstaat" geplant hat oder beabsichtigte, eine Gesellschaftsordnung durch Gesetze zu stiften, dann muß sich zeigen lassen, daß sein Gesetzesbegriff über die bekannte, in die *Digesten* aufgenommene Demosthenesdefinition hinausging, wonach das Gesetz ein "Geschenk der Götter" und eine "Entscheidung vernünftiger Männer" sei¹⁵. Die Gesetzesidee des Kaisers müßte zwangsläufig, jedenfalls per analogiam, eine Reihe von Eigenschaften und Elementen moderner Gesetzlichkeit umfaßt haben, wie Instrumentalität (1), Generalität (2), Abstraktheit (3), Positivität (4).

1. Was die Instrumentalität des Gesetzes, seine generelle Einsetzbarkeit als Mittel politischer Gestaltung und Steuerung angeht, so kann man sich kurzfassen. Es kann keinen Zweifel geben, daß den römischen Kaisern von Anfang an, nämlich seit Augustus, Gesellschaftsgestaltung durch Gesetze geläufig gewesen ist. Der Versuch dieses Kaisers, mit seiner berühmten Ehegesetzgebung Ständeordnung und Ehemoral zu sichern, ist ohne eine instrumentalistische Gesetzesauffassung überhaupt nicht denkbar¹⁶. Es

15. Dig. I.3.2: εὖρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων.

16. Vgl. D. Nörr, Planung in der Antike, in: H. Baier (Hg.), Freiheit und Sachzwang, 1977, 309-334; ders., Rechtskritik in der römischen Antike, 1974,

gibt keine Anzeichen, daß die Folgezeit diese Auffassung "vergessen" haben könnte. Ihre Kritik an der augusteischen Gesetzgebung wendet sich nicht gegen die instrumentelle Gesetzesauffassung, sondern gegen die mit dem Instrument verfolgten Ziele.

Der Codex Theodosianus ist überhaupt nichts anderes als ein mächtiges Paket von Steuerungsgesetzen, in dem die gewaltigen Anstrengungen der frühbyzantinischen Kaiser zur Errichtung eines absoluten Staates dokumentiert sind¹⁷.

Außerdem ist der Steuerungsgedanke in dem von Justinian mitverwalteten griechischen Erbe vorhanden. Der platonisch-aristotelische Gesetzesbegriff enthält –unbeschadet seiner idealistischen, auf Tugend und Einsicht gegründeten Fundierung– eben auch einen instrumentellen, nämlich erzieherisch-missionarischen Aspekt, der noch dem gegenwärtigen Gesetz gelegentlich anhaftet. Davon zehrt sogar das byzantinische Herrscherideal, wenn es den Kaiser verpflichtet, sich im Bereich der Gesetzgebung besonders zu engagieren.

2. Was den Gedanken der Allgemeinheit des Gesetzes angeht, so hat ihn Justinian bekanntlich recht häufig zum Ausdruck gebracht. Seine Gesetze sollen prinzipiell für alle Untertanen gelten und zwar im positiven Sinne als Vergünstigung, wie in negativem Sinne als Strafe oder als für alle gleiches Gebot. Wenn er eine abweichende Regelung für eine bestimmte Gruppe trifft, dann zeigt schon sein sorgfältiger Hinweis, daß es sich hier um ein Sondergesetz (*ιδιόχρως νόμος*, *lex propria*) handele, daß es keinen Zweifel über den Ausnahmestatus der Norm gibt.

Schließlich bezieht der vom Kaiser gern benutzte Terminus *lex generalis* sein gesamtes Pathos aus der Idee der Gleichheit der Untertanen vor dem Gesetz. Eine wesentliche Differenz zur Gleichheitsvorstellung der Moderne besteht insofern offenbar nicht.

3. Was die Abstraktheit betrifft, so hat man auch dazu schon bemerkt, daß Justinian diese Kategorie nicht unvertraut ist. Er geht geradezu davon aus, daß erst eine Vielzahl von gleichen oder jedenfalls ähnlichen Ereignissen einen Eingriff des Gesetzgebers rechtfertigt.

145 Anm. 11.

17. Es ist mir deswegen nicht recht verständlich, warum Fögen (Ius Commune 14 [1987] 148 Anm. 29) meint, für Justinian müsse das "nicht ohne weiteres zu vermutende Bewußtsein,... daß Recht als (politisches) Steuerungsmittel zu gebrauchen ist", erst aus den Novellen (mit positivem Ergebnis) erschlossen werden.

"Da wir hören, daß Probleme dieser Art häufig auftauchen, hielten wir es für richtig, sie durch ein allgemeines Gesetz (*κοινὸς λόγος*, *lex communis*) zu entscheiden"¹⁸.

D.h.: hätte es sich um einen Einzelfall gehandelt, wäre eine Einzelmaßnahme und nicht etwa eine *lex communis* die angemessene Reaktion gewesen.

Wie man oft –allerdings meist in falscher moderner Entrüstung– beschrieben hat, versucht die Kaiserkanzlei durch semantische Operationen (synonyme Formulierungen, umfassende Aufzählungen, Hinweise auf hypothetische Fälle, die ebenfalls geregelt sein sollen), die auszuarbeitenden Gesetze über das veranlassende singuläre Ereignis hinauszuhoben¹⁹. Andererseits ist die Abgrenzung dieser so erstellten Regeln gegenüber den Privilegien für Einzelne oder gegenüber den speziellen Verwaltungsmaßnahmen den Kanzleijuristen vollkommen klar²⁰.

Die so geartete Abstraktheit des Gesetzes wurde zwar noch nicht zur Funktionsteilung (zwischen Verwaltung und Justiz) benutzt. Das System begnügte sich noch mit der Funktionsunterscheidung. Mehr war zur Verhinderung ungerechtfertigter Vermehrung von Privilegien auch nicht erforderlich. Die für den modernen Gesetzesbegriff maßgebliche Kategorie war damit jedoch im Gesetzesverständnis vorhanden.

4. Wenn schließlich die Positivität der Gesetze in Rede steht, so kann nicht davon gesprochen werden, daß der Hauptgewinn der Setzung, nämlich die jederzeitige Änderbarkeit des gesetzten Rechts, erst eine Errungenschaft der Neuzeit sei. Zwar trifft zu, daß Justinian der Meinung ist, daß das Gesetz "eigentlich" ewig sein müsse. Aber wie vor allem Giuliana Lanata²¹ eindrucksvoll gezeigt hat, ist es gerade der als auflösende Bedingung in den Gesetzesbegriff hineinmontierte Gedanke der *varietas naturae*, der unvermeidlichen "Wechselfälle des Lebens", welcher den immer erneuten Eingriff des Kaisers rechtfertigt und notwendig macht.

18. NovIust. 88, prooemium.

19. Repräsentativ die Darstellung von L. Wenger, Die Quellen des römischen Rechts, 1953, 651 ff.

20. Es ist nicht belangvoll, daß die Unterscheidungen zwischen *sanctiones pragmaticae*, *rescripta* und *sacrae constitutiones* undeutlich und wohl auch schwankend geblieben sind (dazu Wenger [Anm.19], 434 ff.). Entscheidend ist, daß die fehlende Abstraktheit den leitenden Gesichtspunkt für eine der *lex communis* gegenübergestellte Gruppe von kaiserlichen Verfügungen gebildet hat.

21. G. Lanata, Legislazione e natura nelle Novelle Giustinianee, 1984, 165 ff.

Wenn Justinian seine Gesetze unter dem Vorbehalt erläßt, daß alles so bleibt, wie es ist, dann operiert er nicht anders als der Gesetzgeber der Moderne, der seine Programme immer dann korrigiert, wenn ihm die Ziele nicht mehr passen.

Dieser höchst moderne Gesetzesbegriff ist alles andere als eine Selbstverständlichkeit. Wie unwahrscheinlich er ist, hat kürzlich Marie Theres Fögen dargelegt, wobei sie sich vor allem auf die unausgesprochenen Implikationen des modernen Rechts berufen hat, nämlich den Gleichheitsgrundsatz, das Dogma von der Gewaltenteilung und die Positivität des Rechts. Bei der Prüfung und Erörterung der inhaltlichen Ziele der justinianischen Novellen ist sie dann jedoch –deutlich überrascht– zu der Feststellung gekommen, daß die vom Kaiser mit den Novellen erstrebten Regelungen "eine verblüffende Ähnlichkeit mit den Aufgaben moderner Gesetze hätten"²². Man darf dieses Ergebnis so zusammenfassen, daß die Funktionsanalyse vermuten läßt, daß eine der modernen Gesetzesidee analoge Vorstellung geherrscht haben muß²³.

Exkurs: Es ist nicht anzunehmen, daß diese Gesetzesvorstellung eine Schöpfung Justinians oder seiner Kanzlei war. Schon der dürftige Auszug aus dem Codex Theodosianus, den Justinian in seinem Codex im Titel *de legibus* (1.14) konserviert hat, zeigt, daß es, wie in vielen anderen Bereichen von Recht und Staat auch, vor allem das 4. und 5. Jahrhundert gewesen sind, die um die neuen Begriffe gerungen haben.

Man braucht nur der Geschichte der *lex generalis* oder der *sanctio pragmatica* nachzugehen²⁴, um sofort auf die Leistungen dieses Jahrhunderts aufmerksam zu werden. Das ist letztlich auch überhaupt nicht verwunderlich, denn dieses Zeitalter hat politisch den Prinzipat in den Dominat verwandelt, es hat die juristischen Konzepte der neuen agrarischen und administrativen Strukturen erarbeitet, den römischen Prozeß in seine schriftliche byzantinische Form gebracht, den Umbau des klassischen Familienrechts nach dem Untergang der Patriarchatsverfassung bewerkstelligt, eine neuformierte Juristenkaste erzeugt, usw.

22. M. Th. Fögen, Gesetz und Gesetzgebung in Byzanz, *Ius Commune* 14 (1987) 137-158 (hier: 148).

23. Zum Gesetzesbegriff und zur Gesetzgebungstätigkeit bis zum Ausgang der römischen Republik ist die, die herkömmlichen rechtshistorischen "Quellen"-geschichten ablösende Darstellung von F. Wieacker, *Römische Rechtsgeschichte*, 1988, maßgeblich.

24. Das Material hierfür findet man bei Wenger (Anm. 19), Index.

Diese Aufgaben erforderten nicht nur eine neue Weltsicht und damit eine neue Sprache²⁵. Da die Arbeit in den Händen der Anweisungen und Vorschriften erlassenden Kaiser lag, verlangte sie auch ein diesen Bemühungen adäquates Gesetzeskonzept, ein Konzept, das Justinian geerbt hat. Wie häufig, steht er begrifflich auf den Schultern seiner Vorgänger.

Das 5. Jahrhundert hat von seinem neuen Werkzeug keinen programmatischen Gebrauch gemacht. Zwar hat der von Justinian hochgeschätzte Theodosios II. eine Kodifikation vorgelegt und hat auch, wie wir sahen, mit dem Gedanken einer Regierung durch Gesetze in Friedenszeiten operiert. Schon der erste, nicht verwirklichte Gesetzgebungsplan zeigt allerdings, daß es vor allem um eine *Sammlung* ging, aus der nach eingehender Prüfung "ein fehlerfreies und eindeutiges Gesetzbuch, das zeigt, was zu tun und zu lassen ist" hervorgehen sollte²⁶.

Das Vorhaben richtete sich also auf die Herstellung von Ordnung im Recht, auf eine "Rechtsordnung" im prosaischen Sinne des Wortes. Einen darüber hinausgehenden staats- oder gesellschaftsgestaltenden Plan hat Theodosios nicht entwickelt. Insofern stand er noch ganz auf dem Boden der älteren römischen Gesetzgebung, die, wie Wieacker gezeigt hat, an grundsätzlicher Neuordnung sozialer oder staatlicher Problembereiche kein Interesse zeigte, sondern sich mit singulären Reaktionen auf konkrete Anlässe zufriedengab²⁷.

IV. Justinians Programm

Die Auffassungen Justinians ließen sich präzisieren, wenn man seine Erklärung in der Einleitung zu den Institutionen so interpretieren könnte, daß er sagen wollte, er beabsichtige -vom kriegesischen Notstand abgesehen- *nur* durch und mit Gesetzen zu regieren. Denn das könnte bedeuten, daß er es für möglich und richtig gehalten hätte, alle durch Recht über-

25. Diese Funktion wird verkannt, wenn man die Diktion dieses und der folgenden Jahrhunderte als "exzessive Rhetorik", "phrasenhaft", "peinlich", "lächerlich" und was der pejorativen Ausdrücke mehr sein mögen, bezeichnet, vgl. für die Historiker Rubin (Anm. 8) 127 ff., 140 ff. mit vielen Nachweisen und für die Rechtsgeschichte Anm. 10.

26. Const. Ad similitudinem (Z.19/20): "(codex)... qui nullum errorem, nullas patietur ambages... sequenda omnibus vitandaque monstrabit".

27. Wieacker (Anm. 23), § 21 ("Tagesaktion"). Zu anderen Gründen für diese Haltung Nörr, Rechtskritik (Anm. 16), 146 ff.

haupt erfaßbaren Regelungsprobleme seiner Gesellschaft geschriebenen Normen zu unterwerfen.

Auch wenn der letztlich maßgebliche theoretische Gesichtspunkt der Gewaltenteilung naturgemäß fehlt, würde sich der Kaiser damit doch weitgehend der Idee des Rechtsstaates annähern.

Es gibt einige Hinweise darauf, daß der Kaiser tatsächlich der Überzeugung war, daß seine Regierung prinzipiell gesetzesförmig vonstatten gehen müsse.

Zunächst die Schilderungen des Prokop. Eindrucksvoll zeigt sich, daß dieser auch dort, wo er in seiner Geheimgeschichte den Kaiser in den schwärzesten Farben malt, mitteilen muß, der entsprechende Willkürakt sei aufgrund eines Gesetzes geschehen.

Den Samaritanern wird ihr Glaube durch Gesetz weggenommen²⁸, die Päderasten werden durch Gesetz verfolgt²⁹, der Ämterkauf wird durch Gesetz geregelt³⁰, und als die Tochter des Anatolios ausgeplündert werden soll, war Justinian "flugs mit einem neuen Gesetz zur Hand"³¹. Ohne Gesetz geht überhaupt nichts. Prokop wirft zwar Justinian ständig vor, daß er Gesetze nach Belieben erläßt und bricht, aber damit bestätigt er gerade, daß er sie jedesmal erst gemacht hat.

Zum anderen gibt es die Untersuchungen, die Fögen und Lanata zum Inhalt der Novellengesetzgebung durchgeführt haben³². Sie haben deutlich gemacht, daß Justinians Gesetze in der Tat in alle Bereiche des Staates, des Glaubens, der öffentlichen Verwaltung und der Privatrechtsverhältnisse eingegriffen und systematisch versucht haben, zusammengehörige Komplexe einer erschöpfenden Regelung zuzuführen.

Ergänzend muß in diesem Zusammenhang auch auf die besonders intensiv ausgearbeitete Gesetzesbindungs-ideologie des Kaisers hingewiesen werden³³. Denn die Betonung der sittlichen Gebundenheit an das Gesetz bezieht ihr Pathos wesentlich aus dem Umstand, daß der Kaiser ein gesetzgeleitetes Regiment zu führen verspricht.

Es scheint also, daß wir die programmatischen Äußerungen Justinians in der Tat als Ausdruck der politischen Absicht zu "rechtsstaatlicher"

28. 'Ανέκδοτα 11.24 ff.

29. 'Ανέκδοτα 11.34 ii.

30. 'Ανέκδοτα 21.16.

31. 'Ανέκδοτα 29.19.

32. Fögen (Anm. 22), Lanata (Anm. 21).

33. D. Simon, Gedächtnisschrift für Wolfgang Kunkel, 1984, 449-492.

Regierung deuten dürfen. Er hatte offenbar die Vision und den Plan eine durchgehend auf Gesetze gestützte Herrschaft zu errichten.

Die Absicht einer "Kodifikation", also das Vorhaben, "alle rechtlichen Regelungsprobleme einer Gesellschaft... in einem systematischen und rationalen Plan auszuschöpfen"³⁴ konnte allerdings bisher von niemandem entdeckt werden. Das ist selbst Gian Gualberto Archi nicht gelungen. Seine häufigen Hinweise, Justinian habe sich als "protagonista nell'evoluzione del mondo del diritto" verstanden und aus den Gesetzen ergebe sich "una visione del mondo del diritto, che intende essere ordinatrice secondo una propria concezione di fondo", lassen sich, jedenfalls was das "ordnungsstiftende eigenständige Grundkonzept" angeht, nicht an den Gesetzen verifizieren³⁵.

Was dieses Grundkonzept betrifft, so wird man sich besser an einem anderen gut bezeugten Sachverhalt orientieren. Justinian berichtet von sich, daß er Tag und Nacht darüber nachdenke, wie er für die Untertanen nützlich regiere³⁶. Dabei handelt es sich gewiß um einen Topos aus dem Arsenal des idealen Kaisers³⁷.

Aber auch Prokop berichtet zweimal über die Rastlosigkeit des Kaisers in Regierungsgeschäften, einmal positiv in den Bauten (κτίσματα), wo er den Umstand als Tugendbeweis nimmt und einmal negativ, in den Ἀνέχδοτα, wo er denselben Umstand als Beleg für die Unbeständigkeit des Kaisers würdigt³⁸.

Genau dieser Sachverhalt der ständig verbessernden, jedes Detail im-

34. So die treffende Definition von Wieacker (Anm. 23), 412. Anders Pieler ([Anm. 7], 247): "lückenlose, einheitliche und systematische Regelung zumindest eines Lebensbereiches". Da dieser Begriff gesellschaftspolitisch anspruchslos ist, kann Pieler konsequent und (auch aus der hier eingenommenen Perspektive) richtig von der "gesellschaftspolitischen Neutralität der justinianischen Kodifikation" sprechen ([Anm. 7], 257).

35. Siehe etwa: Nuovi valori e ambiguità nel Corpus Iuris di Giustiniano, in: Il mondo del diritto in epoca Giustiniana, 1986, 229 und 237. Wie das überhaupt möglich sein soll, wenn man Archis mehrfach geäußelter theoretischer Ansicht folgt, daß "il mondo del diritto, per la sua intrinseca essenza, non può essere strumento di potere politico" (ebenda 236), bleibt einigermaßen dunkel. Archis Verdienst, in zahlreichen Abhandlungen Justinian von einem archaisierenden Trautmänter - einer deutschen Professorenphantasie - wieder zu einem um die Probleme seiner Zeit bemühten Gesetzgeber gemacht zu haben, wird dadurch nicht geschmälert.

36. NovIust. 8, prooemium.

37. H. Hunger, Prooimion, 1964, 94 ff. ("Nachtwache").

38. Κτίσματα 1.7.8 ff.; Ἀνέχδοτα, 13.28 ff.

mer wieder prüfenden Reflexion bietet sich dann aber auch dem dar, der die justinianische Gesetzgebung in ihrer Gesamtheit betrachtet. Es kann keine Rede von einem Gesamtplan sein, der ja auch, wie schon Pringsheim gezeigt hat³⁹, erst im Laufe der fortschreitenden Kodifikationsarbeiten entstanden ist. Es kann aber auch keine Rede von einem konsistenten politischen Programm sein, das im Laufe der Gesetzgebung sukzessive umgesetzt worden sei. Selbst dort, wo fundamentale Neuerungen geschaffen wurden, wie im Kirchengüterrecht und im Ehegüterrecht, kann man deutlich erkennen, wie die dazu wegweisenden Überzeugungen sich von Fall zu Fall bilden, verworfen werden und wieder auftauchen, bis sie eine einigermaßen feste, aber kaum jemals endgültige Form erhalten haben.

Tatsächlich blieb das "Gesetzgebungsprogramm" Justinians bis zum Tage seines Todes offen. Da der Kaiser, wie er am Tage des Abschlusses seiner Kodifikation erklärte, immer auf der Suche nach etwas Besserem blieb⁴⁰, konnte schon deshalb und unbeschadet des Todes von Tribonian ein Ende der Novellengesetzgebung⁴¹ und ihre Publikation niemals erreicht werden. Auch bei Justinian blieb die für die ältere kaiserliche Gesetzgebung bemerkte rechtspolitische Programmlosigkeit kennzeichnend⁴². Justinian wollte zwar zweifellos das Universum mit seinen Gesetzen beherrschen⁴³ und den Kosmos neu ordnen, aber ein Rechtsprogramm hatte er dafür nicht.

V. Der Entwurf von Leon III.

Das war beim dritten großen byzantinischen Gesetzgebungswerk, der Ekloga der Isaurier⁴⁴, ganz anders.

Die Ekloga hat bei den Rechtshistorikern bisher keine ausgewogene

39. F. Pringsheim, Die Entstehungszeit des Digestenplans und die Rechtsschulen, *Atti del Congresso internazionale di diritto romano*, Roma 1933, I 449-494.

40. Const. Cordi, § 4: "si quid in posterum melius inveniatur, ... hoc a nobis... constitutur".

41. Eine Zusammenstellung möglicher Gründe für das Abflauen der Gesetzgebungstätigkeit bei Rubin (Anm.8), 166 f.

42. Siehe Anm. 27.

43. Const. Imperatoriam, § 2: "omnes vero populi legibus tam a nobis promulgatis quam compositis reguntur".

44. Edition: Ludwig Burmann, *Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos V.*, 1983.

Würdigung gefunden. Zachariae von Lingenthal hat sie wegen ihrer Christlichkeit so hochgeschätzt, daß er die inhaltlichen Leistungen des Gesetzes über Gebühr verklärte⁴⁵. Umgekehrt haben Anhänger eines an der römischen Klassik geschulten Rechtsdenkens das kleine Gesetzbuch vor allem wegen seiner inhaltlichen Schlichtheit und seiner schmucklosen Sprache mit der unangemessenen stilistisch-ästhetischen Kategorie "Vulgarrecht" belegt oder ihm sogar den Status eines Gesetzes überhaupt abgesprochen⁴⁶. Dieser Frage kann keine weitere Aufmerksamkeit geschenkt werden. Hier geht es darum darzulegen, daß die Ekloga das erste byzantinische Gesetzgebungswerk ist, das, einem geschlossenen und klaren rechtspolitischen Programm folgend, eine Ordnung der Welt durch Gesetzgebung zu bewerkstelligen sucht⁴⁷.

Das Konzept ist deduktiv aufgebaut. Es beginnt mit der Feststellung, daß Gott den Menschen erschaffen und ihn, indem er ihm Mündigkeit verlieh, zum Herrn seines Geschickes gemacht hat. Damit ihm diese Freiheit nicht zum Übel gereiche, hat er dem Menschen eine Orientierung ermöglicht, indem er ihm nicht nur die Idee des Gesetzes eingab, sondern ihm gleichzeitig sein göttliches Wort zur Befolgung offenbarte.

Der "schlichte Grundgedanke vom Gesetz als Geschenk Gottes" mag nicht besonders originell sein⁴⁸. Aber die byzantinischen Kaiser hatten nicht die Absicht, sich mit ihren Proömien an die Rechtsunterworfenen

45. D. Simon, Die Epochen der byzantinischen Rechtsgeschichte, *Ius Commune* 15 (1988) 73-106 (82 ff.).

46. P.E. Pieler, Byzantinische Rechtsliteratur, in: H. Hunger, Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner, II, 1978, 341 ff. (passim); N. van der Wal/J.H.A. Lokin, *Historiae iuris graecoromani delineatio*, 1985, 72 (wie schon früher H. J. Scheltema: "Sämtliche späteren "Kodifikationen"... sind in Wahrheit gar keine Gesetzbücher gewesen, sondern nur ...Inhaltsübersichten", *Das oströmische Reich*, in: Immink/Scheltema, *An den Wurzeln der mittelalterlichen Gesellschaft*, 1958, 124).

47. Die vorliegende Analyse unterscheidet sich sowohl im Vorausgehenden wie im Folgenden in vielen Punkten von den in der Literatur vertretenen Ansichten. Diese Meinungen sind aus Platzgründen nicht im einzelnen nachgewiesen. Sie lassen sich ebenso wie die (teilweise abweichenden) Ansichten des Herausgebers der Ekloga aus den Nachweisen bei diesem (Burgmann [Anm. 44], 7-10) und ergänzend bei Joachim Scharf, *BZ* 52 (1959) 70 ff. ermitteln.

48. So Scharf (Anm. 47), 77. Wie manche Ideenhistoriker vor und nach ihm neigt Scharf dazu, den bereits "bekannten" Gedanken, das je irgendwo "nachweisbare" Bild, die oftmals wiederholte Formulierung als "unoriginell" abzuwerten und zu verwerfen.

für einen Kreativitätswettbewerb zu qualifizieren. Es ging darum, wie schon der Erfinder des Prooimions –bezeichnenderweise der Erziehungsfanatiker Plato– gesagt hat, "diejenigen, für die das Gesetz bestimmt ist, willig zu stimmen und dadurch empfänglich zu machen für den Befehl"⁴⁹. Das aber wird nicht durch neue Einfälle erreicht, sondern durch Anknüpfung an Wissensmuster, die den Untertanen wohlvertraut sind. Wie die Liturgie den Glauben festigt und intensiviert, so stärkt die Wiederholung der rechtlichen Basisprinzipien die Bereitschaft der Normadressaten zum Gehorsam.

Der von Gott den Menschen gegebene Nomos, so fährt der Kaiser fort –wobei er zweifellos nicht auf eine Ausgabe seines Gesetzbuches anspielt, sondern auf die dem Menschen eingegebene "Idee" des Gesetzes, seine mentale Ausstattung mit dem Gedanken an eine Richtschnur, der man folgen könne–, sei eine zweite Gnade gegenüber der größeren ersten, die ihr voranging: der Verleihung freier menschlicher Selbstbestimmung. Die Gesetzesidee in Verbindung mit dem Wort Gottes gebe dem ansonsten völlig führungslosen Menschen die Chance für ein glückliches Leben.

Mit dieser Einleitung⁵⁰ zeigt Leon III. seinen Untertanen, daß er eine weltliche Gesetzgebung für Christen eigentlich nicht für erforderlich hält. Die sorgfältige Bewahrung der Worte Gottes wäre als Richtschnur ausreichend. In der Tat wird "Recht" erst wegen des Hirtenamtes des Kaisers erforderlich. Denn Gott hat den Kaiser wie einen Hirten als Regenten über die Menschen gesetzt und erwartet dafür von ihm als Gegengabe die Leitung der Herde. Wegen dieses Sachverhalts, aber auch *nur* deswegen, ist der Kaiser zur Gesetzgebung genötigt. Denn die Führung der ihm Anvertrauten scheint nur durch Gesetz möglich, dessen sich der Herrscher daher zur Leitung bedient⁵¹.

Ziel seiner Führung ist die Erreichung irdischer Gerechtigkeit als eines getreuen Spiegelbildes der verheißenen himmlischen Gerechtigkeit⁵². Um diese Gerechtigkeit gewinnen zu können, müssen zwei Voraussetzungen gegeben sein:

Es muß Rechtsklarheit bestehen, und es muß gesichert sein, daß das klar gefaßte Recht auch effektiv durchgesetzt wird. Um diese Bedingungen zu schaffen, ergreift Leon III. zwei Maßnahmen.

49. Νόμοι 723 a (Opera V, Burnet).

50. Z. 11-20.

51. Z. 21-31.

52. Z. 32-36.

Er läßt aus dem tradierten, nahezu unverständlich gewordenen Rechtsstoff die für erforderlich gehaltenen Normen auswählen und reformiert die Justiz. Es ist nicht zuletzt dieser zweite, mehr als die Hälfte des Proöimions⁵³ umfassende Aspekt, der den Entwurf der Isaurier von der früheren Gesetzgebung abhebt. In klarer Erkenntnis des Umstandes, daß auch das beste legislative Konzept nichts wert ist, wenn es an dem Rechtsstab, der es durchsetzen soll, scheitert, entwirft Leo III. erstmals in der Geschichte des byzantinischen Rechts eine ausführliche richterliche Standesethik. Da aber Ethik um so strapazierfähiger ist, je mehr sie mit Prämien versehen wird, setzt er anschließend sehr realistisch und ebenfalls zum ersten Mal fest, daß der staatliche Rechtsprechungsapparat eine Vergütung erhalten soll⁵⁴.

Denselben Realitätssinn zeigt Leo III. auch in seiner Rechtsauswahl. Sie soll sich im Bereich des Zivilrechts auf Regeln für die häufigsten Sachverhalte beschränken, aber im Strafrecht vollständig sein⁵⁵.

Das Gesetzbuch hat diese Anweisungen vollkommen umgesetzt. Im Zivilrecht ist tatsächlich all das, was für die byzantinische Durchschnittsfamilie im Bereich von Leben und Sterben, Haushalt und Broterwerb wichtig gewesen sein mag, zusammengestellt. Die justinianische Systematik ist aufgegeben und neu konzipiert-offenbar so einleuchtend, daß sich die vergleichbaren Gesetzbücher von Basileios I. und Leon VI. nicht mehr von dieser Disposition zu lösen vermochten⁵⁶.

Der Gesamttext ist ausgewogen. Ein gewisses Übergewicht beim Strafrecht hat weder mit der Zunahme von Straftaten oder der exzessiven Straffreudigkeit der Isaurier etwas zu tun, noch begründet es Zweifel an der Behauptung des Kaisers, das Strafrecht sei (im Verhältnis zu früher) knapp gefaßt⁵⁷. Die Zahl der Normen folgt aus dem, der Sicherheit der Untertanen dienenden Vollständigkeitsprinzip gegenüber dem im Zivilrecht benutzten Häufigkeitsprinzip.

Der Umstand, daß das ganze Gesetz als "Auswahl" aus der justiniani-

53. Z. 32-36.

54. Z. 96-109.

55. Z. 45-51.

56. Hintereinander bringt das Gesetz die Regeln über Ehe und Familiengut (tit. 1-8), das Güterverkehrsrecht (tit. 9-13), das Prozeßrecht (tit. 14/15), private Sonderrechtsverhältnisse (tit. 16), das Strafrecht (tit. 17) und das Recht an der Kriegsbeute (tit. 18).

57. So einige der vielen Erklärungsversuche für Titel 17 in der rechtshistorischen Literatur.

schen Kodifikation dargestellt wird und daß es vorgibt, sich vorwiegend an die außerstädtische Bevölkerung zu wenden, markiert deutliche Unterschiede gegenüber den Ansprüchen Justinians. Der erklärte seine Gesetzbücher für alleingültig⁵⁸ und richtete sie "an alle Untertanen, so viele derer gen Osten sind, so viele die untergehende Sonne bescheint und so viele nach Norden und Süden wohnen"⁵⁹. Die auffallende Bescheidenheit von Leo III. dient jedoch allenfalls beiläufig der Erschleichung von Legitimation. In erster Linie ist der Kaiser auch in diesem Punkt einfach realistisch. Die nicht in die Auswahl aufgenommenen Gesetze konnten – nicht nur auf dem Lande – schlechthin als unbrauchbar gelten. Die kulturellen Voraussetzungen für ihr Verständnis waren entfallen, die politischen und administrativen Bedingungen für ihre Anwendung untergegangen.

Im übrigen handelt es sich deutlich um ein von Selbstbewußtsein und Selbstgewißheit zeugendes Dokument.

Mit Justinian teilt Leon III. lediglich die Ansicht, daß der Kaiser im Auftrag Gottes handelt. Justinian versteht dies als Statthalterschaft und interpretiert seine Aufgabe juristisch. Er legitimiert sein Vorgehen an der Sprache der Klassik und deren Überlieferung. Leon III. sieht sich als Hirte und interpretiert seine Aufgabe theologisch. Er braucht keine weitere Legitimation und kann daher in der Sprache der Zeit von der Tradition absehen. Justinian muß als guter Statthalter alles regeln, während sich Leon III. als guter Hirte auf das Nötigste beschränken kann. Bei Justinian ist Gott fern; Leon III. steht in der Nachfolge Petri. Eben deshalb muß Justinian Glaube, Kirche, Kanones, Staat, Verwaltung und Justiz, kurz: die ganze Welt ordnen, während Leon III. weiß, daß sie geordnet ist. Justinian muß sich seinen Lohn selbst verdienen: Leon kann auf den *princeps pastorum* warten.

So entstand das erste, konsequent aus christlichen Grundsätzen abgeleitete, nicht mehr traditionell heidnisch aufgebaute und seelsorgerisch volksnah formulierte Rechtskonzept. Es erfaßte den Menschen in allen seinen damals relevanten sozialen und ökonomischen Beziehungen und wurde als ein Ordnungskonzept verkündet, bei dessen Befolgung die Erreichung irdischer Gerechtigkeit in Aussicht gestellt wurde. Das macht den Erfolg des Gesetzes und seine breite Rezeption bei anderen christlichen Völkern verständlich.

58. Const. Tanta, § 19: "omne quod hic positum est, hoc unicum et solum observari censemus".

59. NovIust. 101, προοίμιον.

VI. Photios für Basileios I.

Die nächste Gesetzgebungsbewegung konnte vergleichbare Erfolge nicht mehr erringen. Ihre Beurteilung ist außerdem nach wie vor schwierig, da sich zahlreiche Unternehmungen und eine schwer übersehbare Masse von Material auf einem Zeitraum von kaum mehr als 20 Jahren zusammendrängen. Für die hier verfolgten Zwecke ist zunächst die unter Basileios I. und in seinem Auftrag zusammengestellte Eisagoge ("Epanagoge") zu betrachten⁶⁰. Sie hatte die Aufgabe, in gleicher Weise wie seinerzeit die Institutionen und vielleicht nach deren Vorbild, in eine Sammlung von bereinigtem Recht einzuführen – nur war es diesmal nicht das klassische, sondern das inzwischen hoffnungslos veraltete Recht Justinians, welches in 40 Büchern neu gesammelt worden war⁶¹.

Damit sind allerdings die Ähnlichkeiten auch schon erschöpft. Auch mit der Einleitungsnovelle zur Ekloga hat das Prooimion der Eisagoge so gut wie keine Ähnlichkeit, wenn man davon absieht, daß in denkbar knapper Weise und offenbar nur, weil es anders nicht akzeptabel gewesen wäre, über die vorausgegangene Rechtsbereinigung gesprochen wird⁶². Im übrigen steht die Einleitung ganz im Dienste der Entwicklung einer eigenwilligen und in der byzantinischen Geschichte bis dahin unerhörten Rechtskonzeption. Wir wissen, daß der Text von Patriarch Photios verfaßt wurde⁶³, was aber, wie in

60. Edition des Prooimion bei Andreas Schminck, Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern, 1986, 4 ff.

61. Diese 40-Bücher-Sammlung wird vom Autor des Eisagoge-Prooimion als abgeschlossen bezeichnet. Sie ist vermutlich nicht mehr publiziert worden, sondern in dem 60-Bücher-Unternehmen von Leon VI. aufgegangen. Ein ähnliches Problem ("wie kann etwas als "fertig" bezeichnet werden, wenn es noch nicht publiziert ist?") hat die Forschung mit den Institutionen im Verhältnis zu den Digesten (vgl. Wenger, [Anm. 18], § 82 Anm. 5). Dabei wäre es relativ einfach für die Forscher, sich an der eigenen Buchproduktion den Unterschied von "Abschluß" und "Publikation" zu verdeutlichen. Eingehende Überlegungen zum Grund und zur Form der Revision der 40 Bücher von Basileios I. mittels der 60 Bücher von Leon VI. bei A. Schminck, Frömmigkeit ziere das Werk, Subseciva Groningana III, 1989, 79-114.

62. Z. 31-40.

63. A. Schminck (Anm. 60), 14 mit Nachweisen und Schminck (Anm. 61) passim.

anderen Fällen auch, kein Grund ist, ihn dem Kaiser, der ihn in Auftrag gegeben und zweifellos auch gebilligt hat⁶⁴, abzusprechen.

Die Ausführungen beginnen mit der Entwicklung eines recht ungewöhnlichen Gesetzesbegriffs. Photios schreibt, daß man die Bedeutung seines Werkes an dessen Zweck erkennen werde. Aber noch vorher werde das Buch einfach dadurch ausgezeichnet, daß es sich um Gesetze handle. Denn das Gesetz sei von edelster Herkunft.

Gott habe es nämlich, so fährt er fort, als er den Menschen aus zwei einander widersprechenden Naturen, einer geistigen und einer materiellen, schuf, als Bindemittel zwischen Geist und Materie dem Mischwesen "Mensch" hinzugefügt. Photios geht also davon aus, daß Gott bei seiner Schöpfung sogleich mit drei Substanzen (Materie, Geist, Gesetz) operiert habe.

Nach einem kurzen antimanichäischen Hinweis, daß der Vorgang so verstanden werden müsse, daß nicht verschiedene Ursprünge, sondern nur ein einziger in Betracht komme⁶⁵, wendet sich der Patriarch der weiteren Deutung dieser dreifaltigen Schöpfung zu. Er denkt, daß sie in weltlicher Hinsicht erkennen läßt, daß Gott die von ihm eingeführte Monarchie nicht als persönliche Alleinherrschaft, sondern als Herrschaft von drei Substanzen (d.h. Kaiser, Patriarch, Recht) aufgefaßt wissen wollte, und daß sie in geistlicher Hinsicht eine Analogie zur göttlichen Dreifaltigkeit bedeute⁶⁶.

Nach dieser kecken theologischen Spekulation und der angehängten kurzen Darlegung, daß die gesetzliche "Überlieferung bereinigt" werden mußte⁶⁷, dient der größte Teil der weiteren Ausführungen dem philosophisch-theologischen Nachweis, daß folgende drei Gleichungen ihre Berechtigung haben: Gesetz=Kaiser; Gesetz=Gerechtigkeit; Gesetz=Gott⁶⁸. Woraus schon logisch folgt, daß auch die Kette: Kaiser=Gott=Gerechtigkeit Bestand hat.

Abschließend werden dann die aus diesem Entwurf für den Aufbau der Titel zu ziehenden Konsequenzen geschildert⁶⁹. Das Gesetzbuch beginnt

64. Eine solche Billigung ist zwar schwer vorstellbar. Ohne sie wäre es aber nicht zu dem Gesetz gekommen. Ob es den Historikern noch möglich sein wird, diesen Widerspruch durch plausible Vermutungen über Irrtum, Unachtsamkeit und Täuschungen oder irgendeine Wechselbalg-Theorie aufzuhellen, steht dahin.

65. Z. 12-19.

66. Z. 19-27.

67. Z. 28-40.

68. Z. 41-83.

69. Z. 84-113.

in Titel 1 mit den (jeweils drei) Normen über Gesetz und Gerechtigkeit, die gewissermaßen den göttlichen Gesetzgeber repräsentieren. Es folgen –als Abbildung des Staatswesens– die Vorschriften über den Kaiser (tit. 2), den Patriarchen (tit.3) und die leitenden Beamten (titt.4-7). Letzteren korrespondieren dann wieder, so wie der Patriarch dem Kaiser –oder, wie Photios sagt, wie die Seele dem Körper– die Vorschriften über Bischöfe und Kirche (titt. 8-10). Justiz und Verfahrensrecht schließen sich an (titt. 11-13). Ab Titel 14 beginnen dann mit dem Verlöbnisrecht, in weitgehend von der Ekloga vorgeprägter Ordnung⁷⁰, die "normalen" Rechtsmaterien. Während die Vorschriften über den Kaiser weitgehend und die über den Patriarchen vollständig Neuschöpfungen sind, handelt es sich bei den übrigen Teilen des Gesetzbuches, von einigen Ausnahmen (z.B. tit. 19) abgesehen, um eine Auswahl aus dem justinianischen Recht⁷¹.

Es ist offenkundig, daß sich dieses Konzept in tiefgreifender Weise von seinen Vorgängern unterscheidet. Von den Waffen als Herrschaftsmittel ist nicht mehr die Rede. Der Gesetzesbegriff hat seine Instrumentalität restlos eingebüßt und wurde spiritualisiert und vergöttlicht. Damit hat er zwar eine gesteigerte Würde gewonnen, die bis in den Urgrund der Schöpfung zurückreicht. Aber andererseits ist er dem Kaiser als vornehmstes Mittel zur Ordnung und Regierung aus der Hand genommen.

Der Nomos wird nicht zum Regieren benutzt, sondern er regiert wie ein Kaiser selber. Aber nicht allein. Er teilt sich vielmehr diese Regentschaft mit den beiden anderen Beauftragten Gottes, dem Kaiser und dem Patriarchen. Der göttliche Nomos als Mittler zwischen Geist und Materie, Leib und Seele, Kaiser und Patriarch, hat unversehens den Kaiser aus seiner allmächtigen Hirtenstellung verdrängt. Staat und Welt werden nicht mehr allein vom Kaiser, sondern von einer Art Triumvirat beaufsichtigt.

Wie bei der heiligen Dreifaltigkeit handelt es sich zwar um eine in einem Wesen, dem Staatswesen, ruhende Trinität. Aber in der Praxis der alltäglichen Regentschaft kann es keinen Zweifel geben, daß das "Bindemittel" sowohl der materiellen, kaiserlichen wie der spirituellen, patriarchalischen Seite in gleicher Weise zur Verfügung zu stehen hat.

Es handelt sich also um eine äußerst raffinierte Konzeption zur Parti-

70. Vgl. oben Anm. 56.

71. Aus diesem Grund wurden die Titel 2 und 3 häufig allein abgeschrieben. Auch die selbständige handschriftliche Überlieferung einer (nichtedierten) 13-Titel-Eisagoge (bestehend aus Titel 1-11, 13, 19 der Eisagoge) liegt offenbar in der Originalität gerade dieser Abschnitte begründet.

zipation des Patriarchen an der Herrschaft. Diesem Gesichtspunkt ist der Aspekt der Ordnungstiftung durch Recht bereitwillig geopfert worden.

VII. Leon der Weise

Für die Würdigung der Absichten von Kaiser Leon VI. haben wir auf den ersten Blick eine besonders gute Quellenlage. Wir können auf die Einleitungen⁷² zu dem Corpus seiner Novellen zurückgreifen, da Leon VI., anders als Justinian, sein Novellenwerk abgeschlossen und als Ganzes auch noch einmal redigiert hat⁷³. Wir haben ferner, jedenfalls wenn wir uns den Thesen von Andreas Schminck anschließen, das sogenannte Basilikenprooimion und die Einleitungsnovelle zum Prochiron zur Verfügung⁷⁴.

Was zunächst das Prooimion zu den Novellen angeht, so ist sein gedanklicher Gehalt ziemlich dürftig. Zwei Dinge werden zum Ausdruck gebracht.

Der von Justinian gern und nicht absichtslos beschworene Gesichtspunkt, daß die *varietas naturae* den Gesetzgeber nicht ruhen lasse, wird aufgegriffen. Viel mehr als bei Justinian, der vordringlich an der legitimatorischen Kraft des Topos und damit an der "gesamten Natur" interessiert war, ist es bei Leon VI. vor allem das unbeständige menschliche Leben, welches die Verwirrung, die in den Gesetzen herrscht, verschuldet hat. Die herrschende Unordnung hat jedenfalls den Kaiser zum Eingreifen veranlaßt⁷⁵.

72. Zu Novelle 1 vgl. unten Anm. 90.

73. Daß diese Novellen die Anfertigung der Basiliken begleitet haben und mit ihnen abgeschlossen wurden, also als ein Analogon Leons VI. zu den *Quinquaginta decisiones* Justinians I. gelten müssen, haben M. Th. Fögen (Legislation und Kodifikation des Kaisers Leon VI., Subseciva Groningana III, 1989, 23-35) und A. Schminck (Anm. 61) gleichzeitig und unabhängig voneinander entdeckt und auf verschiedenen Wegen bewiesen.

74. Diese Thesen (Anm. 60 und Anm. 61) sind die bisher argumentativ vollständigste, scharfsinnigste und umfassendste Bearbeitung des äußerst komplexen Problems. Auf viele Fragen geben sie gleichwohl keine Antwort. Die moderne Byzantinistik hat sich leider bisher nicht in der Lage gesehen, sich inhaltlich mit ihnen auseinanderzusetzen und wiederholt mechanisch ihre (nicht mehr) begründeten Glaubenssätze. Für unser Problem sind, wie sich zeigen wird, diese Fragen nicht letztlich ausschlaggebend.

75. Noailles-Dain, p. 5; p. 7/1-13. Ebenso Novelle 1 (13/11-13/15), deren prooimialer Gehalt (dazu unten Anm. 90) im übrigen den der Gesamtvorrede nicht übertrifft.

Das ist die erste Aussage. Die zweite und auch schon letzte beschreibt dann (nicht sehr präzise), worin die Tätigkeit des Kaisers bestanden hat (Gesetze verbessert, Gewohnheiten unterdrückt oder gebilligt etc.).

Der Gesetzesbegriff hat in diesem Text seine –man darf vielleicht sagen– vorjustinianisch-hellenistische Metaphorik wiedererhalten. Der *Nomos* tritt personalisiert und ohne jede christliche Fundierung –gleichsam heidnisch– als Arzt, als Wächter, als Reparatuer vor die kaiserlichen Untertanen. Sogar seine Fassung als Herrschaftsinstrument fehlt. Man hat fast den Eindruck, als sei dem Kaiser mehr an dem Rechtstext, den Sätzen als solchen, denn am möglichen, mit ihnen zu erreichenden Zweck gelegen. Von einem irgendwie gearteten rechtspolitischen Programm ist, jenseits der unspezifiziert für erforderlich erklärten "Neuordnung", nicht die Rede.

Womöglich noch karger ist das Basilikenprooimion⁷⁶ ausgefallen. Wenn die Groninger Herausgeber der Basiliken diesem Text –zweifellos ohne solide Argumente– die Echtheit abgesprochen haben, dann sicher nicht zuletzt deshalb, weil sie aufgrund des gewaltigen Basilikenwerkes einerseits und ihrer Erfahrung mit byzantinischen Vorworten andererseits, eine Eingangsnovelle von der Pracht einer *Constitutio Tanta*/Δέδωκεν erwartet haben⁷⁷. Stattdessen liegt uns ein lakonischer Text vor, in dem Leon VI., nachdem er Justinians Gesetzessammlung kurz beschrieben und ihr Scheitern bezüglich einer dauerhaften Verbesserung der Gesetzeslage festgestellt hat⁷⁸, nur noch sagt, daß er dieselbe Absicht gehabt habe wie Justinian⁷⁹. Dann beschreibt er, ohne sich näher auf Details einzulassen, mit wenigen Sätzen den technischen Aufbau der von ihm erstellten 60 Bücher⁸⁰. Generelle Fragen zu Gesetz und Recht werden nicht einmal gestreift.

76. Text nach der Edition von Schminck (Anm. 60), 22 ff.

77. Das Unbehagen, daß sich Leon VI. "in geradezu Anstoß erregender Weise" kurzgefaßt habe, läßt sich ein wenig, aber nicht völlig durch die Annahme von Schminck ([Anm. 61], 93) mildern, das (doch seinerseits nicht berauschende) Prooimion Leons VI. zu den Novellen sei als Einleitung zur gesamten Gesetzesbereinigung (=Ἀνατάθραις in 60 Büchern+Novellen) anzusehen. Vermutlich sollte man eher die Berechtigung für unsere abweichenden Erwartungen überprüfen. Ist es etwa belanglos, daß Leon VI. anders als Justinian I. kein Rechtspolitiker (dazu unten) war?

78. Z. 5-15.

79. Z. 15-18.

80. Z. 19-31.

Auch die Einleitung des Prochiron⁸¹ ist –jedenfalls soweit es unser Problem betrifft– letztlich armselig. Sie zerfällt in zwei deutlich voneinander verschiedene Teile. Einmal in den ausführlichen, im Detail dann jedoch ziemlich vagen und wenig informativen Bericht des Kaisers über Grund und Zweck der vorgelegten Kurzfassung⁸². Zum anderen in eine Einführung, die der irdischen Gerechtigkeit gewidmet ist. Dieser, mit längeren Zitaten aus der Heiligen Schrift gezielte Text ist gleichwohl theologisch absolut unpräzise. Es handelt sich einfach um biblische Belege für die drei unverbunden nebeneinander stehenden Gedanken, daß Gerechtigkeit für die Untertanen von besonderem Nutzen ist, daß Gott durch gerechtes Richten geehrt werden kann und daß Gott das Gesetz gegeben hat (Z. 5-32).

Wenn man großen Wert auf die Zitate legt, kann man eine gewisse Nähe zur Eklogavorrede konstatieren. Sie ist allerdings nicht sehr groß, wie man etwa schon daran sehen kann, daß hier die göttliche Gesetzesgabe nicht auf die Idee des Gesetzes, sondern auf die konkreten Normen (Witwen, Waisen, Arme) bezogen wird. Die innere Logik des Eklogavorworts fehlt völlig, und betrachtet man die beiden Proömien in ihrer Gesamtheit nebeneinander, sind Bezeichnungen wie "Abklatsch" offenkundig verfehlt⁸³.

Noch geringer ist freilich die Verwandtschaft mit dem Vorwort zur Eisagoge. Liest man den auffallenden Hinweis im Prochiron, daß der Kaiser –unter Verzicht auf Zitierung von Stellen aus der Bibel zum Gesetzesbegriff– gleich zur Sache kommen wolle, kann man sich sogar schlecht des Eindrucks erwehren, daß dies eine deutliche Kritik an der oben dargelegten Gesetzestheologie der Eisagoge ist⁸⁴. Insgesamt wirken die drei der Gerechtigkeit gewidmeten Sätze samt den dazugehörigen Bibelstellen wie die mürrische Pflichtübung eines an prinzipiellen Aussagen uninteressierten Einleitungsschreibers⁸⁵.

Die drei soeben für Kaiser Leon VI. reklamierten Texte weisen eine Reihe von bemerkenswerten Gemeinsamkeiten auf⁸⁶.

81. Text nach der Edition von Schminck (Anm. 60), 56 ff.

82. Z. 34-83.

83. So aber Scharf, zustimmend zitiert bei Schminck (Anm. 60), 64 (und Nachweise).

84. Schminck (Anm. 60) hat diesen Gesichtspunkt für seine Beweisführung nicht genutzt.

85. Das ändert natürlich nichts an der materiellrechtlich sehr weitreichenden Übereinstimmung von Eisagoge und Prochiron.

86. Wie Anm. 84.

- Es fehlt in allen Fällen ein genuines Interesse an jeder Form von Gesetzestheorie. Ein solches Interesse ist sicher keine sachliche Voraussetzung für eine erfolgreiche Gesetzgebung. Aber für einen Kaiser, in dessen Regierungszeit die unstreitig umfangreichste Gesetzessammlung erschien, die jemals verfaßt wurde, ist dies doch ein ziemlich auffallender Sachverhalt.

- Es gibt keinen Hinweis auf ein bestimmtes rechtspolitisches Programm. Diesen Mangel teilt der Kaiser zwar mit dem von ihm verehrten und kopierten Justinian. Aber inzwischen hatte es andere Konzepte gegeben. Sie wurden offenbar ersatzlos verworfen. Bezeichnenderweise beginnt das Prochiron materiellrechtlich mit Titel 14 der Eisagoge –er ist praktisch Titel 1 des Prochiron geworden– also unter Weglassung gerade und nur (!) der oben beschriebenen von Photios entworfenen politischen Konzeption⁸⁷.

- Es besteht jedoch der Wunsch, die legislatorische Arbeit zu schildern. Die implizite und auch (im Basilikenprooimion) explizite Rückbeziehung auf Justinian ist deutlich⁸⁸. Anders als beim Vorbild, dessen direkte Einmischung nicht zu bezweifeln ist, sind alle diese Schilderungen merkwürdig vage –so als sei der Autor der Einleitung nicht wirklich am Gesetzgebungsprozeß beteiligt gewesen.

- Von einem pädagogischen (Institutionen)⁸⁹, justizpolitischen (Ekloga) oder staatspolitischen (Eisagoge) Engagement ist nichts zu spüren. Es fehlt auch –jenseits der unverzichtbaren Bekenntnisse– an einer entschiedenen christlichen Prägung.

In dieser Situation liegt es nahe, noch einen Blick auf die Prooimien und den Inhalt der einzelnen Novellen von Leon VI. zu werfen⁹⁰. Was

87. Vgl. Anm. 71 und 85. Da die Eisagoge der Ekloga noch ziemlich nahe stand, nähert sich auch das Prochiron materiell der Ekloga.

88. Vgl. dazu M. Th. Fögen (Anm. 72) und Schminck (Anm. 61)

89. Mag sein, daß der pädagogische Impetus schon deshalb gefehlt hat, weil dem Verfasser die studentische Population nicht als Adressat vor Augen stand. Im Unterschied zu den Institutionen, die eine eigenständig entworfene "Einführung" darstellen, begreifen sich Eisagoge und Prochiron als Vereinfachung durch "Auswahl" (!)

90. Eine Ausnahme bildet die Novelle 1. Sie bezieht sich nicht auf einen konkreten Gegenstand oder Regelungsbereich. Stattdessen informiert sie über die legislativen Bemühungen Justinians (11/11-13/11), erwähnt die seither eingetretene Verwirrung der Gesetze (13/11-13/15), schildert die Maßnahmen der Reinigung durch Leon (13/16-15/2) und endet mit einer Geltungsanordnung für alle (!)

dabei für unsere Fragestellung zu gewinnen ist, hat kürzlich Fögen zusammengestellt. Sie beobachtete zweierlei:

Einmal, daß –obwohl zu Leons Zeiten die Zustände in Staat, Verwaltung und Gesellschaft eigentlich einen großen Bedarf an rechtlichen Regelungen erwarten ließen– eine solche Regelung nicht erfolgte. "Gegenüber aktuellen Problemen war Leon als Gesetzgeber gänzlich indolent"⁹¹. Das bedeutet also sicher, daß der Kaiser an eine Ordnung der Welt durch Gesetzgebung nicht dachte. Und noch mehr. Es gibt nicht nur kein rechtspolitisches Programm. Es gibt nicht einmal, im genauen Sinn des Wortes: Rechtspolitik. Das hat den Kaiser aber natürlich nicht gehindert, seine Regierung als eine gesetzlich fundierte anzusehen.

Dafür spricht die zweite Beobachtung von Fögen, daß nämlich dieser Gesetzgebung in hohem Maße ein symbolischer Charakter zugesprochen werden müsse, d.h., daß es sich um Normen handelt, denen weniger der Charakter einer normativen Instruktion als der Charakter von Sinnbeschwörung eignet. Insofern funktionieren solche Gesetze eher wie moderne Verfassungen als wie moderne Gesetzbücher.

VIII. Ausblick und Rückblick

Mit der erhabenen abstrakten und ideal stilisierten Rechtswelt von Leon VI. endet die byzantinische Gesetzgebung, soweit sie mehr zu sein beansprucht als der Erlaß einzelner Normen oder die Regelung singulärer Probleme. Die Folgezeit bemüht sich, seine gewaltige literarische Hinterlassenschaft zu verstehen oder wenigstens zu verwalten.

1. Neue legislative Ideen wurden bis zum Ende des Reiches nicht mehr entwickelt. Besonders schön zeigt dies die Nomophylax-Novelle, die Johannes Mauropus in den 40er Jahren des 11. Jahrhunderts für Kaiser Konstantinos Monomachos verfaßte⁹². Sie scheint, indem sie die Sorge um die Gesetze –und nicht, wie das Prochiron, die Sorge um die Gerechtigkeit– in den Vordergrund stellt (§ 1), noch einmal einen neuen Ton anzuschla-

Gesetze (15/3-15/14). Mit anderen Worten: es handelt sich um ein (weiteres) Prooimion. Über mögliche Gründe für diesen Sachverhalt siehe Schminck (Anm. 61), 92 f.

91. Fögen (Anm. 22), 151.

92. Text nach A. Salac, *Novella constitutio saec. XI medii*, Prag 1954, 17 ff.

gen. Was vielversprechend als Regierung der Könige aus dem Gesetz und durch das Gesetz (ἐκ νόμου καὶ διὰ νόμου) eingeführt wird, erweist sich dann aber doch nur als eine elegante Darstellung der alten ἐννομος ἐπιστασία⁹³.

Anhand der klassischen Topoi vom Verzicht des guten Basileus auf seine privilegierte Stellung über dem Gesetz wird erneut der hinlänglich bekannte Unterschied zum Tyrannen herausgearbeitet, bei dem der Wille als Gesetz gilt, während sich der echte König das Gesetz als Willen nimmt (§ 2). Es ist also nicht nur kein neuer Ton, sondern der alte personifizierte griechisch-hellenistische Νόμος, der hier wieder das Szepter schwingt.

Da diesem Νόμος eine prinzipielle Differenz zum kaiserlichen Befehl nicht eignet, war seine Verwendung oder Nichtverwendung für -aus unserer Sicht- "gesetzliche" Anordnungen letztlich ohne substantielles Gewicht. Es ist also nicht verwunderlich, daß das "Gesetz" mit der zunehmenden Feudalisierung des Reiches, d.h. der systematischen Auflösung genereller zentraler Strukturen in einzelne Herrschaftsbeziehungen zum Kaiser und seinen Privilegien rasch an Bedeutung für die Setzung von Recht verliert und unter den Palaiologen schließlich als Terminus für den Kaisererlaß völlig verschwunden ist.

Es liegt auf dieser Linie der historischen Verlaufs, der hier aus der Perspektive der Gesetzgebungsideen gezeichnet wurde, wenn Marie Theres Fögen im 10. Jh. die häufige Überlassung des Gesetzesbefehls an höhere Funktionäre des Reiches und im 11. Jh. die überraschend zunehmende "feudalistische" Annotation des um ein "Gesetzesprivileg" eingekommenen Supplikanten beobachtet⁹⁴. Konsequenz und eindrucksvoll ist der Schwund der staats- und rechtspolitischen Komponenten dessen, was unter Justinian I. "Gesetz" bedeutete, zu erleben, wenn man mit Ludwig Burgmann sehen kann, wie sich "Urteile" und Akte der "Verwaltung" aus bildungslogischen Gründen mit dem Dekor von "Gesetzgebung" schmücken⁹⁵ oder sogar bemerken muß, wie praktische Maximen der Herr-

93. Zur dauerhaften Latenz dieser Vorstellung in Byzanz vgl. Dagron (Anm. 12).

94. Fögen, *Legislation in Byzantium: A Political and a Bureaucratic Technique*, in: A. Laiou/D. Simon (Hrsg.), *Law and Society in Byzantium*, Washington 1992, 53 ff.

95. Burgmann, *Lawyers and Legislators: Aspects of Law-making in the Time of Alexios I.* (unpubl. Ms.)

scherethik aus innenpolitischem Kalkül in die leere, aber zwangversprechende Hülle eines "Gesetzes" schlüpfen⁹⁶.

Was den Kaisern aufgrund der gesamtstaatlichen Entwicklung politisch, konzeptionell und theoretisch aus den Händen genommen war, hat allerdings – wie es scheint – in der Bevölkerung seine Wurzeln nicht verloren. Jedenfalls die Sehnsucht nach einer Rechtsordnung als Ordnung des Rechts ist bestehen geblieben. Das beweisen die zahlreichen, bis in die letzten Jahrzehnte des byzantinischen Reiches immer wieder in neuen Kombinationen verfaßten privaten Rechtsbücher. Von ganz wenigen Ausnahmen (etwa der *Hexabiblos aucta*⁹⁷) abgesehen, sind sie von dem literarischen Charakter der leontischen Gesetzgebung weit entfernt.

Aber auch die Erinnerung an das für alle Untertanen und ohne Rücksicht auf die Umstände des Einzelfalles geltende Gesetz ist lebendig geblieben. Wir können das den Anfragen an die kirchlichen Rechtsverwalter – von denen Balsamon und Chomatian nur zwei besonders prominente Beispiele sind – entnehmen.

Daß darüber hinaus der Wunsch nach einer *gesetzlichen* Regierung vorhanden war, ist nicht sehr wahrscheinlich. Die Hoffnung auf eine *gerechte* Regierung wird das entscheidende gewesen sein.

Diese Hoffnung ist es auch, von der die Literaten und Chronisten⁹⁸ sprechen. Gesetze sind dort meistens nicht sehr gefragt, wie Rechtshistoriker immer wieder enttäuscht bemerken. Über die Bedeutung des Gesetzesrechts besagt das jedoch nicht viel. Auch Literatur und Historiographie der Gegenwart pflegen der Gesetzlichkeit keine große Aufmerksamkeit zu schenken⁹⁹.

2. Überblickt man die byzantinischen Gesetzgebungen in ihrer Gesamtheit, dann zeigt sich, wie nicht anders zu erwarten, daß in einem so großen Zeitraum höchst unterschiedliche Motive und Handlungsprinzipien wirksam geworden sind. Immer hatten die Gesetzgeber die Absicht, das Recht

96. Burgmann, A Law for Emperors. Observations on a chrysobull of Nikephoros III. Botaneiates, in: P. Magdalino (Hrsg.), *New Constantines. The Rythm of Imperial Renewal in Byzantium, 4. - 13. centuries*, Aldershot, 1994, 247-251.

97. M. Th. Fögen, *Fontes Minores VII*, 1986, 259-333.

98. Attaleiates ist die Ausnahme, die die Regel bestätigt: siehe A. Laiou, *Law, Justice and the Byzantine Historians*, in: A. Laiou/D. Simon (Hrsg.), *Law and Society in Byzantium*, Washington 1992, 151 p.

99. Es wäre sicher gut, spätere Historiker würden daraus nur Schlüsse für ihre eigene Profession ziehen.

zu sammeln, zu reinigen und zu ordnen, kurz eine Rechtsordnung herzustellen – eine Absicht, die dem heutigen Gesetzgeber völlig abhanden gekommen ist.

Sicher dachten auch alle daran, daß sie mit ihren Gesetzen eine Grundlage für Gerechtigkeit unter den Untertanen schaffen würden. Aber die Betonung dieses Gesichtspunkts fällt unterschiedlich aus. Während ihn Justinian und Leon VI. ständig anführen, wird er von Theodosios und Photios praktisch nicht erwähnt.

- Die Idee, alle Regierungsakte an Gesetze zu binden, hatte anscheinend allein Justinian. Er ist in vieler Hinsicht der modernste Gesetzgeber. Bei ihm sind römisches Rechtsdenken und griechische Rechtsphilosophie eine kurze und folgenreiche Verbindung eingegangen. Der Gedanke an eine Ordnung aller Dinge mit Hilfe von Gesetzen ist in Byzanz nie wieder so entschieden vertreten worden.

- Ein geschlossenes Modell für einen christlichen Staat, das man eigentlich bei allen byzantinischen Kaisern erwarten würde, hat nur Leon III. vorgelegt. Eine repräsentative Kodifikation für eine staatlich bescheidene, auf Gott gestellte Gesellschaft. Daneben wirken die großen Sammlungen Justinians und Leons VI. wie monumentale, aber unerfüllt gebliebene Wünsche.

- Was ausgefeilte Programmatik und strategische Konzeption angeht, kann es kein Entwurf mit dem Gesetzbuch des Photios aufnehmen. Es ist im Grunde eine Verfassung mit angehängter Gesetzesauswahl.

- Gesetzgebung als Rückbesinnung, als humane Erinnerung und Mahnung zur Gerechtigkeitskultur kennzeichnet die Bemühungen Leons VI. Seine Vision von Gesetzgebung entfernt sich am weitesten von Regierung, "Rechtsstaat" und instrumenteller Gesetzesherrschaft.

Von einer rechtspolitisch gestaltenden Welt- und Gesellschaftsordnung sind die "Kodifikationen" aus je verschiedenen Gründen alle gleich weit entfernt. Derartige Absichten hat erst die Gesetzgebung des griechischen Staates des 19. Jahrhunderts verfolgt, wobei sie sich fälschlicherweise gern auf Byzanz berief.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ
Το παράδειγμα της διαφοράς μεταξύ Μοσχούς συζ. Αποστ. Γρυπάρη
και Αικατερίνης Ι. Μπάου

ΥΠΟ
ΜΕΝΕΛΑΟΥ Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Τα πρώτα μετά την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασews έτη είναι ιδιαίτε-
ρως σημαντικά για τη σπουδή της ιστορίας του Ελληνικού, ειδικότερα δε του
μεταβυζαντινού, δικαίου. Γιατί, κατά το χρονικό αυτό διάστημα, στα απελευθε-
ρωθέντα τμήματα του ελληνικού χώρου συνετελέσθη, όπως ήταν επόμενο, μια
ριζική μεταβολή στη προϊσχύσασα κατάσταση των πραγμάτων.

Μια από τις πρώτες φροντίδες του συγκροτηθέντος σε ανεξάρτητη πολιτεία
ελληνικού έθνους ήταν όχι μόνον η ρύθμιση του εφαρμοστέου δικαίου, αλλά και των
αναγκαιών για την εφαρμογή του οργάνων, δηλαδή των δικαστηρίων. Η μέριμνα δε
αυτή έχει αποτυπωθεί σαφέστατα σε ρητές διατάξεις των Συνταγμάτων που ψηφί-
στηκαν από τις Εθνικές Συνελεύσεις. Με αυτές ως εφαρμοστέον προσωρινώς δίκαιον
ωρίσθη το βυζαντινό, εις δε τα «εμπορικά», ο εμπορικός κώδιξ της Γαλλίας. Ομοίως
προβλέπεται και η προς απονομήν δικαιοσύνης σύσταση δικαστηρίων¹.

Η οργάνωση όμως της δικαιοσύνης επί σταθερών βάσεων και η λειτουργία των
τακτικών δικαστηρίων επετεύχθη κυρίως επί Καποδίστρια². Γι' αυτό το λόγο, οι

1. Ανδρ. Μάμουκα, Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, τ. 2, σ.
31-32 §§ 91-98 και σ. 142-143 §§ ογ'-π', τ. 9, σ. 148 §§ 136 και 142. Ας
σημειωθεί ακόμη ότι τα αυτά επανέλαβε και το συνταχθέν, το Μάιο του 1822,
στη Συνέλευση των Αρμενίων «Προσωρινόν Πολίτευμα της νήσου Κρήτης» (Ανδρ.
Μάμουκα, τ. 3, σ. 120).

2. Κατά το επταετές διάστημα πρό της αφίξεως του Κυβερνήτη (Ιανουάριος
1828) δεν έγινε κατορθωτή η ίδρυση δικαστηρίων, εξαιρέσει ορισμένων βραχυδίων
και του εμποροδικείου Σύρου (Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Η πολιτική δικαιο-

σχετικώς ευάριθμες αποφάσεις των δικαστικών αρχών των μετεπαναστατικών χρόνων παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ιστορία του ελληνικού δικαίου. Πρώτον, γιατί ποριζόμεθα ασφαλή και διαφωτιστικά στοιχεία για το εφαρμοζόμενο στη πράξη δίκαιο. Δεύτερον, γιατί μας παρέχεται η δυνατότητα να εκτιμήσουμε τη νομική κατάρτιση των δικαζόντων και την εν γένει κατάσταση της δικαιοσύνης.

Υπό την ανωτέρω έποψη σημαντική είναι η ύλη και πολύ ενδιαφέροντα τα προβαλλόμενα νομικά ζητήματα που περιέχονται στις εκδοθείσες διαφορετικού βαθμού δικαστικές αποφάσεις των πρώτων δικαστηρίων του νεοσύστατου ελληνικού κράτους που, κατά καιρούς, έχουν αποφανθεί επί της μακροτάτης αντιδικίας της Μοσχούς συζύγου Αποστόλου Γρυπάρη κατά της μάμμης της Αικατερίνης συζύγου Ιωάννου Μπάου.

Έγγραφα σχετιζόμενα με το δικαστικό αυτό αγώνα είχε δημοσιεύσει παλαιότερα ο αείμνηστος καθηγητής Γ. Πετρόπουλος³. Τα ολίγα όμως εκείνα γραπτά μνημεία που διέθετε και δημοσίευσε δεν ήσαν ικανά, όπως και ο ίδιος άλλωστε ομολογεί, να αποκαλύψουν την εξέλιξη της περιουσιακής αυτής αντιδικίας ούτε και την τελική κατάληξή της⁴. Ακόμη σε ορισμένα σημεία, λόγω της ανεπαρκείας των σχετικών στοιχείων, αναγκάστηκε, εκ των πραγμάτων, να αχθεί σε υποθέσεις για την αναπλήρωση των ελλειπόντων κρίκων του πραγματικού υλικού και

σύνη επί Καποδίστρια, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, τ. 23, εν Αθήναις 1949, σ. 473). Έτσι και ο G. L. Mauger (Ο ελληνικός λαός, τ. Α, μετάφρ. Ευστ. Καραστάθη, Αθήναι 1943, σ. 436, παρ. 223) σημειώνει ότι: «... αν και η εν Τροιζήνι Εθνοσυνέλευσις είχε πάλιν αποφασίσει την ίδρυσιν δικαστηρίων, δεν απέκτησεν τοιαύτα η Ελλάς». Βλ. ακόμη και «παρατηρήσεις» του επί Καποδίστρια υπουργού της Δικαιοσύνης Ιω. Γενατά προς το Ανέκκλητον δικαστήριο: «... εις το διάστημα όλων της Επαναστάσεως, ο Δικαστικός κλάδος διετάχθη μιν, πλην έμεινεν εις το Διάταγμα, και δεν έλαβεν ουδεμίαν εκτέλεσιν. Το Δικαστικόν άρα σύστημα είναι νεοείσακτον». (Μ. Τουρτόγλου, Τα πρώτα εν Ελλάδι ακυρωτικά δικαστήρια, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορ. Ελληνικού Δικαίου, τ. 10-11, εν Αθήναις 1966, σ. 29). Ιακ. Βισβίτζη, Η Πολιτική Δικαιοσύνη κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου, Αθήναι 1941, σ. 155 επ. και σ. 190 επ.

3. Γ. Πετρόπουλου, Νομικά έγγραφα Σίφνου της συλλογής Γ. Μαριδάκη (1684-1835), «Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας» της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 3, τεύχος πρώτον, εν Αθήναις 1956.

4. Γ. Πετρόπουλου, ένθ' αν., σ. 289.

την εξήγηση νομικών προβλημάτων, που εκ των υστέρων, υπό το φως νέων στοιχείων, είναι επόμενο να μην επαληθεύονται πάντοτε.

Νέα σημαντικά στοιχεία επί της παρουσιαζούσης μέγα ενδιαφέρον για την ιστορία του ελληνικού δικαίου αντιδικίας αυτής δημοσίευσε τελευταία και ο Σ. Συμεωνίδης⁵. Μεταξύ αυτών και το κείμενο της αποφάσεως της τριμελούς Επιτροπής που είχε οριστεί για την εκδίκαση της υποθέσεως⁶. Ο συγγραφέας μάλιστα στηριζόμενος στα έγγραφα που δημοσιεύει, πιθανολογεί ότι η διαφορά έλαβε τέλος μετά την έκδοση της πρωτοδικού αποφάσεως της Επιτροπής, πράγμα που ενισχύει ίσως το γεγονός ότι, κατ' αυτόν, δεν είχε ασκηθεί έφεση εκ μέρους των διαδίκων⁷.

Τα πράγματα όμως ήσαν τελείως διαφορετικά. Η υπόθεση δεν ετερματίσθη καθόλου με την τελευταία αυτή απόφαση. Συνεχίσθη με αμείωτο πείσμα και για πολλά στη συνέχεια χρόνια, μεταφερθείσα προς κρίση και σε άλλα ανωτέρου βαθμού δικαστήρια. Αυτό προκύπτει από τις δημοσιευόμενες ανέκδοτες αποφάσεις και άλλα συναφή με αυτές έγγραφα που μου είχε παραχωρήσει από τη συλλογή του ο αείμνηστος καθηγητής μου Γεώργιος Μαριδάκης⁸. Η αντιμετώπιση των διαφόρων νομικών θεμάτων της υποθέσεως αυτής από τα επιληφθέντα δικαστήρια θα μας απασχολήσει στα επόμενα.

Το ιστορικό της υποθέσεως

Προκειμένης της συνάψεως γάμου του Κωνσταντίνου, υιού του Ιωάννου Μπάου και της Αικατερίνης, με το Ρηνάκι, θυγατέρας του Κωνσταντάκη Πέτρου Μάτζα⁹, οι γονείς του συνέταξαν στη Σίφνο, στις 9 Απριλίου 1808, υπέρ αυτού

5. Σ. Συμεωνίδης, Η υπεροπτική στάση και το τραγικό τέλος του Κωνσταντίνου Μπάου. Η λύση ενός νομικού ζητήματος, «Σιφνιακά», Αθήναι 1991, σ. 5 επ.

6. Ένθ' αν., σ. 53 επ.

7. Ένθ' αν., σ. 19 και 21.

8. Βλ. κατωτέρω στο Παράρτημα. Έγγραφα προερχόμενα από την ίδια συλλογή Γ. Μαριδάκη, έχει δημοσιεύσει παλαιότερα, εκτός από τον Γ. Πετρόπουλο (σημ. 3), και ο Β. Σφυρόερας (Έγγραφα της νήσου Σίφνου (1785-1820), Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου, τ. 17 (1967), σ. 5 επ.).

9. Οι οικογένειες Μπάου και Μάτζα ήσαν από τις ισχυρότερες της Σίφνου. Για την κατ' αυτών πολεμική από τον αντεπάρχο Σίφνου και Σερίφου Παναγ. Καραϊωάννη βλ. Σ. Συμεωνίδης, ένθ' αν., σ. 5 επ. Ομοίως και την από 29 Αυγούστου 1822 επιστολή του τελευταίου προς τους αρμοστές των νήσων (Αρχεία

«αθανάριον». Ήταν δε το αθανάριον έγγραφο απογραφής περιουσιακών στοιχείων. Στή συγκεκριμένη δὲ περίπτωση αποτελούσε καταγραφή των κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων με τα οποία επρόκειτο να προικοδοτηθεί ο Κ. Μπάος εν όψει του επικείμενου γάμου του¹⁰. Το έθιμο της προικίσεως και των αρρένων¹¹ συναρτάται με το θεσμό του μερισμού εν ζωή υπό του ανιόντος της περιουσίας του μεταξύ κατιόντων και δη κατά πλήρη κυριότητα, θεσμός ο οποίος ανατρέχει στα αρχαία ελληνικά δίκαια¹². Κατά δε την Τουρκοκρατία το έθιμο αυτό εμφανίζεται να επικρατεί σε πολλά νησιά του Αιγαίου, ιδίως δε στις Κυκλάδες¹³ με έντονα τα χαρακτηριστικά

της Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, τόμος έβδομος, λυτά έγγραφα έτους 1822, εκδ. Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 1994, σ. 142, 68).

10. «Καταγραφή των αγαθών δι' ών προικοδοτούσι» (Απόφαση ΜΓ/14.7.1831 του Ανωτάτου δικαστηρίου, Παρ/μα, αριθ. 1). «Συμφωνητικός κατάλογος» (βλ. διαθήκη Αικατερίνης Μπάου της 1.6.1828, Παρ/μα, αριθ. 2). Πρβλ. Α. Δρακάκη, Η Σύρος επί Τουρκοκρατίας. Η δικαιοσύνη και το δίκαιον, Επετ. Κυκλ. Μελετών, τ. ΣΤ', εν Αθήναις 1967, σ. 256-257. Η λέξη προερχομένη από τη λατινική *inventarium* απαντά στα βυζαντινά νομοθετικά και νομικά κείμενα ως «ινβεντάριον» ή και «ίνβεντον». Βασ. 36.7.6. Εκλογή 2.5.1. (L. Burgmann, *Ecloga das Gesetzbuch Leons III und Konstantinos V*, Frankfurt 1983, σ. 174). Αρμεν. 1.13.35 «ινβενταρίου γινομένου ήτοι απογραφής» (Βασ. 60.10.2. Σχόλιον).

11. Για την προίκιση των αρρένων τέκνων βλ. Ανδρ. Δρακάκη. Το δικαίωμα προικίσεως των αρρένων τέκνων εις τας Κυκλάδας, «Θέμις» ΞΓ (1952), σ. 764-766. Γω. Κισκήρα, Προίκις αρρένων εν Νάξω ΕΕΝ 22 (1955), σ. 1313-1314.

12. Γ. Μαριδάκη, Το Αστικόν Δίκαιον εν ταις Νεαραίς των βυζαντινών αυτοκρατόρων, Αθήναι 1922, σ. 244. Ο μερισμός υπό των γονέων της περιουσίας τους μεταξύ των τέκνων τους απαντά και κατά την βυζαντινήν εποχήν οφειλόμενος πιθανώτατα σε ελληνική συνήθεια. Κωνστ. Τριανταφυλλοπούλου. Ο Φαλκίδιος νόμος εν τω βυζαντινώ δικαίω, Αθήναι 1912 σ. 73 σημ. 5 Πρβλ. ομοίως Αρμεν. 5.9.7. (σχόλιο). G. Michaélidès-Nouaros, *Contribution à l'étude des pactes successoraux en droit byzantin. Justinien et post-justinien*, Paris 1937, § 82. Ν. Μάτση, Το Οικογενειακόν δίκαιον κατά την νομολογίαν του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως των ετών 1315-1401, Αθήναι 1962, σ. 126.

13. Δ. Πασχάλη, Κυκλαδικά θέσμις μετ' ανεκδότων εγγράφων, Αρχείον Ιδιωτικού Δικαίου, τ.6 (1939), σ. 227. «Οι γονείς έχουν εξουσίαν να ξεμοιράσουν τα παιδιά τους δίδοντας εις κάθε παιδίον, είτε αρσενικό είτε θηλυκόν, εκείνο όπου ήθελε τους φανή εύλογον» (Έθιμα Θήρας και Ανάφης του 1797, Ζέπων J.G.R. τ.8, σ. 507). Γεωργ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Παρατηρήσεις στο κληρονομικό έθιμο της Καρπάθου, «Καρπαθιακά Μελέται», τ.Γ' (1984), σ. 15 σημ. 19 Π. Βάλληνηδα. Τέσσερα δικαιοπρακτικά έγγραφα εκ Πάρου των ετών 1831-1833, Ανατ. εκ της Εφημερίδος Ελληνικής και Αλλοδαπής Νομολογίας, έτος 62ον

γνωρίσματα της «νεμήσεως ανιόντος» του ισχύοντος δικαίου¹⁴.

Η διανομή της οικογενειακής περιουσίας με την «προίκιση» δεν εγένετο πάντοτε με αφορμή τον επικείμενο γάμο του προικοδοτούμενου¹⁵. Γι' αυτό και δεν είχε πάντοτε ως αποτέλεσμα την άμεση μεταβίβαση του μεριδίου από την οικογενειακή περιουσία. Το δικαίωμα των τέκνων (αρρένων ή θηλέων) να απαιτήσουν τα προικοδοτηθέντα εγεννάτο, όταν συνέτρεχε ορισμένο γεγονός που καθιστούσε τον προικοδοτούμενο ανεξάρτητο και αυτεξούσιο απέναντι στην οικογένειά του. Αυτό συνέβαινε π.χ. επί ενηλικιώσεως ή και γάμου¹⁶.

Στην προκειμένη όμως περίπτωση του υπέρ του Κ. Μπάου συνταχθέντος αθανταρίου, ρητώς αναφέρεται ότι η σύνταξη αυτού γίνεται με αφορμή τον επικείμενο γάμο του και κατ' ακολουθίαν από της συνάψεώς του οι διατάξεις του καθίσταντο εκτελεστές. Όσον αφορά στο μέγεθος του μεριδίου των προικοδοτούμενων περιουσιακών στοιχείων, τούτο καθοριζέτο κυριαρχικά από τους προικο-

(Ιανουάριος-Δεκέμβριος 1943), σ. 9-10. G.L. Maurer. Ο Ελληνικός λαός τ. Β' (μεταφρ. Χ. Πράτσικα), Αθήναι 1943, σ. 370. Ζέπων J. G.R. τ. 8, σ. 465-466. Βλ. ομοίως Γ. Πετροπούλου, ένθ' αν. σ. 112 και την υπ' αυτού σημειωμένη βιβλιογραφία και Ιακ. Βισβίτση, Τινά περί των προικίων εγγράφων κατά την Βενετοκρατίαν και την Τουρκοκρατίαν, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 12, εν Αθήναις 1968, σ. 20.

14. Α.Κ. 1891. Πρβλ. και σχετική πράξη του νοταρίου Νάξου Ιω. Μηνιάτη του έτους 1689 (Α. Σιφωνιού-Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Λ. Αρτεμιάδη), Ο Κώδικας του νοταρίου Νάξου Ιωάννου Μηνιάτη 1680-1689, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου, τ. 29-30, εν Αθήναις 1990, σ. 1147, αρ. 859).

15. Μ. Τουρτόγλου, Η νομολογία των κριτηρίων της Μυκόνου (17ος-19ος αι.), Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 27-28, εν Αθήναις 1985, σ. 191, αριθ. 183. Βλ. ομοίως τα γραπτά έθιμα Θήρας και Ανάφης (Ζέπων J.G.R., τ. 8, σ. 507) και Νάξου (Ζέπων J.G.R., τ. 8, σ. 547 § πβ'). Ν. Μάτση, Συμβολαί εις την μελέτην του εν Αθήναις κατά την περίοδον της Επανάστασεως ισχύσαντος δικαίου, Αθήναι 1959, σ. 34. Βλ. όμως την από 27-4-1822 απόφαση του κριτηρίου Νάξου που θεβαιώνει ότι όταν «ένα παιδί δεν έλθη εις γάμου κοινωνίαν, δεν είναι έθιμον να του γίνεται προκοδοσία» (Μ. Τουρτόγλου, Συμβολή στη μελέτη του μεταβυζαντινού εθιμικού δικαίου των Κυκλάδων, Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών, τ. 13 (1985-1990), σ. 250 και 256, αριθ. 5).

16. Μ. Τουρτόγλου, Η νομολογία των κριτηρίων της Μυκόνου, ένθ' αν., σ. 191, αριθ. 183.

Μλάνι Ρυκίμ

Αβελίρ
πρίν
το Ρου

Εδω
ΣΧΗ
Οσση
Ρραω

δότες γονείς¹⁷. Ένα άλλο σημείο που αξίζει ιδιαίτερα να επισημανθεί είναι και η σημαντική διαφορά που υφίστατο, κατά τα έθιμα των νήσων του Αιγαίου Πελάγους, μεταξύ προικιζομένων αρρένων και θηλέων τέκνων. Ο προικιζόμενος υιός, εν αντιθέσει προς την θυγατέρα, είχε το δικαίωμα, συνεστώτος του γάμου, να πωλήσει τα εις ιδίαν προίκα ληφθέντα¹⁸.

Για τη σύσταση προικός το αθαντάριο προηγείτο του προικοσυμφώνου¹⁹. Στην προκειμένη όμως περίπτωση δεν φαίνεται ότι επηκολούθησε προικοσύμφωνο. Παρά ταύτα, το αθαντάριο τούτο δεν υστερεί και έχει πλήρη τη δύναμη του προικοσυμφώνου. Περί αυτού μαρτυρούν, κατά τρόπο που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, οι εκδοθείσες επί της εξεταζομένης αντιδικίας και δημοσιευόμενες δικαστικές αποφάσεις, όπως και άλλα επίσημα έγγραφα²⁰. Αλλά και γενικότερα, φαίνεται, ότι στη Σίφνο τα αθαντάρια επείχαν τη θέση του προικοσυμφώνου²¹.

17. Βλ. σχετικώς την απάντηση των δημογερόντων της Σίφνου «εις τα περί συνηθειών ζητήματα της επί της Δικαιοσύνης Γραμματείας»: «...Ζώντες δε οι γονείς έχουν το δικαίωμα να προικίσωσι (τα τέκνα τους) κατά την θέλησίν των». (Ιακ. Βισβίτζη, Τα ερωτήματα του Υπουργείου της Δικαιοσύνης του έτους 1833 περί των νομικών εθίμων και αι επ' αυτών απαντήσεις των τοπικών αρχών, Επετ. Αρχείου Ιστ. Ελλ. Δικαίου, τεύχ. 3, εν Αθήναις 1950, σ. 164). Πρβλ. και Μ. Τουρτόγλου, Η νομολογία των κριτηρίων της Μυκόνου, ένθ' αν., σ. 191, αριθ. 183.

18. Βλ. σχετικά την από 30 Σεπτεμβρίου 1830 υπ' αριθ. 71 απόφαση του Ανεκκλήτου Κριτηρίου, κατωτέρω Παρ/μα, αρ. 3.

19. Βλ. Ιακ. Βισβίτζη, Τινά περί προικίων εγγράφων, ένθ' αν., σ. 18. Γ. Πετροπούλου, ένθ' αν., σ. 109.

20. Βλ. κατωτέρω σ. 87 επ. Πρβλ. και Σ. Συμεωνίδη, ένθ' αν., σ. 54 και 60.

21. Εις τούτο δεν φαίνεται να συμφωνεί ο Πετρόπουλος (ένθ' αν., σσ. 109, 183). Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι μεταξύ των δημοσιευθέντων υπ' αυτού εγγράφων της Σίφνου δεν απαντά κανένα προικοσύμφωνο ως επακολούθημα προηγθέντος αθανταρίου. Αντιθέτως ο Βισβίτζης (ένθ' αν., σ. 59) υποστηρίζει ότι το αθαντάριο στις Κυκλάδες ίσχυε ως προικοσύμφωνο, υπό την προϋπόθεση όμως ότι θα συνετάσσετο κατά τους τύπους του τελευταίου ή θα «ανεφανίζετο και κατεχωρίζετο εις την μάννα της Καντζελλαρίας». Ταύτιση του αθανταρίου με το προικοσύμφωνο στη Σίφνο υποδηλοί η από 1-9-1825 αναφορά του Πέτρου Μπάου προς το Γενικό Γραμματέα της Ελληνικής Επικρατείας Αλέξ. Μαυροκορδάτο (Σ. Συμεωνίδη, ένθ' αν. σ. 47). Πρβλ. και τα υποστηριζόμενα υπό του Δ. Γέροντα (Περί του εθμικού δικαίου των Αθηνών της Τουρκοκρατίας και της Επαναστάσεως, Αθήναι, 1964, σ. 44, σημ. 13), ότι το «ξωφύλι» των Αθηνών όπως

Ίσχυσαν δηλαδή και στη νήσο αυτή, επί Τουρκοκρατίας, εθιμικές διατάξεις περί αθανταρίων παρεμφερείς προς τις εγγράφως διατυπωθείσες των νήσων Θήρας και Νάξου.

Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από το Δ' κεφάλαιο της «προχείρου επιτομής των ανέκαθεν τοπικών συνηθειών της νήσου Σαντορίνης», που συνετάχθη το 1797 κατόπιν προσταγής του δραγομάνου του στόλου Κωστάκη Χαντζερή και εβεβαιώθη με τις υπογραφές των αρχιερέων, καγκελλαρίων και προεστών της νήσου²², σε συνδυασμό μάλιστα με τις επ' αυτής μεταγενέστερες παρατηρήσεις²³, απόλυτη ήταν η ισχύς των αθανταρίων έστω και εάν δεν συνετάσσεται στη συνέχεια προικοσύμφωνο. Γιατί όχι μόνον αν περιείχαν ειδικούς όρους (κοντετζιόνες) είχαν την ισχύ του προικοσυμφώνου, αλλά και όταν ακόμη, στερούμενα οποιουδήποτε όρου, είχαν συνταχθεί για να επακολουθήσει το τελευταίο, πάλιν ήσαν ισχυρά και στην περίπτωση που δεν συνετάσσεται τούτο²⁴.

Όσον αφορά στα γραπτά έθιμα της Νάξου του έτους 1810, στο άρθρο πέ' αυτών ορίζεται ότι: «Τα κατάστιχα της προικός (σκιέζοι ή αθαντάρια) εάν ώσιν υπογεγραμμένα τη ίδια χειρί του προικοδοτούντος, και τινων αξιοπίστων μαρτύ-

και το αθαντάριο των Κυκλάδων είχαν τη δύναμη της προικοδοσίας, εφ' όσον δεν επηκολούθει η σύνταξη της τελευταίας πράξεως.

22. Βλ. Α. Χρυσανθοπούλου, Συλλογή τοπικών της Ελλάδος συνηθειών, Αθήνησι 1853, σ. 145 επ. και αναδημοσίευση αυτών στο Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 503 επ. Σημειωτέον ότι τα έθιμα της νήσου Θήρας ίσχυσαν απαραλλάκτως από το αυτό έτος (1797) και στη νήσο Ανάφη (Ιακ. Βισβίτζη, Τα ερωτήματα του Υπουργείου της Δικαιοσύνης του έτους 1833 περί των νομικών εθίμων και αι επ' αυτών απαντήσεις των τοπικών αρχών, Επετηρίς Αρχείου Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, τ.9, σ.7, σημ.1).

23. Α. Χρυσανθοπούλου, ένθ' αν., σ. 168-169. Ζέπων J.G-R, ένθ' αν. τ. 8, σ. 519.

24. «Τα αθαντάρια όπου γίνονται πρότερον από το προικοσύμφωνον έχουν την αυτήν και ομοίαν δύναμιν του προικοσυμφώνου κατά τας κονδιτζιόνας όπου γράφουν.

Τα αθαντάρια όπου γίνονται με σκοπόν διά να γένουν ύστερα προικοσύμφωνα και δεν έχουν καμμίαν κονδιτζιόνε και δεν έφθασαν να κάμουν προικοσύμφωνον και μένουν άκληροι, στρέφονται τα πράγματα εις τους συγγενείς, ευγάζοντας με διάκρισιν κατά την περιουσίαν της προικός έν μέρος να μένη εις την εξουσίαν των αυτών άκληρων διά την ψυχήν των». (Α. Χρυσανθοπούλου, ένθ' αν., σ. 157. Ζέπων J.G-R, ένθ' αν., τ. 8, σ. 510).

ρων, λογίζονται ως προικοσύμφωνα, και έχουν το αυτό κύρος, το οποίον έχουν κακείνα»²⁵.

Από το άρθρο αυτό γίνεται φανερό, ότι τα αθανάτια τα υπογεγραμμένα από τον προικοδότη και αξιοπίστους μάρτυρες εταυτίζοντο με τα προικοσύμφωνα. Την ισχύ των αθανατίων ως προικοσυμφώνων στη Νάξο δέχεται και ο Βισβίτζης, παρά το γεγονός ότι υποστηρίζει ότι τα γραπτά έθιμα της Νάξου δεν ίσχυσαν²⁶. Με τη διαφορά ότι για να ισχύσουν ως τοιαύτα έπρεπε, ως ορθώς τονίζει και προκύπτει από τις δημοσιευόμενες δικαστικές αποφάσεις, να συνταχθούν υπό νοταρίου ή να εμφανισθούν μετέπειτα εις αυτόν και επικυρούμενα να καταχωρισθούν εις την μάννα της Καντζελλαρίας του»²⁷.

Ως προς το θέμα των γραπτών εθίμων της Νάξου, αξίζει να σημειωθεί ότι την άποψη περί της μη ισχύος τους, φαίνεται αποδεχόμενος και ο Πετρόπουλος²⁸. Ο δε Αντ. Κατσουρός ενώ στη μελέτη του υπό τον τίτλο: «Συμβολή στη μελέτη των εθίμων της Νάξου»²⁹, κατόπιν συγκρίσεως δημοσιευομένων υπ' αυτού ανεκδότων εγγράφων όπως και πολλών άλλων³⁰ με διατάξεις της συλλογής των εθίμων του 1810, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «ο Ιλαρίων δεν άλλαξε τα έθιμα που ίσχυαν στη Νάξο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», παραδόξως σε μεταγενέστερη μελέτη του³¹, υποστηρίζει ακριβώς τα αντίθετα. Ότι δηλαδή ο Ιλαρίων δεν περιωρίσθη σε απλές φραστικές διορθώσεις του κειμένου της καταρτισθείσης υπό των προεστών της Νάξου συλλογής αρχαίων εθίμων, αλλά προέβη σε προσθήκες και αλλοιώσεις αυτού που παρήλλαξαν το περιεχόμενο των εθιμικών

25. «Θέμις» Α. Σγούτα, τ. 5, εν Αθήναις 1852, σ. 161. Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 548.

26. Ιακ. Βισβίτζη, Τινά περί των προικίων εγγράφων, ένθ' αν. σ. 31. Βλ. ομοίως του Ιδίου. Η κοινοτική διοίκησης των Ελλήνων κατά την Τουρκοκρατίαν, "L' Hellénisme Contemporain", 29 Μαΐου 1953, σ. 203, σημ. 3.

27. Ιακ. Βισβίτζη, Τινά περί προικίων εγγράφων, ένθ' αν. σ. 30 και 31. Βλ. ακόμη και προικοσύμφωνο της Νάξου του έτους 1682 (Α. Σιφωνίου-Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Α. Αρτεμιάδη, Ο Κώδικας του Νοταρίου Νάξου Ιωάννου Μηνιάτη. 1680-1689, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου, τ. 29-30, εν Αθήναις 1990, σ. 378, αρ. 202).

28. Ένθ' αν., σ. 110.

29. Ναξιακόν Αρχείον, έτος Α', τεύχος 1, Νάξος, Ιανουάριος 1947, σ. 8-13.

30. Ένθ' αν., σ. 11.

31. Ναξιακά δικαιοπρακτικά έγγραφα του 16ου αιώνας, Επετηρίς Μεσαιωνικού Αρχείου, έτος πέμπτον, εν Αθήναις 1955, σ. 47.

διατάξεων, χωρίς όμως και να υποδεικνύει, έστω και μία συγκεκριμένη αλλοίωση εθίμων.

Η άποψη περί μη ισχύος των γραπτών εθίμων της Νάξου του 1810, ευρίσκει έρεισμα σε μεταγενέστερες μεταπαναστατικές πηγές προερχόμενες μάλιστα από τη Νάξο. Συγκεκριμένα, σε έγγραφο της 28.8.1827 του «Γεν. Δημογεροντείου Νάξου»³², που σχετίζεται με εκδικασθείσα κατά την Επανάσταση διαφορά, τονίζεται το ανίσχυρον των γενομένων επί της διερμηνείας του Παν. Μουρούζη νόμων, «επειδή οι τοιούτοι Νόμοι ούτε παρά της τότε Ανωτάτης Αρχής επεκυρώθησαν, ούτε εις ενέργειαν εβάλλθησαν επί των Κριτηρίων παρά της πατρίδος μας». Έστερα δε από λίγα χρόνια (25.4.1833) η αυτή δημογεροντία Νάξου σε απάντησή της επί των ερωτημάτων των περιεχομένων στην υπ' αριθ. 330 της 22ας Μαρτίου 1833 Εγκύκλιο του Υπουργείου της Δικαιοσύνης³³ μεταξύ άλλων αναφέρει: «Ο σωζόμενος γραπτός κώδιξ των νόμων του 1810, όστις συντεθείς εν Κωνσταντινουπόλει παρά του Παρίωνος Κρητός Σιναΐτου, μη επικυρωθέντος από την οθωμανικήν εξουσίαν διά φερμανίου και διά σιγγελίου της Μεγάλης Εκκλησίας και Μπουγιουρδίου του τότε αρχιναύρχου (ήτοι Καπουδάν Πασά) και ως διαστρέφοντος και ασυμφώνου όλως προς τα έθιμα, και μολονότι φαίνεται υπογεγραμμένος από μερικούς κατοίκους της Νήσου ταύτης, δεν εμβήκε ποτέ εις ενέργειαν». Όσον αφορά όμως στην ακρίβεια των βεβαιουμένων από την δημογεροντία Νάξου πρέπει να σημειωθούν τα εξής:

1) Αρχετές από τις απαντήσεις και θεβαιώσεις προεστών περί της ισχύος ή μη εθίμων πρέπει να αντιμετωπίζονται με πολλή επιφύλαξη. Και τούτο, διότι δεν ανταποκρίνονται πάντοτε προς την αλήθεια³⁴.

2) Ο Παρίων δεν «συνέθεσε» κώδικα νόμων. Απλώς επεξεργάσθηκε την ήδη καταρτισθείσα υπό των Ναξίων προεστών συλλογή των αρχαίων εθίμων της νήσου³⁵.

3) Ο κώδικας των γραπτών εθίμων που εμφανίζεται ότι περιλαμβάνει το

32. Ιακ. Βισβίτζη, Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου, Αθήναι 1941, σ. 531, αρ. 710.

33. Ιακ. Βισβίτζη, Τα ερωτήματα του Υπουργείου της Δικαιοσύνης κλπ., Επετ. Αρχείου Ιστορίας Ελλην. Δικαίου, τεύχ. 3, εν Αθήναις 1950, σσ. 168-169.

34. Βλ. σχετικώς Μ. Τουρτόγλου, Παρατηρήσεις επί των νομικών εθίμων εξ αφορμής δύο εθίμων της Βυτίας, «Πελοποννησιακά», 17 (Παρ/μα), Αθήναι 1990, σ. 107-108.

35. Πρβλ. Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 557.

προϋφιστάμενο άγραφο δίκαιο, δεν υπογράφεται από «μερικούς» μόνον κατοίκους της Νάξου. Το κείμενο φέρει περισσότερες από εκατό υπογραφές Ναξίων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και εκείνες της ορθοδόξου εκκλησιαστικής αρχής και προεστών των κοινών της νήσου³⁶.

4) Η σύγκριση των γραπτών εθίμων του 1810 προς τις απαντήσεις της δημογεροντίας Νάξου επί των τοπικών συνθηκών της νήσου, δεν δείχνει καθόλου ότι ο κώδικας του 1810 ήταν «όλως ασύμφωνος» και διέστρεφε τα έθιμα.

5) Τα ανωτέρω μνημονευθέντα δύο έγγραφα της δημογεροντίας Νάξου υπογράφονται και από προεστούς που προηγουμένως (το 1810) είχαν υπογράψει και τους γραπτούς νόμους της Νάξου και εβεβαίωσαν μάλιστα ότι «αναγνόντες (τους νόμους) μετά προσοχής, επέγνωμεν αυτούς δι' όλου συμφώνους τοις πολιτικοίς ημών κανονικοίς εθίμοις, σωτηρίου της ημετέρας κοινότητος, συντηρητικούς των κατά μέρος δικαιωμάτων ημών, και περιληπτικούς της αναγκαίας ευνομίας»³⁷.

6) Δεν φαίνεται να αληθεύει το αναφερόμενον, ότι «ο γραπτός κώδιξ των νόμων του 1810» δεν είχε επικυρωθεί από την οθωμανική εξουσία και δη με μπουγιουρδί του τότε αρχιναυάρχου (καπετάν πασά). Και τούτο, διότι σε αντίθετα συμπεράσματα μας οδηγεί διαταγή του Απουλάχ, βεζύρη και καπουδάν πασά, της 9ης Απριλίου 1820, απευθυνομένη προς τους προεστώτες και επιστάτες Κάστρου και Μπούργου Ναξίας, τους οποίους προστάζει να συνέλθουν «μετά των χρονικών συνδίκων εις έν κοινόν οσπίτιον» και να θεωρούν διαλύοντες ευθυδίκως «διά των τοπικών εγγράφων νόμων» τους, τόσον τις υποθέσεις του κοινού όσον και τις διαφορές και διενέξεις των εγκατοίκων³⁸.

Τα μνημονευόμενα στο αθανάριο ακίνητα περιουσιακά στοιχεία, δεν μεταβιβάζονται όλα αμέσως στον προικοδοτούμενο υιό. Ορισμένα περιέρχονται σ' αυτόν μετά το θάνατο των γονέων του. Επίσης σε άλλα διατηρούνται εμπράγματα δικαιώματα εφ' όρου ζωής των προικοδοτών γονέων.

Αθανάριο όμως δεν συνέταξαν μονομερώς μόνον ο Ιωάννης και η Αικατερίνη

36. Βλ. Ι. Δελλα-Ρόκκα, Το δίκαιον της Νάξου κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας, Επετ.Εταιρ.Κυκλαδικών Μελετών, τ.Ζ', Αθήναι 1968, σ. 470-471. Ιακ. Βισβίτζη, Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την Επανάστασιν, ένθ' αν., σ. 217, αριθ. 1.

37. Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 558.

38. Βλ. Ελ. Κούρκου, Οι κοινοτικοί θεσμοί στις Κυκλάδες κατά την Τουρκοκρατία. Ανέκδοτα έγγραφα, Αθήναι 1989, σ. 279, αριθ. 191.

Μπάου υπέρ του υιού τους Κωνσταντίνου. Ύστερα από λίγες ημέρες, και συγκεκριμένα στις 15-4-1808, ο Κωνσταντίνος Μάτζας και η σύζυγός του, γονείς της μελλούσης συζύγου του Κωνσταντίνου Ειρήνης, συντάσσουν και αυτοί αθανάριο υπέρ της θυγατέρας τους³⁹, μεταδιβάζοντας και αυτοί με τη σειρά τους κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία. Το περιεχόμενο δε, ως προς τις παροχές, και των δύο αυτών αθαναρίων είναι προφανές ότι πρέπει να είχε προσυμφωνηθεί από τους γονείς των μελλογάμων.

Ακόμη στο υπέρ της Ειρήνης αθανάριο, οι γονείς αυτής υπεσχέθησαν ότι εάν μέχρι το θάνατό τους, η συμπεριφορά του ανδρογύνου προς αυτούς θα ήταν η αρμόζουσα θα προέβαιναν στην παραχώρηση και άλλων περιουσιακών στοιχείων. Η ίδια υπόσχεση παροχής προσθέτων περιουσιακών στοιχείων απαντά και στο υπέρ του Κωνσταντίνου Μπάου αθανάριο από τους προικοδότες γονείς του, εφ' όσον ο τελευταίος θα εφέρετο προς τους γεννήτορές του «κατά το προσήκον υικόν απαραίτητον χρέος του». Με τη διαφορά ότι στο αθανάριο αυτό υπήρχε και ειδικός όρος (κοντετζιό), που προέβλεπε την τύχη των προικοδοτούμενων σε περίπτωση λύσεως ατέκνου του γάμου.

Η σχετική περικοπή του αθαναρίου⁴⁰ είχε ως εξής:

«Ταύτα πάντα δίδομεν με την ευχήν μας εις τον υιόν μας Κωνσταντάκην αν όμως ιδούμεν, και πιάσωμεν ειθε κατά τον πόθον μας, υιούς⁴¹ και διαδόχους του.

Κάι αν ο υιός μας φέρεται προς ημάς τους γεννήτοράς του, του λοιπού κατά το προσήκον υικόν απαραίτητον χρέος του, μέχρι τελευταίας ημών αναπνοής, να μας ευχαριστή με την νουνεχή, και θεοφιλή πολιτείαν του, προικοδοτούντες και τα λοιπά τέκνα μας τη του αγίου Θεού βοήθεια θέλει απολαύσει και έτερα κατά την άφεςί μας, ειδή και άλλως, αυτά οπού του γράφομεν εις το παρόν αθανάριον, αυτά είναι και τα πρώτα και τα ύστερα, και ο Άγιος Θεός και η Ευχή μας να τον αξιώση να τα προικοδοτήσει και αυτός, ως άνωθεν είπομεν, μυριοπλασίως εις τα τέκνα του».

Η παρεμβολή ειδικού όρου (κοντετζιό) με τον οποίο ερυθμίζετο η τύχη της

39. Βλ. σχετικώς την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, Παρ/μα αρ. 1.

40. Γ. Πετροπούλου, ένθ' αν., σ. 126.

41. Ο Γ. Πετρόπουλος (ένθ' αν., σ. 122-123), προφανώς από λανθασμένη ανάγνωση, τη λέξη «υιούς» την αναφέρει με την λέξη «είναι». Γι' αυτό, ίσως, προβληματιζόμενος στις σημειώσεις του αδυνατεί να ερμηνεύσει ολόκληρη τη φράση που καθίσταται, κατ' αυτόν, δυσνόητη και προβαίνει σε εικασίες που απέχουν όμως από την πραγματικότητα.

προικός σε περίπτωση θανάτου ενός εκ των συζύγων άνευ τέκνων ήταν πολύ συνήθης στα αθανάτια και στα προικοσύμφωνα των Κυκλάδων επί Τουρκοκρατίας. Σύμφωνα με επικρατούντες τότε εθιμικούς κανόνες, ορίζεται σε αυτά ότι εν ανυπαρξία τέκνων «εκ της σαρκός» και των δύο συζύγων (αποκλειομένων δηλαδή των υιοθετηθέντων), η περιουσία του αποθανόντος περιήρχετο στους εγγυτέρους συγγενείς του⁴².

Το έθιμο αυτό που, με ορισμένες παραλλαγές, εμφανίζεται να ισχύει στο νησιωτικό χώρο του Αιγαίου γενικότερα⁴³ εστηρίζεται στη διάκριση της περιουσίας

42. Βλ. περί τούτου ενδεικτικώς προικοσύμφωνα του 17ου αιώνα του νοταρίου Νάξου Ιω. Μηνιάτη (Α. Σιφωνιού - Καραπά, Γ. Ροδολάκη, Λ. Αρτεμιάδη, ένθ' αν., σ. 275, αρ. 115, σ. 291, αρ. 127, σ. 307, αρ. 140, σ. 378, αρ. 202, σ. 412, αρ. 231, σ. 434, αρ. 244, σ. 485, αρ. 288, σ. 564, αρ. 354, σ. 567, αρ. 357, σ. 624, αρ. 405, σ. 647, αρ. 426, σ. 711, αρ. 485, σ. 836, αρ. 605, σ. 878, αρ. 639, σ. 962, αρ. 709, σ. 971-972, αρ. 714, σ. 984, αρ. 724, σ. 1042, αρ. 767, σ. 1050, αρ. 774, σ. 1077, αρ. 795, σ. 1116, αρ. 830, σ. 1149, αρ. 860, σ. 1152, αρ. 861, σ. 1183, αρ. 887, σ. 1189, αρ. 891, σ. 1218, αρ. 913). Ομοίως και αθανάτιο του έτους 1738 από τη νήσο Νάξο (Β. Σφυρόερα, Κυκλαδικά έγγραφα εξ ιδιωτικών συλλογών, Επετ. Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών, τ. 5 (1965-6), σ. 640-641).

Αξιοσημείωτο είναι ότι επιστροφή προικός στους προικοδότες γονείς προβλέπουν και τα τυπικά των βυζαντινών προικοσυμφώνων. Βλ. σχετικώς G. Ferrari Dalle Spade, *Formulari notarili inediti dell' età bizantina*, *Scritti Giuridici*, t.I, Milano 1953, σ. 338, I.

43. Πρβλ. Ιακ. Βισθίζη, Δικαστικές αποφάσεις του 17ου αιώνα εκ της νήσου Μυκόνου, Επετ. Αρχ. Ιστ. Ελλ. Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, τεύχ. 7 σ. 33-35 και 59. Του Ιδίου, Τινά περί των προικίων εγγράφων κατά την Βενετοκρατίαν και την Τουρκοκρατίαν, Επετ. Κέντρου Ερ. Ιστ. Ελλ. Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 12, εν Αθήναις 1968, σ. 23 και 25 και Το κληρονομικόν δικαίωμα των συζύγων επί ατέκνου γάμου εις την Πάρου κατά τον 18ον αιώνα, Επετ. Αρχ. Ιστ. Ελλ. Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, τεύχ. 8 (1958) σ. 142-143. Π. Βάλλη νδ α, Τέσσερα δικαιοπρακτικά έγγραφα εκ Πάρου των ετών 1831-1833, Ανάτ. εκ της Εφημερίδος Ελληνικής και Αλλοδαπής Νομολογίας, έτος 62ον (Ιανουάριος-Δεκέμβριος 1943), σ. 10. Ιω. Κισκήρα, Το αστικόν δίκαιον της Ύδρας, Αθήναι 1961, σ. 97. Γεωργ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Παρατηρήσεις στο κληρονομικό δίκαιο της Καρπάθου, Ανάτ. από το περιοδικό «Καρπαθιακαί Μελέται», τ. Γ' (1984), σ. 16. Γεωργ. Μαριδάκη, Η εξ αδιαθέτου κληρονομική διαδοχή εις την νήσον Μήλον κατά τον δέκατον έβδομον αιώνα. Επετ. Σχολής Νομικών και Οικον. Επιστημών Παν/μίου Θεσσαλονίκης, τ. 18-6, Θεσσαλονίκη

σε γονική και επίκτητη. Ως γονική περιουσία θεωρείτο εκείνη που περιήρχετο σ' ένα πρόσωπο από κληρονομία, προίκιση ή δωρεά εκ μέρους των ανιόντων του ή των εκ πλαγίου εξ αίματος συγγενών του⁴⁴, εν αντιθέσει με την επίκτητη, της οποίας η προέλευση ωφείλετο σε αυτόκτητη απόκτηση περιουσιακών στοιχείων. Έτσι προκειμένου περί ανδρογύνων, θανόντος του ενός των συζύγων χωρίς διαθήκη, η γονική περιουσία του κληρονομούμενου περιήρχετο στα τέκνα του αδιακρίτως φύλου⁴⁵. Εάν δεν υπήρχαν τέκνα, στους πλησιεστέρους εξ αίματος συγγενείς του αποθανόντος, αποκλεισμένου από αυτήν του επιβιούντος συζύγου ή των συγγενών του. Ο εθιμικός αυτός κανόνας, που αποδίδεται στη Δωδεκανήσο με την παροιμιώδη έκφραση «το γονικό στο γονικό», απαντά και στο φραγκικό δίκαιο με το αξίωμα *paterna paternis, materna maternis*. Η επικράτηση όμως του εθίμου αυτού στον νησιωτικό χώρο του Αιγαίου δεν οφείλεται σε φραγκικές επιδράσεις, αλλά έχει τις ρίζες του στο αρχαίο ελληνικό και δη στο αττικό δίκαιο όπως έχει υποστηριχθεί με πειστικά επιχειρήματα⁴⁶.

1967, σ. 8-9. Ανδρ. Δρακάκη, Η Σύρος επί Τουρκοκρατίας. Η δικαιοσύνη και το δίκαιον, Επετ.Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών, τ. ΣΤ', εν Αθήναις 1967, σ. 283 επ. Ομοίως και Έθιμα Θήρας και Ανάφης του 1797 (Ζέπων J.G-R, τ. 8 σ. 507). Περί του κληρονομικού δικαιώματος του επιζώντος συζύγου γενικότερα σύμφωνα με τα κατά τόπους παραλλάσσοντα επί Τουρκοκρατίας έθιμα βλ. Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 484 επ. Νικ. Μάτση, Επί του εξ αδιαθέτου κληρονομικού δικαιώματος των συζύγων, Ανατ. εκ της Εφημ. Ελλην. Αλλοδ. Νομολογίας, έτος 74/75, Αθήναι 1956, σ. 71 επ. Ιω. Πολυγένη, Το εξ αδιαθέτου κληρονομικόν δικαίωμα του επιβίου συζύγου, Αθήναι 1934, σ. 46 επ.

44. Ιακ. Βισβίτζη, Δικαστικά αποφάσεις του 17ου αιώνα εκ της νήσου Μυκόνου, ένθ. αν. σ. 35.

45. «... οι θείοι και ιεροί νόμοι διακελεύσωνσι τον πατέρα τα παιδιά εξ ίσου να τον εκληρονομούσι άρσεν και θήλυ» (απόφαση του επισκόπου Αιγίνης και Ύδρας Παΐσιου του έτους 1793 εις Αντ. Λιγνού, Αρχείον της Κοινότητος Ύδρας 1778-1832, τ. 1ος, εν Πειραιεί 1924, σ. 39). Ανδρ. Δρακάκη, ένθ. αν., σ. 283. «Τα παιδιά, είτε αρσενικά, είτε θηλυκά, κληρονομούν εξ ίσου την περιουσία του πατρός και της μητρός αποθνησκόντων χωρίς διαθήκης». (Έθιμα Θήρας και Ανάφης του 1797. Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 507), Πρβλ. και διάταξη 916 του Πολιτικού Κώδικος Μολδαβίας (Ζέπων J.G-R, τ. 8 σ. 118). Αλλού όμως το φύλον του τέκνου είχε καθοριστική σημασία ως προς το κληρονομικό του δικαίωμα. Βλ. σχετικώς Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 479 επ. και Μιχ. Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Νομικά έθιμα της νήσου Καρπάθου της Δωδεκανήσου, εν Αθήναις 1926, σ. 73 επ.

46. Βλ. Ιακ. Βισβίτζη, Δικαστικά αποφάσεις του 17ου αιώνα εκ της νήσου Μυκόνου, ένθ' αν., σ. 37 και Γεωργ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Πα-

Έτσι λοιπόν η μνεία του ειδικού όρου που προαναφέρθηκε στο υπέρ του Κωνσταντίνου Μπάου αθαντάριο, δεν αποτελούσε προσθήκη άγνωστη και καινοφανή για τους ισχύοντες εθιμικούς κανόνες της νήσου Σίφνου.

Οκτώ μήνες όμως αργότερα και δύο μετά την τέλεση του γάμου του Κωνστ. Μπάου με την Ειρήνη Μάτζα, ήτοι στις 14 Δεκεμβρίου 1808, ο πρώτος, σύζυγος πλέον της Ειρήνης, κατόπιν μυστικής συμφωνίας με τον πατέρα του παραδίδει σ' αυτόν, εν αγνοία παντός τρίτου και δή των γονέων της συζύγου του, έγγραφη δήλωση, με το πρόσχημα να καταστεί δήθεν ισχυρός ο τεθείς στο αθαντάριο ειδικός περί της τύχης της προικός σε περίπτωση ατεχνιάς όρος, με την οποία όμως υπόσχεται ότι εάν δεν αποκτήσει «υιόν» Μπάον, τα προικισθέντα θα ανήκουν στον προικοδότη πατέρα του. Αυτός δε, κατά τη δήλωση, θα περιορίζεται, εν' όσω ζεί, στην απλή κάρπωση των προικοδοτηθέντων. Συγκεκριμένα η ανέκδοτη αυτή δήλωση είχε ως ακολούθως:

«1808 Δεκεμβρίου 14. Αγκαλά και άνωθεν προικίζομαι από του πατρός μου επί κοντιζιόνε άν κάμω υιούς. ειδέ τάχα να μένωσι πάλιν τα προικισθέντα μοι υπό την κυριότητα του πατρός μου. ίνα έχη όμως το κύρος και την ισχύν, ως και παρ' εμού παραδεχθείσα μετ' ευχαριστίας η άνωθεν κοντιζιόνε διά τούτο δίδω το παρόν ιδιόχειρον τω φιλοστοργοτάτω μοι πατρί δηλοποιών αυθελουσίως, ότι εάν δεν έχω υιόν Πάον, να μην ημπορώ τέλεον να έχω μηδεμίαν κατοχήν του προικισθέντος μοι πράγματος κινητού και ακινήτου, αλλά να τα καρπούμαι εν όσω ζώ μόνον. Η δε εξουσία να μένη τω πατρί μου ως και προτού προικίση με. Ίνα έχη τοίνυν η παρούσα συμφωνία στερεόν κύρος και δύναμιν άπειρον, διά τούτο ευχαρίστως εξ όλης ψυχής δίδω το παρόν ιδιόχειρον υπογεγραμμένον ιδιοχείρως μου εις χείρας του ευγενεστάτου μοι πατρός.

Κωνσταντίνος Ιωάννου Πάος έγραψα το παρόν και θεβαιώ ότι αύτη είναι η εμή ευχαρίστησις και θέλησις».

Η ιδιόχειρη δήλωση του Κωνσταντίνου Μπάου είχε γραφεί, και κατά κάποιον τρόπον ενσωματωθεί, κάτω από ένα ακριβές, ιδιόχειρον και αυτό, αντίγραφον εκ του πρωτοτύπου του υπέρ αυτού αθανταρίου. Τούτο καθίσταται φανερό όχι μόνον από τη δήλωση όπου χρησιμοποιείται δύο φορές η λέξη «άνωθεν», («αγκαλά και άνωθεν προικίζομαι» «η άνωθεν κοντιζιόνε»), αλλά και από τη συνταχθείσα την 1ην Ιουνίου 1828 διαθήκη της Αικατερίνης Ιωάννου Μπάου⁴⁷. Από αυτή φαίνε-

ρατηρήσεις στο κληρονομικό έθιμο της Καρπάθου, ένθ' αν., σ. 25-26.

47. Βλ. Παρ/μα, αρ. 2.

ται ότι ενήμεροι της δηλώσεως ήσαν και οι δύο γονείς του Κωνσταντίνου, ακόμη δέ και ο αδελφός του Πέτρος. Και τούτο, γιατί η διαθέσις αποκαλύπτει ότι το «απαράλλακτον του πρωτοτύπου» αβαντάριο με την ιδιόχειρη δήλωση του Κωνσταντίνου Μπάου, έδωσε ο τελευταίος στους γονείς του. Στη συνέχεια δε παρεδόθη τούτο στον αδελφό του Πέτρο «προς φύλαξιν και γνωστοποίησιν, αν μέχρι τέλους μείνη χωρίς διάδοχον Μπάον».

Η έγγαμη συμβίωση του Κωνσταντίνου Μπάου και της Ειρήνης Μάτζα δεν διήρκεσε παρά μόνον τέσσερα χρόνια. Η τελευταία απεβίωσε το 1812. Από το γάμο τους είχαν αποκτήσει δύο τέκνα. Τη Μοσχού, που κατά το χρόνο του θανάτου της μητέρας της ήταν είκοσι δύο μηνών, και το μικρότερο αδελφό της ηλικίας τότε τριών μηνών. Ο τελευταίος όμως δεν επέζησε. Πέθανε σε ηλικία ενός έτους. Ο Κωνσταντίνος Μπάος στη συνέχεια συνήψε δεύτερο γάμο με τη Μαρούσα θυγατέρα Κωνσταντίνου Αποστόλου Μπάου, με την οποία όμως δεν απέκτησε τέκνα⁴⁸. Ο Ιωάννης Μπάος απεβίωσε στις 29 Ιουλίου 1824 και ύστερα από λίγους μήνες, στις 8 Νοεμβρίου 1824, και ο υιός του Κωνσταντίνος. Κατά το χρόνο του θανάτου του ο τελευταίος αφήκε ένα και μόνο τέκνο, εκ του πρώτου γάμου του, τη Μοσχού, ηλικίας τότε δέκα τεσσάρων ετών.

Ο θάνατος του Ιωάννου Μπάου δεν επέφερε καθόλου τον παραμερισμό της συζύγου του Αικατερίνης. Αντιθέτως η τελευταία φαίνεται να διατηρεί κορυφαία θέση στην οικογένεια. Διοικεί και διαχειρίζεται την οικογενειακή περιουσία. Επί πλέον δε έχει και την επικαρπία της περιουσίας του συζύγου της. Τις εξουσίες όμως αυτές τις διατηρεί υπό την προϋπόθεση ότι παραμένει στη γηρία. Όλα αυτά πιστούνται από εθιμικούς κανόνες που δεν ίσχυσαν μόνο στη νήσο Σίφνο⁴⁹, αλλά και σε άλλα νησιά του Αιγαίου πελάγους (Μύκονος, Κέα, Σπέτσες, Σίκινο, Φολέγανδρος)⁵⁰. Επίσης οι απαντώμενες και στα γραπτά έθιμα της Θήρας και

48. Βλ. Σ. Συμεωνίδη, ένθ' αν., σ. 16. Πρβλ. ομοίως και έγγραφο μισθώσεως υπηρεσιών ιατρού που δημοσιεύεται από τον Γ. Πετρόπουλο (ένθ' αν., σ. 144 επ.), όπου φαίνεται ότι ο Κωνσταντίνος Μπάος προσέλαβε ιατρόν για να αντιμετωπίσει την ατεκνία της δεύτερης συζύγου του.

49. Βλ. Ιακ. Βισβίτζη, Τα ερωτήματα του Υπουργείου της Δικαιοσύνης του έτους 1833 περί των νομικών εθίμων και αι επ' αυτών απαντήσεις των τοπικών αρχών, Επετηρίς του Αρχείου της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου, τεύχ. 3, σ. 164.

50. Βλ. Π. Καλλιγά, Περί εθίμων, «Μελέται και Λόγοι», τ. 1, εν Αθήναις 1899, σ. 215, αρ. 61. Πρβλ. και τις απαντήσεις των τοπικών και δικαστικών αρχών της Θήρας στα ερωτήματα του Υπουργείου της Δικαιοσύνης (Λ. Χρυ-

Ανάφης διατάξεις, δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία ότι σε περίπτωση θανάτου του συμβίου άνευ διαθήκης, η επιζώσα σύζυγος διανέμει στα τέκνα της την περιουσία του αποθανόντος διατηρούσα και την κάρπωση των περιουσιακών στοιχείων που είχε λάβει ο αποθανών σύζυγός της από τους γονείς του, υπό την σταθερή πάντοτε προϋπόθεση να στέκεται εις την τιμήν της»⁵¹. Τα ίδια φαίνεται ότι είχαν εφαρμογή και στη Νάξο. Έτσι σε προικοσύμφωνα του 17ου αιώνα του νοταρίου της Νάξου Ιωάννη Μηνιάτη⁵² απαντά περικοπή εκφράζουσα το εφαρμοζόμενο στη νήσο δίκαιο που έχει ως εξής: «...και ο Θεός να μην το ορίσιν και ήθελε αποθάνει ο γαμπρός πρι της νύφης, τα πράματά του να τα καρποτρώγην η νύφην έως ποτέ κρατείν την τιμή του και έτζι να γροικάται και διά την νύφην». Αξίζει δε στο σημείο αυτό να μνημονευθεί, ότι και κατά την περιληφθείσα βραδύτερον στα Βασιλικά (28.14.24) Νεαρά 22 (κεφ. 43) του Ιουστινιανού, είχε θεωρηθεί έγκυρη η περί χρείας αίρεση, η επιβληθείσα όμως με διαθήκη του συζύγου.

Ανεξαρτήτως όμως των εθιμικών κανόνων που προανεφέρθησαν, οι οποίοι έδιδαν τις σημειωθείσες εξουσίες στην επιζώσα σύζυγο εφ' όσον ο αποθανών συμβίος της δεν είχε συντάξει διαθήκη, η Αικατερίνη Μπάου διετείνεται ότι όσα είχε δικαιώματα, τα αντλούσε από τη διαθήκη του αποθανόντος Ιωάννη Μπάου. Και τούτο, παρά το ότι η θυγατέρα της Μαρία φαίνεται να αγνοεί, το έτος 1830, την ύπαρξή της⁵³. Συγκεκριμένα η Αικατερίνη Μπάου, στη συνταχθείσα στη

σανθοπούλου, ένθ' αν., σ. 16 και 174).

51. Α. Χρυσανθοπούλου, ένθ' αν., σ. 152 και 155.

52. Α. Σιφωνιού-Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Α. Αρτεμιάδη, ένθ' αν., σ. 963 και 972, αρ. 709 και 714. Την επικαρπία της ακίνητης περιουσίας του αποθανόντος συζύγου φαίνεται ότι διατηρούσε ο επιζών και στη Πάρο από το έτος 1755 και εφεξής, υπό τον απαράβατον όρον ότι παρέμενε εν χρεία (Ιακ. Βισθίζη, Το κληρονομικόν δικαίωμα των συζύγων επί ατέκνου γάμου εις την Πάρον κατά τον 18ον αιώνα, Επετηρίς Αρχείου Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου, τεύχ. 8, εν Αθήναις 1958, σ. 147).

53. Ο Γ. Πετρόπουλος από τη δημοσιευμένη υπ' αυτού έγγραφη κατάθεση του πνευματικού Παπαγαβριήλ Ρωμανού του έτους 1830 (ένθ' αν., σ. 179, αρ. 43), δικαιολογημένα εικάζει ότι δεν ευρέθη και συνεπώς δεν υπήρχε διαθήκη του Ιωάννου Μπάου (ένθ' αν., σσ. 173, 291, 295). Και τούτο, διότι η Μαρία, θυγατέρα του Ιωάννου Μπάου, που θεωρεί ότι αδικήθηκε από τη μητέρα της Αικατερίνη και τους αδελφούς της, προκαλεί την κατάθεση αυτή, για να αποδείξει ότι υπήρχε διαθήκη του πατέρα της και ότι είχε καταλειφθεί και σ' αυτή, όπως και στους άλλους αδελφούς της, μερίδιο από την κληρονομική περιουσία. Διαθήκη όμως του πατέρα της Ιωάννη Μπάου υπήρχε. Τούτο προκύπτει από όσα αναφέρει στη

Σίφνο την 1ην Ιουνίου 1828 διαθήκη της⁵⁴, μεταξύ άλλων αναφέρει ότι ο αποδιώσας σύζυγός της την κατέστησε «κυρία νοικοκυράν εις όλην την κατάστασιν» και τον αποθανόντα επίσης υιό τους Κωνσταντίνον «επίτροπόν» της.

Με τη ρήτρα «κυρά και νοικοκυρά» που επικαλείται η Αικατερίνη Μπάου στη διαθήκη της, ισχυριζόμενη ότι περιείχετο στη διαθήκη του αποθανόντος συζύγου της Ιωάννη, θεωρούσε ότι κατέστη μιά αληθινή *mater familias*, διαδεχθείσα και υποκαταστήσασα τον αποδιώσαντα εκπρόσωπο της οικογενείας σύζυγό της σε όλες του τις εξουσίες. Τα δικαιώματά της μάλιστα αυτά δεν περιωρίζοντο στη διοίκηση και διαχείριση ολόκληρης της κληρονομικής περιουσίας, πράγμα άλλωστε που εκφράζουν και οι διατάξεις της Εκλογής⁵⁵, αλλά ασκούσα πατρικήν

διαθήκη της η μητέρα της Αικατερίνη, η οποία μάλιστα επικαλείται και μνημονεύει ορισμένες από τις διατάξεις της. Ακόμη και από την ΜΓ', της 14ης Ιουλίου 1831, απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, όπου φαίνεται ότι ο Ιωάννης Μπάος είχε συντάξει, την 6ην Σεπτεμβρίου 1821, ιδιόγραφη διαθήκη (Παρ/μα, αρ. 1). Ως εκ τούτου είναι άξιον απορίας, πως η Μαρία Ιωάννου Μπάου αγνοεί την ύπαρξη διαθήκης του πατέρα της και επιζητεί με μαρτυρικές καταθέσεις να θεμελιώσει κληρονομικά της δικαιώματα. Για το ζήτημα αυτό σημαντικές πληροφορίες, χωρίς όμως να δίδεται κάποια ικανοποιητική εξήγηση, μας παρέχει το από 2 Ιουλίου 1831 δημοσιευόμενο πρακτικό δημοσίας εξετάσεως του Πέτρου Μπάου ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου (Παρ/μα, αρ. 4). Από αυτό προκύπτει ότι η πατρομητρική περιουσία των Μπάων είχε μερισθεί στα έξι προικοδοτηθέντα δι' αδανταρίων τέκνα τους, τα οποία ήσαν τρεις αδελφοί (Κωνσταντίνος, Πέτρος, Νικόλαος) και τρεις αδελφές (Ελένη, Μαρία, Υμεναία). Με τη διαφορά ότι ο μερισμός πρέπει να εθεωρείτο δυσμενής από τη Μαρία Ιω. Μπάου. Και τούτο, διότι είχε προικοδοτηθεί σχεδόν εξ ολοκλήρου από την άκληρη θεία της, που ονομάζετο και αυτή Μαρία, από δε τη πατρική περιουσία φαίνεται ότι είχε λάβει μόνον ένα κτήμα. Ακόμη πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τις απαντήσεις των δημογερόντων και προκρίτων της Σίφνου, του έτους 1833, στα ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης περί των νομικών εθίμων, ζώντας οι γονείς είχαν «το δικαίωμα να προικίσωσι κατα την θέλησίν των» (Ιακ. Βισβίτζη, Τα ερωτήματα του Υπουργείου της Δικαιοσύνης του έτους 1833 περί των νομικών εθίμων και αι επ' αυτών απαντήσεις των τοπικών αρχών, Επετηρίς του Αρχείου της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου, τεύχ. 3, εν Αθήναις 1950, σ. 164).

54. Παρ/μα, αρ. 2. Για τα απαντώμενα κατα την Τουρκοκρατία είδη των διαθηκών, βλ. Μεν. Τουρτόγλου, Τινά περί ανακλήσεως διαθηκών εις την Νάξον κατά τον 18ον αιώνα, «Αθηνά» ΟΓ'-ΟΔ («Λειμωνάριον» προσφοράς εις τον καθηγητήν Ν.Β. Τωμαδάκη), εν Αθήναις 1973, σ. 372-373.

55. «Ει δέ παίδων υπόντων ο ανήρ πρό της ιδίας γαμετής τελευτήσει, την

εξουσίαν, διατηρούσε «την κυριότητα πάντων (των περιουσιακών στοιχείων) αν δεν εισακούουν (τα τέκνα της) την θέλησιν και συμβουλήν» της.

Η ρήτρα όμως «κυρά και νοικοκυρά» δεν απαντά μόνο σε διαθήκες της Σίφνου. Ανευρίσκεται την εποχή που ο ελληνισμός βρισκόταν υπό ξένη κυριαρχία, και σε διαθήκες άλλων νησιών του Αιγαίου, όπως π.χ. της Νάξου⁵⁶, όπου η φραγκική παρουσία είναι ιδιαίτερος έντονη. Ακόμη και σε διαθήκες των Ιονίων νήσων⁵⁷. Πρέπει δε να επισημανθεί ότι ακριβώς ομοία ρήτρα παρατηρείται και σε ιταλικές διαθήκες της εποχής εκείνης. Ο διαθέτης σύζυγος εγκαθιστούσε τη σύζυγό του *donna e domina* ή *donna e madonna*⁵⁸ στη κληρονομική περιουσία. Τα στοιχεία αυτά, όπως είναι ευνόητο, καθιστούν πολύ πιθανή την εκδοχή ότι η απαντωμένη στις ελληνικές διαθήκες ρήτρα «κυρά και νοικοκυρά» οφείλεται σε ιταλικές επιδράσεις, και εξηκολούθησε να επιβιώνει εθιμικά και στα πρώτα μετά την Επανάσταση χρόνια.

Μετά το θάνατο και του υιού της Κωνσταντίνου, η Αικατερίνη Μπάου εμφανίζεται ως «επίτροπος» της κληρονομίου του και εγγονής της Μοσχούς, έχουσα τη διοίκηση και διαχείριση της πατρομητρικής της περιουσίας που, κατά την άποψή της, έπρεπε να διαρκέσει μέχρι την ενηλικίωσή της⁵⁹. Η οικογένεια όμως

γυναίκα ήγουν τήν τών αυτών τέκνων μητέρα εγκάτοχον τής τε προικός αυτής καί ανδρώας απάσης υπάρξεως είναι, καί αυτήν τήν πάσαν τού οίκου ποιείσθαι φροντίδα τε και διοίκησιν...» (2.5.1.-L. Burgmann, *Ecloga das Gesetzbuch Leons III und Konstantinos V*, Frankfurt 1983, σ. 174).

56. Βλ. Ιακ. Βισβίτζη, Ναξιακά νοταριακά έγγραφα των τελευταίων χρόνων του δουκάτου του Αιγαίου (1538-1577), *Επετηρίς Αρχείου Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, τεύχ. 4 (1951), εν Αθήναις 1951, σ. 58, αρ. 39. Ομοίως Α. Σιφωνιού-Καράπα, Γ. Ροδολάκη, Λ. Αρτεμιάδη, *ένθ' αν.*, σσ. 277, αρ. 117. 281, αρ. 120. 497, αρ. 299. 605, αρ. 390. 904, αρ. 662.

57. Βλ. Sp. Flogaïtis, *Système Vénitien de successions ab intestat et structures familiales dans les îles Ioniennes*; "Centre de recherches d'histoire et de philologie de la IVe section de l'École Pratique des Hautes Études" (Hautes études médiévales et modernes), 45, Genève 1981, σ. 93 επ. Πρβλ. ομοίως Σπ. Φλογαίτη, Η ρήτρα «κυρά και νοικοκυρά» στις διαθήκες του αρχειοφυλακείου Λευκάδας, *Επετ. Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών*, τ. Δ', Αθήναι 1977, σ. 55 επ.

58. Sp. Flogaïtis, *ένθ' αν.*, σ. 98.

59. Πρβλ. Σ. Συμεωνίδη, *ένθ' αν.*, σ. 41 (Δ/1). Αξίζει να σημειωθεί ότι και κατά το Ιουστινιάνειο δίκαιο η μάμμη μπορούσε να γίνει επίτροπος. Έτσι κατά τη Νεαρά 118 (κεφ. 5) η «μήτηρ ή μάμμη» καθίσταντο επίτροποι, εκτός εάν ο τελευταίος διαφορετικά είχε ορίσει στη διαθήκη του. Η διάταξη της Ν. 118

των Μπάων, προεξαρχούσης της μάμμης της Μοσχούς Αικατερίνης, υπεστήριζε ότι στην περιουσία του αποθανόντος Κωνσταντίνου δεν περιλαμβάνοντο πλέον τα κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία, με τα οποία είχε προικισθεί και εμνημονεύοντο στο υπέρ αυτού αθανάριο του έτους 1808. Όλα αυτά είχαν επανακάμψει στην οικογενειακή περιουσία των Μπάων δεδομένου ότι, κατ' αυτούς, δεν είχε πληρωθεί η τεθείσα αίρεση της αρρενοτοκίας σύμφωνα με όσα υπεσχέθη εγγράφως ο Κωνσταντίνος στον πατέρα του λίγους μήνες μετά το γάμο του. Γι' αυτό μάλιστα ακριβώς το λόγο η Αικατερίνη Μπάου, θεωρούσα ότι τα περιλαμβανόμενα στο υπέρ του Κωνσταντίνου αθανάριο περιουσιακά στοιχεία αποτελούσαν πλέον τμήμα της περιουσίας των Μπάων, ορίζει, στη διαθήκη της, να περιέρχονται κατά κυριότητα στον υιό της Πέτρο Μπάο. Αιτιολογεί δέ τη διάταξη αυτή της διαθήκης της με τη διατύπωση της αρχής, ότι τα πράγματα της «φαμίλιας» έπρεπε να μεταβαίνουν σε άρρενες, συνεχιζομένης έτσι της διαδοχής από «υιούς Μπαίδες».

Προ αυτής της καταστάσεως επενέβησαν δραστήρια οι εκ μητρός θείοι της Μοσχούς για να προασπίσουν τα απειλούμενα συμφέροντα της ανιψιάς τους. Έτσι κατόρθωσαν να την υπανδρεύσουν με τον Απόστολο Γρυπάρη, που ανήκε σε εκλεκτή οικογένεια της Σίφνου. Μ' αυτή την επιτυχή κίνηση οι εκ μητρός θείοι της Μοσχούς εξουδετέρωσαν πλήρως το περί ανηλικιότητος της τελευταίας επιχείρημα των Μπάων και την απελευθέρωσαν από τον «επιτροπικό» εναγκαλισμό της μάμμης της Αικατερίνης. Και τούτο, διότι σύμφωνα με το δίκαιο που ίσχυε στη Σίφνο, όπως και σε πολλές άλλες περιοχές του ελληνικού χώρου, με το γάμο έπαυε και αυτή ακόμη η υπεξουσιότητα. Ο συνάψας γάμον εθεωρείτο από αυτό και μόνο το γεγονός ως ενηλικιωθείς⁶⁰.

Από το γάμο της Μοσχούς και μετέπειτα αρχίζει κυρίως η έντονη και σκληρή διαμάχη της διεκδικούσης τα δικάιά της Μοσχούς, η οποία εκπροσωπείται, σχεδόν αποκλειστικά, από το σύζυγό της Απόστολο Γρυπάρη, τον οποίο είχε διορίσει «πληρεξούσιο επίτροπό» της, με τη μάμμη της Αικατερίνη που και εκείνη

απαντά και στα Βασιλικά: «Προτιμώνται των θηλειών οι άρρενες προς τας επιτροπάς, τελείας ηλικίας υπάρχοντες, ει μή άρα μήτηρ ή μάμμη πρόσκειται· αύται γάρ προσκαλούνται εις το επιτροπεύειν, προτιμώμεναι παντός επιτροπεύειν οφείλοντος, εξηρημένων μόνον των κατά διαθήκην εαθέντων...» (37.4.10). Από τα Βασιλικά την περιέλαβε αυτοουσία στην Εξάβιβλό του και ο Αρμενόπουλος (5.12.19).

60. Γ. Πετροπούλου, ένθ' αν., σ. 172. Π. Καλλιγά, ένθ' αν., σ. 209 (13).

Μοσχού
παιδί

με τη σειρά της είχε διορίσει επίτροπο τον υιό της Πέτρο Μπάο. Έτσι ακολουθούν αλληπάλληλες ενέργειες και διαβήματα των δύο μερών σε διοικητικές και άλλες αρχές⁶¹, για να καταλήξουν τελικά στα δικαστήρια προς λύση της μεταξύ τους διενέξεως.

Η αντιμετώπιση ακριβώς της διαφοράς αυτής από τα διαφόρου βαθμού δικαστήρια, τα νομικά ζητήματα που προέκυψαν, οι υποστηριχθείσες απόψεις και οι δοθείσες λύσεις, εξετάζονται στις ακολουθούσες σελίδες.

Η απόφαση της Δικαστικής Επιτροπής

Η πρώτη απόφαση με την οποία άνοιξε η δικαστική αυλαία της αντιδικίας ήταν εκείνη της Τριμελούς Δικαστικής Επιτροπής. Κατά τη διάρκεια της Επαναστάσεως, υποθέσεις με ηυξημένο ενδιαφέρον, κυρίως λόγω του αντικειμένου της διαφοράς, ανετίθεντο σε δικαστικές επιτροπές. Η σύνθεσή τους απετελείτο συνήθως από τρία ευυπόληπτα πρόσωπα. Τις επιτροπές αυτές, των οποίων η σύσταση κάθε άλλο παρά νόμιμη ήταν, είχε επιβάλει τότε η ανάγκη να αποδοθεί δικαιοσύνη σε πλήθος υποθέσεων που λίμναζαν από καιρό λόγω της ελλείψεως δικαστηρίων⁶². Οι αποφάσεις των Επιτροπών αυτών δεν υπελείποντο σε κύρος από εκείνες των τακτικών δικαστηρίων. Δραστηριότητα Δικαστικών Επιτροπών παρατηρείται μέχρι τις αρχές του 1827. Και τούτο, διότι το Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος, που ψηφίσθηκε από την Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα, το Μάιο του 1827, απαγόρευσε με ρητή διάταξη, τη λειτουργία τους⁶³.

Έτσι όταν το 1825 η Μοσχού, διά του «επιτρόπου»⁶⁴ συζύγου της Αποστόλου Γρυπάρη, εξήτησε, με αναφορά της προς την Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος, προστασία από τους συγγενείς της που «αδιοποιούνται την κληρονομίαν του αποθανόντος πατρός της», το Εκτελεστικό διέταξε το Υπουργείο Δικαίου να διορίσει

61. Σ. Συμεωνίδη, ένθ' αν., σ. 17 επ.

62. Ιακ. Βισβίτζη, Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου, Αθήναι 1941, σ. 39.

63. Έτσι το άρθρο 138 όριζε: «Δικαστικάί Επιτροπαί, ή Δικαστήρια έκτακτα, απαγορεύονται εις το εξής.» (Α. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. 9, σ. 148).

64. Επίτροποι εκαλούντο οι πληρεξούσιοι (Ιακ. Βισβίτζη, ένθ' αν., σ. 198. Πρβλ. Ν. Μάτση, Νομικά έγγραφα Έδρας των ετών 1782-1826, Αθήναι 1964, σ. 10.

τριμελή επιτροπή, τα μέλη της οποίας όμως το ίδιο κατωνόμαζε. Τελικά, ύστερα από αντικαταστάσεις μελών, η ορισθείσα Δικαστική Επιτροπή για τη κρίση της διαφοράς απετελέσθη από τους Ρήγα Παλαμήδη, Γεώργιο Πλέσσο και Ιωάννη Γιαννόπουλο⁶⁵. Η Επιτροπή εξέδωσε την απόφασή της, στο Ναύπλιο, στις 24 Σεπτεμβρίου 1825⁶⁶, αφού προηγουμένως επελύθη από το Υπουργείο Δικαίου, το ανακύψαν θέμα πληρεξουσιότητας του Πέτρου Μπάου⁶⁷.

Τα σημαντικότερα σημεία της αξιολόγου αυτής αποφάσεως της Δικαστικής Επιτροπής είναι τα εξής:

Κατ' αρχήν η ενάγουσα Μοσχού προς επιστήριξη του αιτήματός της να της αποδοθεί η κατακρατούμενη πατρική της κληρονομία, προσεκόμισε μεταξύ άλλων, εκτός του αθανταρίου του 1808 όπου εμνημονεύοντο τα κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία με τα οποία είχε προικισθεί ο αποθανών πατέρας της από τον πάππον της Ιω. Μπάον, και μια μαρτυρία, γενομένη το 1825, από επτά δημογέροντες της Σίφνου. Στη μαρτυρία αυτή, μετά την εξιστόρηση της διαφοράς, εβεβαίωσαν, οι δημογέροντες, με το πιο κατηγορηματικό τρόπο, ότι σύμφωνα με τα τοπικά έθιμα της νήσου τους «ούτ' ηκούσθη, ούτε ελπίζομεν ν' ακουσθή πατρός αποθανόντος, πατήρ και αδελφοί αυτού να γίνονται κληρονόμοι της καταστάσεώς του». Με τη βεβαίωση αυτή είναι εμφανώς σαφής η έμμεση αποδοκιμασία του ειδικού όρου που περιείχε η μυστική συμφωνία πατρός και υιού Μπάου, ότι εάν ο τελευταίος δεν αποκτήσει υιόν τα προικισθέντα θα ανήκουν στον προικοδότη πατέρα. Και τούτο, διότι η συνομολόγηση του όρου αυτού αντέβαινε προς το εθνικό δίκαιο της Σίφνου. Από την άλλη πλευρά, η επιχειρηματολογία του Πέτρου Μπάου, πληρεξουσίου της μητέρας του Αικατερίνης, εντοπίζεται κυρίως στο να παρουσιάσει τη Μοσχού ως μη έχουσα τη νόμιμη ηλικία. Με αυτό τον τρόπο απέβλεπε στη δικαιολόγηση της «επιτροπείας» της μάμμης της, όπως και

65. Βλ. Σ. Συμεωνίδη, έnth' αν., σ. 44-46. Για τις νομικές γνώσεις και την καταλληλότητα ως δικαστή του Γ. Πλέσσου, βλ. ευμενείς κρίσεις του γερο-σιαστή Γεωργίου Αινιάνος σε απαντητική επιστολή του προς τον κυβερνήτη Ιω. Καποδίστρια που υπεβλήθη τον Αύγουστο του 1830. Ομοίως και του συνδικάζοντος με αυτόν στη Δικαστική Επιτροπή Ρήγα Παλαμήδη, ο οποίος το 1830 είναι επίσης γερο-σιαστής (Μ. Τουρτόγλου, Τα πρώτα εν Ελλάδι ακυρωτικά δικαστήρια, Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού δικαίου, τ. 10-11, σ. 20 και 23).

66. Σ. Συμεωνίδη, έnth' αν., σ. 53 επ.

67. Σ. Συμεωνίδη, έnth' αν., σ. 46 (Δ/7), σ. 47 (Δ/8), σ. 49-50 (Δ/11 και Δ/12).

της διαχείρισεως υπό της τελευταίας της περιουσίας της Μοσχούς. Για τον ίδιο λόγο επίσης βάλλει και κατά του γάμου της Μοσχούς με τον Απόστολο Γρυπάρη. Έτσι αμφισβητεί την εγκυρότητά του με τον ισχυρισμό, ότι κακώς ο αρχιερέας έδωσε άδειαν τελέσεως του γάμου χωρίς να λάβει υπ' όψιν την αντίθεση σ' αυτόν της οικογενείας των Μπάων. Ακόμη επικαλείται και το γεγονός ότι ετελέσθη ο γάμος της Μοσχούς στο «πένθιμον του πατρός της διάστημα». Γι' αυτό και επιζητεί τη σύσταση επιτροπής για να παραλάβει όχι μόνον την πατρική αλλά και την μητρική περιουσία της Μοσχούς μέχρι την ενηλικίωσή της⁶⁸. Άλλη δε επιτροπή να διαχωρίσει τα έγγραφα και τας ληψοδοσίας μεταξύ του πατρός της Μοσχούς και της οικογενείας των Πάιδων».

Η απόφαση της Δικαστικής Επιτροπής η οποία, όπως φαίνεται, δικαιώνει το αίτημα της Μοσχούς, εστηρίχθη και εφήρμοσε «τους αναγνωρισθέντας εν τω πολιτικώ Συντάγματι Βυζαντινούς Νόμους». Πράγματι το ισχύον κατά την έκδοση της αποφάσεως προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (Νόμος της Επιδαύρου), που εξεδόθη στα μέσα του Απριλίου 1823 από τη συνελθούσα στο Άστρος Β' Εθνική Συνέλευση ώριζε, ότι έως ότου καταρτισθούν οι κατάλληλοι κώδικες νόμων, εφαρμοστέο δίκαιο θα ήσαν «οι νόμοι των αιμνήστων χριστιανών αυτοκρατόρων της Κωνσταντινουπόλεως»⁶⁹. Τους βυζαντινούς δε νόμους η απόφαση τους ανευρίσκει όχι στα Βασιλικά, που ήσαν άλλωστε και δυσεύρετα⁷⁰, αλλά στην Εξάβιβλο του Αρμενόπουλου, ως πιο πρόχειρη και ευσύνοπτη συλλογή αυτών⁷¹.

68. Η προικοδοτηθείσα κινητή και ακίνητη περιουσία στον πατέρα της Μοσχούς Κωνσταντίνο μνημονεύεται στο αβαντάριο του 1808 (Γ. Πετροπούλου, έnth' αν., σ. 123 επ.). Ιδιαίτερα ως προς τα ακίνητα, άλλα μετεβιβάσθησαν τότε σ' αυτόν οριστικά ενώ άλλα τελούσαν υπό αναβλητική προθεσμία ή και ήσαν δεβαρυμένα.

69. Α. Μάμουκα, έnth' αν., τ. 2, σ. 143, παράγρ. π'.

70. Βλ. Π. Ζέπου, Η νεωτέρα ελληνική επιστήμη του Αστικού Δικαίου, Αθήναι 1954, σ. 20, σημ. 17. Πρβλ. ομοίως Ιακ. Βισβίτζη, έnth' αν., σ. 541, αρ. 737.

71. Για τον ίδιο άλλωστε λόγο, αργότερα, το Διάταγμα της 23ης Φεβρουαρίου 1835 είχε ορίσει την ισχύ των πολιτικών νόμων των βυζαντινών αυτοκρατόρων των περιεχομένων στην Εξάβιβλο του Αρμενοπούλου (Βλ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Το νομοθέτημα περί Αρμενοπούλου και εθίμων και η έκθεσις της Νομοθετικής Επιτροπής, Πρακτικά του πρώτου Συνεδρίου των Δικηγορικών Συλλόγων του Κράτους, εν Αθήναις 18-22 Δεκεμβρίου 1927, σ. 289. F.

Ως προς το θέμα της ανηλικιότητας της Μοσχούς που αντιμετώπισε η Επιτροπή, πρέπει σε γενικές γραμμές, να σημειωθούν τα εξής. Σύμφωνα με τις διατάξεις του βυζαντινού δικαίου η ανηλικότητα εξικνείται μέχρι το εικοστό πέμπτο έτος με τις ακόλουθες ειδικότερες διακρίσεις. Οι μέχρι των επτά ετών ανήλικοι αποδίδονται με τον όρον «ίμφαντες» ή και «νήπιου»⁷². Από το έβδομο έτος και μέχρι το δέκα τέταρτο επί αρρένων και δωδέκατο επί θηλέων καλούνται «άνηβοι»⁷³ και τέλος από τα έτη αυτά και μέχρι το εικοστό πέμπτο έτος καλούνται «αφήλικες»⁷⁴.

Ο γάμος της Μοσχούς ειδικότερα ήταν καθόλα νόμιμος και οι περί του

Regelsberger, Γενικά Διδασκαλία του Δικαίου των Πανδεκτών (μετάφρ. Γ. Μαριδάκη και Χρ. Πράτσικα), εν Αθήναις 1915, σ. 95). Από τις δημοσιευόμενες δε στην απόφαση διατάξεις είναι φανερό ότι η Δικαστική Επιτροπή έχει υπ' όψει της μιά από τις εν χρήσει τότε μεταφράσεις του Αρμενοπούλου.

72. «Ίμφας εστίν ήτοι νήπιος ο ήττων των ζ' ετών...» (F. Sitzia, Le Rhopai, XXIX, 1, Napoli 1984, σ. 148. Ζέπων J.G-R, τ. 3, σ. 323). «Ο ίμφας ήτοι νήπιος επτά ετών τυγχάνει» (Μιχ. Ψελλού Σύνοψις των Νόμων, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 394). Πρβλ. και Κώδικα Μοδαβίας Α', Α § 33, Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 14.

73. «...Άνηβοι δε λέγονται οι μεν άρρενες, έως ου πληρώσωσι το ιδ' έτος της ηλικίας, αι δε θήλειαι έως ου πληρώσωσι το ιδ'». (Πόννημα Ατταλειώτου, τίτλ. ΚΕ' α', Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 446). F. Sitzia, Le Rhopai XXXIII, I, σ. 151, Ζέπων J.G-R, τ. 3, σ. 326-Prochiron Auctum XXXVI, 1, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 256-Αρμεν. 1.12.1 και 6.6.7-Epitome, XXXVIII, C, 67, Ζέπων J.G-R, σ. 526.

74. Βασ. 10.4.1.-Πόννημα Ατταλειώτου, τίτλ. Δ', γ', Ζέπων J.G-R τ.7 σ. 423 Αρμεν. 1.12.1.-Νομικόν Πρόχειρον Μ. Φωτεινοπούλου, ένθ. αν., σ. 283.- Για τους αφήλικες χρησιμοποιείται και ο όρος «έφηβος», βλ. Μιχ. Ψελλού, Σύνοψις των Νόμων, Ζέπων J.G-R, τ.7, σ. 384 και 394.- Βασ. 10.4.53.- F. Sitzia, Le Rhopai XXXII, 2, ένθ. αν., σ. 151, Ζέπων J.G-R, τ. 3, σ. 325.- Η Εκλογή των Ισαύρων προβαίνει στο διαχωρισμό τέκνων «ανηλικίων» και «εννόμου ηλικίας» ή «εντελών» (L. Burgmann, Ecloga das Gesetzbuch Leons III und Konstantinos V, Frankfurt 1983, στ. 209, 210, 213, 217, 252, 254, 351). Πρβλ. και Αρμεν. 1.3.15. Κωδ. Ουγγροβλαχίας, Α' κεφ. Γ' § 1, Ζέπων J.G-R, τ. 8, σ. 366. Κατά δε την Επιτομή νόμων (XLII, C. 77, Ζέπων J.G-R τ.4, σ. 558: «πάνυ απαλή λέγεται ηλικία ο ελάττων των εικοσιπέντε ετών...». Τα χρονικά δε όρια της ήβης ωρίζοντο διαφόρως επί ωρισμένων πράξεων όπως π.χ. «του λεγάτου των διατροφών» (Synopsis Basilicorum, Α., XLV, 2, Ζέπων J.G-R, τ. 5, σ. 79).

αντιθέτου ισχυρισμοί των Μπάων δεν είχαν κανένα νομικό έρεισμα. Και τούτο, διότι σύμφωνα με ρητές διατάξεις των βυζαντινών νομοθετικών κειμένων δεν ετίθετο θέμα ηλικίας προς γάμον, αφού η Μοσχού είχε κατά πολύ υπερβεί το δωδέκατον έτος.

«Δεί δέ τούς μέν άρρενας εφήβους είναι, τάς δέ θηλείας ανδρός δεκτικές, τούτέστι τούς μέν υπερβεβηκέναι τόν ιδ' χρόνον, τάς δέ μείζονας είναι τών ιβ' ενιαυτών. Ταύτα δέ λέγομεν, είτε αυτεξούσιοι είτε υπεξούσιοι εισιν οι πρός γάμον συνιόντες⁷⁵».

Η δέ τέλεση του γάμου κατά το «πένθιμον του πατρός της διάστημα» δεν αποτελούσε εμπόδιο, όπως διατείνεται η αντίδικος μάμμη της. Γιατί και επ' αυτού οι βυζαντινές διατάξεις ήσαν σαφείς: «Το πένθος των γονέων και των παιδων ουκ εμποδίζει τω γάμω...»⁷⁶.

Όσον αφορά στον προβληθέντα λόγο της μη εγκυρότητας του γάμου, γιατί ετελέσθη χωρίς τη συναίνεση της «επιτρόπου» της Μοσχούς Αικατερίνης Μπάου, και ο ισχυρισμός αυτός δεν ευσταθούσε κατά το βυζαντινό δίκαιο. Κατά τις βυζαντινές βέβαια διατάξεις, για τη σύναψη γάμου των υπεξουσίων, ήταν αναγκαία όχι μόνον η συναίνεση των εις γάμον συναπτομένων αλλά και των ενασκούντων πατρικήν επ' αυτών εξουσίαν⁷⁷. Στην προκειμένη όμως περίπτωση η Μοσχού είχε υπερβεί την ήβη και κατ' ακολουθίαν η επιτροπεία της μάμμης της είχε παύσει να υφίσταται απ' όπου είχε συμπληρώσει το δωδέκατον έτος της ηλικίας της. Τα καθήκοντα δέ της Αικατερίνης Μπάου, ως κηδεμόνος για το μέχρι του γάμου της μόνον διάστημα, περιωρίζοντο στη διοίκηση της περιουσίας

75. Πρόχειρος Νόμος 4.3, Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 125. Βασ. 28. 4.3 (σχόλιο).

76. Βασ. 21.2.11. Πρόχειρος Νόμος 4.13, Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 126. Επαγωγική 16.16, Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 276. Αρμενόπουλος 4.4.13.

77. «Ου γίνεται γάμος, ει μή συναινέσουσιν οι συναπτόμενοι και οι έχοντες αυτούς υπεξουσίου» (Βασ. 28.4.2.=Dig. 23.2.2). Πρβλ. ομοίως Dig. 23.2.21, 22, 35. Βασ. 28.5.20 (σχόλιο). Πρόχειρος Νόμος 4.4, Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 125. Πόνημα Ατταλειώτου 19.7, Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 437. Αρμενόπουλος 4.4.3. Γ. Ράλλη και Μ. Ποτλή, Σύναγμα των θείων και ιερών κανόνων, τ. 1, σ. 310, τ. 6, σ. 154 και 184. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά το Ισαυρικό δίκαιο (Εκλογή Νόμων 2.α'. Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 18), το οποίον όμως θραδύτερον ανετράπη από τους Μακεδόνες που επανέφεραν το δίκαιο του Ιουστινιανού, ήταν αναγκαία η συναίνεση αμφοτέρων των γονέων (Αναστ. Χριστοφιλοπούλου, Σχέσεις γονέων και τέκνων κατά το βυζαντινόν δίκαιον, Αθήναι 1946, σ. 25).

της εγγονής της. Η ορφανή «αφήλιξ», κατά το βυζαντινό δίκαιο, μπορούσε να υπανδρευθεί κατά την κρίση της χωρίς να χρειάζεται τη συναίνεση του κηδεμόνα της⁷⁸.

Έτσι και η Δικαστική Επιτροπή, στηριχθείσα αποκλειστικά στον Αρμενόπουλο, ορθώς απεφάνθη ότι ο τελεσθείς γάμος της Μοσχούς ήταν νόμιμος και ότι μετά από αυτόν η κηδεμονία και η φροντίδα της πατρικής της κληρονομιάς μετέστη στο σύζυγό της ως «σιμότερο συγγενή» της. Τέλος η ίδια Επιτροπή διέταξε να ανοιχθεί από την ορισθησομένη ειδική επιτροπή, παρουσία και των αντιδίκων, το περιέχον τα διάφορα έγγραφα «εσφραγισμένον σκρίνιον», ώστε να δοθεί η δυνατότητα να διαχωρισθεί η περιουσία της Μοσχούς από εκείνην των Μπάων. Εάν δε μεταξύ των εγγράφων περιελαμβάνετο και η ιδιαίτερη συμφωνία του πατέρα της Μοσχούς με τον πάππον της περί επιστροφής στον τελευταίο των προικισθέντων, θεωρεί αυτήν άκυρη επικαλουμένη προς τούτο δύο διατάξεις του Αρμενοπούλου προερχόμενες από τα Βασιλικά. Συγκεκριμένα, προς επιστήριξη της κρίσεώς της, μνημονεύει αφ' ενός μεν την διάταξη την απαγορεύουσα τα «απαράνομα σύμφωνα»⁷⁹, αφ' ετέρου δε την ορίζουσα ότι το δωρηθέν από τον πατέρα στον αυτεξούσιο αφήλικα υίο, δεν μπορεί να δωρηθεί σε άλλον έστω και με τη συναίνεση του τελευταίου⁸⁰. Ακόμη παρά το ότι εκφράζει αμφιβολίες για τη γνησιότητα του προσκομισθέντος αντιγράφου του προικοσυμφώνου (αθανταρίου), που είχε συνταχθεί από τον Ιωάννη Μπάο προς τον υίο του Κωνσταντίνο, δεδομένου ότι το «πρωτόγραφον δημόσιον» ευρίσκετο «εις το εσφραγισμένον σκρίνιον», επιδικάζει στη Μοσχού τα προικισθέντα στον πατέρα της με το «αρχέτυπον προικισύμφωνον», θεωρούσα αυτήν κληρονόμον του πάππου της.

Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι το δικαίωμα της Μοσχούς, επί των προικισθέντων στον πατέρα της περιουσιακών στοιχείων, απέρρεε από την ιδιότητά της ως κληρονόμου του πατέρα της και όχι του πάππου της, η απόφασή της Δικαστικής Επιτροπής στηριζόμενη επί κρίσιμων εγγράφων της υποθέσεως τα οποία όμως είτε δεν είχαν προσκομισθεί καθόλου είτε ημφεσθητέο η γνησιότητά τους, γιατί δεν ήσαν τα αρχέτυπα, και ευρίσκοντο ακόμη «εις το εσφραγισμένον σκρίνιον», δεν μπορεί, ως προς το σημείο αυτό, να θεωρηθεί ως ορθή.

Οι αποφάσεις των Δικαστικών Επιτροπών έπρεπε να επικυρωθούν από την

78. Βασ. 28.4.12 και σχόλια. Πρόχειρος Νόμος 4.11, Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 125. Επιτομή 23.14, Ζέπων J.G-R, τ. 4, σ. 411. Αρμενόπουλος 4.4.11.

79. Βασ. 11.1.28. Αρμενόπουλος 1.9.18.

80. Αρμενόπουλος 1.12.22. Πρβλ. Βασ. 10.12.2=Cod. 2.29.2.

αρχή που τις είχε συστήσει, ανεξάρτητα αν είχε ασκηθεί κατ' αυτών έφεση⁸¹. Γι' αυτό και στην προκειμένη περίπτωση η απόφαση της Δικαστικής Επιτροπής δεν φαίνεται ότι έμεινε ανεπικύρωτη. Το Υπουργείο μάλιστα του Δικαίου εμφανίζεται αργότερα, στις 22 Δεκεμβρίου 1825, να απευθύνεται προς το Επαρχείο Σίφνου, Μήλου και Κιμώλου, και να το διατάσσει να προσκαλέσει τα μέλη της ορισθείσας από αυτό τριμελούς επιτροπής για να ανοίξουν «το κεκλεισμένον και εσφραγισμένον κιβώτιον», να μεριμνήσει δε, γενικότερα, στην εκτέλεση της αποφάσεως της Δικαστικής Επιτροπής⁸². Η αποσφράγιση όμως και το άνοιγμα των κιβωτίων του αποθανόντος Κωνσταντίνου Μπάου επετεύχθη ύστερα από ένα χρόνο (22-10-1826) με αρκετές δυσκολίες από άλλη τριμελή επιτροπή, που είχε οριστεί από τη «Διευθυντική του Αιγαίου Πελάγους Επιτροπή»⁸³. Όσον αφορά στην εκτέλεση των άλλων κεφαλαίων της αποφάσεως της Δικαστικής Επιτροπής, αυτή είχε πλήρως αδρανήσει παρά το ότι το Υπουργείο του Δικαίου δεν εδίστασε να χαρακτηρίσει την απόφαση «κατά πάντα έννομον και δικαίαν καθ' όλην την έκτασιν». Έτσι το Σεπτέμβριο του 1827 δύο αλληπάλληλες διαταγές του τότε Υπουργού Δικαίου και Παιδείας Γερ. Κώπα καλούν τη Δημογεροντία Σίφνου να εκτελέσει την απόφαση της Δικαστικής Επιτροπής. Σε περίπτωση δε δυστροπίας των Μπάων να ειδοποιηθούν οι τελευταίοι ότι θα αποσταλεί και εκτελεστική δύναμη για να τους υποχρεώσει να συμμορφωθούν προς τα διατασσόμενα⁸⁴. Η εκτέλεση όμως των όσων διελάμβανε η απόφαση της Δικαστικής Επιτροπής έπρεπε, κατ' επιταγήν της ίδιας αποφάσεως, να διενεργηθεί από άλλη επιτροπή, η σύνθεση της οποίας θα αποτελείτο από δύο ή τρία αμερόληπτα και αμέτοχα προς την διαφοράν πρόσωπα. Τέτοια όμως επιτροπή ήταν αδύνατον πλέον να συσταθεί μετά το άρθρο 138 του Πολιτικού Συντάγματος του 1827 που είχε καταργήσει τις επιτροπές⁸⁵. Γι' αυτό και ο διαδεχθείς στο Υπουργείο Δικαίου και Παιδείας τον απολυθέντα Γερ. Κώπα⁸⁶ νέος Γραμματεός της Επικρατείας (υπουργός) Μιχ. Σούτσος, απευθυνόμενος με το από 22 Νοεμβρίου 1827 έγγραφό του προς την Δημογεροντία Σίφνου⁸⁷ συνιστά να λυθεί η διαφορά με αιρετοκρι-

81. Ιακ. Βισβίτζη, ένθ' αν., σ. 146.

82. Βλ. Σ. Συμεωνίδη, ένθ' αν., σ. 52 (Δ/16 και Δ/17).

83. Παρ/μα, αρ. 5.

84. Βλ. Σ. Συμεωνίδη, ένθ' αν., σ. 59-60 (Δ/18, Δ/19).

85. Α. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Θ', σ. 148.

86. Απελύθη στις 7 Οκτωβρίου 1827 (Ιακ. Βισβίτζη, ένθ' αν., σ. 539, αρ. 734).

87. Παρ/μα, αρ. 6.

σία⁸⁸, εφ' όσον βέβαια συναινούσαν οι αντίδικοι, άλλως να αναβληθεί η υπόθεση μέχρι τη σύσταση δικαστηρίων.

Ύστερα από το έγγραφο αυτό του Υπουργείου Δικαίου και Παιδείας, μή συναινούντων, όπως φαίνεται, των αντιδίκων να υποβληθούν στην αιρετοκρασία, δεν παρατηρείται στα αμέσως επακολουθήσαντα έτη καμιά πρόοδος της υποθέσεώς τους προς νέα κρίση. Το 1830 όμως επελήφθη της διαφοράς το Ανεκκλήτο Κριτήριο κατόπιν ασκηθείσης, από 15 Φεβρουαρίου 1830, ενώπιον αυτού εφέσεως του Πέτρου Μπάου κατά της αποφάσεως της Δικαστικής Επιτροπής.

Η απόφαση του Ανεκκλήτου Κριτηρίου

Το Ανεκκλήτο Κριτήριο ενώπιον του οποίου είχε αχθεί κατ' έφεση η διαφορά μεταξύ Μοσχούς συζύγου Αποστ. Γρυπάρη και της οικογενείας Μπάων, είχε συσταθεί το Δεκέμβριο του 1828. Συγκεκριμένα δε με το ΙΘ' (αρ. 8268) ψήφισμα της 15ης Δεκεμβρίου 1828⁸⁹. Λειτουργήσε όμως πολύ αργότερα, μόλις κατά τα τέλη του 1829⁹⁰. Η προβλεπομένη σύνθεσή του ήταν ένας «πρώτος» Πρόεδρος, ένας Αντιπρόεδρος, επτά Κριτές, ένας Δημόσιος Συνήγορος και εχωρίζετο σε δύο τμήματα. Επίσης τρεις δημογέροντες της πόλεως που θα είχε την έδρα του, θα ήσαν πάρεδροι. Πρόεδρος του Ανεκκλήτου ήταν ο Π. Νοταράς⁹¹, αντιπρόεδρος δε αυτού ο Μιχ. Σικελιανός⁹². Στη προκειμένη υπόθεση η σύνθεση του Ανεκκλήτου, που εδρεύει στο Άργος, αποτελείται από τον αντιπρόεδρο Μ. Σικελιανό και τους δικαστές Αναστ. Κατζαίτη, Ιω. Καραμάνο, Γ. Πραϊδη και Ιω. Μικέλη.

88. Σύμφωνα με το άρθρο 139 του Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος: «Συγχωρείται εις τους Έλληνας να δικάζονται δι' αιρετοκρασίας εκκλητώσ και ανεκκλητώσ». (Α. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. Θ', σ. 148).

89. Ανδρ. Μάμουκα, ένθ' αν., τ. 11, σ. 505 επ. και Γενική Εφημερίς της Ελλάδος της 19 Δεκεμβρίου 1828, έτος Γ', αρ. 95, σ. 393 επ.

90. Βλ. G. L. Maurer, ένθ' αν., σ. 438.

91. Βλ. Δ. Σερεμέτη, Η δικαιοσύνη επί Καποδίστρια; Αριστ. Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης 1959, σ. 286.

92. Ο Μ. Σικελιανός διετέλεσε στη συνέχεια Πρόεδρος του Ανωτάτου Κριτηρίου και Υπουργός της Δικαιοσύνης. Για τις ικανότητές του και τη νομική του κατάρτιση, βλ. Μ. Τουρτόγλου, Τα πρώτα εν Ελλάδι Ακυρωτικά Δικαστήρια, Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου, τ. 10-11, εν Αθήναις 1966, σ. 4, σημ. 1.

Το δικαστήριο αυτό με την υπ' αρ. 71 της 30 Σεπτεμβρίου 1830 απόφασή του προέβη, κατα πλειονοψηφία, στη μεταρρύθμιση της «αιρετοκρισιακής»⁹³ αποφάσεως. Ειδικότερα η απόφαση του Ανεκκλήτου, σε πλήρη αντίθεση με εκείνην της Δικαστικής Επιτροπής, θεώρησε έγκυρη τη γενομένη από τον Κωνσταντίνο Μπάο προσθήκη στο αθανάριο και τη χαρακτήρισε ως δωρεά του υιού προς τον πατέρα. Κι' αυτό, παρά το γεγονός ότι δέχεται στο αιτιολογικό της, ότι εφ' όσον οι γονείς των μελλογάμων υπεσχέθησαν αμοιβαίως προίκα στα τέκνα τους προς εξασφάλιση του μέλλοντος γάμου και των εξ αυτού τέκνων, δεν ήταν «συγχωρημένοι προς εν των αυτών μερών, χωρίς την συγκατάθεσιν του άλλου, να παραβεί και ματαιώσει τον σκοπόν του συναλλάγματος, δωρησάμενον την ιδίαν προίκα». Πολύ δε περισσότερο που χαρακτηρίζει, στη συνέχεια, ως απάτη την ενέργεια του ανδρός να επιστρέψει την προίκα προς τον προικίσαντα, αφού με το θέλγητρό της κατέπεισε προηγουμένως τους συγγενείς της γυναικός σε ανάλογες θυσίες. Η εγκυρότητα όμως, κατά το Ανεκκλήτο, της δωρεάς του υιού προς τον πατέρα, προέκυπτε από το γεγονός ότι ενεργοποιείτο μόνον μετά το θάνατο του δωρητή. Γιατί όσο χρόνο ζούσε, αυτός ήταν και ο κάτοχος των δωρηθέντων. Έτσι, σύμφωνα με τη νομική αυτή κατασκευή, οι σχετικές διατάξεις του βυζαντινού δικαίου δεν παρείχαν την δυνατότητα της αναστροφής αλλά της μέμψεως της αστόργου για τη Μοσχού δωρεάς «κατά μίμησιν της κατά διαθήκης μέμψεως»⁹⁴.

Το δε ποσοστόν που έπρεπε, κατά νόμον, να αποσπασθεί από την άμετρη αυτή δωρεά ανήρχετο, στη συγκεκριμένη περίπτωση, στο τρίτο μέρος των κινητών και ακινήτων πραγμάτων αυτής⁹⁵. Κατά τον ίδιο τρόπο το Ανεκκλήτο αντιπαρήλθε και το θέμα της τηρήσεως ορισμένου συστατικού τύπου για το κύρος της υποσχέσεως, αφού θεώρησε τη δωρεά έγκυρη, έστω και αν δεν είχε εμφανισθεί στη τοπική αρχή της νήσου Σίφνου, ούτε και έφερε υπογραφές μαρτύρων. Σύμφωνα με τις διατάξεις της Νεαράς 50 του Λέοντος⁹⁶, τις οποίες και επικαλείται, ήταν αρκετό το έγγραφον με την υπογραφή του δωρητή.

93. Οι Δικαστικές Επιτροπές είχαν ονομασθεί για ένα διάστημα από τον Υπουργό του Δικαίου Ιω. Θεοτόκη και «αιρετοκρισίες» (Ιακ. Βισβίτζη, Η Πολιτική Δικαιοσύνη κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου, Αθήναι 1941, σ. 113-114). Τον εγκαταλειφθέντα όμως αυτόν όρον φαίνεται να χρησιμοποιεί το Ανεκκλήτο. Την απόφαση του Ανεκκλήτου βλ. Παρ/μα, αρ. 3.

94. Βασ. 41.4.3. «Η μέμψις η κατά δωρεών έοικε τη μέμψει τη κατά διαθηκών» (Βασ. 41.4.9).

95. Βασ. 41.4.3.

96. Βλ. Ρ. Noailles et A. Dain, Les nouvelles de Léon le Sage, Paris 1944, σ. 193-195.

Όπως γίνεται φανερό ο νομικός χαρακτηρισμός, από το Ανέκκλητο Κριτήριο, της υπό τον τύπο διευκρινιστικής δηλώσεως προσθήκης στο προικοσύμφωνο, ως δωρεάς, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επιτυχής. Ομοίως ούτε και ως δωρεά αιτία θανάτου θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί, αφού θα προϋπέθετε όχι μόνον «κίνδυνον» αλλά και θα εξηρτάτο από την αίρεση ότι ο δωρητής δεν θα επιζούσε του δωρεοδόχου⁹⁷. Στη συγκεκριμένη όμως περίπτωση η τεθείσα αίρεση ήταν εκείνη της ατεκνίας.

Ύστερα από τις εκτεθείσες αυτές σκέψεις, το Ανέκκλητο αποφάσισε να τροποποιήσει την απόφαση της Δικαστικής Επιτροπής, να θεωρήσει έγκυρη τη δωρεά και να χορηγήσει στη Μοσχού το τρίτον των κινητών και ακινήτων περιουσιακών στοιχείων, με τα οποία είχε προικισθεί ο αποθανών πατέρας της Κωνσταντίνος με το αθανάριο του 1808. Επίσης αποφάσισε να της παραδοθεί η επίκτητη περιουσία του πατέρα της, όπως και όσα περιουσιακά στοιχεία ανήκαν αποδεδειγμένα στη μητέρα της.

Η απόφαση αυτή του Ανεκκλήτου, όπως φαίνεται, δεν ικανοποίησε καθόλου κανένα από τα αντιδικά μέρη. Έτσι προσέφυγαν στη κρίση του Ανωτάτου Δικαστηρίου όχι μόνον ο Απόστολος Γρυπάρης, ως πληρεξούσιος της συζύγου του Μοσχούς, αλλά και ο Πέτρος Μπάος.

Η απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου⁹⁸

Η σύσταση Ανωτάτου Δικαστηρίου, έχοντας ακυρωτική δικαιοδοσία, πραγματοποιήθηκε αφ' ότου ετέθη σε ισχύ, με το 152 ψήφισμα της 15ης Αυγούστου 1830, ο νέος Οργανισμός των Δικαστηρίων⁹⁹, η δε έναρξη της λειτουργίας του

97. «Τρία εστιν είδη των θανάτου αιτία δωρεών... τρίτον, ότε διά κίνδυνον δίδοται, εφ' ώ τον λαβόντα μή δεσπόσαι, έως αν ο δεδωκώς αποθάνη» (Βασ. 47.3.2). Αρμενόπουλος 3.1.5. Πρβλ. και Γ. Μπαλή, Εγχειρίδιον Κληρονομικού Δικαίου, έκδ. δευτέρα, εν Αθήναις 1930, σ. 669.

98. Περί του Ανωτάτου Δικαστηρίου βλ. Μεν. Τουρτόγλου, Τα πρώτα εν Ελλάδι Ακυρωτικά Δικαστήρια, ένθ' αν., σ. 1 επ. και την εκεί παρατιθεμένη βιβλιογραφία.

99. Βλ. Γεν. Εφημ. της Ελλάδος, έτος Ε', Παράρτ. φύλλ. 73 της 10-9-1830, σ. 314 και αυτοτελή έκδοση της «Εθνικής Τυπογραφίας» υπό το τίτλο «Πολιτική και Εγκληματική Διαδικασία», στην οποία προηγείται το περί Οργανισμού Δικαστηρίων υπ' αριθ. 152 Ψήφισμα μετά των Διαταγμάτων υπ' αριθ. 153-160. Εν

λίγους μήνες αργότερα¹⁰⁰. Στη προκειμένη όμως περίπτωση, το Ανώτατο Δικαστήριο δεν επελήφθη της υποθέσεως ως ακυρωτικό δικαστήριο αλλά ως τριτοβάθμιο. Και τούτο, διότι κατά το άρθρο 99 του «περί Διοργανισμού Δικαστηρίων» 152 ψηφίσματος, η δικαιοδοσία του Ανωτάτου Δικαστηρίου ως ακυρωτικού περιωριζέτο μόνον επί των ανεκκλήτων αποφάσεων των εκκλήτων δικαστηρίων. Ανεκκλήτες δε αποφάσεις εχαρακτηρίζοντο εκείνες που ήσαν σύμφωνες με τις αποφάσεις των Πρωτοκλήτων Δικαστηρίων. Εάν αντιθέτως υπήρχε ασυμφωνία μεταξύ αποφάσεων Εκκλήτου και Πρωτοκλήτου, όπως εν προκειμένω, τότε, κατά το άρθρο 99, χωρούσε έκκληση της υποθέσεως στο Ανώτατο, «ως προς τρίτον Δικαστήριο».

Η σύνθεση του Ανωτάτου ήταν πενταμελής. Στην αντιδικία όμως της Μοσχούς συζύγου Αποστ. Γρυπάρη κατά της μάμμης της Αικατερίνης Μπάου, τα τέσσερα μέλη του Ανωτάτου, λόγω εξαιρέσεως, απετελέσθησαν από γερουσιαστές. Κι' αυτό, γιατί το άρθρο 106 του περί «Διοργανισμού Δικαστηρίων» 152 ψηφίσματος ώριζε, ότι «εν ελλείψει τινός ή τινών των μελών, ή εν περιστάσει εξαιρέσεως, η έλλειψις αναπληρούται από γερουσιαστές, οίτινες διορίζονται εις πάσαν περίπτωσιν παρά της Κυβερνήσεως»¹⁰¹. Έτσι τα δικάζοντα μέλη απαρτίσθησαν από τον προεδρεύοντα Στάμο Δασκαλόπουλο και τους γερουσιαστές Δ. Περρούκα, Α. Σ. Χαραλάμπους, Αθανάσιο Λιδωρίκη και Ιωάννη Κωλέτη. Το Ανώτατο Δικαστήριο, δικάζον στο Ναύπλιο ως τριτοβάθμιο, εξέδωσε την υπ' αριθ. ΜΓ' της 14ης Ιουλίου 1831 απόφασή του¹⁰².

Τα σημαντικότερα σημεία της αξιολόγησης αυτής αποφάσεως, που ανέτρεψε την απόφαση του Ανεκκλήτου, είναι τα ακόλουθα:

Αίγινη 1830. Μεν. Τουρτόγλου, Ο Διοργανισμός των Δικαστηρίων και η Πολιτική και Εγκληματική Διαδικασία του 1830, Επετ. Αρχείου Ιστορ. Ελλην. Δικαίου, τεύχ. 8 εν Αθήναις 1958, σ. 1 επ. Δημ. Σερεμέτη, Οι Δικαστικοί Οργανισμοί του Κυβερνήτου, Ανάτυπο εκ του περιοδικού «Αρμενόπουλος», Θεσσαλονίκη 1954, σ. 488. Βλ. ομοίως και τις εις το 153 Διάταγμα της 15ης Αυγούστου 1830 επισυναφθείσες «Διαδικασίες», ήτοι την Πολιτικήν (κεφ. ΚΖ') και την Εγκληματικήν (κεφ. Θ').

100. Βλ. Γεν.Εφημ. της Ελλάδος, έτος Ε', φύλλ. 95, σ. 445-6, όπου δημοσιεύεται η από 24 Νοεμβρίου 1830 γνωστοποίηση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, περί ενάρξεως των εργασιών του, και του οποίου πρώτος Πρόεδρος διετέλεσε ο Μ. Σικελιανός.

101. Πρ6λ. Μεν. Τουρτόγλου, ένθ' αν., σ. 17, αρ. 3.

102. Παρ/μα, αρ. 1.

Το Ανώτατο προέβη σε διαφορετική ερμηνεία της περιεχομένης στο αβαντάριο αιρέσεως. Κατά τις εκτιθέμενες σκέψεις του, ο Κωνσταντίνος Μπάος σε καμμία περίπτωση δεν είχε αποξενωθεί από την κυριότητα των προικοδοτηθέντων. Κι' αυτό, γιατί τα τελευταία δεν τελούσαν υπό την αίρεση της ατεκνίας. Η αίρεση αυτή αφορούσε μόνο στη περιλαμβανομένη στο τέλος του αβανταρίου υπόσχεση των γονέων του, ότι θα προέβαιναν και σε άλλες προς αυτόν παροχές εάν ήθελε γεννήσει «υιούς και διαδόχους» και εάν η προς αυτούς συμπεριφορά του ήταν η προσήκουσα. Σε αντίθετη περίπτωση τα μνημονευόμενα στο αβαντάριο περιουσιακά αντικείμενα θα ήταν «τα πρώτα και τα ύστερα». Έτσι η αίρεση αναφερόταν αποκλειστικά σε μελλοντικά περιουσιακά στοιχεία και όχι στα καταγεγραμμένα στο αβαντάριο, των οποίων η μεταβίβαση στον αποθανόντα πατέρα της Μοσχούς ήταν οριστική και απηλλαγμένη από οποιαδήποτε αίρεση.

Αλλά και αν ακόμη ήθελε τυχόν υποτεθεί ότι η αίρεση ήταν ισχυρή και κατελάμβανε τη μνημονευόμενη στο αβαντάριο κινητή και ακίνητη περιουσία, λόγω της συνταχθείσης μεταγενεστέρως σ' αυτό προσθήκης με την οποία ο υιός παραχωρούσε, σε περίπτωση ατεκνίας, στον πατέρα του όλα τα προικοδοτηθέντα, τότε έπρεπε να γίνει δεκτό ότι η αίρεση επληρώθη. Κι' αυτό, γιατί ο Κωνσταντίνος Μπάος ετεκνογόνησε και απέκτησε υιό και θυγατέρα, την επιζήσασα και διεκδικούσα τη πατρική της περιουσία Μοσχού. Η δε μνεία της λέξεως «υιός» δεν εσήμαινε, κατα τον νόμον, μόνον τα άρρενα αλλά και τα θήλεα τέκνα. Για το τελευταίο αυτό σημείο των σκέψεων του Ανωτάτου αξίζει να επισημανθεί, ότι πράγματι οι κατά την εποχήν εκείνην ισχύοντες βυζαντινοί νόμοι ώριζαν ότι: «Τη του υιού προσηγορία πάντας τους παίδας νοούμεν»¹⁰³.

Εκτός όμως από τα ανωτέρω, το Ανώτατο έκρινε ότι ήταν τελείως άδικο όλα ανεξαιρέτως τα προικισθέντα από τον Ιωάννη Μπάο έξι τέκνα του να απολαμβάνουν, αυτά και οι κληρονόμοι τους, τα προικοδοτηθέντα, και μόνη η Μοσχού νόμιμος κληρονόμος του πρωτοτόκου υιού του Κωνσταντίνου, να έχει στερηθεί των κινητών και ακινήτων πραγμάτων που είχαν μεταβιβάσθαι στον πατέρα της, με την επίκληση μιάς υποθετικής αιρέσεως αδίκου και παρανόμου. Γι' αυτό αφού απέρριψε τους περί δωρεάς νομικούς χαρακτηρισμούς του Ανεκκλήτου και τα περί αποδόσεως στη Μοσχού του τρίτου των κινητών και ακινήτων περιουσιακών

103. Βασ. 2.2.281. Αρμενόπουλος (έτεροι τίτλοι διάφοροι αναγκαίοι), Γ', 11. Πρβλ. και Β. Οικονομίδου, Στοιχεία του Αστικού Δικαίου (Γενικά Αρχαί), έκδ. Β', εν Αθήναις 1893, σ. 50.

στοιχείων με τα οποία είχε προικισθεί ο αποθανών πατέρας της, απεφάσισε την εξαφάνιση της υπ' αριθ. 71 αποφάσεώς του. Έκρινε ομοίως άκυρη και ανίσχυρη τη γενομένη μεταγενεστέρα επί του αθανταρίου προσθήκη. Κι' αυτό, γιατί η περιεχομένη σ' αυτή δήλωση έγινε εν κρυπτώ και ήταν άγνωστη στις αρμόδιες κοινοτικές αρχές της Σίφνου, παρά το γεγονός ότι οι ισχύοντες στη νήσο αυτή εθιμικοί κανόνες απαιτούσαν δημοσιότητα. Ακόμη ήταν άγνωστη και στους γονείς της νύφης, που από κοινού με τους γονείς του γαμβρού είχαν προσυμφωνήσει τις υπέρ των μελλογάμων οικονομικές παροχές και προέβησαν μάλιστα, ύστερα από λίγες ημέρες μετά τη σύνταξη του υπέρ του Κωνσταντίνου Μπάου αθανταρίου, στη κατάρθρωση ομοίου υπέρ της θυγατέρας τους Ειρήνης.

Μετά τη δημοσίευση (14 Ιουλίου 1831) της ΜΓ' αποφάσεως του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που δικαίωσε τη Μοσχού σύζυγο Απ. Γρυπάρη, ο Πέτρος Μπάος εξήτησε από το ίδιο δικαστήριο τη μεταρρύθμιση της αποφάσεώς του, δεδομένου ότι τούτο είχε δικάσει ως τριτοβάθμιο δικαστήριο. Η αναφορά του αυτή εστηρίζετο στις διατάξεις των άρθρων 359 έως 361 της Πολιτικής Διαδικασίας (Δικονομίας) του 1830. Ειδικότερα με τα άρθρα αυτά προεβλέπετο η δυνατότητα του διαδίκου να ζητήσει με αναφορά του, απευθυνομένη στο δικαστήριο που είχε εκδώσει την οριστική απόφαση, τη μεταρρύθμιση της αποφάσεως που περιείχε, κατ' αυτόν, «προφανή παράβασιν των νόμων ή αθέτησιν των τύπων της διαδικασίας».

Έκτοτε όμως η υπόθεση δεν φαίνεται να προωθείται. Κι' αυτό, προφανώς, γιατί μετά το πρωτοφανές από 8 Οκτωβρίου 1832 Διατάγμα περί αναστολής της λειτουργίας όλων των δικαστηρίων, πλην των Ειρηνοδικείων¹⁰⁴, ήταν επόμενο να περιέλθει η υπόθεση σε στασιμότητα¹⁰⁵. Αργότερα, με τη σύσταση των δικαστηρίων, μετά την άφιξη του Όθωνα, παρατηρούνται ενέργειες του Απ. Γρυπάρη που αποσκοπούσαν στην εκτέλεση της αποφάσεως του Ανωτάτου, έως ότου, το 1835, η εκδίκαση της υποθέσεως περιήλθε στην αρμοδιότητα του Εφετείου. Συγκεκριμένα με το από 11/23/Μαΐου 1835 Β. Διάταγμα, όλες οι

104. Βλ. G. L. Maurer, *ένθ' αν.*, σ. 445-446 και 461-462. G. Geib, *Darstellung des Rechtszustandes in Griechenland während der türkischen Herrschaft und bis zur Ankunft des Königs Otto I*, Heidelberg 1835, σ. 162-163.

105. Ας σημειωθεί ότι και προηγουμένως το αποκληθέν «ηγεμονικόν», «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» της 15ης Μαρτίου 1832, πού και αυτό προέβλεπε Ανώτατο Δικαστήριο (άρθρα 281-284) ποτέ δεν εφαρμόστηκε (Α. Σβώλου, *Τα Ελληνικά Συντάγματα 1822-1952*, έκδ. Β', Αθήνα 1972, σ. 30-31).

εκκρεμείς στο πρώην Ανώτατο Δικαστήριο υποθέσεις υπήχθησαν στην αρμοδιότητα του Εφετείου που θα τις εδίκαζε ως τελευταίος βαθμός δικαιοδοσίας.

Η απόφαση του Εφετείου Αθηνών

Πράγματι το Εφετείο Αθηνών υπό πενταμελή σύνθεση¹⁰⁶ συνήλθε για να δικάσει και πάλιν «εις τρίτον και τελευταίον βαθμόν δικαιοδοσίας». Ως αντίδικος όμως της Μοσχούς τη φορά αυτή δεν εμφανίζεται, όπως προηγουμένως, η Αικατερίνη Μπάου, αλλά ο θείος της Πέτρος. Αυτό, προφανώς, οφείλεται στον επισυμβάντα στο μεταξύ θάνατο της μάμμης της. Έτσι ο υιός της τελευταίας Πέτρος Μπάος παρίσταται πλέον ως κύριος διάδικος, δεδομένου ότι η μητέρα του Αικατερίνη στην από 1 Ιουνίου 1828 διαθήκη της¹⁰⁷ είχε ορίσει να περιέρχεται σ' αυτόν όλη η διεκδικούμενη κινητή και ακίνητη περιουσία που περιελαμβάνετο στο υπέρ του πατέρα της Μοσχούς, Κωνσταντίνο, αβαντάριο του 1808. Το περιεχόμενο ακριβώς της διαθήκης της Αικατερίνης Μπάου είχε, ως φαίνεται, θορυβήσει τον Απ. Γρυπάρη που εξήτησε τις απόψεις του δικηγόρου Ερμούπολεως Γεωργίου Μεταξά¹⁰⁸, όπως και γνωμοδότηση επί της υποθέσεως από τον επιφανή νομικό, και δικηγόρο τότε επίσης την εποχή εκείνη στην Ερμούπολη, Αλερίνο Πάλμα¹⁰⁹.

Ο Γ. Μεταξάς εκφράζει κυρίως την άποψη, ότι εφ' όσον ο Ιωάννης Μπάος δεν ανεφέρθη καθόλου στη διαθήκη του στα περιουσιακά στοιχεία που είχε χορηγήσει στον υιό του Κωνσταντίνο, δεν είχε κανένα δικαίωμα η σύζυγός του Αικατερίνη να διαθέσει με διάταξη τελευταίας βουλήσεως πράγματα τα οποία ουδέποτε της είχαν μεταβιβασθεί. Ο Α. Πάλμας, αντιθέτως, εντοπίζει την επιχειρηματολογία του στην ερμηνεία της φράσεως του αβανταρίου «υιούς και διαδόχους», και υποστηρίζει, επικαλούμενος τον Αρμενόπουλο, ότι η λέξη «υιός» δεν

106. Με προεδρεύοντα τον Π. Σκυλίτση Ομηρίδη, δικαστές τους Δρ. Ν. Δρόσο, Χ. Αινιάνα, Γ.Μ. Καραμάνο, Κ.Σ. Πιττάκη, παρόντος και του Αντεισαγγελέως Μ. Μαρίνογλου.

107. Παρ/μα, αρ. 2.

108. Αργότερα ο δικηγόρος αυτός εμφανίζεται ως πληρεξούσιος του Πέτρου Μπάου.

109. Γνωμοδότηση του Α. Πάλμα όπως και επιστολή του Γ. Μεταξά, δημοσιεύονται κατωτέρω στο Παρ/μα, αρ. 7 και 8. Για τον Αλερίνο Πάλμα βλ. Μεν. Τουρτόγλου, Ο Διοργανισμός των Δικαστηρίων και η Πολιτική και Εγκληματική Διαδικασία του 1830, Επετηρίς Αρχείου Ιστ.Ελλ.Δικαίου, τεύχ. 8, εν Αθήναις 1958, σ. 4, σημ. 3.

έχει την έννοια μόνον των αρρένων αλλά και των θηλέων τέκνων. Δεδομένου δε ότι ο αποθανών Κωνσταντίνος Μπάος είχε γεννήσει υιόν αλλά και θυγατέρα, την επιζήσασα Μοσχού, δεν ετίθετο θέμα ανατροπής του προικοσυμφώνου (αθανταρίου).

Το Εφετείο Αθηνών με την υπ' αριθ. 251 απόφασή του της 14 Σεπτεμβρίου 1836¹¹⁰, επεκύρωσε τη ΜΓ' απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου, παρά το ότι χαρακτήρισε λανθασμένες ορισμένες από τις διατυπωθείσες σκέψεις του. Και τούτο, διότι όσα σημεία του αιτιολογικού της αποφάσεως του Ανωτάτου εκρίθησαν ως εσφαλμένα, δεν ασκούσαν τέτοια επιρροή ώστε να παρίσταται αναγκαία η μεταρρύθμισή της. Έτσι το Εφετείο δεν εθεώρησε ορθή ιδίως τη σκέψη του Ανωτάτου, ότι τα μνημονευόμενα στο υπέρ του Κωνσταντίνου Μπάου προικοσύμφωνο περιουσιακά στοιχεία ήσαν απηλλαγμένα αιρέσεως, αφού την ύπαρξή της είχαν δεχθεί αμφότεροι οι διάδικοι. Η κρίση δε αυτή του Εφετείου εστηρίζετο, προφανώς, στις διατάξεις του άρθρου 170 της ισχύουσας τότε Πολιτικής Δικονομίας του 1834, δεδομένου ότι το Ανώτατο με την ερμηνεία των όρων του προικοσυμφώνου, στην οποία προέβη, είχε αναπληρώσει «εξ επαγγέλματος μή προταθέντα πράγματα». Το Εφετείο στη συνέχεια, αποδεχόμενο τις υπόλοιπες σκέψεις του Ανωτάτου, έκρινε ότι η περιλαμβανομένη στο προικοσύμφωνο αίρεση ανεφέρετο γενικά στην ατεκνία του Κωνσταντίνου Μπάου και όχι στην αρρενοτοκία¹¹¹ ότι η γενομένη, δυό μήνες μετά την τέλεση του γάμου (14 Δεκεμβρίου 1808), εν κρυπτώ προσθήκη δεν αποτελούσε ούτε δωρεά ούτε παραχώρηση, αλλά ήταν μια απλή απόδειξη των διαλαμβανομένων στο προικοσύμφωνο και επομένως ούτε διαφοροποιούσε ούτε προσέθετε τίποτε στην αίρεση' ότι η παραχώρηση από τους γονείς του Κωνσταντίνου Μπάου περιουσιακών στοιχείων είχε το χαρακτήρα της προικός, σύμφωνα με την επικρατούσα «πασίδηλο» συνήθεια στα νησιά του Αιγαίου να προικίζονται και τα άρρενα τέκνα' ότι τέλος η τεθείσα αίρεση, που αφορούσε στην ατεκνία, επληρώθη με τη γέννηση τέκνων και ιδίως της Μοσχούς, συζύγου Αποστόλου Γρυπάρη. Γι' αυτούς, κυρίως, τους λόγους συμφωνούσα, η απόφαση του Εφετείου Αθηνών, με το διατακτικό της αποφάσεως του Ανωτάτου,

110. Βλ. Παρ/μα, αρ. 9.

111. Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατηρηθεί ότι ειδικός όρος περί αρρενοτοκίας δεν φαίνεται να απαντά, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, στις εθιμικές διατάξεις των νήσων του Αιγαίου. Γι' αυτό, τεθείς ο όρος αυτός στην προσθήκη του αθανταρίου, όπως ισχυρίζοντο οι Μπάοι, καθιστούσε προβληματική την ισχύ του και εκ του λόγου ότι αντέβαινε ευθέως προς τα νομικά έθιμα της Σίφνου που μόνον την αίρεση της ατεκνίας ανεγνώριζαν.

την οποία έκρινε «νόμιμη και δικαία», απέρριψε την ασκηθείσα από τον Πέτρο Μπάο αίτηση περί μεταρρυθμίσεώς της και επεκύρωσε τη ΜΓ' απόφαση του Ανωτάτου δικαστηρίου «διὰ να λάβῃ όλα της τα αποτελέσματα».

Με την απόφαση αυτή του Εφετείου Αθηνών φαίνεται ότι οδηγήθηκε οριστικά στην κατάληξή της η πολύχρονη αντιδικία των Μπάων και της Μοσχούς συζύγου Απ. Γρυπάρη, η αναφερομένη στη διεκδίκηση από την τελευταία των κληρονομικών της δικαιωμάτων επί της περιουσίας του αποθανόντος πατέρα της Κωνσταντίνου Μπάου. Δυό μήνες μάλιστα αργότερα η υπ' αριθ. 323 της 18ης Νοεμβρίου 1836 απόφαση του Πρωτοδικείου Σύρου¹¹² διορίζει κλητήρα, σύμφωνα με το άρθρο 880 της Πολιτικής Δικονομίας, για να υποχρεώσει τον Πέτρο Μπάο να παραδώσει στον Απόστολο Γρυπάρη όσα κινητά περιελάμβανε το προικοσύμφωνο του 1808 και να τον εγκαταστήσει στη διακατοχή των μνημονευμένων στο ίδιο προικοσύμφωνο ακινήτων, ορίζουσα και προσωπική κράτηση του Π. Μπάου στην περίπτωση μή συμμορφώσεώς του προς τη διατασσομένη παραχώρηση των ακινήτων κτημάτων (άρθρα 999 και 1009 Πολ. Δικονομίας)¹¹³. Παρά ταύτα όμως η διαμάχη των δύο μερών θα συνεχισθεί επί σειράν ακόμη ετών ενώπιον δικαστηρίων παντός βαθμού με αντικείμενο, κυρίως, χρηματικές απαιτήσεις ή και κληρονομικά δικαιώματα απορρέοντα από τη διαθήκη του Ιωάννου Μπάου, πάππου της Μοσχούς. Επί του σημείου δε αυτού, ενδεικτικά, αξίζει να μνημονευθούν η υπ' αριθ. 3557 του 1845 απόφαση του Εφετείου Αθηνών, όπως και η αναίρεσάσα αυτήν υπ' αριθ. 53 του 1847, απόφαση του Αρείου Πάγου¹¹⁴.

Είναι φανερό ότι η παρεχομένη, με αφορμή τη μακροτάτη αυτή αντιδικία, πλουσία νομική και νομολογιακή ύλη, ειδικότερα δε η αναγομένη στα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια, από την οποία μάλιστα δεν λείπουν και βεβαιώσεις εθίμων που ίσχυσαν στο νησιωτικό χώρο του Αιγαίου κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, αποτελεί συνεισφορά όχι ευκαταφρόνητη για τη μελέτη της ιστορίας του μεταβυζαντινού δικαίου.

112. Παρ/μα, αρ. 10.

113. Ας σημειωθεί ότι η ίδια απόφαση δίνει την άδεια στον κλητήρα να αφαιρέσει και τα περιεχόμενα των δύο κιβωτίων που ανήκαν στον αποθανόντα πατέρα της Μοσχούς Κωνσταντίνου Μπάο και ευρίσκοντο στη κατοχή της Μαρούσας Πιτάρη. Η τελευταία ήταν η μητριά της Μοσχούς η οποία, όπως φαίνεται συνήψε δεύτερο γάμο.

114. Βλ. Ν. Δ. Σπετσεροπούλου, Νομολογία ήτοι πολιτικά αποφάσεις του Αρείου Πάγου 1846 και 1847, εν Αθήναις 1874, σ. 457-463.

ΕΓΓΡΑΦΑ*

1

Αρθ. Απ. ΜΓ.
αρ. εξ. 800

Ἑλληνικὴ Πολιτεία Τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον

Τόπον ἐπέχ: Προέδρου τοῦ Κ. Στ. Δασκαλοπούλου, καὶ συνδικαζόντων τῶν Γερουσιαστῶν Κων. Ἰωάννου Κωλέττη, Δ. Περούκα, Α. Λοιδωρίκη, καὶ Α. Σωτ. Χαραλάμπους, ἀναπληρούντων τὰ ἐξαιρεθέντα μέλη τοῦ Δικαστηρίου δυνάμει τοῦ ὑπ'ἀριθμ. 311 καὶ 420 διαταγμάτων τῆς Σ. Κυβερνήσεως.

Συνεδριάσαν ἵνα δικάσῃ ὡς τρίτον Δικαστήριον τὴν ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου τούτου ἐπικειμένην δίκην μεταξὺ τῶν Κυρίων Κ. Γρυπάρη ἐπιτρόπου τῆς συζύγου του Μοσχούς καὶ Π. Μπάου ἐπιτρόπου τῆς μητρὸς αὐτοῦ Αἰκατερίνης Μπάου, ἀμφοτέρων ἐπικαλουμένων τὴν ὑπ'ἀριθ. 71 ἀπόφασιν τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου.

Ἀναγνοῦν τὴν ἀπὸ 12 Νοεμβρίου 1830 προσφυγὴν τοῦ διαληφθέντος Α. Γρυπάρη, διευθυνθεῖσαν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1159 ἐγγράφου τοῦ Διοικ. Τοποτηρητοῦ Ἄργους, δι' ἧς, διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ ἀναφερομένους λόγους ἐξαιτεῖται παρὰ τοῦ Δικαστηρίου τούτου νὰ διορθώσῃ τὴν ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1830 ὑπ'ἀριθ. 71 ἀπόφασιν τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου, καὶ νὰ καταδικάσῃ τὴν Αἰκατερίνην Ι. Μπάου νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν σύζυγόν του Μοσχούν.

Α'. Ὅλην τὴν περιουσίαν τοῦ ποτὲ Κωνστ. Μπάου πατρὸς τῆς, τόσον προικιμαίαν, ὅσον καὶ ιδιόκτητον, κατὰ τοὺς συμφώνους καταλόγους τοὺς ὁποίους αὐτὸς καὶ ὁ ἀντίδικός του ἔδωσαν εἰς τὸ Ἀνέκκλητον μ' ὅλα τῆς τὰ ἐπακόλουθα.

Β'. Τὴν περιουσίαν τῆς μητρὸς τῆς συζύγου του κατὰ τοὺς συμφώνους καταλόγους τοὺς ὁποίους ἔδωσαν εἰς τὸ Ἀνέκκλητον, ἐξαιρουμένων τῶν εἰς τὸν

* Στα δημοσιευόμενα ἔγγραφα τηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τῶν πρωτοτύπων κειμένων.

ὑπ'ἀριθ. 5 κατάλογον ἐμπεριεχομένων ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἐλήφθησαν, καθὼς καὶ τῶν ἀκινήτων μητρικῶν κτημάτων.

Γ'. Νὰ διαφυλάξῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Μοσχοῦ καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους τῆς νὰ λάβουν μετὰ τὸν θάνατον τῆς Αἰκατερίνης Ἰω. Μπάου, ὅσα πράγματα ἐδόθησαν εἰς τὸν πατέρα τῆς διὰ τοῦ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσυμφώνου ὑπὸ αἵρεσιν νὰ τὰ λάβῃ μετὰ τὸν θάνατον τῶν προικιζόντων.

Δ'. Νὰ καταδικάσῃ τὴν Αἰκατερίνην Ι. Μπάου νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Μοσχὸν τοὺς τόκους ὅλων τῶν κρατουμένων πραγμάτων, καὶ χρημάτων, καὶ τοὺς καρποὺς τῶν κτημάτων ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ κατακρατούμενα χρήματα κατὰ τὴν τότε τιμὴν τῶν νομισμάτων.

Ε'. Νὰ τὴν καταδικάσῃ πρὸς τούτοις νὰ πληρώσῃ ὅλας τὰς προκυψάσας εἰς τὴν Μοσχὸν ζημίας ἐξ αἰτίας τῶν χρονοτριβῶν κτλ. καθὼς καὶ τὰ δικαστικὰ συνηγορικὰ καὶ ἄλλα δικαιώματα καὶ ἐξόδα. Διαφυλάττων πάντα ἄλλον λόγον, ἀγωγὴν καὶ δικαίωμα τῆς ἐντολέως καὶ συζύγου του.

Ἀναγνοῦν τὴν ἀπὸ 21 Νοεμβρίου 1830 ἀπάντησιν τοῦ Π. Μπάου ἐπιτρόπου, δι'ἧς ἀντιποιοῦμενος τὴν ὑπεναντίαν ἀγωγὴν, καὶ προβάλλων ὅτι ὁ θεῖος τῆς Μοσχοῦς Κ. Γ. Μάτζας, καὶ μετ'ὀλίγον ὁ ἐπαρχος ἐσφράγισαν τὴν περιουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ του κατ'αἴτησιν αὐτῆς, καὶ ἕως σήμερον ἀκόμη φυλάττεται ἐσφραγισμένη κτλ. ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν ἀντίδικόν του λογαριασμὸν δι'ὅσα ἀπ'αὐτὰ τοῦ Κωνσταντίνου ἐγγραφα θέλουν ἀποδειχθῇ εἰς τὰς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρικοῦ του οἴκου ληψοδοσίας κ.τ.λ.

Ἀναγνοῦν τὴν ἀπὸ 13 τοῦ ἰδίου μηνὸς προσφυγὴν τοῦ ἰδίου Π. Μπάου, δι'ἧς μεμφόμενος εἰς μέρος τὴν διαληφθεῖσαν ὑπ'ἀριθ. 71 ἀπόφασιν τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου ζητεῖ ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Κριτηρίου τούτου.

1. "Ὅλα τὰ κτήματα τὰ περιεχόμενα εἰς τὴν δωρεάν τοῦ πατρὸς του σῶα καὶ ἀνελλιπῇ.

2. "Ὅλα τὰ λοιπὰ κτήματα τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου ὡς παρεπόμενα τῆς δωρεᾶς ἐκείνης, καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν καρπῶν, ὅσους ἡ ἀντίδικός του ἔλαβεν ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς πρώτης αὐτῶν νομῆς τῆς.

3. "Ὅλα τὰ ἐξόδα ὅσα τοῦ ἐπροξένησε μετὰ κρισολογίας, καθὼς καὶ τὰς ζημίας. Ἀναγνοῦν τὴν εἰς τὴν προσφυγὴν ταύτην ἀπάντησιν τοῦ Κ. Α. Γρυπάρη τῆς 21 τοῦ αὐτοῦ μηνός.

Ἀναγνοῦν τὴν ἐκκαλουμένην ἀπόφασιν τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου ὑπ'ἀριθ. 71 τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1830.

Ἀναγνοῦν τὴν ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 καταγραφὴν (ἀθαντάριον) τῶν ἀγαθῶν δι'ὧν ὁ ποτε Ἰωάν. Μπάος μετὰ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης προικοδοτοῦσι τὸν

υιόν αὐτῶν Κωνσταντῖνον, νυμφεύοντες αὐτὸν μετὰ τῆς κυρίας Ρινάκη θυγατρὸς τοῦ Κ. Κωνστ. Πέτρου Μάτζα.

Ἀναγνοῦν τὴν ἀπὸ 14 Δεκεμβρίου 1808 προσθήκην τοῦ Κωνστ. Μπάου εἰς τὸ διαληφθὲν ἀβαντάριον τοῦ πατρός του.

Ἀναγνοῦν τὸ ἀπὸ 15 τοῦ ἰδίου προικοσύμφωνον (ἀβαντάριον) τοῦ Κ. Κωνστ. Μάτζα καὶ συζύγου αὐτοῦ, δι' οὗ συζευγνύουσι τὴν θυγατέρα αὐτῶν Κ. Εἰρήνη μετὰ τοῦ Κ. Κωνστ. Ἰωάν. Μπάου. Ἀναγνοῦν τὴν ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1831 διαθήκην τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Μπάου.

Ἀναγνοῦν τὰ εἰς τὰς διαληφθείσας ἀναφορὰς ἐπισυναφθέντα ἔγγραφα ἐκατέρων τῶν μερῶν.

Ἀναγνοῦν τὰ διὰ τοῦ καταλόγου τῆς 26 Ὀκτωβρίου 1830 παρουσιασθέντα ἔγγραφα παρὰ τοῦ Κυρίου Πέτρου Μπάου.

Ἀναγνοῦν τὰ ἐπὶ τῆς προκειμένης δίκης συμπεράσματα τοῦ Δημοσίου Συνηγόρου τοῦ Ἀνωτάτου τῆς 18 Δεκεμβρίου 1830 καὶ τὰς ἀπὸ 4 Μαρτίου 1831 παρατηρήσεις τοῦ πρώην Ἀντιπροέδρου τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου.

Ἐχον ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπ' ἀριθ. 742 πράξιν καὶ κατὰ συνέπειαν αὐτῆς ληφθείσας πληροφορίας παρὰ τῶν διαφερομένων μερῶν τῇ 2 τοῦ ἱσταμένου καθὼς καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. ΜΒ/785.

Παρατηρεῖ ὅτι ὁ Κ. Ἰω. Μπάος, καὶ ἡ ὁμολογος αὐτοῦ Αἰκατερίνη διὰ τὰ κατὰ τὴν ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 γεγραμμένου γαμικοῦ συμφώνου, ἐπροίκισαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κωνσταντίνῳ κατὰ τὰς ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐπικρατούσας συνθήκας, τὰ ἐν τῷ ῥηθέντι συμφώνῳ καταγεγραμμένα κτήματα καὶ χρήματα διὰ νὰ λάβῃ εἰς νόμιμον σύζυγόν του τὴν Κ. Εἰρήνην θυγατέρα τοῦ Κ. Κωνσταντίνου Μάτσα ὀριστικῶς καὶ ῥητῶς.

Ὅτι οἱ εἰρημένοι γονεῖς ὑπόσχονται προσέτι αὐτῷ τῷ υἱῷ των ἐπὶ τέλους τοῦ ῥηθέντος ἔγγραφου, ὅτι ἐὰν τεκνογονήσῃ υἱὸς καὶ διαδόχους του, καὶ εὐχαριστήσῃ αὐτοὺς μέχρι τοῦ θανάτου των, θέλει ἀπολαύσῃ καὶ ἄλλα ἕτερα, ἄλλως τα καταγεγραμμένα μόνον θέλουν εἶσθαι, καὶ πρῶτα καὶ ὕστερα, ἐπευχόμενος αὐτῷ νὰ τὰ προικοδοτήσῃ καὶ εἰς τὰ τέκνα του.

Ὅτι κατὰ συνέπειαν αὐτῆς τῆς προικὸς ἢ διὰ γάμου δωρεὰ τοῦ ἀνδρός, καὶ ὁ Κ. Κωνσταντῖνος Μάτσας μετὰ τῆς συμβίας του, διὰ τοῦ ἔγγραφου των χρονολογουμένου τὴν 15 Ἀπριλίου 1808, ἐπροίκισαν ὡσαύτως τῇ θυγατρὶ αὐτῶν Εἰρήνῃ τὰ ἐν αὐτῷ καταγεγραμμένα κτήματα καὶ χρήματα, διὰ νὰ λάβῃ ὡς νόμιμον σύζυγόν της τὸν εἰρημένον Κων. Π. Μπάον ὀριστικῶς καὶ ῥητῶς, ὑποσχόμενοι ἐπίσης νὰ εὐχαριστήσουν αὐτοὺς τοὺς συζύγους καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς των, καθὼς παρ' αὐτῶν εὐχαριστηθῶσιν.

Ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων συμφώνων ἐξετελέσθη καὶ ὁ γάμος αὐτὸς τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1808, ἀκολούθως τὰ συμφωνηθέντα ἔλαβον χώραν καθὼς ἀποδεικνύουσιν αἱ ἐπίσημοι μαρτυρίαι τῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ Νήσῳ διαφόρων κατοίκων ἐκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ.

Ὅτι τὴν 14 Δεκεμβρίου 1808 μόνος ὁ υἱὸς καὶ σύζυγος τῆς Εἰρήνης Κ. Κωνσταντίνος Μπάος ἐπρόσθεσεν εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς παρὰ τῶν γονέων του δοθείσης αὐτῇ διὰ γάμου δωρεᾶς, δηλοποιήσιν ὅτι, ἐὰν δὲν ἔχῃ υἱὸν Μπάον νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ κατέχῃ τὸ προικισθὲν αὐτῇ πρᾶγμα, ἀλλὰ νὰ τὸ καρποῦται ἐνόσῳ ζῇ, ἢ δ' ἐξουσία νὰ μένῃ τῷ πατρὶ του, διότι τάχα ἐπροικίσθη ἐπὶ συμφωνίᾳ τοιαύτῃ.

Ὅτι μετ' αὐτὴν τὴν προσθήκην ὁ Κ. Μπάος ἐτεκνογόνησεν υἱὸν καὶ θυγατέρα ἐξ αὐτοῦ τοῦ γάμου. Ἡ σύζυγός του Εἰρήνη ἀπέθανεν ἀκολούθως, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ μετ' αὐτήν. Ἡ δὲ θυγάτηρ Κ. Μοσχοῦ ἐπέζησεν διαμένουσα ἐν τῇ πατρικῇ τῆς οἰκίᾳ.

Ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς Κ. Μπάος ἐλθὼν ἔπειτα καὶ εἰς ἄλλον γάμον μετὰ τῆς Κ. Μαρούσας θυγατρὸς ἄλλου Κωνσταντίνου Μπάου, χωρὶς νὰ λάβῃ ἄλλα τέκνα ἐκ ταύτης, ἀπέθανε κατὰ τὸ 1824, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδίου πατρὸς του Ἰωάννου Μπάου. Ἡ δὲ θυγάτηρ του Μοσχοῦ μὴ φέρουσα μετὰ ταῦτα τὰ δεινὰ τῆς ὀρφανίας κατέφυγεν εἰς τὴν προστασίαν τῶν πρὸς μητρὸς συγγενῶν τῆς, καὶ συζευχθεῖσα μετὰ τοῦ Κ. Ἀποστόλου Γρυπάρη διὰ νομίμου γάμου, ἐζήτησε νὰ γίνῃ κυρία τῆς πατρικῆς τῆς περιουσίας· ἀλλ' ἡ πρὸς πατὸς μάμμη τῆς καὶ οἱ θεῖοι ἐπεσφράγισαν ἔκτοτε τὰ κιβώτια τοῦ πατρὸς τῆς, ζητήσαντος ν' ἀποκληρώσωσιν αὐτήν, δυνάμει ἰδιαιτέρων συμφωνιῶν, λαβουσῶν τάχα χώραν μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου τῆς.

Ὅτι ἡ Κ. Μοσχοῦ κατέφυγεν ἔκτοτε εἰς τὰς ἐν τῇ Νήσῳ ἐκείνῃ ἐξουσίας, καὶ τέλος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἐξαιτουμένη τὴν 12 Αὐγούστου 1829 νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰ ἀπαραβίαστα ὀρφανικὰ δίκαιά τῆς. Ἡ δὲ Κυβέρνησις διορίσασα τριμελῆ ἐπιτροπὴν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Δικαίου, ἵνα δικάσῃ τὴν ὑπόθεσιν, ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐδικαίωσε μετὰ τὴν δίκην τὴν Μοσχοῦ δι' ἀποφάσεώς τῆς, ἐκδοθείσης τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1825 ἐπὶ τισιν αἰρέσαισι διατεταγμέναις εἰς πλεῖον ἀσφάλειαν τῶν κληρονομικῶν αὐτῆς δικαίων.

Ὅτι εἰς ἐνέργειαν αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως διορισθεῖσα ἄλλη τριμελὴς ἐπιτροπὴ παρὰ τῆς Διευθυντικῆς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἤνοιξε τὰ ἐσφραγισμένα κιβώτια τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ κατέγραψε τὰ ἐν αὐτοῖς σωζόμενα πράγματα καὶ ἔγγραφα, ἐν οἷς εὐρέθησαν καὶ τὰ εἰρημένα γαμικὰ σύμφωνα τῶν γονέων, τοῦ τε πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τῆς Κ. Μοσχοῦς.

"Οτι ἐπομένως ἡ μάμμη αὐτῆς Κ. Αἰκατερίνη διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιτρόπου τῆς Κ. Πέτρου Μπάου, ἐκίνησε περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διαφόρους ἀγωγὰς κατὰ τῆς Μοσχοῦς καὶ τῶν συγγενῶν τῆς περὶ τὰ ἔτη 1826, 1827 καὶ 1828 πρὸς τε τὰς προλαβοῦσας Διοικήσεις, καὶ πρὸς τὸν ἑκτακτον Ἐπίτροπον τῶν Κεντρικῶν Κυκλάδων, αἱ ἀγωγαὶ ὁμως αὐταὶ δὲν ἔφερον κανέν ἀποτέλεσμα.

"Οτι ἐπὶ τέλους τὴν 15 Φεβρουαρίου 1830 καθυπέβαλε τὴν προεκδοθεῖσαν ἀπόφασιν τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς εἰς ἐπίκρισιν τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου, καὶ τὸ κριτήριον τοῦτο δι' ἀποφάσεώς του ὑπ' ἀριθ. 71 ἐκδοθείσης τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1830 τροπολογοῦν τὴν προλαβοῦσαν ἀπόφασιν τῆς Τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς ἀκύρωσε τὴν ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ προσθήκην, ὡς δωρεὰν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἀπέσπασε τὸ τρίτον μερίδιον τῶν ἐν αὐτῇ κινητῶν καὶ ἀκινήτων πραγμάτων ὡς ἀνήκον μόνον τῇ θυγατρὶ καὶ κληρονόμῳ τοῦ υἱοῦ Κ. Μοσχοῦ.

"Οτι ἀμφότεροι οἱ διαφερόμενοι ἐκάλεσαν τὴν εἰρημένην ἀπόφασιν εἰς τὸ Δικαστήριον τοῦτο, ὁμοῦ, Κ.Α. Γρυπάρης ὡς ἐκπροσώπου τῆς συζύγου του Μοσχοῦς τὴν 12 Νοεμβρίου 1830, ἀναφέρων τὰς ἰδίας πρὸς τὸ παῦσαν Ἀνεκκλητον αἰτησίν του, καὶ ἐξαιτούμενος τὴν διόρθωσιν τῆς ἀποφάσεως· ὁ δὲ Κ. Π. Μπάος ὡς ἐκπροσώπου τῆς μητρὸς του Αἰκατερίνης ἀναφέρων ἄλλας διαφόρους τῶν πρὸς τὸ εἰρημένον Κριτήριον προταθεῖσων αἰτήσεών του, καὶ ἐξαιτούμενος τὴν ἀπόδοσιν ὅλων ἐν γένει τῶν κτημάτων τε καὶ χρημάτων τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ πατρὸς τῆς Μοσχοῦς Κωνσταντίνου Μπάου.

"Οτι κατὰ τὰς ἐγγράφους πιστοποιήσεις τῶν κατοίκων τῆς Νήσου Δημογερόντων, Κληρικῶν καὶ ἄλλων, χρονολογουμένας τὴν 27 Ἀπριλίου 1825 καὶ τὴν 10 Μαρτίου 1830, ἡ ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ τῆς 9 Ἀπριλίου 1808 προστιθεμένη δηλοποιήσις τοῦ Κ. Κωνσταντίνου Μπάου πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκσφραγίσεως τῶν κιβωτίων του εἶναι ἄγνωστη εἰς τὸ δημόσιον τῆς Σίφνου, ὡς γεγονότα ἐν κρυφῷ, ἐναντίον τῆς δεούσης ἰσχύος καὶ πίστεως τῶν προσυμφώνων καὶ τῶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐθίμων, καθότι ἄλλοτε δὲν ἐφάνη συμφωνία τοιαύτη.

"Οτι κατ' ἄλλας καὶ διαφόρους πιστοποιήσεις κατοίκων τῆς αὐτῆς Νήσου ὁ Κ. Κωνσταντῖνος Μπάος, ἐπὶ ζωῆς του κατεῖχε καὶ ἐνέμετο τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς του προικοδοτηθέντα αὐτῷ κτήματα κατὰ τὸ γαμικὸν σύμφωνον τῆς 9 Ἀπριλίου 1808.

"Οτι καὶ ἀναφοραὶ τῆς ἰδίας μητρὸς του Αἰκατερίνης, καὶ τοῦ α—ταδέλφου Κ. Μπάου ὑποστηρίζουσι τὴν κατοχὴν καὶ νομὴν αὐτῶν.

"Οτι ὁ πατὴρ τοῦ Κωνσταντίνου Ἰωάννης Μπάος ἀποθανὼν πρὸ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ του, διέθεσε πρὸ τοῦ θανάτου τὰς ὑπολοίπους περιουσίας του δι' ἰδιογράφου

διαθήκης του χρονολογουμένης τὴν 6 Σεπτεμβρίου 1821 εἰς προῖκα τῶν δύο ἀγάμων τέκνων του *Μενέας καὶ Νικολάου*, διὰ θάνατον δωρεὰν τῇ συζύγῳ του καὶ εἰς ἐλέη ψυχικά του.

"Οτι κατὰ τὰς ἀναφορὰς τῆς *Κ. Αἰκατερίνης* καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιτρόπου αὐτῆς *Π. Μπάου* χρονολογουμένης τὴν 17 Αὐγούστου 1828, ὁ πατὴρ τῆς *Μοσχοῦς* *Κωνσταντῖνος*, ὡς ἐμπιστευμένος καὶ πεφιλημένος υἱὸς διηύθυνε καὶ τὰ τῆς οἰκίας τοῦ πατρός του πρὸ τοῦ θανάτου τούτου, καὶ μετ'αὐτόν, ἀλλ'ἐκατοίκει εἰς τὴν ἰδιαιτέραν οἰκίαν του.

"Οτι ἀναχωρήσας διὰ *Ναύπλιον* παρέδωκε τὰς κλεῖς τῶν κιβωτίων του εἰς τὴν εἰρημένην μητέρα του *Αἰκατερίνην*, ἀποκαταστήσας αὐτήν, ὡς ἡ ἰδία ἀναφέρει, κυρίαν εἰς τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα πράγματά του, ἐκτὸς ὅμως τοῦ συμφωνητικοῦ καταλόγου.

"Οτι ἀποθανόντος τοῦ υἱοῦ *Κωνσταντίνου* εἰς *Ναύπλιον* τὴν 8 Νοεμβρίου 1824, ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ μάμμη τῆς θυγατρὸς του *Μοσχοῦς* ἐδιώρισε τὴν 1 Φεβρουαρίου 1825 οἰκίους αὐτῆς ἐπιτρόπους εἰς τὴν περιουσίαν καὶ ἐκσφράγισιν τῶν κιβωτίων του, ἧτις καὶ ἐγίνε μετὰ ταῦτα.

"Οτι ὁ *Κ. Π. Μπάος* υἱὸς καὶ ἐπίτροπος τῆς εἰρημένης μητρὸς *Αἰκατερίνης* διὰ τῆς πρὸς τὸ παῦσαν *Α'*. Ἀνέκκλητον Κριτήριον ἀπαιτήσεώς του, χρονολογουμένης τὴν 15 Φεβρουαρίου 1830 ἀναφέρει, ὅτι ὁ αὐτάδελφός του *Κωνσταντῖνος Μπάος* ἀπέθανε, χωρὶς νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ τῆς 9 Ἀπριλίου 1808 παραδεχθεῖσα αἵρεσις.

"Οτι κατὰ τὴν ἐν τῷ Δικαστηρίῳ τούτῳ ἔγγραφον ἔκθεσιν τοῦ αὐτοῦ *Κ. Π. Μπάου*, γενομένην τὴν 3 τοῦ μηνὸς τούτου, ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ πρὸς πατρός πάππος τῆς *Μοσχοῦς* ἔχον ἐξ ὅλα τέκνα, τρία ἄρρενα, καὶ τρία θήλεια, ἐξ αὐτῶν τὰ μὲν δύο ἄρρενα καὶ δύο θήλεια, ἐπροικοδότησεν ἐν καιρῷ τοῦ γάμου ἐνὸς ἐκάστου, καθ'ὃν τρόπον ἐπροικοδότησε καὶ τὸν πατέρα τῆς *Μοσχοῦς*, τῶν δὲ ἐτέρων διέθεσε τὴν ἐν καιρῷ τοῦ γάμου ἐνὸς ἐκάστου προικοδότησιν δι' αὐτογράφου διαθήκης του, ὡς καὶ τὸ ἀντίγραφον αὐτῆς διαλαμβάνουσα. Τούτων οὕτως ἐχόντων τὸ Δικαστήριον σκεπτόμενον. *Α'*. "Οτι οἱ γονεῖς ἀμφοτέρων τῶν τεθνεώτων γονέων τῆς *Μοσχοῦς* τοῦτε *Κ. Κωνσταντίνου Μπάου* καὶ τῆς *Κ. Εἰρήνης Μάτσα* ἐσυμφώνησαν τὸν γάμον αὐτῶν ἐπὶ γραπτοῖς γαμικοῖς συμφώνοις, καὶ κατὰ τὰς ἐπιτοπίους συνηθείας ἕκαστον μέρος ἐπροικοδότησε δι' αὐτῶν τὸ ἴδιον τέκνον ἐν γνώσει τοῦ ἐτέρου καὶ δημοσίως. *Β'*. "Οτι ὁ *Κ. Ἰωάννης Μπάος* μετὰ τῆς συζύγου του ἐπροικοδότησαν πρῶτον τὸν υἱὸν αὐτῶν *Κωνσταντῖνον* ἐπὶ τῷ μόνῳ ῥητῷ σκοπῷ αὐτοῦ τοῦ γάμου· ὁ δὲ *Κ. Κωνσταντῖνος Μάτσας* μετὰ τῆς συζύγου του ἐπροικοδότησαν ἀκολούθως τὴν θυγατέρα αὐτῶν *Εἰρήνην* μετὰ

ἔξ ἡμέρας τῆς προικοδοτήσεως τοῦ μέλλοντος συζύγου της. Γ'. "Ὅτι ἡ εἰς τὸ ἐγγραφον τῆς τοῦ ἀνδρὸς προικοδοτήσεως φαινομένη δηλοποίησις πρὸς χάριν τοῦ πατρὸς του, δὲν ἔγινεν ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν παρὰ τοῦ γάμου γραπτῶν συμφώνων, ἀλλὰ τὴν 14 Δεκεμβρίου 1808 μετὰ ὀκτὼ μῆνας αὐτῶν καὶ δύο σχεδὸν μῆνας ἀφ' ἧς ἐξετελέσθη ὁ συμφωνηθεὶς γάμος, ἐξ οὗ γίνεται πολλῇ πλέον κατάδηλον ὅτι ἡ λεγομένη αὕτη δωρεὰ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καθὼς ἀποδεικνύουσιν αἱ μαρτυρίαι τῶν ζώντων συμπολιτῶν αὐτῶν, ἦν μυστικὴ καὶ ἄγνωστος πρὸς τὸ δημόσιον τῆς Νήσου, καὶ πρὸς τοὺς συμφωνήσαντας τὸν γάμον γονεῖς τῆς συζύγου Εἰρήνης. Δ'. "Ὅτι τὸ γαμικὸν σύμφωνον, ὅπερ φέρει ἐν προσθήκῃ τὴν εἰρημένην δηλοποίησιν, εὑρέθη εἰς τὰ ἐσφραγισμένα κιβώτια τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου Μπάου, καὶ μολοντότι ἡ δηλοποίησις φέρει ἐν τῷ μέσῳ διὰ τοῦτο δίδει τὸ παρὸν ιδιόχειρον τῷ φιλοστοργωτάτῳ μοι πατρί, καὶ ἐπὶ τέλους δίδει τὸ παρὸν κ.τ.λ. εἰς χεῖρας τοῦ εὐγενεστάτου μου πατρὸς. Ε'. "Ὅτι τὸ εἰρημένον σύμφωνον δὲν περιέχει αἵρεσιν τῆς ἐξ ἀπαιδίας ἐπιστροφῆς τῶν δωρηθέντων, καθὼς διίσχυρίζεται ὁ Κ. Π. Μπάος διὰ τῆς πρὸς τὸ Δικαστήριον τοῦτο ἀναφορᾶς του, χρονολογουμένης τὴν 13 Νοεμβρίου 1830, ἀλλ' αἵρεσιν ὑποσχέσεως ἄλλων καὶ ἐτέρων δωρημάτων περὶ πλέον τῶν δωρηθέντων. Ἡ δὲ παρὰ τοῦ υἱοῦ γενομένη προσθήκη εἰς τὸ ἴδιον αὐτὸ σύμφωνον, εἶναι ὑστερόχρονος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γάμου, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε καὶ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι οἱ γονεῖς τῆς Εἰρήνης ἐγνώριζαν πρὸ τοῦ γάμου αὐτῆς τὴν ὑποτεθεῖσαν αὐτὴν αἵρεσιν ὡς παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐξηγήθη μετὰ τὸν γάμον. Στ'. "Ὅτι καὶ αὕτη ἡ ἰδία ἐνάγουσα μάμμη τῆς Μοσχῆς, ὡς καὶ ὁ υἱὸς καὶ ἐπίτροπός της Κ. Π. Μπάος, καθότι συνάγεται ἀπὸ τὰς περὶ τῆς ἐκσφραγίσεως τῶν κιβωτίων ἐγγράφους ἀναφορᾶς των, δὲν ἐδείκνυνον ἕως τότε θετικὴν τινα γνώσιν ὅτι ὁ υἱὸς Κωνσταντῖνος θεδαίως παρεχώρησε πρὸς τὸν πατέρα του τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου πατρὸς του διὰ γάμου αὐτῷ δωρηθέντα χρήματα καὶ κτήματα, ὡς ἐδηλοποίησεν ἐν τῇ προσθήκῃ. Ζ'. "Ὅτι ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γαμικοῦ συμφώνου ἀποδεικνύεται θετικὴ ἀμφιβολία καὶ ἀριδηλότατον λάθος τοῦ υἱοῦ εἰς τὴν ἐθελοῦσιν ἢ προσποιητικὴν ἐν προσθήκῃ δηλοποίησίν του, ἐπειδὴ οὗτος μὲν λέγων: εἰδὲ τάχα νὰ μείνωσι πάλιν ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ πατρὸς μου κ.τ.λ. ἐκφράζεται ὑποθετικῶς καὶ ἀβεβαίως τὸ δὲ γαμικὸν σύμφωνον φέρει ῥητῶς καὶ ὠρισμένως. Ταῦτα πάντα δίδομεν μὲ τὴν εὐχὴν μας πρὸς τὸν υἱὸν μας Κωνσταντάκην ἐκθέτων ἐν μέσῳ, ἂν ὅμως εἰδῶμεν καὶ πιάσωμεν, εἴθε! κατὰ τὸν πόθον μας υἱοὺς καὶ διαδόχους του καὶ ἂν ὁ υἱὸς μας φέρεται κ.τ.λ. θέλει ἀπολαύσει καὶ ἄλλα ἑτερα κατὰ τὴν ἐφελίαν μας καὶ ἐπαναλαμβάνων ἐπὶ τέλους, εἰδὲ καὶ ἄλλως αὐτὰ ὅπου τοῦ γράφομεν εἰς τὸ παρὸν ἀβαντάριον εἶναι καὶ τὰ πρῶτα καὶ τὰ ὕστερα, ἐξηγεῖ σαφέστατα ὅτι ἡ μεσολαβοῦσα δικαστικὴ αἵρεσις ἀποβλέπει μὲλλονσαν δωρεὰν ἄλλων καὶ ἐτέρων πραγμάτων περιπλέον τῶν καταγεγραμμέ-

νων, καὶ ὄχι τῶν γεγонуῖαν καὶ ἔκτοτε τετελειωμένην, εἰδὲ τὰ καταγεγραμμένα ἐν τῷ συμφώνῳ κτήματα καὶ χρήματα, ἅτινα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γάμου ὀριστικῶς ἐδωρήσθησαν παρὰ τῶν γονέων εἰς αὐτὸν τὸν υἱὸν καὶ τὰ τέκνα του. Η'. "Ὅτι κατ'ἀναγκαίαν συνέπειαν ἢ διὰ τὴν ὑποτεθεῖσαν αὐτὴν αἵρεσιν νομιζομένη παραχωρησις τῶν ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ λόγῳ προικὸς καταγεγραμμένων πραγμάτων τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, εἶναι ἄνευ αἰτίας ἢ βάσεως μηδεμιᾶς. Θ'. "Ὅτι ἡ παρὰ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν γεγонуῖα ἐν τῷ φανερῷ δωρεὰ διὰ τοῦ γραπτοῦ γαμικοῦ συμφώνου, εἴτε ὡς προῖξ ἐκλήφθη κατὰ τὰς ἰδίας λέξεις καὶ φράσεις καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν διὰ τὰς ἐπικρατούσας συνηθείας εἰς τὴν Νῆσον ἐκείνην εἴτε ὡς διὰ γάμου δωρεὰ δι' ὃ ἐγινε τέλος ὀριστικῶς καὶ ῥητῶς, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος Π. Μπάος ὀνομάζει εἰς τὴν πρὸς τὸ Δικαστήριον τοῦτο ἀναφορὰν τοῦ τῆς 13 Νοεμβρίου 1830 αὕτη μὲν οὖν κατὰ Νόμον ὁλοσχερῶς καὶ ἀμείωτος καὶ ἐν τῷ φανερῷ καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ, εἴτε παρὰ τοῦ δωρήσαντος, εἴτε παρὰ τοῦ δωρηθέντος, πᾶσα δὲ οἰαδήποτε πρᾶξις περὶ ἀποξενώσεως τοιαύτης δωρεᾶς λογίζεται παρ' αὐτῶν ἐν ἴσῳ τοῖς μῆτε γεγραμμένοις, μῆτε πεπραγμένοις (Βασιλ. Βιβλ. κ.κ. Τίτλ. Ιδ'). Γ'. "Ὅτι περὶ πλεόν τῶν εἰρημένων καὶ ἐὰν ἡ ὑποτεθεῖσα αἵρεσις ἤθελε λάβει τῶντι χώραν ἐν τῷ πρὸ τοῦ γάμου συμφώνῳ, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν αὐτῇ προσθήκης ἔνεκα παραχωρήσεως τῶν πραγμάτων τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα του ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπαιδίας, ὁ υἱὸς ἐτεκνογόνησε καὶ υἱὸν καὶ θυγατέρα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γάμου, δι' οὗ ἐγινεν ἡ δωρεὰ καὶ τὸ σύμφωνον. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ μὲν Νόμος διατάσσει ὀριστικῶς ὅτι διὰ τοῦ ὀνόματος, υἱὸς, δηλοῦνται καὶ αἱ θυγατέρες, τὸ δὲ σύμφωνον φέρει ἐπὶ τέλους, καὶ ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀξιώσῃ νὰ τὰ προικοδοτήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὰ τέκνα του, ἢ τοιαύτη αἵρεσις ἤθελε νομισθῇ θεβαίως τετελεσμένη. ΙΑ'. "Ὅτι ὁ πατὴρ Ἰωάννης Μπάος ἐπιζήσας δεκαεπτὰ σχεδὸν χρόνους μετὰ τὴν ἐπὶ τῷ γαμικῷ συμφώνῳ προσθήκην τοῦ υἱοῦ του, καὶ διαθέμενος τὰς ἐναπολοίπους περιουσίας του πρὸ τριῶν ἡμῶν χρόνων τοῦ θανάτου του, μῆτε διέθεσέ τι τῶν ἐν τῷ ῥηθέντι συμφώνῳ καταγεγραμμένων πραγμάτων χάριν τῶν ἄλλων κληρονόμων του, μῆτε ἔδειξε ποτὲ ἐν τῇ ζωῇ του θετικὴν τὴν ἀποδοχὴν τῆς παραχωρήσεως τοῦ υἱοῦ του, ἢ ἀπόλυτον κυριότητα τῶν διὰ τῆς προσθήκης παραχωρηθέντων αὐτῷ πραγμάτων, ἐναντίον τοῦ προγεγονότος γαμικοῦ συμφώνου. ΙΒ'. "Ὅτι κατὰ τὴν ἐν τῷ Δικαστηρίῳ τούτῳ γενομένην ἐκθεσιν τῶν διαφορομένων τὴν 3 τοῦ μηνὸς τούτου ὁ πατὴρ αὐτὸς ἔχων ἐξ ὅλα τέκνα ἐκ τῆς ἐτι ζωῆς νομίμου συζύγου του Αἰκατερίνης, ἐπροίκισεν ὅλα ἀνεξαίρετως καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐκ τῶν ἰδίων καὶ συγγενικῶν περιουσιῶν, τὰ μὲν τέσσαρα ἐτι ζῶσα ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ γάμου ἐνὸς ἐκάστου, τὰ δὲ δύο διὰ τῆς αὐτογράφου διαθήκης του, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ τοῖς δοθῶσιν ὡσαύτως τὰ προικισθέντα ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς εἰς γάμον κοινωνίας των. ΙΓ'. "Ὅτι ἤθελεν εἰσθαι καὶ παράνομον καὶ

ἀδικιώτατον ἐν ταυτῷ τὰ μὲν ἄλλα τέκνα του καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτῶν νὰ χαρῶσι τὰ πρὸς ἓνα ἕκαστον δωρηθέντα κτήματα καὶ χρήματα, ὁ δὲ νόμιμος κληρονόμος τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του Κωνσταντίνου, καίτοι προσφιλεστέρου καὶ πιστοτέρου, κατὰ τὰς γραπτὰς ὁμολογίας τῶν ἰδίων γονέων καὶ ἀδελφοῦ του, ἐπὶ προφάσει ὑποθετικῆς αἰρέσεως ἄνευ αἰτίας, καὶ ἀδίκου καὶ παρανόμου, νὰ στερηθῇ τὰ ἐπὶ γραπτοῖς γαμικοῖς συμφώνοις δωρηθέντα καὶ ἐπιβάλλοντα αὐτῇ μόνῃ κινήτᾳ του καὶ ἀκίνητα πράγματά του. ΙΔ'. "Ὅτι ὅλαι αἱ ἀγωγαί, ὅσαι ἂν ἔγιναν διὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν, μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς ἀποφάσεως τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1825, εἴτε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Δικαίου, εἴτε πρὸς τὴν Διευθυντικὴν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εἴτε πρὸς τὸν Διοικητὴν καὶ Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν, εἴτε πρὸς τὸν ἑκτακτον Ἐπίτροπον τῶν Κεντρικῶν Κυκλάδων, εἴτε πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν Κυβέρνησιν καὶ τὸ παῦσαν Α'. Ἀνέκκλητον Κριτήριον, ἐκινήθησαν ἀνεκδοτῶς, καὶ χωρὶς διακοπὴν παρὰ τῆς Κ. Αἰκατερίνης, μάρμης τῆς Μοσχῶς, διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιτρόπου της Κ. Π. Μπάου. ΙΕ'. "Ὅτι οἱ λόγοι καὶ Νόμοι τοὺς ὁποίους τὸ παῦσαν Ἀνέκκλητον ἐφήρμοσεν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν δὲν ἐφαρμόζονται κατ'οὐδένα τρόπον, καθότι οὔτε αἵρεσις ἀληθῆς, οὔτε διὰ θάνατον δωρεὰ οὔτε στέρησις δικαιωμάτων νομίμων τέκνων ἐπὶ τῶν περιουσιῶν τοῦ πατρὸς α—τῶν πρόκειται, οὔτε δύναται ποτὲ νὰ συνυπάρξωσιν αἵρεσις καὶ δωρεὰ εἰς τοιαύτην περίστασιν, καθ' ἣν ἀντίκεινται ἀλλήλαις, ἐπειδὴ ἐάν ἡ αἵρεσις νομισθῇ θετικὴ, ἡ προσθήκη τοῦ υἱοῦ εἶναι σαφεστάτη ἐπαγγελία χρέους του, ἡ υἱὸν νὰ τεκνογονήσῃ, ἡ τὰ προικισθέντα νὰ ἐπιστραφῶσι πρὸς τὸν πατέρα του, ἐάν δὲ ἡ δωρεὰ νομισθῇ θετικὴ, ἡ αἵρεσις δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατ'οὐδένα τρόπον, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἡ πρᾶξις τοῦ υἱοῦ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθετικῆς αἰρέσεως, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ λογισθῇ δωρεὰ. "Ἐτι δὲ μᾶλλον ἡ πρᾶξις τοῦ υἱοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λογισθῇ διὰ θάνατον δωρεὰ, καθότι ἀντὶ θανάτου ἔχει βᾶσιν τὴν ἀπαιδίαν, ὡς λυομένης ἡ δωρεὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἂν ὁ θάνατος πλέον ἐμεσολάβει. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐνῷ μήτε αἵρεσις, μήτε δωρεὰ ἐπὶ ζωῆς διὰ θάνατον εἶναι δυνατόν νὰ λάβωσι χώραν νομίμως, ἡ λογισθεῖσα στέρησις τῶν περιουσιῶν τοῦ πατρὸς πρὸς τὸ τέκνον του μήτε φανταστικῶς κἂν ἔλαβεν ὑπαρξιν, διὰ ν' ἀφαιρεθῇ νομίμως ἐκ τῶν τοιούτων περιουσιῶν τοῦ πατρὸς τὸ τρίτον μερίδιον, ὡς αὐτὸ μόνον ἀνήκον τῇ γνησίῳ τέκνῳ καὶ νομίμῳ κληρονόμῳ του. Ἀποφασίζει α.— Ἡ ὑπ'ἀριθ. 71 τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου ἐκδοθεῖσα τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1830 ν' ἀκυρωθῇ ὁλοσχερῶς: β.— Ἡ Κ. Μοσχῶς, γνήσιον τέκνον καὶ νόμιμος κληρονόμος τοῦ τεθνεώτος Κωνσταντίνου Μπάου, νὰ λάβῃ ὅλα τὰ ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ τῆς 9 Ἀπριλίου 1808 καταγεγραμμένα κινήτᾳ καὶ ἀκίνητα πράγματα τοῦ εἰρημένου πατρὸς της κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ προσδιορισμένας ἐποχάς, οὔσης τῆς ἐν

αὐτῷ προσθήκης χρονολογουμένης τῇ 14 Δεκεμβρίου 1808 ἀκύρου καὶ ἀνισχύρου, ὡς ἀκυρωμένης παρὰ τῶν καθεστώτων Νόμων, καὶ λογισμένης ἐν ἴσῳ τοῖς μῆτε πεπραγμένοις μῆτε γεγραμμένοις ὀλοτελῶς. γ.- Ἡ Κ. Αἰκατερίνη, σύζυγος τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Μπάου καὶ μάμμη τῆς Μοσχοῦς, εἴτε ἄλλος, ὅστις ἐκ τῶν πρὸς πατρός ἢ μητρός συγγενῶν τῆς, κατέχει κινήτὰ ἢ ἀκίνητα πράγματα, εἴτε κτήματα, εἴτε χρήματα, εἴτε ἔγγραφα, ἀνήκοντα εἰς τὴν Κ. Μοσχοῦ ἐκ τῆς εἰρημένης πατρικῆς ἢ καὶ τῆς μητρικῆς αὐτῆς περιουσίας, ὡς καὶ τὰ ἐσφραγισμένα κιβώτια τοῦ εἰρημένου πατρός τῆς Κ. Κωνσταντίνου Μπάου, νὰ παραδώσῃ αὐτὰ πρὸς τὴν ῥηθεῖσαν Κ. Μοσχοῦ ἐν καθαρῷ καταλόγῳ γενομένῳ διὰ τοῦ κατὰ τόπον Δικαστηρίου.- δ.- Ἡ αὐτὴ Κ. Αἰκατερίνη, ἣ ὅστις ἄλλος τῶν πρὸς πατρός συγγενῶν τῆς Κ. Μοσχοῦς ἐνεμήθη ἰδιοῤῥύθμως κτήματα ἢ χρήματα ἀνήκοντα εἰς τὸν πατέρα αὐτῆς Κ. Κωνσταντίνου Μπάου, ἣ εἰς τὴν μητέρα τῆς Κ. Εἰρήνην Μάτσα, νὰ ἀποδώσῃ πρὸς τὴν αὐτὴν Κ. Μοσχοῦν ὅσους ἂν ἐνεμήθη καρποὺς ἢ τόκους τῶν διαληφθέντων πατρῶων ἢ μητρῶων κτημάτων τῆς ἢ χρημάτων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ εἰρημένου πατρός τῆς, προηγουμένης νομίμου ἀποδείξεως περὶ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ. ε.- Ἡ αὐτὴ Κ. Αἰκατερίνη καὶ ὁ ἐπίτροπός τῆς Κ. Π. Μπάος νὰ πληρώσωσι πρὸς τὴν Κ. Μοσχοῦ μόνον τὰ δικαστικά ἐξοδα, ὅσα ἂν ἐγίναν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, προηγουμένης ὡσαύτως νομίμου ἀποδείξεως. ζ.- τὸ δικαίωμα τῆς ἀποφάσεως ταύτης, λογιζόμενον ἐπὶ τῆς τιμῆς τοῦ φιλονεικισθειῶν περιουσιῶν κτημάτων τε καὶ χρημάτων τοῦ τεθνεῶτος Κωνσταντίνου Μπάου, νὰ πληρωθῇ παρὰ τῆς αὐτῆς Κ. Αἰκατερίνης, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιτρόπου τῆς Κ. Πέτρου Μπάου προηγουμένης τακτικῆς ἐκτιμήσεως.

Τῇ 14 Ἰουλίου 1831. Ἐν Ναυπλίῳ

Ἐδημοσιεύθη ἐπὶ πλήρει
Συνεδριάσει τῇ 15 τοῦ ἰδίου μηνός
Ὁ Γραμμ. (Τ.Σ.)
Π. Τυπάλδος

Ὁ τόπ. ἐπέχ. Προέδρου
Στάμος Δασκαλόπουλος
Δ. Περρούκας
Α.Σ. Χαραλάμπης
Ἀθανάσιος Λιδωρίκης
Ἰωάννης Κολέτης
Ὁ Γραμμ. Π. Τυπάλδος

Ἀντίγραφον ἀπαράλλακτον ἐξενεχθέν ἐκ τοῦ βιβλίου
τῶν ἀποφάσεων τοῦ Δικαστηρίου
(Τ.Σ.) τῇ ἄνω ἡμερομηνία

ὁ Β' Γραμματεὺς
Σ.Δ. Βουλπιώτης.

2

1828 Ιουνίου 1 ἐν Σίφνῳ.

Ἐπειδὴ καὶ οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν ἐν ᾗ ὁ πικρὸς θάνατος ἔρχεται, κατὰ τὴν Κυριακὴν φωνή, διὰ τοῦτο, καὶ νόμος ἐπικρατεῖ τοῖς εὖ φρονοῦσι ἵνα διατάττῃ ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ, ἔτι ζῶν καὶ σῶας τὰς φρένας ἔχων. Τούτοις ἐπακολουθοῦσα καὶ ἡ Κυρία Κατερινιά γυνὴ τοῦ μακαρίτου ποτὲ Ἰωάννου Μπάου φοβουμένη, τὸ ἄωρον τοῦ θανάτου, ὅλη ὑγιᾶς οὖσα καὶ σῶας τὰς φρένας ἔχουσα κάμνει τὴν παροῦσαν τῆς διαθήκην, ἐκουσία τῇ γνώμῃ καὶ ἀδιάστω προαιρέσει διατάττουσα τὰ ἑαυτῆς καὶ τὰ τέκνα τῆς καθὼς ἡ παροῦσα τῆς διαθήκῃ λέγει.

Πρῶτον λοιπὸν ζητεῖ τὴν παρὰ πάντων συγχώρησιν ἐφ' ὅσα καὶ αὐτὴ ὡς ἄνθρωπος ἔσφαλλε, καθὼς καὶ αὐτὴ συγχωρεῖ ἐκ ψυχῆς πάντων.

Ἐπειτα ἀφίνει εἰς τὰ παιδιά της. Πρῶτον τὴν εὐχὴν τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα τὴν ἰδικὴν της καὶ ἀκολούθως διατάττει τὸ ἰδικόν της ὡς ἐκ στόματος αὐτῆς ἡ αὐτὴ θέλει καὶ λέγει καθὼς ἡ παροῦσα τῆς διαθήκῃ διαλαμβάνει. Λέγει λοιπὸν ἡ ὁμοία οὕτως.

Ἐπειδὴ καὶ ὁ μακαρίτης σύζυγος μου ἄφησε διαθήκην εἰς τὴν ὁποίαν μὲ ἀποκαθιστᾷ κυρίαν νοικοκυράν εἰς ὅλην μας τὴν κατάστασιν, καὶ τὸν ἐμπειπιστευμένον μακαρίτην υἱὸν μας Κωνσταντάκη ἐπίτροπόν μου εἰς τὴν ὁποίαν διατάττει ὅσα εἰς αὐτὴν φαίνονται, τὸ δὲ τέταρτον τῆς χρηματικῆς του καταστάσεως, κατὰ τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος μοι δίδει διατάττω νὰ λάβουν ἐξ ἴσου ὅλα μου τὰ παιδιά, τόσον οἱ υἱοὶ μου ὅσον καὶ αἱ θυγατέρες μου ἀνὰ γρ. 500, τὰ δὲ λοιπὰ ὅσα ἤθελε συναχθῶσιν νὰ μένουν εἰς τὴν κυριότητα τῆς θυγατρὸς μου Μενέας καθὼς καὶ ὅλα ὅσα ἐξαιρεῖ ὁ μακαρίτης ἀνὴρ μου διὰ τὴν ψυχὴν του καὶ ἀφοῦ ἐκτελέσῃ ὅσα ἐκεῖ διατάττει περὶ τῆς ψυχῆς του, νὰ εἶναι εἰς χρέος νὰ κάνῃ καὶ τὰ ἑξῆς τῆς θαντῆς μου κατὰ τὴν τάξιν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, καὶ ὅσα ψυχικά τὰ ὁποῖα ἡ καλὴ τῆς διάθεσις τὴν ὁποίαν γνωρίζω θέλει νὰ κάνῃ. Καὶ ἐπειδὴ καὶ εἰς ταύτην τὴν διάταξιν τοῦ συζύγου μου τῇ ἐμοὶ βουλῇ καὶ θελήσει ἐκ συμφώνου ἐδιαμοιράσαμεν τόσον τὸν υἱὸν μας Νικολάκη, ὅσον καὶ τὴν θυγατέρα μας Μενεάκη, ἅπερ μᾶς ἐχάρισεν ἡ θεία πρόνοια εἰς τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μας, καὶ πάλιν εἰς ἐμὲ ἄφησε τὴν κυριότητα πάντων ἂν δὲν εἰσακούουν τὴν θέλησιν καὶ συμβουλὴν μου. Οὖσα λοιπὸν εὐχαριστημένη καὶ ἀπὸ τοὺς δύο, ἐπικυρῶ τὰ αὐτὰ καὶ εἰς ταύτην μου τὴν διάταξιν.

Καὶ ἐπειδὴ ὅταν ἡθέλησεν ὁ μακαρίτης υἱός μας νὰ ὑπανδρευθῇ μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ ποτὲ Κωνσταντίνου Μάτζα ἐνεπιστεύθημεν διὰ συμφωνητικοῦ καταλόγου μας τὰ κατὰ (δια)δοχὴν πράγματα τῆς φαμίλιας (Μπάου) εἰς τὸν ῥηθέντα υἱὸν μας Κωνσταντῖνον, κοντετζιόνε ἂν ἔχῃ υἱοὺς οἱ ὅποιοι διαδέχονται τὴν φαμίλιαν, τούτου δὲ τοῦ καταλόγου ιδιόχειρον ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου μᾶς ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς ἐν τῷ συμφωνεῖν, εἰς τὸ ὅποιον πάλιν ιδιοχείρως ἐπαρδέχθη ὅσα ἡμεῖς ἐδιορίζαμεν ὅταν ὑπανδρεύθῃ. Τοῦτον δὲ τὸν κατάλογον παρέδωκα εἰς τὸν υἱὸν μας Πετράκην πρὸς φύλαξιν καὶ γνωστοποίησιν ἂν μέχρι τέλους μεῖνῃ, καθὼς καὶ ἔμεινε χωρὶς διάδοχον Μπάον.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ μακαρίτης ἀνὴρ μου ἀπέθανε πρὸ τοῦ υἱοῦ μου καὶ κατόπιν ὁ μακαρίτης υἱός μου, μὲ τοιοῦτον θάνατον ὡς εἶναι γνωστὸν κατὰ τὴν συμφωνίαν ἡμῶν τῶν γεννητόρων τοῦ μακαρίτου, καὶ κατὰ τὴν τοῦ υἱοῦ μας παράδεξιν καὶ θέλησιν διατάττω, ὅτι ὅσα ὁ κατάλογος αὐτὸς ὅστις ἐδόθη τῷ μακαρίτῃ Κωνσταντάκῃ περιέχει κινητὰ καὶ ἀκίνητα κατὰ τὴν ἐκ στόματος παραγγελίαν ὅπου μοὶ ἄφησε καὶ ὁ ἄνδρας μου νὰ μένουν ὅλα πρὸς τὸν υἱὸν μου Πέτρον Μπάον. Καὶ τοιαύτην διαταγὴν νὰ ἀκολουθῇ αὐτὴ ἡ κοντετζιόνε κατὰ διαδοχὴν καὶ υἱοὺς Μπαΐδες.

Ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς θεωροῦντες ὡς ἐμπεπιστευμένον τὸν μακαρίτην ἐκεῖνον υἱὸν μας καὶ ὡς πρωτότοκον διὰ τὸ μεστόν τοῦ ὑποκειμένου του, εἴχαμεν εἰς αὐτὸν ὅλην τὴν κυριότητα τῆς χρηματικῆς μας καταστάσεως καὶ τὸν ἡξιώσαμεν εἰς κινητὰ καὶ ἀκίνητα φαινόμενα ὡς ιδιόκτητα καθὼς καὶ τὰς ζημίας ὅσας τοῦ ἡκολούθησαν παρὰ τῶν συκοφαντῶν μας, χρήματα τὰ ὅποια ἔλαβε, ὅταν εἰς βὸν γάμον τὸν βάλαμεν. Αὐτὸς δὲ κατὰ χρέος ἔκαμε τὴν παράδοσίν του (ὡς δοσμένα παρ' ἡμῶν) εἰς ἐμὲ τὴν δύστηνον, ὅταν ἐμίσειε διὰ Ναύπλιον. Ἐγὼ δὲ μὲ τὴν ἀκοήν τοῦ θανάτου τοῦ ἐσύστησα ἐπιτροπὴν διὰ νὰ ξεκαθαρίσω καὶ καλῶς διευθύνω διὰ τῶν ἐπιτρόπων μου τὴν κατάστασιν αὐτήν, ἡ δὲ Μοσχού τὴν ὁποίαν ἀπὸ 22 μηνῶν ἐπερίλαβα καὶ περίθαλψα καὶ ἀνατροφὴν ὑποφέρουσα ὅσα γνωρίζει ὅλη ἡ Σίφνος ὡς νὰ ἦτον καὶ ἰδίον μου τέκνον, αὐτὴ δὲ μὲ τὸ νὰ ἐδέχθῃ παραλόγως τὰς συμβουλὰς τῶν ἀπὸ μητρὸς θείων της, διὰ νὰ ἐκτελέσουν ὅσα ἐνεργοῦσιν εἰς τὴν παύσασαν διοίκησιν παρέβλεψε τὰ χρέη ὅσα ἔπρεπε νὰ φυλάξῃ καὶ μὲ τοιοῦτον ἀπάνθρωπον καὶ ἀχάριστον τρόπον, ὑβρίσθην παρ' αὐτῆς, προσωπικῶς καὶ ἐγγράφως, διὰ τοῦτο ὁ υἱός μου Πετράκης, καθὼς ἐστέκετο μέχρι σήμερον ὡς ἀπὸ προσώπου μου νὰ παρασταθῇ καὶ εἰς τὰ δικαστήρια ἀπὸ τὰ ὅποια νὰ ζητήσῃ κατὰ νόμους τὰς ἀποζημιώσεις μας ὅσα ἐξοδεύθησαν καὶ θέλουν ἐξοδευθῇ ἀκόμη καὶ ὅσα εἰς αὐτὴν ἐξόδευσαν διὰ τὴν ἀνατροφὴν της ἀπὸ αὐτὴν τὴν λεγομένην ιδιοκτησίαν τοῦ υἱοῦ μας, τὴν ὁποίαν εἰς ἐμὲ κατὰ χρέος παρέδωκεν

ὡς καλὸν τέκνον καὶ ἀφοῦ λάβῃ ὅσα οἱ νόμοι μᾶς δικαιώσουν τὰ μείναντα νὰ μοιρασθῶσιν ἐξ ἴσου τόσον εἰς τοὺς υἱοὺς μου, ὅσον καὶ εἰς τὰς θυγατέρας μου βάζοντας καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ μακαρίτου, τὴν γυναῖκα του καὶ αὐτὴν τὴν ἀχάριστον Μοσχούν, καὶ ἅς τῆς ἀνταποδώσῃ ὁ Θεὸς καὶ ἡ δικαιοσύνη ὅσα ὑπέφερα δι' αὐτήν.

Ταῦτα εἶπε καὶ ἐβεβαίωσε ἡ κυρία Αἰκατερινιά ὅτι ἦτον καὶ εἶναι ἡ θέλησίς της, ἡ ὁποία θέλῃ ὅπου ἐὰν δὲν ἤθελε ἀξίζει ὡς διαθήκη νὰ ἀξίζει ὡς κωδίκηλλον ἢ ὡς δωρεὰν ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου ἢ εἰς ὅποιονδῆποτε ἄλλον δυνατότερον τρόπον.

Ἡ κυρία Αἰκατερινιά παρακαλέσασα ἐμένα τὸν κάτωθι ὑπογεγραμμένον γραφέα τῆς παρούσης διατάξεως νὰ τῆς γράψω τὴν ὑστερινὴν τῆς θέλησιν καὶ διὰ τοῦ ἰδίου τῆς στόματος λέγουσα τὴν θέλησίν της, ὅσα μοὶ εἶπεν αὐτὰ καὶ ἔγραψα καὶ εἰς βεβαίωσιν πάντων τῶν ἐν ταύτῃ γεγραμμένων ἐπαρεκάλεσεν καὶ ἄλλους ἀξιοπίστους μάρτυρας διὰ νὰ ὑπογράψωσιν εἰς βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν.

Κ. Μάτζας κατὰ τοὺς ἐκ στόματος λόγους τῆς κυρίας Αἰκατερινιάς ἔγραψα τὴν παροῦσαν τῆς διάταξιν καὶ οὕτως μαρτυρῶ. Καθηγούμενος Ἰωσήφ ἱερεὺς παρακληθεὶς ἀπὸ τῆς κυρίας Κατερινιάς ὑπογράφου καὶ οὕτως μαρτυρῶ.

Ὁ Σακελλάριος Βερνίκος μὲ θέλημα τῆς κυρὰ Κατερινιάς ὑπογράφω καὶ οὕτως μαρτυρῶ.

Ζαννὴς Ἰωάννου Καμπάνης παρακληθεὶς παρὰ τῆς Κυρίας Κατερινιάς ὑπογράφω καὶ οὕτως μαρτυρῶ.

Ἐπικυροῖ ἡ ἐπαρχιακὴ δημογεροντία τῆς νήσου ταύτης, πρῶτον τὴν ἐκ στόματος μαρτυρίαν τῆς κυρίας Αἰκατερινιάς ὅτι αὐτοπροαιρέτως ἔγινεν ἡ παρούσα τῆς διάταξις καὶ δεύτερον τὸ γνήσιον τῶν ἄνωθεν ὑπογραφῶν Σακελλαρίου καὶ Ζαννῆ Καμπάνη καὶ τοῦ καθηγουμένου Ἰωσήφ.

Ἐν Σίφνῳ 15 Σεπτεμβρίου 1829

Οἱ δημογέροντες

Κ. Μάτζας

Γ. Βαλέτας

Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου
(Τ.Σ.) Σίφνος τῇ 1ῃ Μαρτίου 1824(;)
Πέτρος Μπάος

3

Αριθ. 71 καὶ
τοῦ Γεν. ἐλέγχου
1718

Τὸ Ἀνέκκλητον κριτήριον

Συγκείμενον ὑπὸ τοῦ Ἀντιπροέδρου κυρίου Μ. Σικελιανοῦ, τῶν Δικαστῶν κυρίων Ἀναστ. Κατσαΐτου, Ἰωάννου Καραμάνου, Γ. Πραϊδῆ καὶ Ἰωάννου Μικέλη.

Συνεδρίασαν ἵνα δικάσῃ τὴν ὑπόθεσιν μεταξὺ τοῦ κυρίου Πέτρου Μπάου δι' ἑαυτὸν καὶ ἐπιτροπικῶ ὀνόματι καὶ τοῦ κυρίου Ἀποστόλου Γρυπάρη γυναικεῖω ὀνόματι.

Ἀκοῦσαν τὸν κύριον Ἐδουάρδον Μάσσωνα Συνήγορον τοῦ κυρίου Μπάου.

Ἀκοῦσαν τὸν κύριον Δ. Σοῦτζον ἐπίτροπον συνηγοροῦντα ὑπὲρ τοῦ κυρίου Γρυπάρη.

Ἀναγνοῦν τὰ ἔγγραφα τῆς Δικογραφίας.

Σκέπτεται διὰ πλειοψηφίας.

Οτι ὁ κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους παρὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς προικιζόμενος υἱός, καίτοι χαίρει τὸ δίκαιον, συνεστῶτος τοῦ γάμου, νὰ πωλήσῃ καὶ τὰ εἰς ἰδίαν προῖκαν ληφθέντα κτήματα, ὥστε κατὰ τοῦτο διαφέρει ἡ λεγομένη προῖξ τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τὴν προῖκα τῆς γυναικὸς, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ἡ προῖξ αὕτη μένει εἰς τὴν ἀπόλυτον κυριότητα τοῦ προικισθέντος, καὶ ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς καμμίαν ἰδιαίτεραν ἐνοχλήν. α.- Διότι ἂν οἱ γονεῖς τῶν μνηστευομένων ὑπόσχονται ἀμοιβαία συναινέσει τὴν προῖκα τῶν ἰδίων τέκνων εἰς προμήθειαν τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν, καὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἐξ αὐτῶν γεννηθησομένων ἐγγόνων, ἂν ἕκαστον τῶν μερῶν εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ὑπόσχεται προῖκα καὶ δέχεται τὴν τῆς προικὸς ὑπόσχεσιν τοῦ ἄλλου μέρους, νομίζων οὕτω νὰ ἀσφαλίσῃ ὅπως οὖν τὴν τύχην τοῦ μέλλοντος γάμου, καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ τέκνων, φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι πλέον συγχωρημένον πρὸς ἓν τῶν αὐτῶν μερῶν, χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἄλλου, νὰ παραβῇ καὶ ματαιώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦ συναλλάγματος ὀωρησάμενον τὴν ἰδίαν

προϊκα. β.- Διότι πολύ διαφέρει, ως πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, ἡ πώλησις τινὸς ἀγαθοῦ ἐκ τῆς διὰ δωρεᾶς ἐκποιήσεως, καθόσον ἡ μὲν πρώτη δὲν ἐλαττώνη τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ εἰσάγει εἰς τὸν οἶκον ἀντὶ τοῦ ἀποξενωθέντος κτήματος τὸ ἀντίτιμον αὐτοῦ ἢ δε δωρεὰ στερεῖ παντάπασιν τὸν οἶκον σμικρύνουσα τοσοῦτον τὴν περιουσίαν του ὅσον εἶναι ἡ ἀξία τοῦ δωρήματος, ὥστε ἂν ὁ προικισθεὶς ἀνὴρ ἔχῃ τὸ ἐλεύθερον νὰ πωλήσῃ καὶ ἄλλως νὰ διαπραγματεύεται διὰ τὸ συμφέρον τοῦ οἴκου του τὰ κτήματα τῆς προικὸς του, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι χαίρει καὶ τὸ δίκαιον τοῦ νὰ δωρῇται αὐτὰ χωρὶς ἀμοιβῆς. γ.- Διότι ἂν ἐμποδίζεται, συνεστῶτος τοῦ γάμου, πᾶσα ὁποιαδήποτε ἐκποίησις ἢ διαπραγμάτευσις τῆς γυναικειᾶς προικὸς ἐκτὸς τῶν σπανίων προσδιορισμένων ὑπὸ τοῦ Νόμου, ἐὰν ἐμποδίζεται καὶ αὕτη ἡ διαχείρισις τῆς προικὸς πρὸς τὴν ὑπανδρὸν γυναῖκα, τοῦτο προκύπτει τὸ μὲν πρῶτον διὰ τὸν κίνδυνον, μήπως ὁ ἀνὴρ ἐπηρεάζων τὸ πνεῦμα τῆς γυναικὸς, καὶ χαίρων τὴν δεσποτείαν τοῦ οἴκου, φθείρῃ ἢ ζημιώσῃ τὴν αὐτὴν προϊκα· τὸ δεύτερον δὲ, διότι ἡ διοίκησις τοῦ οἴκου, τοῦ ὁποίου μέρος εἶναι καὶ ἡ προίξ, διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς γυναικειᾶς φύσεως, πρὸς αὐτὸν μόνον ἀνήκει. "Ὅτι ἐκτὸς ὁποῦ ἡ διὰ δωρεᾶς ἀποξένωσις τῆς τοιαύτης προικὸς εἶναι ἐναντία εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὰς ὑπονοουμένας αἱρέσεις τοῦ περὶ προικῶν συναλλάγματος, ἢ περὶ τούτου ἀπόλυτος ἐλευθερία τοῦ ἀνδρὸς ἤθελε παραχωρήσῃ πρὸς τὸ μέρος του τὴν ἐπικίνδυνον ἐξουσίαν τοῦ νὰ ἀπατήσῃ ἀναιδῶς καὶ ἀκολάστως τὸ μέρος τῆς γυναικὸς, ἐπιστρέφων τὴν προϊκα πρὸς τὸν προικίζοντα, ἀφοῦ μὲ τὸ θέλητρον αὐτῆς κατέπεισε τοὺς συγγενεῖς τῆς γυναικὸς εἰς ἀναλόγους θυσίας. "Ὅτι ἐπειδὴ ὁμως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος δωρεὰ δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἐνέργειαν εἰμὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς, δηλαδή μετὰ τὴν φυσικὴν διάλυσιν τοῦ γάμου, ἐὰν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθνησκε χωρὶς ἀρσενικὸν τέκνον. Ἐπειδὴ τῶντι δὲν ἔπαυσε μέχρι θανάτου νὰ κατέχῃ αὐτὸς, καὶ μετὰ τὴν δωρεάν, τὴν ὁποία ἀπ' ἀρχῆς ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς προικιμαῖα πράγματα, καὶ ἐπειδὴ οὐδὲ ἡ γυνὴ ἐμποδίζεται νὰ διαθέσῃ ὅπως καὶ ἂν βούλεται περὶ τῆς προικὸς της διὰ τὸν μετὰ θάνατον χρόνον καίτοι διὰ μόνης διαθήκης, διότι πᾶσα ἄλλη ἐν τοῖς ζῶσι πράξις περὶ προικὸς διὰ τὸ πρὸς τὸν ἄνδρα ὑπεξουσίον της, εἶναι πρὸς αὐτὴν ἀπηγορευμένον συνεστῶτος τοῦ γάμου ἐὰν ὁμως φυλάξῃ τὰ ὅσα ὑπὲρ τῶν τέκνων καὶ ἄλλων διατάττουν οἱ Νόμοι, ἢ διαληφθεῖσα δωρεὰ δὲν καλύεται παντάπασιν, ἀλλὰ δύναται νὰ παύσῃ ὑπὸ μέμψιν κατὰ μίμησιν τῶν διαθηκῶν, ἐὰν ὁ προικισθεὶς ἀνὴρ ἀμέτρως ἐδωρήσατο, παραβλέψας τὰ πρὸς τὰ τέκνα, ἢ εἰς ἑλλειψίν των, τὰ πρὸς ἄλλους συγγενεῖς καθήκοντα. "Ὅτι, ἂν οἱ Αὐτοκρατορικοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Νόμοι δὲν συγχωροῦν τὴν ἀναστροφὴν ὀλοκλήρου τῆς δωρεᾶς διὰ τὴν ἐπιγέννησιν τέκνων, εἰμὴ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ πρώην διαθέτου/πάτρονος/χαρισαιμένου πάντα τὰ πράγ-

ματα ἢ μέρος αὐτῶν πρὸς τὸν ἀπελεύθερόν του, (Βασίλ. βιβλ. 47.7.2.3.9.) ἐπιτρέπουσιν ὅμως εἰς ὄφελος τῶν ἤδη καὶ τῶν ἔπειτα γεννηθέντων υἱῶν, νὰ ἀποσπασθῇ μέρος ἐκ τῆς δωρεᾶς, ὅσον ἐξαρκεῖ, ἵνα ἐκπληρωθῇ τὸ νόμιμον μερίδιον, τὸ ὁποῖον κατὰ Νόμον ὀφείλει ὁ πατὴρ νὰ καταλείψῃ πρὸς τὰ ἴδια τέκνα, συνιστάμενον εἰς τὸ ἥμισυ, ἢ εἰς τὸ τρίτον τῆς περιουσίας του, καθόσον αὐτὰ εἶναι, ἢ ὄχι, πλείονα τῶν τεσσάρων, καὶ τοῦτο κατ'ἀναλογίαν, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας εἶχε περιουσίας, ὅτι ἔκαμε τὴν δωρεάν, μὴ λογιζομένης οὐδαμῶς τῆς μετὰ ταῦτα αὐξήσεως ἢ μειώσεως αὐτῆς/Βασιλικῶν Βιβλ. 41. Τίτλ. δ! §.3.4.5.6.7.8. καὶ 9 ἢ Νεαρά 118/. "Ὅτι ἂν ὁ Νόμος εἰς τοιαύτην περίπτωσιν δὲν παρεῖχεν εἰς βοήθειαν τῆς Κ. Μοσχοῦς τὴν εἰρημένην θεραπείαν, οὔτε ἤθελε χωρὶς ἀχαριστίας οὔτε κἂν πταισματος μείνει ὀλοτελῶς ἀμέτοχος τῆς τοῦ ἀάππου περιουσίας, ὁπότεν οὗτος, καὶ μετ'ὀλίγον ὁ πατὴρ τῆς ἀπεβίωσαν, καίτοι ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος, καὶ εἰς τὰς ἀγκάλας των γεννηθεῖσα καὶ ἀνατραφεῖσα."Ὅτι ἐπειδὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶχεν ὁ πατὴρ τῆς Κωνσταντίνος Μπάος ὅταν ἐγίνεν ἡ δωρεὰ ἄλλην κατάστασιν, εἰμὴ τὴν προῖκα του, τὴν ὁποίαν ἐδωρήσατο, καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανε χωρὶς ν'ἀφήσῃ ἄλλα τέκνα, εἰμὴ τὴν μοναδικὴν Κ. Μοσχοῦν, ἀνήκει πρὸς αὐτὴν κατὰ Νόμον ἐκ τῆς δωρεᾶς τὸ τρίτον μερίδιον. "Ὅτι καθόσον ἀποβλέπει τὰ μετὰ τὴν δωρεάν παρὰ τοῦ ῥηθέντος Κωνσταντίνου ἀποκτηθέντα ἀγαθὰ κινητὰ τε καὶ ἀκίνητα, αὐτὰ ἀναντιρρήτως ἀνήκουν πρὸς αὐτὴν ὡς νόμιμον αὐτοῦ θυγατέρα καὶ κληρονόμον. "Ὅτι περὶ τῆς νομιμότητος τῆς δωρεᾶς τῆς μὴ ἐμφανισθείσης εἰς τὴν ἀνήκουσαν τοῦ τόπου ἀρχὴν, οὔτε ἄλλως ὑπογραφείσης ὑπὸ μαρτύρων ἢ Ν. Νεαρά τοῦ Λέοντος ἀπαλλάττει τὸν δωρησάμενον τοῦ χρέους τοῦ νὰ ἐμφανίσῃ τὸ ὑπόμνημα τῆς δωρεᾶς, ὁπότεν τὸ γνήσιον αὐτῆς βεβαιούται ὑπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ αὐτοῦ δωρησαμένου. "Ὅθεν διὰ πλειοψηφίας: Τροπολογεῖ τὴν ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου 1825 αἵρετοκρασιακὴν ἀπόφασιν διὰ τὸ τέλος. α.- Νὰ ἔχῃ τὸ κύρος ἡ διαληφθεῖσα δωρεὰ, ἀλλὰ νὰ ἀποσπασθῇ ἐξ αὐτῆς τὸ τρίτον μέρος τῶν κινητῶν καὶ ἀκινήτων πραγμάτων, τὸ ὁποῖον ὡς ἀνήκον τῇ Κ. Μοσχοῦ θυγατρὶ τοῦ δωρησαμένου, θέλει ἐν καιρῷ δέοντι παραδοθῇ πρὸς αὐτήν. β.- Νὰ ἀνήκει ὡσαύτως καὶ νὰ παραδοθῇ πρὸς αὐτήν ὡς κληρονόμον τοῦ πατρός της κάθε ἄλλο πατρικόν κτῆμα, εἴτε κινητόν, εἴτε ἀκίνητον, εὔρεθέν μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ πατρός της εἰς τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ἐκτὸς τῆς εἰρημένης προικὸς. γ.- Νὰ παραδοθῇ εἰς αὐτήν ἡ περιουσία τῆς μητρός της, ὅση ἀποδεικνύεται ἢ θέλει ἀποδειχθῇ ὅτι εὔρεθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρός της, ὅταν ἀπέθανε, καὶ κατεκρατήθη παρὰ τῶν ἀντιδίκων της. δ.- Νὰ εἶναι τὰ μέρη ἀμοιβαίως ἀκαταζήτητα διὰ τὰ τῆς χριστολογίας ἐξοδα. ε.- Τὰ δικαιώματα τῆς ἀποφάσεως θέλουν,

ἀφοῦ ἐκτιμηθῇ ἡ ἀξία τῆς ὑποθέσεως, πληρωθῇ ἀπὸ τὰ μέρη κατ'ἀναλογίαν τοῦ ζητήματος, ὅπερ ἕκαστον ἐνίκησεν.-

Τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1830

ἐν Ἀργεῖ

Ὁ Ἀντιπρόεδρος: Μ. Σικελιανός

(Τ.Σ.) οἱ δικασταί Γ. Πραϊδῆς,

-Ἀναστ. Κατζαίτης

-Ἰωάν. Καραμάνος

-Ἰωάν. Μικέλης

Ὁ προσωρινὸς Γραμματεὺς τοῦ Ἀνεκκλήτου

Γ. Σκοῦφος

ἶσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ τῇ 27 Ὀκτωβρίου 1830 ἐν Ἀργεῖ ὁ φυλάττων τὰ Ἀρχεῖα τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου, πρῶην προσωρινὸς Γραμματεὺς

Γ. Σκοῦφος.

4

Ἐλήφθη τὴν 3: Ἰουλίου 1831

μὲ τὴν ὑπ'ἀρ:698:

Σ.Δ.Βουλ:

ἀρ. II.

1831 Ἰουλίου 2 ἐν Ναυπλίῳ.

Κατὰ συνέπειαν τῆς σημερινῆς πράξεως τοῦ Δικαστηρίου ὑπ'ἀριθ. ἐκδοθείσης ἐπὶ τῆς μεταξύ τοῦ κυρίου Ἀποστόλου Γρυπάρη καὶ Πέτρου Μπάου δίκης, προσκληθέντες καὶ παρουσιασθέντες ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου οἱ διαληφθέντες κύριοι Γρυπάρης καὶ Μπάος.

ἐρωτήθη: κύριος Πέτρος Μπάος.

Πόσα τέκνα εἶχεν ὁ μακαρίτης Ἰωάννης Μπάος.

ἀπόκρ. Ἐξ. ἦτοι τρία ἄρρενα καὶ τρία θήλη ὁμομήτρια καὶ ὁμοπάτρια ἠρωτήθη ὁ ἴδιος

Πότε ὑπανάδρευσαν τὰ τέκνα αὐτά.

ἀπόκρ. Κατὰ τὸ ἔτος 1808 κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ἐνυμφεύθη ὁ μακαρίτης ἀδελφός μου Κωνσταντῖνος.

Διὰ τὴν ἀδελφήν μου Ἑλένην ὑπανδρεύθη ζῶντος τοῦ πατρός μου, ἀλλὰ δὲν ἐνθυμοῦμαι τὴν ἐποχὴν.

Ἐγὼ, ὁδηλαδὴ ὁ ἐξεταζόμενος Πέτρος/ἐνυμφεύθη κατὰ τὸ ἔτος 1818 κατὰ τὰς 27 Ἰανουαρίου.

Ἐπειτα ἀπὸ ἐμὲ ὑπανδρεύθη ἡ ἀδελφή μου Μαρία, ζῶντος τοῦ πατρός μου, μὲ φαίνεται κατὰ τὸ ἔτος 1819:1820.

Ὁ ἀδελφός μου Νικόλαος καὶ ἡ ἀδελφή μου Ὑμεναία, ὑπανδρεύθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός μου.

ἠρωτήθη Κατὰ ποῖον τρόπον ἐπροικοδοτήθησαν οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι.

ἀπόκρ. Ἡ μὲν ἀδελφή μου Ἑλένη ἐπροικοδοτήθη ἀπὸ τὴν οὐσίαν τῆς μητρός μας μὲ τὴν συναίνεσιν τοῦ πατρός μας. Ὁ ἀδελφός μου Κωνσταντῖνος ἐπροικοδοτήθη κατὰ τὸ ἰβεντάριον. Ἐγὼ ἐπροικοδοτήθη ἀπὸ τὸν πατέρα δι' ἰβενταρίου. Ἡ ἀδελφή μου ἐπροικοδοτήθη ἀπὸ τὴν ἀκληρον ἀδελφήν ὀνομαζομένην Μαρίαν. Διὰ τὰς λοιπὰς δύο ἔδωσεν ὁ πατήρ μας ἐξουσίαν εἰς τὴν μητέρα μας καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν μας νὰ ταῖς προικοδοτήσουν καθὼς διέταξεν εἰς τὴν διαθήκην του.

Διὰ ἀδελφόν μου ἐννοῶ τὸν Κωνσταντῖνον ἐν καιρῷ τοῦ γάμου.

ἑρώτ.: Ἐγιναν ἰβεντάρια καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὑπανδρευθέντα τέκνα ζῶντος τοῦ πατρός;

ἀπόκρ. Ἐγιναν τὰ ἰβεντάρια ἀπὸ μόνον τὸν πατέρα ὑπογεγραμμένα.

ἑρώτ.: τὸ ἰβεντάριον τοῦ ἀδελφοῦ σου Κωνσταντῖνου ποῦ εὕρισκετο

ἀπόκρ. Εὐρέθη εἰς τὸ μόνον ἀρχεῖον τοῦ ἀδελφοῦ μου

ἑρώτ.: ἦτον γνωστόν εἰς τὴν μητέρα σας αὐτὸ τὸ ἰβεντάριον

ἀπόκρ. μάλιστα ἦτον γνωστόν

ἑρώτ.: ὁ κύριος Ἀ. Γρυπάρης

ἔχεις νὰ κάμης καμμίαν ἀντίθεσιν εἰς ὅσα εἶπεν ὁ ἀντίδικός σου

ἀπόκρ. Δέν γνωρίζω ἐὰν ὅλη ἡ προῖξ τῆς ἀδελφῆς του Ἑλένης ἦτον ἀπὸ τὴν οὐσίαν τῆς μητρός της ἢ καὶ ἀπὸ ἐκείνην τοῦ πατρός. Περὶ δὲ τῆς ἄλλης ἀδελφῆς Μαρίας καθὰ εἰς τὴν προικοδοθεῖσαν τῆς θείας της ἐπῆρεν καὶ ἐν κτῆμα πατρικόν της.

Ἐρωτήθη: ἐὰν ἔχη νὰ προσθέσῃ ἄλλο τι.

Ἀπεκρίθη ὅχι.

Πέτρος Μπάος Ἐρωτήθησαν ἐὰν ἤξεύρουν γράμματα.

Ἀπόστολος Γρυπάρης Ἀπεκρίθ.: ἤξεύρουν.

ὁ κύριος
οἱ Δικασταί

Πέτρος Μπάος
Ἀπόστολος Γρυπάρης
Πρόεδρος Στάμος Δασκαλόπουλος
Ιωάννης Κωλέτης
Δ. Περούκας
Ἀθανάσιος Λιδωρίκης
Κ.Σ. Χαραλάμπης

(Τ.Σ.) Ὁ γραμματεὺς Σπ. Τυπάλδος

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 23 Ἰουλίου 1831

Ὁ Τόπου ἐπέχοντος

Γραμματεὺς τοῦ Ἀνωτάτου

Σ.Δ. Βουλπιώτης

5

Πρὸς τὴν Διευθυντικὴν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Ἐπιτροπὴν.

Διορισθέντες δι' ἐγγράφου ἐπιταγῆς παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης διὰ νὰ πηγαίνωμεν εἰς Σίφνον καὶ νὰ ἀνοίξωμεν τὰ κιβώτια τοῦ ἀποθανόντος Κωνσταντίνου Πάου καὶ νὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς τὰ ἐμπεριεχόμενα ἐν αὐτοῖς, ἅμα φθάσαντες εἰς Σίφνον τῇ 3: τοῦ τρέχοντος Δεκεμβρίου, ἔχοντες δὲ καὶ ἰδιαιτέραν διαταγὴν πρὸς τὸν Κ. Ἀπόστολον Γρυπάρην εἰστάττουσαν αὐτὸν ὅπως παρευρεθῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἄνοιγμα τοῦ κιβωτίου, ἐδόσαμεν τὴν πρὸς αὐτὸν διαταγὴν, καὶ προσκαλέσαντές τον δὶς ὅπως παρευρεθῇ εἰς τὸ ἄνοιγμα ἐκεῖνο ἐφ' οὗ ἡ διαταγὴ διελάμβανεν δὲν ἠθέλησεν νὰ ἔλθῃ καὶ μὲ ὅλας τὰς παραινέσεις ὅπου ἐκάμαμεν καὶ προσωπικῶς εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ οἰκίαν καὶ ἀντιπροσώπως, προβάλλον αἰτίας τὰς ὁποίας σᾶς προειδοποιήσαμεν παραβάλλοντες δὲ καὶ τὰς ἐν τοῖς κιβωτίοις σφραγίδας τὴν τε Ἑλληνικὴν καὶ Ἀγγλικὴν, εἶδομεν αὐτὰς σῶας καὶ ἀβλαβεῖς. Ἐζητήσαμεν καὶ τὴν ἰδιαιτέραν σφραγίδα τοῦ Κ. Γρυπάρη πολλάκις, ὅπως παραβάλωμεν καὶ αὐτὴν μὲ τὴν ἐν τῷ κιβωτίῳ οὖσαν ἐσφραγισμένην, πλὴν δὲν ἐπῆγεν νὰ τὴν φέρῃ ἢ νὰ τὴν στείλῃ.

Ὅθεν στείλαντες καὶ αὐθις τούτων ὅλων τῶν ἄνω ζητημάτων τὴν περιγραφὴν πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην ἐλάβομεν δευτέραν διαταγὴν, διατάττουσαν ἡμᾶς ὅπως μετακαλέσαντες καὶ αὐθις τὸν εἰρημένον Γρυπάρην, ἐὰν ἐπιμένων δὲν θέλῃ νὰ

παρευρεθῇ, νὰ ἀνοίξωμεν ἡμεῖς μετὰ τῶν ἐφόρων καὶ νὰ ἐκτελέσωμεν τὰς διαταττομένας ἡμῖν ἐξετάσεις. Ὅθεν καὶ ἐποιήσαμεν οὕτω, δηλαδὴ ἀφ' οὗ καὶ αὖθις μετὰ τῶν ἐφόρων ἐξετάσαμεν τὰς σφραγίδας καὶ εὗρομεν αὐτάς σώας καὶ ἀβλαβεῖς, ἀνοίξαντες εὗρομεν ἐν αὐτοῖς διάφορα γράμματα καὶ ἐβαντάρια μόνον, μὲ συμφωνίαν τοῦ πατρός του, τὴν ὁποίαν παρεδέχθη ὁ ἀποθανών, τῶν ὁποίων τὰ ἀντίγραφα ὅλων ἰδοῦ ὅπου τὰ παρουσιάζομεν ὑπ' ὄψιν τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης. Τούτων οὕτως ἐχόντων δὲν ἐλλείψαμεν νὰ κάμωμεν καὶ ἔρευναν περὶ πάντων τῶν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν διατρεξάντων, ὅθεν καὶ ἐκεῖνα ὅπου δι' ἄξιοπιστων μαρτύρων ἐβεβαιώθημεν, εἰς τὰ ἀκόλουθα.

Ἡ Μοσχοῦ αὕτη μείνασα ὀρφανὴ παρὰ τῆς μητρός της, βρέφος ἔτι, οὖσαν, ἐπερίλαβεν αὐτὴν ἡ λαλὰ της Αἰκατερίνα, περιβάλλουσα αὐτὴν μὲ μητρικὴν στοργὴν μέχρι τῆς ἡλικιώσεώς της ἐτῶν 14: εἰς τὸ διάστημα τούτου τοῦ χρόνου δὲν ἐγνώρισεν ἡ ρηθεῖσα Μοσχοῦ τὴν παραμικρὰν ἐνόχλησιν παρὰ τῆς λαλᾶς της ἢ καὶ ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, ὅχι μόνον ἔτι ζῶντος τοῦ πατρός της, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατόν τοῦ πατρός της ἔφυγεν ἀπὸ τὸ τῆς μητρίδος της ὀσπητίον, ὅπου τῆς εἶχαν τὴν κατοικίαν της, καὶ προσηλώθη μὲ τὸν ἐκ μητρός θεῖον της, χωρὶς νὰ ἔχη καμμίαν εὐλογοφανῆ αἰτίαν τοῦ κινήματος τούτου. Τοῦτο μαθὼν ὁ Κ. Πετράκης Πάος, ἀμέσως ἔτρεξε, καὶ προσκαλέσας τὸν τότε Δημογέροντα Κ. Βαλέταν, ἐσφράγισε μὲ τὴν σφραγίδα του καὶ μὲ τὴν ἰδίαν του τὰ κιβώτια τὰ ὁποῖα, τὰ ὁποῖα μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐσφράγισε καὶ ὁ Κ. Γεώργιος Μάτζας μὲ τὴν Γαλλικὴν σφραγίδα του, ὁ δὲ Κ. Πετράκης Πάος δι' ἐγγράφου ἐπιτροπῆς τῆς μητρός του ἐζήτησεν τρεῖς, δι' ἐπιτροπῆς νὰ ἀνοιχθῶσι τὰ κιβώτια καὶ νὰ ἐξοικονομηθῶσι τὰ εἰς τὴν Μοσχοῦ ἀνήκοντα κληρονομικὰ δικαιώματα ἅμα δὲ διὰ νὰ ξεκαθαρισθῶσι τὰ μεταξὺ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἰντερέσα, πλὴν ἐναντιούμενοι οἱ ἐναντίοι, ἔμειναν ἄπρακτοι αἱ τακτικαὶ κινήσεις του σχεδὸν δύο χρόνους σήμερον. Τώρα δὲ τετάρτη ἐπιτροπὴ διορισθεῖσα, ἡμεῖς ἐπὶ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης διορισθέντες ἐκτελέσαμεν ὅσα ἐδῶ βαθμηδὸν περιγράφομεν.

Ἦκούσαμεν προσέτι διὰ τοῦ ἐφόρου καὶ τινων ἄλλων τιμίων ὅτι ὁ Ἰωάννης Πάος καὶ ὁ υἱὸς του ἐκοινοποίησαν τὴν συμφωνίαν ταύτην. Ὅθεν ταῦτα πάντα παρουσιάζομεν πρὸς τὴν σεβαστὴν διευθυντικὴν ἐπιτροπὴν.

τῇ 22 Δεκεμβρίου 1826, Σύρα

Νικ. Βιτάλης

Διον. Κώπας

Βασίλειος Ἀθανασίου

Ἰσὸν ἀπαράλλακτον τῷ πρωτ.

Ἐν ἐλλείψει Γραμματέως τῆς Διευθυντικῆς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Ἐπιτροπῆς (Τ.Σ.)

Δ.Δ. Οἰκονομίδης

Ἰσον ἐξ ἴσου ἐπαρέλαβεν ἐν Ἀργεὶ 18 Φεβρουαρίου 1830 Πέτρος Μπάος

Ἡ Κ. Αἰκατερίνα γυνὴ τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Μπάου μετακαλέσασα τὴν Δημογεροντίαν ταύτην εἰς τὸν οἶκον τῆς ἐμαρτύρησεν ἐνώπιον αὐτῆς ὅτι ἀποκαθίστησι κύριον ἀντιπρόσωπόν τῆς ὡς νὰ ἦτο αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ τὸν υἱὸν τῆς κ. Π. Μπάου εἰς τὸ νὰ διευθετήσῃ ὅλα τὰ ἐντερέσα τοῦ ὁσπητίου τῆς καὶ σὺν τούτοις νὰ ζητήσῃ καὶ παρὰ τοῦ σεβαστοῦ δικαστηρίου ὅλα τὰ κριστολογικὰ αὐτοῦ ἐντερέσα, μένω εὐχαριστημένη εἰς τὰς πράξεις καὶ μεταχειρίσεις αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ μου. Ὅθεν καὶ κατὰ τὴν ἐκ στόματος αἰτήσιν αὐτοῦ δίδομεν τὸ παρὸν ἐνδεικτικὸν ἢ δημογεροντία αὕτη τυπωμένον μὲ τὴν σφραγίδα αὐτοῦ καὶ ἐπιβεβαιωμένον μὲ τὰς τῶν Δημογερόντων ὑπογραφὰς εἰς ἐνδειξιν ὅπου ἀνήκει.

Ἐν Σίφνῳ 27 Νοεμβρίου 1829

Οἱ Δημογ.

(Τ.Σ.) Κ. Μπίζας

N. Βαλέτας

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς ἐν Ναυπλίῳ τῇ 12 Ἰουλίου 1830

Διὰ τοῦ Κυρίου τοῦ εἰς τοῦ Διευθυντηρίου Γραμματέως

(Τ.Σ.)

N. Δραγούμης

Ἰσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ ἐξ ἴσου ἐν Ἀργεὶ Ἰουλίου 17 1830:

Πέτρος Μπάος

Προστίθεται ἡ μεγάλη σφραγὶς τρίτης τάξεως 1 ὀρχ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Ἰουνίου 1849

Ἰωάννης Δρακούλης

6

Ἀρ. 1428

Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Ἡ ἐπὶ τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Παιδείας Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας.

Πρὸς τὴν Δημογεροντίαν τῆς νήσου Σίφνου.

Προλαβόντος διατάχθη ἡ Δημογεροντία αὕτη, κατὰ διάταγμα τῆς Κυβερνήσεως ὑπ'ἀρ: 1043 μὲ δύο ἀλλεπαλλήλους διαδοχὰς τῆς Γραμματείας ταύτης ὑπ'ἀρ: 406, καὶ 468: νὰ ἐνεργήσῃ ἀναντιρρήτως τὴν κατὰ τὸ Ναύπλιον γενομένην

ἀπόφασιν ἐπιτροπῆς τινὸς κατὰ τὸ 1825 περὶ τῆς μεταξὺ Μοσχῶν Κωνσταντίνου Πάο καὶ Πάιδων διαφορᾶς, διότι ἡ ἀπόφασις αὕτη παρατηρηθεῖσα προσεκτικῶς ἐθεωρήθη, καὶ εἶναι τῷ ὄντι δικαία, τακτικὴ καὶ νόμιμος, ὥστε οἱ Κύριοι Πάιδες δὲν ἔχουσι καμμίαν βάσιν νομιμότητος πρὸς ἀναίρεσιν αὐτῆς.

Ἄλλ' ὅ ἐπὶ τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Παιδείας πρώην Γραμματεὺς, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ προσεκτικὰ τὴν ρηθεῖσαν ἀπόφασιν, ἐξέδωκε τὰς διαληφθεῖσας διαταγὰς ἀφηρημένως πῶς καὶ χωρὶς νὰ ἐξηγήσῃ εἰς ταύτας, κατὰ ποῖον τρόπον ἔμελλε νὰ ἐνεργηθῇ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς, ἐπειδὴ εἶν' ἀδύνατον νὰ δοθῇ τέλος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, χωρὶς νὰ διορισθῇ ἐτέρα ἐπιτροπὴ, κατὰ τὰ ἄρθρα Ζ καὶ ια' τῆς πρώτης ἀποφάσεως, ἡ ὁποία νὰ συνίσταται ἀπὸ δύο ἢ τρία ὑποκείμενα ἀμερόληπτα καὶ οὐδέτερα ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν ταύτην, διὰ νὰ ἐξετάσῃ ὅ,τι περιέχεται εἰς τὸ ρηθέν ἄρθρον ια' τῆς ἐν Ναυπλίῳ ἀποφάσεως, καὶ ν' ἀποφασίσῃ περὶ αὐτοῦ.

Ἦδὴ ἐπαρρησιάζοιτο ἐνταῦθα ὁ Κ: Π. Πάος, καὶ διὰ τῆς Γραμματείας τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνέφερεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ κατὰ τὸ Ναύπλιον διαληφθεῖσα ἀπόφασις δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐνεργηθῇ πρὸς τὸ παρόν, διὰ τὴν κατάργησιν τῶν ἐπιτροπῶν, καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν προεκδοθεισῶν διαταγῶν, ἡ Γραμματεία καταδικάζουσα αὐτὸν ὡς φυγόδικον, διέταξε τὴν Δημογεροντίαν ταύτην νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἄνω ρηθεῖσαν ἀπόφασιν, διὰ ταῦτα, ἐξαιτεῖ δυνάμει τῶν καθεστώτων νόμων νὰ μείνῃ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἄχρι τῆς ἀποφάσεως τῶν Δικαστηρίων.

Ἡ Κυβέρνησις, θεωροῦσα ὅτι ἡ αἴτησις τοῦ Κ: Π. Πάο, ἂν καὶ αὐτὸς ἀπαντᾷται λέγων/ ὅτι κατεδικάσθη ὡς φυγόδικος, διότι τοιοῦτον τί δὲν ὑπάρχει εἰς τὰς προλαβούσας διαταγὰς, ἐκτὸς τῆς ἀσαφείας των, καὶ οὔτε ἦτον δυνατόν ποτὲ νὰ ἐκδοθῇ παρομοία διαταγή, ὡς ἀνέφερεν εἰς τὴν Γραμματείαν τῶν Ἐξωτερικῶν, θεωροῦσα αὐτὴν δικαίαν, νὰ ἀναβληθῇ δηλ: ἡ ὑπόθεσις αὕτη μέχρι τῆς ἀποφάσεως τῶν Δικαστηρίων, καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ κατὰ τὸ Ναύπλιον ἐκδοθεῖσα ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἐκτελεσθῇ, ὡς ἄνω εἰρήθη, χωρὶς τὸν διορισμὸν ἐτέρας ἐπιτροπῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σήμερον δὲν ἔμπορεῖ νὰ γίνῃ, διότι τὸ πολίτευμα καταργεῖ τὰς ἐπιτροπὰς. Διὰ τοῦτο ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τῆς καὶ τὴν διαληφθεῖσαν ἀπόφασιν, μετὰ διάταγμα ὑπ' ἀρ: 2682: ἐνέκρινε νὰ εἰδοποιηθῶσιν ἀμφότερα τὰ διαφερόμενα μέρη, διὰ τῆς Δημογεροντίας ταύτης, ὅτι ἐπειδὴ αἱ ἐπιτροπαὶ καταργοῦνται, ἐὰν συγκατατίθενται νὰ δώσωσι τέλος τῆς ὑποθέσεως ταύτης δι' αἰρετοκρισίας, καλῶς, ἄλλως δὲ, ἡ ἀποπεράτωσις, ἢ μᾶλλον ἡ ἐνέργεια τῆς κατὰ τὸ Ναύπλιον ἐκδοθείσης ἀποφάσεως, ἀναβάλλεται ἄχρι τῆς συστάσεως τῶν δικαστηρίων, τὰ ὁποῖα ὅσον οὕτω συστήνονται.

Ἡ γραμματεία κοινοποιῶσα κατὰ χρέος τὴν διαταγὴν ταύτην πρὸς τὴν Δημογεροντίαν, εἶναι εὐελπὶς, ὅτι θέλει ἀκυ(ρῶ)σει τὴν ἐκτέλεσίν της.

Τῇ 22 Νοεμβρίου 1827 ἐν Αἰγίνῃ

Ὁ ἐπὶ τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Παιδείας
Γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας
(Τ.Σ.) Μιχαὴλ Σοῦτσος

ἀρ. 1037: Ἴσον ἀπαράλλακτον τοῦ πρὸς ἡμᾶς παραληφθέντος πρωτοτύπου, καὶ ἐπιστραφέντος τῷ παρρησιάσαντι αὐτὸ, ἀντιγράφου δὲ ἄλλου ληφθέντος κατ'αἴτησιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἡμετέρας πράξεις ὑπὸ τοῦ δοθέντος ὡς ἀνωτέρω ἀριθμὸν καὶ ἐν τίτλῳ Θ σελίς 159. Δίδεται δὲ αὐτῷ τὸ ἴσον τοῦτο παρ'ἡμῶν ἐσφράγιστον καὶ ἐνυπόγραφον:-

Ἐν Σύρῳ τῇ 28 Φεβρουαρίου 1827

Ὁ Δημόσιος ὑπογραφεὺς τῆς νήσου Σύρας
(Τ. Σ.) Σκαρλάτος Μάξιμος.

Ἴσον ἐξ ἴσου ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου

Τῇ 5 Δεκεμβρίου 1827 Σίφνος
ἡ Δημογεροντία Σίφνου

7

Κύριε Α. Γρυπάρη,

Ἀπὸ τὴν ὁποίαν μ'ἀφήσατε ἐκθεσιν, φαίνεται ὅτι ὅλος ὁ ἰσχυρισμὸς παράγεται ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ ἀρσενικοῦ παιδίου Πέτρου, πρὶν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου, ὥστε νὰ λάβῃ χώραν ἡ ἐξέτασις τοῦ ὅρου, εἴτε τοῦ προικοσυμφώνου εἴτε τῆς μεταγενεστέρως γενομένης συνθήκης μεταξύ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ πατρὸς του...

Ἀλλ'ἐκτὸς τῆς νομικῆς ἀρχῆς, καθ'ἣν ὁ δωρήσας ἅπαξ δὲν δύναται ν'ἀνατρέπῃ τὴν δωρεάν (Ἀρμενόπουλ: βιβλ. γ'τίτλ. α'), μεταξύ πατρὸς καὶ ὑπεξουσίου υἱοῦ συμφωνητικὸν δὲν συνίσταται (ἄρθρ. 8, βιβλ: α'τίτλ. θ'τοῦ ἰδίου) καὶ ὡς ἐκ τούτου λογίζεται ἀνίσχυρος πᾶσα γενομένη ἀλλαγὴ δι'αὐτῆς τῆς μεταγενεστέρας συνθήκης εἰς τοὺς ὅρους τοῦ προικοσυμφώνου καὶ μάλιστα τοῦ νόμου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ προῖξ ἐπιστρέφει εἰς τὸν πατέρα ὅστις ἐπροίκισεν, ὅταν ἤθελεν ἀποθάνει ἄτεκνον τὸ προικισθὲν παιδίον (droit de reversion.- Ἀρμενόπ: ἄρθρ. 48, βιβλ: δ'τίτλ: η') - εἶναι δὲ καὶ φανερόν, ὅτι ἀφοῦ ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ γυνὴ τοῦ Κ. Α. Γρυπάρη καὶ ἐγγονὴ τοῦ

Ἰωάννου Βάου, δὲν ἦλθεν ἡ περίστασις ὥστε νὰ χάνῃ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ιδιοκτησίαν τῶν προικισθέντων, καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν ἐπικαρπίαν των, κατὰ τὴν διαληφθεῖσαν συνθήκην.

Τοῦ προικοσυμφώνου αἱ λέξεις εἶναι πρὸς τὸν υἱὸν μας Κωνσταντῖνον, κατὰ τὸν πόθον μας, υἱοὺς καὶ διαδόχους του: αἱ δὲ τῆς μεταγενεστέρας συνθήκης εἶναι ἂν κάμω υἱοὺς = ἂν δὲν ἔχω υἱὸν Βάον: ἀλλ' αὐταὶ δὲν σημαίνουν μόνον ἄρρενα παιδιὰ, ἀλλὰ περιλαμβάνουν καὶ τὰ θήλεα ὡς ἐναργῶς διαγράφει τοῦτο ὁ Ἀρμενόπουλος, ἄρθρ: 3 βιβλ. ε' τίτλ. Γ'. Καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι ἀφίνω τοῦτο εἰς τοὺς υἱοὺς μου, δηλοῖ, καὶ τὰς θυγατέρας, χωρὶς νὰ τὰς ὀνομάσῃ κυριολεκτικῶς, καὶ ἀπλῶς ὅλα τὰ τέκνα, ὅσα ἔχῃ, καὶ τοῦτο κρατεῖ ὄχι μόνον εἰς κληροδοσίας, ἀλλὰ καὶ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο πρᾶγμα, διότι ἡ ἐπικρατεστέρα λέξις υἱοὺς, συμπεριλαμβάνει καὶ τὰς θυγατέρας, ὡς παρακολούθημα. ἄρθ: 5 τίτλ: 3, παράρτημα Β. Εἰς μὲν τὰ ἄλλα ἡ ὀνομασία τοῦ υἱοῦ, περιέχει καὶ τοὺς ἐγγονοὺς εἰς δὲ τὴν ἐπιτροπήν ὄχι. ἄρθρ: 10 καὶ 11: τὸ τίς σημαίνει καὶ ἀρσενικά καὶ θηλυκὰ πρόσωπα, τὰ λεγόμενα περὶ ἀρσενικοῦ προσώπου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λέγονται καὶ περὶ θηλυκῶν.

Εἴτε λοιπὸν διότι, ἀντὶ νὰ εἰπῇ ἂν ἀποθάνῃ χωρὶς υἱοὺς καὶ κληρονόμους, εἶπε μόνον ἂν δὲν κάμῃ υἱοὺς, δὲν ἔχῃ υἱὸν Μπάον: καὶ διότι ἔκαμεν τῷ ὄντι ἀρσενικὸν Μπάον, εἴτε διότι ἔκαμεν, εἶχε καὶ ἔχει τὴν θυγατέρα του γυναῖκα τοῦ Κ. Γρυπάρη, ἥτις εἶναι καὶ υἱὸς Μπάος καὶ διαλαμβάνεται εἰς τὴν λέξιν υἱός. Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι εἶναι ἄχρηστον ὀλοκλήρως νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὴν ἰσχύν καὶ ἐξέτασιν αὐτῆς τῆς μεταγενεστέρας συνθήκης καὶ τῶν ὄρων εἴτε τοῦ προικοσυμφώνου, εἴτε αὐτῆς τῆς συνθήκης, ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἀπέθανεν χωρὶς νὰ κάμῃ καὶ μάλιστα χωρὶς ν' ἀφήνῃ υἱὸν Μπάον, ἀφοῦ ὑπάρχει ἡ γυνὴ τοῦ Γρυπάρη.

Τότε λοιπὸν δὲν ἐφθασεν ἡ περίστασις, καθ' ἣν δύναται νὰ δυσχυρισθῇ ἡ ἐπιστροφή τῶν παρὰ τοῦ πάππου προικισθέντων πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ὑπὲρ τῆς κληρονομίας τοῦ πρώτου, ὥστε νὰ λογίζωνται αὐτὰ τὰ προικοδοτηθέντα πράγματα μέρος τῆς κληρονομίας του.

Ἐπομένως δὲν καταλαμβάνω διατὶ ἦτον ἀναγκαία ἡ λαβοῦσα χώραν διὰ μαρτύρων ἀποδείξεις περὶ ἐθίμων ὅτε μάλιστα ὑποτιθεμένου ὅτι ὁ Πέτρος Μπάος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου καὶ θεῖος τῆς γυναικὸς σας, ἐβλάβη παρ' αὐτῆς τῆς προικὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου, τὸ δικαίωμα αὐτοῦ περιορίζεται εἰς τὸ ν' ἀνατρέψῃ α) τὰ παρὰ τῆς διαθήκης τοῦ Ἰωάννου ἀφεθέντα ὡς κληροδοσίαν β) τὰ προικισθέντα εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, καὶ τοῦτο μόνον ἕως οὗ νὰ λάβῃ τὸν κλῆρον του, δηλαδὴ ἔν μέρους τοῦ ὀλοκλήρου τρίτου τῆς κληρονομίας τοῦ Ἰωάννου, κατὰ τὸν

ἀριθμὸν τῶν παιδίων αὐτοῦ (ἐὰν ἦτο μόνον δύο Πέτρος καὶ Κωνσταντῖνος τὸ ἐν ἡμισυ τοῦ τρίτου μέρους της εἶναι ὁ κλῆρος του) συμπεριλαμβανομένων εἰς αὐτὴν τὴν μερίδα, ὅσα ἔλαβε καὶ ὁ ἴδιος παρὰ τοῦ πατρὸς Ἰωάννου πρὶν τὸν θάνατόν του, ἂν ἔλαβε τῷ ὄντι τίποτε· ἀλλὰ δὲν δύναται ν' ἀνατρέψῃ ὅλην τὴν προίκαν. (Ἀρμενόπουλ: ἀρθρ: 29, βιβλ: 3' τίτλ. η').

Ἐρμούπολις, τὴν 15 Ἰουνίου 1836

Πρόθυμος

Α. Πάλμας

8

Κ.Α. Γρυπάρης

Ἐλαβον καὶ τὸ ἀπὸ 21 λήγοντος γράμμα σας καὶ ἀπαντῶν εἰς αὐτὸ εὐχαρίστως σᾶς ἀναφέρω, ἀφοῦ ἐλήφθη ἡ γνώμη τοῦ Κ. Πάλμα ἀναγνώσαντος καὶ τὴν διαθήκην

α) ὅτι κατὰ τὰς προηγουμένας παρατηρήσεις αἰτινες σᾶς προεστάλησαν, δὲν ὑπάρχει κανεὶς λόγος ὥστε νὰ ἀκυρωθῇ τὸ προικοσύμφωνον τοῦ πεθεροῦ σας.

β) ὅτι τοῦτο ἐννόησε καὶ ὁ ἴδιος Ἰωάννης Μπάος μὴν ἀναφέρων τίποτε περὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ εἰς τὴν διαθήκην του.

γ) ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν της διάταξιν ἡ Αἰκατερίνη γυνὴ τοῦ Ἰω. Μπάου δὲν ἠδύνατο ὡς ἐκ τούτου, νὰ διαθέσῃ πράγματα τὰ ὅποια δὲν εἶχαν μεταβιβασθῇ εἰς τὴν κυριότητά της διὰ τῆς διαθήκης τοῦ Ἰω. Μπάου, αὕτη οὕτε ἠδύνατο καὶ νὰ τὸ κάμῃ ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο.

δ) ὅτι ἡ κ. Αἰκατερίνα δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἔχῃ περισσότερα δικαιώματα ἀπὸ τοῦ ἀνδρα της, καὶ ἐπομένως δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ διαθέσῃ τὰ πράγματα τοῦ προικοσυμφώνου, τόσον πλέον, ὅσον αὐτὸ ἰσχυροποιεῖται ἀπὸ τὰς προεκτεθείσας παρατηρήσεις.

Σᾶς ἀποστέλλω τὰ ὅποια μοῦ ἐπέμψατε ἐγγραφα καὶ σᾶς εὐχομαι καλὴν ἔκθασιν τῆς ὑποθέσεώς σας.

Ἐρμούπολις τῇ 30 Ἰουνίου 1836

Πρόθυμος

Γεώργιος Μεταξᾶς

9

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνος
Ἄριθ. 251

τὸ ἐν Ἀθήναις Δικαστήριον τῶν Ἐφετῶν

Συγκείμενον ἀπὸ τοὺς Δικαστὰς Π. Σ. Ὀμηρίδην, Προεδρεύοντα, ἐξαιρουμένου τοῦ Προέδρου Δ. Γ. Σούτσου, Δρ. Ν. Δρόσον, Χ. Αἰνιάνα, Γ. Μ. Καραμάνον, καὶ ἀπόντος τοῦ Δικαστοῦ Ἰω. Γ. Τυπάλδου, τὸν Πάρεδρον Κ. Σ. Πιτάκην, παρόντων τοῦ Ἀντεισαγγελέως Μ. Μαρίνογλου, καὶ τοῦ ὑπογραμματέως Κ. Ν. Τσακανίκα, ἀναπληροῦντος τὸν ἀπόντα Γραμματέα Γ. Γρυπάρην.

Συνελθὼν εἰς δημοσίαν συνεδρίαν διὰ νὰ δικάσῃ εἰς τρίτον καὶ τελευταῖον βαθμὸν δικαιοδοσίας τὴν ἐξῆς δίκην, μεταξύ τοῦ Πέτρου Μπάου, κατοίκου τῆς Σίφνου, ἐμφανισθέντος, καὶ διορίσαντος εἰς τὸ ἀκροατήριον πληρεξουσίου του τὸν δικηγόρον Α. Πετσάλην, καὶ τῆς Μοσχοῦς θυγατρὸς τοῦ ποτὲ Κωνσταντίνου Μπάου, κατοίκου τῆς αὐτῆς Νήσου, ἐμφανισθείσης διὰ τοῦ συζύγου καὶ ἐπιτρόπου της Ἀποστόλου Γρυπάρη, ὅστις, δυνάμει τῆς πληρεξουσιότητός του, διώρισεν ἐπὶ ἀκροατηρίου πληρεξουσίου τὸν δικηγόρον Σ. Πίληκαν.

Ὑπαρχούσης διαφορᾶς μεταξύ τῆς Μοσχοῦς, θυγατρὸς τοῦ ποτὲ Κ. Μπάου, καὶ συζύγου τοῦ Ἀποστόλου Γρυπάρη ἐξ ἑνός, καὶ τοῦ Πέτρου Μπάου, καὶ τινων συγγενῶν τῆς ῥηθείσης Μοσχοῦς ἐξ ἄλλου μέρους, περὶ τῆς κληρονομίας τῆς περιουσίας τοῦ μνημονευθέντος ποτὲ Κ. Μπάου, μία εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ διορισθεῖσα ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Δικαίου ἐδίκασε τὴν διαληφθεῖσαν διαφορὰν, καὶ διὰ τῆς ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου 1825 ἀποφάσεώς της, ἀπεφάσισε τὰ ἐξῆς. «Ἐρευνήσαντες λοιπὸν ἀκριβῶς τὰ ἔγγραφα τῶν ἀντιφερομένων δύο μερῶν, καὶ ἀκούσαντες μετὰ προσοχῆς ὅσα προφορικῶς μᾶς εἶπον, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τοὺς ἀναγνωρισθέντας ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμῶν Συντάγματι Βυζαντινοὺς Νόμους, ἀμερολήπτως ἀποφασίζομεν καὶ ἀναφέρομεν εἰς τὸ ἔξοχον ὕπουργεῖον τὰ ἐφεξῆς Αον.- Ὁ Κ. Π. Μπάου δὲν ἠρνήθη ὅτι ἡ Κ. Μοσχοῦ εἶναι θυγάτηρ γνήσιος καὶ κληρονόμος τοῦ ἀποθανόντος πατρὸς της· δικαίως λοιπὸν ἐζήτησε κατὰ τὴν ἀναφορὰν (Α) διὰ τοῦ ἐπιτρόπου της δίδοντος τὰς πληρεξουσιότητας (ΒΓ) τὴν πατρικὴν της κληρονομίαν, ἡ ὁποία κρίνομεν ὅτι πρέπει νὰ τῇ ἀποδοθῇ Βον.- εἰς τὴν ἐξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου Σελ. 57 Βιβλ. Α. Τίτλ. ΙΒ.- βλέπομεν οἱ ἀνήλικοι ἕως εἰς τοὺς 13 χρόνους λέγονται τὰ ἀρσενικά, τὰ δὲ θηλυκὰ ἕως εἰς τοὺς 12, καὶ ἕως τότε κυβερνοῦνται ἀπὸ ἐπιτρόπους, ἡ δὲ Κ. Μοσχοῦ εἶναι μεταξύ 14 καὶ 15 ἐτῶν

ήλικίας ως οι διαφερόμενοι όμολογούν· άρα είναι εις νόμιμον ήλικίαν δικαίως λοιπόν έζήτησε και κατά τούτον τόν λόγον τήν πατρικήν της κληρονομίαν. Γον.- Ή Κ. Μοσχού μή λαβοῦσα τήν πατρικήν της κληρονομίαν από τούς προς πατρός συγγενείς, έζήτησε δι'άναφοράς από τούς Δημογέροντας τής Νήσου Σίφνου τήν έξιστόρησιν και μαρτυρίαν τής διαφιλονεικουμένης κληρονομίας της, τήν όποιαν και έλαβεν από έπτά Δημογέροντας, ών αι ύπογραφαι έπεκυρώθησαν από τόν Έπαρχειον Σίφνου, Μήλου και Κιμήλου, ως φαίνεται εις τόν (Δ). Από αύτην λοιπόν τήν άξιόπιστον μαρτυρίαν και έξιστόρησιν βλέπομεν ότι ή Κ. Μοσχού δέν έκαμε ζητήματα, μήτ'άλογα, μήτε παράνομα, μήτε με τρόπον καθαπτικόν, δι'όν οι έναντίον της τήν κατηγοροῦν άρα δέν είναι δεκτική ένοχοποιήσεως διά το κίνημά της, μήτε διά τόν τρόπον τούτον. Δον.- Διά τόν αντίγραφον του προικοσυμφώνου (ε) μή όντος θεβαιωμένου από τινα, είμεθα εις άμφιβολίαν άν είναι γνήσιον. Πίστις δέ πλήρης πρέπει νά δοθῇ μόνον εις τόν πρωτόγραφον δημόσιον προικοσύμφωνον, γενόμενον από τόν προς πατρός πάππον τής Μοσχούς, και τόν όποιον κατά τήν όμολογίαν των διαφερομένων εύρίσκεται εις τόν έσφραγισμένον σκρίνιον του πατρός τής Μοσχούς και κατά τόν Άρμενόπουλον Σελ. 266 Βιβλ. Ε'Τίτλ. Ζ'λέγοντα, άν αποθάνῃ πάππος και αφήσῃ υίους και έγγόνους από άλλον υίόν όπου απέθανε, σεβαίνουσι οι έγγονοι εις τόν πρόσωπον του πατρός αυτών με τόν υίόν του, τούτέστι τόν θεϊόν τους, και κληρονομούν τόν πάππον, και λαμβάνουσι εις τήν έμελλε νά λάβῃ ο πατέρας του, καν άρσενες είναι και θήλειες, είτε ύπεξούσιοι, είτε αυτεξούσιοι, ή Μοσχού γίνεται κληρονόμος του πάππου της, και ουδεις δύναται νά τής αφαιρέσῃ τόν δικαίωμα. Διά τούτο και ήμεεις κρίνομεν νά λάβῃ τήν αύτην κληρονομίαν της, ἥν ο πάππος της έπροίκισεν τόν πατέρα της με τόν ειρηνέμενον άρχέτυπον προικοσύμφωνον, τόν όποιον συνεφώνησε με τόν συμπένθερό της, λέγομεν. Ή Μοσχού είναι αφήλιξ και επιτρόπων δέν χρήζει χρείαν δ'έχει ενός φροντιστοῦ (procurator) και κατά τόν Άρμενόπουλον, εκείνος όπου είναι σιμότερα συγγενής εις βαθμούς, εκείνος γίνεται και επιτροπος. Είναι ως δῆλον ο άνήρ της ο σιμότερος συγγενής οὔτος λοιπόν πρέπει νά λάβῃ τήν φροντίδα τής πατρικής της κληρονομίας, και ουδεις άλλος, εκτός εάν έχῃ ελαττώματα νόμιμα, διά τά όποια ας λάβῃ τήν φροντίδα ή εν Σίφνω Διοίκησις νά εξετάσῃ μετά τής διορισθησομένης Έπιτροπῆς. Έξιχνιάσαντες δέ εν ελάττωμα τοιοῦτον, τότε αυτοί δύνανται άντ'αυτοῦ νά καταστήσωσι φροντιστάς έπεικεις ένα ή δύο. Εις τόν τρίτον ζήτημα νά θεωρηθῇ άν ο Άρχιερεύς καλώς ποιων έδωκε τήν άδειαν τής στεφανώσεως τής Μοσχούς, ενῶ ή οικογένεια Μπαίδων άντέτεινεν, ο επικρατών νόμος μάς λέγει Σελ. 208 Βιβλ. Γ. Τίτλ. Δ' «Ή όρφανή δύναται νά

ὕπανδρευθῇ μὲ ὅποιον θέλει καὶ ὅταν θέλῃ, διότι ἡ κυβέρνησις τῶν πραγμάτων μόνον εἶναι εἰς τὸ θέλημα τοῦ ἐπιτρόπου, καὶ ὅχι ὁ γάμος ὥστε ἡ συμφωνία τοῦ ἐπιτρόπου χρειάζεται εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων της, καὶ εἶναι χρεώστης νὰ τὴν προικίσῃ καὶ νὰ κάμῃ καὶ τὰ ἐξοδα τοῦ γάμου της. Ἄρα ὁ Ἀρχιερεὺς δὲν ἔκαμ'ε τι ἄνομον. Εἰς τὸ Δον. ζήτημα ν' ἀποφασισθῇ τὸ νόμιμον δίκαιον τῆς τροφῆς τῆς χήρας, δευτέρας συζύγου τοῦ πατρὸς τῆς Μοσχοῦς ἐκ τῆς περιουσίας του, ἐξ ἧς νὰ οἰκονομηθῶσι καὶ τὰ ψυχικά του, λέγομεν, ὅτι αὕτη ἡ χήρα ἄς διευθυνθῇ εἰς τὴν διορισθησομένην ἐπιτροπὴν, καὶ ἄς ζητήσῃ τὸ δίκαιόν της κατὰ νόμον διὰ δὲ τὰ ψυχικά τοῦ πατρὸς τῆς Μοσχοῦς νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἀπὸ τὴν θυγατέρα του Μοσχοῦν δύναται νὰ πονέσῃ τὸν πατέρα της καὶ τὴν ψυχὴν του περισσότερον. Αὕτῃ λοιπὸν ἔχει χρέος νὰ κάμῃ τὰ ψυχικά τοῦ πατρὸς της. Εἰς τὸ ἐζήτημα ζητεῖ ἡ οἰκογένεια Μπαίδων τὴν ἀποζημίωσιν καὶ ἱκανοποίησιν, τὴν ὁποίαν ὅμως, ἡμεῖς δὲν κρίνομεν δικαίαν, διότι ἡ Κ. Μοσχοῦ ἔκαμε ζήτημα καὶ νόμιμον καὶ εὐσχημον. - *Θον.*- Διὰ τὴν ἐπιτροπείαν (ἀριθ. 2) μὲ τὴν ὁποίαν ἀντικαθιστᾷ ἡ μάμμη τοὺς τῆς Μοσχοῦς ἐπιτρόπους τὸν Ἐκλαμπρότατον Λούην Βρέστη, καὶ τὸν υἱὸν της Κ. Μπάου εἰς τὸ νὰ διευθύνωσι τὴν πατρικὴν κληρονομίαν τῆς Μοσχοῦς, λέγομεν ὅτι ἡ ἐπιτροπεία αὕτη δὲν ἔχει τὸν τόπον της δι' ἃ δικαιώματα εἴπομεν ἀνωτέρω. *Θον.*- Εἰς τὸ ἡμερολόγιον (ἀριθ. 3) ὁ Κ. Π. Μπάου, λέγει ὁ ἴδιος ὅτι ἡ μάμμη τῆς Μοσχοῦς πρέπει νὰ ἐπιτροπεύσῃ τὴν Μοσχοῦν οὕσαν ἔτι ἀνήλικον, ἔνθα ἀναφέρει καὶ τὸν παρὰ του. *Εον.*- Διὰ τὴν ἐπιτροπείαν (5) ἣν ἔκαμεν ἡ Κ. Μοσχοῦ δι' ἧς ἀντικαθιστᾷ τὸν πρὸς μητρὸς θεῖον της Κ. Γ. Μάτσαν Ἐπιτρόπον εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὴν πατρικὴν της κληρονομίαν, κρίνομεν ὅτι εἶναι δικαία, διότι ἀφῆλιξ οὕσα ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ κάμῃ ἐπιτρόπον κατὰ τὸν Ἀρμενόπουλον Σελ. 305. Βιβλ. ε' Τίτλ. ια' «ἐκεῖνος ὁποῦ εἶναι σιμότερα συγγενὴς εἰς βαθμοὺς ἐκεῖνος γίνεται ἐπίτροπος». Ἡ πρὸς πατρὸς μάμμη της ὡς δῆλον εἶναι σιμότερος βαθμὸς ἀλλὰ ὁ ἴδιος Σελ. 306. Βιβλ. ε' Τίτλ. ια' λέγει, «εἵτις ἔχει ἔνοχον τὸν νέον ἢ τὰ πράγματά του, ὁ τοιοῦτος παντελῶς νὰ μὴ σεβαίνῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων ἂν καὶ τὸν κραίνῃ ὁ νόμος, διότι διὰ λόγου του δὲν ἤθελε κάμῃ ὁ τοιοῦτος ἂν λάβῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τοῦ νέου, καὶ τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων του. Διὸ γράφομεν καὶ νομοθετοῦμεν ἐννόμως, ὅτι ἀνίσως ἐκεῖνος ὁποῦ γένει κηδεμῶν μήπως ἢ κἀνένα γραμματίον κλέψῃ, ἢ ἄλλας ἀποδείξεις ὁποῦ θέλουν εἶσθαι τὰς ἀφανίσει τοῦ νέου, καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ δὲν θέλει γένει εἰς ὠφέλειαν, ἀλλὰ εἰς βλάβην τῶν πραγμάτων του». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ Κ. Μοσχοῦ ἰδοῦσα ὅτι οἱ πρὸς πατρὸς συγγενεῖς της θέλουν νὰ σμικρύνουσι τὴν πατρικὴν της περιουσίαν, καὶ λαβοῦσα ὑποψίαν καταχρήσεώς τινος, κατὰ τὴν ἐγγραφὸν μαρτυρίαν τῶν Δημογερόντων, ἔκαμε δικαίως

τόν πρὸς μητρός θεῖον της Κ. Γ. Μάτσαν ἐπίτροπον, καὶ κατέφυγεν εἰς αὐτόν, δὲν δύναται κατὰ ταῦτα νὰ κατηγορηθῇ. ΣΤον- Ὁ Κ. Γ. Μάτσας, ἐπίτροπος ὢν της Κ. Μοσχούς, νομίμως ἐζήτησεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὸ (στ) δι' ἀναφορᾶς του πρὸς τὸν Εὐγενέστατον. Κ. Ι. Πανόριον, Τοποτηρητὴν της Διοικήσεως Σίφνου τὴν πατρικὴν της περιουσίαν ἀπὸ τὴν μάμμην καὶ τοὺς πρὸς πατρός θεῖους της. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μάμμη τροπολογουμένη, ὡς φαίνεται εἰς τὸ ἐγγράφον (Ζ) τὴν ἡρνήθη, οὗτος δ' ἐσφράγισε τὸ σκρίνιον μετὰ τὴν τοῦ Γαλλικοῦ Ἀντιπροξένου σφραγίδα, διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἔνοχος κατηγορίας. Ζον.- Εἰς τὴν ἀναφορὰν (ἀρ. 1) τοῦ Π. Μπάου, δι' ἧς οὗτος ζητεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν πέντε ζητήματα, λέγομεν εἰς τὸ πρῶτον ζήτημά του. Εἶναι πᾶσα ἀνάγκη νὰ συστήσῃ ἡ Σ. Διοίκησις μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ δύο ἢ τρία ὑποκείμενα οὐδέτερα καὶ ἀμερόληπτα ἀμφοτέρων τῶν οἰκογενειῶν, ὡς θέλομεν κατωτέρω περὶ αὐτῆς ἐξηγηθῇ. Εἰς τὸ Βον ζήτημά του νὰ διορισθῇ ἐπιτροπή, ἥτις, ὡς λέγει, νὰ ἐπιτροπεύσῃ τὴν πατρικὴν της Μοσχούς κληρονομίαν, ἕως εἰς τὸν καιρὸν της ἡλικιώσεως γράφον της Ἐξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου Βιβλ. Ε. Τίτλ. ια. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν καὶ πάλιν ὅτι ἡ Μοσχὸς οὕσα *ὄχι ἀνήλιξ ἀλλ' ἀφῆλιξ*, δὲν χρήζει ἐπιτρόπου, ἀλλὰ φροντιστοῦ, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ ὅτι της Μοσχούς οὔσης προσέτι ὑπανδρευμένης μετὰ τὸν Κ. Α. Γρυπάρην, εἶναι δίκαιον νὰ λάβῃ τὴν φροντίδα περὶ της περιουσίας της, ὡς καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ Ζ' ἐλέχθη ὁ ἀνὴρ της, ὡς πλησιέστερος αὐτῆς συγγενῆς, ἐξαιρούμενος μόνον ἀπὸ τὸ δικαίωμα τοῦτο δι' ἐλαττώματά τινα νόμιμα ἐὰν ἔχῃ. Ὁ Κ. Π. Μπάου παραπονῆται εἰς αὐτὸ ὅτι ἡ Μοσχὸς ὑπανδρεύθη εἰς τὸ πένθιμον τοῦ πατρός της διάστημα. Ἡ Ἐξαβίβλος τοῦ Ἀρμενοπούλου Σελ. 208 Βιβλ. Γ. Τίτλ. Δ'. δὲν ἐμποδίζει τὸν γάμον, λέγουσα, «Τὰ πένθη τῶν γονέων δὲν ἐμποδίζουν τοὺς γάμους» λέγει δὲ προσέτι ὁ αὐτὸς εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ὅτι καθ' ἃς πληροφορίας ἔλαβεν ἀπὸ σημαντικὰ ὑποκείμενα, ὁ Κ. Α. Γρυπάρης ἐχάρισεν ἐγγράφως εἰς τοὺς Μάτσειδες 6000 γρόσια, τὰ ὅποια ἐχρεωστοῦσεν εἰς τὸν μακαρίτην πατέρα της Μοσχούς ἢ τούτων οἰκογένεια, κάμων πρὸς τούτοις εἰς αὐτοὺς καὶ μίαν χρεωστικὴν ὁμολογίαν δι' ἄλλας ἑξ χιλιάδας γρόσια ἐὰν ἤθελε λάβει τὴν Μοσχὸν εἰς γυναῖκα. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι κατὰ νόμον ἡ Μοσχὸς ἂν ἢ κατηγορία αὕτη εἶναι θεδαία, δύναται κάθε καιρὸν νὰ λάβῃ τὸ ἰδικόν της ἀπὸ τὸν κρατοῦντα αὐτὸ, διότι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς δὲν ἔχει κάμμειαν νόμιμον ἐξουσίαν τοῦ νὰ ἀποξενώσῃ τὴν περιουσίαν της γυναικὸς του. α.- Εἶναι δ' ἀνάγκης ὡς ἐν τῷ παραγράφῳ Ζ' ἀνεφέρθη νὰ διορισθῇ ἡ ἀνωτέρω Ἐπιτροπὴ παρὰ της Σ. Διοικήσεως, ἡ ὅποια ν' ἀνοίξῃ τὸ ἐσφραγισμένον σκρίνιον, καὶ νὰ διαχωρίσῃ ὅλην τὴν πατρικὴν κληρονομίαν της Μοσχούς ἀπὸ τὴν περιουσίαν της οἰκογενείας Μπαίδων, καθὼς διαλαμβάνη τὸ ἀρχέτυπον τοῦ δημοσίου προικοσυμφώνου εὐρι-

σκομένου ἐν αὐτῷ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ. Εἰς τὸ ἄνοιγμα τοῦτο χρεωστοῦν νὰ παρευρεθῶσι καὶ τὰ δύο διαφερόμενα μέρη ἢ προσωπικῶς ἢ ἀντιπροσώπως, καὶ νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἐπιτροπὴν ὁ καθεὶς τὸ δίκαιόν του, τὸ ὁποῖον θέλει κρίνει καὶ ἀποφασίσαι ἡ ἰδίᾳ. - Ἐὰν δὲ ἤθελεν εὔρεθῇ κἀνέν ἰδιαιτέρον συμφωνητικὸν τοῦ πατρὸς τῆς Μοσχοῦς μὲ τὸν πάππον, τοῦτο θέλει εἶναι ἄκυρον, διότι ἡ Ἐξάβιβλος τοῦ Ἀρμενοπούλου Σελ. 53. ὁ Α. Τίτλ. Θ'. λέγει, «τὰ παράνομα σύμφωνα δὲν ἔχουν κάμμίαν βεβαίωσιν. Ὁ πάππος τῆς Μοσχοῦς ἦτον ἐλεύθερος ἐν τῷ συμφωνεῖν τὴν προῖκα τοῦ υἱοῦ του μετὰ τοῦ συμπεθέρου του, νὰ τὸν προικίσῃ καὶ χαρίσῃ ὅ,τι ἤθελε, καὶ μὲ ὁποῖαν συμφωνίαν ἐπρόκρινε συμφερωτέραν· εἰδὲ εἰς τὸ μετέπειτα ἔκαμε κάμμίαν συμφωνίαν μὲ τὸν υἱόν του ὑποχρεώουσαν αὐτὸν νὰ δώσῃ ὀπίσω μέρος τῆς χαρισθείσης προικὸς του, ἡ τοιαύτη ἰδιαιτέρα συμφωνία εἶν' ἄκυρος καὶ παράνομος κατὰ τὴν ἐξάβιβλον τοῦ Ἀρμενοπούλου Σελ. 59. Βιβλ. Α'. Τίτλ. 1Β. λέγουσαν «ἐκεῖνο ὁποῦ νὰ χαρίσῃ ὁ πατὴρ εἰς υἱόν του αὐτεξούσιον ἀφῆλικά, οὐδὲ με τὸ θέλημα τοῦ ἀφῆλικος δύναται ὁ πατὴρ πλέον νὰ τὸ χαρίσῃ ἄλλου τινός». Ἡ αὐτὴ ἐπιτροπὴ νὰ δύναται οἰκοθεν νὰ διαλύσῃ καὶ ἀποφασίσῃ πᾶσαν διαφορὰν γινομένην περὶ ἰδιοκτητοῦ τινός πράγματος ἢ χρέους τοῦ πατρὸς τῆς Μοσχοῦς. Εἰς τὴν ἰδίαν Ἐπιτροπὴν ἃς διευθυνθῇ καὶ τὸ ἐν τῇ ἐνταῦθα γενικῇ Ἀστυνομίᾳ ἐσφραγισμένον κιβώτιον τοῦ πατρὸς τῆς Μοσχοῦς διὰ νὰ ἀνοιχθῇ καὶ αὐτὸ καθ' ὃν τρόπον καὶ τὸ ἐν Σίφνῳ εὑρισκόμενον. Προσέτι αὐτὴ ἡ Ἐπιτροπὴ πρῶτον νὰ προσδιορίσῃ τὴν πληρωμὴν τοῦ χρέους, ἐὰν ἔχῃ τοῦ ἀποθανόντος πατρὸς τῆς Μοσχοῦς, ἀφοῦ διαχωρίσῃ τὴν πατρικὴν ταύτης κληρονομίαν, νὰ κάμῃ διὰ τὰ μένοντα μίαν καταγραφὴν, καὶ νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Μοσχοῦ. Ἐπειτα νὰ καταγράψῃ καὶ τὴν μητρικὴν τῆς Μοσχοῦς περιουσίαν, καὶ νὰ ἐρευνήσῃ ἐνταυτῷ ἂν ἔγινε κάμμία κατάχρησις τῆς αὐτῆς κληρονομίας, ὡς λέγει ὁ Κ. Π. Μπάου εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του. Καὶ ἂν ἤθελεν εὔρεθῇ τῷ ὄντι κατάχρησις, νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν κρατοῦντα τὰ καταχρηστικῶς δοθέντα πράγματα τῆς Μοσχοῦς, καὶ ἀφοῦ κάμῃ τὴν καταγραφὴν καὶ αὐτῶν νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἰδίαν. Τὰ δὲ ἔγγραφα αὐτῶν τῶν καταγραφῶν νὰ δοθῶσι εἰς τὸ αὐτόθι Ἐπαρχεῖον, διὰ φύλαξιν τῶν ὁποίων ἀντίγραφον βεβαιωμένον καὶ μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ Ἐπαρχείου νὰ δοθῇ εἰς τὰς χεῖρας τῆς Μοσχοῦς, διὰ νὰ εἶναι γνωστόν ἐν παντί καιρῷ καὶ Κριτηρίῳ. Ὁ Π. Μπάος ἐπίτροπος τῆς μητρὸς τοῦ Αἰκατερίνης Μπάου ἐξεκάλεσεν ἐν μέρει τὴν μνημονευθεῖσαν ἀπόφασιν ἐνώπιον τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου διὰ τῆς ἀπὸ 15 Φεβρουαρίου 1830 ἀναφορᾶς του, διὰ τῆς ὁποίας ἐξέθεσε τὰ ἑξῆς. «Οἱ γονεῖς μου ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν ἀποθανόντα ἀδελφόν μου Κωνσταντῖνον Μπάον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ γάμου του τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα εἰς τὸ ἐπισυναπτό-

μενον σύμφωνον(ὕπὸ στοιχ. Β'.) ὑπὸ τὴν ἐν αὐτῇ αἵρεσιν (conditio). Ὁ εἰρημένος ἀδελφός μου παραδεχθεὶς τὸ σύμφωνον αὐτὸ (κατὰ τὸ ὑπὸ στοιχ. Γ.) ἔγγραφον, ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ αἵρεσις. Προαποθανούσης τῆς γυναικὸς του ἄφησε ἐν παιδίον κόρην ἀνήλικον, τῆς ὁποίας ἡ μήτηρ μου ἔγινε νόμιμος ἐπίτροπος, λαμβάνουσα συμβοηθοὺς τὸν ὑπογεγραμμένον, καὶ τὸν ἐν Μήλῳ Γαλλικὸν Ἀντιπρόξενον Κ. Λούην Βρέστ. Ἡ εἰρημένη κόρη περιθαλφθεῖσα ἐκ νηπιότητος ἀπὸ τὴν μητέρα μου, ἠρπάχθη εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν δεκατεσσάρων χρόνων ἀπὸ τοὺς ἐκ μητρὸς συγγενεῖς (ἀσπόνδους ἐχθροὺς τῆς οἰκογενείας μας) καὶ ὑπανδρεύθη ἐναντίον τῆς θελήσεως τῆς ἐπιτρόπου καὶ τῶν λοιπῶν ἐκ πατρὸς συγγενῶν, πέντε μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τῆς. Ὁ σύζυγός τῆς εὐθὺς μετὰ τὸν γάμον ἐκυρίευσεν τὴν μητρικὴν καὶ τὴν φαινομένην πατρικὴν περιουσίαν τῆς, τὴν ὁποίαν ἔκτοτε κατακρατεῖ. Ἡ εἰρημένη κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀνδρὸς τῆς καὶ τῶν ἐκ μητρὸς συγγενῶν μὴ εὐχαριστουμένη εἰς τὴν περιουσίαν αὐτὴν, ἐκίνησεν εἰς τὰ 1825 ἀγωγὴν κατὰ τῆς μητρὸς μου, ἀπαιτοῦσα ὡς μοναδικὴ κληρονόμος τοῦ πατρὸς τῆς, τὰ διαλαμβανόμενα εἰς τὸ ἄνω εἰρημένον σύμφωνον, τὰ ὁποῖα ὁ πατὴρ τῆς δὲν εἶχε παραλάβει ποτὲ. Κατὰ συνέπειαν τῆς ἀγωγῆς αὐτῆς ἐδιορίσθη ἐν Ναυπλίῳ Ἐπιτροπὴ Δικαστικὴ, ἥτις ἐξέδωκε τὴν ἀπόφασιν τῆς ὁποίας ἐπισυνάπτεται ἀντίγραφον ὑπὸ στοιχ. Δ'. Ἐπειδὴ ἡ ἐνάγουσα εἶχε διασχυρισθῇ ὅτι ὑπῆρχε εἰς τὰ ἐσφραγισμένα κιβώτια τοῦ πατρὸς τῆς δημόσιον σύμφωνον ἀναιρετικὸν τοῦ ἀναφερομένου, τοῦ ὑπὸ αἵρεσιν συμφώνου, τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον τῆς ἀποφάσεως διατάττει νὰ διορισθῇ ἄλλη ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἐρευνήσῃ εἰς παρουσίαν τῶν διαφερομένων μερῶν τὰ ἀναφερόμενα κιβώτια. Ἡ δευτέρα ἐπιτροπὴ αὕτη ἐδιορίσθη, καὶ ἀνέφερε κατὰ τὸ ὑπὸ στοιχ. Ε'. ἔγγραφόν τῆς ἐκβασιν ἐρεύνης. Ἀκολούθως ἡ εἰρημένη ἀπόφασις πρέπει νὰ θεωρῇται ὡς δικάσασα ὀριστικῶς, ὅτι τὸ ἀμφισβητούμενον σύμφωνον ἦτον τῶντι ὑπὸ αἵρεσιν, καὶ ὅτι ἡ αἵρεσις αὕτη δὲν ἐπληρώθη. Δυνάμει τῆς υπ'ἀριθ. 849 ἐπιστολῆς τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὸ Ἀνέκκλητον, ἐκκαλῶν κατὰ μέρος τὴν εἰρημένην ἀπόφασιν, ἀπαιτῶ κατὰ τὸ παρὸν τὰ ἐξῆς ἀπαιτηθέντα ἀπὸ ἐμὲ εἰς τὴν προηγουμένην διαδικασίαν, καὶ ἀπορρίφθέντα εἰς τὴν ἀπόφασιν. α.- Νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν διοίκησιν οὗτινος ἀνήκει ἡ παρανόμως κατακρατούμενη μητρικὴ καὶ πατρικὴ περιουσία τῆς εἰρημένης ἀφ'ἡλικος μὲ πᾶν ἐπακόλουθον, ἕως νὰ φθάσῃ ἡ ἀφῆλιξ εἰς νόμου ἡλικίαν. β.- Νὰ πληρωθοῦν εἰς τὴν μητέρα μου ὅθεν ἀνήκει αἱ ζημίαι καὶ τὰ ἐξοδὰ τῆς καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα προῆλθον ἐκ τῆς ἀγωγῆς αὐτῆς, καὶ τῆς μετέπειτα παρακοῆς τῆς ἐναγούσης εἰς τὰς περὶ ἐκτελέσεως διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ Α. Γρυπάρης διὰ τῆς πρὸς τὸ διαληφθὲν Κριτήριον ἀπὸ 20 Μαρτίου ἀναφορᾶς του ἐξέθεσεν εἰς ἀπάντησιν τὰ ἐξῆς.

«Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνθήειαν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ὅπου καὶ οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες προικίζονται ὅταν νυμφεύονται, ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος Μπάος κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ γάμου του μετὰ τῆς Κ. Ρηνάκης θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Π. Μάτσα, ἐπροικίσθη ἀπὸ τοὺς γονεῖς του μὲ τὰ διαλαμβανόμενα εἰς τὸ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσύμφωνον ἀντικείμενα. Ἐκ τούτων καθὼς ἐμφαίνεται ἀπὸ τὸ ῥηθέν προικοσύμφωνον τὰ μὲν ἐδόθησαν εὐθὺς εἰς αὐτὸν ὑπὸ διαλυτικὴν αἵρεσιν (sous condition resolutoire) τὰ δὲ ὑπεσχέθησαν νὰ δοθοῦν μετὰ τὸν θάνατον τῶν προικιζόντων ὑπὸ ἀνηρτημένην αἵρεσιν (sous condition). Καὶ αἱ δύο αἱρέσεις συνίσταντο εἰς τοῦτο· ἡ μὲν διαλυτικὴ ἂν δὲν ἔχουν υἱοὶ καὶ διάδοχοι ἀπὸ τὴν σύζευξίν του μὲ τὴν Ρηνάκην, νὰ ἐπιστραφοῦν ὀπίσω μετὰ τὸν θάνατόν του τὰ ὅποια ἤδη τὸν εἶχον δοθῇ, ἡ δὲ ἀνηρτημένη, ἂν γεννηθοῦν υἱοὶ καὶ διάδοχοι νὰ μὴν ἐπιστραφοῦν τὰ ἤδη δοθέντα, ὡς νὰ δοθοῦν πρὸς τούτοις μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων τὰ ὑποσχεθέντα παρ' αὐτῶν (εἰς τὰ συναλλάγματα ὁ καθεὶς λογίζεται ἀπὸ τὸν νόμον ὅτι ὑπόσχεται ἢ ὑποχρεώνει τὸν ἑαυτὸν του καὶ τοὺς ἀπογόνους). Αἱ ῥηθεῖσαι αἱρέσεις ἐπληρώθησαν ἀκριβέστατα, καὶ αἱ ἐναντίον ἀξιώσεις τοῦ Κ. Π. Μπάου στηρίζονται εἰς σαθροτάτας καὶ παραλόγους βάσεις, ἥ διὰ νὰ εἶπω καλύτερα, εἶναι ὀλότελα παράνομοι. Ὁ ποτὲ Κωνσταντῖνος Μπάος ἐγέννησεν ἀπὸ τὴν σύζευξίν του μὲ τὴν Ῥηνάκην τὴν Μοσχοῦ, τῆς ὁποίας εἶμαι σύζυγος καὶ ἐπίτροπος. Ἀλλ' ὁ Κ. Π. Μπάος ἀξιώνει, ὅτι αὕτη, ὡς θυγάτηρ, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κληρονομήσῃ, καὶ ὅτι εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προικοσυμφώνου υἱοὶ καὶ διάδοχοι δὲν συμπεριλαμβάνονται αἱ κόραι· οὕτως τὸ ἐξήγησεν ἡ νομικὴ κεφαλὴ του τυφλωθεῖσα ἀπὸ τὴν ἰδιοτέλειαν. Ὡς εἰδωμεν ὁμῶς πῶς τὸ ἐρμηνεύει ὁ νομοθέτης μας. Ὁ Ἀρμενόπουλος βιβλ. Ε'. Τίτλ. 10'. ἄρθ. 3. λέγει ῥητῶς. «Ὁ εἰπὼν τοῖς ἐμοῖς υἱοῖς ἀφήμι τόδε καὶ τὰς θυγατέρας καὶ οὐκ εἶπε, δηλοῖ, καὶ ἀπλῶς πάντας τοὺς παῖδας οὓς ἔχει οὐ μόνον ἐπὶ ληγάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἄλλου οἰουδήποτε πράγματος, τὸ γὰρ προτιμότερον ὄνομα τὸ υἱός, συμπεριλαμβάνει καὶ τὰ τῶν θυγατέρων ὄνομα ὡς ἔλαττον. Τοῦτο ἀναμφιβόλως θέλει κλείσει τὸ στόμα τῶν ἀντιδίκων μου, ἐὰν θέλει διαλύσῃ πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἂν ποτε ὑπῆρξεν. Ὁ Κ. Π. Μπάος πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἀδίκων σκοπῶν του ἀναφέρει τοὺς πολλοὺς μῆνας μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν γάμων κατὰ τὴν 14 Δεκεμβρίου 1808 γεγυνοῦσαν μυστικὴν προσθήκην εἰς τὸ προικοσύμφωνον ἀπὸ τὸν μακαρίτην Κωνσταντῖνον Μπάον, διὰ τῆς ὁποίας τροπολογεῖ τὸ πρὸ τοῦ γάμου ἀπὸ τοὺς γονεῖς του γραφέν προικοσύμφωνον. Αὕτη ἡ δόλιος μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ βουλευθεῖσα προσθήκη, ἔμεινε διὰ παντός μυστικὴ εἰς ὅλους, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς γονεῖς τῆς συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη μόνον τὸ ἐπισυναπτόμενον ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσύμφωνον χωρὶς τῆς

προσθήκης, και οι όποιοι διά τούτο παρεκινήθησαν να δώσουν την θυγατέρα των εις γάμον εις τόν Κωνσταντίνον Μπάον. Άν τούς ήταν γνωστή ή προσθήκη εις τó προικοσύμφωνον, βεβαίως δέν ήθελε συμβεί τó ουσιαστικότερον άπ'όλα τά συναλλάγματα, ό γάμος. Οι γονείς εξ αίτίας του πρώτου συμφωνητικού του μόνου γνωστού εις αυτούς έδωκαν την θυγατέρα των, τής όποιας την εύτυχίαν, καθώς και τών τέκνων της είχαν περι πολλού. Έπειδή λοιπόν ή από 14 Δεκεμβρίου 1808 προσθήκη εις τó προικοσύμφωνον, γενομένη μυστική, χωρίς τής ειδήσεως και έναντίον τής ύποτιθεμένης θελήσεως τών έχόντων συμφέροντα εις τόν γάμον, έχει ως βάσιν τόν δόλον και την άπάτην δέν δύναται να έχη κανέν κύρος. Έκτός τούτου τó δίκαιον τής προικός είναι του δημοσίου δίκην, και ό κύριος σκοπός τής προικός είναι να φυλάξη τά γεννηθησόμενα από τόν γάμον τέκνα από την δυστυχίαν, και να διατηρήση εις αυτά ένα τελευταίον πόρον· κανείς λοιπόν ούτε ό πατήρ, ούτε ή μήτηρ, ούτε και οι δύο μαζί δέν ήμπορούν να άποξενώσουν την προίκα, ή όποια έδόθη μίαν φορά· ό Άρμενόπουλος τó διατάττει εις πολλά μέρη, καθώς και τó Έρωμαϊκόν Δίκαιον. Έπειδή κατά την συνήθειαν τών Νήσων του Αιγαίου Πελάγους προικίζονται όχι μόνον αι γυναίκες, αλλά και οι άνδρες, οι αυτοί νόμοι υπερασπίζονται και τας εις αυτούς δεδομένας προίκας, αι όποιαι ύπόκεινται εις τούς αυτούς κανόνas· όθεν ό Κ. Κωνσταντίνος Μπάος και δια τούτον τόν λόγον, θέλων διά τής από 14 Δεκεμβρίου 1808 προσθήκης του εις τó προικοσύμφωνον να άποξενώση την δοθείσαν εις αυτόν προίκα, και να την στερήση από τά τέκνα του, τά όποια έμελλον να γεννηθούν, έκαμε πράξιν πάντη άνίσχυρον και άκυρον, ως έναντίον τών νόμων και τών καλών ήθών. Άφου υπεγράφη τó από 9 Άπριλίου 1808 προικοσύμφωνον, και έτελέσθησαν οι γάμοι, ό ποτέ Κωνσταντίνος Μπάος έξουσίαζεν ήδη τινά εκ τών διαλαμβανομένων εις τó προικοσύμφωνον πραγμάτων, και μετά την γέννησιν τέκνων είχε την βεβαιότητα να έξουσιάση και τά επίλοιπα. Άν πριν ακόμη γεννηθούν τέκνα τά έχάρισεν, ή δωρεά, εκτός τών άνωτέρω ισχυροτάτων λόγων, ανατρέπεται προς τούτοις και διά την επιγέννησιν τέκνων. Η επιγέννησις λοιπόν τής Κ. Μοσχούς άνέτρεψε την διά πολλούς άλλους λόγους άκυρον προσθήκην εις τó προικοσύμφωνον του ποτέ Κ. Μπάου, και την προς τόν πατέρα του δωρεάν περιπλέον ή δωρεά είναι συνάλλαγμα· εις κάθε συνάλλαγμα είναι αναγκαία ή συναίνεσις τών δύο μερών, χωρίς τής όποιας συνάλλαγμα δέν ύπάρχει. Άν ό ποτέ Κ. Μπάος έδωκε δωρεάν εις τόν πατέρα του, αυτός δέν την έδέχθη εις όλον τó διάστημα τής ζωής του, ή όποια έλαβε τέλος πρό τής του υίου του, και εις την ιδίαν διαθήκην του δέν αναφέρει τίποτε περι τών δοθέντων εις προίκα πραγμάτων εις τόν Κ. Μπάον, ένφ διατάττει καταλεπτώς περι όλων τών επίλοιπων. Η από

14 Δεκεμβρίου 1808 προσθήκη τοῦ ποτὲ Κ. Μπάου εἰς τὸ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσύμφωνον εἶναι πρὸς τούτοις παράνομος, διότι ἔχει σκοπὸν νὰ ἀνατρέψῃ τὴν τάξιν τῶν κληρονομιῶν, καὶ νὰ προτιμήσῃ τοὺς ἀνιόντας ἀπὸ τοὺς κατιόντας συγγενεῖς, ἐναντίον τῆς διατάξεως τοῦ νόμου μας. Ἀρμεν. βιβλ. ε'. Τίτλ., καὶ διότι ἠθέλησε ν' ἀποκληρώσῃ τὰς γεννηθησομένας θυγατέρας τοῦ ἀπὸ τὴν κληρονομίαν τῶν ὑπαρχόντων του, ἐν ᾧ, ἡ ἀποκληρώσις δὲν δύναται νὰ ἔχῃ χώραν, παρὰ διὰ τὰς ὀνομαστὶ ἀναφερομένας εὐλόγους αἰτίας, προβλεφθείσας ἀπὸ τὸν νόμον. Ἀρμενόπουλος βιβλ. Ε'. Τίτλ. 9 περὶ ἀποκληρῶν υἱῶν. Αὕτη λοιπὸν ἡ προσθήκη τοῦ Κ. Κωνσταντίνου Μπάου, ὡς παράνομος δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους, δὲν ἔχει ἰσχὺν κάμμιν, ἐπειδὴ τὰ παράνομα σύμφωνα δὲν ἔχουν κάμμιν βεβαίωσιν λέγει ὁ Ἀρμεν. Βιβλ. α'. Τίτλ. 9.- Ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος Μπάος ἀπέθανε κατὰ τὸ 1824 εἰς Ναύπλιον, ἀφήσας ὀρφανὴν τὴν γνήσιον θυγατέρα τοῦ Μοσχοῦ εἰς ἡλικίαν 15 χρόνων. Μόλις ὁ θάνατός του ἔγινε γνωστός, καὶ ἡ Κ. Αἰκατερινιὰ Ἰωάννου Μπάου, ἀφύσικος μάμμη τῆς ὀρφανῆς, σύμφωνα μετ' τὸν φίλτατον υἱὸν τῆς Κ. Π. Μπάου, ἀπεφάσισαν νὰ στερήσουν τὴν ἐπιβάλλουσαν κληρονομίαν ἀπὸ τὴν δυστυχῆ Μοσχοῦ· εὐχαλὰν εἰς τὸ μέσον τὴν μυστικὴν καὶ παράνομον προσθήκην εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ἐπεριμάζωξαν ὅλα τὰ πράγματα τοῦ μακαρίτου ὡς καλοὶ κύριοι, οἰκειοποιήθησαν ὅσα ἔκριναν εὐλογον, καὶ τὰ ἐπίλοιπα τὰ ἐσφράγισαν μετ' ἀγγλικὴν σφραγίδα, τὴν ὁποίαν ἐκράτει ὁ Κ. Π. Μπάος ὡς Βρετανικὸς Πράκτωρ. Αὐτὰ τὰ πλήρη μίσους κινήματα τῆς μάμμης τῆς καὶ τοῦ θείου τῆς Πέτρου Μπάου ἰδοῦσα ἡ Μοσχοῦ, κατέφυγεν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ πρὸς μητρός θείου τῆς Κ. Γεωργίου Μάτσα, τρεῖς μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός τῆς. Ὁ θεῖος τῆς ἐζήτησε διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2 ἐγγράφου τοῦ τὴν ἀπὸ τὴν μάμμην τῆς κατακρατουμένην πατρικὴν καὶ μητρικὴν περιουσίαν τῆς ἀνεψιάς του, τὴν ὁποίαν ἠθέλε νὰ ὑπανδρεύσῃ μετ' ἐμοῦ. Ἐπειτα καὶ ἡ ἰδία διεμαρτυρήθη περὶ τῆς κατακρατουμένης περιουσίας τῆς, καὶ ἀνεφέρθη καὶ πρὸς τὸν Ἐπαρχον τῆς Σίφνου, καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἡ ὁποία διὰ τοῦ Ὑπουργείου τοῦ Δικαίου διώρισε τριμελῆ Δικαστικὴν Ἐπιτροπὴν διὰ νὰ δικάσῃ τὴν μεταξὺ συζύγου μου καὶ τῆς μάμμης τῆς Αἰκατερίνης Ἰω. Μπάου υπόθεσιν. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκεῖνη ἐξέδωκε τὴν ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου 1825 ἀπόφασίν τῆς. Ἀλλ' ἡ Κ. Αἰκατερινιὰ Ἰω. Μπάου, καὶ ὁ ἐπίτροπός τῆς Πέτρος Μπάος, ὠφελούμενος ἀπὸ τὴν παρελθούσαν ἀναρχίαν καὶ ἀπὸ ἄλλας περιστάσεις, ἀπέφυγεν τὴν ἐκτέλεσίν τῆς, καὶ κατακρατῶν μέχρι τοῦδε σχεδὸν ὅλην τὴν περιουσίαν τῆς συζύγου μου, τόσον προικιμαίαν, ὅσον καὶ ιδιόκτητον τοῦ πατρός τῆς, καθὼς καὶ μέρος τῆς μητρικῆς περιουσίας τῆς. Τὴν ἀναφορὰν τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς συνισταμένης ἀπὸ τοὺς Κυρίους Ν. Βιτάλην, Δ. Κώπαν καὶ Βασίλειον Ἀθανασίου, μνηολογῇ-

μένην από 22 Δεκεμβρίου 1826, εις την οποίαν επιμένουν οί αντίδικοί μου, τήν θεωρῶ ὡς παράνομον, ἄτακτον, περιέχουσιν ψεύδη, καί ἐπομένως ἀπαράδεκτον καί ἀνίσχυρον κατὰ τὰ ἀποτελέσματα της. Τό Ζ' Ἄρθρον τῆς ἀποφάσεως τῆς Δικαστικῆς Ἐπιτροπῆς διατάττει νά συστήσῃ ἡ Σ. Κυβέρνησις ἐπιτροπήν ἀπό δύο ἢ τρία πρόσωπα οὐδέτερα καί ἀμερόληπτα. Ἀλλά πρῶτον ἡ Σ. Κυβέρνησις δέν τὰ ἐδιώρισεν, ἀλλ' ἡ διευθυντική τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Ἐπιτροπή. 2ον.- Τά συνιστῶντα αὐτήν πρόσωπα δέν ἐφέρθησαν ἀμερολήπτως, διότι ἐκατοίκησαν εἰς τήν οἰκίαν τῶν ἀντιδίκων μου εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐξετάσεως, καί ἐκεῖ ἔτρωγαν, ἔπιναν καί εὐθυμοῦσαν· ἐπομένως ἡ ἀναφορά των εἶναι ὑπαγορευμένη ἀπό τήν μεροληψίαν. 3ον.- Περιέχει ψεύδη, διότι λέγει ἀκούσαμεν παρὰ τῶν ἐφόρων καί τινων ἄλλων (μὴ ὀνομαζομένων) ὅτι ὁ Ἰωάννης Μπάος καί ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐκοινοποίησαν τήν συμφωνίαν ταύτην (τήν μυστικήν προσθήκην εἰς τὸ προικοσύμφωνον) ἐνῶ οἱ ἔφοροι, τοὺς ὁποίους ὀνομαζοῦν εἶναι ὑπογεγραμμένοι εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 8 ἔγγραφον πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν, καί εἰς τοῦτο λέγουν ῥητῶς, ὅτι αὕτη ἡ προσθήκη ἔγινεν ἐν κρυπτῷ. Δι' ὅλους λοιπὸν τοὺς ἀνωτέρω λόγους ζητῶ ἀπὸ τήν εὐθιδικίαν τοῦ Σ. τούτου Κριτηρίου νά καταδικασθῇ ἡ Κ. Αἰκατερινία Ἰω. Μπάου νά ἀποδώσῃ εἰς τήν σύζυγόν μου Μοσχοῦν. α.- Ὅλην τήν περιουσίαν τοῦ μακαρίτου Κ. Μπάου, πατρός αὐτῆς, κατὰ τήν ἐπισυναπτομένην καταγραφὴν ὑπ' ἀριθ. 3, ἡ ὁποία εὑρέθη εἰς τὸ κιβώτιόν του ὅταν ἡνοιχθῇ. Τήν πλέον παραμικράν ἔλλειψιν τήν θεωρῶ ὡς σφετερισμὸν τῆς Κ. Αἰκατερινιάς Ἰω. Μπάου καί τοῦ υἱοῦ καί ἐπιτρόπου της Πέτρου Μπάου, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰς χεῖρας των τὰ πράγματα τοῦ πενθεροῦ μου πρὶν σφραγισθῶν, καί ὁ Π. Μπάος μάλιστα καὶ μετὰ τήν σφράγισιν ἐπεχειρίσθη διὰ νά παραχαράξῃ σφραγίδας, καθὼς ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθ. 9 ἀποδεικτικὸν ἐμφαίνεται καί τοῦ ὁποίου ὁ σκοπὸς ἂν τότε δέν ἐπέτυχεν, ἐνδέχεται νά ἐτελεσφόρῃ σάν ἄλλοτε. Βον.- Τήν περιουσίαν τῆς μητρὸς τῆς συζύγου μου κατὰ τὸν ἐπισυναπτόμενον κατάλογον ὑπ' ἀριθ. 4, ἐξαιρουμένων τῶν εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5 κατάλογον ἐμπεριεχομένων ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν, καθὼς καί τῶν ἀκινήτων μητρικῶν κτημάτων. Γον.- Τήν διαφύλαξιν τοῦ δικαιώματος νά λάβῃ ἡ Μοσχοῦ ἢ οἱ κληρονόμοι της μετὰ τὸν θάνατον τῆς μάμμης της Αἰκατερινιάς Ἰω. Μπάου, ὅσα πράγματα ἐδόθησαν εἰς τὸν πατέρα της διὰ τοῦ προικοσυμφώνου, ὑπὸ αἵρεσιν νά τὰ λάβῃ μετὰ τὸν θάνατον τῶν προικιζόντων. Δον.- Τοὺς τόκους ὅλων τῶν κατακρατουμένων πραγμάτων καί χρημάτων ἀπὸ τήν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ πατρός της, καθὼς καί τήν πληρωμὴν αὐτῶν κατὰ τήν τότε τιμὴν τοῦ νομίσματος. Εον.- Νά καταδικασθῇ νά πληρῶσῃ ὅλας τὰς προκυψάσας εἰς τήν Μοσχοῦ ζημίας ἐξ αἰτίας τῶν χρονοτριβῶν κ.τ.λ. καθὼς καί τὰ δικαστικά δικαιώματα καί ἔξοδα. Τὸ Ἀνέκ-

κλητον Κριτήριον εξέδωκε τὴν ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1830 ὑπ'ἀριθ. 71 ἀπόφασίν του, διὰ τῆς ὁποίας σκεφθέν «Ὅτι ὁ κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ Αἰγαίου Πελάγους παρὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς προικιζόμενος υἱὸς, καίτοι χαίρει τὸ δίκαιον, συνεστῶτος τοῦ γάμου, νὰ πωλήσῃ καὶ τὰ εἰς ἰδίαν προῖκα ληφθέντα κτήματα, ὥστε κατὰ τοῦτο διαφέρει ἡ λεγομένη προῖξ τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τὴν προῖκα τῆς γυναικὸς, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ἡ προῖξ αὕτη μένει εἰς τὴν ἀπόλυτον κυριότητα τοῦ προικισθέντος, καὶ ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς καμμίαν ἰδιαίτεραν ἐνοχλήν. Αὐν.- Διότι ἂν οἱ γονεῖς τῶν μνηστευομένων ὑπόσχονται ἀμοιβαίᾳ συναινέσει τὴν προῖκα τῶν ἰδίων τέκνων εἰς προμήθειαν τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν, καὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν ἐξ αὐτῶν γεννηθησομένων ἐγγόνων, ἂν ἕκαστον τῶν μερῶν εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ὑπόσχεται προῖκα καὶ δέχεται τὴν τῆς προικὸς ὑπόσχεσιν τοῦ ἄλλου μέρους, νομίζων οὕτω νὰ ἀσφαλίσῃ ὅπως οὖν τὴν τύχην τοῦ μέλλοντος γάμου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ τέκνων, φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι πλέον συγχωρημένον πρὸς ἓν τῶν αὐτῶν μερῶν, χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ἄλλου, νὰ παραβῇ καὶ ματαιώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦ συναλλάγματος, δωρησάμενον τὴν ἰδίαν προῖκα. Βον.- Διότι πολὺ διαφέρει, ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, ἡ πώλησις τινὸς ἀγαθοῦ ἐκ τῆς διὰ δωρεᾶς ἐκποίησησεως, καθόσον ἡ μὲν πρώτη δὲν ἐλαττώνει τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ εἰσάγει εἰς τὸν οἶκον ἀντὶ τοῦ ἀποξενωθέντος κτήματος τὸ ἀντίτιμον αὐτοῦ, ἡ δὲ δωρεὰ στερεῖ παντάπασι τὸν οἶκον σμικρύνουσα τοσοῦτον τὴν περιουσίαν του ὅσον εἶναι ἡ ἀξία τοῦ δωρήματος, ὥστε ἂν ὁ προικισθεὶς ἀνὴρ ἔχῃ τὸ ἐλεύθερον νὰ πωλήσῃ καὶ ἄλλως νὰ διαπραγματεύεται διὰ τὸ συμφέρον τοῦ οἴκου του τὰ κτήματα τῆς προικὸς του, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι χαίρει καὶ τὸ δίκαιον τοῦ νὰ δωρῇται αὐτὰ χωρὶς ἀμοιβῆς. Γον.- Διότι ἂν ἐμποδίζεται, συνεστῶτος τοῦ γάμου, πᾶσα ὁποιαδήποτε ἐκποίησης ἢ διαπραγμάτευσις τῆς γυναικείας προικὸς (ἐκτὸς τῶν σπανίων προσδιορισμένων ὑπὸ τοῦ νόμου), ἐὰν ἐμποδίζεται καὶ αὕτη ἡ διαχείρισις τῆς προικὸς πρὸς τὴν ὑπανδρὸν γυναῖκα, τοῦτο προκύπτει τὸ μὲν πρῶτον διὰ τὸν κίνδυνον, μήπως ὁ ἀνὴρ ἐπηρεάζων τὸ πνεῦμα τῆς γυναικὸς, καὶ χαίρων τὴν δεσποτείαν τοῦ οἴκου, φθείρῃ ἢ ζημιώσῃ τὴν αὐτὴν προῖκα· τὸ δεύτερον δὲ, διότι ἡ διοίκησις τοῦ οἴκου, τοῦ ὁποίου μέρος εἶναι καὶ ἡ προῖξ, διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς γυναικείας φύσεως, πρὸς αὐτὸν μόνον ἀνήκει.- Ὅτι ἐκτὸς ὁποῦ ἡ διὰ δωρεᾶς ἀποξένωσις τῆς τοιαύτης προικὸς εἶναι ἐναντία εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὰς ὑπονοουμένας αἱρέσεις τοῦ περὶ προικῶν συναλλάγματος, ἡ περὶ τούτου ἀπόλυτος ἐλευθερία τοῦ ἀνδρὸς ἤθελε παραχωρήσῃ πρὸς τὸ μέρος του τὴν ἐπικίνδυνον ἐξουσίαν τοῦ νὰ ἀπατήσῃ ἀναιδῶς καὶ ἀκολάστως τὸ μέρος τῆς γυναικὸς, ἐπιστρέφων τὴν προῖκα πρὸς τὸν προικίζοντα, ἀφοῦ μὲ τὸ θέλητρον αὐτῆς κατέκτησε τοὺς συγγενεῖς τῆς γυναικὸς εἰς ἀναλόγους θυσίας. Ὅτι ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος δωρεᾶ δὲν ἔπρεπε νὰ

ἔχῃ ἐνέργειαν εἰμὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός, δηλαδή μετὰ τὴν φυσικὴν διάλυσιν τοῦ γάμου, ἐὰν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθνησκε χωρὶς ἀρσενικῶν τέκνων.- Ἐπειδὴ τῷ ὄντι δὲν ἔπαυσε μέχρι θανάτου νὰ κατέχῃ αὐτός, καὶ μετὰ τὴν δωρεάν, τὰ ὁποῖα ἀπ' ἀρχῆς ἔλαβε παρὰ τοῦ πατρὸς προικιμαῖα πράγματα, καὶ ἐπειδὴ οὐδὲ ἡ γυνὴ ἐμποδίζεται νὰ διαθέσῃ ὅπως καὶ ἂν θούλεται περὶ τῆς προικὸς τῆς διὰ τὸν μετὰ θάνατον χρόνον (καίτοι διὰ μόνης διαθήκης, διότι πᾶσα ἄλλη ἐν τοῖς ζῶσι πρᾶξις περὶ προικὸς διὰ τὸ πρὸς τὸν ἄνδρα ὑπεξουσίον τῆς, εἶναι πρὸς αὐτὴν ἀπηγορευμένον συνεστῶτος τοῦ γάμου) ἐὰν ὁμοῦς φυλάξῃ τὰ ὅσα ὑπὲρ τῶν τέκνων καὶ ἄλλων διατάττουν οἱ νόμοι, ἡ διαληφθεῖσα δωρεὰ δὲν κωλύεται παντάπασιν, ἀλλὰ δύναται νὰ παύσῃ ὑπὸ μέμψιν κατὰ μίμησιν τῶν διαθηκῶν, ἐὰν ὁ προικισθεὶς ἀνὴρ ἀμέτρως ἐδωρήσατο, παραβλέψας τὰ πρὸς τὰ τέκνα, ἢ εἰς ἑλλειψίν των, τὰ πρὸς ἄλλους συγγενεῖς καθήκοντα.- Ὅτι, ἂν οἱ Αὐτοκρατορικοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως νόμοι δὲν συγχωροῦν τὴν ἀναστροφὴν ὁλοκλήρου τῆς δωρεᾶς διὰ τὴν ἐπιγέννησιν τέκνων, εἰμὴ ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ πρώην δεσπότη (πάτρου) χαρισμένου πάντα τὰ πράγματα ἢ μέρος αὐτῶν πρὸς τὸν ἀπελεύθερόν του, Βασιλ. Βιβλ. 47.7.2. §.2. ἐπιτρέπουν ὁμοῦς εἰς ὄφελος τῶν ἤδη καὶ τῶν ἔπειτα γεννηθέντων υἱῶν, νὰ ἀποσπασθῇ μέρος ἐκ τῆς δωρεᾶς, ὅσον ἐξαρκεῖ, ἵνα ἐκπληρωθῇ τὸ νόμιμον μερίδιον, τὸ ὁποῖον κατὰ νόμον ὀφείλει ὁ πατὴρ νὰ καταλείψῃ πρὸς τὰ ἴδια τέκνα, συνιστάμενον εἰς τὸ ἥμισυ, ἢ εἰς τὸ τρίτον τῆς περιουσίας του, καθόσον αὐτὰ εἶναι, ἢ ὅχι, πλείονα τῶν τεσσάρων, καὶ τοῦτο κατ' ἀναλογίαν, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας εἶχε περιουσίας, ὅτε ἔκαμε τὴν δωρεάν, μὴ λογιζομένης οὐδαμῶς τῆς μετὰ ταῦτα αὐξήσεως ἢ μειώσεως αὐτῆς (Βασιλικῶν Βιβλ. 41. Τίτλ. δ' §.3.4.5.6.7.8. καὶ ἡ Νεαρά 118).- Ὅτι ἂν ὁ νόμος εἰς τοιαύτην περίπτωσιν δὲν παρείχεν εἰς βοήθειαν τῆς Κ. Μοσχοῦς τὴν εἰρημένην θεραπείαν, αὕτη ἤθελε χωρὶς ἀχαριστίας οὔτε καὶ πταισματος μείνει ὀλοτελῶς ἀμέτοχος τῆς τοῦ πατρὸς περιουσίας, ὅποτε οὗτος, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ πατὴρ τῆς ἀπεβίωσαν, καίτοι ἐκ τοῦ ἰδίου αἵματος, καὶ εἰς τὰς ἀγκάλας των γεννηθεῖσα καὶ ἀνατραφεῖσα.- Ὅτι ἐπειδὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶχεν ὁ πατὴρ τῆς Κωνσταντίνος Μπάος ὅταν ἔγινεν ἡ δωρεὰ ἄλλην κατάστασιν, εἰμὴ τὴν προῖκα του, τὴν ὁποίαν ἐδωρήσατο, καὶ ἐπειδὴ ἐπειδὴ ἀπέθανε χωρὶς ν' ἀφήσῃ ἄλλα τέκνα, εἰμὴ τὴν μοναδικὴν Κ. Μοσχοῦν, ἀνήκει πρὸς αὐτὴν κατὰ νόμον ἐκ τῆς δωρεᾶς τὸ τρίτον μερίδιον. Ὅτι καθόσον ἀποβλέπει τὰ μετὰ τὴν δωρεάν παρὰ τοῦ ῥηθέντος Κωνσταντίνου ἀποκτηθέντα ἀγαθὰ κινήτα τε καὶ ἀκίνητα, αὐτὰ ἀναντιρρότως ἀνήκουν πρὸς αὐτὴν ὡς νόμιμον αὐτοῦ θυγατέρα καὶ κληρονόμον.- Ὅτι περὶ τῆς νομιμότητος τῆς δωρεᾶς τῆς μὴ ἐμφανισθείσης εἰς τὴν ἀνήκουσαν τοῦ τόπου ἀρχήν, οὔτε ἄλλως ὑπογραφείσης ὑπὸ μαρτύρων ἢ Ν. Νεαρά τοῦ Λέοντος ἀπαλλάττει

τὸν δωρησάμενον τοῦ χρέους τοῦ νὰ ἐμφανίσῃ τὸ ὑπόμνημα τῆς δωρεᾶς, ὅποτε τὸ γνήσιον αὐτῆς θεβαιούται ὑπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ αὐτοῦ δωρησαμένου, ἀπεφάσισε τὰ ἐξῆς. «Τροπολογεῖ τὴν ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου 1825 αἵρετοκρασιακὴν ἀπόφασιν διὰ τὸ τέλος». α.- Νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος ἡ διαληφθεῖσα δωρεά, ἀλλὰ νὰ ἀποσπασθῇ ἐξ αὐτῆς τὸ τρίτον μέρος τῶν κινητῶν καὶ ἀκινήτων πραγμάτων, τὸ ὅποιον ὡς ἀνήκον τῇ Κ. Μοσχοῦ θυγατρὶ τοῦ δωρησαμένου, θέλει ἐν καιρῷ δέοντι παραδοθῇ πρὸς αὐτήν.- β.- Νὰ ἀνήκῃ ὡσαύτως καὶ νὰ παραδοθῇ πρὸς αὐτήν ὡς κληρονόμον τοῦ πατρός της κάθε ἄλλο πατρικὸν κτῆμα, εἴτε κινητόν, εἴτε ἀκίνητον, εὐρεθὲν μετὰ τὴν ἀποδίωσιν τοῦ πατρός της εἰς τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ἐκτὸς τῆς εἰρημένης προικὸς. γ.- Να παραδοθῇ εἰς αὐτήν ἡ περιουσία τῆς μητρός της, ὅση ἀποδεικνύεται ἢ θέλει ἀποδειχθεῖ ὅτι εὐρέθη εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρός της, ὅταν ἀπέθανε, καὶ κατεκρατήθη παρὰ τῶν ἀντιδίκων της. δ.- Νὰ εἶναι τὰ μέρη ἀμοιβαίως ἀκαταζήτητα διὰ τὰ τῆς κρισολογίας ἐξοδα.ε.- Τὰ δικαιώματα τῆς ἀποφάσεως θέλουν, ἀφοῦ ἐκτιμηθῇ ἡ ἀξία τῆς ὑποθέσεως, πληρωθῇ ἀπὸ τὰ μέρη κατ'ἀναλογίαν τοῦ ζητήματος, ὅπερ ἕκαστον ἐνίκησεν». Ὁ Ἀπόστολος Γρυπάρης ἐπίτροπος τῆς συζύγου τοῦ Μοσχοῦ διὰ τῆς πρὸς τὸ παῦσαν Ἀνώτατον Δικαστήριον, (εἰς τὸ ὅποιον προσέφυγεν εἰς τρίτον βαθμὸν δικαιοδοσίας) ἀπὸ 12 Νοεμβρίου 1830 ἀναφορᾶς του, ἐπρότεινε τὰ ἐξῆς. «Βλέπων τὰ δίκαια τῆς συζύγου καὶ ἐντολίδος μου παραδόξως καταπατούμενα διὰ τῆς ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1830 ὑπ'ἀριθ. 71 ἀποφάσεως τοῦ Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου, τὸ ὅποιον ἐσύγχισεν ὅλας τὰς ἐννοίας, δὲν ἐφήρμοσε τοὺς εἰς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν ἐφαρμοζομένους νόμους, ἀνασχάλισε καὶ ἐφήρμοσε κακῶς τοὺς μὴ ἐφαρμοζομένους, ὑπερασπίσθη τὰς διὰ δόλου καὶ ἀπάτης γενομένας πράξεις, καὶ δὲν ἔλαβεν ὑπ'ὄψιν τὰ δίκαια ὀρφανῆς κατατρεχομένης ἀπὸ ἀφύσικον μάμμην καὶ πλεονέκτας συγγενεῖς, προσφεύγω εἰς τοῦτο τὸ Κριτήριον ἐλπίζων νὰ εὕρῃ δικαιοσύνην. Οἱ γονεῖς τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου Μπάου ἐπιθυμοῦντες τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ των μετὰ τὴν Ῥηνάκην Μάτσα, διὰ νὰ λάβουν τὴν τύχην νὰ τὴν κάμουν νύμφην των, καὶ διὰ νὰ καταπείσουν τοὺς γονεῖς της νὰ συγκατατεθοῦν εἰς τοῦτο, ἐπρόικισαν τὸν υἱὸν των μετὰ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσύμφωνον ἀντικείμενα. Κατὰ τοῦτο τὸ προικοσύμφωνον ὅλα τὰ διδόμενα εἰς τὸν προικιζόμενον, ἢ μέλλοντα νὰ δοθοῦν μετὰ τὸν θάνατον τῶν προικιζόντων, ἐδίδοντο με συνθήκην ὅτι αὐτὸς μὲν θέλει τὰ ἀπολαύσει ἐπὶ ζωῆς, καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του μόνον οἱ υἱοὶ καὶ διάδοχοί του· τουτέστι με ἄλλας λέξεις οἱ φρόνιμοι πενθεροὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου θέλοντες ἐκεῖνοι μὲν ἀφ'ἐνὸς μέρους νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν τύχην τῆς κόρης του, καὶ τῶν μελλόντων νὰ γεννηθοῦν τέκνων ἐξ αὐτῆς, ἐξ ἄλλου δὲ οἱ γονεῖς του φοβοῦμενοι μήπως εἰς ἔλλειψιν τέκνων ἀφήσῃ ἢ χάρισῃ τὰ

δοθέντα εἰς αὐτὸν ὡς προῖκα εἰς ἄλλους παρὰ εἰς αὐτοὺς, τὸν ὑστέρησαν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκποιεῖν καὶ χαρίζειν αὐτὰ μετὰ ταύτην τὴν αἵρεσιν. Ἀπὸ τὸν γάμον τοῦτον τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου μετὰ τὴν Ῥηνάκην ἐγεννήθη ἡ σύζυγός μου Μοσχού, ἡ ὁποία κατὰ τὸ ῥηθὲν προικοσύμφωνον, καὶ κατὰ τὴν νόμιμον τάξιν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κληρονομήσῃ ὅλα τὰ πράγματα καὶ δικαιώματα τόσον προικιμαῖα ὅσον καὶ ιδιόκτητα τοῦ πατρὸς της.

Αἱ ἐκφράσεις υἱοὶ καὶ διάδοχοι εἶναι σαφεῖς, καὶ δὲν δίδουν λαβὴν εἰς κάμμιν παρεξήγησιν. Ἐπειτα καὶ οἱ ἴδιοι νόμοι προσδιώρισαν τὰς σημασίας των· πρὸς τούτοις ὁ σύνδεσμος καὶ μετὰ τῶν δύο λέξεων υἱοὶ καὶ διάδοχοι, καὶ χωρὶς τῶν προαναφερθέντων νόμων, καὶ γραμματικῶν παρατηρήσεων, ἦτον ἱκανὸς νὰ σηκώσῃ κάθε ἀμφιβολίαν. Ὁκτὼ μῆνας περίπου μετὰ τὴν σύνταξιν καὶ ὑπογραφὴν τοῦ ῥηθέντος προικοσυμφώνου, καὶ τινος μετὰ τὴν τέλεσιν τῶν γάμων, ὁ ποτὲ Κωνσταντῖνος Μπάος συνεννοηθεὶς μετὰ τὸν πατέρα του, ἔκαμε χωρὶς τῆς εἰδήσεως καὶ ἀδείας, καὶ ἐναντίον τῆς ὑποτιθεμένης θελήσεως τῶν γονέων τῆς Ῥηνάκης Μάτσα, οἱ ὁποῖοι εἶχον περὶ πολλοῦ τὴν εὐτυχίαν ὅλων τῶν γεννηθησομένων ἀπὸ τὴν θυγατέρα των τέκνων, τόσον ἀρσενικῶν ὅσον καὶ θηλυκῶν, τὸ ἀπὸ 14 Δεκεμβρίου 1808 ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου τροποποιοῦν τὸ προικοσύμφωνον, ἀπεφάσισε νὰ στερήσῃ ὅλην τὴν προικιμαῖαν περιουσίαν ἀπὸ τὰς γεννηθησομένας θυγατέρας τῆς Ῥηνάκης καὶ αὐτοῦ, καὶ ἐναντίον τοῦ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσυμφώνου, γενομένου μετὰ τὴν συναίνεσιν τῶν γονέων τῆς Ῥηνάκης Μάτσα, οἱ ὁποῖοι δι' αὐτὸ μόνον συγκατετέθησαν εἰς τὸν γάμον, καὶ χωρὶς τοῦ ὁποίου ποτὲ δὲν ἤθελον συναινέσει νὰ χαρίσῃ εἰς τὸν πατέρα του τὴν προσδιορισθεῖσαν διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν γεννηθησομένων ἀπὸ τὸν γάμον τέκνων προικιμαῖαν περιουσίαν. Τοῦτο λοιπὸν τὸ ἔγγραφον ἔχον ὡς βάσιν τὸν δόλον, τὴν κακὴν πίστιν καὶ τὴν ἀπάτην, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ κἀνὲν κῦρος καὶ κάμμιν ἰσχύν. Τὸ Ἀνέκκλητον ὅμως Κριτήριον μετὰ ὅλα του ταῦτα τὰ ῥιζικὰ ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔλαβεν εἰς σκέψιν, τὸ ἐθεώρησεν ὡς ἰσχυρόν, καὶ τὴν δωρεάν, μ' ὀλίγην τροποποίησιν, ὡς δυναμένην νὰ ἔχῃ νόμιμα ἀποτελέσματα. Ἐλησμόνησεν ὅτι ἐκτὸς τῶν ἄνω ἀναφερθεισῶν αἰτιῶν, ἡ προῖξ δὲν δύναται ν' ἀποξενωθῇ, ὅτι τὸ ἀναπαλλοτριωτὸν της εἶναι τοῦ δημοσίου δικαίου, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται ν' ἀλλάχθῃ ἀπὸ ιδιώτας. Ἀναφέρει τὴν Ν. Νεαράν τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἰσχύν τῆς δωρεᾶς· ἀλλὰ τί διατάσσει αὕτη; Ἀπαλλάσσει μόνον τοὺς δωρουμένους ἐγγράφως μετὰ τῶν ζώντων ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ κάμωσι δημόσιον ἔγγραφον· δὲν τοὺς ἐλευθερώνει ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ δεχθῶν τὴν δωρεάν ὅποιανδήποτε φύσεως ἢ ποσότητος εἶναι, διότι τοῦτο εἶναι τὸ σημεῖον τῆς συρρόφης τῶν δύο συναινέσεων, χωρὶς τῶν ὁποίων μήτε δωρεὰ, μήτε κἀνὲν ἄλλο συνάλλαγμα

δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ. Ὁ πατὴρ ὅμως τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του, ἢ ὅποια ἔπαυσε πρὸ τῆς τοῦ υἱοῦ του, ποτὲ δὲν τὴν ἐδέχθη· πλὴν καὶ ἂν τὴν ἐδέχετο, δὲν ἤθελε διὰ τοῦτο ἔχει περισσοτέραν ἰσχύν, διότι ἄλλη αἰτία τὴν ἀνέτρεπεν. Ἡ ἐπιγέννησις τέκνων εἰς τοὺς δωρουμένους ἀνατρέπει τὰς δωρεάς, τὰς ὁποίας ἔκαμον.- Αὕτη ἡ ἀνατροπὴ ἢ ὅποια γίνεται δικαιοματικῶς (*ipso jure*) στηρίζεται εἰς τὴν πρόληψιν (*presomption*) ὅτι ὁ δωρησάμενος ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε τέκνα, δὲν ἤθελε κάμει τὴν δωρεάν ἂν ἐπρόβλεπεν ὅτι μίαν ἡμέραν ἤθελε ἀποκτήσῃ, καὶ ἂν αἰσθάνετο τὰ πρὸς αὐτὰ φίλτρον.- Ὁ νόμος προβλεπτικώτερος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἡσθάνθη ἀκόμη τὰ τρυφερά αἰσθήματα τοῦ πατρὸς, προσθέτει πάντοτε εἰς ὅλας τὰς δωρεάς τὴν ἀλάλητον αἴρεσιν (*la condition tacite*) ὅτι θέλουν ἀνατραπῇ ἂν γεννηθοῦν τέκνα εἰς τὸν δωροδότην. Ὁ 8 Νόμος τοῦ Κῶδῆκος τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐφαρμόζεται ἀνεξαιρέτως εἰς ὅλους τοὺς πολίτας ὅποιασδήποτε τάξεως ἤθελον εἶσθαι· οὕτω τὸν ἐνόμισαν οἱ περιφημότεροι νομοδιδάσκαλοι, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνεργεῖται εἰς τὰ εὐνομούμενα ἔθνη, καὶ τοῦτο διὰ τὴν εὐνοίαν, μὲ τὴν ὁποίαν περικυκλόνουν οἱ νομοθέται πάντοτε τὰ τέκνα, διὰ τὴν ἀποστροφὴν τῶν πρὸς αὐτὰ γενομένων ἀδικιῶν, καὶ διὰ τὸ πρὸς τὴν φύσιν χρεωστούμενον σέβας.- Διὰ τοῦ ἀπὸ 14 Δεκεμβρίου 1808 ἐγγράφου ὁ Κωνσταντῖνος Μπάος κάμνει πρὸς τούτοις ἀποκληρούς ὅλας τὰς γεννηθησομένας θυγατέρας του, καὶ τοῦτο χωρὶς κάμμιαν νόμιμον αἰτίαν, διότι ἀναμφιβόλως δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἔσφαλαν πρὶν ἀκόμη γεννηθοῦν. Καὶ ἐκτὸς τούτου οἱ ἀποσιωπῶντες ἢ ἀποκληροῦντες τὰ ἴδια τῶν τέκνα πατέρες, θεωροῦνται ἀπὸ τὸν νόμον ὡς παράφρονες, καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους εἶναι ἄκυρος ἡ πράξις τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου ἀπὸ 14 Δεκεμβρίου 1808.- Τέλος πάντων, τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον ὁμολογεῖ μὲν ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου ἤθελεν εἶσθαι παράνομος ἂν ἐκτελεῖτο ἐπὶ ζωῆς τοῦ δωρησαμένου, προσθέτει ὅμως ὅτι ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν ἐνέργειάν της μετὰ τὸν θάνατόν του, ἔχει τὸ κύρος ἂν ὅχι ὀλοκλήρως, τοῦλάχιστον κατὰ μέγα μέρος, (διότι διατάσσει ν' ἀποσπασθῇ τὸ τρίτον μέρος καὶ νὰ δοθῇ εἰς τὴν Μοσχοῦν). Τὸ Ἀνέκκλητον λοιπὸν Κριτήριον, διότι θεωρεῖ τὴν δωρεάν ταύτην ὡς δωρεάν δι' αἰτίαν θανάτου (*mortis causa*) διὰ τοῦτο τὴν θεωρεῖ ὡς ἰσχυράν.- Ἀλλὰ καὶ ὁ πλέον ἀνίδεος τῆς Νομικῆς εὐκόλως θέλει καταλάβει ἐντελῶς ὅτι καὶ ὡς τοιαύτη θεωρουμένη εἶναι ἀκυρωτάτη καὶ ἀνισχυροτάτη, καὶ διὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ προξενήσῃ κανέν ἀποτέλεσμα πρὸς ὄφελος τοῦ πατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου.- Διαθήκη εἶναι πρᾶξις τῆς τελευταίας θελήσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἀποκαθίσταται τις κληρονόμος· ὅλαι αἱ ἄλλαι πράξεις τῆς τελευταίας θελήσεως (αἱ ὁποῖαι ἀκολούθως θέλουν λάβει τὴν ἐνέργειάν των μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ὅστις

τάς ἔκαμε) διὰ τῶν ὁποίων δὲν ἀποκαθίσταται μὲν τις κληρονόμος, ἀφίνονται ὁμῶς δι' αὐτὸν λεγάτα ἢ φιδείκομισα, αἱ δωρεαὶ αἱ ὁποῖαι μέλλουν νὰ δοθοῦν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου, ὀνομάζονται κωδίκελλα· πλέον τὰ κωδίκελλα, καθὼς καὶ αἱ διαθήκαι, ὑπόκεινται εἰς τινὰς τύπους, τῶν ὁποίων ἡ μὴ φύλαξις κάμνει ταύτας τὰς πράξεις ἀνισχύρους. Τὰ κωδίκελλα κατὰ τοὺς νόμους πρέπει νὰ ἔχουν πέντε μάρτυρας.- Ἀλλὰ τὸ κωδίκελλον, ἡ πράξις αὕτη τῆς τελευταίας θελήσεως τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου, διὰ τῆς ὁποίας ἀφήνει εἰς τὸν πατέρα του μετὰ τὸν θάνατον ὅλην τὴν προικιμαίαν περιουσίαν του, δὲν φέρει τὴν μαρτυρίαν ὅχι πέντε, ἀλλ' οὐδενὸς μάρτυρος· ἐπομένως εἶναι ἄκυρος καὶ διὰ τοῦτον τὸν ἰσχυρότατον λόγον, καὶ ἡ περιουσία αὕτη μένει εἰς τὴν Μοσχοῦν νόμιμον αὐτοῦ κληρονόμον.- Τὸ περὶ διαθηκῶν ψήφισμα ὃν ὑστερόχρονον δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ, διότι οἱ νόμοι δὲν ἔχουν ὀπισθενεργὸν δύναμιν. Τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον καταπατοῦν ὅλους τοὺς ἀνωτέρω νόμους, καὶ παραβλέπον ὅλας τὰς ἀκυροῦσας καὶ καταφαινούσας ἀνίσχυρον τὸ ἀπὸ 14 Δεκεμβρίου 1808 ἐγγραφον τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου, ἐξέδωκε τὴν ὑπ' ἀριθ. 71 ἀπόφασίν του, διὰ τῆς ὁποίας κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα, ἔδωκεν εἰς τὴν Αἰκατερινίην Ἰω. Μπάου, ὅ,τι οὔτε καὶ ἐζητήθη διὰ τῆς ἀπὸ 15 Φεβρουαρίου 1830 ἀναφορᾶς τοῦ ἐπιτρόπου τῆς Πέτρου Μπάου.- Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις νὰ παρατρέξω ὅτι τὸ ὅλον τῆς προικιμαίας καὶ ἰδιοκτητοῦ περιουσίας τοῦ πατρὸς τῆς συζύγου μου Μοσχοῦς, ἀνῆκεν εἰς αὐτήν, χρεωστεῖται νὰ τῆς δοθῇ ὅχι ἐν δέοντι καιρῷ, καθὼς λέγει τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον εἰς τὴν ἀπόφασίν του, ἀλλ' εὐθὺς τῶρα, διότι εἶναι 21 ἔτους, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων εἰς τὴν 28 Νεαρὰν του διατάσσει νὰ δίδεται ἡ διοίκησις τῆς περιουσίας των εἰς μὲν τὰς γυναῖκας τὸν 18 χρόνον τῆς ἡλικίας των, εἰς δὲ τοὺς ἄνδρες τὸν 20.- Πλὴν καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχεν ὁ ῥητὸς οὗτος νόμος, πάλιν οἱ κατατρέχοντες τὴν Μοσχοῦν συγγενεῖς τῆς κατεστάθησαν ἀρκετὰ ἀνάξιοι διὰ τῆς πρὸς αὐτὴν διαγωγῆς των, ὥστε νὰ μὴν ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ διοίκησις περιουσίας, τὴν ὁποίαν ἐπεβουλεύθησαν.- Ὁ ἐπίτροπος τῆς Αἰκατερινιᾶς Ἰω. Μπάου παρουσιάσας εἰς τὸ Ἀνέκκλητον κριτήριον συμφώνους καταλόγους μὲ ἐκεῖνους, τοὺς ὁποίους ἐπαρουσίασα κι' ἐγὼ τόσον περὶ τῆς προικιμαίας ὅσον καὶ περὶ τῆς ἰδιοκτητοῦ πατρικῆς καὶ μητρικῆς περιουσίας τῶν γονέων τῆς συζύγου μου, κατ' αὐτοὺς χρεωστοῦν νὰ τὴν ἀποδώσουν. Ἐκθέτων ὅλα ταῦτα εἰς τὸ Σ. τοῦτο Κριτήριον, τὸ παρακαλῶ νὰ διορθώσῃ τὴν ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1830 ὑπ' ἀριθ. 71 ἀπόφασιν τοῦ Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου, καὶ νὰ καταδικάσῃ τὴν Αἰκατερινιάν Ἰω. Μπάου ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν σύζυγόν μου Μοσχοῦν.- α.- Ὅλην τὴν περιουσίαν τοῦ ποτέ Κωνσταντίνου Μπάου πατρὸς τῆς, τόσον προικιμαίαν ὅσον καὶ ἰδιόκτητον κατὰ τοὺς συμφώνους καταλόγους, τοὺς ὁποίους καὶ ἐγὼ καὶ ὁ ἐπίτροπος τῆς Αἰκατερινιᾶς Ἰω. Μπάου

ἐδώσαμεν εἰς τὸ Ἀνεκκλήτον μ' ὅλα της τὰ ἐπακόλουθα (accessoire). 6.- Τὴν περιουσίαν τῆς μητρὸς τῆς συζύγου μου κατὰ τοὺς συμφώνους καταλόγους, τοὺς ὁποίους ἐδώσαμεν εἰς τὸ Ἀνεκκλήτον, ἐξαιρουμένων τῶν εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5 κατάλογον ἐμπεριεχομένων ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν, καθὼς καὶ τῶν ἀκινήτων μητρικῶν κτημάτων.- Γ.- Νὰ διαφυλάξῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Μοσχοῦ καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους της νὰ λάβουν μετὰ τὸν θάνατον τῆς Αἰκατερινιάς Ἰω. Μπάου ὅσα πράγματα ἐδόθησαν εἰς τὸν πατέρα της διὰ τοῦ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσυμφώνου ὑπὸ αἵρεσιν νὰ τὰ λάβῃ μετὰ τὸν θάνατον τῶν προικιζόντων. Δ.- Νὰ καταδικάσῃ τὴν Αἰκατερινιάν Ἰ. Μπάου νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν Μοσχοῦ τοὺς τόκους ὅλων τῶν κατακρατουμένων πραγμάτων καὶ χρημάτων, καὶ τοὺς καρποὺς τῶν κτημάτων ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς της, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ κατακρατούμενα χρήματα κατὰ τὴν τότε τιμὴν τῶν νομισμάτων. Ε.- Νὰ τὴν καταδικάσῃ πρὸς τούτοις νὰ πληρώσῃ ὅλας τὰς προκυψάσας εἰς τὴν Μοσχοῦ ζημίας ἐξ αἰτίας τῶν χρονοτριβῶν κ.τ.λ. καθὼς καὶ τὰ δικαστικά, συνηγορικά καὶ ἄλλα δικαιώματα καὶ ἐξόδα.- » Εἰς τὸ διαληφθέν Ἀνώτατον Δικαστήριον προσέφυγεν ὡσαύτως καὶ ὁ Π. Μπάος διὰ τῆς ἀπὸ 13 Νοεμβρίου 1830 ἀναφορᾶς του, διὰ τῆς ὁποίας ἐξέθεσε τὰ ἐξῆς.- « Αἰσθανόμενος τὰ δίκαιά μου βεβλαμμένα ἀπὸ τὴν ὑπ' ἀριθ. 71 ἀπόφασιν τοῦ Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου, τὴν ἐκκαλῶ πρὸς τὸ Ἀνώτατον· πρὶν ἐκθέσω τοὺς λόγους τῆς ἐκκλήσεως, νομίζω ἀναγκαῖον νὰ ἔμβω εἰς σύντομον τῆς ὑποθέσεως διήγησιν πρὸς ἀκριβεστέραν διασάφησιν.- Κατὰ τὸ 1808 ὁ πατὴρ μου Ἰωάννης Μπάος καὶ ἡ μήτηρ μου Αἰκατερίνα Μπάου διέθεσαν ἢ μᾶλλον ἐσυμφώνησαν μετὰ τὸν υἱὸν των καὶ ἀδελφόν μου Κωνσταντῖνον Μπάον δωρεὰν γάμου, συγκεκριμένην ἀπὸ διάφορα κινητὰ καὶ ἀκίνητα κτήματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην τῆς συμφωνίας των.- Ἡ δωρεὰ ἐκείνη ἐγίνε μερικῶς καὶ ὄχι δημοσίως, καὶ περιεῖχεν αἵρεσιν διαλυτικὴν (condition resolutoire), ὅτι ἂν ὁ δωρηθεὶς Κωνσταντῖνος γεννήσῃ υἱὸς καὶ διαδόχους του, ἡ δωρεὰ αὕτη νὰ ἔχῃ πλήρη ἰσχύν· εἰδὲ μὴ, νὰ ἐπιστρέψῃ ὅλη εἰς τοὺς δωρησάντας. Ταύτην τὴν συμφωνίαν παραδέχθη ῥητῶς ὁ υἱὸς, καὶ ἐξηγήσε σαφῶς, ὅτι καὶ αὐτοῦ ἡ θέλησις καὶ εὐχαρίστησις εἶναι νὰ πληρωθῇ ἡ αἵρεσις τῶν γονέων του, καὶ ἂν δὲν γεννήσῃ υἱὸν Μπάον νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἡ δωρεὰ.- Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπανδρεύθη τὴν Εἰρήνην Κ. Μάτσα, καὶ ἐξῆσε μετ' αὐτῆς τρία περίπου ἔτη, ἀλλὰ δὲν ἄφησε εἰμὴ μίαν θυγατέρα, τὴν Μοσχοῦν. Ἦλθεν ἔπειτα εἰς δευτέρους γάμους μετὰ τὴν Μαροῦσαν Κωνσταντίνου Α. Μπάου, καὶ συνέζησε ὡς ὀκτὼ ἔτη, ἀλλ' ἀπ' αὐτὴν δὲν ἔλαβεν διόλου τέκνα.- Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου μόλις ἔφθασεν ἡ κόρη του Μοσχοῦ περὶ τὰ δεκατέσσαρα ἔτη, καὶ οἱ μητρικοὶ της συγγενεῖς τὴν ἐκλεψαν κρυφίως ἀπὸ τὸν πατρικόν

της οίκον, όπου τὴν ἀνεθρέψαμεν, καὶ τὴν ὑπανάδρευσαν μὲ τὸν Κ. Α. Γρυπάρη. Διὰ τὸν γάμον τοῦτον ὄχι μόνον δὲν ἠρώτησαν τὴν ἀναθρέπτριαν καὶ μάμμην τῆς Αἰκατερίνη Μπάου, ἢ ἄλλον τινὰ τῶν ἐκ πατρὸς συγγενῶν, ἀλλὰ τὸν ἑκαμον ἐναντίον τῆς ῥητῆς θελήσεως ὧν αὐτῶν.- Ἀφοῦ παρήλθον αἱ ἡμέραι τοῦ γάμου, ὁ ἄνδρας τῆς Μοσχοῦς ἐπεχειρίσεν ἀμέσως νὰ ἀρπάσῃ τὰ κτήματα τῆς πατρικῆς δωρεᾶς, τῆς ὁποίας ἡ αἵρεσις μὴ πληρωθεῖσα, εἶχε λύσει τὴν συμφωνίαν· ἂν ἐπέτυχεν εἰς τοῦτο, ὅμως κατακρατεῖ ἄλλο μέρος τῆς περιουσίας, τὸ ὅποιον ὁ μακαρίτης ἀδελφός μου εἶχεν ἀποκτήσει μὲ κέρδη προερχόμενα ἀπὸ τὰ κτήματα τῆς δωρεᾶς ἐκείνης.- Τὰ μέρη κατεφύγαμεν λοιπὸν εἰς τὴν δικαιοσύνην, καὶ ὁ τότε ὑπουργὸς τοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τάξιν διώρισε Δικαστικὴν Ἐπιτροπὴν νὰ μᾶς κρίνῃ.- Ὁ ἀντίδικός μου γνωρίζων καλῶς ὅτι ἡ αἵρεσις τῆς δωρεᾶς μείνασα ἀπλήρωτος, ἐπέστρεφεν εἰς τὸν οἶκον μας ὅλα τὰ περιεχόμενα εἰς αὐτὴν κτήματα, ἔπλασε πανούργως συμφωνίαν τινὰ, ἥτις κατὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ εἶχε τάχα συνταχθῇ δημοσίως ἀπὸ τὰ δύο μέρη τὰ συνάψαντα τὸν γάμον, ἡγουν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ ἀδελφοῦ μου, καὶ τοὺς συγγενεῖς τῆς ποτὲ νύμφης μου Εἰρήνης.- Ταύτην τὴν πλαστὴν πρᾶξιν περιέχουσιν τὴν τῶν γονέων μου δωρεὰν χωρὶς αἵρεσιν, ὠνόμασεν ἀνυποστόλως «Δημόσιον σύμφωνον».- Μὴ ἔχων δὲ πῶς καὶ πόθεν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπῆρξε τοιοῦτον σύμφωνον, ἐμυθολόγησεν ὅτι εὕρισκετο συνεσφραγισμένον μὲ τὰ λοιπὰ χαρτὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἤδη ἀποθανόντος. Ἀλλ' αἰσθανόμενος ὅτι μ' ὅλα ἡ πλαστογραφία ἔπρεπε νὰ ἀφήνῃ ὄχι ὀλίγην ὑποψίαν, ἔλαβε συνεργάτας τοῦ ἐπιχειρήματός του καὶ τοὺς τότε Δημογέροντας τῆς Σίφνου, οἵτινες τὸν ἔδωσαν μίαν ἐξιστόρησιν τῆς ὑποθέσεως, σύμφωνον μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ πλαστοῦ συμφώνου του. Ἐδῶ συγχωρήσατέ με, Κύριοι Δικασταί, νὰ σᾶς ἀναφέρω, ὅτι δύο φατρίαὶ ἔσχιζαν τὴν Νῆσον μας. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸ κόμμα τοῦ ἀντιδίκου μου εἶχεν ὑπερισχύσει, καὶ ἐπομένως ἔκλεξεν ὡς Δημογέροντας τινὰς τῶν συμπατριωστῶν του, οἵτινες δὲν ἐυστάλησαν νὰ συντρέξουν τὸν ἀντίδικόν μου μὲ ψευδομαρτυρίες. Δέν σᾶς θαρύνω μὲ λεπτομερεῖς διηγήσεις τῶν κρυπτῶν ραδιουργιῶν των· περιορίζομαι μόνον νὰ σᾶς ἀναφέρω, ὅτι τὸ ὑπερισχῶσαν τότε κόμμα παρέσυρε μὲ διαφόρους τρόπους καὶ μέσα τὸν ἑπαρχὸν τῆς Σίφνου Ἀντώνιον Χ. Ἀνδρέα, καὶ τὸν ἑκαμαν νὰ ἐγκολπωθῇ τὸ μέρος των, καὶ νὰ ἔμβῃ εἰς τὰ πλεονεκτικὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἀντιδίκου μου. Ἀπὸ τὸ γράμμα τούτου τοῦ Ἐπαρχοῦ ὑπὸ στοιχ. (α) πληροφορεῖσθε, Κοι Δικασταί, μὲ ὁποίας ὑπουλότητος πλαγίως οἱ ἐναντίοι μου ὑπέκλεπταν τὰς ὑπογραφὰς διὰ τὰς ψευδομαρτυρίας. Τὰ πολὺπλοκα ταῦτα ψεύδη ἦτον τόσον τεχνικὰ συνυφασμένα, ὥστε παρέχρυσαν καὶ ἀπάτησαν τὴν Δικαστικὴν Ἐπιτροπὴν, ἥτις εἰς τὴν ἀπόφασίν τῆς ἀναφέρει συχνὰ τὸ λεγόμενον ἐκεῖνο «Δημόσιον σύμφωνον» ὡς πρᾶξιν

ἀληθινήν, καὶ εἰς αὐτὸ ἐπιστηρίζει κυρίως τὴν ἀπόφασίν της ἐκείνην. Ἀλλ' ἔπειτα ἀνοιχθέντων τῶν ἐσφραγισμένων χαρτίων τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἀπὸ τὰς ἀρμοδίας ἀρχάς, τὸ θρυλούμενον καὶ πολύκροτον «δημόσιον σύμφωνον» δὲν εὐρέθη παντά-
 πασιν, ἢ μᾶλλον ἀπεδείχθη φανερά πλαστογραφία τοῦ ἀντιδίκου μου, καὶ ἔκτοτε πλέον καὶ Δημογέροντες Σίφνου καὶ Ἀπόστολος Γρυπάρης, καὶ ὅλοι οἱ ἐναντίοι μου, ὅσον τὸ ἐκήρυτταν μὲ γεμάτον στόμα, ἔπαυσαν νὰ τὸ ἐπικαλοῦνται εἰς βοήθειαν· ἐπροσπάθησαν μάλιστα νὰ κατορθώσουν, ὥστε νὰ μὴν ἀκούητε πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ.- Ἀλλ' ἂν ἀπελπίσθησαν ἀπὸ τὸ δημόσιον σύμφωνόν των, δὲν ἄλλαξαν ὁμως οὔτε γνώμην οὔτε διάθεσιν. Ἀναγκασθέντες νὰ ὁμολογήσουν τὴν καθ' αἶρεσιν δωρεάν μόνην ἀληθινήν πρᾶξιν, ἔπλασαν, ὅτι εἰς τὸ τέλος περιέχει προσθήκην μυστικήν. Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ ἀπόδειξις των; Ἐως τώρα τουλάχιστον δὲν ἔφεραν καμμίαν.- Μὴ θέλων νὰ βαρύνω περισσότερο τοὺς Δικαστάς, παρα-
 τρέχω τόσας ἄλλας ψευδομαρτυρίας καὶ τόσα ἄλλα πλάσματα, εἰς τὰ ὅποια κατέφυγεν ὁ ἀντίδικός μου ὡς εἰς ἰσχυρὰ δικαιολογήματα. Κατήντησε μάλιστα ὁ ἀτρόμητος οὗτος πλαστοποιὸς νὰ μὲ κατηγορήσῃ, ὅτι ἔκοψα ψευδεῖς σφραγί-
 δας.- Αἱ μαρτυρίαι ὑπὸ στοιχ. Β. Γ. καὶ Δ. ἀποδεικνύουν πόσον ἐπροσπάθησε νὰ προσρίψῃ εἰς ἄλλους τὰ ἔργα τῆς παντόλμου πλεονεξίας του. Παραδίδων ταῦτα εἰς τὸ σκότος, τοῦ ὁποίου μόνον εἶναι ἄξια ἐμβαίνειν εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ὑποθέσεως.- Ἀφ' ὅσα εἶπα γίνονται φανερά δύο πράγματα. 1ον.- Ὅτι περὶ τῆς διαφιλονηκου-
 μένης περιουσίας δὲν ὑπάρχει εἰμὴ μίαν καὶ μόνην πρᾶξιν, ἢ καθ' αἶρεσιν συμφωνία τῶν γονέων μου μὲ τὸν υἱόν των Κωνσταντῖνον. 2ον.- Ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη εἶναι δωρεὰ γάμου.- Ὅτι ἡ πρᾶξις εἶναι μία καὶ μόνην, τὸ ὁμολογοῦν σήμερον καὶ αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοί μου· ἀφοῦ ἀπεσφραγίσθησαν πλέον τὰ χαρτῖα τοῦ ἀδελφοῦ μου, τὸ πολυθρύλητον ἐκεῖνο τῶν ἀντιδίκων μου Δημοσίον σύμφωνον, καθὼς εἶπον, ὅχι μόνον δὲν ἀπατᾷ Δικαστάς, ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἀπατήσαντες τὸ παρῆρσιάζουν εἰς Δικαστήριον. Ἀντ' αὐτοῦ παρειαγούν τὴν μερικὴν τῶν γονέων μου δωρεάν, τὴν ὁποίαν πρότερον ἀπέκρουαν, καὶ ἤθελον νὰ τὴν ὑποστήσουν ὡς γενομένην χωρὶς αἶρεσιν καὶ δημοσίαν, καὶ ὁποίαν δημοσίαν! δὲν εὐχαριστοῦντο νὰ τὴν βεβαιώσουν ὡς γραφθεῖσαν μόνον ἐνώπιον Μνήμονος, ἀλλὰ τὴν ἐκήρυττον ὡς ἐγνωσμένην καὶ ἀπὸ τοὺς Δημογέροντας, καὶ ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον.- Ἀλλ' ἂν οἱ ἀντίδικοί μου ὁμολογοῦν σήμερον τὴν πρᾶξιν ταύτην ὡς μόνην, ὡς μερικὴν, ὡς δωρεάν γάμου, προσπαθοῦν ὁμως νὰ βεβαιώσουν ὅτι τὸ τελευταῖον μέρος της εἶναι προσθήκη μυστική. Ὅλοι αἱ νομοθεσίαι θέλουν, ὅτι ὅποιος βεβαιώνει τίς πρέπει νὰ τὸ ἀποδείξῃ· ἄλλῶς ὁ νόμος τὸ θεωρεῖ ὡς πάντα ἀνίσχυρον· Ποίαν λοιπὸν ἀπόδειξιν τῆς προτεινομένης μυστικότητος φέρουν οἱ ἀντίδικοί μου; Καμμίαν. Προφασίζο-
 νται μόνον ὅτι τινὲς Δημογέροντες ἢ ἄλλοι εἶχαν ἀκούσει ὅτι ἡ δωρεὰ ἦτον χωρὶς

αἵρεσιν. Ἀλλὰ πόθεν τὸ ἤξευραν ἄραγε οἱ συμπατριασταὶ τοῦ Κ. Γρυπάρη ἐκεῖνοι; Οἱ ἴδιοι εἶχαν κηρύξει ἀκόμη καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς δωρεᾶς δημοσίαν, ἀλλ'εἰς τὸ τέλος εὐρέθη μυστική. Οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ Δημογέροντες εἰς τὴν ἐξιστόρησιν, τὴν ὁποίαν ἔπειτα τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ψευδῇ κατὰ πολλὰ μέρη της, παρενείρουν πλαγίως, ὅτι οἱ γονεῖς τῆς Εἰρήνης ἐπροίκισαν τὴν θυγατέρα των, ἀφοῦ ἐγνώρισαν τὴν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Μπάον δωρεάν τοῦ πατρὸς του, γενομένην ὡς λέγουν αὐτοὶ χωρὶς αἵρεσιν. Ἀλλ'ἀπὸ ποίαν πρᾶξιν, ἢ ἀπὸ ποίαν πηγὴν ἐπληροφορήθησαν τοῦτο οἱ Δημογέροντες; Οὔτε ὑπάρχει κάμμία, οὔτε αὐτοὶ ἀναφέρουν τινά. Ἐπειτα ἂν οἱ συγγενεῖς τῆς Εἰρήνης ἐννοῦσαν νὰ προικίσουν τὴν κόρην των μὲ συμφωνίαν τοιαύτης δωρεᾶς τοῦ γαμβροῦ των Κωνσταντίνου διατὶ νὰ μὴ το ἐξηγήσουν ῥητῶς εἰς τὸ προικοσύμφωνόν των; Ἰδοὺ ποία εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἰδοὺ αἱ μόναι ἀποδείξεις. Τὴν 9 Ἀπριλίου 1808 οἱ γονεῖς τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου Μπάου ἔκαμαν πρὸς αὐτὸν τὴν καθ'αἵρεσιν δωρεάν· τὴν 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους, ἤγουν ἑξ ἡμέρας ὑστερότερα ἐπροίκισαν οἱ συμπένθεροί των τὴν Εἰρήνην. Ποία λοιπὸν δολιότης, ποία ἀπάτη ἤμποροῦσε πλέον νὰ παρειαχωρήσῃ; Οἱ συγγενεῖς τῆς Εἰρήνης ἐγνώριζαν ἑξ ἡμέρας πρὶν προικίσουν τὴν κόρην των, ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ γαμβροῦ των εἶχεν αἵρεσιν διαλυτικὴν, τὴν ὁποίαν ἡ λεγομένη μυστικὴ προσθήκη τοῦ Κωνσταντίνου δὲν κάμνει, εἰμὴ νὰ ἐπικυρώσῃ ἀπλῶς. Τὰ σοφίσματα, ἂν δὲν εἶναι ἀληθινὰ, πρέπει νὰ ἔχουν τοῦλάχιστον κάποιαν πιθανότητα· ἀλλὰ τοῦτο τὸ τοῦ ἀντιδίκου μου δὲν ὑποθέτει εἰς τοὺς Δικαστὰς οὐδὲ τὴν κοινὴν προσοχὴν πρὸς διάγνωσιν τῆς ἀληθείας. - Μεταβαίνω εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον ὅτι ἡ μεταξύ τῶν γονέων μου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου Κωνσταντίνου πρᾶξις εἶναι δωρεὰ γάμου, καὶ ἡ φύσις τοῦ συναλλάγματος τὸ ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως, καὶ ὁ ἀντίδικός μου τὸ ὡμολόγησε ῥητῶς πρὸς τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον, καὶ ὅχι μόνον τὸ ὡμολόγησεν, ἀλλὰ τὸ δι'σχυρίσθη· ἐπομένως δὲν δύναται νὰ τὸ μεταβάλῃ. Εἶναι συγχωρημένον εἰς τὰ μέρη νὰ προσθέσουν νέα δικαιολογήματα ἐνώπιον τῶν ἀνωτέρων Δικαστηρίων, ἀλλὰ νὰ αὐξήσουν ἢ νὰ μεταβάλλουν τὰς αἰτήσεις των εἶναι ἀπηγορευμένον. - Ὁ ἀντίδικός μου ἀφοῦ ἐπολέμησε τὴν αἵρεσιν τῆς δωρεᾶς μὲ πλαστὰς πράξεις, καὶ ἔπειτα μὲ ἐπινοήσεις μυστικῆς προσθήκης, τέλος δέχεται καὶ αὐτὸς τὴν αἵρεσιν ταύτην, προσπαθεῖ ὅμως νὰ τὴν παρεξηγήσῃ, ὡς πληρωθεῖσαν· ἂν ἡ αἵρεσις, λέγῃ, ἀπαιτεῖ υἱούς, ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ μόνους τοὺς ἄρρενας· Ναὶ ἡ συνήθεια τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἡ συνήθεια ὅλης τῆς Ἑλλάδος, υἱούς ἐννοεῖ μόνον τὰ ἀρσενικά παιδία. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν πρὸς τὸ Ἀνέκκλητον ἀναφορὰν του ἀπαίτησε τὴν ἰσχύν τῆς συνηθείας εἰς ὄφελός του, πρέπει νὰ τὴν δεχθῇ καὶ εἰς βάρος του· ἔπειτα ἡ αἵρεσις τῆς δωρεᾶς διακρίνει ῥητῶς υἱούς καὶ διαδόχους. Αἱ θυγατέρες εἶναι μὲν κληρονόμοι, ἀλλ'ὅχι

καὶ διάδοχοι, διότι δὲν διαδέχονται τοὺς γονεῖς των, ἀλλὰ μεταβαίνουν εἰς ξένον οἶκον· ὁ Κωνσταντῖνος μάλιστα, δεχόμενος τὴν διαλυτικὴν αἵρεσιν τῆς πατρικῆς δωρεᾶς, τὴν ἐξηγεῖ ἀκόμη σαφέστερα, λέγων, ἂν γεννήσῃ υἱὸν Μπάον, ἤγουν υἱὸν φέροντα τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας Μπάου. Καὶ εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ γυναῖκες, ἀντὶ νὰ ὀνομάζωνται ἀπὸ τὴν ἰδίαν των οἰκογένειαν, λαμβάνουν τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός των. Τέλος αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοί μου ἀνεγνώρισαν ὅτι ἡ αἵρεσις δὲν ἐννοεῖ εἰμὴ τοὺς ἄρρενας υἱούς, καὶ διὰ τοῦτο πρῶτον ἐπλασαν τὸ δημόσιον σύμφωνον, διὰ νὰ ἀναιρέσουν τὴν ἀληθινὴν πρᾶξιν, τὴν περιέχουσαν τὴν αἵρεσιν ταύτην. Ἐπειτα ἀναγκασθέντες νὰ τὴν δεχθῶν, ἐμυθολόγησαν, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι μυστικὴ προσθήκη.- Ταῦτα πάντα ἐγνώρισε, καὶ τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον, καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἐπιστροφὴν τῆς δωρεᾶς εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον· ἐσύγχισεν ὁμῶς τὴν δωρεάν ταύτην μὲ τὰς γυναικεῖας προῖκας, καὶ ἀπέσπασε τὸ τρίτον μέρος τῆς εἰς ὄφελος τῆς Μοσχούς, θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀλλ' αἱ συνήθεις τῶν γυναικῶν προῖκες ἀποξενόουν ἀπὸ τὸν πατρικὸν οἶκον ὅσα πράγματα περιέχουν, καὶ τὰ μεταθέτουν ὡς κτήματα ἴδια καὶ ἀναφαίρετα τοῦ συζυγικοῦ οἴκου. Αἱ δωρεαὶ ὁμῶς εἶναι ἐπιδεκτικαὶ αἱρέσεων, καὶ δὲν μεταδιβάδουν τὰ διδόμενα κτήματα εἰς τὸν δωρούμενον, πρὶν πληρωθῶν αἱ συμφωνηθεῖσαι αἱρέσεις.- Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἡ δωρεὰ τῶν γονέων μας δὲν ἐπληρώθη ποτὲ, ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἔλαβε ποτὲ εἰς κυριότητα τὰ δωρηθέντα κτήματα. Πῶς λοιπὸν ἤμποροῦσεν ἢ εἰς τέκνα του νὰ μεταθέσῃ, ἢ εἰς ἄλλους νὰ χαρίσῃ ὅ,τι δὲν εἶχεν; Οἱ Βυζαντινοὶ Νόμοι ἀποκτοῦν τὸ τρίτον ἢ τὸ ἥμισυ τῆς ἀσώτου ἢ ἀφιλόπαιδος μεγαλοδωρίας τῶν γονέων, ὅταν οὗτοι ἔχουν ἴδια κτήματα. Ἀλλὰ τὰ περιεχόμενα εἰς τὴν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον δωρεάν δὲν ἐγιναν ποτὲ ἐδικὰ του, διότι δὲν ἄφησε παιδίον ἀρσενικόν.- Τὸ Ἀνέκκλητον ἐξέλαβεν ἀκόμη ὡς κτήματα τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα μὴ περιεχόμενα εἰς τὴν δωρεάν τὰ ἐνέμετο ζῶν. Ἀλλ' ὁ ἀδελφός μου ἐξελθὼν ἀπὸ τὴν πατρικὴν οἰκίαν χωρὶς ἰδίαν του κατάστασιν, πόθεν ἤμποροῦσε νὰ κερδίσῃ ταῦτα; Ἐκ τοῦ μηδενὸς δὲν γίνεται τίποτε· ὅλα τὰ νέα ἐκεῖνα κτήματα τὰ ἀπέκτησε μὲ κέρδη προερχόμενα ἀπὸ τὴν δωρεάν· ὡς πηγάζοντα λοιπὸν ἀπὸ ταύτην, πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν τὴν τύχην αὐτῆς, καὶ νὰ συνεπιστραφοῦν καὶ αὐτὰ μὲ τὴν δωρεάν, διότι τὰ παρεπόμενα ἀκολουθοῦν τὰ κύρια· (l'accessoire suit le principal). Κύριοι Δικασταί! Ἐπληροφορήθητε μὲ ποῖα πλαστὰ ἐγγραφα ὁ ἀντίδικός μου ἐπροσπάθησε νὰ παρασύρῃ τὴν Δικαστικὴν Ἐπιτροπὴν, μ' ὁποίας ψευδομαρτυρίας συμπατριαστῶν ἤθελε νὰ συγχίσῃ τὰ σύμφωνα ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡσθάνετο τὴν ἀσθένειαν. Πῶς ἀναγκασθεῖς ἔπειτα νὰ ὁμολογήσῃ ἀληθῆ τὴν δωρεάν τοῦ πατρὸς μου, ἐδοκίμασε νὰ πολεμήσῃ τὸ τελευταῖον μέρος τῆς ὡς προσθήκην μυστικὴν· ὅτι μὴ ἔχων καμμίαν ἀπόδειξιν

τούτου, ἀπεδέχθη μὲν τὴν προσθήκην ὡς γνησίαν, ἀλλ' ἐπεχείρισε νὰ τὴν παρεξηγήσῃ ὡς πληρωθεῖσαν, συγγένων τοὺς ἄρρενας υἱοὺς μὲ τὰς θυγατέρας· ὅτι τὴν ὑπὲρ τῶν παιδίων ἀποκτησὶν τοῦ τρίτου ἢ τοῦ ἡμίσεως τῆς πατρικῆς περιουσίας ὁ νόμος τὴν διατάσσει διὰ μόνους ἐκείνους τῶν γονέων, ὅσον ἔχουν ἴδια κτήματα· ὅτι ὅσα κτήματα τοῦ ἀδελφοῦ μου δὲν περιέχονται εἰς τὴν δωρεάν, εἶναι ἀποκτημένα μὲ κέρδη προερχόμενα ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ὡς παρεπόμενα ἀκολουθοῦν τὴν τύχην αὐτῆς. Διὰ ταῦτα ζητῶ ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ κριτηρίου.- αὐν.-

"Ὅλα τὰ κτήματα τὰ περιεχόμενα εἰς τὴν δωρεάν τοῦ πατρός μου σῶα καὶ ἀνελλιπειῇ. Ἰον.- "Ὅλα τὰ λοιπὰ κτήματα τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου ὡς παρεπόμενα τῆς δωρεᾶς ἐκείνης, καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν καρπῶν, ὅσους ὁ ἀντίδικός μου ἔλαβεν ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς πρώτης αὐτοῦ νομῆς του.- Ξον.- "Ὅλα τὰ ἔξοδα ὅσα μὲ ἐπροξένησε μὲ ἐξαετείς κρισολογίας, καθὼς καὶ τὰς ζημίας.- Τὸ παῦσαν Ἀνώτατον Δικαστήριον ἐξέδωκε κατὰ τὴν 14 Ἰουλίου 1831 τὴν ὑπ' ἀριθ. ΜΓ'. ἀπόφασίν του, διὰ τῆς ὁποίας θεωρήσαν - «ὅτι ὁ Κ. Ἰω. Μπάος, καὶ ἡ ὁμόζυγος αὐτοῦ Αἰκατερίνα διὰ τοῦ κατὰ τὴν ἀπὸ 9 ἀπριλίου 1808 γεγραμμένου γαμικοῦ συμφώνου, ἐπροίκισαν τῷ υἱῷ αὐτῶν Κωνσταντίνῳ κατὰ τὰς ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐπικρατούσας συνηθείας, τὰ ἐν τῷ ῥηθέντι συμφώνῳ καταγεγραμμένα κτήματα καὶ χρήματα, διὰ νὰ λάβῃ εἰς νόμιμον σύζυγόν του τὴν Κ. Εἰρήνην θυγατέρα τοῦ Κ. Κωνσταντίνου Μάτσα ὀριστικῶς καὶ ῥητῶς.- "Ὅτι οἱ εἰρημένοι γονεῖς ὑπόσχονται προσέτι αὐτῷ τῷ υἱῷ των ἐπὶ τέλους τοῦ ῥηθέντος ἐγγράφου, ὅτι ἐὰν τεκνογονήσῃ υἱὸς καὶ διαδόχους του, καὶ εὐχαριστήσῃ αὐτοὺς μέχρι τοῦ θανάτου των, θέλει ἀπολαύσει καὶ ἄλλα ἕτερα, ἄλλως τὰ καταγεγραμμένα μόνον θέλουν εἶσθαι καὶ πρῶτα καὶ ὕστερα, ἐπευχόμενος αὐτῷ νὰ τὰ προικοδοτήσῃ καὶ εἰς τὰ τέκνα του.- "Ὅτι κατὰ συνέπειαν αὐτῆς τῆς προικὸς ἢ διὰ γάμου δωρεὰ τοῦ ἀνδρός, καὶ ὁ Κ. Κωνσταντίνος Μάτσας μετὰ τῆς συμβίας του, διὰ τοῦ ἐγγράφου των χρονολογουμένου τὴν 15 ἀπριλίου 1808 ἐπροίκισαν ὡσαύτως τῇ θυγατρὶ αὐτῶν Εἰρήνῃ τὰ ἐν αὐτῷ καταγεγραμμένα κτήματα καὶ χρήματα, διὰ νὰ λάβῃ ὡς νόμιμον σύζυγόν της τὸν εἰρημένον Κωνσταντῖνον Μπάον ὀριστικῶς καὶ ῥητῶς, ὑποσχόμενοι ἐπίσης νὰ εὐχαριστήσουν αὐτοὺς τοὺς συζύγους καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς των, καθὼς παρ' αὐτῶν εὐχαριστηθῶσιν.-

"Ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει ἀμφοτέρων τῶν εἰρημένων συμφώνων ἐξετελέσθη καὶ ὁ γάμος αὐτὸς τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1808, ἀκολούθως τὰ συμφωνηθέντα ἔλαβον χώραν καθὼς ἀποδεικνύουσιν αἱ ἐπίσημοι μαρτυρίαι τῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ Νήσῳ διαφόρων κατοίκων ἐκάστης τάξεως καὶ βαθμοῦ. "Ὅτι τὴν 14 Δεκεμβρίου 1808 μόνος ὁ υἱὸς καὶ σύζυγος τῆς Εἰρήνης Κ. Κωνσταντίνος Μπάος ἐπρόσθεσεν εἰς τὸ ἐγγράφον τῆς παρὰ τῶν γονέων του δοθείσης αὐτῷ διὰ γάμου δωρεᾶς, δηλο-

ποίησιν ὅτι, ἐὰν δὲν ἔχῃ υἱὸν Μπάον νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ κατέχῃ τὸ προικισθέν αὐτῷ πρᾶγμα, ἀλλὰ νὰ τὸ καρποῦται ἐνόσῳ ζῇ, ἢ δ'ἐξουσία νὰ μένῃ τῷ πατρὶ του, διότι τάχα ἐπροικίσθη ἐπὶ συμφωνίᾳ τοιαύτη. Ὅτι μετ'αὐτὴν τὴν προσθήκην ὁ Κ. Μπάος ἐτεκνογόνησεν υἱὸν καὶ θυγατέρα ἐξ αὐτοῦ τοῦ γάμου. Ἡ σύζυγός του Εἰρήνη ἀπέθανεν ἀκολούθως, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ μετ'αὐτήν. Ἡ δὲ θυγάτηρ Κ. Μοσχοῦ ἐπέζησε διαμένουσα ἐν τῇ πατρικῇ τῆς οἰκίᾳ.- Ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς Κ. Μπάος ἐλθὼν ἔπειτα καὶ εἰς ἕον γάμον μετὰ τῆς Κ. Μαρούσας θυγατρὸς ἄλλου Κωνσταντίνου Μπάου, χωρὶς νὰ λάβῃ ἄλλα τέκνα ἐκ ταύτης, ἀπέθανε κατὰ τὸ 1824, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἰδίου πατρὸς του Ἰωάννου Μπάου. Ἡ δὲ θυγάτηρ του Μοσχοῦ μὴ φέρουσα μετὰ ταῦτα τὰ δεινὰ τῆς ὀρφανίας κατέφυγεν εἰς τὴν προστασίαν τῶν πρὸς μητρὸς συγγενῶν τῆς, καὶ συζευχθεῖσα μετὰ τοῦ Κ. Ἀποστόλου Γρυπάρη διὰ νομίμου γάμου, ἐζήτησε νὰ γίνῃ κυρία τῆς πατρικῆς τῆς περιουσίας· ἀλλ' ἡ πρὸς πατρὸς μάμμη τῆς καὶ οἱ θεῖοι ἐπεσφράγισαν ἑκτοτε τὰ κιβώτια τοῦ πατρὸς τῆς, ζητήσαντες ν'ἀποκλήρωσωσιν αὐτήν, δυνάμει ἰδιαιτέρων συμφωνιῶν, λαβουσῶν τάχα χώραν μεταξὺ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου τῆς.- Ὅτι ἡ Κ. Μοσχοῦ κατέφυγεν ἑκτοτε εἰς τὴν ἐν τῇ Νήσῳ ἐκείνῃ ἐξουσίας, καὶ τέλος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἐξαίτουμένη τὴν 12 Αὐγούστου 1825 νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰ ἀπαράβια ὀρφανικά δίκαια τῆς. Ἡ δὲ Κυβέρνησις διορίσασα τριμελῆ Ἐπιτροπὴν διὰ τοῦ Ὑπουργείου τοῦ Δικαίου, ἵνα δικάσῃ τὴν ὑπόθεσιν, ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐδίκαιωσε μετὰ τὴν δίκην τὴν Μοσχοῦ δι'ἀποφάσεώς τῆς, ἐκδοθεῖσης τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1825 ἐπὶ τισὶν αἰρέσεσι διατεταγμέναις εἰς πλεῖον ἀσφάλειαν τῶν κληρονομικῶν αὐτῆς δικαίων. Ὅτι εἰς ἐνέργειαν αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως διορισθεῖσα ἄλλη τριμελής ἐπιτροπὴ παρὰ τῆς Διευθυντικῆς τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἤνοιξε τὰ ἐσφραγισμένα κιβώτια τοῦ πατρὸς τῆς, καὶ κατέγραψε τὰ ἐν αὐτοῖς σωζόμενα πρᾶγματα καὶ ἔγγραφα, ἐν οἷς εὐρέθησαν καὶ τὰ εἰρημένα γαμικὰ σύμφωνα τῶν γονέων, τοῦτε πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τῆς Κ. Μοσχοῦς.- Ὅτι ἐπομένως ἡ μάμμη αὐτῆς Κ. Αἰκατερίνα διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιτρόπου τῆς Κ. Πέτρου Μπάου, ἐκίνησε περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως διαφόρους ἀγωγὰς κατὰ τῆς Μοσχοῦς καὶ τῶν συγγενῶν τῆς περὶ τὰ ἔτη 1826, 1827 καὶ 1828 πρὸς τε τὰς περιλαβούσας Διοικήσεις, καὶ πρὸς τὸν Ἐκτακτον Ἐπίτροπον τῶν Κεντρικῶν Κυκλάδων· αἱ ἀγωγαὶ ὅμως αὗται δὲν ἔφερον κἀνὲν ἀποτέλεσμα.- Ὅτι ἐπὶ τέλους τὴν 15 Φεβρουαρίου 1830 καθυπέβαλε τὴν προεκδοθεῖσαν ἀπόφασιν τῆς τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς εἰς ἐπίκρισιν τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου, καὶ τὸ Κριτήριον τοῦτο δι'ἀποφάσεώς του ὑπ'ἀριθ. 71 ἐκδοθεῖσης τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1830 τροπολογοῦν τὴν προλαβοῦσαν ἀπόφασιν τῆς Τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς ἀκύρωσε τὴν ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ προσθήκην, ὡς

δωρεάν του υιού προς τόν πατέρα, καί απέσπασε τὸ τρίτον μερίδιον τῶν ἐν αὐτῇ κινήτων καὶ ἀκινήτων πραγμάτων ὡς ἀνήκον μόνον τῇ θυγατρὶ καὶ κληρονόμῳ του υἱοῦ Κ. Μοσχοῦ.- "Ὅτι ἀμφότεροι οἱ διαφερόμενοι ἐκκάλεσαν τὴν εἰρημένην ἀπόφασιν εἰς τὸ Δικαστήριον τοῦτο, ὁ μὲν Κ. Α. Γρυπάρης ὡς ἐκ προσώπου τῆς συζύγου του Μοσχοῦς τὴν 12 Νοεμβρίου 1830, ἀναφέρων τὰς ἰδίας πρὸς τὸ παῦσαν Ἀνέκκλητον αἰτήσεις του, καὶ ἐξαιτούμενος τὴν διόρθωσιν τῆς ἀποφάσεως· ὁ δὲ Κ. Π. Μπάος ὡς ἐκπροσώπου τῆς μητρός του Αἰκατερίνης ἀναφέρων ἄλλας καὶ διαφόρους τῶν πρὸς τὸ εἰρημένον Κριτήριον προταθεῖσων αἰτήσεων του, καὶ ἐξαιτούμενος τὴν ἀπόδοσιν ὅλων ἐν γένει τῶν κτημάτων τε καὶ χρημάτων τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ πατρὸς τῆς Μοσχοῦς Κωνσταντίνου Μπάου.- "Ὅτι κατὰ τὰς ἐγγράφους πιστοποιήσεις τῶν κατοίκων τῆς Νήσου Δημογερόντων, Κληρικῶν καὶ ἄλλων, χρονολογουμένης τὴν 27 Ἀπριλίου 1825 καὶ τὴν 10 Μαρτίου 1830, ἡ ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ τῆς 9 Ἀπριλίου 1808 προστιθεμένη δηλοποιήσις τοῦ Κ. Κωνσταντίνου Μπάου πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκσφραγίσεως τῶν κιβωτίων του εἶναι ἄγνωστη εἰς τὸ δημόσιον τῆς Σίφνου, ὡς γεγονυῖα ἐν κρυφῷ, ἐναντίον τῆς δεούσης ἰσχύος καὶ πίστεως τῶν προικοσυμφώνων καὶ τῶν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐθίμων, καθότι ἄλλοτε δὲν ἐφάνη συμφωνία τοιαύτη.- "Ὅτι κατ' ἄλλας καὶ διαφόρους πιστοποιήσεις κατοίκων τῆς αὐτῆς Νήσου ὁ Κ. Κωνσταντῖνος Μπάος ἐπὶ ζωῆς του κατεῖχε καὶ ἐνέμετο τὰ παρὰ τοῦ πατρὸς του προικοδοτηθέντα αὐτῷ κτήματα κατὰ τὸ γαμικὸν σύμφωνον τῆς 9 Ἀπριλίου 1808· ὅτι καὶ ἀναφοραὶ τῆς ἰδίας μητρός του Αἰκατερίνης, καὶ τοῦ α—ταδέλφου Π. Μπάου ὑποστηρίζουσι τὴν κατοχὴν καὶ νομὴν αὐτῶν.- "Ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Κωνσταντίνου Ἰωάννης Μπάος ἀποθανὼν πρὸ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ του, διέθεσε πρὸ τοῦ θανάτου τὰς ὑπολοίπους περιουσίας του δι' ἰδιογράφου διαθήκης του χρονολογουμένης τὴν 6 Σεπτεμβρίου 1821 εἰς προῖκα τῶν δύο ἀγάμων τέκνων του Μενέας καὶ Νικολάου, διὰ θάνατον δωρεὰν τῇ συζύγῳ του, καὶ εἰς ἐλέη ψυχικά του.- "Ὅτι κατὰ τὰς ἀναφοράς τῆς Κ. Αἰκατερίνης καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιτρόπου αὐτῆς Π. Μπάου χρονολογουμένης τὴν 17 Αὐγούστου 1828, ὁ πατὴρ τῆς Μοσχοῦς Κωνσταντῖνος, ὡς ἐμπιστευμένος καὶ πεφιλημένος υἱὸς διεύθυνε καὶ τὰ τῆς οἰκίας τοῦ πατρὸς του πρὸ τοῦ θανάτου τούτου, καὶ μετ' αὐτόν, ἄλλ' ἐκατοίκει εἰς τὴν ἰδιαιτέραν οἰκίαν του.- "Ὅτι ἀναχωρήσας διὰ Ναύπλιον παρέδωκε τὰς κλεῖς τῶν κιβωτίων του εἰς τὴν εἰρημένην μητέρα του Αἰκατερίναν, ἀποκαταστήσας αὐτήν, ὡς ἡ ἰδία ἀναφέρει, κυρίαν εἰς τὰ κινήτα καὶ ἀκίνητα πράγματά του, ἐκτὸς ὅμως τοῦ συμφωνητικοῦ καταλόγου.- "Ὅτι ἀποθανόντος τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου εἰς Ναύπλιον τὴν 8 Νοεμβρίου 1824, ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ μάμμη τῆς θυγατρὸς του Μοσχοῦς ἐδιώρισε τὴν 1 Φεβρουαρίου 1825 οἰκείους αὐτῆς ἐπιτρό-

πους εἰς τὴν περιουσίαν καὶ ἐκσφράγισιν τῶν κιβωτίων του, ἤτις καὶ ἔγινε μὲ τὰ ταῦτα.- "Ὅτι ὁ Κ. Π. Μπάος υἱὸς καὶ ἐπίτροπος τῆς εἰρημένης μητρὸς Αἰκατερίνης διὰ τῆς πρὸς τὸ παῦσαν Α'. Ἀνέκκλητον Κριτήριον ἀπαιτήσεώς του, χρονολογουμένης τὴν 15 Φεβρουαρίου 1830 ἀναφέρει, ὅτι ὁ αὐταδελφὸς του Κωνσταντῖνος Μπάος ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ τῆς 9 Ἀπριλίου 1808 παραδεχθεῖσα αἵρεσις.- "Ὅτι κατὰ τὴν ἐν τῷ Δικαστηρίῳ τούτῳ ἔγγραφον ἔκθεσιν τοῦ αὐτοῦ Κ.Π. Μπάου, γενομένην τὴν 3 τοῦ μηνὸς τούτου, ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ πρὸς πατρὸς πάππος τῆς Μοσχοῦς ἔχων ἔξ ὅλα τέκνα, τρία ἄρρενα, καὶ τρία θήλεια, ἔξ αὐτῶν τὰ μὲν δύο ἄρρενα καὶ δύο θήλεια ἐπροικοδότησεν ἐν καιρῷ τοῦ γάμου ἐνὸς ἐκάστου, καθ'ὃν τρόπον ἐπροικοδότησε καὶ τὸν πατέρα τῆς Μοσχοῦς, τῶν δὲν ἐτέρων διέθεσε τὴν ἐν καιρῷ τοῦ γάμου ἐνὸς ἐκάστου προικοδότησιν δι' αὐτογράφου διαθήκης του, ὡς καὶ τὸ ἀντίγραφον αὐτῆς διαλαμβάνει.- "Ὅτι τούτων οὕτως ἐχόντων τὸ Δικαστήριον σκεπτόμενον ὅτι οἱ γονεῖς ἀμφοτέρων τῶν τεθνεώτων γονέων τῆς Μοσχοῦς τοῦτε Κ. Κωνσταντῖνου Μπάου καὶ τῆς Κ. Εἰρήνης Μάτσα ἐσυμφώνησαν τὸν γάμον αὐτῶν ἐπὶ γραπτοῖς γαμικοῖς συμφώνοις, καὶ κατὰ τὰς ἐπιτοπίους συνηθείας ἕκαστον μέρος ἐπροικοδότησε δι' αὐτῶν τὸ ἴδιον τέκνον ἐν γνώσει τοῦ ἐτέρου καὶ δημοσίως. "Ὅτι ὁ Κ. Ἰωάννης Μπάος μετὰ τῆς συζύγου του ἐπροικοδότησαν πρῶτον τὸν υἱὸν αὐτῶν Κωνσταντῖνον ἐπὶ τῷ μόνῳ ῥητῷ σκοπῷ αὐτοῦ τοῦ γάμου· ὁ δὲ Κ. Κωνσταντῖνος Μάτσας μετὰ τῆς συζύγου του ἐπροικοδότησαν ἀκολούθως τὴν θυγατέρα αὐτῶν Εἰρήνην μετὰ ἔξ ἡμέρας τῆς προικοδοτήσεως τοῦ μέλλοντος συζύγου της.- "Ὅτι ἡ εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς τοῦ ἀνδρὸς προικοδοτήσεως φαινομένη δηλοποίησις πρὸς χάριν τοῦ πατρὸς του, δὲν ἔγινεν ἐν τῇ ἐποχῇ τῶν παρὰ τοῦ γάμου γραπτῶν συμφώνων, ἀλλὰ τὴν 14 Δεκεμβρίου 1808 μετὰ ὀκτῶ μηνῶν αὐτῶν, καὶ δύο σχεδὸν μηνῶν ἐφ' ἧς ἐξετελέσθη ὁ συμφωνηθεὶς γάμος, ἔξ οὗ γίνεται πολλῷ πλέον κατάδηλον ὅτι ἡ λεγομένη αὕτη δωρεὰ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, καθὼς ἀποδεικνύουσιν αἱ μαρτυρίαι τῶν ζώντων συμπολιτῶν αὐτῶν, ἦν μυστικὴ καὶ ἄγνωστος πρὸς τὸ δημόσιον τῆς Νήσου, καὶ πρὸς τοὺς συμφωνήσαντας τὸν γάμον γονεῖς τῆς συζύγου Εἰρήνης· ὅτι τὸ γαμικὸν σύμφωνον, ὃπερ φέρει ἐν προσθήκῃ τὴν εἰρημένην δηλοποίησιν, εὐρέθη εἰς τὰ ἐσφραγισμένα κιβώτια τοῦ υἱοῦ Κωνσταντῖνου Μπάου, καὶ μολοντί ἡ δηλοποίησις φέρει ἐν τῷ μέσῳ διὰ τοῦτο δίδω τὸ παρὸν ιδίόχειρον τῷ φιλοστοργωτάτῳ μοι πατρί, καὶ ἐπὶ τέλους δίδω τὸ παρὸν κ.τ.λ. εἰς χεῖρας τοῦ εὐγενεστάτου μου πατρὸς. "Ὅτι τὸ εἰρημένον σύμφωνον δὲν περιέχει αἵρεσιν τῆς ἐξ ἀπαιδίας ἐπιστροφῆς τῶν δωρηθέντων, καθὼς δισχυρίζεται ὁ Κ. Π. Μπάος διὰ τῆς πρὸς τὸ Δικαστήριον τοῦτο ἀναφορᾶς του, χρονολογουμένης τὴν 13 Νοεμβρίου 1830,

ἀλλ' αἵρεσιν ὑποσχέσεως ἄλλων καὶ ἐτέρων δωρημάτων περὶ πλέον τῶν δωρηθέντων. Ἡ δὲ παρὰ τοῦ υἱοῦ γενομένη προσθήκη εἰς τὸ ἴδιον αὐτὸ σύμφωνον, εἶναι ὑστερόχρονος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γάμου, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε καὶ νὰ ὑποτεθεῖ ὅτι οἱ γονεῖς τῆς Εἰρήνης ἐγνώριζαν πρὸ τοῦ γάμου αὐτῆς τὴν ὑποτεθείσαν αὐτὴν αἵρεσιν ὡς παρὰ τοῦ υἱοῦ ἐξηγήθη μετὰ τὸν γάμον. - "Ὅτι καὶ αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ ἐνάγουσα μάμμη τῆς Μοσχοῦς, ὡς καὶ υἱὸς καὶ ἐπίτροπός της Κ. Π. Μπάος, καθότι συνάγεται ἀπὸ τὰς περὶ τῆς ἐκσφραγίσεως τῶν κιβωτίων ἐγγράφους ἀναφορὰς των, δὲν ἐδείκνυν ἕως τότε θετικὴν τινὰ γνώσιν ὅτι ὁ υἱὸς Κωνσταντῖνος θεθαίως παρεχώρησε πρὸς τὸν πατέρα του τὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου πατρὸς του διὰ γάμον αὐτῷ δωρηθέντα χρήματα καὶ κτήματα, ὡς ἐδηλοποίησεν ἐν τῇ προσθήκῃ. - "Ὅτι ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γαμικοῦ συμφώνου ἀποδεικνύεται θετικὴ ἀμφιβολία καὶ ἀριδιλότατον λάθος τοῦ υἱοῦ εἰς τὴν ἐθελοῦσιον ἢ προσποιητικὴν ἐν προσθήκῃ δηλοποίησίν του, ἐπειδὴ οὗτος μὲν λέγων: εἰδὲ τάχα νὰ μένωσι πάλιν ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ πατρὸς μου κ.τ.λ. ἐκφράζεται ὑποθετικῶς καὶ ἀβεβαίως τὸ δὲ γαμικὸν σύμφωνον φέρει ῥητῶς καὶ ὠρισμένως. Ταῦτα παντὰ δίδομεν μὲ τὴν εὐχὴν μας πρὸς τὸν υἱὸν μας Κωνσταντάκην ἐκθέτων ἐν μέσῳ, ἂν ὅμως εἰδῶμεν καὶ πιάσωμεν, εἴθε! κατὰ τὸν πόθον μας υἱοὺς καὶ διαδόχους του, καὶ ἂν ὁ υἱὸς μας φέρεται κ.τ.λ. θέλει ἀπολαύσῃ καὶ ἄλλα ἕτερα κατὰ τὴν ἔφεσίν μας καὶ ἐπαναλαμβάνων ἐπὶ τέλους, εἰδὲ καὶ ἄλλως αὐτὰ ὅπου τοῦ γράφομεν εἰς τὸ παρὸν ἀδαντάριον εἶναι καὶ τὰ πρῶτα καὶ τὰ ὕστερα, ἐξηγεῖ σαφέστατα ὅτι ἡ μεσολαβοῦσα δικαστικὴ αἵρεσις ἀποβλέπει μέλλουσιν δωρεὰν ἄλλων καὶ ἐτέρων πραγμάτων περιπλέον τῶν καταγεγραμμένων, καὶ ὅχι τὴν γεγονυῖαν καὶ ἔκτοτε τετελειωμένην, οὐδὲ τὰ καταγεγραμμένα ἐν τῷ συμφώνῳ κτήματα καὶ χρήματα, ἅτινα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γάμου ὀριστικῶς ἐδωρήθησαν παρὰ τῶν γονέων εἰς αὐτὸν τὸν υἱὸν καὶ τὰ τέκνα του. "Ὅτι κατ' ἀναγκαίαν συνέπειαν ἢ διὰ τὴν ὑποτεθείσαν αὐτὴν αἵρεσιν νομιζομένη παραχώρησις τῶν ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ λόγῳ προικὸς καταγεγραμμένων πραγμάτων τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, εἶναι ἄνευ αἰτίας ἢ βάσεως μηδεμιᾶς. - "Ὅτι ἡ παρὰ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν γεγονυῖα ἐν τῷ φανερῷ δωρεὰ διὰ τοῦ γραπτοῦ γαμικοῦ συμφώνου, εἴτε ὡς προῖξ ἐκλειφθῇ κατὰ τὰς ἰδίας λέξεις καὶ φράσεις καὶ τὴν σημασίαν αὐτὴν διὰ τὰς ἐπικρατούσας συνηθείας εἰς τὴν Νῆσον ἐκείνην εἴτε ὡς διὰ γάμου δωρεὰ δι' ὃ ἐγίνε τέλος ὀριστικῶς καὶ ῥητῶς, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος Π. Μπάος ὀνομάζει εἰς τὴν πρὸς τὸ Δικαστήριον τοῦτο ἀναφορὰν του τῆς 13 Νοεμβρίου 1830 αὕτη μὲν οὖν κατὰ Νόμον ὁλοσχερῶς καὶ ἀμείωτος καὶ ἐν τῷ φανερῷ καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ, εἴτε παρὰ τοῦ δωρήσαντος, εἴτε παρὰ τοῦ δωρηθέντος, πᾶσα δὲ οἰαδήποτε πρᾶξις περὶ ἀποξενώσεως τοιαύτης δωρεᾶς λογίζεται παρ' αὐτῶν ἐν ἴσῳ τοῖς

μήτε γεγραμμένοις, μήτε πεπραγμένοις (Βασιλ. Βιβλ. κκ. Τίτλ. Ιδ!). "Οτι περί πλέον τῶν εἰρημένων καὶ ἐὰν ἡ ὑποτεθεῖσα αἵρεσις ἤθελε λάβει τῶντι χώραν ἐν τῷ πρὸ τοῦ γάμου συμφώνῳ, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν αὐτῷ προσθήκης ἔνεκα παραχωρήσεως τῶν πραγμάτων τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα του ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπαιδίας, ὁ υἱὸς ἐτεκνογόνησε καὶ υἱόν καὶ θυγατέρα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου γάμου, δι' ὃν ἔγινε ἡ δωρεὰ καὶ τὸ σύμφωνον. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ μὲν νόμος διατάττει ὁριστικῶς ὅτι διὰ τοῦ ὀνόματος, υἱὸς, δηλοῦνται καὶ αἱ θυγατέρες, τὸ δὲ σύμφωνον φέρει ἐπὶ τέλους, καὶ ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἀξιώσῃ νὰ τὰ προικοδοτήσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὰ τέκνα του, ἡ τοιαύτη αἵρεσις ἤθελε νομισθῇ θεδαίως τετελεσμένη.- "Οτι ὁ πατὴρ Ἰωάννης Μπάος ἐπιζήσας δεκαεπτὰ σχεδὸν χρόνους μετὰ τὴν ἐπὶ τῷ γαμικῷ συμφώνῳ προσθήκην τοῦ υἱοῦ του, καὶ διαθέμενος τὰς ἐναπολοίπους περιουσίας του πρὸς τριῶν ἡμισυ χρόνων τοῦ θανάτου του, μήτε διέθεσέ τι τῶν ἐν τῷ ῥηθέντι συμφώνῳ καταγεγραμμένων πραγμάτων χάριν τῶν ἄλλων κληρονόμων του, μήτε ἔδειξε ποτὲ ἐν τῇ ζωῇ του θετικὴν τὴν ἀποδοχὴν τῆς παραχωρήσεως τοῦ υἱοῦ του, ἢ ἀπόλυτον κυριότητα τῶν διὰ τῆς προσθήκης παραχωρηθέντων αὐτῷ πραγμάτων, ἐναντίον τοῦ προγεγονότος γαμικοῦ συμφώνου.- "Οτι κατὰ τὴν ἐν τῷ Δικαστηρίῳ τοῦτῳ γενομένην ἔκθεσιν τῶν διαφερομένων τὴν 3 τοῦ μηνὸς τούτου ὁ πατὴρ αὐτὸς ἔχων ἐξ ὅλα τέκνα ἐκ τῆς ἑτὶ ζωῆς νομίμου συζύγου του Αἰκατερίνης, ἐπροίκισεν ὅλα ἀνεξαιρέτως καὶ κατὰ τὸν ἰδίον τρόπον ἐκ τῶν ἰδίων καὶ συγγενικῶν περιουσιῶν, τὰ μὲν τέσσαρα ἑτὶ ζῶν ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ γάμου ἐνὸς ἐκάστου, τὰ δὲ δύο διὰ τῆς αὐτογράφου διαθήκης του, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ τοῖς δοθῶσιν ὡσαύτως τὰ προικισθέντα ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς εἰς γάμον κοινωνίας των ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καὶ παράνομον καὶ ἀδικώτατον ἐν ταυτῷ τὰ μὲν ἄλλα τέκνα του καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτῶν νὰ χαρῶσι τὰ πρὸς ἕνα ἕκαστον δωρηθέντα κτήματα καὶ χρήματα, ὁ δὲ νόμιμος κληρονόμος τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του Κωνσταντίνου, καίτοι προσφιλεστέρου καὶ πιστοτέρου, κατὰ τὰς γραπτὰς ὁμολογίας τῶν ἰδίων γονέων καὶ ἀδελφοῦ του, ἐπὶ προφάσει ὑποθετικῆς αἰρέσεως ἄνευ αἰτίας, καὶ ἀδίκου καὶ παρανόμου, νὰ στερηθῇ τὰ ἐπὶ γραπτοῖς γαμικοῖς συμφώνοις δωρηθέντα καὶ ἐπιβάλλοντα αὐτῇ μόνῃ κινήτα τε καὶ ἀκίνητα πράγματά του.- "Οτι ὅλαι αἱ ἀγωγαί, ὅσαι ἂν ἔγιναν διὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν, μετὰ τὴν ἐκδοσὴν τῆς ἀποφάσεως τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς ἀτὰ τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1825, εἴτε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Δικαίου, εἴτε πρὸς τὴν Διευθυντικὴν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, εἴτε πρὸς τὸν Διοικητὴν καὶ Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν, εἴτε πρὸς τὸν Ἑκτακτον Ἐπίτροπον τῶν Κεντρικῶν Κυκλάδων, εἴτε πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν Κυβέρνησιν καὶ τὸ παῦσαν Α'. Ἀνέκκλητον Κριτήριον, ἐκινήθησαν ἀνενδότως, καὶ χωρὶς διακοπὴν παρὰ τῆς Κ. Αἰκατερίνης, μάμμης

τῆς Μοσχοῦς, διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιτρόπου τῆς Κ. Π. Μπάου.- Ὅτι οἱ λόγοι καὶ νόμοι τοὺς ὁποίους τὸ παῦσαν Ἀνεκκλήτον ἐφήρμοσεν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν δὲν ἐφαρμόζονται κατ'οὐδένα τρόπον, καθότι οὔτε αἵρεσις ἀληθῆς, οὔτε διὰ θάνατον δωρεά, οὔτε στέρησις δικαιωμάτων νομίμων τέκνων ἐπὶ τῶν περιουσιῶν τοῦ πατρὸς αὐτῶν πρόκειται, οὔτε δύνανται ποτὲ νὰ συνυπάρξωσιν αἵρεσις καὶ δωρεά εἰς τοιαύτην περίστασιν, καθ'ἣν ἀντίκεινται ἀλλήλαις, ἐπειδὴ ἐὰν ἡ αἵρεσις νομισθῇ θετική, ἡ προσθήκη τοῦ υἱοῦ εἶναι σαφεστάτη ἐπαγγελία χρέους του, ἢ υἱὸν νὰ τεκνογονήσῃ, ἢ τὰ προικισθέντα νὰ ἐπιστραφῶσι πρὸς τὸν πατέρα του, ἐὰν δὲ ἡ δωρεά νομισθῇ θετική, ἡ αἵρεσις δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατ'οὐδένα τρόπον, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἡ πρᾶξις τοῦ υἱοῦ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθετικῆς αἵρέσεως, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ λογισθῇ δωρεά.- Ἐτι δὲ μᾶλλον ἡ πρᾶξις τοῦ υἱοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λογισθῇ διὰ θάνατον δωρεά, καθότι ἀντὶ θανάτου ἔχει βάσιν τὴν ἀπαιδίαν, ἥς λυομένης ἡ δωρεά δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἂν ὁ θάνατος πλέον ἐμεσολάβει. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐνῶ μήτε αἵρεσις, μήτε δωρεά ἐπὶ ζωῆς διὰ θάνατον εἶναι δυνατόν λαβῶσι χώραν νομίμως, ἢ λογισθεῖσα στέρησις τῶν περιουσιῶν τοῦ πατρὸς πρὸς τὸ τέκνον του μήτε φανταστικῶς καὶ ἔλαθεν ὑπαρξῇ, διὰ ν'ἀφαιρεθῇ νομίμως ἐκ τῶν τοιούτων περιουσιῶν τοῦ πατρὸς τὸ τρίτον μερίδιον ὡς αὐτὸ μόνον ἀνήκον τῷ γνησίῳ τέκνῳ καὶ νομίμῳ κληρονόμῳ του. «Ἀπεφάσισε τὰ ἐξῆς». α.- Ἡ ὑπ'ἀριθ. 71 τοῦ παύσαντος Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου ἐκδοθεῖσα τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1830 ν'ἀκυρωθῇ ὁλοσχερῶς. β.- Ἡ Κ. Μοσχοῦ, γνήσιον τέκνον καὶ νόμιμος κληρονόμος τοῦ τεθνεῶτος Κωνσταντίνου Μπάου, νὰ λάβῃ ὅλα τὰ ἐν τῷ γαμικῷ συμφώνῳ τῆς 9 Ἀπριλίου 1808 καταγεγραμμένα κινήτα καὶ ἀκίνητα πράγματα τοῦ εἰρημένου πατρὸς τῆς κατὰ τὰς ἐν αὐτῷ προσδιωρισμένας ἐποχάς, οὔσης τῆς ἐν αὐτῷ προσθήκης χρονολογουμένης τῇ 14 Δεκεμβρίου 1808 ἀκύρου καὶ ἀνισχύρου, ὡς ἀκυρωμένης παρὰ τῶν καθεστώτων νόμων, καὶ λογισμένης ἐν ἴσῳ τοῖς μήτε πρεπραγμένοις μήτε γεγραμμένοις ὁλοτελῶς. γ.- Ἡ Κ. Αἰκατερίνα, σύζυγος τοῦ ποτὲ Ἰωάννου Μπάου καὶ μάμμη τῆς Μοσχοῦς, εἴτε ἄλλος, ὅστις ἐκ τῶν πρὸς πατρός ἢ μητρός συγγενῶν τῆς, κατέχει κινήτα ἢ ἀκίνητα πράγματα, εἴτε κτήματα, εἴτε χρήματα, εἴτε ἐγγράφα, ἀνήκοντα εἰς τὴν Κ. Μοσχοῦ ἐκ τῆς εἰρημένης πατρικῆς ἢ καὶ τῆς μητρικῆς αὐτῆς περιουσίας, ὡς καὶ τὰ ἐσφραγισμένα κιβώτια τοῦ εἰρημένου πατρὸς τῆς Κ. Κωνσταντίνου Μπάου, νὰ παραδώσῃ αὐτὰ πρὸς τὴν ῥηθείσαν Κ. Μοσχοῦ ἐν καθαρῷ καταλόγῳ γενομένῳ διὰ τοῦ κατὰ τόπον Δικαστηρίου.- δ.- Ἡ αὐτὴ Κ. Αἰκατερίνα, ἢ ὅστις ἄλλος τῶν πρὸς πατρός συγγενῶν τῆς Κ. Μοσχοῦς ἐνεμήθη ἰδιορρύθμως κτήματα ἢ χρήματα ἀνήκοντα εἰς τὸν πατέρα αὐτῆς Κ. Κωνσταντίνου Μπάου, ἢ εἰς τὴν μητέρα τῆς Κ. Εἰρήνην Μάτσα, νὰ ἀποδώσῃ

πρὸς τὴν αὐτὴν Κ. Μοσχοῦν ὅσους ἂν ἐνεμήθη καρποὺς ἢ τόκους τῶν διαληφθέντων πατρῶων ἢ μητρῶων κτημάτων τῆς ἢ χρημάτων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ εἰρημένου πατρός τῆς, προηγουμένης νομίμου ἀποδείξεως περὶ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ.

ε.- Ἡ αὐτὴ Κ. Αἰκατερίνα καὶ ὁ ἐπίτροπὸς τῆς Κ. Π. Μπάος νὰ πληρώσωσι πρὸς τὴν Κ. Μοσχοῦ μόνον τὰ δικαστικὰ ἔξοδα, ὅσα ἂν ἔγιναν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, προηγουμένης ὡσαύτως νομίμου ἀποδείξεως.

ζ.- τὸ δικαίωμα τῆς ἀποφάσεως ταύτης, λογιζόμενον ἐπὶ τῆς τιμῆς τῶν φιλονεικισθεισῶν περιουσιῶν κτημάτων τε καὶ χρημάτων τοῦ τεθνεώτος Κωνσταντίνου Μπάου νὰ πληρωθῇ παρὰ τῆς αὐτῆς Κ. Αἰκατερίνης, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐπιτρόπου τῆς Κ. Πέτρου Μπάου, προηγουμένης τακτικῆς ἐκτιμήσεως». Τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐζήτησεν ὁ Π. Μπάος ἀναθεώρησιν παρὰ τοῦ ἰδίου Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἔμεινεν ἐκκρεμῆς ἡ ὑπόθεσις.

Ἀκοῦσαν τὸν πληρεξούσιον τοῦ Π. Μπάου εἰπόντα «ὅτι κατὰ το ἄρθρον 359 τῆς Πολιτικῆς Διαδικασίας τοῦ 1830, κατὰ τὸ ὁποῖον κανονίζεται ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Δικαστηρίου τούτου ὡς πρὸς τὴν περὶ μεταρρυθμίσεως δίκην, ἐξετάζεται ἡ παράβασις τῶν νόμων ἢ τύπων γενομένη ἀπὸ τὴν προσβαλλομένην ἀπόφασιν, ἥτοι τὴν ὑπ'ἀριθ. ΜΓ/800 τοῦ πρώην Ἀνωτάτου.- Ὅτι τὴν ἀρχὴν ταύτην καθιέρωσε τὸ Δικαστήριον τοῦτο εἰς τὴν πρὸ ὀλίγου ἐκδοθεῖσαν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς προβληθείσης ἀνατρεπτικῆς ἐνστάσεώς του περὶ τῆς ἀκυρότητος τῆς διαδικασίας. Ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρον 180 τῆς ἐνεστῶσης Πολιτικῆς Δικονομίας, προδικαστικαὶ καὶ παρεμπίπτουσαι ἀποφάσεις ἀνακαλοῦνται μέχρι τῆς ἀπαγγελίας τῆς ὁριστικῆς ἀποφάσεως.- Ὅτι ἡ ἐκδοθεῖσα περὶ ἀποδείξεως ἀπόφασις ὑπ'ἀριθ. 113 καὶ αἱ κατὰ συνέπειαν ταύτης ληφθεῖσαι μαρτυρίαι ἀπὸ τὸ Δικαστήριον τῶν ἐν Σύρῳ Πρωτοδικῶν, πράξεις ἀσυμβίβαστοι μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἁρθροῦ 359, ἐξαίτεται ν'ἀνακληθῇ ἡ πρώτη καὶ νὰ κηρυχθῶν ἄκυροι αἱ δευτέραι διὰ τῆς ἀποφάσεως, τὴν ὁποίαν μέλλει νὰ ἐκδώσῃ εἰς τὴν οὐσίαν.- Ὅτι ὡς πρὸς τὴν σχετικὴν βαρύτητα τῶν μαρτυριῶν αὐτῶν εἰς τὴν ὑπόθεσιν δὲν δύναται νὰ συναχθῇ ἰσχυρῶς καὶ εἰς νομικὴν σημασίαν ἡ ταυτότης τῆς πρὸς ἄνδρα καὶ γυναῖκα προικοδοτήσεως, διότι ἀντίκεινται εἰς τοῦτο ὁ ὁρισμὸς, τὸν ὁποῖον ὁ νόμος δίδει περὶ τῆς προικὸς τῆς γυναικὸς, καὶ οἱ σκοποὶ, οἵτινες ὑπηγόρευσαν τὰς διατάξεις του.- Ὅτι τὸ Δικαστήριον εἶναι ὑπόχρεον ἀπὸ τὴν ἱερότητα τῶν καθηκόντων του νὰ κάμῃ μίαν διάκρισιν, τῆς ὁποίας οἱ τύποι φαίνονται εἰς τοὺς νόμους, καὶ τὴν μὲν πρὸς τὰς γυναῖκας προικοδότησιν νὰ θεωρήσῃ ὑπαγομένην εἰς τὰς περὶ προικὸς διατάξεις, τὴν δὲ πρὸς ἄνδρας εἰς τὰς περὶ δωρεῶν ἀπλῶν.- Ὅτι αἱ μαρτυρίαι ἀφοῦ δὲν στηρίζονται εἰς προγεγονυῖας διαφορὰς διαλυθείσας κατ'αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν δίδουν οὔτε καὶ τὴν ιδέαν ὅτι ἡ εἰς Σίφνον προικοδότησις ἐκατέρου

του γένους υπάγεται εις τὰς περί προικὸς νομικὰς διατάξεις· ὅτι αἱ γινώμαι, τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι ἔδωκαν οἱ μάρτυρες, δὲν ἀφαιροῦν οὔτε τὴν διαίρεσιν τῆς προικὸς ἀπὸ τὴν δωρεάν, οὔτε τὴν συγχώνευσιν ἀμφοτέρων εἰς ἓνα συναλλαγμα μὴ υπαγόμενον εἰς ῥητὸν κανόνα, ὥστε εἰς τοιαύτην περίστασιν εἶναι ἀνάγκη νὰ προστρέξῃ εἰς τοὺς γενικοὺς κανόνας τῶν συναλλαγμάτων, οὔτε ὅτι τὰ λαμβανόμενα ὑπὸ τοιοῦτον χαρακτῆρα δὲν ἐδύναντο ν' ἀπαλλοτριωθοῦν. - Ὅτι τὸ μόνον πραγματικὸν περιστατικόν, τὸ ὁποῖον οἱ μάρτυρες ἀναφέρουν, εἶναι, ὅτι διὰ τοῦ υἱός, δὲν ἐννοῦν εἰς Σίφνον, εἰμὴ τὸ ἄρρεν· ὅτι ζητεῖ ἀπὸ τὸ Δικαστήριον νὰ μὴ λάβῃ εἰς σοβαρὰν σκέψιν εἰμὴ τὸ τελευταῖον τοῦτο τὸ μέρος τῶν μαρτυριῶν, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ νὰ θεωρήσῃ τὴν διαφορὰν ὑπὸ τοὺς ἐπικρατοῦντες Αὐτοκρατορικοὺς Νόμους, ὡς μὴ ἀποδειχθέντος ἤδη οὐδενὸς ἐθίμου τακτικῶς καὶ πληρέστατα, ἐκτὸς ἐὰν προτιμήσῃ, κατὰ τὸ ἄρθρον 172, ν' ἀποφασίσῃ τὴν προσαγωγὴν νέων καλυτέρων ἀποδείξεων, ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῶσι τοιαῦτα, ὅπου δὲν ὑπάρχει τίποτε. - Ὅτι τὸ Ἀνώτατον διμιοιργήσαν τὰς αἰτολογίας τῆς ἀποφάσεώς του, ὅτι τὸ χυδαῖκῶς λεγόμενον τοῦ Ἰωάννου Μπάου καὸ τῆς συζύγου του πρὸς τὸν υἱὸν του Κωνσταντῖνον ἐσυμφωνήθη μετὰ τῶν συμπενηθέρων Κωνσταντῖνου Μάτσα καὶ τῆς συζύγου του· ἐπομένως, ὅτι τὸ εἰς αὐτὸ χρονολογημένον τῇ 9 Ἀπριλίου 1808, δὲν ὑπάρχει ἡ διαλυτικὴ αἵρεσις τῆς ἀρρενοτοκίας ἀνεπλήρωσεν ἀφ' ἑαυτοῦ μὴ προταθέντα πράγματα ἐναντίον τοῦ ἁρθρου 171 τῆς Δικονομίας καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Δικαίου, καὶ ἀνέτρεψεν ὁμολογίας τοῦ ἰδίου ἀντιδίκου, ἐχούσας ἀμετάτρεπτον ἰσχύν, κατὰ τὸ ἄρθρον 264, καθὼς εἶναι ἐκεῖναι, ὅτι ἰδιαίτερος ἕκαμιν ἕκαστον μέρος τὴν προκοδότησίν του, θεβαιοῦν καὶ τὰ ἴδια ἐγγραφα, καὶ ὅτι ἡ τοιαύτη αἵρεσις ὑπάρχει εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀδαντάριον ὑπὸ τὴν 9 Ἀπριλίου 1808, ἀλλ' ἐπληρώθη. - Ὅτι τὸ Ἀνώτατον βασισθὲν εἰς ἀνεπίσημα ἀποδεικτικὰ παραχωρημένα κατὰ χάριν, ἐξέλαβεν, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Κωνσταντῖνου Μπάου ὑπὸ τὴν 14 Δεκεμβρίου 1808, ἐγένεν ἐν τῷ κρυφῷ, ἐνῷ τὸ ἄρθρον 97 τῆς τότε Δικονομίας καὶ ὁ Πολιτικὸς Νόμος ἀπέρριπτε τοιαῦτα ἐγγραφα τόσοι μᾶλλον ἀνάξια πίστεως, ὅσον ὁ ἀντίδικος λαθὼν σήμερον τὴν ἄδειαν ν' ἀποδείξῃ ἕτερα ἀντικείμενα, περὶ τῶν ὁποίων τὰ εἰρημένα ἐγγραφα ἕκαμιν ἀποδείξιν, ἀπεσιώπησε τὴν περίστασιν ταύτην· ὅτι ἄρα ὁ Ἰωάννης Μπάος ἔχαιρε τὸν ἀναφαίρετον δικαίωμα νὰ θέσῃ ὁποῖαν αἵρεσιν ἠρέσκετο εἰς τὴν κληροδότησίν του, ἥτοι αἵρεσιν μὴ ἀντικειμένην εἰς τοὺς νόμους καὶ τὰ καλὰ ἦθη· ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ υἱοῦ Κωνσταντῖνου δὲν ἐπρόσθεσε καμμίαν δύναμιν εἰς τὴν αἵρεσιν ἐκείνην, ἰσχυράν, ὅσον καὶ ἐὰν ἤθελε καὶ ἐὰν δὲν ἤθελε φανερώσει ὅτι τὴν δέχεται. Ὅτι ἡ ἀκύρωσις τῆς ἀποδοχῆς, κατὰ τὸν ἀντίδικον, ἤθελε φέρει καὶ τὴν ἑλλειψιν παντὸς δικαιώματος εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἀντιδίκου κατὰ τὰς περὶ

δικαίου διαφημιζόμενας ἀρχάς του, εἰς τρόπον ὥστε ἔχει πάντοτε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπερασπίσεως τῆς τοιαύτης ἀποδοχῆς, διὰ νὰ φιλονεικήσῃ ἐπομένως τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς διαλυτικῆς αἵρέσεως, αἱ δὲ τοιαῦται περὶ τοῦ δικαίου ἀρχαὶ του εἶναι, ὅτι ἀπαιτεῖται ἀποδοχὴ εἰς τὰς δωρεάς· ὅτι ἡ πρᾶξις τοῦ Ἰωάννου Μπάου καὶ συζύγου του πρὸς τὸν υἱὸν των εἶναι δωρεά.- "Ὅτι ἐὰν ἡ διαλυτικὴ αἵρεσις δὲν ὑπῆρχε πρωτοτύπως εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτὴν, οὐδεὶς νόμος ἐπεριώριζε τὸ δικαίωμα τοῦ Κωνσταντίνου διὰ νέας πράξεως νὰ χαρίσῃ τὴν περιουσίαν του εἰς τὸν πατέρα του· ὅτι ἡ τοιαύτη πρᾶξις τοῦ υἱοῦ ἰδιαιτέρως καὶ χωρὶς σχέσιν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς θεωρουμένη φέρει τοὺς χαρακτῆρας μιᾶς δωρεᾶς ἔνεκα θανάτου ἰσχυρῶς κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσον ὁ Κωνσταντῖνος Μπάος δὲν ἀνεκάλεσεν οὔτε ἐτροπολόγησεν αὐτὴν ἀφοῦ ἐγέννησε τὴν θυγατέρα του Μοσχοῦν. "Ὅτι ἡ διαλυτικὴ αἵρεσις ἡ ἐμφαινόμενη εἰς τὸ ἀθανάτιον καὶ ἐρμηνευομένη εἰς τὸ ἴσον ἀπὸ τὴν προσθήκην τῆς ἀποδοχῆς δὲν ἐξεπληρώθη, διότι υἱὸν Μπάου δὲν ἔχαμεν.- "Ὅτι διὰ ταῦτα ἐξαιτεῖται τὴν ἀκύρωσιν τῆς μνησθείσης ἀποφάσεως διὰ νὰ λάβῃ χώραν ἡ περὶ μεταρρύθμισεως ἀναφορά του, τὰ δὲ ἔξοδα θέλει παρουσιάσῃ διὰ καταλόγου μετὰ τὴν ἀπόφασιν.-

Ἀκοῦσαν τὸν πληρεξούσιον τοῦ Α. Γρυπάρη ἀπαντήσαντα «ὅτι ὑπάρχει πρῶτον προικοσύμφωνον, τοῦ ὁποίου ἡ ἔννοια εἶναι καθαρωτάτη· ἡ αἵρεσις τοῦ νὰ λάβῃ τέκνα, εἶναι ἡ περίστασις, καθ' ἣν θέλει λάβῃ καὶ ἄλλα κτήματα, καὶ ὅχι καθ' ἣν θέλει βεβαιωθῇ ἡ κυριότης τῶν πρώτων· ὅτι τὸ προικοσύμφωνον αὐτὸ μόνον ἔχει κύρος.- α.- Διότι μόνον ἐγίνε τῇ συγκαταθέσει ὅλων τῶν μερῶν, καὶ τῇ συναινέσει τῶν γονέων τῆς νύμφης. "Ἄρα ἡ προσθήκη δύο μῆνας μετὰ τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ ἐγίνεν ἀπατηλὴ ὡς πρὸς τὴν σύζυγόν του καὶ τὰ δικαιώματα τῶν τέκνων τῆς ὡς νέα δωρεά ὠφελε νὰ ὑπάρχῃ ἡ συγκατάθεσις τοῦ δωρουμένου, ἄλλως καὶ ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τὸν νόμον θεωρεῖται ὡς ἀπλοῦν σχέδιον· ἀλλ' οὔτε ἡ ὑπογραφή τοῦ πατρὸς του ὑπάρχει, οὔτε ἀπὸ τὴν ὑστερινήν του διαθήκην φαίνεται νὰ τὸ ἐγνώριζε (καὶ ὅταν λέγουν οἱ ἀντιδικοὶ ὅτι τοῦτο δὲν βλάπτει, διότι ἡ σιωπὴ τῆς διαθήκης ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν περίστασιν ὅτι ὁ υἱὸς ἔζη καὶ ἐδύνατο νὰ λάβῃ τέκνα, ἀποκρίνεται ὅτι ὁ πατήρ, ὅστις ἤθελε γνωρίζῃ ὅτι ἡ αἵρεσις τῆς κυρότητος αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἦτον εἰσέτι ἀνηρτημένη, ἤθελε βεβαίως διαθέσει μὲ τὴν ἰδίαν αὐτῶν αἵρεσιν) καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν τοῦ ἀντιδίκου φαίνεται ἐξ ἐναντίως ὅτι ἡ προσθήκη αὕτη ὁμοῦ μὲ τὰ ἄλλα ἐγγράφα εὐρίσκετο εἰς τὰ κιβώτια τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ὅχι τοῦ πατρὸς του (ἀναφορὰ τοῦ ἀντιδίκου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον καὶ πρὸς τὴν Δικαστικὴν Ἐπιτροπὴν).- Βον.- Διότι διὰ νὰ ἔχῃ κύρος ἡ προσθήκη πρέπει καὶ νὰ ἐπιστηρίζεται εἰς νόμιμον αἰτίαν, καὶ νόμιμος αἰτία δὲν εἶναι τὸ πραγματικὸν λάθος. Καί

τῶντι ὑπάρχει πραγματικόν λάθος ἀπὸ μέρους τοῦ Κωνσταντίνου, διότι ἐσφαλμένως ὑποθέτει ὅτι ἐπροικοδοτήθη ἐὰν κάμῃ υἱὸς κ.τ.λ. Γον.- Τέλος ἡ προσθήκη εἶναι ἄκυρος, διότι κατ'ἄλλους λόγους ἀποκληροῖ τὰ τέκνα του χωρὶς κάμμειαν αἰτίαν ἀπὸ τὰς προβλεπομένης ῥητῶς ἀπὸ τοὺς νόμους, οὔτε εἶναι συγχωρημένον εἰς τοὺς γονεῖς νὰ προσθέτουν αἰτίας ἀποκληρώσεως· ὅτι ἂν ὑποθέσῃ ὡς κύρος ἔχουσιν τὴν προσθήκην διὰ τὴν μὴ ὑπαρξίν ὅλων τῶν ἄνωθεν ἐλλείψεων, πάλιν πότε ἔγινεν αὕτη; Δύο μῆνας μετὰ τὸν γάμον, δηλαδὴ ὅν εἰσέτι ἄδηλον τὸ μέλλον τῆς παιδογονίας, καὶ ἡ αἵρεσις τὴν ὁποίαν ἔφερον ἐὰν λάβῃ υἱὸς, κατὰ δύο τρόπους δύναται νὰ ἐξηγηθῇ· ἡ λέξις υἱός ἢ συμπεριέχει καὶ τὰ ἀρσενικά καὶ θηλυκά τέκνα, συμφώνως μὲ τὸν νόμον καὶ συμφώνως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰδίου προικοσύμφωνου, τὸ ὁποῖον ῥητῶς φέρει τὴν λέξιν τέκνα, ἢ μόνον τὰ ἀρσενικά.- Εἰς τὴν πρώτην περίστασιν τέκνα ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουν. Εἰς τὴν δευτέραν πέντε χρόνους μετὰ τὴν προσθήκην αὐτὴν ἐγεννήθη ἀρσενικὸν τέκνον. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Κωνσταντῖνος λέγει ἐὰν λάβω τέκνον, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἔλαβεν, ἡ κυριότης πάλιν τοῦ πράγματος ἐπέραςεν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς Μοσχοῦς.- Καὶ τοῦτο πάλιν ἰσχύει ἐὰν ὑποθέσῃ ὅτι εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον προικοσύμφωνον ὑπάρχουν αἱ δύο αἵρέσεις, ἡγουν μετὰ τῆς πρώτης καὶ ἐκείνη, δι' ἧς προκοδότησις γίνεται ἐὰν λάβῃ ὁ υἱὸς υἱὸς καὶ διαδόχους· ὅτι παραδεχόμενος προσέτι ὡς ἐξ ἀπλῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ λέξις, υἱός, σημαίνει μόνον ἀρσενικά τέκνα, παρατηρεῖ καὶ πάλιν διπλὰς αἵρέσεις διὰ νὰ μεταβοῦν τὰ κτήματα εἰς τὸν πατέρα.- Αὐν.- Νὰ μὴ λάβῃ ἀρσενικὸν τέκνον.- Βον.- Νὰ τελευτήσῃ πρῶτος ὁ υἱός· ἔστω ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀρσενικὸν τέκνον, ἀφοῦ ὁ πατὴρ ἐτελεύτησε πρῶτος, ἡ συνθήκη ἐξέλειψε, καὶ τὰ κτήματα ἔμειναν εἰς τὸν υἱόν.- "Ὅτι ἐπὶ τῇ ὑποθέσει πάντοτε ὅτι ἡ προσθήκη ἔχει κύρος, πᾶσα δωρεὰ ἀνατρέπεται διὰ τῆς γεννήσεως υἱοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν κανόνα παρεδέχθη ὁμοφώνως ἡ νομολογία ὅλων τῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα ἐδιοικοῦντο ἀπὸ τὸ Ῥωμαϊκὸν Δίκαιον.- "Ὅτι ὡς πρὸς τὰ ἀποδειχθέντα ἔθιμα, τὰ ἀρσενικά τέκνα προικίζονται ὡς καὶ τὰ θηλυκά, καὶ ὄχι μόνον μὲ ἀμοιβαία προικοσύμφωνα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀπλὰ ἰνθαντάρια· ὅτι ἡ προίξ των εἶναι ἀναπαλλοτρίωτος, ἐξαιρουμένων μόνον τινῶν περιστάσεων προσδιωρισμένων, καθὼς ἀνάγκης, καὶ ὅτι οἱ γονεῖς προσέτι ὑποχρεοῦνται ν' ἀφήσουν εἰς τὰ τέκνα των ὅλην των τὴν περιουσίαν, μὴ δυνάμενοι νὰ διαθέσουν ἄλλως πῶς αὐτήν· ὅτι διὰ ταῦτα ἐξαίτεται· 1ον.- Τὴν ἀπόρριψιν τῆς περὶ μεταρρυθμίσεως αἰτήσεως τοῦ ἀντιδίκου, καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 43 ἀποφάσεως τοῦ Ἀνωτάτου.- 2ον.- Τὴν καταδίκην του εἰς τὰ ἔξοδα ὅλα τὰ νόμιμα κ.τ.λ.»

Ἀναγνοῦν τὰ ἔγγραφα τῆς δικογραφίας

Σκεφθέν κατὰ τὸν Νόμον

Ἐπειδὴ, ἂν καὶ τὸ παῦσαν Ἀνώτατον Δικαστήριον ἐλανθᾷσθῃ ἐν μέρει εἰς ἐκείνας τὰς σκέψεις τῆς ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1831 ὑπ' ἀριθ. ΜΓ. ἀποφάσεώς του, αἱ ὁποῖαι ἀφορῶσιν τὴν αἵρεσιν τῶν διαλαμβανομένων εἰς τὸ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσύμφωνον, τὸ ὁποῖον ὁ ποτὲ Ἰωάννης Μπάος, καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Αἰκατερίνα ἔκαμαν εἰς τὸν υἱὸν τῶν Κωνσταντίνου Μπάου, καὶ τὴν ὁποίαν αἵρεσιν ὤφειλε τὸ διαληφθὲν Ἀνώτατον Δικαστήριον νὰ θεωρήσῃ ὡς ὑπάρχουσαν, δυνάμει τῆς περὶ τούτου γενομένης ἐνώπιόν του ὁμολογίας ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων, καὶ ἐπομένως ν' ἀποφασίσῃ ἂν ἡ αἵρεσις αὕτη εἴχῃ βάσιν τὴν ἀτεκνίαν ἐν γένει τοῦ Κ. Μπάου, ἢ τὴν μὴ ἀρρενοτοκίαν αὐτοῦ, εἰς τὰ ἀφορῶντα τὰ παρὰ τοῦ Α. Γρυπάρη παρουσιασθέντα ἐκμαρτύρια, τὰ ὁποῖα δὲν ἔπρεπε νὰ λάβῃ παντάπασιν ὑπ' ὄψιν, ὡς μὴ ληθεῖσῶν τῶν μαρτυριῶν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ 97 ἄρθρου τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἰσχυροῦς Πολιτικῆς Διαδικασίας τοῦ 1830 ἔτους, καὶ πρὸς τούτοις καθόσον ἀφορᾷ τὴν εἰς τὸ μνημονευθὲν προικοσύμφωνον προσθήκην τοῦ Κ. Μπάου, τὴν ὁποίαν ἐθεώρησεν ὡς εὐρεθεῖσαν εἰς τὰ ἐσφραγισμένα κιβώτια τοῦ αὐτοῦ Μπάου, ἐνῶ τοῦτο μὲν δὲν ἀπεδείχθη ποσῶς, ἀπεδείχθη ὅμως ὅτι ἀντίγραφον τῆς αὐτῆς προσθήκης εὐρισκόμενον εἰς χεῖρας τοῦ Πέτρου Μπάου, ἐπεκυρώθη κατὰ τὴν 12 Μαρτίου 1826 παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τοῦ Δικαίου ἐνῶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος κιβώτια ἀπεσφραγίσθησαν κατὰ τὴν 3 Δεκεμβρίου, ὡς τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῆς ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1826 ἀναφορᾶς τῆς διὰ ἀποσφράγισιν ταύτην διορισθείσης ἐπιτροπῆς, μόνον τοῦτο αἱ λανθασμέναι αὗται σκέψεις τῆς διαληφθείσης ἀποφάσεως δὲν ἔχουν τοιαύτην ἐπιβρόχην εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, ὥστε νὰ δώσουν ἀφορμὴν εἰς μεταρρύθμισιν αὐτῆς. Αὐν.- Διότι θεωρουμένης τῆς αἰρέσεως, ὡς ὑπαρχούσης, κατὰ τὴν ὁμολογίαν ἀμφοτέρων τῶν διαδίκων, αὕτη εἴχε βάσιν τὴν ἀτεκνίαν ἐν γένει τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου, καθότι αἱ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσυμφώνου ἐκφράσεις τῶν ἰδίων προικοδοτούντων « Καὶ ὁ ἅγιος Θεὸς καὶ ἡ εὐχὴ μας νὰ τὸν ἀξιώσῃ νὰ τὰ προικοδοτήσῃ καὶ αὐτὸς ὡς ἄνωθεν εἵπομεν μυριοπλασίως εἰς τὰ τέκνα του » διέλυσε πᾶσαν ἀμφιβολίαν, ἥτις ἐδύνατο νὰ προκύψῃ ἐκ τῆς λέξεως υἱὸς καὶ διαδόχους, τὴν ὁποίαν οἱ αὐτοὶ προικοδοτούντες μετεχειρίσθησαν προηγουμένως εἰς τὸ ἴδιον ἔγγραφον, καὶ ἀπέδειξαν ὅτι ἡ αἵρεσις εἴχε βάσιν τὴν ἀτεκνίαν τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου, ὡς καὶ τὸ Ἀνώτατον παρετήρησεν εἰς τὴν πρώτην σκέψιν τῆς ἀποφάσεώς του.-Βον.- Διότι, ὅτι ἡ ἐν τῷ μνημονευθέντι ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσυμφώνῳ γενομένη παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου προσθήκη, δι' ἣς ἀπεδέχθη οὗτος τὴν εἰς αὐτὸ διαλαμβανομένην αἵρεσιν, ἔγινεν ἐν τῷ κρυπτῷ (ὡς τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον παρετήρησε) χωρὶς δηλαδὴ νὰ εἶναι γνωστὴ εἰς ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν Κωνσταντίνου Μπάου καὶ τὸν πατέρα του Ἰωάννην Μπάου,

εξάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἰδίας πράξεως, ἥτις οὔτε ὅτι ἐγένεν ἐνώπιον ἄλλου τινὸς ἀναφέρει, οὔτε ἄλλου τινὸς τὴν ὑπογραφήν παρὰ τὴν τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου φέρει, καὶ ἡ ὁποία, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς χρονολογίας τῆς, ἐγένεν ἐννέα περίπου μῆνας μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προικοσυμφώνου, καὶ ἀρκετὸν καιρὸν μετὰ τὸν γάμον (ὡς καὶ τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον παρετήρησε) καὶ ἐπομένως ἡ νομικὴ πρόληψις ἡδύνατο ν' ἀναπληρώσῃ δεόντως ὅ,τι διὰ τῶν ἐκμαρτυριῶν ἐπρόκειτο ν' ἀποδειχθῇ περὶ τούτου.- *3ον.*- Διότι καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος προσθήκη τοῦ Κ. Μπάου εἰς τὸ προικοσύμφωνόν του ἐνεχειρίσθη, ἀφ' ἧς ὥρας ἐγένε εἰς τὸν πατέρα του Ἰωάννην Μπάον, τοῦτο δὲν ἡδύνατο νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν τῆς πράξεως ταύτης, ἡ ὁποία δὲν εἶναι εἰμὴ ἀπλή ἀποδοχὴ τῆς ἐν τῷ προικοσυμφώνῳ διαλαβανομένης αἵρέσεως ἐκ μέρους τοῦ Κ. Μπάου, ὡς καὶ ὁ πληρεξούσιος τοῦ Π. Μπάου τὴν ὀνομάζει, ὥστε εἶναι ἀδιάφορον, ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ὑποθέσεως, ἂν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος προσθήκη ἐδόθη εἰς τὸν Ἰωάννην Μπάον, ἢ ὄχι.-

Ἐπειδὴ, ὅτι ἡ προικοδότησις, τὴν ὁποίαν οἱ γονεῖς τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου ἔκαμαν πρὸς αὐτόν, ἦτον μετὰ τὴν εἰδήσιν καὶ συναίνεσιν τῶν γονέων τῆς Ῥηνάκης, συζύγου τοῦ αὐτοῦ Κ. Μπάου, ὅχι μόνον δὲν ἐσιωπήθη ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον Γρυπάρην, ὡς ὁ πληρεξούσιος τοῦ Π. Μπάου δι' αὐτὴν ἐκτιμᾶται, (διότι διὰ τῆς πρὸς τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον ἀπὸ 12 Νοεμβρίου 1830 ἀναφορᾶς του ῥητῶς εἶπεν, «ἐναντίον καὶ τοῦ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 προικοσυμφώνου γενομένου μετὰ τὴν συναίνεσιν τῶν γονέων τῆς Ῥηνάκης Μάτσα, οἱ ὅποιοι δι' αὐτὸ μόνον συγκατετέθησαν εἰς τὸν γάμον»), ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἡδύνατο τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον νὰ πορισθῇ τὴν νομικὴν πρόληψιν, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος προικοσύμφωνον ἐγένε μετὰ τὴν εἰδήσιν καὶ τὴν συγκατάθεσιν τῶν γονέων τῆς Ῥηνάκης, ὡς τὸ διαληφθέν δικαστήριον παρετήρησεν εἰς τὰς σκέψεις τῆς ἀποφάσεώς του, διότι ὅταν τὸ ἴδιον τοῦτο ἐγγραφὸν ἀναφέρῃ ῥητῶς ὅτι ἡ περιουσία δίδεται διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ λάβῃ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ σύζυγόν του τὴν Ῥηνάκην, δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ συναίνεσις τῶν γονέων τῆς Ῥηνάκης ἀπαιτεῖτο εἰς τὴν συμφωνίαν ταύτην.-

Ἐπειδὴ ἂν καὶ ἡ ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ Κ. Μπάου παραχωρηθεῖσα πρὸς αὐτὸν περιουσία ἐδόθη ὡς προῖξ, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ λάβῃ εἰς γάμον τὴν Ῥηνάκην, θυγατέρα τοῦ Κωνσταντίνου Μάτσα, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς ἰδίας λέξεις καὶ φράσεις τοῦ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808 ἐγγράφου των, «ἀθανάτιον εἰς ὅσα προικίζομεν ἀμφότεροι πατὴρ καὶ μήτηρ τὸν φίλτατόν μας υἱὸν Κωνσταντῖνον διὰ νὰ πάρῃ νόμιμον καὶ εὐλογητικὴν του γυναικα εἰς Ἀὐτὸν γάμον τὴν ἀρχοντοπούλαν τοῦ σιὸρ Κωνσταντάκη Μάτσα Κ. Ῥηνάκην» καὶ ἀπὸ τὴν εἰς τὰς Νήσους τοῦ

Αιγαίου Πελάγους επικρατοῦσαν πασιδὴλον συνήθειαν νὰ προικίζωνται καὶ τὰ ἄρρενα τέκνα, (ὅπερ δὲν ἀπαγορεύεται ἀπὸ τοὺς νόμους) μόλον τοῦτο καὶ ὡς δωρεὰ ἂν ἤθελεν ὑποτεθῇ ἡ τοιαύτη παραχώρησις, ὡς καὶ τὸ Ἀνωτάτου Δικαστήριον παρετήρησε, τοῦτο δὲν ἔχει κάμμιαν ἐπιβρόχην εἰς τὴν ὑπόθεσιν, διότι δὲν πρόκειται λόγος περὶ νομιμοποιήσεως τῆς περὶ τοῦτου πράξεως, ἀλλ' ἂν ἡ ὅπως-δήποτε πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Μπάον παραχωρηθεῖσα ἀπὸ τοὺς γονεῖς του περιουσία ἐδόθη ὑπὸ αἵρεσιν, καὶ ἂν ἡ αἵρεσις αὕτη ἐπληρώθη, ἡ ὀχι.-

Ἐπειδὴ ἡ σημείωσις, τὴν ὁποίαν ὁ Κωνσταντῖνος Μπάος ἔκαμε κατὰ τὴν 14 Δεκεμβρίου 1808 παρά-πόδας τοῦ προικοσυμφώνου του, δὲν εἶναι οὔτε δωρεὰ, οὔτε παραχώρησις, ἀλλ' ἀπλὴ ἀπόδειξις τῶν εἰς τὸ αὐτὸ προικοσύμφωνον διαλαμβανομένων, καὶ ἐπομένως δὲν ἰσχύει νὰ προσθέσῃ κάμμιαν δύναμιν εἰς τὴν αἵρεσιν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ προικοδοτοῦντες αὐτὸν γονεῖς του ὑπέβαλον τὴν εἰς αὐτὸν παραχωρουμένην περιουσίαν, ὡς καὶ ὁ πληρεξούσιος τοῦ Π. Μπάου ὡμολόγησεν εἰς τὸ Δικαστήριον τοῦτο τῶν Ἐφετῶν.-

Ἐπειδὴ ἀπεδείχθη ὅτι, τόσον ἐκ τῶν ὅσα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐρρέθησαν ἀνωτέρω, καθὼς καὶ ἐκ τῶν περὶ τούτου σκέψεων τῆς μνημονευθείσης ὑπ' ἀριθ. ΜΓ ἀποφάσεως τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, ἡ αἵρεσις, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέβαλον οἱ γονεῖς τοῦ Κωνσταντίνου Μπάου τὴν πρὸς αὐτὸν παραχωρηθεῖσαν διὰ τοῦ ῥηθέντος προικοσυμφώνου περιουσίαν ἀφορᾷ τὴν ἀτεκνίαν ἐν γένει τοῦ αὐτοῦ Κ. Μπάου, καὶ ὅτι αὕτη ἐτελέσθη διὰ τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων του γεννήσεως τέκνων, καὶ ἰδίως τῆς Μοσχοῦς, συζύγου τοῦ Α. Γρυπάρη, ἡ ὑπ' ἀριθ. ΜΓ ἀπόφασις τοῦ παύσαντος Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, τῆς ὁποίας τὸ οὐσιῶδες εἶναι τὸ διατακτικόν μέρος αὐτῆς, εἶναι νόμιμος καὶ δικαία.-

Ἐπειδὴ, προκειμένου ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου τούτου περὶ μεταρρυθμίσεως ἀπλῶς τῆς μνημονευθείσης ὑπ' ἀριθ.: ΜΓ ἀποφάσεως τοῦ παύσαντος Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, τὸ Δικαστήριον τοῦτο τῶν Ἐφετῶν δὲν δύναται νὰ κάμῃ ἄλλο τι εἰμὴ νὰ διορθώσῃ ἂν λάθος τι ἔλαβε χώραν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν, ἢ νὰ διακηρύξῃ ὅτι καλῶς ἐδικάσθη, καὶ ἐπομένως δὲν δύναται νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅσα ἐκ μέρους τῶν διαφερομένων ἐπροτάθησαν (ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ὑποθέσεως) νέα ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπροτάθησαν εἰς τὴν ἐνώπιον τοῦ παύσαντος Ἀνωτάτου Δικαστηρίου γενομένην δίκην.-

Δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους, καὶ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπὸ 20 Ἰουνίου 1831 ἐγκύκλιον τῆς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείας, καὶ τὸ ἀπὸ 11/23 Μαΐου 1835, Β. Διάταγμα.

1ον.- Ἀπορρίπτει τὴν ἀπὸ 22 Αὐγούστου 1831 αἴτησιν τοῦ Πέτρου Μπάου,

τὴν περὶ μεταρρύθμισεως τῆς ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1831 ὑπ'ἀριθ. ΜΓ. ἀποφάσεως τοῦ παύσαντος Ἀνωτάτου Δικαστηρίου.-

2ον.- Ἐπικυρόνει τὴν μνημονευθεῖσαν ἀπόφασιν, διὰ νὰ λάβῃ ὅλα τῆς τὰ ἀποτελέσματα.-

3ον.- Καταδικάζει τὸν Πέτρον Μπάον εἰς τὰ ἐκκαθαρισθησόμενα τῆς περὶ μεταρρύθμισεως δίκης ἔξοδα.-

4ον.- Καταδικάζει τὸν αὐτὸν Πέτρον Μπάον, ἀλληλεγγύως μετὰ τοῦ πληρεξουσίου του, νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Δικαστηρίου τούτου τὸ δικαίωμα τῆς παρούσης ἀποφάσεως ἔξ ὀραχμᾶς.-

Ἀπεφασίσθη καὶ ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις τὴν δεκάτην τετάρτην Σεπτεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ἔκτου ἔτους.

Ὁ Προεδρεύων Δικαστῆς

Π.Σ. Ὁμηρίδης

(Τ.Σ.) Ὁ ὑπογραμματεὺς,

Κ. Ν. Τσακανίκας.

Ἐντέλλεται πρὸς πάντα μὲν Κλητῆρα νὰ ἐκτελέσῃ, ζητηθεῖς, τὴν παροῦσαν ἀπόφασιν, πρὸς πάντας δὲ τοὺς Εἰσαγγελεῖς νὰ ἐνεργήσωσι τὸ καθ'ἑαυτοὺς, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς Διοικητὰς καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς τῆς Δημοσίου Δυνάμεως νὰ δώσωσι χεῖρα βοηθείας, ὅταν νομίμως ζητηθῶσι.- Πρὸς βεβαίωσιν τούτου τὸ πρωτότυπον τῆς παρούσης ὑπεγράφη παρὰ τοῦ Προεδρεύοντος Δικαστοῦ καὶ παρὰ τοῦ ὑπογραμματέως τοῦ Δικαστηρίου Κ. Ν. Τσακανίκα, ἀπόντος τοῦ Γραμματέως Γ. Γρυπάρη.-

Ἐν Ἀθήναις τὴν ἐβδόμην Ὀκτωβρίου 1836.

Ὁ Προεδρεύων

Δικαστῆς

Π. Σκυλίτσης Ὁμηρίδης

Δρ. Ν. Δρόσος

Χ. Αἰνιάν

Γεώργιος Μ. Καραμάνος

Κ. Σ. Πιτάκης πάρεδρος

Ὁ Γραμματεὺς

(Τ. Σ.) Γ. Γρυπάρης

Ὅτι ἀπόγραφον ἐκτελεστόν.-

Ἐν Ἀθήναις τὴν 11 Ὀκτωβρίου 1836

Ἐν ἑλλείψει Γραμματέως

Ὁ ὑπογραμματεὺς

Ν. Κ. Ροκαγανέλης

10

Τὸ ἐν Σύρῳ Δικαστήριον τῶν Πρωτοδικῶν

Αριθ. 323:

Συγκείμενον ἀπὸ τὸν Πρόεδρο Σ. Νικολαΐδην, τοὺς Δικαστὰς Ἰωάννη Σακελλαρόπουλον καὶ Α. Δ. Κριεζῆν, τὸν Ἀντεισαγγελέα Κ. Βασιλειάδην, καὶ τὸν Γραμματέα Ἰωάννη Στεκούλην.

Συνεδρίασαν δημοσίως τὴν 16 τοῦ τρέχοντος, διὰ νὰ δικάσῃ περὶ τῆς ἐξῆς αἰτήσεως.

Ὁ Ἀπόστολος Γρυπάρης εὐρισκόμενος ἐνταῦθα ἐνεργῶν ὡς ἐπίτροπος τῆς γυναικὸς του, διὰ τῆς ἀπὸ 12 τοῦ τρέχοντος Φεβρουαρίου πρὸς τὸ Δικαστήριον τοῦτο ἀναφορᾶς του ἐπισυνάπτων τὴν ὑπ'ἀριθ. 251 καὶ ἀπὸ 14 Φεβρουαρίου τ.ε. ἀπόφασιν τοῦ Δικαστηρίου τῶν ἐν Ἀθήναις Ἐφετῶν, ἣτις ἐπικυροῖ τὴν ὑπ'ἀριθμ. ΜΓ, καὶ ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1831 ἀπόφασιν τοῦ παύσαντος Ἀνωτάτου Δικαστηρίου, ἐκδοθεῖσαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ Πέτρου Μπάου υἱοῦ καὶ κληρονόμου τῆς ἀποθανούσης Αἰκατερίνης Ἰωάννη Μπάου διὰ ν'ἀποδώσῃ εἰς τὴν σύζυγον τοῦ ρηθέντος Α. Γρυπάρη ὅλα τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα εἰς τὸ γαμικὸν συμβόλαιον τὴν 9 Ἀπριλίου 1808 κινητὰ καὶ ἀκίνητα μαζί με ὅλα τὰ παρ'αὐτῆς, ἢ παρ'ἄλλου τινὸς διακρατούμενα καὶ μὴ ὠρισμένα κινητὰ καὶ ἀκίνητα, καὶ προσέτι τὰ ὠρισμένα ἐσφραγισμένα κιβώτια ζητεῖ δυνάμει τοῦ ἄρθρου 880:ἀριθ. 1 καὶ 3: τῆς Πολ. Δικονομίας. Α' Νὰ διορισθῇ κλητῆρ τις, ὅστις νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐν τῷ προικοσυμφώνῳ διαλαμβανομένων καὶ ὠρισμένων κινητῶν, καὶ νὰ τὸν ἐγκαταστήσῃ εἰς τὴν διακατοχὴν τῶν εἰς αὐτὸ μνημονευομένων ἀκινήτων κατὰ τ'ἄρθρα α', β' καὶ Γ' τῆς διαληφθείσης ὑπ'ἀριθ. ΜΓ ἀποφάσεως τοῦ παύσαντος Ἀνωτάτου Δικαστηρίου ἐπὶ ποινῇ προσωπικῆς κρατήσεως, ἂν ἤθελε συμβῇ ἀντίρρησης ὡς πρὸς τὰ ἀκίνητα.

Β' Ν'ἀπαγγελθῇ αὐτῇ ἡ προσωπικὴ κράτησις κατὰ πάσης ἐνδεχομένης ἀντιστάσεως ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν αὐτῶν τῶν ἀκινήτων.

Γ' Νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν ἴδιον Κλητῆρα ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἐν τῇ μνησθείσῃ ὑπ'ἀριθ. ΜΓ ἀποφάσει (ἀριθ. Γ') περιεχομένων δύο κιβωτίων, ὠρισμένων καὶ εὐρισκομένων εἰς χεῖρας τῆς Κ. Μαρούσης Ἰω. Πιτάρη ποτὲ συζύγου τοῦ πατρὸς τῆς συζύγου του Μοσχοῦς καὶ

Δ' Νὰ τοῦ διαφυλαχθῇ τὸ δικαίωμα δι'ὅλα τὰ λοιπὰ ἀναφερόμενα πράγματα, καρποὺς, χρήματα, τόκους, ἔγγραφα καὶ ἀκίνητα περὶ ὧν διαπραγματεύεται τὸ

Γ' άρθρον αὐτῆς τῆς ἰδίας ἀποφάσεως τοῦ Ἀνωτάτου διὰ νὰ τὸ λάβῃ ἀκολούθως, διὰ τῆς περὶ ἐκκαθαρίσεως αὐτῶν γενησομένης δίκης, ἂν φιλικῶς δὲν ἤθελαν τῇ παραδοθῇ ἀπὸ τοὺς κατόχους.

Ἀκοῦσαν τὴν ἐκθεσιν τοῦ Εἰσηγητοῦ Δικαστοῦ Α. Δ. Κριεζή.

Ἀκοῦσαν τὸν διαληφθέντα Ἀ. Γρυπάρην εἰπόντα, ὅτι δὲν ἔχει νὰ προσθέσει τι περιπλέον.

Ἀκοῦσαν τὸν Ἀντεισαγγελέα γνωμοδοτήσαντα ὑπὲρ τῆς αἰτήσεως τοῦ ἀναφερομένου,

Ἀναγνόν τὰ παρουσιασθέντα ἔγγραφα.

Σκεφθέν κατὰ τὸν Νόμον.

Ἐπειδὴ ἡ αἴτησις τοῦ ἀναφερομένου καθόσον συμφωνεῖ μὲ τὸ ἄρθρον 880: τῆς Πολ. Δικονομίας, εἶναι νόμιμος.

Ἐπειδὴ, καθόσον ἀφορᾷ τὴν Δ' αἴτησιν τοῦ ἀναφερομένου περὶ διαφυλάξεως δικαιώματος, τὸ Δ' ἄρθρον τῆς ΜΓ ἀποφάσεως τοῦ Ἀνωτάτου ἐχορήγησε ρητῶς εἰς τὴν Μοσχοῦν τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτήσῃ τόκους καὶ καρπούς, καὶ εἶναι περιττὸ νὰ τῆς τὸ διαφυλάξῃ τὸ Δικαστήριον τοῦτο.

Α' Διορίζει τὸν Κλητῆρα Νικόλαον Χανοῦτζον διὰ νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν Πέτρον Μπάον, υἱὸν καὶ κληρονόμον τῆς ἀποθανούσης Αἰκατερίνης Ἰω. Μπάου ἐκ Σίφνου, νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Ἀπόστολον Γρυπάρην ἐπίτροπον τῆς συζύγου του Μοσχοῦς τὰ εἰς τὸ ἀπὸ 9 Ἀπριλίου 1808: προικοσύμφωνον διαλαμβανόμενα καὶ ὠρισμένα κινητὰ καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτόν εἰς τὴν διακατοχὴν των εἰς τὸ αὐτὸ προικοσύμφωνον μνημονευομένων ἀκινήτων κατὰ τὰ ἄρθρα: α' Β' καὶ Γ' τῆς ὑπ' ἀριθ. ΜΓ ἀποφάσεως τοῦ παύσαντος Ἀνωτάτου πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου καὶ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 251 ἀποφάσεως τῶν ἐν Ἀθήναις Ἐφετῶν.

Β' Ἀπαγγέλει κατὰ τοῦ Πέτρου Μπάου τὴν προσωπικὴν κράτησιν, ἂν ἤθελε ἀρνηθῇ τὴν παραχώρησιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀκινήτων κτημάτων εἰς τὸν Ἀπόστολον Γρυπάρην, τὴν ὁποίαν θέλει ἐνεργήσῃ ὁ διαληφθεὶς Κλητῆρ κατὰ τ' ἄρθρα 999 παρ. 9 καὶ 1009 τῆς Πολ. Δικονομίας.

Γ' Ἐπιτρέπει εἰς τὸν αὐτὸν Κλητῆρα ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἐν τῇ μνησθείσῃ ὑπ' ἀριθ. ΜΓ ἀποφάσ. (ἀριθ. Γ') περιεχόμενα κιβώτια, ὠρισμένα καὶ εὐρισκόμενα, καθὼς λέγει ὁ Α. Γρυπάρης, εἰς χειρας τῆς Κ. Μαρούσης Ἰω. Πιτάρη μητρυᾶς τῆς συζύγου του, καὶ νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον Γρυπάρην.

Δ' Τὰ ἔξοδα τῆς παρούσης ἀποφάσεως θέλουν πληρωθεῖ ἀπὸ τὸν Α. Γρυπάρην, διὰ νὰ τὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν ἀντίδικόν του.

Ἐκρίθη καὶ ἀπεφασίσθη ἐν Σύρῳ τὴν δεκάτην ὀγδόην Νοεμβρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ἔκτου ἔτους.

Ὁ Πρόεδρος
Σ. Νικολαΐδης
Ὁ Γραμματεὺς
Ἰω. Στεκούλης

Ἐδημοσιεύθη ἡ παροῦσα τὴν 19 Νοεμβρίου 1836 εἰς δημοσίαν συνεδρίασιν.

Ὁ Πρόεδρος
Σ. Νικολαΐδης
Ὁ Γραμματεὺς
Ἰω. Στεκούλης

Ἀριθ. 797

Β. Ἀπόγρ.

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς
Ἐν Σύρῳ τῇ 20 Νοεμβρίου 1836
ἐν κωλύσει τοῦ Γραμματέως
Ὁ Ὑπογραμματεὺς
Γ. Δημητρακόπουλος

ΠΡΟΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΑ ΣΤΗ ΣΚΥΡΟ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ*

ΥΠΟ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Α. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ

Διάγραμμα ύλης

Κεφάλαιο Α' Η ΠΡΟΙΚΑ

Ι. Η έννοια της προίκας. ΙΙ. Προϋποθέσεις. ΙΙΙ. Η παράδοση της προίκας. ΙV. Το μέτρο της προίκας. V. Η ανάκληση της προίκας. VI. Η προίκιση των αρρένων.

Κεφάλαιο Β' ΟΙ ΥΠΟΧΡΕΟΙ ΠΡΟΣ ΠΡΟΙΚΙΣΗ

Ι. Οι γονείς. ΙΙ. Οι αδελφοί. ΙΙΙ. Οι ανιόντες. ΙV. Οι λοιποί συγγενείς. V. Οι μελλόνυμφοι.

Κεφάλαιο Γ' Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ

Ι. Το προικοσύμφωνο. ΙΙ. Το «ίσον». ΙΙΙ. Το μπουλετί.

Κεφάλαιο Δ' ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ

Ι. Τα προικιά: 1. Ακίνητα. 2. Μέσα του σπιτιού. 3. Ομάδες πραγμάτων. ΙΙ. Η αλώνη του σπιτιού.

Κεφάλαιο Ε' Η ΤΥΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ

Ι. Διαρκούντος του γάμου. ΙΙ. Μετά τη λύση του γάμου.

* Η αναφορά στο αρχειακό υλικό γίνεται με παραπομπή στα έγγραφα που δημοσιεύονται στο Παράρτημα του παρόντος, στο οποίο έχουν καταχωρηθεί κατά χρονολογική τάξη, αριθμημένα από 1-30, τα πιο αντιπροσωπευτικά είδη προικοσυμφώνων και άλλων σχετικών εγγράφων του αρχείου μας της περιόδου 1616-1819. Παράλληλα γίνεται παραπομπή και στα δημοσιευμένα έγγραφα στον τόμο του «Αρχείου εγγράφων Σκύρου (Α.Ε.Σ.)» (Έκδοση Συλλόγου Σκυριανών, Αθήνα 1990) που περιέχει 170 δικαιοπρακτικά κυρίως έγγραφα των ετών 1524-1820, σε φωτοτυπία, μεταγραφή και σχολιασμό, από το ιδιωτικό αρχείο Ζαχαριά Αντωνιάδη. Σε ελάχιστες περιπτώσεις, που κρίθηκε απαραίτητο, μνημονεύονται αδημοσίευτα έγγραφα του αρχείου μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' Η ΠΡΟΙΚΑ

I. Η έννοια της προίκας

Η πρόθεση και η επιθυμία των Σκυριανών γονέων για την αποκατάσταση των ενηλικιούμενων τέκνων τους και συγχρόνως για την εξασφάλιση της οικονομικής τους διαδοχής, μπορούσε να γίνει κατά διάφορους τρόπους και να πάρει ανάλογες συγκεκριμένες νομικές μορφές. Τη φυσικότερη αποτελούσε η διαθήκη, την οποία και χρησιμοποιούσαν πράγματι οι ευπορότεροι σκυριανοί. Αλλά η διαθήκη αφορούσε την τύχη της γονικής περιουσίας μετά το θάνατο του διαθέτη, ενώ η ανάγκη ενίσχυσης των ανεξαρτοποιούμενων τέκνων απαιτούσε αμεσότερη αντιμετώπιση. Για το λόγο αυτό την εναλλακτική λύση πρόσφεραν οι δωρεές εν ζωή, των οποίων και έχουμε πολλά παραδείγματα. Εξάλλου, όταν οι περιστάσεις επέβαλαν να γίνει εν ζωή διανομή της περιουσίας προς τα τέκνα, τούτο πραγματοποιούνταν με τη μορφή της νέμησης ανόντος της οποίας η ευρεία χρήση αντικατοπτρίζεται στα σχετικά έγγραφα του σκυριανού αρχείου.

Όταν όμως η αποκατάσταση γινόταν με το γάμο, η γονική παροχή λάβαινε τη γνωστή μορφή της προίκας, η οποία αποτελούσε θεσμό και του αρχαίου ελληνικού αλλά και του ρωμαϊκού δικαίου.

Αρχικά η προίκα ήταν η εκ μέρους της γυναίκας ή και άλλου συγγενούς παροχή περιουσίας προς το σύζυγό της ένεκα των βαρών του γάμου. Η εξ ορισμού αναπόσπαστη σύνδεση της προίκας με τα βάρη του γάμου, τα οποία έφερε πάντα ο άνδρας, τον καθιστούσε κύριο της προικώας περιουσίας¹. Το απόλυτο όμως αυτό δικαίωμά του υποβλήθηκε από τη βυζαντινή εποχή σε περιορισμούς και τελικά, κάτω από την επίδραση του ελληνικού και δημώδους εθιμικού δικαίου, διαμορφώθηκε σε απλό δικαίωμα διαχείρισης και επικαρπίας της προικώας περιουσίας, της οποίας η ιδιοκτησία ανήκε στην γυναίκα². Η αντίληψη αυτή είναι φανερό ότι

1. Γ. Πετροπούλου, Ιστορία και εισηγήσεις του ρωμαϊκού δικαίου, Αθήναι 1955, σ. 538 (στη συνέχεια: Πετροπούλου, Ιστορία), Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Οικογενειακόν δίκαιον, Δευτέρα έκδοσις, Αθήναι 1968, σ. 122 (στη συνέχεια: Μιχαηλίδου-Νουάρου), Κ. Πολυγένους, Πραγματεία περί προικός, Αθήναι 1924, σ. 70 (στη συνέχεια: Πολυγένους, Περί προικός).

2. Πετροπούλου, Ιστορία, σ. 543, Μιχαηλίδου-Νουάρου, σ. 122, 143, Γ. Πετροπούλου, Νομικά έγγραφα Σίφνου της συλλογής Γ. Μαριδάκη,

διαπνέει όλα τα σκυριανά προικοσύμφωνα, κατά τα οποία η προίκα παρέχεται πάντα προς τη μελλονύμφη θυγατέρα.

Η πρακτική πάντως της παροχής της προίκας προς τη θυγατέρα δημιουργεί προβλήματα ως προς το είδος της προικώας πράξης. Γιατί εφόσον η προίκα παρέχεται προς τον άνδρα, δεν γεννάται ζήτημα ότι αποτελεί σύμβαση μεταξύ αυτού και του προικοδότη. Και πράγματι με την έννοια αυτή είναι γενικά γνωστή και εξετάζεται. Όταν όμως η προίκα παρέχεται προς τη θυγατέρα, όπως στη Σκύρο, δικαίως ανακύπτει το ερώτημα αν αποτελεί σύμβαση ή μονομερή δικαιοπραξία, όπως η διαθήκη, για την οποία ούτε απαιτείται ούτε λαμβάνεται η συμφωνία του τιμωμένου.

Τέτοιο ερώτημα δεν ανακύπτει στα λίγα παλαιά σκυριανά προικοσυμβόλαια (1580-1650) με τα οποία οι γονείς των μελλονύμφων συνάπτουν κοινό «συμβόλαιον γράμμα» για την προίκα που δίνει ή υπόσχεται ο καθένας για το παιδί του. Στην περίπτωση αυτή είναι προφανές ότι υπάρχει σύμπτωση της βούλησης των δύο μερών, τα οποία παρίστανται με αντίστοιχα συμφέροντα και επομένως συνάπτουν σύμβαση ή αθέτηση της οποίας γεννάει νόμιμη αξίωση εκπλήρωσης των εκατέρωθεν υποχρεώσεων.

Το ίδιο ισχύει και αν είχε προηγηθεί συμφωνητικό αρραβώνος με το γαμπρό ή συνηθέστερα μεταξύ των γονέων των μελλονύμφων. Σημειωτέον ότι στη Σκύρο ο θεσμός της μνηστείας ακολουθούσε και τις δύο αναγνωρισμένες μορφές, της ιερολογημένης μνηστείας (αμισοβλογιά)³, η οποία λυνόταν με άδεια του Δεσπότη και της απλής με ιδιωτικό συμφωνητικό («διά ψιλών γραμμάτων»)⁴, η οποία λυνόταν με αντίθετη συμφωνία⁵. Συνήθως η μνηστεία επισφραγιζόταν με «αρραβώνα» δηλαδή χρηματικό ποσό, η τύχη του οποίου σε περίπτωση διάλυσης εξαρτιόταν από το ποιός διέλυσε τη μνηστεία, εάν ο δώσας, τον έχανε, εάν ο

(Ακαδημίας Αθηνών, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, Τόμος Γ', Αθήναι 1956), σ. 144 (στη συνέχεια: Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου).

3. Βλ. σχ. Α.Ε.Σ. αρ. 82 και 103.

4. Αρμεν. Εξάβ. 4, 1, 12. Μαλαζού νομοκάνων, σοα', 40. Σε Α. Σιφω-νιού-Καράπα, Μ. Τουρτόγλου, Σ. Τρωϊάνου, Μανουήλ Μαλαζού νομοκάνων «Επετ. Κέντρ. Ερευν. Ιστ. Ελλην. Δικ.» Ακαδημίας Αθηνών, τ. 16-17 (1969-70), Αθήναι 1972.

5. Τέτοια συμφωνία περιέχεται σε έγγραφο της 30/8/1803 με το οποίο κηρύσσεται άκυρο «το ψιλόν σύμφωνον» του αρραβώνα.

λαβών τον επέστρεφε διπλό⁶. Το συμφωνητικό όμως που συνήθως γινόταν από τους γονείς των μνηστευόμενων μπορούσε να ορίσει αλλιώς.

Στην περίπτωση όμως που οι γονείς της μελλονύμφης συντάσσουν προικοσύμφωνο προς την κόρη τους, συνήθεια που επικράτησε σχεδόν ολοκληρωτικά στη Σκύρο από τα μέσα του 17ου αιώνα, το πράγμα διαφέρει. Γιατί στην πράξη, της σύνταξης του προικοσυμφώνου και του επικείμενου γάμου, είχε προηγηθεί ολοκληρη η διαδικασία του συνοικέσιου, μέγα μέρος του οποίου αφορούσε τη συμφωνία του γαμπρού και των γονέων του για την προίκα της νύφης⁷. Είναι βέβαιο επομένως ότι η οικογένεια του γαμπρού λάβαινε γνώση και διαπραγματευόταν την προίκα προκειμένου να δώσει τη συγκατάθεσή της. Η διαδικασία όμως αυτή δεν επισφραγιζόταν με γραπτή συμφωνία μεταξύ προικοδότη και γαμπρού, αφού το προικοσύμφωνο συντασσόταν αποκλειστικά στο όνομα της θυγατέρας. Ακόμα και όταν καταρτιζόταν ο προσυμφωνητικός κατάλογος των προικιών, που στη Σκύρο ονομαζόταν «ίσον», τίποτα δεν προδίδει την επίσημη συμφωνία των μερών. Εφόσον ο γαμπρός δεν συνέπραττε στην κατάρτιση του προικοσυμφώνου, το επ'ονόματι της νύφης προικίω έγγραφο δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί σύμβαση μεταξύ προικοδότη και γαμπρού βάσει της προηγηθείσας άτυπης διαδικασίας του συνοικέσιου, η οποία και δε γεννούσε νόμιμη αξίωση επί των προικιών.

Αν όμως το προικοσύμφωνο δεν αποτελεί σύμβαση προικοδότη και γαμπρού, τι είναι ως προς την προικιζόμενη θυγατέρα; Το γεγονός ότι η εκ μέρους των υπόχρεων προς προίκιση προικίω παροχή, όπως λεπτομερώς θα εξηγήσουμε κατωτέρω, δεν αποτελεί πράξη ελευθεριότητας, δεν είναι απλή δωρεά, συνεπάγεται τη δημιουργία αυτοτελούς δικαιώματος της θυγατέρας να αξιώσει την προίκα της υπό την αίρεση της τέλεσης του γάμου. Η αξίωσή της θεμελιώνεται στην αντίστοιχη υποχρέωση του γονέα. Επομένως η προίκα αποτελεί διμερή δικαιοπραξία, σύμβαση μεταξύ του υπόχρεου προικοδότη και της μελλονύμφης, της οποίας η συναίνεση τεκμαίρεται εφόσον δεν αντιλέγει⁸.

Όσον αφορά τις παροχές άλλων συγγενών ή εξωτικών, μη υπόχρεων προς προίκιση, οι οποίοι συνδυάζουν τις προσφορές τους με την ευκαιρία του γάμου και

6. *Αρμεν.Εξάβ.* 4, 2, 1.

7. Μ. Κωνσταντινίδη, *Η νήσος Σκύρος*, Αθήναι 1901, σ. 163, Δ. Παπαγεωργίου, *Ιστορία της Σκύρου*, Πάτραι 1909, σ. 162, Ν. Πέρδικα, *Σκύρος*, Αθήναι 1940-43, Α', 109.

8. Βλ. και Πολυγένους, *Περί προικός*, σ. 97, Μιχαηλίδου-Νουάρο, σ. 125.

της γονικής προίκισης, θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι εμπίπτουν είτε στις λεγόμενες «εκούσιες προίκες» (*dos voluntaria*)⁹, είτε στις απλές δωρεές, των οποίων συγκεντρώνουν όλες τις προϋποθέσεις, ακόμα και την τεκμαιρόμενη συναίνεση της προικιζόμενης δωρεοδόχου.

Είναι σκόπιμο πάντως να τονισθεί ιδιαίτερα πως όλες αυτές οι νομικές αποχρώσεις ούτε ευδιάκριτες ούτε κατανοητές ήταν στους σκυριανούς προικοδότες κάθε βαθμού αλλά ακόμα και στους γραφείς και νοτάριους που ανελάμβαναν να συντάξουν τα προικώα έγγραφα. Στην αντίληψή τους η προίκα δεν έπαψε να θεωρείται ως ένα είδος χαριστικής πράξης του γονέα προς το παιδί του, συνδυαζόμενης κατά κανόνα, αλλά όχι απαραίτητως, με τη γαμική αποκατάσταση. Δεν τους ενδιέφερε ο ειδικότερος χαρακτηρισμός της παροχής και από παράδοση την έλεγαν προίκα με τη βεβαιότητα ότι κάνουν δωρεά. Γι' αυτό ίσως και διέπλασαν τον όρο της «προικοδωρεάς» που τόσο συχνά συναντούμε στα σκυριανά προικοσύμφωνα. Και γι' αυτό εναλλάσσουν χωρίς ιδιαίτερη προσοχή και συνέπεια τα ρήματα «προικίζω» και «προικοδωρίζω» και χαρακτηρίζουν τα σχετικά έγγραφα ως «προικοδοτικά» ή «προικοδωρητικά» γράμματα.

Μιά βολική ίσως υπόθεση, ότι προίκα αποκαλούσαν μόνο την παρεχόμενη από τους γονείς προς τις παντρευόμενες θυγατέρες τους, ενώ η προικοδωρεά αναφέρεται στις υπόλοιπες γονικές παροχές (ασχέτως γάμου, προς άρρενα τέκνα, προς άλλους συγγενείς κ.λ.π.) δεν επαληθεύεται από τα δεδομένα. Γιατί αφενός μεν αφθονούν οι «προικοδωρεές» γονέων προς μελλονύμφες θυγατέρες¹⁰ και τα «προικοσύμφωνα» προς γιούς¹¹, αφετέρου δεν λείπουν και «προικοσύμφωνα» προς αδελφές, εγγονές και ανεψιές¹². Ενδεικτικό δε της ταύτισης ή σύγχισης των όρων αυτών αποτελούν ορισμένα προικώα έγγραφα στα οποία οι γονείς «ποιούν

9. Πολυγένους, *Περί προικός*, σ. 105, I. Βισβίτζη, *Αι μεταξύ των συζύγων περιουσιακαί σχέσεις εις την Χίον κατά την τουρκοκρατίαν*, σ. 33, «Επετ. Αρχ. Ιστ. Ελλην. Δικ.» Ακαδημίας Αθηνών, τ. 1, 1948 (στη συνέχεια: Βισβίτζη, *Σχέσεις*).

10. Βλ. π.χ. προικοδωρεές θυγατέρων της 29/5/1705 (Παράρτημα, αρ. 11), της 8/10/1755 (Παράρτημα, αρ. 17), της 12/9/1794 (Α.Ε.Σ., αρ. 125).

11. Βλ. π.χ. προικοσύμφωνα γιών της 18/11/1650 και 6/12/1664 (Παράρτημα, αρ. 7 και 8), της 5/6/1705 και 30/12/1807 (Α.Ε.Σ., αρ. 51 και 164).

12. Βλ. π.χ. προικοσύμφωνα προς αδελφές της 21/7/1763 και 9/3/1770 (Παράρτημα, αρ. 19 και 20), προς εγγονή της 26/4/1802 (Παράρτημα, αρ. 26), προς ανεψιό της 25/2/1790 (Α.Ε.Σ., αρ. 118).

το παρόν προικοσύμφωνον της θυγατρός τους και της δίνουν εις προικοδωρεάν πράγματα ταύτα...»¹³.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η προικιζόμενη αναφέρεται συνήθως ως «γνησία θυγάτηρ». Το «γνησία» τονίζεται σε αντίθεση με το «θετή» θυγατέρα. Ωστόσο προικίσεις θετών τέκνων συναντούμε αρκετές στο σκυριανό αρχείο. Εξάλλου τα στοιχεία μας αποδεικνύουν ότι ο θεσμός της υιοθεσίας εφαρμόζοταν κανονικά στη Σκύρο. Έχουμε μάλιστα και σχετικές πράξεις υιοθεσίας της 25/4/1819 και 22/7/1821 από τις οποίες συνάγεται ότι η υιοθεσία γινόταν με ιδιωτικό εμμάρτυρο έγγραφο επιβεβαιούμενο από τον Επίσκοπο¹⁴. Η πρώτη, του 1819, αποτελεί συνδυασμό υιοθεσίας και διαθήκης που σημαίνει πως ο κατά το ελληνικό δίκαιο τρόπος υιοθεσίας διά διαθήκης ήταν γνωστός¹⁵. Στη δεύτερη, του 1821, ρητά συμφωνείται ότι οι θετοί γονείς οφείλουν να παντρεύουν την υιοθετούμενη «ως το πατρικόν χρέος απαιτεί»¹⁶. Επομένως και να την προικίσουν, αφού άλλωστε κατά το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο η προς προίκιση υποχρέωση του πατέρα υπήρχε για όλες τις νόμιμες θυγατέρες, φυσικές ή θετές¹⁷. Επιβεβαίωση αυτού βρίσκουμε στα σκυριανά προικοσύμφωνα με τα οποία οι θετοί γονείς προικίζουν τη «θετή θυγατέρα» τους ή την «ψυχοκόρη» τους ή και τον «ψυχογιό» τους¹⁸.

II. Προϋποθέσεις

Απαραίτητες προϋποθέσεις για τη σύσταση προίκας είναι να υπάρχει νόμιμος γάμος και η προικιζόμενη περιουσία να παρέχεται για τα βάρη αυτού του γάμου.

Ο γάμος μπορεί να έχει συναφθεί ή να επίκειται. Στα περισσότερα σκυριανά προικοσύμφωνα στα οποία γίνεται μνεία του γάμου, αναφέρεται ότι μέλλει να συναφθεί με ορισμένο, ονομαστικά μνημονευόμενο, πρόσωπο: «Εσυμφωνήσαμε να

13. Προικοσύμφωνο του 1640 (Παράρτημα, αρ. 4).

14. Πρβλ. *Αρμεν.Εξάβ.* 2,8,4 που απαιτεί απλώς άδεια του τοπικού άρχοντα.

15. Παράρτημα, αρ. 30, Πετροπούλου, *Ιστορία*, σ. 578.

16. Πράξη υιοθεσίας της 22/7/1821.

17. Πολυγένους, *Περί προικός*, σ. 194.

18. Βλ. π.χ. το προικοσύμφωνο της 20/10/1792 (Παράρτημα, αρ. 23). Εκτός από τους επίσημους όρους του θετού υιού και θετής κόρης, σε πολλά έγγραφα συναντούμε τους όρους: Ψυχοπατέρας, ψυχογιός, ψυχοκόρη, οι οποίοι πιστεύουμε πως εκφράζουν την ίδια μορφή υιοθεσίας (*adoptio*) χωρίς όμως να αποκλείεται και η παράλληλη εφαρμογή του εθιμικού θεσμού του «ψυχοπαιδιού» (*alumnus*) που ήταν απλή οικογενειακή σχέση χωρίς εξουσιαστικές ή κληρονομικές αλλοιώσεις. Πετροπούλου, *Ιστορία*, σ. 578, του ίδιου, *Έγγραφα Σίφνου*, σελ. 397.

συζευζώμε τη θυγατέρα μας Καλή με τον Γιώργη του παπα-Αντώνη από τα Ψαρά και θέλομε να προικίσωμε τη θυγατέρα μας»¹⁹ ή «Ποιῶ το παρόν ιδιόβουλον προικοδοτικόν γράμμα της θυγατρός μου Ευφροσύνης του λαβείν εν αυτή ομόζυγον τον Μανουήλ...»²⁰, ή «Παντρεύουμε την Καλή τη θυγατέρα μας με τον Νικόλα της Βροκολάκενας και της δίνωμεν...»²¹. Σε ελάχιστες περιπτώσεις ορίζεται και η ημερομηνία του γάμου: «Και σε τέσσερις μήνες να ευλογηθώμεν αν θέλει ο Θεός»²².

Εξάλλου από το κείμενο μερικών προικοσυμφώνων προκύπτει ότι ο γάμος έχει ήδη τελεσθεί: «Με το να έφθασε η θυγάτηρ μας Μαρία εις νόμιμον ηλικίαν ώστε και την υπανδρεύσαμε, ποιούμε το παρόν προικοσύμφωνο προς αυτήν»²³ ή ακόμα «Και γρόσια 50 τα οποία είχαμε δοσμένα εις την βλότηση»²⁴.

Αυτή όμως η ρητή αναφορά γίνεται σε περιορισμένο αριθμό προικοσυμφώνων. Στα υπόλοιπα, μνεία γάμου ή γαμπρού δεν γίνεται, τον οποίο όμως πρέπει να προϋποθέσουμε, γιατί χωρίς τον γάμο προίκα δεν υπάρχει, η δε γονική παροχή προς τη θυγατέρα παίρνει κατ' ανάγκη άλλη μορφή, δωρεάς εν ζωή και κυρίως νέμησης, οπότε καταχρηστικά αποκαλούνται προικοσύμφωνα τα σχετικά έγγραφα. Το θέμα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένου ότι η παράλειψη αυτή δεν αποτελεί την εξαίρεση αλλά τον κανόνα, αφού περισσότερα από τα μισά προικία έγγραφα που ερευνήσαμε, δεν κάνουν λόγο για γάμο ούτε μνημονεύουν τον γαμπρό. Ωστόσο χαρακτηρίζονται ως προικοσύμφωνα.

Κατά τη γνώμη μας, στις περισσότερες από τις περιπτώσεις αυτές η διαδικασία του συνοικέσιου είχε προηγηθεί και ο γάμος είχε συμφωνηθεί και επρόκειτο να ακολουθήσει. Άλλωστε, σχεδόν πάντα, όταν το συνοικέσιο ευοδωνόταν, ακολουθούσε αρραβώνας²⁵. Νομίζουμε επομένως ότι η έλλειψη αναφοράς στο γαμπρό στα σκυριανά προικοσύμφωνα, ήταν συνήθεια διαδεδομένη και τηρούμενη από τους γραφείς του νησιού. Το ότι επέκειτο γάμος και ότι πράγματι επακολούθησε,

19. Ανυπόγραφο και αχρονολόγητο προικοσύμφωνο, τοποθετούμενο γύρω στο 1760.

20. Προικοσύμφωνο της 17/8/1674 (Παράρτημα, αρ. 9).

21. Προικοσύμφωνο της 20/9/1773.

22. Προικοσύμφωνο του έτους 1645 (Παράρτημα, αρ. 5).

23. Προικοσύμφωνο 25/4/1819 (Παράρτημα, αρ. 29).

24. Προικοσύμφωνο 4/10/1780.

25. Μ. Κωνσταντινίδη, ό.π., σ. 163, Δ. Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 146, Ν. Πέρδικα, ό.π. σ.109.

μας το βεβαιώνει σε πολλά τέτοια προικοσύμφωνα ο συλλέκτης του αρχείου μας Ζαχαριάς Αντωνιάδης (1831-1909) που σαν πλησιέστερος προς τα πρόσωπα και τα πράγματα, γνώριζε και σημείωνε στο περιθώριο του εγγράφου τα στοιχεία του γαμπρού. 'Άλλες ενδείξεις του μέλλοντος γάμου βρίσκουμε στη γαμήλια ευχή «η ώρα η καλή και ευλογημένη» που σημειώνεται στην αρχή ή το τέλος των προικοσυμφώνων αυτών²⁶ ή ακόμα στο ότι μεταξύ των προικιών συγκαταλέγονται και «φορεσιές του γαμπρού»²⁷.

Η κατά συνήθεια χρησιμοποίηση τυπικού χωρίς μνεία γάμου και γαμπρού φαίνεται πως επικράτησε από παλιά. Μόνο στα αρχαιότερα προικοσύμφωνα της περιόδου 1580-1630 συναντούμε τη μορφή του γαμήλιου συμβολαίου που συνάπτεται μεταξύ των γονέων των μελλονύμφων με τα πλήρη στοιχεία ταυτότητας των συμβαλλομένων και των μελλονύμφων²⁸. Έκτοτε καθιερώνεται και επικρατεί ο τύπος του απλού προικοσυμφώνου που συντάσσουν μόνοι οι γονείς της μελλόνυμφης θυγατέρας. Και αυτός ακόμα ο ιερομόναχος και πνευματικός Σκύρου Παχώμιος, συντάκτης πολλών προικοσυμφώνων, που διατέλεσε και νοτάριος του νησιού (1759-1763), μολονότι αρέσκεται σε θρησκευτικές εισαγωγικές φράσεις, αποφεύγει να παραθέσει συγκεκριμένα στοιχεία για τον γάμο και τον μέλλοντα σύζυγο της προικιζόμενης²⁹.

Παρ' όλα αυτά συναντούμε και περιπτώσεις κατά τις οποίες είναι πολύ πιθανό ή ακόμα και βέβαιο ότι κατά τη σύνταξη του προικοσυμφώνου δεν υπήρχε θέμα γάμου. Τέτοια χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα ακόλουθα:

Οι δύο σύγχρονες «προικοδωρεές» της 29/5/1705 με τις οποίες οι γονείς προικίζουν την ίδια μέρα τις δύο θυγατέρες τους χωρίς σε κανένα από τα δύο χωριστά έγγραφα να γίνεται αναφορά σε γάμο ή γαμπρό³⁰. Επίσης τα δύο σύγχρονα προικοσύμφωνα της 26/4/1802, συνταγμένα την ίδια μέρα από τον νοτάριο Σκύρου, με τα οποία ο πατέρας προικίζει χωριστά τις δύο θυγατέρες του χωρίς μνεία γάμου ή γαμπρού³¹. Και στις δύο περιπτώσεις την αμφιβολία για

26. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα του 1650 και της 8/10/1755 (Παράρτημα, αρ. 6 και 17).

27. Βλ. τα σχετικά προικοσύμφωνα στο Παράρτημα, αρ. 15, 16, 18, 19, 20, 26, 29.

28. Βλ. π.χ. το προικοσυμβόλαιο της 11/12/1581 (Α.Ε.Σ. αρ. 10).

29. Βλ. τα προικοσύμφωνα της 16/7/1749, 6/7/1750 και 21/10/1754 (Παράρτημα, αρ. 13, 14 και 16).

30. Παράρτημα, αρ. 11.

31. Παράρτημα, αρ. 26.

την ύπαρξη μέλλοντος γάμου δημιουργεί η ταυτόχρονη σύνταξη των προικοσυμφώνων, που προϋποθέτει την απίθανη σύμπτωση του γάμου και των δύο θυγατέρων³².

Απόλυτα πάντως βεβαιωμένη είναι η έλλειψη γάμου στο προικοσύμφωνο του Νοεμβρίου 1616 με το οποίο ο ιερέας Μανουήλ Χανιώτης με την πρεσβυτέρα του προικίζει τη θυγατέρα τους Καλή —πιθανώς υστερότοκη— με σημαντική κινητή και ακίνητη περιουσία³³. Γιατί ένα μήνα αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1616, ο παπα-Μανουήλ συνέταξε τη διαθήκη του, στον πρόλογο της οποίας δηλώνει ότι: «επάνδρευσα τα τρία παιδιά, τον Ιωάννη, την Άννα και την Ευφροσύνη και εξεπλήρωσα τα προικοσύμφωνά τους εις ει τι τους έγγραφα, εποίησα δε και της Καλής προικοσύμφωνον έγγραφον ανύπανδρη ον και έδωκα αυτής το κατά δύναμιν και λέγω ότι να έχη και αυτό το προικοσύμφωνον το κύρος και το βέβαιον ως και των άλλων παιδιών και να έχη η Καλή τα πράγματα όπου της έγγραφα ως ίδια ειδικά της ποιείν ως βούλεται εις αυτά». Στη συνέχεια διαθέτει τα «γεροντικά» του στη γυναίκα του και τα τέσσερα παιδιά του³⁴.

Στα παραδείγματα αυτά είναι φανερό ότι, αφού γάμος δεν υπάρχει, δεν πρόκειται για προίκα αλλά για νέμηση ανιόντος, για παροχή δηλαδή εν ζωή σε κάθε παιδί του κληρονομικού του μεριδίου, εν όλω ή εν μέρει³⁵. Διερωτώμεθα όμως γιατί τα σχετικά έγγραφα χαρακτηρίζονται ως προικοσύμφωνα και γιατί οι γονείς δηλώνουν ότι προικίζουν, προικοδοτούν ή προικοδωρίζουν τη θυγατέρα τους; Πολύ περισσότερο που είναι βέβαιο ότι οι γονείς και κυρίως οι συντάκτες των προικοσυμφώνων γνώριζαν καλά τους άλλους τρόπους μεταβίβασης της περιουσίας εν ζωή ή αιτία θανάτου³⁶.

Εφόσον μιλούν για προίκα και όχι για δωρεά ή διανομή, το φυσικότερο είναι

32. Μολονότι αγνοούμε τα πραγματικά περιστατικά, μπορούμε να κάνουμε σκέψη για μελλοντικό γάμο της μίας αδελφής, κυρίως της πρωτοκόρης, με την ευκαιρία του οποίου συνέταξαν και το προικοσύμφωνο της δεύτερης.

33. Α.Ε.Σ. αρ. 17.

34. Παράρτημα, αρ. 1.

35. Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου, σ. 112, Α. Δρακάκη, Η Σύρος επί τουρκοκρατίας. Δικαιοσύνη και δίκαιον, «Επετ. Εταιρ. Κυκλαδικών Μελετών», τ. ΣΤ', 1967, σ. 280 (στη συνέχεια: Δρακάκη, Σύρος).

36. Χαρακτηριστική σε όλες σχεδόν τις σκυριανές πράξεις μεταβίβασης κυριότητας, είναι η φράση ότι το μεταβιβαζόμενο ακίνητο περιέρχεται στην εξουσία του νέου κυρίου, δυναμένου «προικίσει, χαρίσει, ανταλλάξει, πουλήσει, ποιεί αυτό ως βούλεται». Βλ. π.χ. Α.Ε.Σ. αρ. 63, 70, 144.

να δεχτούμε ότι θέτουν τη γονική παροχή υπό την αίρεση του μέλλοντος γάμου. Και οσάκις μεν ο μέλλων γάμος, ως κατάληξη του συνοικέσιου και του αρραβώνα, έχει συμφωνηθεί και επίκειται, η τέλεσή του θα σημάνει την πλήρωση της αίρεσης και θα επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Όταν όμως τέτοια άμεση προοπτική δεν διαφαίνεται (όπως με πιθανότητα στα προαναφερθέντα δύο ζεύγη προικοσυμφώνων του 1705 και 1802, και με βεβαιότητα στο προικοσύμφωνο της Καλής του Χανιώτη του 1616), πιστεύουμε ότι και πάλι η προικοδοσία τελεί υπό την αίρεση μελλοντικού γάμου, η οποία θα πληρωθεί αν και όποτε ο γάμος ακολουθήσει. Μέχρι τότε; Όσο η σύναψη γάμου είναι αντικειμενικά δυνατή.

Για την εξήγηση πάντως των φαινομένων αυτών, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι η προικοδοσία για την κοινωνία της εποχής αποτελούσε ένα ιερό σχεδόν καθήκον. Η απροίκιστη κόρη ήταν συνώνυμη της φτώχεις και άμοιρης³⁷. Και η ταπείνωση αντανάκλούσε σε ολόκληρη την οικογένεια. Για λόγους κοινωνικής ευπρέπειας η κόρη έπρεπε με κάθε τρόπο να προικισθεί. Κατ' αρχήν από τους γονείς κι όταν οι γονείς έλειπαν, από το στενό οικογενειακό της κύκλο. Και η έννοια της προίκας χρησιμοποιόταν για να καλύψει τις γονικές ή συγγενικές παροχές, έστω και χωρίς πρόβλεψη άμεσου γάμου. Πολύ περισσότερο που η προίκα της ανύπαντρης ενίσχυε τις πιθανότητες εξεύρεσης συζύγου.

Δεύτερη προϋπόθεση της προίκας είναι ότι η προικώα περιουσία παρεχόταν για την ανακούφιση των βαρών του γάμου. Αυτή η εξ ορισμού προϋπόθεση, άμεσα συνδεδεμένη με την ύπαρξη γάμου, μολονότι δεν μνημονεύεται στα προικοσύμφωνα, πρέπει να υπονοείται πάντα. Γιατί είναι βέβαιο πως οι γονείς προικίζοντας τη θυγατέρα ενίσχυαν τη νέα της οικογένεια, της οποίας τα βάρη, ήξεραν καλά, ότι έφερε ο σύζυγος. Στην ουσία δηλαδή ενίσχυαν το νέο οικογενειαρχή γαμπρό τους, ο οποίος, όπως θα δούμε, διαχειριζόταν και καρπωνόταν τα προικώα. Την κατάσταση αυτή μπορούμε να διακρίνουμε σε ορισμένα προικοσύμφωνα. Ρητή όμως μνεία συναντούμε στα δύο προικοσύμφωνα του 1749 και 1750, στα οποία ο ιερομόναχος συντάκτης τους προλογίζοντας γράφει ότι οι γονείς προικοδωρίζουν τα τέκνα τους «προς σύστασιν και δώρον της ζωής τους» ή «προς κυβέρνησιν». Εκφράσεις που στη γενικότητά και την αοριστία τους εκφράζουν τη φιλοσοφία της προίκισης³⁸.

37. «Νύμφη δ' άπροιος ουκ έχει παρρησίαν» (Μένανδρος). Βλ. και Πολυγένους, Περί προικός, σ. 16.

38. Προικοσύμφωνα της 16/7/1749 και 6/7/1750 (Παράρτημα, αρ. 13 και 14).

III. Η παράδοση της προίκας

Ο χρόνος παράδοσης των προικίων δεν προσδιορίζεται στα σκυριανά προικοσύμφωνα. Εξάλλου απόδειξη παραλαβής δεν συναντούμε, το δε αλλαχού εφαρμοζόμενο έγγραφο «προικολαβής» φαίνεται άγνωστο στη Σκύρο³⁹.

Όπως είπαμε ήδη, το προικοσύμφωνο μπορούσε να συνταχθεί πριν ή μετά το γάμο. Αν είχε συνταχθεί μετά το γάμο, συνήθως επί τη βάση του προηγηθέντος «ίσου», η μεταβίβαση των ακινήτων στην προικισθείσα θυγατέρα επερχόταν με τη σύνταξη ή την επίδοση του προικοσυμφώνου, κατά εθιμική εφαρμογή του θεσμού της «παράδοσης δι' εγγράφου»⁴⁰. Μολονότι ελάχιστα είναι τα προικοσύμφωνα που καταλήγουν με τη βεβαίωση της επίδοσης του εγγράφου⁴¹, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι κατά κανόνα εγχειριζόταν στη νύφη —ή το γαμπρό— που το διατηρούσαν ως τίτλο της επί των προικίων ιδιοκτησίας⁴².

Εφόσον όμως το προικοσύμφωνο συντασσόταν προ του γάμου, μετά την ευόδωση του συνοικέσιου και πιθανώς στο διάστημα του αρραβώνα, τότε η εκτέλεσή του εξαρτιόταν από την τέλεση του γάμου. Γιατί μιλούμε για προίκα, η οποία τελούσε υπό τη σιωπηρή αναβλητική αίρεση του γάμου. Επομένως όσο εκκρεμούσε η αίρεση —η τέλεση του γάμου— η κυριότητα των προικίων παρέμενε στον προικοδότη, ενώ η τέλεσή του επέφερε αυτοδίκαια τη μετάθεση της κυριότητας στην προικισθείσα, χωρίς πρόσθετο έγγραφο παράδοσης.

Ωστόσο είναι βέβαιο ότι και προ του γάμου η μελλοντική έπαιρνε στην κατοχή της και χρησιμοποιούσε ορισμένα προικία στοιχεία, τα οποία ήταν απαραίτητα στην προετοιμασία της γαμήλιας τελετής, όπως το προικιζόμενο σπίτι του γάμου, τα σκεύη και η «αλώνη» του στολισμού του, τα αναγκαία είδη κλινοστρωμένης και ρουχισμού κ.λ.π.⁴³.

39. Βλ. Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 18. Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου, σ. 114.

40. *Traditio cartae* ή *per cartam*. Βλ. Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου, σ. 29, 463, Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 22, Γ. Νάκου, Το νομικό καθεστώς των τώως δημοσίων οθωμανικών γαιών, Θεσ/νίκη 1984, σ. 204.

41. «Ταύτα εγράφησαν με την ευχήν μας και προς την γνησίαν μας θυγατέρα επιδώσαμεν». Βλ. τα προικοσύμφωνα της 6/7/1750 και 21/10/1754 (Παράρτημα, αρ. 14, 16).

42. Η επίδοση του εγγράφου δηλώνονταν ρητά στα συμφωνητικά συμβατικής απαλλοτρίωσης ακινήτων. Βλ. π.χ. τα πωλητήρια της 1/7/1711, 20/7/1752, 8/1/1799 (Α.Ε.Σ. αρ. 59, 93, 140) και τα δωρητήρια της 18/8/1711, 1/3/1797 (Α.Ε.Σ. αρ. 61, 129).

43. Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 19, Κωνσταντινίδη, ό.π. σ. 165.

Μόλις χρειάζεται να λεχθεί ότι οποιαδήποτε διαφορετική ρύθμιση ήταν ζήτημα συμφωνίας μεταξύ γονέως και θυγατέρας και στην ουσία μεταξύ των γονέων των μελλονύμφων⁴⁴. Παραδείγματα τέτοιας συμφωνίας περιέχονται στα προικοσύμφωνα που ορίζουν ότι τα προικιά –και κυρίως ορισμένα μόνον από αυτά– δίνονται «από την σήμερον». Πράγματι στο προικοσύμφωνο της 29/5/1705 οι προικοδότες γονείς δηλώνουν από την αρχή ότι: «δίδομεν εις προικοδωρεάν της θυγατρός ημών από την σήμερον...»⁴⁵. Επίσης στο προικοσύμφωνο του Νοεμβρίου 1616 οι προικοδότες γονείς παρέχουν «και έτερα σπίτια δύο... το ένα από την σήμερον»⁴⁶, ενώ στο προικοσύμφωνο της 18/11/1650 περιλαμβάνεται και «αμπέλιον από την σήμερον»⁴⁷. Στις περιπτώσεις αυτές ο γάμος αποτελεί τη μέλλουσα αιτία (*causa futura*) και τα προσδιοριζόμενα περιουσιακά στοιχεία περιέρχονταν στην προικιζόμενη από τη σύνταξη ή την επίδοση του προικοσυμφώνου.

Θα πρέπει όμως να προσέξουμε ότι ο χρονικός προσδιορισμός του «από σήμερον» δεν φαίνεται να τίθεται σε αντίθεση με το χρόνο τέλεσης του γάμου αλλά με κάποια άλλη προθεσμία και συγκεκριμένα με το «από θανάτου» του προικοδότη. Αυτό είναι φανερό στα προαναφερθέντα προικοσύμφωνα: του Νοεμβρίου 1616 στο οποίο οι γονείς ορίζουν «και έτερα σπίτια δύο... το ένα από την σήμερον και το άλλον από θανάτου μας» και της 18/11/1650 στο οποίο ο προικοδότης πατέρας δίνει «αμπέλιον από την σήμερον και έτερον αμπέλιον από θανάτου μου». Επίσης σε ένα προικοσύμφωνο της 20/10/1792 το οποίο μετά την εξαντλητική απαρίθμηση των προικιών καταλήγει «όλα αυτά να τα έχη μετά τον θάνατόν μας»⁴⁸. Αν η προθεσμία δεν αναφερόταν στο θάνατο του προικοδότη, έπρεπε να ορίζεται ρητά στο προικοσύμφωνο⁴⁹. Αλλιώς θα ίσχυε η κρίση περί του εύλογου χρόνου.

Αυτά όσον αφορά τα ακίνητα, για τα οποία άλλωστε τόσο η ακριβής περιγραφή (θέση, όρια, γείτονες) όσο και η φυσική αδυναμία σωματικής παράδοσης ευνοούσαν τη δι' εγγράφου παράδοση.

Για τα κινητά όμως, για τα οποία ίσχυε η περί παραδόσεως της νομής αρχή

44. Βλ. και Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 24.

45. Παράρτημα, αρ. 11, στίχ. 5-6.

46. Α.Ε.Σ. αρ. 17, στίχ. 5-7.

47. Παράρτημα, αρ. 7, στίχ. 8.

48. Παράρτημα, αρ. 23, στίχ. 37.

49. Όπως π.χ. στο προικοσύμφωνο της 25/5/1687: «και ο φούρνος από την σήμερον, σωζωμένω να έχη να τρώει χρόνους 10 η μάνα της» (Παράρτημα, αρ. 10).

του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου⁵⁰, παραμένει το ερώτημα αν χρειαζόταν και αν συνηθιζόταν στη Σκύρο η σωματική παράδοση των κινητών στοιχείων της προίκας. Πληροφορίες από τα προικοσύμφωνα του αρχείου μας δεν υπάρχουν. Και αν ακόμα υποθέσουμε ότι η δήλωση «ταύτα εγράφθησαν και προς αυτήν επιδώσαμεν» που περιέχεται στα μνημονευθέντα ήδη προικοσύμφωνα του 1750 και 1754⁵¹ αναφέρεται στην παράδοση των πραγμάτων και όχι του εγγράφου, και πάλι η πληροφορία δεν είναι πολύ πειστική, εφόσον πρόκειται για δύο σύγχρονα προικοσύμφωνα του ίδιου γραφέα, στην εκφραστική ιδιορρυθμία του οποίου μπορεί να οφείλεται η σχετική διατύπωση.

Οπωσδήποτε είναι ανάγκη να επισημάνουμε ότι η παράδοση της νομής των κινητών παρουσίαζε στην πράξη ιδιαίτερη σημασία. Γιατί τα κατά γένος προσδιοριζόμενα αγαθά ορίζονταν σε ποσότητες (π.χ. φουστάνια δέκα, προσκέφαλα 5, βαγιόλια 15, γάδαρο ένα κ.λ.π.) οι οποίες έπρεπε να διαχωρισθούν από τα όμοια του αυτού γένους. Με αποκορύφωμα την «αλώνη του σπιτιού» η οποία περιλάμβανε μεγάλο αριθμό κεραμικών, γυάλινων και χάλκινων σκευών διακόσμησης⁵². Καθώς μάλιστα ήταν συνηθέστατη η προίκιση της «μισής αλώνης⁵³» οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε να προβούν σε μια δύσκολη διαλογή μεταξύ ενός πλήθους αντικειμένων δυσδιάκριτης ποιότητας, αξίας και διαφοράς, την οποία διαλογή μόνον η διά παραδόσεως φυσική εξουσίαση θα τερμάτιζε⁵⁴.

Είναι επομένως φυσικό να δεχτούμε ότι μετά το προικοσύμφωνο, λίγο πριν ή μετά το γάμο, ακολουθούσε η εξατομίκευση των κατά γένος προσδιορισμένων

50. Βασιλ. 11, 1, 81 «ότι η δεσποτεία των πραγμάτων διά παραδόσεως και χρήσεως μεταφέρεται, ου μην διά ψιλού συμφώνου». Και Αρμεν.Εξάβ. 3,3,12 «ότι ουκ από του συμφώνου αλλά από της παραδόσεως γίνεται δεσπότης ο αγοραστής». Βλ. και Α. Κρασά, Σύστημα Αστικού δικαίου, Εμπράγματον δίκαιον, Αθήναι 1910, σ. 115, Δ. Σιατρά, Οι αγοραπωλησίες ακινήτων στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, Αθήναι 1992, σ. 89, Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 22, 23.

51. Παράρτημα, αρ. 14, 16.

52. Για την «αλώνη» του σκυριανού σπιτιού βλ. κατωτ. στο Κεφάλαιο για το αντικείμενο της προίκας.

53. Βλ. π.χ. στα προικοσύμφωνα από το 1640 μέχρι το 1808 που δημοσιεύονται στο Παράρτημα ως έγγραφα υπ' αριθ. 4, 5, 10, 12, 14, 17, 20, 22, 26, 27.

54. Τη διαλογή αυτή ανελάμβαναν σχεδόν αποκλειστικά οι μητέρες των μελών των οικογενειών σαν ιδιαίτερα ενήμερες στην εκτίμηση των ειδών αυτών. Βλ. και Κ. Φαλτάτς, Η γυναίκα της Σκύρου από λαογραφικής απόψεως. «Αρχ. Ευβοϊκών Μελετών», τ. Γ', 1954, σ. 97-108.

κινητών και η παράδοσή τους στη νύφη. Ωστόσο μνεία τέτοιας παράδοσης ή κατάλογος παραδοθέντων προικίων ειδών, δεν έχει διασωθεί στο δημοσιευμένο ή κατ' άλλο τρόπο γνωστό σκυριανό αρχείο.

Σκόπιμο τέλος είναι να υπογραμμισθεί ότι το πρόβλημα της ιδιοκτησίας των προικίων στα προ του γάμου συνταχθέντα προικοσύμφωνα, αποκτούσε ιδιαίτερη πρακτική σημασία σε περιπτώσεις παρατεινόμενης αναβολής ή οριστικής ματαίωσης του γάμου. Βασικά ο προικοδότης παρέμενε κύριος των προικίων, ακινήτων και κινητών, εφόσον η αίρεση του γάμου υπό την οποία τελούσε η σύσταση της προίκας, δεν είχε πληρωθεί και επομένως η σχετική πράξη ήταν σαν να μην έχει γίνει, γιατί αλλιώς θα φθάναμε στο άτοπο της προίκας χωρίς γάμο. Την αντίληψη αυτή φαίνεται να επιβεβαιώνει η προαναφερθείσα περίπτωση του παπα-Μανουήλ Χανιώτη⁵⁵, ο οποίος ενώ είχε κάνει «προικοσύμφωνο» στην «ανύπαντρη» κόρη του, φοβήθηκε ότι η έλλειψη γάμου θα το καθιστούσε άκυρο και προσπάθησε με τη διαθήκη του να του προσδώσει «το κύρος και το βέβαιον» των άλλων προικοσυμφώνων, μη υποψιαζόμενος προφανώς ότι τυπικά δεν επρόκειτο για προίκιση αλλά για νέμηση. Ακόμα και η ρήτρα της «από σήμερα» παράδοσης των προικίων ανατρεπόταν εφόσον η «μέλλουσα αιτία» του γάμου δεν είχε επακολουθήσει και επομένως ο προικοδότης είχε δικαίωμα να αξιώσει την επιστροφή τους. Εκτός αν σαφής πρόθεσή του ήταν να περιέλθουν αμέσως στη δικαιούχο, πράγμα που εξέφραζε συνήθως η ρήτρα «να είναι ίδια ειδικά της ποιείν ως βούλεται εις αυτά»⁵⁶.

IV. Το μέτρο της προίκας

Υπάρχει η επίμονη πληροφορία ότι στη Σκύρο η πρωτοκόρη προικιζόταν από τους γονείς με το μεγαλύτερο μέρος της οικογενειακής περιουσίας, έτσι ώστε να μένουν ελάχιστα ή τίποτα για τις υπόλοιπες θυγατέρες. Η πληροφορία δεν πρέπει να απέχει πολύ από την αλήθεια, γιατί ρητά αναφέρεται στην απάντηση της δημογεροντίας και του ειρηνοδίκη Σκύρου στο Υπουργικό ερωτηματολόγιο του 1833 και μάλιστα ως μία από τις δύο αξιόλογες τοπικές συνήθειες που περιέχει η απάντησή⁵⁷. Αναφέρεται επίσης στα ταξιδιωτικά απομνημονεύματα του βρε-

55. Παράρτημα, αρ. 1.

56. Βλ. τη διαθήκη του Δεκεμβρ. 1616 (Παράρτημα, αρ. 1, στίχ. 7), όπου όμως πρόκειται για μεταβίβαση του μεριδίου της επί της γονικής περιουσίας.

57. Στην απάντηση αυτή η δημογεροντία και ο ειρηνοδίκης Σκύρου δεν αναφέρονται κατά περίπτωση στα ερωτήματα του Υπουργείου, αλλά περιορίζονται ν' απαντήσουν γενικά ότι: «η συνήθεια συμφωνεί μετά του νόμου». Στη συνέχεια ως

ταννού περιηγητή R. Walpole, ο οποίος την είχε καταγράψει ως σκυριανή συνήθεια μνημονεύομένη σε άρθρο του Mr. Hawkins προγενέστερο του 1818⁵⁸.

Άλλωστε η συνήθεια δεν ήταν μόνο σκυριανή. Η υπέρμετρη προικοδότηση της πρωτότοκης θυγατέρας, καθώς και ο σχετικός εθιμικός θεσμός του «τραχώματος» (δηλαδή της εν όψει του γάμου παρεχομένης δωρεάς μεγάλου χρηματικού ποσού στο γαμπρό) αποτελούσαν στην περίοδο της τουρκοκρατίας αληθινές κοινωνικές πληγές με σοβαρότατες συνέπειες. Γιατί αφενός μεν κατέστρεφε οικονομικά τους γονείς και περιόριζε τα κληρονομικά δικαιώματα των άλλων τέκνων, αφετέρου δε οδηγούσε σε απόγνωση τις μικρότερες αδελφές οι οποίες δεν απέφευγαν πάντοτε τις ατιμωτικές καταπτώσεις. Για τους λόγους αυτούς, ήδη από το 1700 η Εκκλησία με σειρά πατριαρχικών πράξεων καταδίκασε και απαγόρευσε τις «φρικτές» αυτές συνήθειες με αυστηρά πνευματικά επιτίμια, χωρίς ωστόσο να πετύχει την εξάλειψή τους⁵⁹.

Φαίνεται λοιπόν ότι από την πληγή αυτή όχι μόνο δεν γλύτωσε και η Σκύρος, αλλά ότι η συνήθεια επιχωρίασε. Έτσι εξηγείται γιατί, μετά την απελευθέρωση, οι σκυριανοί δημογέροντες, στην εξαιρετικά βραχύλογη και γενική απάντησή τους, δεν παρέλειψαν να αναφερθούν ειδικά στην πληγή της υπερογκής προίκας της πρωτοκόρης.

Παρ' όλα αυτά και παρά τη διατήρηση της συνήθειας αυτής μέχρι τις ημέρες μας, η διαπίστωσή της μέσα από τα σκυριανά προικοσύμφωνα δεν είναι εύκολη. Γιατί ούτε το σύνολο της οικογενειακής περιουσίας γνωρίζουμε, ούτε αν η προικιζόμενη ήταν μοναχοκόρη ή απλώς πρωτότοκη έχοντας και άλλες μικρότερες αδελφές. Υπάρχουν μάλιστα και μερικές αντίθετες ενδείξεις. Έτσι σε ορισμένα προικοσύμφωνα οι γονείς δηλώνουν ότι προικίζουν τη θυγατέρα τους, αφού προηγουμένως είχαν προικίσει και ξεπληρώσει τα άλλα παιδιά τους «με ευχήν και ευλογίαν»⁶⁰.

ειδικές συνήθειες του τόπου αναφέρουν: «1) ότι οικίαι και αποθήκαι δίδονται ως προίκα και 2) ότι η πρωτότοκος θυγάτηρ προικίζεται σχεδόν με όλην την περιουσίαν εις τρόπον ώστε διά τας λοιπάς πολλάκις δεν απολείπεται τίποτε». G. Maurer, Ο ελληνικός λαός (μετάφρ. Όλγ. Ρουμπάκη, Αθήνα 1976) σ. 153.

58. Robert Walpole, Memoires relating to European and Asiatic Turkey, London 1818. Πρβλ. Ξ. Αντωνιάδη, Η Σκύρος στους περιηγητές και γεωγράφους (έκδ. Εταιρ. Ευβοϊκών Σπουδών), Αθήνα 1977, σ. 17. (στη συνέχεια: Αντωνιάδη, Περιηγητές).

59. Βλ. σχ. Ν. Πανταζοπούλου, Εκκλησία και δίκαιον εις την χερσόνησον του Αίμου επί τουρκοκρατίας «Επετ. Σχολ. Νομικ. και Οικονομ. επιστημών Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης», τ. Η', 1960-63, σ. 727, Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 55-64.

60. Βλ. προικοσύμφωνα Σεπτ. 1636 και 6/12/1664 (Παράρτημα, αρ. 3 και 8).

Σε μερικά άλλα, ο χήρος πατέρας ή η χήρα μητέρα προικίζουν τη θυγατέρα τους με τη γνώμη και των άλλων παιδιών που ορισμένες φορές ήταν μόνο θυγατέρες, οι οποίες θα ήταν εύλογο να αρνηθούν την περιουσιακή απογύμνωσή τους⁶¹.

Επιπλέον στα δύο ζεύγη προικοσυμφώνων του 1705 και 1802, στα οποία αναφερθήκαμε ανωτέρω⁶² και τα οποία συντάχθηκαν κατά ζεύγος αυθημερόν από τους γονείς προς τις θυγατέρες τους, καταφαίνεται ότι οι προίκες είναι περίπου ισάξιες ή πάντως ότι η οποιαδήποτε διαφορά υπέρ της μίας κόρης είναι δύσκολο να δικαιολογήσει υπέρογκη προικοδότηση της πρωτότοκης. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για τα προικοσύμφωνα της 21/7/1763 και 9/3/1770 με τα οποία τα αδέρφια προικίζουν διαδοχικά δύο αδελφές τους. Στο πρώτο, του 1763 τα αδέρφια Γιώργης και Σταμάτης μαζί με την ανύπαντρη αδελφή τους Μαρία, προικίζουν την αδελφή τους Άννα, προφανώς πρωτοκόρη και μελλοννυμφη. Μετά 7 χρόνια, το 1770, τα ίδια αδέρφια, αλλά αυτή τη φορά με την παντρεμένη αδελφή τους Άννα, προικίζουν τη νεότερη και μελλοννυμφη αδελφή τους Μαρία. Οι δύο προίκες, τουλάχιστον από άποψη ποσότητας είναι εντελώς ίσες⁶³.

Το απεριόριστο ύψος της μίας προίκας σε βάρος των άλλων προικιών ή κληρονομικών δικαιωμάτων, ήταν φυσικό να είχε προκαλέσει τη δυσφορία των τοπικών κοινοτικών και εκκλησιαστικών κύκλων. Ωστόσο εκτός από τη μνημονευθείσα ήδη σε γενικότερο επίπεδο αντίδραση της Εκκλησίας και εκτός από την υπογράμμιση των επικίνδυνων συνεπειών της συνήθειας αυτής από τη σκυριανή δημογεροντία, άλλο δείγμα τοπικής αντίδρασης δεν συναντήσαμε στο σκυριανό αρχείο. Υποθέτουμε επομένως ότι είχε επικρατήσει με τη δύναμη τοπικού εθίμου. Το οποίο αποθάρρυνε την προσβολή τέτοιων ανισόμετρων ή δυσανάλογων προικίσεων με βάση τη μέμψη της άστοργης προίκας, η οποία κατά το πρότυπο της άστοργης δωρεάς⁶⁴, ήταν γνωστή στο βυζαντινό δίκαιο, κατά το οποίο το ποσόν της προίκας οριζόταν ανάλογα με την κοινωνική τάξη⁶⁵.

61. Βλ. προικοσύμφωνο του 1724 (Α.Ε.Σ.αρ. 77).

62. Παράρτημα, αρ. 11 και 26.

63. Παράρτημα, αρ. 19 και 20.

64. «Οι παίδες επί ανατροφής της αμέτρου προικός κινείν την μέμψιν την κατά των αμέτρων δωρεών» (Βασιλ. 41, 4, 10. Κώδ. 3, 30, 1). Επί της μέμψεως αστόργου προικός ό,τι και περί αστόργου δωρεάς κρατεί, 6λ. Κ ρ α σ σ ά, Κληρονομικόν δίκαιον, σ. 294, Μιχαηλίδου-Νουάρου, σ. 128.

65. «Προς την ουσίαν και την αξίαν της κόρης και του ανδρός» (Βασιλ. 29, 1, 56). Κ ρ α σ σ ά, Οικογενειακόν δίκαιον, σ. 186.

Σημειώνουμε τέλος ότι η μέμψη της άστοργης προίκας δεν είχε νόημα εάν η προικισθείσα θυγατέρα συνεισέφερε την προίκα της για να μετάρχει στην κληρονομία⁶⁶. Δεν είναι γνωστό όμως αν ο θεσμός της συνεισφοράς εφαρμόζοταν στη Σκύρο, πράγμα που θεωρούμε μάλλον απίθανο, αφού τα προικισμένα παιδιά λογίζονταν «εξώπροικα», που σήμαινε ότι με την προίκα είχαν πάρει το κληρονομικό τους μερίδιο και αποκλείονταν επομένως από την υπόλοιπη γονική περιουσία. Σχετική είναι η απόφαση εκκλησιαστικού κριτηρίου του 1740 που κρίνοντας διαφορά δυό αδελφών για πατρικά κτήματα, τα επιδίκασε όλα στον ένα αδελφό με την αιτιολογία ότι ο άλλος είχε προικισθεί και ήταν «εξώπροικος»⁶⁷. Παρέμενε επομένως χώρος για την άσκηση της μέμψης άστοργης προίκας με στόχο όχι τη συνεισφορά της προίκας αλλά τη μερική ανατροπή της.

Μια τέτοια περίπτωση διαφαίνεται από μία άλλη εκκλησιαστική κρίση, της 12/3/1770. Σύμφωνα με το κείμενο της κρίσης αυτής, τα αδέρφια Δούκας και Ευφροσύνη προσέβαλαν, ενώπιον του Δεσπότη και των κληρικών, το προικοσύμφωνο της αδελφής τους Μαρίας με το επιχείρημα ότι είχε καταρτισθεί μετά το θάνατο της μητέρας τους από τον μεγαλύτερο αδελφό τους παπα-Γρηγόριο. Το κριτήριο δέχτηκε την αγωγή και από τα γραμμένα στο προικοσύμφωνο της Μαρίας περιουσιακά στοιχεία, επιδίκασε στους ενάγοντες διάφορα κτήματα (σπίτια, κλείσμα, χωράφια, αμπέλι). Από το ασαφές και δυσνόητο κείμενο της κρίσης διαδίδουμε ότι το κριτήριο αφενός μεν αναγνώρισε ως βάσιμη την απαίτηση των αδελφών και αφετέρου διέρρηξε εν μέρει το προικοσύμφωνο για να συμπληρώσει τα μερίδιά τους.

V. Η ανάκληση της προίκας

Επίμαχο είναι το θέμα της ανάκλησης της προίκας, συνδεδεμένο άρρηκτα με το χαρακτηρισμό της σχετικής γονικής παροχής ως προίκας ή δωρεάς. Μαρτυρία ανάκλησης προίκας δεν συναντήσαμε στο σκυριανό αρχείο. Υποστηρίζεται πάντως ότι η παρεχόμενη στον άνδρα προίκα, σε αντίθεση με τη δωρεά, δεν ανακαλείται ούτε για λόγους αχαριστίας⁶⁸. Αλλά η περίπτωση αφορά τη σύσταση προίκας

66. Κρασσά, Κληρονομικών δίκαιον, σ. 294.

67. Εκκλησιαστική κρίση της 16/11/1740. Για το θέμα αυτό θα μιλήσουμε εκτενέστερα στο κεφάλαιο για την τύχη της προίκας διαρκούντος του γάμου. Πρβλ. και Δρακάκη, Σύρος, σ. 281, 283, Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 27.

68. Πολυγένους, Περί προικός, σ. 96. Κρασσά, Οικογενειακόν δίκαιον, σ. 190, Μιχαηλίδου-Νουάρου, σ. 126 επ.

προς τον άνδρα-σύζυγο και όχι, κατά τη σκυριανή πρακτική, προς την παντρευόμενη θυγατέρα.

Στην πράξη το ενδιαφέρον στρέφεται στο ερώτημα αν οι γονείς μπορούν να θέσουν τη δόση ή την υπόσχεση της προίκας προς τη θυγατέρα τους υπό όρο (τρόπο), η μή εκπλήρωση του οποίου θα τους έδινε το δικαίωμα ανάκλησης. Ο όρος αυτός, συνηθέστατος σε δωρεές εν ζωή⁶⁹, αφορούσε σχεδόν αποκλειστικά τη διατροφή-συντήρηση των προικοδοτών εφ' όρου ζωής (ζωάρκεια, γεροτροφία). Προκαταβολικά σημειώνουμε ότι δεν υπάρχει σκυριανό προικοσύμφωνο θυγατέρας που να περιέχει ρήτρα γεροτροφίας. Υπάρχουν όμως ορισμένα χαρακτηριστικά «προικοσύμφωνα» αρρένων, τα οποία απαντούν κατά κάποιο τρόπο στο ερώτημά μας.

Με το πρώτο, της 25/2/1790, που ο συντάκτης του το χαρακτηρίζει ως «ευχετικόν προικοσύμφωνον»⁷⁰, ο ιερέας Ματθαίος Κατρός «μη έχοντας κληρονόμον» προικίζει τον ανεψιό του και του δίνει τα καταγραφόμενα περιουσιακά στοιχεία «ως πράγματα ίδια ειδικά του εις την εξουσίαν του παρ' ουδενός εναντιούμενος». Προσθέτει όμως στη συνέχεια: «όμως να έχη να με λογιάζει ζωής και θανάτου μου, ει δε και δεν με λογιάζει να είναι πάλι τα άνωθεν πράγματα εις την ιδίαν μου εξουσίαν».

Στο δεύτερο, της 20/10/1792, που χαρακτηρίζεται ρητά ως προικοσύμφωνο⁷¹, οι θετοί γονείς προικίζουν πλουσιοπάροχα το θετό γιό τους και προσθέτουν: «όμως αυτά όλα να τα έχη μετά τον θάνατόν μας και να έχη να μας λογιάζει ζωής και θανάτου μας»⁷², ως υιός μας και να ευρίσκεται εις την υποταγήν μας, ει δε και εύγει από την υποταγήν μας να είναι απόκληρος από όλα αυτά».

Κοινά στοιχεία των προικίων αυτών εγγράφων είναι ότι αφορούν σε προίκιση

69. Βλ. π.χ. τις δωρεές του 1700 και της 1/3/1797 (Α.Ε.Σ. αρ. 48 και 129).

70. Α.Ε.Σ. αρ. 118.

71. Παράρτημα, αρ. 23.

72. Η μετά θάνατον φροντίδα και στα δύο προικοσύμφωνα αναφέρεται φυσικά στη κήδευση, ταφή και τα μνημόσυνα «κατά το έθος των χριστιανών». Βλ. σχ. τη διαθήκη της 20/6/1562 (Α.Ε.Σ. αρ. 9) και το μπουλετί της 30/12/1807 (Α.Ε.Σ. αρ. 164). Εκτενέστερη διατύπωση όλων αυτών των όρων συναντούμε και στις διαθήκες της 6/12/1644, 21/5/1650, 23/1/1673 και 12/12/1689. Βλ. σε Ξ. Αντωνιάδη, Σκυριανές διαθήκες του ΙΖ' αιώνα, «Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος», τ.26, 1983, σ. 130, 138, 175, 195. (στη συνέχεια: Αντωνιάδη, Διαθήκες).

αρρένων —για την οποία θα μιλήσουμε σε ειδικό κεφάλαιο— εκ μέρους άτεκνων και ανήμπορων προικοδοτών, οι οποίοι επιδιώκουν να εξασφαλίσουν τα γηρατειά τους, πράγμα που δεν θα τους απασχολούσε ίσως αν είχαν γνήσια παιδιά, για τα οποία η συντήρηση των γονέων ήταν επιβεβλημένη και αυτονόητη⁷³. Διαφέρουν όμως, γιατί το πρώτο είναι παροχή θείου προς ανηψιό, ενώ το δεύτερο θετών γονέων προς το θετό γιό τους. Η διαφορά αυτή είναι ουσιώδης, γιατί στην πρώτη περίπτωση, μολονότι η πράξη χαρακτηρίζεται ως προικοδοσία και το σχετικό έγγραφο ως προικοσύμφωνο, στην ουσία, όπως είπαμε ήδη, πρόκειται για δωρεά, αφού ο μεν δότης δεν είχε υποχρέωση προίκισης, ο δε γάμος δεν φαίνεται να υπάρχει. Σαν δωρεά λοιπόν υπό τον όρο της γεροτροφίας ήταν ανακλητή, εφόσον ο όρος δεν ετηρείτο μέχρι τέλους, δηλαδή όσο ζούσε ο δωρητής.

Στη δεύτερη περίπτωση πρόκειται για προίκα των θετών γονέων προς το ψυχογίό τους, το θετό γιό τους⁷⁴. Η οποία όμως έχει τεθεί υπό τον όρο όχι μόνο της γεροτροφίας (να μας λογιάζει ζωής και θανάτου) αλλά και της υπεξουσιότητας (να ευρίσκεται εις την υποταγήν μας).

Το θέμα της υποταγής και υπεξουσιότητας παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον, αλλά δυστυχώς δεν υπάρχουν προς το παρόν αρκετά στοιχεία για μεθοδικότερη διερεύνησή του. Είναι ατύχημα μάλιστα ότι δεν υπάρχει απάντηση της Σκύρου στο δεύτερο ερωτηματολόγιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης του έτους 1833, το οποίο περιλάμβανε και τα περί πατρικής εξουσίας. Αν κρίνουμε από τις άλλες απαντήσεις, στα περισσότερα νησιά η πατρική εξουσία έπαυε από την ενηλικίωση ή το γάμο του τέκνου, φυσικού ή θετού⁷⁵. Σε ορισμένα μάλιστα η πατρική εξουσία διαρκούσε και μετά την ενηλικίωση ή και μετά το γάμο, εφόσον ο γιός παρέμενε στην πατρική κατοικία⁷⁶. Τις αξιώσεις αυτές, της υπακοής και συγκατοίκησης, ίσως να εκφράζουν οι περί υποταγής ρήτρες του προικοσυμφώνου μας, οι οποίες

73. «Οι παίδες τρέφειν τους ιδίους γονείς αναγκάζονται πενομένους» (Αρμεν. Εξάβ. 3, 5, 78). Κρασσά, Οικογενειακόν δίκαιον, σ. 372· και Κώδιξ εθίμων Σύρου της 13/6/1695: «Και τα παιδιά να είναι κρατημένα να κυβερνούσι τους γονέους των εις εκείνο όπου των χρειάζεται στα γηρατεία των, κατα την δύναμίν των». Δρακάκη, Σύρος, σ. 272, 303. Η ίδια υποχρέωση ισχύει και για τα θετά τέκνα. Μιχαηλίδου-Νουάρου, σ. 319.

74. Παράρτημα, αρ. 23.

75. Βλ. τις απαντήσεις Τήνου, Ανάφης, Αμοργού, Σύρας, Νάξου, Μυκόνου σε Maurer, ό.π., σ. 187-201.

76. Όπως π.χ. στην Ύδρα, Maurer, ό.π., σελ. 186. Βλ. και Δρακάκη, Σύρος, σ. 265, Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου, σ. 359.

σε τελική ανάλυση έναν είχαν σκοπό: να εξασφαλίσουν ότι ο ψυχογιός δεν θα τους εγκατέλειπε αλλά θα έμενε κοντά τους να τους φροντίζει ως την τελευταία στιγμή.

Οπωσδήποτε οι όροι αυτοί και μάλιστα η ανάκληση της παροχής σε περίπτωση μη συμμόρφωσης, σε συνδυασμό με την έλλειψη κάθε αναφοράς σε γάμο, αναιρούν τη φύση της πράξης ως προίκας, υπό τον ορισμό που έχουμε δώσει. Ο δε χαρακτηρισμός κατ' επανάληψη του σχετικού εγγράφου ως προικοσυμφώνου δεν πρέπει να καταλείπει αμφιβολίες, σύμφωνα και με τα όσα έχουμε ήδη εκθέσει για την ελευθεριότητα και γενικότητα με την οποία χρησιμοποιούσαν τους σχετικούς όρους⁷⁷.

Πρόκειται επομένως και εδώ για δωρεά. Αλλά αφενός μεν δωρεά αιτία θανάτου, υπό την αναβλητική αίρεση της προαποδίωσης των δωρητών και αφετέρου δωρεά υπό τον όρο (τρόπο) της γεροτροφίας και της υποταγής. Πράγμα που σημαίνει ότι: α/ ως δωρεά αιτία θανάτου, ταυτιζόμενη σχεδόν με κληροδοσία, μπορούσε να ανακληθεί μονομερώς από απλή μεταμέλεια και β/ως δωρεά υπό όρο, μπορούσε όσο ζούσαν οι γονείς να ανακληθεί από αυτούς για λόγους αχαριστίας, αν ο ψυχογιός δεν εξεπλήρωνε τον όρο της συντήρησής τους⁷⁸.

Τέλος ως προς τις μεταθανάτιες υποχρεώσεις του ψυχογιού (ατα αρμόδια της θανάτου και τα μνημόσυνα) εφόσον δεν υπήρχαν τυχόν συγκληρονόμοι να τον εξαναγκάσουν, η εκπλήρωσή τους απόμεινε μόνο στην καλή του θέληση⁷⁹.

VI. Η προίκιση των αρρένων

Μέχρις εδώ περιοριστήκαμε σκόπιμα στις προικίσεις των θυγατέρων, για να εξετάσουμε χωριστά την προίκιση των αρρένων, που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη Σκύρο, αφού το ένα πέμπτο περίπου των ερευνηθέντων σχυριανών προικοσυμφώνων αφορούν σε προίκιση γιών⁸⁰.

Είναι βέβαιο ότι στη Σκύρο υπήρχε έθιμο προίκισης των αρσενικών παιδιών.

77. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση της Σύρου κατά την οποία: «Ο θετός υιός κληρονομεί μόνον τα κτήματα δι' ων ο θετός πατήρ «επροίκισεν» αυτόν υιοθετήσας».

78. Γ. Μπαλή, Εγχειρίδιον κληρονομικού δικαίου, Αθήναι 1934, σ. 673, 675.

79. Μπαλή, ό.π., σ. 185. Αντωνιάδη, Διαθήκες, σ. 136.

80. Από τα δημοσιευόμενα στο Παράρτημα έγγραφα, ανδρικά προικοσύμφωνα είναι τα υπ' αρ. 7,8,12,13,23,24 και ανδρικά μπουλετιά τα υπ' αρ. 21, 25, 28.

Το φαινόμενο φυσικά δεν είναι μοναδικό, αφού η προίκιση αρρένων εφαρμόζοταν και σε πολλά άλλα μέρη⁸¹. Για τη Σκύρο πάντως, εκτός από το πλήθος των ανδρικών προικοσυμφώνων, υπάρχει και ρητή επιβεβαίωση του εθίμου στον πρόλογο ορισμένων καλογραμμένων προικοσυμφώνων που αναφέρουν ότι «οι γονεείς είναι πρόπον και αρμόδιον να προικίζουν τα γνήσια τέκνα των» χωρίς καμιά διάκριση μεταξύ αρρένων και θηλέων⁸². Γι' αυτό και στα περισσότερα ανδρικά προικοσύμφωνα, οι σχετικές παροχές χαρακτηρίζονται ανεπιφύλακτα ως «προίκες» και ο γιός «προικίζεται ως θυγατέρα» όπως χαρακτηριστικά λέει το από 16/7/1749 προικοσύμφωνο: «Ποιῶ το παρον συμφωνητικόν συμβόλαιον προς τον υιόν μου Δημήτριον τον οποίον και ως θυγατέρα προικίζομεν»⁸³.

Παρ' όλα αυτά είναι φανερό ότι στην ουσία η προίκιση αυτή κάλυπτε την εν ζωή παροχή προς το γιό του κληρονομικού του μεριδίου επί της γονικής περιουσίας⁸⁴. Αποτελούσε δηλαδή ένα είδος νέμησης ανιόντος (divisio parentis inter liberos) την οποία αγνοούσαν πιθανώς οι σκυριανοί γραφείς, προτιμώντας τον όρο της προίκας ή έστω της προικοδωρεάς, καθώς κάθε σχεδόν παροχή εν ζωή από γονείς προς τέκνα λογιζόταν ως προίκα.

Υποστηρίχτηκε μάλιστα ότι ο όρος «προίκα» για τους άρρενες ηχούσε τόσο παράφωνα ώστε χρησιμοποιείται αντ' αυτού ο όρος «προικοδωρεά»⁸⁵. Ως προς τη Σκύρο όμως η υπόθεση αυτή είναι δύσκολο να υποστηριχθεί για τους λόγους που εκθέσαμε ήδη, αφού για προίκα και προίκιση μιλούν τα προικοσύμφωνα των γιών⁸⁶ και για προικοδωρεά μιλούν τα προικοσύμφωνα των θυγατέρων⁸⁷.

81. Δημοσιευμένα προικοσύμφωνα γιών έχουμε από την Πάρο, Μύκονο, Σίφνο, Άνδρο, Σύρο κ.λπ. Βλ. σχ. Δρακάκη, Σύρος, σ. 254, I. Βισβίζη, Δικαστικά αποφάσεις του 17ου αιώνα εκ της νήσου Μυκόνου, «Επετ. Αρχ.Ιστ.Ελλην.δικαίου» Ακαδημίας Αθηνών, τ. 7, 1957, σ. 98, Π. Βάλληνα, Τέσσερα δικαιοπρακτικά έγγραφα εκ Πάρου «Εφημ. ελλην. και αλλοδαπής νομολογίας», Αθήναι 1943, σ. 320, Δ. Πασχάλη, Κυκλαδικά θέσμια μετ' ανεκδότων εγγράφων, «Αρχ. Ιδιωτ. δικαίου», τ. 6, 1939, σ. 227.

82. Προικοσύμφωνα 16/7/1749 και 6/7/1750 (Παράρτημα, αρ. 13 και 14).

83. Παράρτημα, αρ. 13.

84. Σε πολλά μέρη η διανομή αυτή (νέμηση, απομερισμός) λεγόταν «ξεμοίρασμα». Δρακάκη, Σύρος, σ. 281, Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου, σ. 193.

85. Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου, σ. 193: «η ονομασία ως προικός, τόνον παραφώνως ήχει εις τα ὠτα των Ανδρίων ὥστε να την αποκαλούν προικοδωρεάν».

86. Προικοσύμφωνα 18/11/1650, 6/12/1664, 16/7/1749 (Παράρτημα, αρ. 7, 8, 13).

87. Προικοσύμφωνα 1640, 29/5/1705, 8/10/1755 (Παράρτημα, αρ. 4, 11, 17).

Το εξεζητημένο πάντως του χαρακτηρισμού ως προίκας των παροχών προς τους γιούς, φαίνεται σαφέστερα από το πλήθος των περιπτώσεων που η προίκιση του γιού γίνεται χωρίς να επίκειται γάμος. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι στα ανδρικά προικοσύμφωνα η σύνδεση προίκας και γάμου είναι σπανιότατη. Τη βρίσκουμε μόνο στα παλαιά κοινά προικοσυμβόλαια του ΙΖ αιώνα, όπου οι γονείς συμφωνούν για το γάμο των παιδιών τους και ο καθένας προικίζει το δικό του παιδί. Μεταγενέστερη ρητή αναφορά γάμου συναντούμε μόνο σε ανυπόγραφο και αχρονολόγητο (των αρχών του ΙΗ αιώνα;) στο οποίο η χήρα Άννα Χαδεμένη δηλώνει: «με ιδία μου βουλή και θελήσεως παντρεύω το παιδί μου το Μιχαλάκη και δίνω με εν πρώτον το μέγα έλεος του Θεού, αρχή του δίνω το σπίτι...».

Σε όλα τα υπόλοιπα αναφορά σε γάμο ή σε νύφη δεν υπάρχει. Είναι ζήτημα δε αν μπορούμε και εδώ να τον προϋποθέσουμε, όπως το δεχτήκαμε για τα προικοσύμφωνα των θυγατέρων, γιατί από τα κείμενα των περισσοτέρων προκύπτει ότι κάποια άλλη ήταν η αιτία της προίκισης του γιού.

Τέτοιες αιτίες είναι ότι ο γιός έφθασε «εις νόμου ηλικίαν»⁸⁸ ή ότι είχε μείνει απροίκιστος μετά την προίκιση των μεγαλύτερων αδελφών του⁸⁹, ή ότι παραστάθηκε στους γονείς του⁹⁰ ή ακόμα ότι χρειαζόταν την προίκα ως «πόρον της ζωής του»⁹¹. Σε ορισμένες περιπτώσεις ο προικισθείς γιός είναι ήδη ιερέας⁹², ενώ σε μιά άλλη τα προικιζόμενα θα περιέλθουν σ' αυτόν μετά το θάνατο των γονέων του⁹³.

Πως η προίκα ταυτιζόταν με το κληρονομικό μερίδιο αποδεικνύει και το γεγονός ότι ο προικιζόμενος γιός λογιζόταν «εξώπροικος», αποκλειόμενος δηλαδή από το δικαίωμα της εξ' αδιαθέτου κληρονομήσεως των γονέων το αφού είχε λαβεί ως «προίκα» ολόκληρο το κληρονομικό του μερίδιο. Έτσι τουλάχιστον αποφαίνεται η εκκλησιαστική κρίση της 16/11/1740 στην οποία ο Δεσπότης και οι κληρικοί του, κρίνοντας τη διαφορά δύο αδελφών που διεκδικούσαν πατρογονικά κτήματα,

88. Προικοσύμφωνο 1705: «Εγώ ο Ιωάννης Θεοδωρή έχοντας υιόν Θεοδωρή, ελθών εις νόμου ηλικίαν και θέλωμε εκουσία μου βουλή και γνώμη να του δώσω την προικοδωρεάν του...».

89. Προικοσύμφωνο 6/12/1664 και 13/3/1743 (Παράρτημα, αρ. 8, 12).

90. «Εστάθηκε με του λόγου μου έως την σήμερον και βλέποντας την καλήν του γνώμην του δίνω...» Προικοσύμφωνο 13/5/1743 (Παράρτημα, αρ. 12, στίχ. 3).

91. Προικοσύμφωνο 16/7/1749 (Παράρτημα, αρ. 13, στίχ. 5).

92. Προικοσύμφωνο Σεπτ. 1636 και 18/11/1650 (Παράρτημα, αρ. 3 και 7).

93. Προικοσύμφωνο 20/10/1792 (Παράρτημα, αρ. 23, στίχ. 37).

τα επιδικάζει στον ένα αδελφό με την αιτιολογία ότι ο άλλος ήταν «εξώπροικος», επειδή ήταν «προικισμένος».

Η διπλή αυτή αποστολή της προίκας-διανομής, φαίνεται ότι διευκόλυνε τους γονείς, οι οποίοι όφειλαν να παντρέψουν και να αποκαταστήσουν τα παιδιά τους. Προίκιζαν τις θυγατέρες τους αλλά και τους γιούς τους. Για όσα παιδιά δεν είχαν παντρευτεί, αντί να τα περιλάβουν στη διαθήκη τους⁹⁴, προτιμούσαν να τους κάνουν «προικοσύμφωνα» ή «μπουλετιά»⁹⁵, μοιράζοντας κατά το δικαιότερο τρόπο την περιουσία τους, ώστε ν' αποφευχθούν οι μετά θάνατον διενέξεις (τα «σκάνδαλα»)⁹⁶, που ίσως δημιουργούσε η εξ αδιαθέτου διαδοχή. Για τη δική τους ζωάρκεια κρατούσαν τα λεγόμενα «γεροντικά» ή έθεταν τον όρο της «γεροτροφίας» στα σχετικά έγγραφα της γονικής παροχής.

Τους γιούς προικίζουν και οι δύο γονείς⁹⁷, στα δε παλαιά κοινά προικοσυμβόλαια των συμπεθερών οι γονείς της νύφης προικίζουν την κόρη τους, και οι γονείς του γαμπρού το γιό τους. Στο προικοσύμφωνο του Σεπτ. 1636 ο παπα-Γιώργης και η πρεσβυτέρα του, προλογίζοντας το προικοσύμφωνο της θυγατέρας τους, δηλώνουν ότι είχαν προηγουμένως «προικοδωρήσει και ξεπληρώσει» και τους δύο γιούς τους⁹⁸.

Όταν δεν ζει ο πατέρας προικίζει η χήρα μητέρα⁹⁹. Σ' αυτή την περίπτωση, εφόσον ο γιός ως αναγκαίος κληρονόμος του θανόντος πατέρα του, είχε ήδη κληρονομήσει το εξ αδιαθέτου μερίδιό του επί της πατρικής περιουσίας, πρέπει να υποθέσουμε ότι τα παραχωρούμενα ανήκουν στην προικώα περιουσία της μητέρας. Πράγματι δε στο προικοσύμφωνο της 13/3/1743 η χήρα μητέρα προικίζει στον μικρότερο γιό της τα περιγραφόμενα γονικά της πράγματα¹⁰⁰.

94. Πρέπει να σημειωθεί ότι διαθήκη συνέτασαν κυρίως τα μέλη της άρχουσας τάξης και οι κληρικοί. Στις λαϊκές τάξεις η διαθήκη δεν ήταν συνηθισμένη. Βλ. και Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 36.

95. Για τα «μπουλετιά» μιλούμε σε ειδικό κεφάλαιο κατωτέρω.

96. «Ίνα μη σκανδαλίζωνται εις καιρόν τα αδέλφια». Προικοσύμφωνα 16/7/1749 (Παράρτημα, αρ. 13, στίχ. 6-7) και 21/10/1675 (Α.Ε.Σ. αρ. 39, στίχ. 21).

97. Βλ. τα προικοσύμφωνα της 6/12/1664, 16/7/1749, 20/7/1792 (Παράρτημα, αρ. 8, 13, 23) και της 5/6/1705 (Α.Ε.Σ. αρ. 51).

98. Προικοσύμφωνο Σεπτ. 1636 (Παράρτημα, αρ. 3). Ομοίως και το προικοσύμφωνο της 13/3/1743 (Παράρτημα, αρ. 12).

99. Τέτοια προικοσύμφωνα μητέρας προς γιό υπάρχουν πολλά αδημοσίευτα στο αρχείο μας, όπως των ετών 1617, 1650, 1701 και της 1/1/1727, 27/5/1757 και 11/1/1781.

100. Παράρτημα, αρ. 12, στίχ. 4.

Τα αδέλφια και άλλοι συγγενείς δεν φαίνεται να είχαν καμιά υποχρέωση προίκισης των αρρένων αδελφών τους. Όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, τα αδέλφια ενδιαφέρονταν, έστω από λόγους κοινωνικής ευπρέπειας, για την προίκιση των ανύπαντρων αδελφάδων τους και έχουμε αρκετά τέτοια προικοσύμφωνα. Προικοσύμφωνα όμως αδελφού προς αδελφό δεν συνατήσαμε στο σκυριανό αρχείο. Ούτε παππού προς εγγονό.

Όπως είπαμε και ανωτέρω, η υποχρέωση προίκισης ίσχυε και προς τα θετά τέκνα. Μοναδικό προικοσύμφωνο θετού γιού είναι το συχνά ως τώρα αναφερθέν έγγραφο της 27/10/1792¹⁰¹ με το οποίο το ζεύγος Ανδρέα Σκορδανά και Φροσύνης Βρετζίλιου προικίζουν το «ψυχογιό» τους Δημήτριο. Έστω και αν οι τιθέμενοι στην πράξη αυτή περιορισμοί (μεταβίβαση της προίκας μετά τον θάνατο των γονέων, όρος γεροτροφίας, όρος υπακοής) της προσδίδουν όλα τα στοιχεία της δωρεάς αιτία θανάτου υπό όρο, το γεγονός ότι οι γονείς «ποιούν προικοσύμφωνο» δείχνει ότι η γενική έννοια της προίκας, για την οποία κατ' επανάληψη μιλήσαμε, κάλυπτε και τις περιπτώσεις της προίκισης των θετών γιών.

Κατά τα λοιπά, τα προικοσύμφωνα των γιών δεν παρουσιάζουν ουσιώδεις διαφορές από τα κοινά προικοσύμφωνα των θυγατέρων. Ίσως είναι φτωχότερα σε ορισμένα περιουσιακά στοιχεία, όπως π.χ. τα οικήματα, αφού κατά παράδοση περιέρχονταν στις θυγατέρες που εξασφάλιζαν σχεδόν πάντα τη συζυγική κατοικία. Ωστόσο δεν τους λείπουν ένα-δυό σπίτια, απαραίτητως το σπίτι στο Κάστρο και ένα δεύτερο σε κάποια άλλη συνοικία του Χωριού.

Πιο περιορισμένα φυσικά είναι και τα «μέσα του σπιτιού» και κυρίως τα είδη στολισμού, κλινοστρωμένης και ρουχισμού¹⁰², γυναικεία έργα τα περισσότερα, τα οποία ο κάθε νέος θα τα εύρισκε από τη γυναίκα του. Γι' αυτό και κάνει εντύπωση που σε αρκετά ανδρικά προικοσύμφωνα συναντούμε και τη «μισή αλώνη» του σπιτιού¹⁰³, η οποία απαρτιζόμενη από κεραμικά, χάλκινα και γυάλινα σκεύη, αποτελούσε καθιερωμένο συμπλήρωμα κάθε γυναικείας προίκας¹⁰⁴.

Τέλος ως προς τη διάθεση της ανδρικής προίκας, θα αναφερθούμε ειδικότερα

101. Παράρτημα, αρ. 23.

102. Αφού όλες σχεδόν οι νύφες είχαν στην προίκα τους και «φορεσιές του γαμπρού». Βλ. τα δημοσιευμένα στο Παράρτημα έγγραφα υπ' αρ. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 26, 29.

103. Παράρτημα, αρ. 7, 12, 13, 28.

104. Για την «αλώνη» του σπιτιού, βλ. λεπτομερώς στο κεφάλαιο για το περιεχόμενο των προικοσυμφώνων.

στο γενικό κεφάλαιο περί της τύχης της προίκας κατά τη διάρκεια του γάμου και μετά τη λύση του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' ΟΙ ΥΠΟΧΡΕΟΙ ΠΡΟΣ ΠΡΟΙΚΙΣΗ

I. Οι γονείς

Υπόχρεοι προς προίκιση είναι και οι δύο γονείς. Η υποχρέωση αυτή δεν ήταν μόνον ηθική αλλά και νομική, επιβαλλόμενη από εθιμικούς κανόνες μακράς εφαρμογής.

Ο προαναφερθείς ιερομόναχος Παχώμιος στην εισαγωγή προικοσυμφώνου χρονολογούμενου το έτος 1749 μας πληροφορεί ότι «εύλογον και δίκαιον ευρέθη παρά των αρχαίων αγίων και εναρέτων ανδρών, τόσοι μεν των εκκλησιαστικών ποιμένων όσον και των παλαιών νομοκρατόρων βασιλέων, ότι οι γονείς είναι πρόπον και αρμόδιον και με δίκαιον τρόπον να προικοδορίζουν με ευσπλαχνίαν τα γνήσια και καθαρά τους τέκνα προς σύστασιν και πόρον της ζωής τους»¹⁰⁵. Και σε ένα άλλο περίπου σύγχρονο προικοσύμφωνο δικής του γραφής επαναλαμβάνει ότι «οι κατά σάρκα γεννήτορες επεκράτησεν να προικοδορίζουν τα γνήσιά τους τέκνα προς κυβέρνησιν»¹⁰⁶.

Από τα 138 ερευνηθέντα σκυριανά προικοσύμφωνα της τουρκοκρατίας, τα 66 έχουν συνταχθεί και από τους δύο γονείς. Στη δήλωση της ταυτότητας στην αρχή του εγγράφου, ο προικοδότης πατέρας ρητά αναφέρει ότι δεν ενεργεί μόνος του αλλά με τη «συμβία» ή «ομόζυγον» ή, αν πρόκειται για ιερέα, «με την εμήν πρεσβυτέρα»¹⁰⁷.

Η κοινή αυτή προς προίκιση υποχρέωση και των δύο γονέων έχει ιδιαίτερη σημασία ως προς την προέλευση των προικιών, τα οποία γενικά ανήκουν στην πατρομητρική περιουσία. Διαχωρισμός πάντως των πραγμάτων της πατρικής ή της μητρικής ιδιοκτησίας δεν γίνεται στα προικοσύμφωνα. Σπάνια μόνο και ιδίως προκειμένου για σπίτια μνημονεύεται, ίσως για κάποιο ειδικό λόγο, ότι πρόκειται για γονικό ή προικώ¹⁰⁸.

105. Παράρτημα, αρ. 13.

106. Παράρτημα, αρ. 14.

107. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα της 6/12/1664, 29/5/1705, 6/7/1750 (Παράρτημα, αρ. 8, 11, 14).

108. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα 11/12/1581, 29/5/1705 (Α.Ε.Σ. αρ. 10,

Ἄρα κατὰ το ἔθιμο που επικρατοῦσε, ἡ υποχρέωση προίκισης δεν βάρυνε μόνο τον πατέρα, ὅπως ὀρίζε το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο¹⁰⁹, ἀλλὰ βάρυνε και τους δύο γονεῖς. Επομένως και ἡ μητέρα ἦταν γενικά υπόχρεη και ὄχι μόνο «ἀπὸ μεγάλης και δεδοκιμασμένης αἰτίας»¹¹⁰. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι σε μερικά ἀπὸ τα παλαιότερα σωζόμενα προικοσύμφωνα, ἐνῶ ζεῖ ἡ μητέρα, τὴν προίκα συνομολογεῖ μόνον ὁ πατέρας ὡς κύριος προικοδότης, χωρὶς ὅμως να παραλείπεται και ἡ σύμπραξη τῆς μητέρας, ἡ ὁποία συμπληρωματικά προσφέρει και αὐτὴ ἀπὸ τα δικά τῆς προικῶα. Ἐτσι στο προικοσύμφωνο τῆς 11/12/1581 πρῶτα καταγράφονται τα ὅσα προικίζει ὁ πατέρας και στη συνέχεια με τὴ δήλωση «δίδου και ἐγὼ ἡ μάνα τῆς» ἀπαριθμοῦνται ἐπιπλέον περιουσιακὰ στοιχεῖα¹¹¹. Ὑπάρχει ἐπίσης ἓνα χωριστὸ προικοσύμφωνο τῆς 23/8/1636 που ἀρχίζει με τὴ φράση «Δίδει και ἡ ἐμὴ σύζυγος Μαρία πρὸς τὴν γνησίαν μας θυγάτηρ Μαγδόλα...»¹¹², που σημαίνει πὼς ὁ πατέρας εἶχε συντάξει ἄλλο χωριστὸ προικοσύμφωνο.

Οἱ ἐξαιρέσεις πάντως αὐτὲς δεν ἀναιροῦν τον κανόνα, ἀλλὰ τονίζουν ἀπλῶς τὴν πρωτεύουσα θέση του πατέρα, που εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐρχεται σε ἐπίσημη συνεννόηση με τον γονέα του γαμπροῦ. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐνισχύει πρῶτον μὲν τὸ γεγονὸς ὅτι στα περισσότερα ἐξίσου παλαιὰ προικοσύμφωνα ἡ ἀπὸ κοινού ἐμφάνιση των προικοδοτῶν γονέων φαίνεται καθιερωμένη¹¹³ και δεῦτερον ἡ παρατήρηση ὅτι ἀν, ἐφόσον ζοῦσε ἡ μητέρα, προικοδοτοῦσε μόνον ὁ πατέρας, τότε θα ἐπρεπε τουλάχιστον να μνημονεύεται ἡ σύμφωνη γνώμη τῆς δεδομένου ὅτι κατὰ κανόνα ἡ προίκα περιλάμβανε κυρίως τα προικῶα τῆς μάνας. Τέτοια ὅμως συγκατάθεση δεν εἶδαμε σε κανένα προικοσύμφωνο αὐτοῦ του εἴδους. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τον Νόμο, ὁ σύζυγος δεν μπορούσε να διαθέσει ὡς προίκα τα πράγματα τῆς γυναίκας του, ἐφόσον ἡ ἴδια δεν το ἤθελε¹¹⁴.

50).

109. Κατὰ το ὁποῖο ὑπόχρεος πρὸς προίκιση ἦταν μόνον ὁ πατέρας και ὁ πρὸς πατρός ἀνιὼν, ἡ δε μητέρα μόνον «ἀπὸ μεγάλης και δεδοκιμασμένης αἰτίας» (Αρμεν.Εξάβ. 4, 10, 44), Πολυγένοῦς, Περὶ προικός, σ. 195 ἐπ.

110. «Ἡ μήτηρ ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς προίκα ἐπιδιδόναι οὐκ ἀναγκάζεται, ἐμὴ ἀπὸ μεγάλης και δεδοκιμασμένης ἢ νόμῳ ἐδικῶς ἐιρημένης αἰτίας» (Βασιλ. 29, 1, 101).

111. Προικοσύμφωνο 11/12/1581 (Α.Ε.Σ. ἀρ. 10).

112. Προικοσύμφωνο 23/8/1636 (Παράρτημα, ἀρ. 2).

113. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα του Νοεμβρ. 1616 (Α.Ε.Σ. ἀρ. 17) και του Σεπτ. 1636 (Παράρτημα, ἀρ. 3).

114. «Οὐ μόνον οὐκ ἀναγκάζεται ἡ μήτηρ προικίζει τὴν θυγατέρα αὐτῆς, ἀλλ'

Όταν ο ένας από τους δύο γονείς δεν ζούσε κατά την προίκιση, η υποχρέωση βάρυνε τον επιζώντα γονέα. Υπάρχουν πολλά τέτοια προικοσύμφωνα, στα οποία μόνος προικοδότης εμφανίζεται ο πατέρας ή η μητέρα. Πιστεύουμε δε ότι πρόκειται για τον επιζώντα γονέα, χήρο ή χήρα. Αυτό είναι βέβαιο όταν η χηρεία προκύπτει άμεσα ή έμμεσα από το κείμενο του προικοσυμφώνου. Αλλά και αν δεν προκύπτει, θα πρέπει να τη θεωρήσουμε πιθανότατη, γιατί αν ζούσαν και οι δύο γονείς θα ήταν αφύσικο να προικοδοτεί, παρά την επικρατούσα συνήθεια, μόνον ο ένας, αγνοώντας ή αποσιωπώντας τη συμμετοχή του άλλου.

Στις περιπτώσεις πάντως αυτές δημιουργούνται προβλήματα όσον αφορά την ιδιοκτησιακή πηγή των προικίων. Δεδομένου ότι η προικιζόμενη θυγατέρα είναι αναγκαίος κληρονόμος ή συγκληρονόμος του θανόντος γονέα σε περιουσία για την οποία δεν γνωρίζουμε αν είχε προηγηθεί διανομή, η προέλευση των προικίων είναι δυσεξιχνίαστη. Πάντως είναι σχεδόν βέβαιο ότι περιλάμβανε το κληρονομικό μερίδιο της θυγατέρας, επερχομένης συγχρόνως και της διανομής της οικογενειακής περιουσίας. Αυτό έχει σημασία ως προς το αν η προικιζόμενη θυγατέρα διατηρούσε ή όχι το κληρονομικό της δικαίωμα επί της περιουσίας του θανόντος γονέως. Γιατί εφόσον με την προίκα έπαιρνε και ολόκληρο το κληρονομικό της μερίδιο, πρέπει να δεχτούμε ότι αυτό την καθιστούσε «εξώπροικη», την απέκλειε δηλαδή από τη συμμετοχή στην κληρονομία¹¹⁵.

Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε ότι οσάκις προικίζει ο ένας μόνο γονέας, συμπράτουν αρκετές φορές και άλλοι συγγενείς. Και συνηθέστερα με τον χήρο πατέρα συμπράτουν είτε τα παιδιά τους (αδελφία της νύφης) είτε συγγενείς από τη γραμμή της θανούσας μητέρας, όπως ο πεθερός του προικοδότη (πατέρας της γυναίκας του και παππούς της νύφης) ή θείοι και θείες από την πλευρά της μητέρας¹¹⁶. Ενώ μαζί με την μητέρα εμφανίζονται σχεδόν πάντα τα παιδιά της

ουδέ ο ανήρ εκ των πραγμάτων αυτής μη θελούσης» (Αρμεν.Εξαβ. 4, 10, 44).

115. Για τον όρο «εξώπροικος» μιλήσαμε ανωτέρω. Την ίδια αλλά γενικότερη έννοια είχε και ο όρος «ξεμοιρασμένος», επειδή αναφέρεται όχι μόνο στην προίκα αλλά και στη διανομή (νέμηση). Κατά τον κώδικα του εθιμικού δικαίου της Σαντορίνης του 1797 «εις την κληρονομίαν του πατρός δεν έχουν να ζητήσουν τα ξεμοιρασμένα παιδιά» και πιο κάτω «Αποθανόντος του πατρός δεν κληρονομούν τα ξεμοιρασμένα παιδιά αλλά τα ελεύθερα και αξεμοίραστα οπού απομένουν». Maurer, ό.π., σ. 250, Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου, σ. 112.

116. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα του 1724 (ΑΕΣ, αρ. 77) και 26/4/1802 (Παράρτημα, αρ. 26).

και αδέρφια της νύφης¹¹⁷. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει τις ανωτέρω σκέψεις για το συνδυασμό της προίκας με τη διανομή της πατρομητρικής κληρονομιάς¹¹⁸. Και επιβεβαιώνει ακόμα το, ότι η υποχρέωση προς προίκιση βάρινε το γονέα άσχετα αν η θυγατέρα διέθετε δική της περιουσία ως συγχληρονόμος της περιουσίας του θανόντος γονέα.

Σε δύο προικοσύμφωνα του 1581 και 1618, στα οποία το γαμικό συμβόλαιο συνάπτεται μεταξύ των γονέων των μελλονύμφων, οι γονείς δηλώνουν ότι προβαίνουν στη σύσταση της προίκας «συναίνεσι και των εξ αίματος συγγενών». Η συναίνεση των συγγενών εξ αίματος, της ευθείας και της εκ πλαγίου γραμμής, δεν είχε φυσικά υποχρεωτικό χαρακτήρα, η δε προσθήκη της αν δεν οφείλεται σε φραστική ιδιορρυθμία του γραφέα, δεν αποκλείεται να εκάλυπτε την εθελοντική συμμετοχή των εξ αίματος συγγενών οι οποίοι εισέφεραν στην προίκα και δικά τους πράγματα. Ή ακόμα να εκφράζει τη συνείδηση ότι η γονική παροχή δεν ήταν ατομική αλλά προέρχεται από την οικογενειακή περιουσία, ένα μερίδιο της οποίας προικιζόταν τώρα στους μελλονύμφους και το οποίο, αν πέθαιναν άκληροι θα επανερχόταν εν όλω ή εν μέρει στους πλησιέστερους εξ αίματος συγγενείς¹¹⁹. Πάντως μνεία συγγενικής συναίνεσης δεν βρήκαμε σε κανένα μεταγενέστερο προικοσύμφωνο.

II. Οι αδελφοί

Όταν έλειπαν οι γονείς, υπάρχει ζήτημα αν ανέκυπτε υποχρέωση των αδελφών προς προίκιση της παντρευόμενης αδελφής τους. Η κρατούσα γνώμη κλίνει προς την άποψη ότι νομική υποχρέωση δεν υπήρχε και ότι οι αδελφικές προικίσεις οφείλονταν σε λόγους κοινωνικής ευπρέπειας¹²⁰. Οι απαντήσεις των δημογεροντιών του 1833 στο σχετικό ερώτημα του Υπουργείου Δικαιοσύνης είναι διχασμένες. Στα νησιά οι αδελφοί έπρεπε να προικίζουν τις αδελφές τους με μερίδιο ίσο τουλάχιστον προς το κληρονομικό τους δικαίωμα, το οποίο και μπορούσε να διεκδικήσει η αδελφή που δεν προικιζόταν¹²¹. Σε άλλους τόπους οι αδελφοί ήταν

117. Προικοσύμφωνα 25/5/1687 και 7/7/1750 (Παράρτημα, αρ. 10 και 15).

118. Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 26 επ.

119. Βλ. και Δρακάκη, Σύρος, σ. 254.

120. Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 32. Και κατά το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο υποχρέωση των αδελφών δεν υπήρχε. Πολυγένους, Περί προικός, σ. 199.

121. Μύκονος, Σαντορίνη, Σύρος, Νάξος, Σίφνος, Πάρος, Αμοργός, Ίος, Μήλος, Φολέγανδρος, βλ. Maurer, ό.π., σ. 152-159.

υποχρεωμένοι να προικίζουν τις αδελφές¹²² και σε ορισμένους μάλιστα από τη δική τους ατομική περουσία¹²³.

Όσον αφορά τη Σκύρο, τα δέκα και πλέον αδελφικά προικοσύμφωνα που διέσωσε το αρχείο μας δεν μπορεί να αγνοηθούν. Μιλούμε δε για προικοσύμφωνα στα οποία ως προικοδότες εμφανίζονται μόνον οι αδελφοί και όχι ως συμπράττοντες με γονείς ή άλλους συγγενείς. Σε αυτά τα προικοσύμφωνα, ένας αδελφός, πιθανώς ο μόνος ή ο πρωτότοκος, ή όλα μαζί τα αδέρφια, άρρενα και θήλεα, με την ευχή των θανόντων γονέων τους, προικίζουν την ερχόμενη σε γάμο αδελφή τους. Είναι όλα τυπικά προικοσύμφωνα που δεν διαφέρουν σε τίποτα από τα υπόλοιπα¹²⁴.

Με τα στοιχεία αυτά πρέπει να υποθέσουμε ότι στη Σκύρο, ο πρωτότοκος των αρρένων¹²⁵, με τη σύμφωνη γνώμη των αδελφών του, αρρένων και θηλέων, ή όλα τα αδέρφια μαζί, συντάσσοντας το προικοσύμφωνο της αδελφής τους με την ευκαιρία του γάμου της, κάλυπταν πλήρως το εξ αδιαθέτου κληνομικό της μερίδιο, πραγματοποιώντας συγχρόνως και διανομή της γονικής περιουσίας. Και μολονότι δεν έχουμε υπόψη μας να έφθασε σε κρίση, εκκλησιαστική ή κοινοτική, παρόμοια υπόθεση διεκδίκησης από απροίκιστη αδελφή, πιστεύουμε ότι αν έφθανε, σαν βάση της αγωγής θα είχε όχι την υποχρέωση των αδελφών προς προίκιση αλλά το δικό της δικαίωμα επί της κληρονομικής μερίδας στην οικογενειακή περιουσία.

Φρονούμε επομένως ότι νομική υποχρέωση των αδελφών δεν υπήρχε, η δε συμμετοχή τους στην προίκιση-διανομή γινόταν κυρίως για να τηρηθεί η κοινωνική τάξη και να διασωθεί η οικογενειακή αξιοπρέπεια, που θα κλονιζόταν ανεπανόρθωτα αν η ορφανή γονέων αδελφή τους εμφανιζόταν ως απροίκιστη, που ισοδυναμούσε με την έρημη κι απροστάτευτη.

III. Οι ανιόντες

Το ίδιο πρόβλημα εμφανίζεται και στην περίπτωση των προς πατρός ή μητρός

122. Κορώνη, Καλαμάτα, Μικρομάνη, Ανδρίτσαινα, Καλάβρυτα, Πάτραι, Πύργος, Αίγιο, Ναύπακτος, Περαχώρα, Κράβαρα, βλ. Maurer, ό.π.

123. Τρίπολις, Καρύταινα, Αγ. Πέτρος, Άργος, Κρανίδιον, Μονεμβασία, βλ. Maurer, ό.π., Ι. Βισβίτζη, Ερωτήματα και απαντήσεις περί εθίμων, στα τεύχη 3, 6, 7, 9 της «Επετ. Αρχ. Ιστ. Ελλ. Δικαίου», Ακαδημίας Αθηνών.

124. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα της 21/7/1763 και 9/3/1770 (Παράρτημα, αρ. 19, 20).

125. Πρβλ. και την απάντηση του Αιγίου στο ερώτημα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Maurer, ό.π. σ. 168.

ανιόντων της μελλοννυμφης. Αν δηλαδή, ελλείψει γονέων και αδελφών, οι απώτεροι ανιόντες και των δύο γραμμών, είχαν νομική υποχρέωση να προικίσουν την εγγονή τους. Όπως είπαμε ήδη κατά το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο μόνον ο προς πατρός ανιών ήταν υπόχρεος προς προίκιση¹²⁶.

Στο αρχείο μας δεν υπάρχει κανένα προικοσύμφωνο στο οποίο ως μόνος προικοδότης να εμφανίζεται ο παππούς ή η γιαγιά της μελλοννυμφης. Αυτό ως ένα σημείο μπορεί ίσως να αποδοθεί στο ότι το φαινόμενο της πεντάρφανης κόρης, χωρίς γονείς και αδελφούς, δεν ήταν πολύ συνηθισμένο. Ξέρουμε πάντως, από οικονομική ουσιαστική άποψη, ότι η ορφανή θυγατέρα είχε το μερίδιό της τόσο από την πατρική κληρονομιά όσο και από την προικώα περιουσία της μητέρας της. Ωστόσο τα ήθη της εποχής δεν επέτρεπαν να παντρευτεί «απροίκιστη». Και το ρόλο αυτό του προικοδότη θα μπορούσαν κάλλιστα να αναλάβουν οι επιζώντες από τους ανιόντες των γονέων της, συνδυάζοντας την προίκιση με διανομή της γονικής περιουσίας. Το γεγονός ότι δεν συναντήσαμε τέτοια σκυριανά προικοσύμφωνα είναι ενδεικτικό ότι η υποχρέωση των παππούδων παρέμενε στη σφαίρα της ηθικής. Προς την άποψη αυτή συγκλίνουν και τα μόνα προικοσύμφωνα στα οποία εμφανίζονται παππούδες, όχι όμως σαν κύριοι προικοδότες αλλά ως συνεισφέροντες απλώς στην προίκα που συνιστούν οι γονείς της μελλοννυμφης.

Τέτοια περίπτωση είναι του προικοσυμφώνου της 23/8/1636 που συντάσσουν οι γονείς της νύφης¹²⁷. Η προσφορά της γιαγιάς, η οποία της δίνει ένα σπίτι, μόνο ως εκούσια προίκα (*dos voluntaria*) η ως δωρεά μπορεί να χαρακτηριστεί¹²⁸.

Παρόμοια είναι και η υπόθεση που περιέχεται στα σχολιασθέντα ήδη προικοσύμφωνα της 26/4/1802 με τα οποία ο χήρος πατέρας της νύφης, μαζί με τον πεθερό του (προς μητρός παππού της νύφης) και τη γυναικαδέλφη του (προς μητρός θεία της νύφης) προικίζουν την ίδια μέρα χωριστά τις δύο θυγατέρες του¹²⁹. Τα προικώα ανήκουν βέβαια κατά ένα ποσοστό στην περιουσία του πατέρα, κατά το υπόλοιπο όμως περιλαμβάνουν προφανώς την προίκα της θανούσης μητέρας τους και αποτελούν τα μερίδιά τους από την κληρονομιά της. Παραμένει βέβαια προς εξήγηση η σύμπραξη του παππού και της θείας, αφού

126. Πολυγένους, Περί προικός, σ. 188.

127. Παράρτημα, αρ. 2.

128. Πολυγένους, Περί προικός, σ. 105, Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 33.

129. Παράρτημα, αρ. 26.

κληρονόμοι της μητέρας τους ήταν οι θυγατέρες της και όχι οι γονείς της, δηλ. ο παππούς και, στην περίπτωση που η γιαγιά είχε προαποθάνει, η θεία. Πιθανό είναι ότι παράλληλα με την ενδεχόμενη προσφορά ατομικών τους πραγμάτων, να επιδιώχθηκε η συμμετοχή τους προκειμένου να συντελεσθεί και η διανομή της μητρικής περιουσίας¹³⁰.

IV. Λοιποί συγγενείς

Σε μερικά προικοσύμφωνα, εκτός από τους γονείς που προικίζουν κανονικά τη θυγατέρα τους, υπάρχει πρόσθετη εγγραφή, συνήθως οπισθόγραφα, του ίδιου γραφέα, με την οποία άλλοι εκ πλαγίου συγγενείς της νύφης προσθέτουν στην προίκα ορισμένα δικά τους ακίνητα και κινητά¹³¹. Συνήθως είναι θείες της μελλόνυμφης, έχουμε όμως και συμμετοχή συγγενούς από αγχιστεία (ανδράδελφος)¹³² ή συγγενών που δεν σημειώνουν το βαθμό της συγγένειάς τους¹³³.

Στις περιπτώσεις αυτές, εφόσον νομική υποχρέωση προίκισης δεν υπήρχε, το γεγονός ότι οι παροχές γίνονται με την ευκαιρία του γάμου, θα μπορούσε να τις χαρακτηρίσει ως εκούσιες προίκες ή ακόμα και πρόγαμες δωρεές εκ μέρους εξωτικών¹³⁴.

Εκτός όμως από τη συμμετοχή συγγενών σε κανονική προικοδοσία γονέων, υπάρχουν στο αρχείο μας λίγα προικοσύμφωνα στα οποία ως μόνοι προικοδότες εμφανίζονται οι εκ πλαγίου συγγενείς, σχεδόν πάντα θείοι προς ανήψια. Έτσι σε ένα ανυπόγραφο και αχρονολόγητο (πιθανώς 1640-1650) η Άννα του Αθανάση αποικεί το παρόν προικοσύμφωνον και δίνει προς την ανεψιάν της (κατά πάσα πιθανότητα θυγατέρα του αδελφού της) μετ' ευχής και ευλογίας ως προικοδωρεάν πράγματα ταύτα...». Ακολουθούν δε σε υπολογίσιμο αριθμό τα συνήθη προικιά σε ακίνητα, ρουχισμό, οικοσκευή και μετρητά. Επίσης στο προικοσύμφωνο της 25/2/1790 ο παπα-Ματθαίος Κατρός «μη έχοντας κληρονόμον» προικίζει τον

130. Για την περίπτωση που ένα μέρος της προίκας της θανούσης μητέρας είχε περιέλθει στους γονείς της.

131. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα της 11/12/1581 (Α.Ε.Σ. αρ. 10), της 23/8/1636 (Παράρτημα, αρ. 2) και της 25/4/1819 (Παράρτημα, αρ. 29).

132. Προικοσύμφωνο της 1/12/1790 στο οποίο μετέχει «με θέλημα της πρεσβυτέρας του» ο ιερέας σύζυγος της αδελφής της νύφης.

133. Όπως π.χ. ο Ιωάννης του Αντώνη σε προικοσύμφωνο της 11/12/1581 (Α.Ε.Σ. αρ. 10) ή ο επίσκοπος Σκύρου Γερμανός σε προικοσύμφωνο του 1694.

134. Κ ρ α σ σ ά, Οικογενειακόν δίκαιον, σ. 302 επ., Πρβλ. Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 40 επ., Αρμεν.Εξάβ. 4, 10, 3.

ανηψιό του (πιθανώς γιό της αδελφής του) με εξίσου υπολογίσιμα ακίνητα και κινητά υπό τον όρο «να τον λογιάζει ζωής και θανάτου», δηλαδή να τον φροντίζει και συντηρεί όσο ζει και να τελέσει μετά το θάνατό του τα αρμόδια κατά το έθος των χριστιανών (κηδεία, μνημόσυνα)¹³⁵. Εξάλλου σε έγγραφο της 7/7/1791 που περιέχει κληρονομική συμφωνία ανδρογύνου, η σύζυγος δηλώνει ότι με τη θέληση του ανδρός της είχε παντρεύσει και προικίζει την ανηψιά της, δίνοντάς της όσα διαλαμβάνει το προικοσύμφωνο που της είχε κάνει. Τέλος σε ένα άλλο αχρονολόγητο προικοσύμφωνο (πιθανώς των αρχών του ΙΘ αιώνα) ο ιερομόναχος Δανιήλ «με το να τον λογιάζει η ανηψιά και βαπτιστική του ζωής και θανάτου» της δίνει «προικιό διά την ψυχήν του» σημαντική κτηματική περιουσία.

Δεδομένου ότι οι ως άνω προικοδότες δεν είχαν υποχρέωση προίκισης, αν οι παροχές τους γίνονταν εν όψει επικείμενου γάμου με σκοπό να ελαφρύνουν τα βάρη του, θα μπορούσαμε να τις χαρακτηρίσουμε, όπως και προηγουμένως, ως εκούσιες προίκες (*dos voluntaria*). Αν όχι, είναι προφανώς απλές δωρεές εν ζωή, η μία των οποίων μάλιστα είναι του συνήθους τύπου των χαριστικών προσφορών για τη ψυχική σωτηρία του δωρητή (ψυχικά)¹³⁶. Ενώ εξάλλου, όσες περιέχουν τον όρο της γεροτροφίας είναι δωρεές υπό όρο (*donatio sub modo*) που διαφέρουν από την προίκα κυρίως ως προς τη δυνατότητα ανάκλησης, εφόσον δεν εκπληρωθεί ο τιθέμενος όρος.

V. Οι μελλόνυμφοι

Με την εξαίρεση του αναφερόμενου στο τέλος αυτής της παραγράφου, ιδιόρρυθμου προικοσυμφώνου του 1650, περιπτώσεις σύστασης προίκας από την ίδια τη μελλόνυμφη δεν βρήκαμε στα ερευνηθέντα σκυριανά προικοσύμφωνα. Συναντήσαμε όμως σύμπραξη του γαμπρού, ο οποίος στα ακολούθως περιγραφόμενα τέσσερα προικώα έγγραφα του ΙΖ αιώνα, προσθέτει και αυτός τη δική του συνεισφορά στην προικώα περιουσία.

Στο πρώτο, του Σεπτεμβρίου 1636, ο παπα-Γεώργης και η πρεσβυτέρα του δηλώνουν ότι αφού «επροικοδώρησαν και εξεπλήρωσαν» τους δυό γιούς τους, προικοδωρούν τώρα τη θυγατέρα τους και καταγράφουν λεπτομερώς τα προικιά. Κάτω από το κείμενο και τις υπογραφές των μαρτύρων, υπάρχει με άλλη γραφή

135. Προικοσύμφωνο 25/2/1790 (Α.Ε.Σ. αρ. 118).

136. Πετροπούλου, Έγγραφα Σίφνου, σ. 435.

σημείωση: «δίνου και γώ ο γαμπρός γρόσια 100 και ότι πάρου από τον πατέρα μου»¹³⁷.

Στο δεύτερο, του έτους 1645, μετά την απαρίθμηση των προικιών, ο ξενοτοπίτης (Ζαγοριανός) γαμπρός, προσθέτει διά χειρός γραφώς: «ακόμα έχω και εγώ ο γαμπρός εικοσιπέντε γρόσια και τα σιδερικά μου και τα ρούχα μου ως μου ευρίσκονται»¹³⁸.

Το τρίτο, του έτους 1660, είναι ένα τετρασέλιδο έγγραφο, στην πρώτη σελίδα του οποίου είναι γραμμένη η προίκα που ο πατέρας δίνει στην κόρη του. Στην τελευταία σελίδα υπάρχει σημείωση με την ίδια γραφή, στην οποία ο γαμπρός μετά τη δήλωση «έχω και εγώ», καταγράφει διάφορα κτήματα και είδη ρουχισμού.

Το τέταρτο τέλος, είναι συνταγμένο στις 17/8/1674 και χωρίζεται σε δύο τμήματα. Πρώτα η μητέρα καταγράφει την προίκα που δίνει στην κόρη της. Ύστερα η καλογριά Καλλινίκη, μητέρα του γαμπρού, προικίζει το γιό της με διάφορα κτήματα. Και στη συνέχεια ο ίδιος ο γαμπρός προσθέτει ότι: «εις αυτά τα άνωθε όπου με επροίκισε η μητέρα μου, γράφω και εγώ από την σήμερον εις ασφαλεστάτην και αληθινήν προίκα μου και ένδειξη της ομοζύγου μου το οσπίτιον μου ο έχω αγοράν...» και συνεχίζει με αρκετά ακόμα είδη ρουχισμού, εργαλείων και σκευών¹³⁹.

Η ασάφεια των ανωτέρω εγγράφων κάνει ιδιαίτερα δύσκολη τη νομική ερμηνεία των σχετικών πράξεων. Συνήθως οι παροχές αυτές έχουν το χαρακτήρα προγαμιαίας δωρεάς του γαμπρού προς τη νύφη. Και έτσι επιτρέπεται να εκλάβουμε τουλάχιστον τα μετρητά και τα συγκεκριμένα κτήματα ή δώρα¹⁴⁰. Το γεγονός όμως ότι τα περισσότερα από τα προσφερόμενα αγαθά είτε αναφέρονται εντελώς άοριστα («ότι πάρω από τον πατέρα μου» ή «τα ρούχα μου ως μου ευρίσκονται») είτε περιλαμβάνουν κατά μεγάλο μέρος ανδρικά είδη (ρούχα του γαμπρού) ή επαγγελματικά σύνεργα (σιδερικά, εργαλεία) εντελώς απρόσφορα για γυναικεία δώρα ή περιθάλπτικά στοιχεία, δίνει την εντύπωση ότι ο γαμπρός καταγράφει απλώς τη δική του προσφορά στην οικογενειακή περιουσία. Αυτό

137. Παράρτημα, αρ. 3.

138. Παράρτημα, αρ. 5.

139. Παράρτημα, αρ. 9.

140. Για την πρόγαμη δωρεά και τις άλλες γαμήλιες παροχές υπό διάφορες ονομασίες βλ. Πετροπούλου, Ιστορία, σ. 550, Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 50 επ.

γίνεται σαφέστερο στα προικοσύμφωνα που ο γαμπρός δεν μιλάει καν για προίκα ή δωρεά αλλά δηλώνει απλώς τα πράγματα που διαθέτει.

Μοναδικό στο αρχείο μας είναι ένα άλλο είδος εγγράφου, χρονολόγητου, το οποίο όμως σε σύγκριση με άλλα σχετικά στοιχεία τοποθετείται με ακρίβεια λίγο πριν το 1640¹⁴¹. Στο έγγραφο αυτό ο δευτερόγαμος Γιώργης Κουτζούπης δηλώνει ότι: «επήρε διά γυναίκα του» την επίσης δευτερόγαμη Καλή Κουκουβίκου και της δίνει «ότι του ευρίσκεται», δηλαδή 25 πρόβατα, 2 γελάδια και 2 αμπέλια. Στο ίδιο έγγραφο, ο ίδιος γραφέας, αφήνοντας ένα κενό διάστημα, καταχωρεί όμοια δήλωση της Καλής η οποία δίνει προς τον Γιώργη, τον άνδρα της, 2 σπίτια, περιβόλι, αμπέλι και 3 χωράφια.

Στην υπόθεση αυτή η μεν προσφορά του γαμπρού εμπίπτει σε όσα είπαμε προηγουμένως. Ως προς τη φύση όμως το πράγμα διαφέρει. Αφού κατά τον κλασικό ορισμό, προίκα είναι η εκ μέρους της γυναίκας επαύξηση της περιουσίας του άνδρα προς ανακούφιση των βαρών του γάμου. Το «εκ μέρους της γυναίκας» όμως σημαίνει ότι η γυναίκα έχει μεν υποχρέωση να συστήσει υπέρ αυτής προίκα προς τον άνδρα, αλλά η υποχρέωση αυτή δεν είναι νομική αλλά απλώς φυσική υποχρέωση, για λόγους ευπρέπειας και ηθικού καθήκοντος (*pietatis causa*)¹⁴².

Πάντως όπως αναφέραμε και στην αρχή, σκυριανά προικοσύμφωνα στα οποία η ίδια η μελλονύμφη να εμφανίζεται ως προικοδότης, δεν συναντήσαμε. Το δε ανωτέρω μοναδικό σχετικό έγγραφο του 1640 δεν νομίζουμε πως μας αρκεί να κρίνουμε αν στη Σκύρο εφαρμόζοταν η προίκιση από την ίδια τη μελλονύμφη. Βέβαια την προσφορά της Καλής Κουκουβίκου θα μπορούσαμε να εκλάβουμε ως προίκα, με την υπόθεση πως ελλείψει άλλων υπόχρεων προς προίκιση, η δευτερόγαμη φύση αυτοπροικίζεται για να βοηθήσει στην αντιμετώπιση των βαρών του

141. Σχετικά στοιχεία προκύπτουν από το προικοσύμφωνο της 6/12/1664 (Παράρτημα, αρ. 8).

142. Το ζήτημα αυτό αποτέλεσε αντικείμενο ευρύτατης διαμάχης ως προς την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου. Πάντως η οριστικά επικρατήσασα ερμηνεία δέχεται ότι πρόκειται για ηθική απλώς υποχρέωση. Γι' αυτό και αν η γυναίκα συστήσει προίκα νομίζοντας πως ήταν υποχρεωμένη, δεν μπορεί να αναζητήσει τα καταβληθέντα. Βλ. B. Windscheid, Σύστημα ρωμαϊκού δικαίου (μετάφρ. Α. Αργυρού. Αθήναι 1909), Οικογενειακόν δίκαιον § 493, 3, Κρασσά, Οικογενειακόν δίκαιον, σ. 302 επ., Πολυγένους, Περί προικός, σ. 77, 201. Το ίδιο ισχύει και σήμερα κατά τις διατάξεις του Α.Κ. Βλ. Γ. Παπαλή, Γενικά Αρχαία του Αστικού δικαίου κατά του κώδικα, Αθήναι 1948, σ. 325, Μιχαηλίδου-Νουάρου, σ. 137.

γάμου¹⁴³. Ωστόσο η συνύπαρξη της αμοιβαίας παροχής γαμπρού και νύφης, και των δύο δευτερόγαμων, που γίνεται μετά την τέλεση του γάμου («επήρα διά γυναίκα μου», στίχ. 1-2) έχει όλα τα στοιχεία για να θεωρηθεί δωρεά μεταξύ συζύγων, για την οποία δεν έχουμε δείγματα ότι δεν επιτρεπόταν στη Σκύρο.

Δεν θα αποκλειόταν εξάλλου η συσχέτιση με τη γαμήλια παροχή που λεγόταν «παληκαριάτικο» και συνηθιζόταν σε πολλά μέρη, αν ο σύζυγος δεν ήταν χήρος. Γιατί το παληκαριάτικο αποτελούσε αποκλειστικά δώρο της δευτερόγαμης νύφης προς πρωτόγαμο γαμπρό¹⁴⁴, ενώ στην περίπτωση μας και οι δύο είναι δευτερόγαμοι.

Νομίζουμε τέλος ότι δεν πρέπει να παροραθεί το γεγονός ότι όλα τα έγγραφα της κατηγορίας αυτής τοποθετούνται χρονολογικά στο πρώτο σχεδόν ήμισυ του ΙΖ αιώνα, ενώ στα υπόλοιπα εκατο-πενήντα χρόνια της τουρκοκρατίας δεν συναντούμε στα προικοσύμφωνα τέτοιου είδους γαμήλιες παροχές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ

I. Το προικοσύμφωνο

Η σύσταση της προίκας γίνεται με έγγραφο, το προικοσύμφωνο, το οποίο έχει συστατικό και όχι απλώς αποδεικτικό χαρακτήρα. Επομένως ο έγγραφος τύπος για τη σύσταση της προίκας ήταν υποχρεωτικός. «Οι γονείς είναι πρόπον και αρμόδιον να προικοδωρίζουν τα γνήσιά των τέκνα και τούτο να γίνεται μετά ευχής και προικοσυμφώνου» ή ακόμα «Συνήθεια επικράτησεν εις τους ευσεβείς ότι να γράφουν προικοσύμφωνα στέρα των τέκνων των», γράφουν στον πρόλογό τους

143. Πρβλ. Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 25, ο οποίος ερμηνεύοντας Χιακό προικοσύμφωνο που ως συνιστώσα την προίκα παρίσταται δευτερόγαμη νύφη, νομίζει ότι «το γεγονός του δευτέρου γάμου είναι η αιτία διά την οποίαν η ίδια νύμφη προβαίνει εις την σύνταξιν του προικοσυμφώνου».

144. Βισβίτζη, Σχέσεις, σ. 72, του ίδιου, Τινά περί προικίων εγγράφων κατά την βενετοκρατίαν και τουρκοκρατίαν «Επετ. Κέντρ. Ιστ. Ελλην. Δικαίου» Ακαδημίας Αθηνών, τ. 12, 1968, σ. 64. (στη συνέχεια: Βισβίτζη, Περί προικίων). Σημειωτέον ότι περί του εθιμικού θεσμού του παληκαριάτικου (ή και του αγριλικιού) στη Σκύρο δεν υπάρχει καμιά μαρτυρία. βλ. και Σ. Μακρυμίχαλου, Τσακωνικά προικοσύμφωνα, Αθήναι 1972, σ. 318.

δύο υποδειγματικά σκυριανά προικοσύμφωνα των μέσων του 18ου αιώνα, επιβεβαιώνοντας τον κανόνα¹⁴⁵.

Περίπτωση προφορικής ή άγραφης προίκισης της οποίας η σύσταση να αποδεικνύεται με άλλα αποδεικτικά μέσα δεν συναντήσαμε στο σκυριανό αρχείο¹⁴⁶. Για την ύπαρξη όμως του προικοσυμφώνου και γιά το περιεχόμενό του επιτρεπόταν η απόδειξη με τα συνήθη αποδεικτικά μέσα. Έτσι το εκκλησιαστικό κριτήριο του 1637 υποχρέωσε την πεθερά να ομολογήσει την ύπαρξη προικοσυμφώνου της νύφης της και τα περιουσιακά στοιχεία που περιλάμβανε¹⁴⁷.

Η σύσταση προίκας με διάταξη τελευταίας βούλησης ήταν γνωστή αλλά όχι συνηθισμένη. Γιατί στις περισσότερες διαθήκες οι διαθέτες δηλώνουν ότι «προεπροίκισαν και εξεπλήρωσαν» τα τέκνα τους και στη συνέχεια ορίζουν την τύχη των «εναπολειφθέντων γεροντικών».

Σε δύο πάντως περιπτώσεις του αρχείου μας, που η διαθήκη περιέχει λόγω προικός κληροδότημα προς έγγαμη ήδη ανηψιά, μόνο για εκούσια προίκα θα μπορούσαμε να μιλήσουμε¹⁴⁸.

Η προίκιση γινόταν είτε με δόση είτε με υπόσχεση. Την άμεση δόση εξέφραζε συνήθως η διατύπωση: «δίδωμεν προς την θυγατέρα μας ως προίκα πράγματα ταύτα...» την οποία συναντούμε σε όλα τα προικοσύμφωνα μετά τα μέσα του 16ου αιώνα.

Υπάρχουν όμως και ορισμένα παλαιότερα προικοσύμφωνα που μιλούν γιά υπόσχεση προίκας. Στα προικοσύμφωνα της 11/12/1581, του Δεκεμβρίου 1616¹⁴⁹ και του πιθανολογούμενου έτους 1650¹⁵⁰ οι προικοδότες γονείς δηλώ-

145. Προικοσύμφωνο της 16/7/1749 (Παράρτημα, αρ. 13, στίχ. 5-6) και της 6/7/1760 (Παράρτημα, αρ. 18, στίχ. 3).

146. Πρβλ. Βισβίτζη, *Περί προικίων*, σ. 5.

147. Εκκλησιαστική κρίση Νοεμβρ. 1637, Βλ. Ξ. Αντωνιάδη, *Το κρεβάτοστρώσι. Συμβολή στην έρευνα του κληρονομικού δικαιώματος του επιζώντος συζύγου στην τουρκοκρατούμενη Σκύρο* «Αρχ. Ευβοϊκών Μελετών», τ. ΚΣΤ' 1984-85, σ. 99 (στη συνέχεια: Αντωνιάδη, *Το κρεβάτοστρώσι*).

148. Διαθήκη Σωφρονίας Καραμπίνη 2/7/1801: «τα δίνω της ανηψιάς μου... χαρίζοντας και πρικίζοντας προς αυτήν...». Διαθήκη παπα-Γεδεών 1/4/1830: «εποίησα αυτήν θετήν θυγατέρα κατά τους θείους και ιερούς νόμους, την προικίζω λοιπόν και εγώ...». Βλ. και Κρασσά, *Οικογενειακόν δίκαιον*, σ. 176.

149. Α.Ε.Σ. αρ. 17. Με την ίδια γραφή και διατύπωση σώζεται και παρόμοιο προικοσύμφωνο, αχρονολόγητο και ανυπόγραφο.

150. Παράρτημα, αρ. 6.

νουν ότι «υποσχόμεθα δούναι εις προίκα πράγματα ταύτα», ενώ στο «ίσον» του 1630 δηλώνεται ότι «ταύτα εισίν τα πράγματα άπερ μέλλομαι δούναι της θυγατρός ημών»¹⁵¹. Και ως προς μεν το «ίσον» η υποσχετική διατύπωση δικαιολογείται από το χαρακτήρα του εγγράφου ως προσυμφώνου. Στα λοιπά όμως προικοσύμφωνα —αν δεν είναι κι' αυτά «ίστα»— δεν νομίζουμε ότι η διαφορά μεταξύ του «δίδομεν» και του «υποσχόμεθα δούναι» καθιερώνει κάποια διάκριση ως προς τον τρόπο σύστασης της προίκας. Δεν αποκλείεται μάλιστα να οφείλεται απλώς στο εκφραστικό ύφος του γραφέα που τα συνέταξε.

Η κατάρτιση του προικοσυμφώνου σήμαινε την αίσια κατάληξη της διαδικασίας του συνοικέσιου. Μολονότι συντασσόταν στο όνομα της μελλοντικής θυγατέρας, εξέφραζε το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων που είχαν προηγηθεί με την οικογένεια του γαμπρού. Παρά το συστατικό χαρακτήρα του προικοσυμφώνου, η μετάθεση της κυριότητας των προικίων επέρχεται όταν πληρωθεί η αίρεση της τέλεσης του γάμου. Όπως αναπτύξαμε στο οικείο κεφάλαιο η παράδοση των προικίων μπορούσε να ορισθεί και να πραγματοποιηθεί και προ του γάμου, στο μετά τη σύνταξη ή επίδοση του προικοσυμφώνου διάστημα.

Ως προς την επίδοση παρατηρούμε ότι από τα σκυριανά προικοσύμφωνα δεν προκύπτει αν και σε ποιόν εγχειριζόταν το σχετικό έγγραφο. Ενώ στα πωλητήρια έγγραφα πάντοτε ο πωλητής βεβαιώνει στο τέλος τη κατάρτιση του «πρατηριώδους» γράμματος και την επίδοσή του στα χέρια του αγοραστή «ίνα έχει το κύρος»¹⁵², στα προικοσύμφωνα τέτοια κατακλείδα δεν συνηθίζεται. Τα περισσότερα κλείνουν με το τελευταίο προικίο στοιχείο και «την ευχήν ημών», ενώ η δήλωση σύνταξης του υπάρχει συνήθως στο προοίμιο (αποιούμεν το παρόν προικοσύμφωνον). Επομένως δεν μιλούν και για επίδοση, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις που μνημονεύσαμε στα περί παράδοσης της προίκας¹⁵³.

Στα παλαιότερα χρόνια, μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα συνηθιζόταν ο τύπος του προικίου συμβολαίου που καταρτιζόταν μεταξύ των γονέων των μελλονύμφων, ο καθένας από τους οποίους προίκιζε το παιδί του. Αργότερα όμως επικρά-

151. Α.Ε.Σ. αρ. 23. Λεπτομερώς περί «ίσου» πραγματευόμαστε στη συνέχεια αυτού του κεφαλαίου.

152. Βλ. Ξ. Αντωνιάδη, Ιδιοκτησιακό καθεστώς και αγοραπωλησία ακινήτων στην τουρκοκρατούμενη Σκύρο «Επετ. Κέντρ. Ερεύν. Ιστ. Ελλην. Δικαίου» Ακαδημίας Αθηνών, τ. 29-30, 1982-83, Αθήναι 1990, σ. 91 (στη συνέχεια: Αντωνιάδη, Ιδιοκτησιακό).

153. Προικοσύμφωνα 6/7/1750 και 21/10/1754, (Παράρτημα, αρ. 14, 16).

τησε το χωριστό προικοσύμφωνο κυρίως για τις θυγατέρες και σε μικρότερο αριθμό για τους γιούς.

Το προικοσύμφωνο ήταν ιδιωτικό έγγραφο. Καθώς στη Σκύρο, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας δεν ετηρούντο νοταριακοί κώδικες ούτε διβλία μεταγραφής των συμβολαίων, όλα τα συμφωνητικά ήταν εμμέλτιστα ιδιωτικά έγγραφα, συντασσόμενα αδιακρίτως από νοτάριους ή περιστασιακούς γραφείς. Τα συντασσόμενα από τον νοτάριο ή τα φέροντα την υπογραφή του Επισκόπου ή των δημογερόντων, δεν είχαν αυξημένη νομική ισχύ ή χαρακτήρα δημόσιου εγγράφου. Αυτό ίσχυε και για τις κύριες συμβολαιογραφικές πράξεις, όπως οι διαθήκες και τα προικοσύμφωνα¹⁵⁴.

Τα σκυριανά προικοσύμφωνα της τουρκοκρατίας ακολουθούσαν συνήθως ένα προκαθορισμένο τύπο, παρμένο ασφαλώς από κάποιο τυπικό που φύλαγαν οι κληρικοί στα ιερά τους διβλία¹⁵⁵. Γράφονται σχεδόν πάντα σε φύλλο μεγάλων διαστάσεων, περίπου 30X25 εκ., και είναι μάλλον βραχύλογα και συνοπτικά. Χαρακτηρίζονται στην επικεφαλίδα ή μέσα στο κείμενο ως «προικοσύμφωνα» (προικοσύφ'νο) αλλά και ως «προικοδοτικά» ή «προικοδωρητικά» γράμματα ή ακόμα ως «συμβόλαια γράμματα». Σε ένα παλιό προικοσύμφωνο της 11/12/1581, ο προικοδότης πατέρας δηλώνει ότι στην προίκα της θυγατέρας του περιλαμβάνονται όλα τα περιουσιακά στοιχεία που είχε το «προικιερό» της προαποθανούσας μητέρας της. Τον όρο όμως «προικιερό» δεν συναντήσαμε σε κανένα μεταγενέστερο έγγραφο. Πάντως η ποικιλία των ως άνω χαρακτηρισμών δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται σε καμιά ουσιαστική διαφορά και εκφράζει μάλλον τις αντιλήψεις και το ύφος του συντάκτη γραφέα.

Για τη μελέτη αυτή ερευνήσαμε 138 σκυριανά προικιά έγγραφα. Από αυτά 4 μόνο είναι του ΙΣΤου αιώνα, τα 28 είναι του ΙΖου αιώνα, τα 82 του ΙΗου αιώνα και τα 24 της πρώτης εικοσαετίας του ΙΘου αιώνα. Από το σύνολο, μόνο 58 έχουν χρονολογία και υπογραφές. Τα 44 είναι χρονολογημένα αλλά ανυπόγραφα και τα 36 είναι αχρονολόγητα και ανυπόγραφα.

Το σκυριανό τυπικό προικοσύμφωνο είναι μάλλον απλό και εύληπτο, εξαρτώμενο απόλυτα από τις γραμματικές γνώσεις και το ύφος του συντάκτη-γραφέα.

154. Αντίθετα, στη Σύρο π.χ. τα προικοσυμβόλαια ήταν υποχρεωτικά καντζηλερικά, και στη Χίο νοταριακά βλ. Δρακάκη, Σύρος, σ. 245, Βισβίτση, Σχέσεις, σ. 13. Βλ. όμως για Τσακωνιά και Πελοπόννησο, Μακρυμύχαλου, Τσακωνικά, σ. 311.

155. Πρβλ. και Βισβίτση, Περί προικίων, σ. 22.

Αρχίζει πάντα με τη θεία επίκληση: «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῆς κυρίας καὶ ἀληθοῦς υπερευλογημένης ἐνδόξου θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Σε αρκετά, μετὰ τὴ Θεοτόκο προστίθενται καὶ «πάντες οἱ ἅγιοι» ἢ ἀκόμα καὶ ὁ «ἅγιος ἐνδόξος μεγαλομάρτυς Προκόπιος», τοῦ οὐοίου τὸ ὄνομα, ἄγνωστο σχεδὸν στὴ Σκύρο¹⁵⁶ συνδέθηκε ἀπὸ εὐχετικὴ διάθεση με τὴν προκοπὴ τῶν μελλονύμφων¹⁵⁷.

Στὴ συνέχεια οἱ προικοδότες γονεῖς δηλώνουν τὴν ταυτότητά τους καὶ τὴν προικοδοτικὴ τους διάθεση: «Ὅθεν καγὼ... καὶ ἡ ἐμὴ συμβία... ποιούμεν τὸ παρὸν προικοσύμφωνον τῆς γνησίας ἡμῶν θυγατρὸς...» καὶ συνεχίζουν παρέχοντας ἀρχικά «το ἀπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων». Καὶ ἐπειτα, ἀπὸ ὅσα τους χάρισε ὁ Θεός («ἐξ' ὧν ὁ Θεός ἐδωρήσατο») διαθέτουν καὶ καταγράφουν τὰ προικιά συνήθως μετὰ τὴν εἰσαγωγικὴ ἐνδειξὴ «αρχή». Μετὰ τὴ λεπτομερὴ περιγραφὴ τῶν προικίων, ἀκινήτων καὶ κινητῶν, ἐπαναλαμβάνεται ἡ εὐχὴ τῶν γονιῶν καὶ τὸ προικοσύμφωνο κλείνει με τὴ χρονολογία καὶ τὶς υπογραφές τῶν μαρτύρων.

Ελάχιστα προικοσύμφωνα ἔχει συντάξει καὶ υπογράψει ὁ ἴδιος ὁ προικοδότης, ὂντας ἐγράμματος ἱερέας¹⁵⁸. Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν 58 χρονολογημένων καὶ ἐνυπόγραφων προικοσύμφωνων τὰ 14 ἔχουν συνταχθεῖ ἀπὸ τους κατὰ καιροὺς νοτάριους τῆς χώρας, οἱ οὐοίοι καὶ υποσημειώνονται με τὸν τίτλο τους¹⁵⁹. Ἄλλα 18 ἔχουν συνταχθεῖ ἀπὸ κληρικοὺς (ιερεῖς καὶ ἱερομόναχους) καὶ ἄλλα 11 ἀπὸ λαϊκοὺς γραφεῖς, οἱ οὐοίοι μετὰ τὸ ὄνομά τους δηλώνουν τὴ διπλὴ ιδιότητα τοῦ γραφέα καὶ μάρτυρα με τὸ καθιερωμένο «γράφω καὶ μαρτυρῶ». Τὰ ὑπόλοιπα δὲν ἔχουν ἐνδειξὴ γραφέα.

Ὁ ἴδιος ὁ προικοδότης σπανιότατα υπογράφει, ἐστὼ καὶ διὰ χειρὸς γραφέως¹⁶⁰.

156. Στὴ Σκύρο, παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, δὲν ὑπάρχει οὔτε μία στο ὄνομα τοῦ ἁγίου Προκοπίου. Οὔτε σχετικὸ τοπωνύμιο ὑπάρχει στο νησί.

157. Βλ. καὶ Μακρυμύχαλου, Τσακωνικά προικοσύμφωνα, σ. 312.

158. Βλ. τὰ προικοσύμφωνα τῆς 29/5/1705 (Παράρτημα, ἀρ. 11) καὶ τῆς 25/2/1790 (Α.Ε.Σ. ἀρ. 118).

159. Ἀπὸ τους 8 σκυριανούς νοτάριους τῆς περιόδου 1630-1832 μόνο τῶν 4 τελευταίων ἔχουμε ἰδιόχειρα προικοσύμφωνα, ἥτοι: ἱερομόναχου Παχώμιου (1759-1763), ἱερέως Νικολάου (1765-1772), παπα-Σταμάτη Σαμιώτη (1781-1792) καὶ Δημήτριου Τζικούρη (1802-1821). Ἀπὸ τὰ δημοσιευόμενα στο Παράρτημα ἐγγράφα βλ. τὰ ὑπ' ἀριθ. 18, 20, 21, 26, 30.

160. Ὅπως ἄλλωστε δὲν υπογράφουν οἱ συμβαλλόμενοι καὶ στα λοιπὰ συναλλακτικὰ ἐγγράφα, προφανῶς ἀπὸ ἀγνοία. Ξ. Ἀντωνιάδη, Δικαιοπρακτικὰ ἐγγρά-

Έτσι μόνο στο προικοσύμφωνο της 20/10/1792 το ζεύγος των προικοδοστών διά χειρός γραφέως «βεβαιώνουν τα άνωθεν»¹⁶¹, ενώ σε ορισμένα προικοσύμφωνα αδελφών προς αδελφή, οι προικοδοτούντες ιδιοχείρως υπογράφουν και «υπόσχονται τα άνωθεν»¹⁶².

Ακολουθούν οι υπογραφές των μαρτύρων, ιδιοχείρως ή διά χειρός γραφέως. Οι μάρτυρες κυμαίνονται από 1 έως 6, οι οποίοι μετά το όνομά τους προσθέτουν το ρήμα «μαρτυρώ»¹⁶³. Είναι συνήθως ανάμικτοι, κληρικοί και λαϊκοί. Οι ιερείς προσθέτουν πάντα το εκκλησιαστικό τους οφίκιο (οικονόμος, σακελάριος κ.λ.π.) οι δε λαϊκοί σημειώνουν, αν έχουν, τον τίτλο του αξιώματός τους (βοεβόδας, γέροντας, γραμματικός)¹⁶⁴.

Πολύ λίγα σχετικώς είναι τα προικοσύμφωνα που επιβεβαιώνει και υπογράφει ο επίσκοπος Σκύρου, είτε στην αρχή του εγγράφου είτε στο τέλος πριν από τις υπογραφές των μαρτύρων¹⁶⁵.

II. Το «ίσον»

Αυτά ως προς τα ενυπόγραφα προικοσύμφωνα. Όπως είπαμε όμως υπάρχει και μεγάλος αριθμός προικίων εγγράφων που είναι αχρονολόγητα και κυρίως ανυπόγραφα.

Και ως προς την έλλειψη χρονολογίας, το ζήτημα δεν είναι ιδιαίτερα σοβαρό, αφενός μεν γιατί ο συσχετισμός με πρόσωπα και πράγματα της εποχής και το είδος της γραφής, επιτρέπουν τη χρονολογική τοποθέτηση με προσέγγιση μερικών δεκαετιών¹⁶⁶, αφετέρου δε γιατί η έλλειψη ακριβούς χρονολογίας δεν δημιουργεί στο θέμα της μελέτης μας ανυπέρβλητα εμπόδια.

φα Σκύρου «Επετ. Κέντρ. Ερευν. Ιστ. Ελλην. Δικαίου» Ακαδημίας Αθηνών, τ. 27-28, 1980-83, Αθήνα 1985, σ. 310 (στη συνέχεια: Α ν τ ω ν ι ά δ η, Δικαιοπρακτικά).

161. Προικοσύμφωνο 20/10/1792 (Παράρτημα, έγγρ. 23).

162. Προικοσύμφωνα 21/7/1763 και 24/9/1805 (Παράρτημα, έγγρ. 19 και 27).

163. Εξαίρεση αποτελεί το προικοσύμφωνο της 20/10/1792 στο οποίο υπογράφουν 9 μάρτυρες, 4 ιερείς, 3 γέροντες και 2 λαϊκοί. (Παράρτημα, έγγρ. 23).

164. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα της 21/10/1754, 20/10/1792, 25/4/1819 (Παράρτημα, έγγρ. 16, 23, 30).

165. Διαθήκη Δεκεμβρ. 1616, επίσκοπος Μεθόδιος (1612-1633), δύο προικοσύμφωνα της 29/5/1705, επίσκοπος Καλλίνικος (1700-1708), προικοσύμφωνα 15/10/1759 και 20/10/1792, επίσκοπος Ιωάσαφ (1767-1797) (Παράρτημα, αρ. 1, 11, 23). Βλ. και Β. Α τ έ σ η, Ιστορία Εκκλησίας της Σκύρου, Αθήνα 1963 (Εκδ. Εταιρ. Ευβοϊκών Σπουδών), σ. 48, 57, 71.

166. Την τοποθέτηση αυτή έχει επιχειρήσει σε πολλά τέτοια έγγραφα ο συλλέ-

Ως προς την έλλειψη όμως υπογραφής το πρόβλημα είναι αποφασιστικής σημασίας. Γιατί δημιουργεί σοβαρές αμφιβολίες για αυτή καθεαυτή την εγκυρότητα, την κατάταξη και τελικά την αποδοχή ενός μεγάλου αριθμού προικίων εγγράφων, τα οποία δεν είναι δυνατό να αγνοηθούν και τα οποία δεν αποκλείεται να σχετίζονται με την εθιμική γαμήλια διαδικασία της Σκύρου.

Πράγματι σύμφωνα με όσα έχει διασώσει η προφορική παράδοση και έχει καταγράψει ο παλαιός σκυριανός ιστορικός Μιχαήλ Κωνσταντινίδης «προ της τελετής του γάμου συντάσσεται επίσημον συμβόλαιον συμφώνως προς το αρχικόν κατα τους αρραβώνας «ίσον», ήτοι τον κατάλογον των προικίων»¹⁶⁷. Αναλυτικότερος ο επίσης σκυριανός ιστορικός Δημήτριος Παπαγεωργίου αναφέρει ότι: «προ του αρραβώνος οι γονείς της νύμφης διά συγγενούς στενού αποστέλλουσι προς τους του γαμβρού σχέδιον του συνταχθησομένου προικοσυμφώνου την παραμονήν του γάμου. Το σχέδιον τούτο, εν ω εν πάσει σαφήνεια τα της προικός ορίζονται, καλούσιν «ίσον». Γενομένου δεκτού του ίσου τούτου και ορισθέντος του χρόνου της στέψεως, ο αρραβών επισημοποιούμενος κοινολογείται». Στη συνέχεια ο Παπαγεωργίου παραθέτει «τοιούτον ίσον ή προσύμφωνον της προιάμμης του συνταχθέν το 1735»¹⁶⁸. Το παρατιθέμενο αυτό «ίσον» είναι ανυπόγραφο προικοσύμφωνο. Τα ίδια τέλος επαναλαμβάνει αργότερα και η λαογράφος Νίκη Πέρδικα γράφοντας ότι «όταν η προξενιά γίνει δεκτή, θα στείλουν από της νύμφης το «ίσον», κατάλογο δηλαδή που γράφει τα προικιά της νύμφης, ρούχα, χτήματα, στολίδια, σπίτια. Το ίσο το πάει ο προξενητής με έναν από το σπίτι της νύμφης, μπάρμπα, πατέρα, αδελφό. Αν συμφωνήσουν τότε ο αρραβώνας είναι τελειωμένος»¹⁶⁹.

Κατά συνέπεια το προικοσύμφωνο που θα καταρτιζόταν πριν από τη στέψη έπρεπε να περιλαμβάνει ακριβώς τα προικιά που είχαν καταγραφεί στο «ίσον», το οποίο επομένως θεωρούταν «ίσον και απαράλλακτον» του προικοσυμφώνου. Και από κεί κατά πάσα πιθανότητα καθιερώθηκε και η ονομασία του ως «ίσου»¹⁷⁰.

Έγγραφα ρητά χαρακτηριζόμενα ως «ίσα» διαθέτει ελάχιστα το αρχείο μας.

κτης του αρχείου μας Ζαχαριάς Αντωνιάδης, που σαν πλησιέστερος προς την εποχή ήταν σε θέση να γνωρίζει πολύ περισσότερα. Βλ. σχ. τα δημοσιευόμενα στο Παράρτημα έγγραφα υπ' αρ. 4, 6, 22.

167. Κωνσταντινίδης, Η νήσος Σκύρος, σ. 164.

168. Παπαγεωργίου, Ιστορία της Σκύρου, σ. 146.

169. Πέρδικα, Σκύρος, Α, 109.

170. Πάντως ο όρος «ίσον» ήταν γνωστός από τη βυζαντινή πρακτική με την έννοια του σχεδίου: 'Ισον ή ιδιωτικόν ήτοι σχεδάριον. Βασιλ. 22, 1, 31, σχ. 3.

Το πρώτο είναι του έτους 1630. Είναι ανυπόγραφο και τιτλοφορείται: «Το ίσον της Φροσύνης». Αρχίζει με τη φράση: «Ταύτα εἰσὶν τὰ πράγματα ἀπὲρ μέλλομαι δοῦναι τῆς θυγατρὸς ἡμῶν Φροσύνης» και συνεχίζει με την καταγραφή των προικίων. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην τελευταία σελίδα του δίφυλλου εγγράφου υπάρχει σημείωση: «Το προικοσύμφωνο τῆς Φροσύνης του Ντεμένιγου»¹⁷¹. Ἐνα ἄλλο ἀκόμα είναι το ανυπόγραφο «ἴσον προικοσυμφώνου» του έτους 1674 με το οποίο «εις το ὄνομα του Θεοῦ» οι γονεῖς δίνουν στη θυγατέρα τους ως προίκα τα ἐκεῖ περιγραφόμενα πράγματα¹⁷². Ἐνα τρίτο τέλος είναι το ἐπίσης ανυπόγραφο ἀλλὰ και ἀχρονολόγητο τοποθετούμενο με σχετική ἀκρίβεια γύρω στο 1790. Τιτλοφορείται «ἴσον του προικοσυμφώνου τῆς Μαρίας» και ἀρχίζει ἀπευθείας με την ἀπαρίθμηση των προικίων¹⁷³. Και στις τρεῖς αυτές περιπτώσεις είναι βέβαιο πως βρισκόμαστε μπροστὰ σε ἐξακριβωμένα «ἴσα» που ἐπιβεβαιώνουν την ἐθιμική πρακτική που περιγράφουν οι ιστορικοὶ μας.

Υπάρχει ἐπίσης ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς υποσχετικῶν προικοσυμφώνων για τα οποία ἔχουμε ἤδη μιλήσει. Στα προικοσύμφωνα αὐτὰ που χρονολογικά περιορίζονται στο τέλος του ΙΣΤ και τις ἀρχές του ΙΖ αἰῶνα, ἀντὶ τῆς συνηθισμένης δῆλωσης των προικοδοτῶν «δίδομεν εἰς προίκα» δηλώνεται ὅτι «υποσχόμεθα δοῦναι εἰς προίκα». Μολονότι για τα προικία αὐτὰ ἐγγράφα, χρονολογημένα-ἐνυπόγραφα ἢ ὄχι, ἔχουμε δεχθεῖ ὅτι είναι κανονικά προικοσύμφωνα που ἀντιπροσωπεύουν ἴσως ἕναν ἀπὸ τους τρόπους σύστασης τῆς προίκας, τα ἀναφέρουμε ἐδῶ γιατί ἡ ἀπλή «υπόσχεση» (και ὄχι ἡ «δότηση») τῆς προίκας, είναι πλησιέστερη προς το χαρακτηρισμὸ του ἴσου ως καταλόγου τῆς μέλλουσας προίκας.

Πρὶν προχωρήσουμε σε σκέψεις για το χαρακτηρισμὸ του πλήθους των ὑπὸ-λοιπῶν ανυπόγραφων προικίων ἐγγράφων, θεωροῦμε σκόπιμο να σημειώσουμε ὅτι το «ἴσον», σαν σημείωμα ἢ κατάλογος προικίων, δεν είναι μοναδικό σκυριανό φαινόμενο. Παρόμοια ἐγγράφα με διάφορες ονομασίες συνηθίζονταν και σε ἄλλους τόπους. Στις Κυκλάδες ἕνα παρόμοιο ἀμάρτυρο σημείωμα που περιέγραφε τα περιουσιακά στοιχεία που θα ἀποτελούσαν την προίκα τῆς νύφης, ἦταν γνωστό με τον ὄρο «ἀθαντάριο» (*inventario*), το οποίο ορισμένοι συγγραφεῖς ἔχουν ταυτίσει με το σκυριανὸ «ἴσον»¹⁷⁴. Στην Αθήνα ἀνάλογο ἐγγράφο είναι γνωστὸ ως

171. Α.Ε.Σ. ἀρ. 23.

172. Παράρτημα, ἀρ. 9.

173. Παράρτημα, ἀρ. 22.

174. Βισβίτζη, Περὶ προικίωνων, σ. 21, 31, Πετροπούλου, Ἐγγράφα Σίφνου, σ. 110.

«ξωφύλλω»¹⁷⁵, ενώ σε άλλα μέρη ως σκίντζο, σκαρτζοφύλλι, ξεστοίχι¹⁷⁶. Το σημαντικότερο πάντως είναι ότι στα σημειώματα αυτά η υπογραφή δεν ήταν απαραίτητη και αρκετά τέτοια δημοσιευμένα έγγραφα είναι ανυπόγραφα¹⁷⁷.

Παρά τα δεδομένα αυτά η ομαδική κατάταξη των ανυπόγραφων και αμάρτων προικίων εγγράφων του αρχείου μας στην κατηγορία των «ίσων» δεν παύει να παρουσιάζει δυσχέρειες. Σε κάθε περίπτωση πάντως τα έγγραφα αυτά δεν μπορεί να είναι παρά προικοσύμφωνα ή ίσα.

Η άποψη ότι είναι οριστικά προικοσύμφωνα έχει υπέρ αυτής το ότι όλα σχεδόν τα ανυπόγραφα προικία έγγραφα, χρονολογημένα ή αχρονολόγητα, δεν διαφέρουν σε τίποτε, στη μορφή και στο περιεχόμενο, από τα κανονικά προικοσύμφωνα. Στο κείμενό τους χαρακτηρίζονται ως προικοσύμφωνα και σχεδόν κανένα από αυτά δεν έχει μορφή απλού καταλόγου. Αρχίζουν με τις θεοσεβείς επικλήσεις και τη δήλωση των ταυτοτήτων και συνεχίζουν με τη λεπτομερή περιγραφή των προικίων ακινήτων και κινητών με την καθιερωμένη σειρά και τάξη¹⁷⁸. Λείπουν μόνον οι υπογραφές των συντακτών και των μαρτύρων, για την έλλειψη των οποίων δεν παρέχεται καμιά εξήγηση. Πολύ περισσότερο που σε όλα τα συναλλακτικά έγγραφα οι μάρτυρες αποτελούσαν το κύριο στοιχείο εγκυρότητας, αφού οι συμβαλλόμενοι, κατα κανόνα αγράμματοι, δεν υπογράφουν σχεδόν ποτέ¹⁷⁹. Αλλά και αν ακόμα δεχτούμε ότι η προίκιση δεν θεωρούνταν σύμβαση αλλά μονομερής πράξη για την οποία αρκούσε η δήλωση της ταυτότητας του προσώπου, έχουμε την αντίθετη ένδειξη της βασικότερης μονομερούς δικαιοπραξίας, της διαθήκης, στην οποία η παρουσία μαρτύρων ήταν απαραίτητη¹⁸⁰. Ακόμα και στις δωρεές της εποχής, στις οποίες η έλλειψη αποδοχής του δωρεοδόχου, έδινε

175. Τα δημοσιευμένα ξωφύλλια φέρουν σχεδιασμένο το σημείο του σταυρού και στις τέσσερις γωνίες του τα γράμματα IC-XC-NI-KA (Ιησούς Χριστός Νικά). Βλ. Βισβίτζη, ό.π., σελ. 56. Απόδειξη για τα κοινά πρότυπα που χρησιμοποιούσαν είναι το γεγονός ότι τα ίδια αυτά σημεία φέρουν και ορισμένα σκυριανά προικία έγγραφα, όπως το δημοσιευμένο της 8/10/1755 (Παράρτημα, αρ. 17) και δύο ακόμα αδημοσίευτα του 1760 και της 21/9/1765.

176. Βισβίτζη, ό.π., σελ. 30, 33, 60, 73.

177. Βισβίτζη, ό.π., σελ. 19, 27, 57, Πετροπούλου, ό.π., σελ. 389.

178. Βλ. π.χ. τα ανυπόγραφα «ίσια» του 1790 και της 17/8/1674 (Παράρτημα, αρ. 22 και 9) σε σύγκριση με τα προικοσύμφωνα της 29/5/1705 και 21/7/1763 (Παράρτημα, αρ. 11 και 19).

179. Αντωνιάδη, Ιδιοκτησιακό, σ. 89.

180. Αντωνιάδη, Διαθήκες, σ. 124.

χαρακτήρα μονομερούς χαριστικής πράξης, υπάρχει πάντοτε η παρουσία και υπογραφή μαρτύρων¹⁸¹.

Αλλά και η άποψη ότι πρόκειται για «ίσσα» διαθέτει σοβαρά επιχειρήματα. Όπως είπαμε ήδη, το συντασσόμενο ίσο προσκόμιζε στην οικογένεια του γαμπρού στενότερος συγγενής της μελλονύμφης και συνήθως ο ίδιος ο προικοδότης πατέρας, του οποίου η παρουσία και ο προφορικός λόγος κάλυπτε πλήρως την έλλειψη της υπογραφής, την οποία άλλωστε κατά κανόνα δεν ήξερε να βάλει. Στην ίδια μάλιστα αδυναμία βρισκόταν και η άλλη πλευρά λόγω της γενικής αγραμματοσύνης, και έπρεπε κάποιος εγγράμματος να αναλάβει να διαβάσει το ίσο. Εξάλλου η τυπική ομοιότητα του ίσου με το προικοσύμφωνο μπορεί να δικαιολογηθεί αν αναλογισθούμε ότι ο συντάκτης του ίσου δεν είχε υπόψη του παρά το μοναδικό πρότυπο του προικοσυμφώνου το οποίο και επαναλάμβανε. Το ότι δεν το τιτλοφορούσε επίσημα ως «ίσον» είναι μάλλον χωρίς σημασία, αφού δεν επρόκειτο για επίσημο συμβόλαιο αλλά για απλή εθιμική πράξη. Ιδιαίτερη τέλος σημασία αποδίδουμε στο γεγονός ότι ο παλαιός ιστορικός Δ. Παπαγεωργίου θεωρεί ανεπιφύλακτα ως «ίσον» το δημοσιεύμενο στο βιβλίο του ανυπόγραφο προικοσύμφωνο της προμάμης του.

Μιά επιφύλαξη που θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε είναι η έλλειψη αντιστοιχίας μεταξύ των διασωθέντων ίσων και προικοσυμφώνων. Πράγματι εάν τα ανυπόγραφα προικώα έγγραφα που βρέθηκαν στο αρχείο μας ήσαν τα προσύμφωνα («ίσσα») των οριστικών προικοσυμφώνων που θα συντάσσονταν την παραμονή του γάμου, θα έπρεπε λογικά τα «ίσσα» να αντιστοιχούν προς ισάριθμα προικοσύμφωνα, πολλά από τα οποία θα είχε διασώσει το αρχείο. Ωστόσο ο επίμονος έλεγχος των χειρογράφων με σύγκριση των βασικών στοιχείων (χρονολογία, προικιζόμενη, προικοδότες, γαμπρός κ.λ.π.) ελάχιστες περιπτώσεις αντιστοιχίας απέδωσε¹⁸². Δεν αποκλείεται ωστόσο να οφείλεται αυτό είτε στην καταστροφή

181. Αντωνιάδη, Δικαιοπρακτικά, σ. 300.

182. Τέτοια αντιστοιχία θα μπορούσε να διαπιστωθεί ανάμεσα στα προικοσύμφωνα της 26/4/1802 και 25/4/1819 (Παράρτημα, αρ. 26 και 29) αν δεν το απαγόρευε η χρονική απόσταση που τα χωρίζει. Είναι προφανές ότι το πρώτο είχε συνταχθεί όταν η προικιζόμενη ήταν βρέφος (ή πολύ μικρή, ευθύς μετά το θάνατο της μητέρας της) και υπό μορφή προικοσυμφώνου εξέφραζε τη διανομή της μητρικής κληρονομιάς, με τη συμμετοχή πεθερού και γυναικαδέλφης. Όταν όμως «έφθασε εις ηλικίαν νόμιμον ώστε και να την υπανδρεύσωμεν» συντάχθηκε το δεύτερο, πλουτισμένο ίσως με στοιχεία της πατρικής περιουσίας. Αποκλείεται

των ίσων μετά τη σύνταξη του οριστικού είτε στη διατήρηση του ίσου ως οριστικού προικοσυμφώνου.

Εκείνο που έχει κεφαλαιώδη σημασία είναι ότι αν στα έγγραφα αυτά αρνηθούμε την ιδιότητα του «ίσου» θα πρέπει κατ' ανάγκη να αναγνωρίσουμε πλήρη νομική ισχύ προικοσυμφώνου σε ανυπόγραφα και αμάρτυρα προικώα έγγραφα, παρά το γενικό κανόνα του εμμάρτυρου τύπου των ιδιωτικών συμφώνων.

Το παρήγορο είναι ότι οι αμφιβολίες αυτές δεν δημιουργούν σοβαρά προβλήματα στη μελέτη του θεσμού της προίκας στη Σκύρο. Είναι πέρα από κάθε αμφιβολία ότι το σύστημα του «ίσου» εφαρμόζοταν στο νησί καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας. Το βεβαιώνει η συνεχισθείσα πρακτική που αφηγούνται οι παλαιοί σκυριανοί ιστορικοί και το επισφραγίζουν τα λίγα αλλά αναμφισβήτητα ίσα που προαναφέραμε. Αν και το πλήθος των υπόλοιπων διασωθέντων ανυπόγραφων και αμάρτυρων (και εν πολλοίς αχρονολόγητων) προικίων εγγράφων του αρχείου μας είναι «ίσα» ή απλώς ανυπόγραφα προικοσύμφωνα, ίσως να έχει λιγότερη σημασία από τη σημασία που έχουν οι ποικίλες πληροφορίες που μας παρέχουν.

III. Το «μπουλετί»

Ένας ιδιαίτερος σκυριανός τύπος εγγράφου ήταν το λεγόμενο «μπουλετί», στο οποίο και θα αναφερθούμε ειδικότερα ως προς το ρόλο του ως προικώου εγγράφου.

Ο όρος, εισαχθείς πιθανώς στη περίοδο της βενετοκρατίας του νησιού, προέρχεται από το ιταλικό «bulletino» που σημαίνει δελτίο, σημείωμα, απόδειξη¹⁸³. Η σωρεία των μπουλετιών που έχει διασώσει το σκυριανό αρχείο, δείχνει πως ήταν ευρύτατης χρήσης στη Σκύρο σ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας και πως η εφαρμογή του στηριζόταν σε αναγνωρισμένη τοπική συνήθεια.

Στη συνηθισμένη του μορφή ήταν κι αυτό —όπως και το ίσον— ένας κατάλογος περιουσιακών στοιχείων, τα οποία όμως ανήκαν ή αναλογούσαν στο δικαιούχο, όχι ειδικά λόγω προίκας, αλλά γενικότερα από κάποια νόμιμη αιτία. Γι' αυτό και το χρησιμοποιούσαν σε διάφορες νομικές πράξεις που αφορούσαν παραχώρηση ομάδας αγαθών, κινητών ή ακινήτων.

Γνώρισμα του μπουλετιού είναι πως, μολοντί κατάλογος πραγμάτων, δεν

επομένως το πρώτο να είναι το «ίσον» και το δεύτερο το οριστικό προικοσύμφωνο, αλλά απλώς επιβεβαιώνουν τις ανωτέρω σκέψεις μας για το συνδυασμό προίκας και διανομής.

183. Στα σκυριανά έγγραφα το συναντούμε ως μπουλετίον ή μπουλετί και ως πουλετίον ή πουλετί.

συνδέεται απαραίτητως¹⁸⁴ με άλλη κύρια νομική πράξη της οποίας να αποτελεί παράρτημα, αλλά συνηθέστατα ενσωματώνει αυτή ταύτη την κύρια πράξη. Συντάσσεται δηλαδή μπουλετί ως: δωρητήριο, διανεμητήριο, προικοσύμφωνο, διαθήκη κ.λ.π.

Συνηθέστερες περιπτώσεις ήταν η σύνταξη μπουλετιού για τη διανομή επίκαιρων κληρονομικών πραγμάτων ή για την εν ζωή διανομή της περιουσίας από τους γονείς προς τα παιδιά τους¹⁸⁵. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση πρόκειται καθαρά για τη νομική μορφή της νέμησης ανιόντος (*divisio parentis inter liberos*) για τη συσχέτιση της οποίας με την προίκιση των παιδιών, ιδίως των αρρένων, έχουμε αναφερθεί στο οικείο κεφάλαιο.

Τη μελέτη αυτή ενδιαφέρει ειδικά η χρησιμοποίηση του μπουλετιού ως προίκου εγγράφου. Υπάρχουν πράγματι έγγραφα, ρητά χαρακτηριζόμενα ως μπουλετιά τα οποία δεν διαφέρουν σε τίποτα από τα κοινά προικοσύμφωνα. Τέτοιο π.χ. είναι το από 15/12/1823 που συνέταξε ο πατέρας για την κόρη του και περιλαμβάνει όλα τα συνήθως προικιζόμενα είδη και τιτλοφορείται ως «ίσον μπουλετί της θυγατρός μου», που σημαίνει ίσως πως ήταν σχέδιο προικοσυμφώνου ή ίσου. Επίσης το μπουλετί της 28/10/1795 που συνδέεται με ρήτρα αρραβώνος¹⁸⁶ καθώς και τα προαναφερθέντα δύο ταυτόχρονα μπουλετιά της 26/5/1808 που καταρτίζει το ζεύγος Κυριαζή για τους δύο γιούς του και αρχίζουν με τη θεία επίκληση όπως όλα τα προικοσύμφωνα¹⁸⁷. Σαφέστατη τέλος σύνδεση μπουλετιού και προίκας βλέπουμε στο «μπουλετί του υιού μου Δημήτρη» της 11/1/1781 που αρχίζει με τη δήλωση «εγώ η Μαρία η Κυριαζίνα προικίζω τον υιόν μου Δημήτρη»¹⁸⁸.

Ως εκ του χαρακτήρος του, το μπουλετί δεν ακολουθούσε κατά κανόνα τον πανηγυρικό τύπο των προικοσυμφώνων και διαθηκών, αλλά ήταν καταφανώς απλούστερο. Συνήθως επιγράφεται ως «μπουλετί» στο όνομα του δικαιούχου (μπουλετί του υιού μου, μπουλετί του Τζικούρη κ.λ.π.). Αρχίζει και τελειώνει με την περιγραφή των παραχωρούμενων ακινήτων και κινητών, χωρίς άλλες προ-

184. Υπάρχουν πάντως πράξεις διανομής που παραπέμπουν σε μπουλετί (Α.Ε.Σ. αρ. 131) ή μπουλετιά που παραπέμπουν σε πράξη διανομής.

185. Βλ. π.χ. τα μπουλετιά της 30/6/1766, 9/3/1791 (Α.Ε.Σ. αρ. 101, 121) και της 26/5/1808 (Παράρτημα, αρ. 28).

186. Παράρτημα, αρ. 24.

187. Παράρτημα, αρ. 28.

188. Παράρτημα αρ. 21.

σθήκες, παραλειπόμενου ορισμένες φορές ακόμα και του ονόματος του παραχωρούντος.

Εξαιρέση αποτελούν τα προαναφερθέντα προικιά μπουλετιά που προτάσσουν τις εισαγωγικές τυποποιημένες φράσεις των προικοσυμφώνων. Κατ' εξαιρέση επίσης ορισμένα μπουλετιά θέτουν την παραχώρηση υπό τον όρο της γεροτροφίας ή της εξόφλησης χρέους. Υποθέτουμε εξάλλου ότι δεν είναι τυχαίο πως τα προικιά μπουλετιά αφορούν στην πλειονότητά τους προίκιση γιών και όχι θυγατέρων.

Λίγα σχετικώς μπουλετιά είναι αχρονολόγητα και εντελώς ανυπόγραφα. Τα άλλα φέρουν χρονολογία και υπογραφές 2-5 μαρτύρων. Σε ένα μάλιστα, της 9/3/1796, άγνωστο για ποιο λόγο, υπογράφουν 14 μάρτυρες: Ο επίσκοπος, ο γραφέας, 4 ιερείς οφικιάλοι και 8 λαϊκοί εκ των προκρίτων¹⁸⁹. Σπανιότερα επιβεβαιώνει το μπουλετί ο επίσκοπος Σκύρου. Γενικά πάντως τα μπουλετιά είναι γραμμένα σε φύλλο μικρότερων διαστάσεων (περίπου 22X15 εκ.) και η όλη εμφάνισή τους προδίνει κάποια προχειρότητα, ιδίως εκείνων που έχουν γραφτεί από τον ίδιο το διαθέτη ή από ανώνυμους γραφείς, σε αντίθεση με τα λίγα και συστηματικότερα που έχει συντάξει ο νοτάριος της εποχής¹⁹⁰.

Σημειώνουμε τέλος πως μολονότι μνεία μπουλετιού έχουμε συναντήσει σε έγγραφο του 1650¹⁹¹, ο μεγάλος αριθμός των μπουλετιών του αρχείου μας ανήκει στην μετά το 1750 περίοδο. Τη δε διατήρησή τους επί πολλά χρόνια μετά την απελευθέρωση, μαρτυρούν επίσημα τρία πολύτιμα μπουλετιά του έτους 1838 που συντάχθηκαν αυθημερόν, στις 27/5/1838, από τον συμβολαιογραφούντα ειρηνοδίκη Σκύρου, ο οποίος τα χαρακτηρίζει και τα τιτλοφορεί ως «πουλετιά». Με τα δύο πρώτα η Άννα της Μίχενας, χήρα Γ. Λεβέντη, μοιράζει την κινητή και ακίνητη περιουσία της, τη δική της και του θανόντος ανδρός της, προς τους δύο γιούς της, τον Δημήτρη και τον Ιωάννη, «κατά το τοπικόν έθος» και καταγράφει τα παραχωρούμενα στον καθένα, απειλώντας με επιτίμια όποιον ήθελε επιχειρήσει να τα ανατράψει. Με το τρίτο η χήρα αφήνει «τα γεροντικά πράγματα» που είχε κρατήσει αμοίραστα, προς την εγγονή της Άννα, κόρη του πρεσβύτερου γιού της Δημήτρη, με τη συμφωνία να τη φροντίζει αυτή «ζωής και θανάτου». Στο περιεχόμενο των σημαντικών αυτών εγγράφων μπορούμε να αναγνωρίσουμε βα-

189. Παράρτημα, αρ. 25.

190. Πρβλ. για σύγκριση το μπουλετί της 28/10/1795 (Παράρτημα, αρ. 24) με το μπουλετί της 26/5/1808 (Παράρτημα, αρ. 28).

191. Κρίση γερόντων του 1658 (Α.Ε.Σ. αρ. 28).

σικά μεν τις πράξεις της νέμησης ανιόντος (*divisio parentis inter liberos*) και κατά δεύτερο λόγο διατάξεις προίκησης και διαθήκης. Πράγμα που επιβεβαιώνει την αρχική διαπίστωσή μας για την πολυσήμαντη χρήση των μπουλετιών που επιχωρίαζε ασφαλώς στη Σχύρο σ' όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ

I. Τα προικιά

Αντικείμενο της προίκας μπορεί να είναι κάθε περιουσιακό στοιχείο δεκτικό συναλλαγής και μεταβίβασης. Στην έννοια αυτή εμπίπτουν τα ενσώματα αγαθά, κινητά και ακίνητα, τα ζώα, οι ομάδες πραγμάτων, οι επιχειρήσεις, τα χρήματα καθώς και οι απαιτήσεις και τα δικαιώματα. Επίσης τα ιδανικά μερίδια επί των πραγμάτων αυτών.

Όλα αυτά τα είδη αντιπροσωπεύονται στα σκυριανά προικοσύμφωνα στα οποία μπορούμε να ξεχωρίσουμε τρεις γενικές κατηγορίες προικιών. Η πρώτη και αρχική, χωρίς ειδική ένδειξη περιλαμβάνει τα ακίνητα, αστικά και αγροτικά. Ακολουθεί η δεύτερη με τον τίτλο «μέσα του οσπιτίου» που περιέχει τα κάθε λογής κινητά. Στην τρίτη τέλος συγκαταλέγονται οι ομάδες πραγμάτων (ζώα, αλώνη, χρήματα) οι απαιτήσεις και τα δικαιώματα.

Στα απαριθμούμενα αγαθά υπάρχει σαφής ιεράρχηση κατά κατηγορίες¹⁹². Όπως είπαμε ήδη, μετά την εισαγωγική ένδειξη «αρχή» καταγράφονται τα διάφορα προικιά με την ακόλουθη κατά κατηγορία σειρά:

I. Ακίνητα

α) Στην κατηγορία των ακινήτων προηγούνται τα σπίτια. Πρώτα το σπίτι στο Κάστρο¹⁹³ με την ακριβή θέση του (Βίγλα, Επισκοπή, Παλάτι κ.λ.π.) και ύστερα τα «οσπίτια» στον Προβακά¹⁹⁴ και στις άλλες περιοχές του χωριού

192. Ν. Βαρσάμου, Σκυριανά προικοσύμφωνα των χρόνων της τουρκοκρατίας, εφημ. «Σκυριανά Νέα», φ. 171/Ιανουάρ. 1991.

193. Στην τουρκοκρατία τα μικρά σπίτια στο Κάστρο (χαστράκια) χρησιμοποιούνταν συνεχώς λόγω του κινδύνου των πειρατών. Μετά την απελευθέρωση εγκαταλείφθηκαν και καταστράφηκαν εντελώς. Κωνσταντίνιδη, Η νήσος Σχύρος, σ. 132.

194. Ο χώρος ανάμεσα στις δύο πόρτες του Κάστρου και κατ' επέκταση τα εκεί

(Σαρούς, Αραβδόπετρα, Κρόκος, Λάλαρες, Άγιος Μηνάς, Χριστός του Μίγα κ.λ.π.) προσδιοριζόμενα με τους πλησιαστές και με τη διευκρίνιση αν είναι κατώγεια, ανώγεια ή ανωγοκάτωγα¹⁹⁵. Εμβαδόν ή όγκος δεν αναφέρεται.

Εδώ ανήκουν και τα διάφορα οικόπεδα (σπιτότοποι, μαγαζότοποι, μελισσότοποι, πατητότοποι), τα «λιακά» (ηλιακωτά, δώματα) και τα χαλάσματα ή ρειπόσπιτα. Επίσης τα «μαγαζιά», αποθήκες κρασιού στο Γιαλό. Στη συνέχεια οι πατήδες (πατητήδες), τα παράσπιτα (αποθήκες) και οι φούρνοι. Επίσης οι κατούνες (αχυρώνες, σταύλοι) είτε στην αστική περιοχή (Κοχύλια, Τρικλήσια, Κοντύλι) είτε σε αγροτική (Κατούνες, Τραχύ κ.λ.π.), συνήθως με το χυτό (μικρό κτίσμα για σταύλισμα) και τον περίβολό τους, καθώς και τα αλώνια, σπάνια δε και τα εργαστήρια¹⁹⁶.

6) Ακολουθούν τα κτήματα: περιβόλια, αμπέλια, άμμουδες (αμπέλια ή μποστάνια στην αμμουδερή άκρη του κάμπου), κλείσματα (περιφραγμένοι αγροί στις χορτονομές), ελιές (ελαιώνες) και μερικές φορές οι μάντρες (χορτονομές). Τέλος καταγράφονται ένα προς ένα τα διάφορα χωράφια με την τοποθεσία τους και τους πλησιαστές, ενώ ορισμένα προσδιορίζονται με τα δέντρα που έχουν και ιδίως τις συκιές και τους συκάμινους (μουριές) και σπανιότερα με την έκτασή τους σε ζευγαριές ή με την απόδοσή τους σε μόδια ή πινάκια¹⁹⁷. Αξιοπρόσεκτο είναι το πλήθος των χωραφιών τα οποία συνήθως ξεπερνούν τα δέκα και στα πλουσιότερα προικοσύμφωνα τα τριάντα και σαράντα, σκορπισμένα σ' όλη την έκταση του νησιού απ' τη μία άκρη ως την άλλη¹⁹⁸.

σπίτια (απροβακάδες). Ν. Ξανθούλη, Τοπωνυμικό Σκύρου, Αθήνα 1984, σ. 173.

195. Λόγω της στενότητας του χώρου, στη Σκύρο ίσχυε ανέκαθεν η οριζόντια ιδιοκτησία. Βλ. σχ. τα προικοσύμφωνα του 1720 και 11/8/1800: «σπίτιον κάτωθεν της αδελφής της» (Α.Ε.Σ. αρ. 68 και 148).

196. Δεν είναι πάντα σαφές αν αναφέρεται στο κτίσμα ή στην επιχείρηση του εργαστηρίου. Έτσι στο προικοσύμφωνο της 8/10/1755 όπου η μνεία του εργαστηρίου γίνεται μετά το σπίτι (Παράρτημα, αρ. 17) πρόκειται για το κτίσμα. Στο προικοσύμφωνο όμως της 24/9/1805 (Παράρτημα, αρ. 27) όπου στον προτελευταίο στίχο αναφέρεται: «και από το μερδικό μου στο ελαιοτριβείο να παίρνει το μισό» δεν αποκλείεται να αναφέρεται στην επιχείρηση.

197. Προικοσύμφωνο 1630: «χωράφια μοδίων δύο μιά μεριά και άλλη και στην Απιά χωράφια πινακίων πέντε» (Α.Ε.Σ. αρ. 23). Τα μόδια και πινάκια ήταν μονάδες μέτρησης σιτηρών.

198. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα της 16/7/1749 και 25/4/1919 (Παράρτ. αρ. 13, 29).

Όπως είπαμε το κάθε κτήμα προσδιορίζεται συνήθως ατομικά μέσα στο προικοσύμφωνο. Σπάνια είναι η παραπομπή σε άλλο έγγραφο (μπουλετί ή άλλο προικοσύμφωνο)¹⁹⁹. Πολλές φορές ο προικοδότης παραθέτει περισσότερα ισάξια κτήματα και αφήνει την επιλογή είτε μόνο στον προικολήπτη είτε σε συμφωνία με κάποιον άλλον ενδιαφερόμενο²⁰⁰. Δεν είναι ασυνήθιστη και η γενική ή αόριστη αναφορά σε ομάδα κτημάτων, όπως π.χ. «τα χωράφια όσα και αν ευρίσκονται, φραγμένα και ανάφραγα»²⁰¹. Συναντάται τέλος και ρητός αποκλεισμός από ορισμένο κτήμα που εκφράζεται με το επίρρημα «εξόχως»²⁰².

2. Μέσα του σπιτιού

Στη συνέχεια χωρίς διακοπή, με την ένδειξη «τα μέσα του σπιτιού» σημειώνονται αριθμητικά τα κινητά πράγματα, τα οποία μπορούμε να ξεχωρίσουμε στις ακόλουθες υποκατηγορίες:

α) Έπιπλα: σεντούκια (απλά, κυπαριστένια, συντεφένια, καρίτικα), καναβέτες, μαρνέρες, τραπέζια.

β) Είδη στρωμνής και στολισμού: παπλώματα (μεταξωτά, λευκά ή χρωματιστά, σταμπαδένια, σαλονικιά), στρώματα (δίμιτα, στουπίτικα), στρωματόντυσες, σεντόνια (σκέτα, κεντιστά, σκοπελίτικα), προσκεφαλάδες, προσκέφαλα (κεντιστά, καμπουχένια, ατλαζένια), μαχραμάδες, ταβλομάντηλα, βαγιόλια, καθώς και τα πεύκια (χαλιά).

γ) Είδη ρουχισμού²⁰³: ρούχο, φουστάνια με προσδιορισμό χρώματος και υφάσματος (μενεβίσι, οξύ, μεταξωτό, πουχασένιο, μιστριώτικο, σκοπελίτικο), πουκάμισα σε μεγάλη ποικιλία (ολομέταξα, με το μάλαμα, λινά, στένια), καπουχάδες (χρυσοί, χρωματιστοί), γιαλαμπιά, μεντενοί, γιανελιά, καμιζόλια, γούνες, γουνέ-

199. Προικοσύμφωνο 11/12/1581: «όσα διαλαμβάνει το προικιερό της μάνας της» (Α.Ε.Σ. αρ. 10).

200. Προικοσύμφωνο 1724: «αμπέλια τέσσερα να διαλέγη να παίρνει τα δύο» (Α.Ε.Σ. αρ. 77). Και 21/10/1754: «χωράφια εις την Κουρβουλιά να τα μοιράζονται με τον αδελφόν μου». (Παράρτημα, αρ. 16).

201. Προικοσύμφωνα 1650 και 8/10/1755 (Παράρτημα, αρ. 6 και 17).

202. Βλ. π.χ. προικοσύμφωνα Σεπτ. 1636 και 1645 (Παράρτημα, αρ. 3 και 5).

203. Για τα διάφορα είδη της γιορτινής και καθημερινής φορεσιάς λεπτομερής οδηγός είναι το βιβλίο της Αγγ. Χατζημιχάλη, Ελληνική λαϊκή τέχνη, Σκύρος, (Αθήναι 1925) σ. 60 επ. (Στη συνέχεια: Χατζημιχάλη, Σκύρος). Επίσης της Αλ. Λάμπρου, Σκυριανές φορεσιές, Αθήνα 1994.

λες, μπόλιες συνήθως σε μέτρα, φουτάδες, (πολίτικος, σκυριανός) μαγνάδια, ασημοζούναρα, ζωνάρια (μουκατεμί), βρακιά (πουχασένιο, μεταξωτό), καβάδια (οξύ, καμουχένιο, σαρασερένιο), κάρτσες (μενεβίσιες, ρούχινες), μαντήλια. Και σπανιότερα είδη ατομικού στολισμού, όπως τα σκολαρίκια (ζύγια-ζεύγη) και τα δαχτυλίδια²⁰⁴.

δ) Σκεύη: ταψιά, σοφραλίδικα, ταβάδες, σινιά, μαστραπάδες, κρεοντήρια, καστανιές, λεγένια, μπρίκια, παγούρια, γουδιά, τηγάνια, σαχίνια, τετζερέδες, βαβάθες, γιολταβάδες, μπακιρικά, χαλκώματα, χαρανιά (της ρακής με το λολά και του ποταμού), ποροσιές, σούβλες, τεροζύστες, καντάρια.

ε) Εργαλεία: δικέλια, αξίνη, τζεκούρι, σκεπάρνι, βατοκόπι, υνί.

στ) Δοχεία: πιθάκια, κρασοπίθαρα, τεροπίθαρα (συνήθως χωσμένα εμπρός από το σπίτι, στην αυλή ή κάτω από τη σκάλα), βαρέλια, βυτίνες (αλοιφτές ή αλοιφτες), βυτινάρια.

3. Ομάδες πραγμάτων

α) Στα ζώα περιλαμβάνονται τα αιγοπρόβατα που αναφέρονται ομαδικά²⁰⁵, δοσμένα συνήθως σε κάποιον κολλίγα²⁰⁶. Αριθμητικά αναφέρονται τα γελάδια και τα καματερά (ζευγαρόδοδα) καθώς και τα υποζύγια (άλογα, μούλάρια, γαϊδούρια) που καμιά φορά προσδιορίζονται με το χρώμα ή την ηλικία τους. Ομαδικά πάντως προικίζονται και τα μελίσσια, αόριστα²⁰⁷ ή κατ' αριθμό²⁰⁸.

β) Τα μετρητά αναφέρονται αριθμητικά σε γρόσια ή ασλάνια που ήταν ισότιμα²⁰⁹.

204. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται φυσικά και οι φορεσιές του γαμπρού (ρούχα, πουκάμισα, καβάδι κ.λ.π.) τις οποίες συνήθως συναντούμε στο τέλος του προικοσύμφωνου ανάμεσα σε άλλα πράγματα. Βλ. π.χ. τα προικοσύμφωνα της 7/7/1750, 9/3/1770, 25/4/1819 (Παράρτημα, αρ. 15, 20, 29).

205. Προικοσύμφωνο 6/12/1664: «πρόβατα σφαχτά ότι βρεθούνε το σημάδι μου» Προικοσύμφωνο 13/3/1743: «από τα γιδοπρόβατά μου να γίνουν τρία μερδικά, να έχη τα δύο». Προικοσύμφωνο 21/7/1763: «πρόβατα που μας ευρίσκονται τα μισά». (Παράρτημα, αρ. 8, 12, 19).

206. Προικοσύμφωνο 20/10/1792: «και τα σφαχτά όπου έχομε του Μανώλη Σαχλή» (Παράρτημα, αρ. 23).

207. Προικοσύμφωνο 6/12/1664: «μέλισσες ότι μου βρεθούνε» (Παράρτ. αρ. 8).

208. Προικοσύμφωνο 26/4/1802 και 25/4/1819: «και μέλισσες 20» (Παράρτημα, αρ. 26 και 29).

209. Συνήθως 50-100. Βλ. όμως και 500 στο προικοσύμφωνο της 26/4/1802 ή και 1500 στο προικοσ. 25/4/1819 (Παράρτημα, αρ. 26 και 29).

γ) Τελευταία αναφέρεται η «αλώνη του σπιτιού» για την οποία θα μιλήσουμε ιδιαίτερα πιο κάτω.

δ) Κάπου εδώ στην τελευταία αυτή κατηγορία σημειώνονται και οι τυχόν προικιζόμενες απαιτήσεις²¹⁰ καθώς και το δικαίωμα χρήσης του νερόμυλου κατα την τοπική συνήθεια. Ο μύλος χαρακτηρίζεται ως «αφεντικός» ή «καλογερικός» και η χρήση του παραχωρείται για μία ή δύο εβδομάδες²¹¹.

Αυτή σε γενικές γραμμές ήταν η καθιερωμένη τάξη, η οποία, όπως είναι φυσικό, δεν ετηρείτο πάντα με την ίδια συνέπεια. Πρέπει πάντως να δεχτούμε ότι οι νοτάριοι και οι ιερωμένοι γραφείς των προικοσυμφώνων προσπαθούσαν να την τηρήσουν με επιμέλεια, βοηθούμενοι ασφαλώς από τα διαθέσιμα υποδείγματα. Απαιτούσε οπωσδήποτε υπομονή και επιμονή για να καθοδηγούνται οι κατά κανόνα αμόρφωτοι προικοδότες στη συνεπή απαρίθμηση και σωστή κατάταξη. Από εκεί προφανώς προέρχεται και ο μεγάλος αριθμός από ανακολουθίες και παραλείψεις, τις οποίες ο συντάκτης προσπαθεί να καλύψει με πρόσθετες εγγγραφές. Δεν είναι λίγα πράγματα τα προικοσύμφωνα στα οποία μετά την τελική ευχή ή ακόμα και μετά την ημερομηνία (και σπανιότερα στο περιθώριο) συναντούμε προσθήκες παραλειφθέντων προικιών²¹², ενώ αντικατάσταση ειδών βρίσκουμε ακόμα και μετά τις υπογραφές των μαρτύρων²¹³. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις πρόκειται για προικιά που ο προικοδότης ξέχασε να αναφέρει στη σειρά τους ή δεν ήσαν περασμένα στο «ίσο» και αποφάσισε να τα δώσει την τελευταία στιγμή αυτοθέλητα ή πιεζόμενος για να κλείσει το συνοικέσιο.

Μόλις χρειάζεται να λεχθεί ότι όλα τα είδη που εκθέσαμε λεπτομερώς ανωτέρω, δεν περιέχονται φυσικά σε όλα τα προικοσύμφωνα. Τόσο οι κατηγορίες των προικιών όσο και ο αριθμός τους ποικίλει, όπως είναι ευνόητο, ανάλογα με την κοινωνική θέση και την οικονομική κατάσταση της φαμίλιας της νύφης αλλά και του γαμπρού. Στις προυχοντικές οικογένειες τα προικοσύμφωνα είναι πλούσια σε

210. Προικοσύμφωνο 25/4/1819: «και πεντακόσια γρόσια έτι όπου έχομεν εις Μανώλη Τζορδιά να κτίζει το οσπίτιόν της» (Παράρτημα, αρ. 29).

211. Προικοσύμφωνο 7/7/1750: «και μύλον μίαν εβδομάδα εις τον Σκορδά» (Παράρτημα, αρ. 15). Προικοσύμφωνο 26/4/1802: «και μύλο από τον αφεντικόν μίαν εβδομάδα» (Παράρτημα, αρ. 26).

212. Βλ.σχ. στο προικοσύμφωνο της 12/9/1794: «και δύο εβδομάδες μύλον εις το Σιρίβλι» (Α.Ε.Σ. αρ. 125). Βλ. επίσης τα προικοσύμφωνα της 7/7/1750 και Ιουλίου 1760. (Παράρτημα, αρ. 15, 18).

213. Βλ.σχ. στο προικοσύμφωνο του Νοεμβρ. 1616 όπου ένα πεύκι, μία κούπα και χίλια άσπρα αντικαθίστανται με περιβόλι. (Α.Ε.Σ. αρ. 17).

ακίνητα, σε «μέσα του σπιτιού» και ιδίως σε πολυτελή ρουχισμό και σε μετρητά²¹⁴. Στις ασθενέστερες τάξεις το περιεχόμενο είναι φτωχότερο, ενώ σε προικосύμφωνα ποιμενικών οικογενειών βλέπουμε να πλεονάζουν τα «σφαχτά» και να εμφανίζονται επαγγελματικά είδη, όπως το μαντροχάλκωμα, το μαντροπίθαρο και το σημάδι²¹⁵.

II. Η αλώνη του σπιτιού

Ειδικότερα για την «αλώνη» του σπιτιού, η σκυριανή μοναδικότητά της επιβάλλει να επιμείνουμε περισσότερο στην ανάπτυξή της. «Αλώνη» ή και «λούνη» λέγεται στη Σκύρο, το σύνολο των περίτεχνων σκευών, που αναρτημένα στους τοίχους ή στολισμένα στα ράφια των τοίχων και του τζακιού (της σκυριανής φ'γούς) αποτελούν τη διακόσμηση του κύριου χώρου του σκυριανού σπιτιού²¹⁶. Τα σκεύη αυτά, όλα σχεδόν ξενόφερτα, είναι τριών βασικών κατηγοριών: α) Κεραμικά (πίατα, πιατέλες, σκουτέλες, λαίνια, μπουρνιές, καστριανά κ.λ.π.) β) Γυαλικά, δηλαδή πορσελάνες, κρύσταλα, γυάλινα (φαρφουριά, λέχικα, λιάπικα, δοχεία, μπουκάλια, μαστραπάδες κ.λ.π.) και γ) Μετάλλινα από χαλκό, μπρούτζο ή κασίτερο (σινιά, ταψιά, ταβάδες, λεγένια, κρεοντύρια, παγούρια, μπρίκια, λύχνοι κ.λ.π.).

Η συνήθεια στολισμού των σκευών αυτών, επίμονα διατηρούμενη σχεδόν αναλλοίωτη μέχρι σήμερα, είναι παλαιότατη, αναγόμενη στα χρόνια της τουρκοκρατίας, αφού την πρόσεξαν σαν ιδιόρρυθμη σκυριανή πολυτέλεια οι περιηγητές Ch. Gouffier (1776) και W. Leacke (1800)²¹⁷. Κατά πάσα πιθανότητα, τα

214. Βλ. π.χ. τα προικосύμφωνα της 16/7/1749, 21/10/1754, 25/4/1819 (Παράρτημα αρ. 13, 16, 29).

215. Το μαντροχάλκωμα περιλάμβανε τα χαλκώματα (καζάνια κ.λ.π.) της μάντρας που χρησιμοποιούσαν στη γαλακτοκομία και τυροκομία. «Σημάδι» λέγεται το ειδικό σήμα που χάραζαν στα αυτιά των βοσκημάτων για διάκριση και αναγνώριση. Κάθε τσοπάνικη οικογένεια είχε δικό της ιδιόκτητο σημάδι κατοχυρωμένο αλλά δεκτικό μεταβίβασης. Παπαγεωργίου, Ιστορία της Σκύρου, σ. 118. Βλ. και προικосύμφωνο 6/12/1664: «πρόβατα σφαχτά ότι μου βρεθούνε το σημάδι μου» (Παράρτημα, αρ. 8). Επίσης το προικосύμφωνο της 25/5/1687: «και χάρκουμα της μάντρας» (Παράρτημα, αρ. 10). Επίσης το μπουλετί της 30/12/1807: «δίνω και το σημάδι μου και το μαντροχάλκωμα» (Α.Ε.Σ. αρ. 164).

216. Μ. Φαλτάιτς, Σκύρος, Αθήνα (χ.χ), σ. 144, Ν. Ξανθούλη, Σκύρος, Αθήναι 1992, σ. 86 επ.

217. Βλ. σε Αντωνιάδη, Περιηγητές, σ. 153, 160.

διάφορα οικιακά σκεύη που αρχικά γιά πρακτικούς λόγους τα ακουμπούσαν στα ράφια των τοίχων, ώθησαν τη σκυριανή νοικοκυρά να διαλέξει τα καλύτερα ανάμεσά τους και να τα στολίζει στα ράφια, στους τοίχους και στη φ'γού, ώστε να τους δώσει μόνιμο διακοσμητικό χαρακτήρα²¹⁸, εξοικονομώντας συγχρόνως πολύτιμο χώρο μέσα στο στενόχωρο σκυριανό σπίτι.

Κάνει εντύπωση το γεγονός ότι τα είδη αυτά, με την εξαίρεση των χάλκινων σκευών, μολονότι σημαντικής αξίας και επιτηδευμένης φροντίδας, δεν απαριθμούνται στα προικοσύμφωνα αλλά εντάσσονται στη γενική έννοια της αλώνης ως ομάδα πραγμάτων. Το ίδιο συμβαίνει και στις διαθήκες. Και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο σπάνια ανακαλύπτουμε στο σκυριανό αρχείο, καταγραφή, κατονομασία και περιγραφή των επί μέρους σκευών της αλώνης. Πολύ περισσότερο που οι επ' αυτών συναλλαγές (πωλήσεις, δωρεές, ανταλλαγές) οι οποίες ασφαλώς υπήρχαν, δεν υποβάλλονταν στις διατυπώσεις του έγγραφου τύπου που ίσχυε για τα ακίνητα²¹⁹.

Η εντύπωση επιτείνεται όταν βλέπουμε να απαριθμούνται ένα προς ένα, κοινά εργαλεία, όπως το δικέλι και η αξίνη ή ακόμα οι πυροστιές και οι σούβλες, τα οποία ήταν βεβαίως χρήσιμα και δαπανηρά την εποχή εκείνη, αλλά δεν μπορεί να υπερτερούσαν από τα πολυτελή φαρφουριά και κεραμικά της αλώνης. Η υπόθεση πως η αλώνη περιλάμβανε μόνο τα λουσάτα κεραμικά και γυαλικά στη «φ'γού της στολής» έρχεται σε αντίθεση με την κρατούσα γνώμη πως στην αλώνη συγκαταλέγονταν όλα ανεξαιρέτως τα σκεύη που συγκροτούσαν «το βίος του σπιτιού»²²⁰.

Απορία επίσης καταλείπει και η συνηθέστατη προικοδότηση όχι ολόκληρης της αλώνης αλλά της μισής²²¹, της άλλης μισής προοριζόμενης προφανώς γιά

218. Χατζημιχάλη, Σκύρος, σ. 48.

219. Εξαίρεση αποτελεί ένα βεβαιωτικό της 15/8/1765 στο οποίο μνημονεύονται 12 παλαιά λαϊνία και 15 τζανάκια καστριανά. (Α.Ε.Σ. αρ. 99). Επίσης μια αδημοσίευτη δήλωση της 25/7/1765 στην οποία καταγράφονται: 10 λαϊνία του Καρτάλη, 8 λέχικα, 9 λέχικα μικρά, 5 μεγάλα κωνιάτικα, 1 στανίτικο, 10 πιάτα άσπρα, 9 σκουτέλια κολλάτα, 1 καθρέφτης κόκκινος.

220. Χατζημιχάλη, Σκύρος, σ. 49, Ξανθούλη, Σκύρος, σ. 86, Μ. Φαλτάιτς, Η αλώνη του σκυριανού σπιτιού, «Ελλην. Λαϊκή Τέχνη», Σεπτ. 1972.

221. Αυτό παρατηρείται σε όλα σχεδόν τα δημοσιευόμενα στο Παράρτημα προικοσύμφωνα θυγατέρων. Αλλά και σε προικοσύμφωνα γιών (Παράρτημα, αρ. 7, 12) όπως και σε ίσα και μπουλετιά (Παράρτημα, αρ. 9, 28).

άλλη θυγατέρα ή για τα «γεροντικά» των γονέων. Γιατί θεωρούμε ιδιαίτερα δύσκολη μιά δίκαιη διαλογή ενός πλήθους συλλεκτικών αντικειμένων ποικίλης αξίας.

Δεν είναι άσκοπο να σημειώσουμε τέλος ότι σε ορισμένα προικοσύμφωνα συναντούμε τον όρο «συγύρισις του οσπιτίου». Συγκεκριμένα το προικοσύμφωνο γιού της 20/10/1792 ενώ δεν κάνει λόγο για «αλώνη» αναφέρει «την συγύρισιν του οσπιτίου μας τα εδικά μου να είναι όλα εδικά του και της γυναικός μου τη μισή»²²². Στο δε αδημοσίευτο προικοσύμφωνο της 24/9/1805, ενώ στους στίχους 16-17 μνημονεύεται «μέσα του οσπιτίου τα όσα μου ευρίσκονται τα του σεντουκιού και συγύρισεως όλης να παίρνει τα μισά», στον τελευταίο στίχο 21 προσθέτει «και την αλώνη του οσπιτίου την μισή». Με βάση τις ενδείξεις αυτές νομίζουμε ότι η «συγύρισις» δεν συμπίπτει εντελώς με την «αλώνη» αλλά παραπέμπει κυρίως στην οικοσκευή που εμπεριέχει ίσως τα μη ειδικώς μνημονευόμενα έπιπλα. Γιατί πρέπει να παρατηρήσουμε ότι στην κατηγορία των επίπλων που περιέχουν τα σκυριανά προικοσύμφωνα δεν μνημονεύονται ποτέ τα άλλα γνωστά σήμερα σαν παραδοσιακά ξύλινα έπιπλα, όπως οι κρεβατσούλες, οι καναπέδες, οι σκάμνες, τα σκαμνιά κ.λ.π. των οποίων όχι μόνο η καλλιτεχνική αξία αλλά και η παλαιότητα θεωρείται πιθανότατα²²³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Η ΤΥΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ

I. Διαρκούντος του γάμου

Όσο διαρκούσε ο γάμος, η προίκα ανήκε στην προικισθείσα σύζυγο. Τη διαχείριση όμως των προικίων και την κάρπωσή τους είχε ο σύζυγος, ο οποίος έφερε και τα βάρη του γάμου.

Ζήτημα γεννάται αν για τα προικία ίσχυε το αναπαλλοτρίωτο, απόλυτα ή με περιορισμούς. Αν θεωρήσουμε πειστική την απάντηση της δημογεροντίας Σκύρου στα σχετικά ερωτήματα του Υπουργείου Δικαιοσύνης του 1833, κατά την οποία η συνήθεια συμφωνούσε με το νόμο, έπεται ότι η προικία περιουσία ήταν κοινή της οικογένειας και αναπολλοτρίωτη²²⁴. Όλες σχεδόν οι απαντήσεις των άλλων

222. Παράρτημα, αρ. 23.

223. Μ. Φαλάιτς, Σκυριανή ξυλοτεχνία, «Έλλην. Λαϊκή Τέχνη», 1973.

ελληνικών τόπων συμφωνούν στο ότι η προίκα δεν μπορούσε να εκποιηθεί παρά μόνο για κατεπείγουσες ανάγκες ή χρέη και μάλιστα με συναίνεση και των δύο συζύγων.

Το αρχείο μας δεν προσφέρει δυστυχώς ξεκάθαρη απάντηση, γιατί στις δεκάδες των ερευνηθέντων γυναικείων πωλητηρίων συναντούμε όλες τις ενδεχόμενες λύσεις. Υπάρχουν βασικά τα πωλητήρια με τα οποία η σύζυγος πουλάει προικώα της κτήματα «συναίνεισει του ανδρός» ή «με το θέλημα του ανδρός»²²⁵. Υπάρχουν όμως και πωλητήρια εκποίησης προικίων που γίνονται «εκουσία βουλή και θελήσει» της πωλήτριας χωρίς μνεία συγκατάθεσης του συζύγου²²⁶. Το κακό μάλιστα είναι ότι δεν είμαστε βέβαιοι αν υπήρχε σύζυγος και αν ζούσε²²⁷. Εξάλλου στα περισσότερα από τα πωλητήρια αυτά, τα εκποιούμενα κτήματα χαρακτηρίζονται ως «πατρικά» ή «μητρικά» και κυρίως ως «γονικά», που δεν σημαίνει κατ' ανάγκη πως ήταν και «προικώα»²²⁸. Σε αρκετά πωλητήρια εμφανίζονται ως πωλητές και οι δύο σύζυγοι («ημείς το αντρόγυνον») που δηλώνουν ότι έχουν στην ιδιοκτησία τους τα εκποιούμενα χωρίς ν' αναφέρουν τους δικαιοπάροχους²²⁹, ενώ σε

224. Maurer, Ο ελληνικός λαός, σ. 155.

225. Πωλητήριο 2/4/1524: «εκουσία μου βουλή, γνώμη και προαιρέσει και με βουλή του ανδρός μου πιπράσκομε τα προικώα χωράφια μου...» (Α.Ε.Σ. αρ. 1). Πωλητήριο 21/3/1653: «έχοντας υπό των εμών γονέων κοιμητήριον, το έδωσα μετά θελήματος του ομοζύγου μου αυθεντός» (Α.Ε.Σ. αρ. 27). Πωλητήριο 31/3/1789: «ομού με τον άνδρα μου, έχοντας χωράφιον προικίον μας».

226. Πωλητήριο 12/5/1539: «Δίδω με το ίδιον θέλημά μου χωράφι, το έχω προικίον» (Α.Ε.Σ. αρ. 3). Πωλητήριο 1/6/1539: «Με εκουσία μου βουλή και θελήσει δίδου κλείσμα, το έχω προικίον» (Α.Ε.Σ. αρ. 4).

227. Έτσι στα ανωτέρω πωλητήρια της 12/5/1539 και 1/6/1539 πωλήτριες είναι «η Άννα του ποτέ Μαυρομάτη» και «η Καλή του ποτέ Καπελέτη», που εκ πρώτης όψεως φαίνεται να ήταν χήρες. Αλλά αυτό δεν είναι βέβαιο γιατί στη Σκύρο οι παντρεμένες γυναίκες δηλώνονται σχεδόν πάντα με το επώνυμο του πατέρα και όχι του συζύγου. Εξαίρεση αποτελεί το ενυπόθηχο δάνειο της 31/8/1673, όπου δανειζόμενη είναι «η Ευφροσύνη του Κόκκινου και συμβία Γεωργίου Αγή» (Α.Ε.Σ. αρ. 37).

228. Πατρομητρικά: Δωρητήρια 20/6/1670, 6/11/1753 (Α.Ε.Σ. αρ. 35, 94). Γονικά: Δωρητήριο 21/3/1798 (Α.Ε.Σ. αρ. 133), πωλητήριο 18/8/1678 (ΑΕΣ, αρ. 40).

229. Βλ. π.χ. συμφωνητικό της 9/8/1797: «ημείς το αντρόγυνον, έχοντας ένα οσπίτιον...» (Α.Ε.Σ. αρ. 130).

άλλα η συμβαλλόμενη γυναίκα προβαίνει στην εκποίηση μαζί με τα παιδιά της ή ακόμα με το θέλημα του πατέρα της²³⁰.

Προκειμένου για τα ανδρικά πωλητήρια, ούτε οι ανωτέρω γενικές διακρίσεις είναι δυνατές. Γιατί εκτός εκείνων που ενεργούν «με τη συμβία» τους, για τους υπόλοιπους δεν ξέρουμε ούτε αν ήταν ελεύθεροι, έγγαμοι ή χήροι, ούτε ποιά ήταν ή ιδιοκτησιακή προέλευση εκείνων που εκποιούσαν. Στις σπάνιες περιπτώσεις που ο σύζυγος εκποιεί δικό του «προικίω» κτήμα, μνεία συναίνεσης της συζύγου δεν υπάρχει²³¹.

Το μόνο θετικό συμπέρασμα από τις περιγραφές αυτές είναι ίσως ότι η ύπανδρη γυναίκα στη Σκύρο μπορούσε να διαθέσει την προικιά περιουσία της. Χρειαζόταν όμως κατά κανόνα και τη συγκατάθεση του συζύγου της, η οποία εκφραζόταν είτε με ρητή σχετική δήλωση («με το θέλημα του ανδρός μου») είτε με την εμφάνιση του αντρόγυνου στο σχετικό μεταβιβαστικό συμφωνητικό.

Δεν είναι σαφές αν γιά την εκποίηση των προικίων υπήρχε ο περιορισμός της επείγουσας ανάγκης²³². Το γεγονός ότι σε αρκετά πωλητήρια βλέπουμε αναφορά σε ύπαρξη χρεών ή σε «χρειάν και ανάγκην» αποτελεί μία σοβαρή ένδειξη για την ισχύ του περιορισμού²³³, δεν πείθει όμως ότι αποτελούσε αναγκαία προϋπόθεση, αφού στα περισσότερα σχετικά πωλητήρια, μνεία εκτάκτων περιστάσεων δεν υπάρχει.

Ο σύζυγος μόνος του δεν είχε το δικαίωμα να εκποιήσει προικιά περιουσιακά στοιχεία της γυναίκας του. Αν υπήρχε ανάγκη την οποία δεν κάλυπτε η δική του περιουσία, έπρεπε να πείσει τη γυναίκα του να προβεί στην εκποίηση προικίων της ή να τα εκποιήσουν και οι δύο μαζί ως αντρόγυνο.

Όσο διαρκούσε ο γάμος, τη διαχείριση και την επικαρπία της προικιάς περιουσίας της γυναίκας του είχε ο σύζυγος. Αυτός τη νεμόταν (έχω εις το ζάπτι

230. Πωλητήριο 2/2/1727: «Καγώ με τα παιδιά μου έχοντας χρέη και μη δυνάμενοι να τα βγάλουμε επουλήσαμε το οσπίτιό μας στο Κάστρο» (Α.Ε.Σ. αρ. 79). Πωλητήριο 31/3/1789: «Ημείς το ανδρόγυνον έχοντας χωράφιον προικιό μας το πουλούμεν από την σήμερον με θέλημα του πατέρα μας».

231. Βλ. π.χ. τα πωλητήρια της 16/2/1540 και 2/3/1540 (Α.Ε.Σ. αρ. 7 και 8).

232. Βλ. και Αρμεν.Εξάβ. 4, 11, 1.

233. Πωλητήριο 11/3/1659: «με το να ευρεθεί χρέος και να με τραβούν οι γέροντες διά τα χαράτσια του ανδρός μου, επούλησα στανικώς το σπίτι μου» (Α.Ε.Σ. αρ. 29). Πωλητήριο 3/3/1728: «Από την σήμερον πουλώ διά χρέος του πατρός μου το χωράφι...» (Α.Ε.Σ. αρ. 80).

μου))²³⁴ και την εκμεταλλευόταν με δική του επιμέλεια και ευθύνη. Εάν εξ αιτίας του επερχόταν φθορά ή καταστροφή του προικίου, όφειλε να αποκαταστήσει τη ζημιά. Χαρακτηριστική επ' αυτού είναι η εκκλησιαστική κρίση του Αυγούστου 1706 που επιβάλλει στον πεθερό να αποζημιώσει τη χήρα νύφη του, της οποίας προικώ μετρητά είχε «φθείρει» ο γιός του και άντρας της²³⁵. Επίσης το πωλητήριο χωραφίου της 16/2/1540, στο οποίο ο πωλητής σύζυγος, μολονότι θεωρεί το εκποιούμενο ως «προικίον» του, προβλέπει ότι αν η γυναίκα του το διεκδικήσει ως «δικό» της, να αποζημιώνεται από την ατομική του περιουσία²³⁶.

Το προικώ κτήμα μπορούσε να ανταλλάγεται ελεύθερα με ισάξιο κτήμα, το οποίο και έμπαινε στη θέση του ανταλλαγέντος, υποκείμενο στους σχετικούς περιορισμούς. Τέτοιο συναλλαγμό μαρτυρεί ένα συμφωνητικό της 5/12/1743 με το οποίο ο Δημήτρης του Μίγδου και η συμβία του Καλή του Ξένου «έχοντας χωράφιον εις τον Κάμπο το κάμουν συναλλαγμόν...». Η συμμετοχή της συμβίας μας επιτρέπει να θεωρήσουμε το εναλλασσόμενο ως προικώ²³⁷.

Η ανταλλαγή μπορούσε να γίνει και μεταξύ των συζύγων, αρκεί να μην υπήρχε καταφανής διαφορά αξίας προς όφελος του ενός των συζύγων, γιατί τότε η ανταλλαγή υπέκρυπτε δωρεά, οι δε δωρεές μεταξύ συζύγων απαγορεύονταν κατά το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο²³⁸. Στη Σκύρο όμως δεν ξέρουμε αν εφαρμοζόταν η απαγόρευση.

Εντυπωσιακή είναι η περίπτωση ανταλλαγής μεταξύ συζύγων που περιέχεται σε ένα μεταγενέστερο σκυριανό συμβόλαιο της 18/3/1873 με το οποίο η σύζυγος ανταλλάσσει χωράφι «περιελθόν εις αυτήν εκ προικός» με χωράφι του ανδρός της «εχόντων αμφοτέρων ίσην αξίαν». Στη συνέχεια ορίζεται ότι η ανταλλαγή έγινε «προς το συμφέρον της γυναικός» και ότι το χωράφι που πήρε «θα θεωρείται ως προίκας». Οι όροι αυτοί εκφράζουν πιστή εφαρμογή των όρων της *permutatio dotis* του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου που επέβαλαν α) να μη ζημιώνεται με την ανταλλαγή η γυναίκα (*si mulieri utile sit*) και β) να καθίσταται προικώ το κτήμα που

234. Βλ. πωλητήριο 10/1/1723: «έχοντας οσπίτιον από την γυναίκα μου προικισμένον εις το ζάπτι μου» (Α.Ε.Σ. αρ. 76).

235. Εκκλησιαστική κρίση 8/1706 (Α.Ε.Σ. αρ. 52).

236. Πωλητήριο 16/2/1540: «Αν ίσως πειράξει η συμβία μου και ειπή πως είναι από δικό της να έχει να πληρώνεται από τα καλά μου» (Α.Ε.Σ. αρ. 7).

237. Όμοια είναι και τα ανταλλακτικά της 22/4/1711 και 9/8/1717 (Α.Ε.Σ. αρ. 60 και 130).

238. Αρμεν.Εξάβ. 4, 14, 1: «Μεταξύ ανδρός και γυναικός ουκ έρρωται δωρεά».

έπαιρνε η γυναίκα (αντ' αυτού έχειν εν προικί)²³⁹. Μολονότι δεν έχουμε γραπτές αποδείξεις, δεν θα αποτελούσε υπερβολή να δεχτούμε την εθιμική εφαρμογή τους στα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Είπαμε ήδη ότι τα ανταλλασσόμενα έπρεπε να είναι ίσης αξίας. Αν υπήρχε διαφορά, ο κύριος του μικρότερης αξίας την κάλυπτε με μετρητά. Σαφή μαρτυρία περί αυτού μας προσφέρει το από 22/4/1711 συμφωνητικό της Μαρίας του Μανώλη η οποία ανταλλάσσοντας αμπέλι της στη Σκύρο με αμπέλι του Γιάννη Πεφάνη στη Σκόπελο, προφανώς μεγαλύτερης αξίας, συμπληρώνει τη διαφορά με 30 ασλάνια²⁴⁰.

Αν η σύζυγος, εκτός από την προίκα της, είχε ή αποκτούσε και άλλα περιουσιακά στοιχεία, από κληρονομιά, δωρεά ή και αγορά, τα διέθετε ελεύθερα²⁴¹. Η εξώπροικη αυτή περιουσία, γνωστή ως «παράφερνα» παρέμενε στην κυριότητα και διαχείριση της συζύγου, η οποία μπορούσε να την διαθέσει κατά βούληση. Σε δυό πωλητήρια του 1799 η Καλή του Κουμμενού πουλάει δυό σπίτια τα οποία είχε «αγορασμένα» χωρίς καμιά αναφορά σε συναίνεση συζύγου ή άλλου²⁴². Πολλές άλλωστε τέτοιες πωλήσεις, υποθηκεύσεις και δωρεές είναι ενδεχόμενο να αφορούσαν εξώπροικα κτήματα, των οποίων όμως η προέλευση είτε δεν μνημονεύεται καθόλου είτε αναφέρεται ως «γονική»²⁴³.

Όταν πέθαιναν οι γονείς, η προικισμένη θυγατέρα δεν είχε κληρονομικό δικαίωμα επί της περιουσίας τους, θεωρούμενη ως «εξώπροικη». Ούτε είχε τη δυνατότητα να συνεισφέρει την προίκα της και να μετάρχει στη διανομή της πατρομητρικής περιουσίας. Αυτό αποτελούσε γενική συνήθεια σε όλα σχεδόν τα νησιά του Αιγαίου αλλά και στους άλλους ελληνικούς τόπους, με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των δημογεροντιών στο Υπουργικό ερωτηματολόγιο του 1833²⁴⁴. Αυτό φαίνεται πως ίσχυε και στη Σκύρο.

239. Πολυγένους, *Περί προικός*, 153 επ., Κρασσά, *Οικογενειακόν δίκαιον*, σ. 229 επ.

240. Συμφωνητικό ανταλλαγής 22/4/1711 (Α.Ε.Σ. αρ. 60).

241. *Αρμεν.Εξάβ.* 1,13, 24 και 4, 12, 3: «Πάσα γυνή εν τοις εξωπροίοις... δύναται και συναλλάσειν και χαρίζειν και δωρείσθαι και έρρωται πάντα».

242. Πωλητήρια 8/1/1799 και 25/3/1799 (Α.Ε.Σ. αρ. 140 και 141).

243. Βλ. π.χ. πωλητήρια 18/8/1678 και 29/10/1794 (Α.Ε.Σ. αρ. 40 και 126), δωρητήρια 20/6/1670 και 6/11/1753 (Α.Ε.Σ. αρ. 35 και 94), ενυπόθηκα δάνεια 15/8/1672 και 31/8/1673 (Α.Ε.Σ. αρ. 36 και 37).

244. Maurer, ό.π., σ. 148-173. Δυστυχώς η δημοσιευόμενη απάντηση της δημογεροντίας Σκύρου αναφέρει απλώς ότι «η συνήθεια συμφωνεί μετά του νόμου».

Πουθενά δεν συναντήσαμε την εφαρμογή της «συνεισφοράς», ενώ όπως είπαμε ήδη, η έννοια του «εξώπροικου», δηλαδή του προικισμένου που αποκλείεται από την κληρονομία, ήταν γνωστή και αποτέλεσε αντικείμενο δικαστικής κρίσης²⁴⁵. Και στα προικοσύμφωνα εξάλλου είναι μάλλον φανερό ότι η προίκα καλύπτει πλήρως το κληρονομικό δικαίωμα της προικιζόμενης. «Επροικοδοτήσαμε και εξεπληρώσαμε» δηλώνουν οι γονείς στις προικοδωρεές προς τα παιδιά τους²⁴⁶ και το ίδιο επαναλαμβάνουν στις διαθήκες τους, αξιώνοντας από τα προικισμένα παιδιά να αρκестούν στις προίκες τους²⁴⁷. Επομένως και η προικισμένη θυγατέρα έπρεπε να περιορισθεί στην προίκα της, άσχετα από το μέγεθος της γονικής περιουσίας, την οποία μετά το θάνατο των γονέων, μοίραζαν μεταξύ τους τα απροίκιστα παιδιά. Και μόνον αν όλα τα παιδιά ήταν απροίκιστα (ή προικισμένα) μοίραζαν, ως νόμιμοι εξ αδιαθέτου κληρονόμοι, κατ' ισομοιρία, τη «γεροντική» περιουσία, που οι γονείς είχαν κρατήσει για συντήρηση στα γηρατειά τους²⁴⁸.

Ως προς την προίκα των αρρένων, πιστεύουμε ότι δεν ίσχυε το αναπαλλοτρίωτο. Όπως σημειώσαμε ανωτέρω ο προικισθείς σύζυγος διαθέτει ελεύθερα τα «προικώα» ή τα «γονικά» πράγματά του, χωρίς να ζητά ή να δηλώνει τη σύμφωνη γνώμη της γυναίκας του²⁴⁹. Αυτό εξηγείται ευκολότερα αν λάβουμε υπόψη το χαρακτήρα του κληρονομικού μεριδίου επί της γονικής περιουσίας που αντιπροσώπευε η προίκα των γιών. Ο προικισθείς όμως γιός μετά το θάνατο των γονέων του, δεν μετείχε στη διανομή της γονικής περιουσίας, την οποία μοίραζαν τα απροίκιστα τέκνα. Ούτε είχε δικαίωμα συνεισφοράς, περιοριζόμενος στην προίκα του ως «εξώπροικος»²⁵⁰.

χωρίς να διευκρινίζει σε ποιά από τα ερωτήματα αποκρίνεται.

245. Εκκλησιαστική κρίση 16/11/1740: «Με το να είναι ο Ιωάννης εξώπροικος και προιτζισμένος» (Α.Ε.Σ. αρ. 257).

246. Προικοσύμφωνο Σεπτ. 1636: «Επροικοδωρήσαμεν μετά προικοσυμφώνου και εξεπληρώσαμεν αυτά» (Παράρτημα, αρ. 3). Προικοσύμφωνο 6/12/1664: «έχοντας τα πρώτα μου παιδιά προιτζισμένα και ξοφλισμένα» (Παράρτημα, αρ. 8).

247. Διαθήκη 6/12/1644: «προεπροίκισα και παντελεί αυτόν εξόφλησα, αρκούσιν ουν εχέτω ταύτα». Αντωνιάδη, Σκυριανές διαθήκες, σ. 129.

248. Βλ. π.χ. συμφωνητικό διανομής 13/9/1707 (Α.Ε.Σ. αρ. 57), Δρακάκη, Σύρος, σ. 284.

249. Βλ. π.χ. πωλητήριο προικώου χωραφιού της 16/2/1540 (Α.Ε.Σ. αρ. 7) και πωλητήριο γονικού αμπελιού της 4/8/1721 (Α.Ε.Σ. αρ. 71).

250. Εκκλησιαστική κρίση 16/11/1740.

II. Μετά τη λύση του γάμου

Κατ' αρχάς πρέπει να τονίσουμε ότι σε κανένα σκυριανό προικοσύμφωνο δεν συναντήσαμε διατάξεις που να ρυθμίζουν την τύχη της προίκας μετά την με οποιοδήποτε τρόπο λύση του γάμου, όπως συνηθιζόταν σε προικοσύμφωνα ορισμένων άλλων τόπων²⁵¹.

Όταν ο γάμος λυνόταν λόγω θανάτου του ανδρός ή λόγω διαζυγίου, η προίκα εξακολουθούσε να παραμένει στην ιδιοκτησία της χήρας, η οποία και μπορούσε να την διαθέτει ελεύθερα, αφού ανελάμβανε και τη διαχείρισή της. Είναι αλήθεια ότι σε μερικά πωλητήρια η χήρα μητέρα προβαίνει στην πώληση με τη γνώμη των παιδιών της²⁵². Το γεγονός όμως ότι κατά κανόνα δεν είμαστε βέβαιοι ούτε για τη χηρεία ούτε για την προέλευση του εκποιούμενου, δεν επιτρέπει να συμπεράνουμε αν εθιμικά επιβαλόταν τέτοια υποχρέωση. Συνηθέστερη είναι η σύμπραξη των παιδιών στα προικοσύμφωνα με τα οποία η χήρα μητέρα, μαζί με τα παιδιά της, προικίζουν τη θυγατέρα της και αδελφή τους²⁵³.

Μοναδική περίπτωση διαζυγίου στο σκυριανό αρχείο αναφέρεται σε ένα δωρητήριο της 13/2/1766. Από το κείμενο αυτό μαθαίνουμε ότι ο γάμος είχε λυθεί με άδεια της εκκλησίας («επήγαμε στον Δεσπότη και μας εχώρισε η εκκλησία») λόγω βαριάς αρρώστιας του συζύγου («μεγάλη ασθένεια που να μην την ελάβει κανένας χριστιανός»), ο οποίος παραχωρεί στην πρώην γυναίκα του ορισμένα γονικά του περιουσιακά στοιχεία (χωράφι, περιβόλι, λιακό, 2 φοράδια). Ο λόγος της παραχώρησης δεν αναφέρεται, αλλά δεν αποκλείεται να ήταν κάποιο είδος διατροφής ή αποζημίωσης. Μη γνωρίζοντας το είδος της ασθένειας και την αιτία στην οποία η Εκκλησία βάσισε την απόφαση του χωρισμού, είναι δύσκολο να μάθουμε τι απέγινε η προίκα της ζωντοχήρας²⁵⁴. Το πιθανότερο πάντως είναι

251. π.χ. της Σύρου, βλ. Δρακάκη, Σύρος, σ. 319 και 323, ή της Νάξου, βλ. Ι. Βισβίτζη, Ναξιακά νοταριακά έγγραφα «Επετ. Αρχ. Ιστ. Ελλην. Δικαίου», τ. 4, 1951, σ. 142.

252. Βλ. πωλητήρια του 1713 και της 2/2/1727 (Α.Ε.Σ. αρ. 62 και 79).

253. Αλλά και πάλι δε νομίζουμε ότι η σύμφωνη γνώμη των παιδιών αφορούσε την προικία περιουσία της μητέρας. Βλ. τα προικοσύμφωνα της 25/5/1687, 7/7/1750, 24/9/1805 (Παράρτημα, αρ. 10, 15, 27).

254. Αρμεν.Εξάβ. 4, 15, 2, 5, 13, 14, όπου περιγράφονται λεπτομερώς διάφορες αιτίες χωρισμού ένεκα των οποίων δικαιούταν να κρατήσει την προίκα η γυναίκα ή ο άνδρας.

ότι διατήρησε την ιδιοκτησία της προίκας της, της οποίας μάλιστα θα ανέλαβε και τη διαχείριση.

Όταν ο γάμος λυνόταν λόγω θανάτου της γυναίκας, η προίκα της περιερχόταν στους κληρονόμους της. Δηλαδή κατά σειρά: α) στους κατιόντες (παιδιά, εγγόνια) και β) στους ανιόντες και των δύο γραμμών, προτιμωμένων των πλησιέστερων, και τους εξ αυτών κατιόντες²⁵⁵. Όμως και ο επιζών σύζυγος δεν αποκλειόταν εντελώς από την κληρονομιά της θανούσας γυναίκας του. Ωστόσο το ύψος του μεριδίου του ή ακόμα και η μορφή του, δεν μας είναι επακριβώς γνωστά, γιατί τα έγγραφα του αρχείου μας παρουσιάζουν στο θέμα αυτό μεγάλη ασάφεια και πολλές αντιφάσεις²⁵⁶.

Επί συναποβίωσης μητέρας και τέκνου αλλά και γενικότερα επί ατέκνου γάμου που λυνόταν λόγω θανάτου της συζύγου, η τηρούμενη πρακτική, όπως τουλάχιστον προκύπτει από τα σχετικά έγγραφα, κυμαινόταν μεταξύ της τριμοιρίας και του κρεβάτοστρωσιού.

Στην πρώτη περίπτωση, το ένα τρίτο της προίκας της θανούσας, το λεγόμενο «κληρονομικό» επέστρεφε στους γονείς ή τους πλησιέστερους εξ αίματος συγγενείς της, το άλλο τρίτο, το λεγόμενο «της ψυχής», μολονότι ως αναφερόμενο στην ψυχική σωτηρία της ανήκε στην Εκκλησία, περιερχόταν κι αυτό στους κληρονόμους της²⁵⁷, και το τελευταίο τρίτο στον επιζώντα σύζυγο²⁵⁸.

Στη δεύτερη περίπτωση εφαρμοζόταν ο θεσμός του «κρεβάτοστρωσιού» κατά τον οποίο ο επιζών σύζυγος έπαιρνε σαν κληροδότημα εκ του νόμου, ένα μερίδιο

255. *Αρμεν.Εξάβ.* 5, 8, 5-6. Πετροπούλου, *Ιστορία*, σ. 658. Αξιωματικό-νευτη από το αρχείο μας είναι η ακόλουθη περίπτωση: Με το προικοσύμφωνο της 7/7/1750 (Παράρτημα, αρ. 15) η χήρα μητέρα, με τους 3 γιούς της, προικίζουν τη θυγατέρα και αδελφή Χαδεμένη, η οποία μετά το γάμο της πέθανε άτεκνη. Σε συμφωνητικό της 15/4/1762, η χήρα μητέρα, εμφανιζόμενη ως κληρονόμος («αποθανούσας της θυγατρός μου και μένοντας εγώ η μήτηρ κληρονόμος») μαζί με τον μικρότερο γιό της (οι δύο μεγαλύτεροι είχαν προικισθεί και αποκλεισθεί;) παραχωρούν στο χήρο γαμπρό τους ορισμένα κτήματα από τα προικία της θανούσας.

256. Σ' αυτό οφείλεται και ο μεγάλος αριθμός των σχετικών υποθέσεων που έφθαναν στα εκκλησιαστικά κριτήρια της εποχής. Βλ. π.χ. τις κρίσεις της 26/2/1707, 21/4/1745, 28/10/1797/ (Α.Ε.Σ. αρ. 55, 89, 131).

257. Οι οποίοι βαρύνονταν με την τέλεση των μνημοσύνων της θανούσας.

258. Βλ. διανεμητήριο της 1/9/1800 (Α.Ε.Σ. αρ. 149). Ν. Πανταζοπούλου, *Εκκλησία και δίκαιον επί τουρκοκρατίας*, σ. 734 επ.

το οποίο δεν περιλάμβανε μόνο τα είδη της κλινοστρωμνής και της συζυγικής εστίας, όπως δηλώνει το όνομά του και ήταν ίσως η αρχική του μορφή²⁵⁹, αλλά μεταπλάσθηκε εθιμικά σε ποσοστό των περιουσιακών στοιχείων της προίκας, κινητών και ακινήτων²⁶⁰. Το ποσοστό αυτό δεν ήταν, φαίνεται, καθορισμένο και γι' αυτό αποτελούσε αντικείμενο είτε συμφωνίας των ενδιαφερομένων²⁶¹ (κληρονόμων και επιζώντος συζύγου) είτε της δικαστικής κρίσης στην οποία προσέφευγαν οι ενδιαφερόμενοι²⁶².

Την ίδια τύχη ανέμενε και η τυχόν «προίκα» των ανδρών. Μετά το θάνατό τους, την προίκα τους, όπως και την εξώπροικη περιουσία τους, κληρονομούσαν τα παιδιά τους, συντρέχουσας όμως και της επιζώσης συζύγου σε ποσοστό συμφωνούμενο ή επιδικαζόμενο²⁶³. Όταν δεν υπήρχαν παιδιά, τον κληρονομούσαν οι γονείς του ή, εάν δεν ζούσαν, οι πλησιέστεροι εξ αίματος συγγενείς, συντρέχουσας και πάλη της επιζώσης συζύγου του²⁶⁴.

259. Δηλαδή ένα είδος συζυγικού εξαίρετου. Μπαλή, Κληρονομικόν δίκαιον, σ. 249.

260. Αντωνιάδη, Το κρεβάτοστρωσι, σ. 91 επ. και τα εκεί σχετικά έγγραφα.

261. Βλ. συμφωνητικά του 1706 και της 4/11/1797 (Α.Ε.Σ. αρ. 54 και 132). Επίσης τα συμφωνητικά της 10/2/1793 και 15/1/1818 σε Αντωνιάδη, το κρεβάτοστρωσι, σ. 114, 120. Μια αποτίμηση του ποσοστού επιτρέπει το συμφωνητικό της 15/4/1762, που υποσημειώσαμε ανωτέρω. Από τα 16 ακίνητα και το πλήθος των κινητών που περιείχε το προικοσύμφωνο της Χαδεμένης, παραχωρούνται στο γαμπρό 6 ακίνητα (σπίτι, αμπέλι, 4 χωράφια) και «από τα μέσα του οσπιτίου τα μισά».

262. Βλ. τις εκκλησιαστικές κρίσεις της 15/2/1797 και 30/1/1816 σε Αντωνιάδη, Το κρεβάτοστρωσι, σ. 103, 117.

263. Συμφωνητικό 30/6/1766 και Κοινοτική κρίση 26/7/1777 σε Αντωνιάδη. Το κρεβάτοστρωσι, σ. 111, 112.

264. Συμφωνητικό 11/6/1708 και Κοινοτική κρίση 30/6/1817 σε Αντωνιάδη, Το κρεβάτοστρωσι, σ. 105, 118.

ΕΓΓΡΑΦΑ*

1

Γένοιτο Κύριε τὸ ἐλεός σου ἐφ' ἡμᾶς καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ σέ. Ὅθεν ἐγὼ Ἐμμανουήλ ἱερεὺς τοῦ Χανιώτη, ὑγιῆς ὢν/² καὶ σώας τὰς φρένας Χριστοῦ χάριτι, ποιῶ τὴν παρούσαν μου διαθήκην καὶ ἐπαφίνω πᾶσι χριστιανοῖς τὴν /³ τελείαν ἀγάπην τε καὶ συγχώρησιν ἣν αἰτῶ καὶ ἐγὼ παρ' αὐτοῖς. Εἴτα ἐπαφίνω καὶ τὰ τίποτές μου ὅπου μοῦ φαίνεται./⁴ Καὶ πρῶτον μὲν λέγω ἐπ' ἀνδρῶν τὰ τρία παιδιά, τὸν Ἰωάννην, τὴν Ἄννα καὶ τὴν Εὐφροσύνη καὶ ἐξεπλήρωσα τὰ προικο/⁵ σύμφωνά τους εἰς εἴ τι τοὺς ἔγραψα, ἐποίησα δὲ καὶ τῆς Καλῆς προικοσύμφωνον ἔγγραφον ἀνὺπανδρῆ ὢν καὶ ἔδωσα αὐτῆς/⁶ τὸ κατὰ δύναμιν καὶ λέγω ὅτι νὰ ἔχη καὶ αὐτὸ τὸ προικοσύμφωνον τὸ κύρος καὶ τὸ βέβαιον ὡς καὶ τῶν ἄλλων παιδίων καὶ νὰ ἔχη/⁷ ἡ αὐτὴ Καλὴ τὰ πράγματα ὅπου τῆς ἔγραψα ὡς ἴδια ἐδικὰ τῆς, ποιεῖν ὡς βούλεται εἰς αὐτά. Καὶ νὰ ἔχη καὶ ὁ Ἰωάννης χωράφια/⁸ εἰς τὸ Παλαμᾶρι πλησίον τοῦ παπα-Κόκκινου, καὶ εἰς τοὺς Χοιροκλείστριες χωράφι πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοδωρῆ/⁹ καὶ νὰ ἔχη καὶ εἰς τοῦ Καλικριῦ τὸ μέρος ὁ Ἰωάννης χωράφιον εἰς τὸ Σουλίνα πλησίον Δημητρίου τῆς χήρας καὶ εἰς τὸ Λιβάδι χωράφιον/¹⁰ πλησίον τοῦ Ζάγανου καὶ εἰς τὴν Λευκὴν Μασίᾳ τὰ χωράφια ὡς καθὼς εὐρίσκονται καὶ εἰς τοὺς Κοντίλους τὸ χωράφιον/¹¹ τὰ δὲ ἐπίλοιπά μου πράγματα εἴ τι ἄρα καὶ ἂν μοῦ εὐρίσκονται ἤγουν τὸν φούρνον καὶ εἰς τοῦ Μαξίμου ὡς εὐρίσκεται καὶ τὸ ἄσπρον/¹² ἀμπέλιον καὶ τὸν ὀροδίτη καὶ τὰ μελίσια νὰ τὰ ἔχη ἡ παπαδιὰ ἡ συμβία μου ἀνενοχλήτως μέχρι τῆς ζωῆς αὐτῆς/¹³ μετὰ δὲ τὸν αὐτῆς θάνατον νὰ πάρῃ ὁ Ἰωάννης τὸν φούρνον καὶ τοῦ Μαξίμου, τὰ δὲ δύο ἀμπέλια, ἤγουν τὸ ἄσπρον/¹⁴ καὶ ὁ ὀροδίτης νὰ μερισθοῦν εἰς τέσσαρα νὰ παίρνει τὸ καθὲν παιδίον μία μοῖρα, τὰ δὲ μελίσια νὰ/¹⁵ πάρῃ πρῶτον ἡ Εὐφροσύνη δύο μελίσια τὰ δὲ ἐπίλοιπα νὰ τὰ μερίζουν καὶ αὐτὰ εἰς τέσσαρα, τὸ καθὲν/¹⁶ παιδίον μερδικόν, τὸν δὲ μελιστότοπον νὰ τὸν ἔχη ὁ Ἰωάννης μόνος καὶ ἔχη καὶ τὸ μεγάλο βαρέλι, τὲς δὲ δύο μετζάνες/¹⁷ νὰ ἔχη ἡ Καλὴ τὴν μία καὶ ἡ Εὐφροσύνη τὴν ἄλλη, τὸ δὲ κρασοπίθαρν τὸ εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντίνον νὰ τὸ ἔχη ἡ Ἄννα/¹⁸.

* Στα ἔγγραφα τηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου.

"Οστις δὲ ἐκ τῶν ἡμετέρων παιδίων βουληθεῖ ἀθετῆσαι τὴν παροῦσαν μου διαθήκην εἴη ἐπ' ἀφορισμὸν ἄλυτον καὶ αἰώνιον/¹⁹ καὶ ἀμέτοχος τοῦ μεριδίου αὐτοῦ. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου δῆλωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα μου διαθήκη κατέμ/²⁰ προσθεν τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρων τῶν ὑποκάτωθεν γεγραμμένων ἐν ἔτει αχιστ ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ/²¹ τὸ δὲ σπιτόριπον εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον νὰ τὸ ἔχη ἡ Εὐφροσύνη. Ταπεινὸς Ἐπίσκοπος Σκύρου Μεθόδιος. Γεώργιος ἱερεὺς τοῦ Δούκα μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν. Σκευοφύλαξ ἱερεὺς Γεώργιος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν. Ἀνδρέας ἱερ. μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν. Ἐγὼ παπα-Μανουὴλ Κατζίλα μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν. Σταμάτιος ἱερεὺς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

2

Δίδει καὶ ἡ ἐμὴ σύζυγος Μαρία πρὸς τὴν γνησίαν μας θυγά/²τηρ Μαγδάλα ὀσπίτιον εἰς τὸ Κάστρο πλησίον Μανώλη/³ Λάσκαρη. Ἔτερον σπίτιον εἰς τὸ Παρεπόρτι πλησίον τῆς ἀγορᾶς/⁴ τοῦ ἀνδρός μου καὶ τὸ κελὶ τὸ ὑποκάτωθεν. Ἔτερον σπίτι/⁵ον εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον μετὰ καὶ τοῦ τόπου ὅπου εἶναι/⁶ ἀπέξω. Ὅσπίτιον εἰς τὸν Πύργον πλησίον τοῦ φούρνου καὶ Σταμάτη/⁷ Μαυρουδῆ μετὰ καὶ τοῦ ἡλιακοῦ τοῦ ὀσπιτίου καὶ τοῦ φούρνου πλη/⁸σίον καψαλισμένου. Περιβόλιον εἰς τοὺς μύλους πλησίον/⁹ Λίβερη, ἀμπέλιον εἰς τὰ Περάματα πλησίον Ἀπακυανοῦ./¹⁰ Ἔτερον ἀμπέλιον εἰς τὰ Βαριά πλησίον Γεωργ. Δούκα καὶ ἕτερον ἀμ/¹¹πέλιον εἰς τὴν Χωράφα πλησίον παπα-Τζεκούρη καὶ θεόδωρου Σαλαμούρη/¹² ἀμπέλιον εἰς τὸν Πέρα-Κάμπον μετὰ τὸ χωράφι ὁμοῦ, χωράφια εἰς τοῦ/¹³ Τραχιοῦ τὸ μέρος. Τοῦ Καλικριοῦ νὰ ἔχη τὰ δύο μερ/¹⁴δικὰ καὶ τίς μέλισες ὅλες καθὼς εὐρίσκονται καὶ τὸ μισὸ μελι/¹⁵σότοπον εἰς τοῦ Τραχιοῦ τὸ μέρος εἰς τὸ Πυθάρι, καὶ ἄλλα χωρά/¹⁶φια...../ ¹⁷ εἰς τὴν Πηγὴν, τὸ δὲ ἄλλον εἰς τὴν Ἀναφανή, πλησίον Κακλάρη/¹⁸ εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον καθὼς εὐρίσκονται, σεντούκια δὲ τὰ δύο/¹⁹ κυπαρισένια, παπλώματα Δ μεταξουτά, σεντόνια στ, προσκέ/²⁰φαλα καμπουχένια στ καὶ κεντητὰ θ, προσκεφαλάδες κεντητὲς γ καὶ λορούτες προσκέφαλα γ μετὰ τὸ ἔνδυμά τους, μαν/²¹δῆλια μεγάλα καὶ μικρὰ μέτρα ε, ἐμπόλιες μέτρα β, ρούχο/²² κόκκινο ἓνα, μαγνάδι ἓνα, σκουλαρίκια ζύγια γ καὶ καρφοβελό/²³να ζύγια γ, κολαγίνα μία, κούπα μία, δακτυλίδια β, χάλκουμα/²⁴ ἓνα, στρώματα Γ, πατητότοπον πλησίον παπα-Γεώργη Μακρῆ/²⁵ σαχάνια ιβ, δικέλι, τζεκούρι, τηγάνια β, ποροστιὰ β, σουβλές β/²⁶ καὶ τὴν εὐχὴν μας. Ἀκόμη καὶ τὸ κλεῖσμα εἰς τὴν Παγκηνιά ἔτος ζρμδ ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ κγ.

/²⁷Δίδω καγὼ ἡ παπαδιά τοῦ ποτὲ Καλισπέρη πρὸς τὴν ἐγγονήν μου/²⁸ τὴν

Μαγδάλα τὸ ὀσπίτιον εἰς τὸν Πορθακά, τὸ πλη²⁹σίον τοῦ δημοσιακοῦ δρόμου ἀπὸ τὴν σήμερον, μηδεὶς/³⁰ ἐκ τῶν συγγενῶν μου ἐνοχλήσει αὐτήν. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου/³¹ δῆλωσιν ἐγράφη τὸ παρὸν γράμμα εἰς ἀσφάλειαν ἐνέμ/³²προσθεν τῶν ὑπὸ κάτωθεν ὑπογεγραμμένων καὶ ἀξιοπίστων μαρτύρων.

Παπα-Μανώλη Βεργκίλιου μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Παπα-Γεώργιος Κατζίκη μαρτυρῶ

καὶ ἐμοῦ τοῦ γράψαντος Μανώλη Κατζίκη

Παπα-Στανίλας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

καὶ ἐγὼ ὁ Γιώργης τοῦ Δούκα μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

Δίδω καὶ ἐγὼ ἡ Ἐρηνότα ἀπὸ τὴν σήμερον ἡμέρα πρὸς τὴν ἀνεψι/²άν μου τὴν Μαγδάλα τὸ περιβόλιόν μου εἰς τοὺς Μύλους πλη³σίον Μαρίας τοῦ Δούκα καὶ τὴν εὐχὴν ἡμῶν. Καὶ διὰ τὸ βέβαιον/⁴ τῆς ἀληθείας ἔγινε καὶ τὸ παρὸν μας γράμμα. Μάρτυρας Μανώλη Κατζίκη

Ἰερεὺς Στανίλας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Καὶ ἐγὼ ὁ Γιώργης τοῦ Δούκα μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

3

Καγὼ παπα- Γεώργιος Νικολάου καὶ ἡ ἐμὴ πρεσβυτέρα ἐπροικοδωρήσαμεν τὸν υἱὸν μας τὸν παπὰ μετὰ προικοσυ/²νφώνου καὶ ἐξεπληρώσαμεν αὐτόν, ἐπροικοδωρήσαμεν καὶ τὸν Νικολὸ καί/³ ἐξεπληρώσαμεν καὶ αὐτόν, ἰδοὺ προικοδωροῦμεν καὶ τὴν θυγατὴρ ἡμῶν Μαρία καὶ δίδομέ της/⁴ ἐν πρώτοις τὸ μέγα ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα ἐξ ὧν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο καὶ πρῶτον μὲν δίδομέ της τὸ ὁ/⁵σπίτιον εἰς τὸν Χριστόν... τοῦ παπὰ τὸ ἀργαστήρι καὶ πλησίον τοῦ δρόμου καὶ ἕτερον ὀσπίτιον/⁶ ἔσω τοῦ Κάστρου εἰς ... πλησίον τοῦ παπα-Ματθαίου, τὸ μαγαζὶ εἰς τὸν Αἰγιαλόν/⁷ πλησίον παπα-Κάκλα, ἀμπέλι εἰς τὸν πέρα Κάμπο πλησίον Νικολοῦ καὶ ἕτερον εἰς/⁸ τὴν Ἁγία Ἄννα πλησίον Καλῆς Νικολοῦ καὶ ἕτερον εἰς τὰ Λουριά πλησίον παπα-Ἰωάννη Καρφῆ, περιβόλι/⁹ εἰς τὸ Ἀπατζίνη τὸ προικῶ τῆς μάνας της τὸ πλησίον παπα-Μιχάλη καὶ πλησίον τὸ ἐδικὸ μου/¹⁰ ὅπερ ἔχω ἀγοραστὸ ἀπὸ τὴν Καλὴ τοῦ Νικολοῦ, χωράφια μιά μεριά καὶ ἄλλη, τ'ἀμπέλια τῆς μάνας της/¹¹ ὅσα καὶ ἂν εὕρισκονται ἐξόχως τὸ χωράφι εἰς τὴν Ἁγία Παρασκευὴ τὸ ἔχομε δομένο τοῦ Νικολοῦ/¹² Καὶ ἔσω τοῦ σπιτιοῦ: Ἐμπόλιες καὶ μαντήλια μικρὰ καὶ μεγάλα μέτρα ἑπτὰ καὶ πηχάρικα μαντήλια ὀκτώ/¹³, πεύχια δύο, παπλώματα ἑξή τὰ τρία μεταξωτά, σεντόνια ἑπτὰ, προσκέφαλα δεκαπέντε τὰ τέσσερα/¹⁴ καμπουχένια, στρώματα δύο, κούπα μία, κρεοντύρια δύο,

παστραπάδες δύο, σαχάνια/¹⁵ στάνινα τέσσερα και ταψιά τέσσερα, κούπα μία, σκολαρίκια ζύγια τρεῖς και ἀλυσίδι τῆς μάνας της/¹⁶, ροῦχο κόκκινο και μαγνάδι και βαρδακούρι μαῦρο, δακτυλίδι, χαλκῶματα δύο και χαρανί, πυροστιές δύο/¹⁷ σουβλές δύο, τηγάνια δύο, δικέλι, ἀξίνη, τζεκούρι, φουστάνια 4, ποκάμισα ἑπτὰ, τὴν λούνη του/¹⁸ σπιτιοῦ νὰ τὴν μοιράσουνε μὲ τὴν Ἄννα, και τὸ χωράφι εἰς τοὺς Ἀσπούς τὸ μέσα και τὸ ἐξου/¹⁹ πλησίον τοῦ Μαγκαφούνη και τὴν εὐχὴν ἡμῶν. Καὶ διὰ πίστωσιν ἐγεγόνει τὸ παρὸν προικο/²⁰δωρεὸν γράμμα ἐνέμπροσθεν τῶν μαρτύρων τῶν ὑποκάτωθεν γεγραμμένων και ἐμοῦ τοῦ γράψαντος/²¹ Γεωργίου ἱερέως και νομικοῦ. Ἐπὶ ἔτους 1636 ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίου.²² Ἀκόμη σεντόνια δύο τὸ ἓνα καρίτικο και τὸ ἄλλο ταλπάδι και ἓν καντήλιον.

Παπα-Ἰωάννης τοῦ Μαργέτη μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Παπα- Σταμάτης Γεωργίου μαρτυρῶ

Σακελάριος ἱερεὺς Γεώργιος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Παπα-Μανοῦσος μαρτυρῶ Γραμματικὸς Κυπαρίσης
(τούρκικη ὑπογραφή)

Δίνου και ἐγὼ ὁ γαμπρὸς ὁ Γιώργης γρόσια 100/² και ὅτι πάρω ἀπὸ τὸν πατέρα μου

μάρτυρας Γεώργης Γουλιάρμος

διάκος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

4

Εἰς δόξαν Πατρὸς, Υἱοῦ και Ἀγίου Πνεύματος, ὅθεν καγὼ ἡ Ἄννα τοῦ Ἀθανάση ποιῶ/² τὸ παρὸν μου ἰδιοθέλητον προικοσύμφωνον και δίδω αὐτὰ πρὸς τὴν ἀνε/³ψιὰν μου τὴν Ἄννα τοῦ Δημήτρη μετ' εὐχῆς και εὐλογίας εἰς προικοδωρεάν/⁴, πράγματα ταῦτα ἀρχή, τὸ ὀσπίτιόν μου εἰς τὴν Κερα-Ψωμοῦ τὸ πλησίον τῆς/⁵ Καλῆς τοῦ Τζαννῆ, ἀκόμη και τὸ ὀσπίτιόν μου εἰς τὸ Κάστρο τὸ πλησίον τῆς/⁶ Μαρίας τοῦ Τζάνου, ἀκόμη δίδω της και τὸν πατητὴ μου εἰς τοὺς Μύλους τὸν/⁷ πλησίον τοῦ ἀνδρὸς μου τοῦ Γιάκουμου, πεύχια δύο, ἀπαπλώματα τρία/⁸ τὸ ἓνα μεταξοῦτὸ και τὸ ἄλλο κόκκινο τοῦ καντηλιοῦ και τὸ ἄλλο σαλονικίον, σεντόνια/⁹ τρία, προσκεφαλάδες τέσερις ἢ μία κεντητὴ και προσκέφαλα ἑξὶ τὰ δύο/¹⁰ ἀτιλαζένια και τὰ τέσερα κεντητὰ, σεντούκια τρία τὸ ἓνα κυπαρισένιο/¹¹ χάρκουμα ἓνα και τέντζερη ἓνα και τηγάνια δύο, σαχάνια στανίτικα πέντε/¹² και ταψιά ριχὰ ἑπτὰ και δύο σαχανοσκεπάσματα, μαστραπάδες δύο, κρε/¹³οντήρι ἓνα και μέτρα δύο, ταυλομάντηλα τέσερα, πηχιάρικα μαντήλια τέσερα/¹⁴ βαγιόλια

έπτά, ροῦχο λούτρα ἓνα καὶ φουστάνι κίτρινο ἓνα καὶ καβάδια/¹⁵ δύο τὸ ἓνα μαῦρο ... ραγκοῦ καὶ τὸ ἄλλο ὀξὺ, φουστάνια τέσερα, ὑποκάμισα/¹⁶ ὀλομέταξα δύο καὶ δύο μεταξουτὰ, καὶ δύο λινά, ἐμπόλιες ὀλομέταξες δύο καὶ μαγνάδι/¹⁷ ἓνα καὶ μεταξουτὲς τέσερις, κούπα μία, θαρέλι ἓνα καὶ τυροπίθαρο ἓνα, βυτίνες/¹⁸ δύο, τραπέζια δύο, δικέλια δύο, ἀξίνη μία, τζεκούρι ἓνα, στρώμα ἓνα μὲ/¹⁹ τὸ ντύμα του, κάπα μία καὶ τὴ μισὴ ἀλούνη τοῦ ὀσπιτίου καὶ ἀσιλάνια τριάντα/²⁰ καὶ τὴν εὐχὴν ἡμῶν.

(Σημ. τὸ ἐγγράφο εἶναι ἀνυπόγραφο καὶ ἀχρονολόγητο. το χρονολογούμε γύρω στο 1640, γιατί ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ σύγκριση μὲ ἄλλα ἐγγράφα, εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸν Μανόλη Κατζίκη, τὸν ὁποῖο συναντούμε ὡς γραφέα μεταξὺ 1635 καὶ 1650).

5

ἔτος 1645

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύ/²ματος, τῆς κυρίας καὶ ἀληθοῦς ὑπερευλογημένης ἡμῶν/³ ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. "Οθεν ἐγὼ Γεώργιος/⁴ τοῦ Καλογέρου καὶ ἡ ἐμὴ σύζυγος Καλὴ τοῦ Ἀργεροῦ ὑποσχό/⁵μεθα πρὸς τὸν γαμπρὸν ἡμῶν Γεώργιος τοῦ Στάμου Ζαοριανὸν εἰς τὴν/ γνησίαν ἡμῶν θυγάτηρ Καλὴν, ἐν πρώτοις τὸ μέγα ἔλεος/⁶ τοῦ Θεοῦ ἔπειτα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο: Οἶκημα σπίτιον εἰς/⁷ τὸν Μπαρμπακά πλησίον τοῦ Μαργωτήρη καὶ ὁ παπὰς τοῦ Γιώργη/⁸, Ἰωάννου, ἀκόμα ἕτερο σπίτι εἰς τὸ Μπόριο πλησίον ὁ παπα-Γιωργά/⁹κης τοῦ Λήψακα καὶ Ἄννα τοῦ παπα-Φρανκιά, ἀκόμα εἰς τὸν/¹⁰ Πύργο τὸ λιακὸ πλησίον Νικόλας τοῦ Βεργῆ καὶ ἡ Καλὴ τοῦ Πα/¹¹λούκη, ἀμπέλιον εἰς τὸ Μπέρα κάμπο τὸ κάτω πλησίον τοῦ/²Γεώργη τοῦ Ἀγουστῆ καὶ πλησίον τοῦ Ἰωάννη τοῦ Γιάκουμου, ἀκόμα/¹³ ἕτερον ἀμπέλιον τὴν ἄμουδα τοῦ ἀφέντη τῆς πλησίον τοῦ/¹⁴ Κοματὰ καὶ τοῦ Δημήτρη τοῦ Χαμουζά, ἀκόμα τὸ περὶ/¹⁵βόλιον εἰς τοῦ Μαξίμου πλησίον τῆς Μαρίας τοῦ Μιχάλη καὶ Ἰωάννη/¹⁶ τοῦ Μιχάλη τ' Ἀργυροῦ, ἀκόμα τὸ περιβόλι εἰς τὸ Κρὺο νερὸ ὅλο/¹⁷ καθὼς εὐρίσκεται, χωράφια τὸ κλεῖσμα εἰς τὸ Τρίβουνον δόνω/¹⁸ τὸ διὰ τὴν κούπα καὶ διὰ τὴν κάππα πλησίον παπα-Μόσχος καὶ παπα/¹⁹ Γεώργης τοῦ Κυριαζῆ. Καὶ τὰ χωράφια ὅσα εὐρίσκονται τῆς μάνας/²⁰ τῆς ἡμερᾶ καὶ ἄγρια δικά τῆς ξέχως τὸ χωράφι τῆς στὸ Μπαλίτη./²¹ Παπλώματα δύο, πεύκι ἓνα, μαντήλια μέτρα δύο, προσκέ/²²φαλα ὀκτώ, μπόλιες μέτρο ἓνα καὶ τηγάνια δύο μικρὰ/²³ καὶ μεγάλο, ἀξίνη, δικέλι, τζικούρια δύο καὶ σκεπάρνι,/²⁴ κριοντίρι ἓνα, καὶ ταψί

ένα και πουροστιά και σουβλά και/²⁵ τεροζύστη και χυρόθχίνα και ένα ζευγάρι σκολαρίκια/²⁶ και άλυσίδα και τρείς βυτίνες και τὸ καντάρι,²⁷ και τὴ μισὴ αλούνη τοῦ σπιτιοῦ και τὴν εὐχὴ μας.

/²⁸ Ακόμα ἔχω και ἐγὼ γαμπρὸς εἰκοσιπέντε γρόσια/²⁹ και τὰ σιδερικά μου και τὰ ροῦχα μου ὡς μοῦ εὐρίσκονται.

/³⁰ Και εἰς τέσερις μῆνες νὰ εὐλογηθοῦμε ἂν θέλει ὁ Θεός.

6

Ὡρα καλή

Εἰς δόξαν Πατρός, Υἱοῦ και Ἀγίου Πνεύματος. Ὅθεν καγὼ Ἰωάννης τοῦ Καβούλια σὺν τῇ ὁμοζύγῃ μου Ἄννη/² ποιῶμε τὸ παρὸν ἡμῶν οἰκειοθέλητον προικοσύμφωνον τῆς θυγατρὸς ἡμῶν Τζανετίνας/³ ἥς και ὑποσχόμεθα δοῦναι με τὴν εὐχὴν ἡμῶν πράγματα ταῦτα: ὅσπῃ εἰς τὸ Κάστρον πλησίον/⁴ Εὐφροσύνης Ἰωαννάκη, ἕτερον εἰς τοὺς Ματζηγανούς πλησίον Εὐφροσύνης τοῦ Λέου/⁵ ἕτερον εἰς τὴν Παναγίαν τοῦ Δούκα πλησίον Μαρίας παπα-Μανθαίου, μαγαζὶ εἰς τὸν Αἰ/⁶γιαλὸν ὁμοῦ με τὸ ἀμπέλιον, περιβόλιον εἰς τὴν Καμάραν πλησίον παπα-Γεωργίου Μανω/⁷λάκη, ἀμπέλιον εἰς τὴν ἀγίαν Ἄνναν τὸ κάτωθεν πλησίον Καλῆς τοῦ Κάρλου, ἔ/⁸τερον ἀμπέλιον εἰς τὸν Ράμμον πλησίον τοῦ Ταξιάρχου, ἕτερον ἀμπέλι εἰς τὸ Ἀμπατζίνη/⁹ πλησίον Καλῆς Λαγιλᾶ, χωράφια τῆς μητρὸς της μίας μεριάς και ἄλλης ὅσα και ἂν εὐρεθοῦν/¹⁰ ἔσω τε και ἔξω, και ἀπὸ ὅσα αἰγίδια μᾶς εὐρεθοῦν ὅλα τὰ ἡμισυ, σεντούκια ε, μέτρο/¹¹ πούχια β, παπλώματα μεταξωτὰ δ και ἓνα σαλονικαῖον και ἕτερον κόκκινο, προ/¹²σκέφαλα ιε τὰ δύο ἀτλαζένια σεντόνια ζ, ροῦχο ὀξὺ και κοντοκαθάδια δύο μαῦρον και/¹³ ὀξὺ, φουστάνια δ, ὑποκάμισα ε, κούπα α, σκολαρίκια ζύγια β, και ἄλυσι/¹⁴δα, δακτυλίδια β, χαλκῶματα β μικρὸν και μεγάλον, τηγάνια β, κρεοντήρια β, μα/¹⁵στραπάδες β, ταψιὰ στ, σαχάνια β, ἄξινη, δικέλι, τζεκούρια β, πυροστιὰ, ἐν/¹⁶ βαρέλιον, ἐν τεροπύθαρο και τὴν ἡμισυ λούνη τοῦ σπιτιοῦ, δύο στρώματα με τὲς στρώ/¹⁷ματόντυς ες και ἄσπρα χιλιάδες τέσσερις. Ἐδῶσε και ἡ γραῖα Τζανετίνα τὸ μισὸ/¹⁸ χωράφι εἰς τὴν Ἀπιάν, ἀκόμη και τίς ἐσυκιές εἰς τὰ Καμίνια, ἀπανωπύθι ἐν και/¹⁹ βυτίον ἓνα και τὴν εὐχὴν ἡμῶν.

Παπα-Γεώργης τοῦ Ζαχαριὰ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Παπα-Ἰωάννης Μαθέου μαρτυροῦ τὰ ἄνωθεν

Ἰωάννης Γρηγορίου Κατζίκη μαρτυρῶ.

(Σημ. τὸ έγγραφο εἶναι ἀχρονολόγητο. Τὸ χρονολογοῦμε γύρω στο 1650 γιατί

τον μάρτυρα Ιωάννη Γρηγ. Κατζίκη συναντούμε ως μάρτυρα και γραφέα σε έγγραφα του 1645, 1646 και 1653.).

7

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τῆς κυρίας καὶ ἀληθοῦς/² ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου/³ Μαρίας. Ὁθεν καγὼ Γεώργιος Ἰωάννου τοῦ Πέρου ποιῶ τὸ παρὸν συμβόλαιον/⁴ γράμμα πρὸς τὸν ἐμοῦ υἱὸν ἡγαπητὸν Νικόλαον ἱερέα καὶ δίδω/⁵ πρὸς αὐτὸν μετ' εὐχῆς καὶ εὐλογίας εἰς προῖκα πράγματα ἅπερ εἶναι/⁶ ταῦτα. Σπίτιον εἰς τὸν Λάλαρον πλησίον τοῦ Κουβούλα καὶ τοῦ Κο/⁷μποῖωάννη καὶ δίδου το ἀπὸ θανάτου μου, ἀμπέλιον εἰς τὸν Μαύρικα/⁸ τὸ μισὸ τῆς μάνας του ἀπὸ τὴν σήμερον, καὶ ἕτερον ἀμπέλιον εἰς τὸν/⁹ Πέρα κάμπο τὸ μισὸ ἀπὸ θανάτου μου πλησίον τῆς Παναγίας τοῦ/¹⁰ Θεωδωρῆ, χωράφιον εἰς τὸν Κάτου κάμπο πλησίον παπα-Μανώλη Στροῦ καί/¹¹ ἕτερον χωράφιον εἰς τὴν Δάφνη τὸ μισὸ πλησίον παπα-Ιωάννη Γρηγο/¹²ράκη καὶ πλησίον Πατεστῆ, χωράφια εἰς τὸ Ρηβούνα καὶ εἰς τὸν Ἀ/¹³γιον Ἠλία εἰς τὰ Μισόχωρα τὸ κάναλο κάτου τὸ πέζωμα, ἀκόμη ἐμοί/¹⁴ράσαμε καὶ τὰ μας μετ' τὸν ἀδελφὸν μου τὸ Μανώλη καὶ μοῦ ἔλαχαν/¹⁵ εἰς τὴν πάρτη μου πράγματα ἅπερ εἰσὶν ταῦτα: τὸ ἄνωθεν ἀμπέλιον ὃ ἐστὶ/¹⁶ γεγραμμένον εἰς τὸν Μαύρικα, σπίτιον εἰς τοὺς Ματζηγανούς/¹⁷ πλησίον τῆς Ρήζενης, ἀμπέλιον εἰς τὴν Ἀγιά πλησίον τοῦ Γεωργίου τοῦ/¹⁸ Χαγγῆ, καὶ εἰς τὸ Ἀπατζίνη καθὼς εὐρίσκονται πλησίον Γεώργη Χατζῆ, χω/¹⁹ράφιον εἰς τὰ Πρεπίδια πλησίον παπα-Σκουλῆ, χωράφιον εἰς τοῦ/²⁰ Κουτζοχέρη τὸ πεῦκο πλησίον παπα-Γεώργη Καυκιάρη, χωράφιον εἰς τὸν/²¹ Ἅγιον Παῦλον πλησίον τοῦ νεροῦ καὶ ἕτερον χωράφιον εἰς τοῦ Ραῦτη πλησίον/²² Πουλτᾶ, χωράφιον εἰς τὸ Καλικρὶ πλησίον Μανώλη Νικολοῦ, χωράφιον εἰς/²³ τὸ Τριβάλανο. Πεύχι ἓν, ἀπάπλωμα ἓν καὶ λούννη τοῦ ὀσπιτίου/²⁴ ὅτι μοῦ ἔτυχεν εἰς τὸ μερδικόν μου καὶ τὴν εὐχὴν ἡμῶν. Ἐγεγόνει τὸ παρὸν συμ/²⁵βόλαιον γράμμα κατὰ τὸ ζῆμν ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ 18 μαρτυρούντων ἀσφαλῶς/²⁶ τῶν ὑποκάτωθεν ὑπογεγραμμένοι ἀξιόπιστοι μάρτυρες.

Πρωτονοτάριος ἱερεὺς Γεώργιος μαρτυρῶ Δημήτρη Λυραντζῆ μαρτυρῶ
Μανώλη Κατζίκη μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

8

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἁγίου/² πνεύματος, τῆς κυρίας Θεοτόκου καὶ ἀγειπαρθένου Μαρίας. Ὁθεν ἐγὼ ὁ Γεώργιος ὁ Κουτζούπης/³ καὶ ἡ ὁμόζυγος ὑμῶν Καλὴ τοῦ Καλογέρου μεῖς ἰδίᾳ μας βουλῇ καὶ θελήσει ἐλ/⁴θόντες εἰς δεύτερο γάμο καὶ τεκνοποιήσαμε μετὰ τὴν ὁμόζυγό μου/⁵ γυνή καὶ ἔχοντας τὰ πρῶτα μου παιδιὰ προιτζιμένα καὶ ξω/⁶φλησιμένα ἀπ' ὅτι τοὺν ἔδωσα μετὰ τὴν εὐχὴ μου νὰ τὰ ἔχουνε νὰ τὰ προι/⁷κοδωρήσουνε μετὰ τὴν εὐχὴ μου καὶ τῶν γονέων μου. Ὁθεν ὅτι ἄρα μοῦ/⁸ ἀπομείνανε ὕστερα τὰ προικίζου τοῦ γιοῦ μου τοῦ Δημήτρη μετὰ τὴν εὐχὴν/⁹ μου καὶ τῶν γονέων μου τὰ ὅποια ὁ Θεὸς ἔδωρῆσατο καὶ γράφου του/¹⁰ αὐτὰ τὰ ροῦχα: Ἀμπέλιο στὰ Λιοκόπια στοῦ Καλικριοῦ τὸ μέρος πλησὼ τοῦ/¹¹ παπα-Μανώλη Βεργγίληου καὶ τῆς Ἄννα τοῦ Σιδέρη, καὶ ἕτερο ἀμπέλιο/¹² στὸ Ἀγαλίνι ὅπερ ἔπερα ἀπὸ τὸ Μανώλη τοῦ Γκίνη, καὶ πρόβατα σφαχτὰ/¹³ ὅτι βρεθοῦνε τὸ σημάδι μου, τζεκούρια 2 καὶ δικέλι, ἀξίνη, βατο/¹⁴κόπι ἓνα καὶ ἓνα χαράνι καὶ μέλισες ὅτι μοῦ βρεθοῦνε καὶ χωρά/¹⁵φια εἰς τοῦ Τραχιοῦ τὸ μέρος τὸ ἓνα στοὺς Λάκους πλησίον Νι/¹⁶κόλα Λαοὺς καὶ ἕτερο χωράφιο εἰς τοῦ Ἀχινοδοῦρου τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς/¹⁷ πλησίον, ἀκόμα περιβόλι ὅπου ἔκαμα ἀπάνου στὸ Κρύο νερό/¹⁸ ἀπὸ κάτου ἀπὸ τῆς γυναίκας μου σωζομένω νὰ ξοσιάζει νὰ παίρνει νερό/¹⁹, καὶ ὅτι τοῦ ἔχω γραμμένα νὰ τὰ ἔχη μετὰ τὴν εὐχὴ μου καὶ νὰ μὴ ἔχη/²⁰ κανένα μου παιδί μὴδὲ θηλυκὸ μήτε σερνικὸ νὰ κάμει τίποτες/²¹ ἀπ' ὅτι ἄρα τοῦ ἔχου γραμμένα. Εἴ δὲ καὶ ἤθελε σηκωθοῦνε κανένα/²² νὰ γυρέψει νὰ περάξει τίποτες νὰ ἔχη τὴν κατάρα μου. Καὶ διὰ/²³ τὸ ἀσφαλὲς καὶ βέβαιον ἔγινε τὸ παρὸ γράμμα κατέμπροσ/²⁴τε τῶν ἀξιοπίστων μαρτύρῳ ἐπὶ μαρτυρίας καὶ ἐπὶ ἔτους/²⁵ 1664 μηνὶ Δηκεμβρίου 6.

Θεοδωρῆς τοῦ Πεντεκάλῃ μαρτυρῶ

Καὶ ὁ Κωνσταντῆς ὁ ἀδελφός του μάρτυρας

Καὶ ὁ Ἰωάννης τοῦ Τρικύλια μάρτυρας

Καὶ ἐγὼ ὁ παπα-Δημήτρης τοῦ Θεοδωράκη

9

Ἰσον προικοσυμφώνου

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τῆς κυρίας καὶ ἀληθοῦς υπερειλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου/² καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Ὅθεν ἐγὼ ἡ Ἄννα τοῦ παπα-Γεώργη Κυριαζῆ ποιῶ τὸ παρὸν μου ἰδιοβούλητον προικοδο/³τικὸν τῆς θυγατρὸς μου Εὐφροσύνης τοῦ Μανωλάκη μετὰ εὐχῆς καὶ εὐλογίας ὡς θελούσης μου τοῦ λαβεῖν ἐν αὐτῇ,/⁴ ὁμόζυγον Μανουὴλ Γεωργίου Φηλίνῃ. Ἀρχή. Δίδω της ὀσπίτιον εἰς τὸ Ἐμπόριον πλησίον Μιχαλάκη παπα-Κρη/⁵τικοῦ καὶ ἕτερον ὀσπίτιον ἐντὸς τοῦ Κάστρου τὸ ὅπερ αὐτὴ ἡγόρασε πλησίον τῆς Εὐφροσύνης παπα-Κατζίο/⁶πούλια, περιβόλιον εἰς τοὺς Μύλους πλησίον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τοῦ ποταμοῦ, ἀμπέλιον εἰς τὰ Λουριά πλησί/⁷ον Γεωργίου τοῦ παπα-Σταμάτη καὶ ἕτερον ἀμπέλιον εἰς τοὺς Ἀσπούς πλησίον Ἰωαννάκη Ἀρκούδη καὶ τοῦ Ἰμπραῖμη, καὶ τό/⁸μισὸν χωράφιον ὃ ἔχω εἰς τὰ Μισόχωρα κάτωθεν τοῦ Ἀγίου Ἡλιοῦ πλησίον τῆς Ψαριώτισας, εἰς τὸν Μαβρουνὰν χω/⁹ράφι με βελανιδιὰς εἴ τι μου τὴν ἀρτην, ἡγουν νὰ τὲς μοιράσει με τὸν παπα-Ἰωάννη Κατζίκη, ἔτι καὶ ἕτερον χωράφιον/¹⁰ εἰς τὴν Ἀπιὰν πλησίον καὶ αὐτὸ παπα-Ἰωάννη Κατζίκη. Ἐτοῦτα τὰ τρία εἶναι χωριστὰ καὶ ἐξόχως, τὰ δὲ λοιπὰ μου χω/¹¹ράφια νὰ γίνονται τριμοιρία με τὲς ἀδελφάδες αὐτῆς νὰ παίρνει ὅλα τὰ τρίτα. Στρώματα δύο, προσκε/¹²φαλάδες δύο, καὶ πάπλωμα ἐν σαλονικίον, χαρὰνὶ μικρὸν ἐν καὶ τετζερὲ ἐν, τυγάνι, τραπέζι/¹³ πίνακα, πανὶ ὅσον εὐρεθεῖ νὰ εἶναι ἐδικὸν της καὶ μετὰξι εἴ τι τῆς λάχει καὶ ὅσα λοστάρια στείλει ὁ Θεὸς ὅλα ἐδικὰ της,/¹⁴ καὶ σαχάνια στάνινα δύο, βυτίνα ἀλειφτὴ μία, καὶ ἀλειφες βυτίνες δύο, καὶ τυροπίθαρὸν ἔμπροσθεν/¹⁵ τοῦ ὀσπιτίου αὐτῆς, σινδόνια δύο, ἀκόμη καὶ φουστάνια καὶ ὑποκάμισα καὶ ἐμπόλιες ὅσα/¹⁶ καὶ ἂν εὐρεθοῦν ὅλα ἐδικὰ της, ἔτι δὲ καὶ ὅση λούνη εὐρεθεῖ ἐντὸς τοῦ ὀσπιτίου ἀπὸ ὀλίγον εἰς πολὺ ἕως καὶ/¹⁷ εἰς ὁβολοῦ ποσότητα ὅλη ἐδικὴ της, καὶ ἡ εὐχὴ μου μετ' αὐτῆς. Ἐγινε τὸ παρὸν ἀσφαλὲς μου συμβόλαιον ἐμοῦ τῆς ἁ/νω/¹⁸θεν προειρημένης Ἄννης παπα-Γεωργίου Κυριαζῆ ἐπὶ ἔτους 1674 μηνὸς Αὐγούστου ιζ.

Εἰς δόξαν Πατρὸς, υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος, τῆς κυρίας καὶ ἀληθοῦς υπερειλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας/² προικοδοτῶ καὶ ἐγὼ ἡ καλογραῖα ἡ Καληνίκη ἐξ ὅλης μου τῆς ψυχῆς καὶ καρδίας καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν μου τῷ ἀγαπητῷ υἱῷ μου/³ Μανουὴλ ἀπὸ τὴν σήμερον: ἀμπέλιον εἰς τὸν Πέραν κάμπον πλησίον Κουμνηνοῦ Σπαντίδου, ἔτι δὲ/⁴ καὶ χωράφιον με

ἀμυγδαλιές εἰς τὰ Ραχίδια πλησίον παπα-Δημήτρη Θεοδωράκη ἔτι δὲ⁵ καὶ εἰς τὸν Κάλαμον τὰ μισὰ χωράφια. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Κρήνην τὰ χωράφια ὅλα ὅσα εὐρίσκονται πλησί⁶ον τοῦ Μπαρμπάρεσου καὶ τὴν εὐχὴν μου. Εἰς αὐτὰ τὰ ἄνωθεν ὅπου ἡ μητέρα μου με ἐπροικοδότησε ἡ μητέρα μου⁷ ἡ Καληνίκη, γράφω καὶ ἐγὼ ὁ υἱὸς τῆς ὁ Μανόλης Γεωργίου Φηλίνη ἀπὸ τὴν σήμερον εἰς ἀσφαλεστάτην καὶ ἀληθινήν προίκαν⁸ μου καὶ ἐνδείξιν τῆς ὁμοζύγου μου Εὐφροσύνης. Ἀρχή. τὸ ὀσπίτιόν μου ὃ ἔχω ἀγορὰ εἰς τὴν Καμένη πόρτα πλησίον⁹ τοῦ Ἰωαννάκη Ἀρκούδη, καὶ χάλκουμα μέγαλον ἓνα καὶ χαρανὶ μικρὸν ἓν καὶ τηγάνι ἓν καὶ δύο τζεκούρια¹⁰ ἔτι καὶ μεντενούς καλοὺς δύο, καὶ καμιζόλι καμουχένιον ἓν καὶ ζωνάρι κόκκινο μουκαντέμι ἓνα. Καί¹¹ ὄνον μίαν με τὸ πουλάριον καὶ καντάρια δύο.

10

Εἰς δόξαν Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας ἐγὼ ἡ Μαρία τοῦ Μαζάριου με τὴν εὐχὴ μου² καὶ ὁ υἱὸς μου ὁ Μαζάριος με ἰδία μας βουλή καὶ θέληση καὶ ὁ υἱὸς μου ὁ Ἀντωνά³κης κάνομε προικοσύφουνο τῆς θυγατρὸς μου τῆς Φροσύνης καὶ ἐγὼ ὁ Μαζάρι⁴ος καὶ ὁ Ἀντωνάκης με τὴ βουλή μας ἐν πρώτοις δίνωμε τὸ μέγα ἔλεος⁵ τοῦ δεσπότη Χριστοῦ καὶ δεύτερον τὴν εὐχὴ μας. Ἀρχή. ὀσπίτιον εἰς τὸ Κάστρο⁶ πλησίον τοῦ Βατάχου καὶ ἕτερον σπίτι κάτω τοῦ Καμαντοῦ εἰς τὸν⁷ Κρόκο ἀνωγοκάτωγο δίχως τὸ φούρνο/ καὶ ἀμπέλι στὸ Μέγα γιαλὸ⁸ πλησίον Γεώργη Πατεστῆ καὶ ἕτερον ἀμπέλι στὸ Λιδάδι πέρα εἰς τὴν Παναγιά⁹ πλησίον παπαδιᾶς Χοντρόπαπα, ἀκόμη καὶ στὸν Κάμπο εἰς τὰ Λουριά τὴ φυτεία¹⁰ πλησίον τῆς Μαργεμένης, χωράφι εἰς τὸν Κάμπο στὶς πικραμυγδαλιές πλησίον¹¹ τοῦ Νικολάκη καὶ ἕτερον χωράφι εἰς τὰ Βλυχὰ πλησίον παπα Γεώργη Μιχαλάκη¹², ἀκόμη καὶ τὰ ὅσα χωράφια ἔχομε μιὰ μεριά καὶ ἄλλη νὰ παίρνει¹³ στὰ τέσερα ἓνα ἐξόχως τοῦ Κάμπου καὶ τὴν Ἀγκαθοῦ, καὶ τὸ περιδόλι στὸ Δι¹⁴α-σουριτὴ πλησίον Μαρίας παπα-Κρητικοῦ, καὶ ἀπὸ τὰ γιδοπρόβατα ὅπου¹⁵ νὰ βρεθοῦνε νὰ πάρει στὰ τέσερα ἓνα καί¹⁶ λέγω ἓνα καὶ ὅτι ἀγελάδια μᾶς βρεθοῦνε νὰ γίνονται τέ¹⁷σερα μερδικὰ νὰ παίρνει τὸ ἓνα. Καὶ μέσα τοῦ ὀσπιτίου ἀρχή: πεύχι ἓνα¹⁸ καὶ παπλώματα μεταξοῦτά, τὸ ἓνα πράσινο καὶ τὸ ἄλλο κόκκινο¹⁹ καὶ σαλονικαῖο 1 καὶ σεντόνια 4 τὸ ἓνα κεντιστὸ καὶ τὰ δύο χυτὰ²⁰ καὶ τὸ ἄλλο σκλέτο, καὶ προσκέφαλα τιλαζένια 2 καὶ ἀκόμη προ²¹σκέφαλα κεντιστὰ 4 καὶ μέτρα 2 καὶ μπόλιες μέτρο 1, καμουχὰ κό²²κινο καὶ καθάδι κόκινο καμουχένιο καὶ ροῦχο λούτρα καὶ καθάδι ὀξὺ²³ καὶ φουστάνι κίτρινο καὶ μενεβισὶ καθάδι καὶ φουστάνια 3 καὶ μαγνά²⁴δι 1 καὶ ὀλομέταξη μπόλια 1 καὶ ποκάμισα ὀλομέταξα

τρία και λινά/²⁵ κεντιστά 2 και μπουτεμί 1 και κάρτζες μενεβίσιες και μανίκια
 ὀξά/²⁶ και προσκεφαλάδες 3 και στρώμα με στρωματόντυση και στανίτικα/²⁷
 κριοντήρια 2, και μαστραπάδες 2 και σαχάνια 3 και χαρκουματένιο/²⁵ σαχάνι 1
 και ταψιά ριχά 6 και χάρκουμα τῆς μάντρας 1 και μικρὸ 1/²⁹ και τεγγέρους 2
 και τιγάνι 1 και ἀσημοπότηρο 1 και σχολαρίκια ζύ/³⁰γι 1 και χουλιάρα σιδερένια
 1 και σεντούκια 2 τὸ ἓνα κυπαρισέ/³¹νιο και θυτίνες 2 και δικέλι και ἄξινη και
 τζεκούρι και τραπέζι 1/³² μεγάλο και ἀπ' ὅτι καίκια μᾶς βρεθοῦνε νὰ παίρνει ἀπὸ
 κάθε/³³ καίκι μερδικὸ 1, και τὴν τρίτη λούνη τοῦ σπιτιοῦ και βελέτζα και κάπα/³⁴
 και ἀσιλάνια 50 και βαρέλι 1 και τυροπίθαρο 1 και ἡ εὐχὴ μας/³⁵ και τὸ φοῦρνο
 ἀπὸ τὴν σήμερον σωζομένω νὰ ἔχη νὰ τρώει χρόνους 10 ἡ μάνα της.

1687 μηνὶ Μαΐου 25

11

Εἰς δόξαν Πατρός, Υἱοῦ και Ἀγίου Πνεύματος, τῆς κυρίας και ἀ/²ληθοῦς
 ὑπερευλογημένης και αἰειπαρθένου Μαρίας/³ Ὅθεν καγὼ παπα-Μανουήλ Ἀντώ-
 νης και ἡ ἐμὴ πρεσβυτέ/⁴ρα Ἀννη πῶς μεῖς ἰδία μας βουλή και γνώμη δίνουμε/⁵
 εἰς προικοδωρεάν τῆς θυγατρὸς ἡμῶν Μαρίας ἀπὸ τὴν σήμε/⁶ρον. Ἀρχή. τὸ ἔλεος
 τοῦ Θεοῦ και τὴν εὐχὴ μας, ἔπειτα ὁ Θεὸς/⁷ ἐδωρήσατο: σπίτι τὸ Λάλαρο τὸ
 γονικὸ μου και σπιτότοπο στὸ Κρόκο τῆς Μαντόνας, στὸ Κάστρο σπίτι τῆς
 μά/⁸νας της πλησίον Γεώργη Βασίλη, ἀμπέλι στὸ Καλικρι στή μεγά/⁹λη Δάφνη,
 στὸ Κάμπο ἀμπέλια δύο στοὺς πικραμυγαλιές/¹⁰ πλησίον τοῦ Φλάσκου, στὸ
 Ἀγαλίνι στοὺς Πόρτες χωράφι ἓνα/¹¹ πλησίον Ἀντρούτζου, χωράφι στὸ Ἀπακίни
 τοῦ Σταμάτη Παν/¹²τελέου, στὸ Σταυρὸ στοὺς Τρύπες χωράφια τὰ μισὰ στοῦ
 Μούζη/¹² τὴ σπηλιά χωράφι ἓνα τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς πλησίον, χωράφι στὰ/¹⁴
 Μισόχωρα πλησίον Ἀντρούτζου, ἕτερο χωράφι στὴν Ἀγία Βαρβά/¹⁵ρα πλησίον
 Κοκκίνη, ἕτερο χωράφι στὴν Ἀπιά πλησίον Γιώργη Σταμάτη/¹⁶ Μυλωνά, στὸ
 Τραχὺ χωράφι στοὺς Κεραμωτὲς πλησίον Καλὴ Βέργη/¹⁷, στὴν Παγγινιά χω-
 ράφι ἓνα πλησίον Σταμάτη Κεφάλα, στὸ Κάτου κάμπο/¹⁸ χωράφι ἓνα πλησίον
 Μαζάριου Ἰωάν. Ἀντώνη, ἕτερον χωράφι στὸν/¹⁹ αὐτὸν τόπον πλησίον Γεώργη
 Μανόλη, στὸ Μαθρουνά χωράφι ἓνα τῆς κατ/²⁰ρης, ἕτερο χωράφι στὸν αὐτὸν
 τόπο πλησίον Μάρκου Γεώργη. Παπλώ/²¹ματα δύο, τὸ ἓνα μεταξουτὸ, σεντόνια
 δύο, προσκεφαλάδες/²² δύο, προσκέφαλα τέσερα, στρωματόντυση και στρώμα,
 ταβλομάντ/²³ηλα δύο, σεντούκι ἓνα, χάλκωμα μεγάλο ἓνα, τεκερέδες δύο, τηγά-
 νια/²⁴, δύο, δικέλια δύο, ἄξινης δύο, κεκούρια δύο, θυτίνες δύο, ἀλοιφτές/²⁵ και

ένα πανωπίθι πιθάρι στὸν Προβακά καὶ τὴν εὐχή μας. Σαχά/²⁶νια στανίτικα πέντε καὶ ταψιά πέντε. Ἐπὶ ἔτους 1705 μηνός/²⁷ Μαΐου 29.

Ὁ Σκύρου Ἐπίσκοπος Καλλίνικος
Παπα-Μανόλης στέργω τ' ἄνωθε

(Σημ.: Ομοιο ακριβῶς με ἴδια χρονολογία, ἴδια γραφή καὶ ἰδίους μάρτυρες εἶναι καὶ το προικοσύμφωνο τῆς θυγατέρας τοὺς Χριστίνας, πιθανῶς δευτερότοκης. Τὰ προικιζόμενα ὅμως εἶναι σαφῶς λιγότερα. (Α.Ε.Σ., ἔγγρα. 50).

12

1743 Μαρτίου 13

Εἰς δόξαν Θεοῦ ἀμήν. Ὅθεν ἐγὼ ἡ Καλὴ τοῦ Νικόλα με τὸ νὰ πανδρεύσωμε τὰ παιδιὰ μας ἐλέω Θεοῦ/² τὰ ἐπροικίσαμε ὅλα με εὐχὴ καὶ εὐλογίαν καὶ μένοντας τὸ μικρότερό μου παιδί, ο Σταματικός μου ἐστά/³θηκε με τοῦ λόγου μου ἕως τὴν σήμερον, τὸ ὅποιον βλέποντας τὴν καλὴν του γνώμη τοῦ δίνω ἐξ ἰδίας/⁴ μου γνώμης εἰς προικοδωρεὰν τὰ γονικά μου αὐτὰ πράγματα. Ἐν πρώτοις τοῦ δίνω τὸ τοῦ Θεοῦ μέγα καὶ πλούσιον/⁵ ἔλεος, ἔπειτα, ἀρχή. τὸ σπῆτιόν μου στὸ Κάστρο πλησίον τοῦ Στανίλα καὶ τὸ σπῆτιόν μου κάτου εἰς τὸ Κρό/⁶χο τὸ μεγάλο τὸ ἀνώγειον ὅπου καθούμαστε πλησίον τοῦ Βαβαλιάνου καὶ ἕτερον ὁσπίτιον χαμώγειον τὸ καρσί πλησί/⁷ον τῆς Γιαννάκενας καὶ εἰς τὸ Ἀγαλίνι τὴν ἄμουδά μου ὡς καθὼς εὐρίσκεται με τοὺς ἐσυκιές καὶ περιβόλιον/⁸ εἰς τὴν Σπηλιώτισα καὶ εἰς τὸ Σουλῆνα ὡς καθὼς εὐρίσκεται με καρὲς καὶ ἕτερα δένδρα καὶ τὸ χωράφιόν μου εἰς τὰ Λεο/⁹κόπια τὸ πλησίον τῆς Μπηλημίνας, ἕτερο χωράφι εἰς τὸ Ἀγαλίνι πλησίον Ἰωάννη Πατεστῆ καὶ τὸ χωράφι μου εἰς/¹⁰ τὸ Γιαλὸ με τὰ δένδρα του πλησίον Ἄννας Μαζάριου, ἕτερο χωράφι εἰς τὰ Μελεγκουτὰ πλησίον Ἰωάννη Πηφάνη/¹¹ καὶ εἰς τὴν Ἀγία Βαρβάρα χωράφια με τὰ δένδρα νὰ τὰ μοιράζουμε με τὸν ἀδελφὸ του τὸν Ἀνδρέα πλησίον τῆς/¹² Εὐφροσύνης τοῦ Στάμου, ἕτερο χωράφιον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον με δένδρα πλησίον τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸ χάλκου/¹³ μά μου τὸ μανδρικὸ καὶ τὸν τέγγερίν μου με τὸ καπάκι, ἕτερο τέγγερί με τὸ καπάκι καὶ ἕτερο χάλκουμα μικρὸ/¹⁴ καὶ σαχάνια τρία στανίτικα καὶ δύο σουφραλίδικα καὶ κρεοντήρι ἓνα καὶ προσκεφαλάδες τρεῖς, ἡ μία κεντιστή/¹⁵ καὶ δύο ταβλομάνδηλα καὶ δύο σεντόνια καλὰ καὶ τὸ σεντούκι μου τὸ μεγάλο καὶ ἕτερο μικρὸ καρίτικο/¹⁶ καὶ δύο βυτίνες καὶ τὴν μισὴν ἀλώνη τοῦ σπιτιοῦ καὶ τρίψτη καινούργιο καὶ τυροξύστη καὶ σιδερογούδι/¹⁷ ἀξίνη, δικέλι, τζεκούρι καὶ τὴν τζάπα καὶ τὸ φυλακτὸ τὸ γονικὸ μου καὶ καμουχὰ καὶ καβάδι καὶ ὑποκάμι-

σο/¹⁸ πράσινο με τὸ χρυσόνημα, τὰ ὅποια νὰ τὰ ἔχη με τὴν εὐχὴν μου, τὰ δὲ λοιπὰ πράγματα ὅπου εἶναι ἀπὸ τοῦ καιροῦ/¹⁹ τους νὰ ἔχουν ὅλα τὰ ἀδέλφια νὰ τὰ μοιράζουμε ἐξίσου, ἀκόμα δίδω τοῦ Σταματικοῦ ἀπὸ τὰ γιδοπρόβατά/²⁰ μου νὰ τὰ κάμουμε τρία μερδικὰ καὶ νὰ ἔχη ὁ Σταματικός τὰ δύο μερτικά καὶ ἐγὼ τὸ ἓνα, καὶ ἕτερο τεροπύθαρο εἰς τὸν Πόριο/²¹ ἕτερο πυθάρι εἰς τὴν αὐλὴν μας καὶ ἕτερο μεγάλο πυθάρι διὰ τὰ στύφια καὶ μανδροπύθαρο καὶ τὴν εὐχὴν μου.

13

Εὐλογον καὶ δίκαιον εὐρέθη παρὰ τῶν ἀρχαίων ἀγίων καὶ ἐναρέ/²των ἀνδρῶν τόσον μὲν ἐκκλησιαστικῶν ποιμένων ὅσον καὶ τῶν παλαι/³ων νομοκρατόρων βασιλέων, ὡς ὅτι οἱ γονεῖς εἶναι πρέπον καὶ ἀρμόδιον/⁴ καὶ με δίκαιον τρόπον νὰ προικοδωρίζουν με εὐσπλαχνίαν τὰ γνήσια καὶ καθαρὰ/⁵ τους τέκνα πρὸς σύστασιν καὶ πόρον τῆς ζωῆς τους, καὶ τοῦτο νὰ γίνεται μετὰ εὐχῆς/⁶ καὶ προικοσυμφώνου ἵνα μὴ σκανδαλίζονται εἰς καιρὸν τὰ παρ' αὐτῶν γεννημέ/⁷να τέκνα τε καὶ ἀδέλφια. Τούτου χάριν ἀποβλέψαντες καὶ ἡμεῖς, τὸ ἐμπι/⁸στευθὲν ἀνδρόγυνον, ὃ τε Ἰωάννης ἱερεὺς μετὰ τῆς ἐμοῦ πρεσβυτέρης Ἀννης/⁹ ἐποίησαμεν μετ' ἰδίας συμβουλῆς τὸ παρὸν συμφωνητικὸν συμβόλαιον πρὸς τὸν/¹⁰ υἱὸν μας τὸν Δημήτριον, τὸν ὁποῖον καὶ ὡς θυγατέρα προικίζωμεν, τοῦ καὶ ἐν πρώτοις/¹¹ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ καὶ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τοῦ ἐπιδίδωμεν ἐν πρώτοις τὸ ἄπειρον/¹² ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα ἐξ ὧν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο ἐν πρώτοις ὅσπiti/¹³ον εἰς τὸ Κάστρος πλησίον τῆς Φασκιώτενας, τὰ σπίτια εἰς τὸν Λάλαρο/¹⁴ ἀνώγειον καὶ κατώγειον καθὼς εὐρίσκεται, καὶ ἓναν μπατητὴ πλησίον/¹⁵ τοῦ ἀδελφοῦ του τοῦ Γεωργίου νὰ θάνει ἐπάνω τὰ κοντάρια, ἕτερη κα/¹⁶τοῦνα εἰς τὰ Τρικλήσια πλησίον Ἀντωνάκη παπα-Χιώτη καὶ τοῦ δρόμου/¹⁷, κατοῦνα εἰς τὸ Τραχὺ μετὰ τὴν περίβολαν, τὸ χυτὸ καὶ τὸ ἀλώνι, καὶ τὸ φοῦρ/¹⁸νο εἰς τὸν Λάλαρον πλησίον τοῦ Γγίνη, ἀμπέλιον εἰς τὸ Μάρμαρον πλη/¹⁹σίον Καλῆς Σωτήρχου, περιβόλιον εἰς τὴν Κερασιά πλησίον παπα-Θεο/²⁰δωρῆ, χωράφιον εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας πλησίον τῆς Τενεδίνας, χωρά/²²φιον εἰς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα πλησίον Σάλαγου καὶ τῆς Τζάνενας/²² χωράφιον στὴν Ἀφτούμενος πλησίον Σταμάτη Τριανταφύλου, χωράφιον/²³ στὴν Καλαμία πλησίον Γεωργίου ἀδελφοῦ του, χωράφιον εἰς τοῦ Κανελέτου/²⁴ πλησίον παπα-Τζεκούρη, χωράφιον εἰς τὰ Καντούνια πλησίον Ἀγίου Ἰω/²⁵άννου Κουλούθρου, χωράφιον εἰς τὸν Κάτου κάμπο εἰς τὸ Πουρὶ πλησίον Πανα/²⁶γίας Καμαντοῦ καὶ ἀδελφοῦ του, χωράφιον εἰς τοῦ Καρτζινουδῆ πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ/²⁷ του, χωράφιον εἰς τὸ Κουμπὴ πλησίον Βρεντζήλιου,

χωράφιον εἰς τὸ Λῶρε πλησίον τοῦ/²⁸ Μπώρου, χωράφιον εἰς τὸ Παρασπίσι πλησίον Ἀγίου Στρατηγοῦ, χωράφιον εἰς τὸ Μαυρου/²⁹ νὰ πλησίον Κοντίνας καὶ τοῦ δρόμου, χωράφιον εἰς τὴν Ἀπιά πλησίον Δημήτρη Πεντε/³⁰κάλη, χωράφιον εἰς τὸν Πέρα κάμπο πλησίον Καπελέτενας, χωράφιον εἰς τὴν/³¹ Μισοκαμπιά πλησίον Γεωργίου Μοναχοῦ, χωράφιον εἰς τὴν Κριθιά πλησίον/³² παπα-Τζελέπη, χωράφιον εἰς τὸ Ἀγαλίνι πλησίον παπα-Βέλου καὶ Μανόλη Ἀχριάνη/³³ χωράφιον εἰς τὴν Πλαγιά πλησίον τῆς Παναγίας,³⁴ χωράφιον εἰς τὸ Καλικρι εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννη πλησίον Ἰωάννου/³⁵ Καραμπίνη, χωράφιον εἰς τὸ Βλήχουνα πλησίον παπα-Τζιανῆ, χωράφιον/³⁶ εἰς τὸν Βρωμολιμιώνα πλησίον τοῦ Γεώργη Ἰωάννου μοναχοῦ εἰς τὸν/³⁷ Βαθὺ ποταμόν, εἰς τὸν Διάνεμον τὰ μισὰ χωράφια, σεντούκι κυπαρισένιο/³⁸ ἓνα καὶ καναβέτα μία, παπλώματα δύο τὸ ἓνα μεταξωτό, σεν/³⁹τόνια δύο, προσκεφαλάδες τρεῖς, ταβλομάντηλα τρία, βαγιόλια τρία,⁴⁰ προσκέφαλα 4, πεύκιον ἓνα, ροῦχο ἓνα, καθάδιον ἓνα, πουκά/⁴¹μισα δύο, μέτρος ἓνα, κροντήρια δύο, καὶ μαστραπά ἓνα καὶ ταψιά/⁴² ἑπτὰ τὰ δύο σουφραλίτικα, τηγάνιον ἓνα, ταβὰ ἓνα, λουλά τῆς ρακῆς/⁴³ ἓνα, τετζέρους 2, ρακοχάλκωμα ἓνα καὶ τὴν μισὴ ἀλῶνη τοῦ ὀσπιτίου,⁴⁴ καντηλέρια 2, τὸ ἓνα μὲ τὴν βίδα, ἀγελάδια 2 καὶ τὸ ζευγάρι του,⁴⁵ γαδούρα μία καὶ γάδαρον ἓνα καὶ ἄλογον ἓνα καὶ τὲς μέλισες τὲς/⁴⁶ μισὲς καὶ ἀσουλάνια ἑκατόν. Ταῦτα ἐγράφησαν μὲ τὴν εὐχὴν/⁴⁷ μας καὶ πρὸς τὸν υἱὸν μας Δημήτριον ἐπιδώσαμεν. Βυτίνες 2 καὶ/⁴⁸ τοῦ γαμπροῦ μεντενοὺς τρεῖς, γουνέλες τρεῖς, γιανελιά 4 καὶ μουκατεμί/⁴⁹ χρυσὸ ἓνα, πουκάμισο βράκας καὶ μία στρωματόντυση,⁵⁰ βαρέλιον ἓνα.

Ταῦτα ἐγράφησαν ἐπὶ ἔτους αψμθ Ἰουλίου 16,

Παχώμιος ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς προσκαλεθεὶς οἰκεία/ χερσὶ ἔγραψα

14

Ὁ Θεὸς ὁ ἐν ἀρχῇ πλάσας τὸν ἄνθρωπον/² ὄρισεν εἰς τὸ συζευχθῆναι ἀλλήλοις αὐξάνεσθαι καὶ πλη/³θύνεσθαι. Τούτου χάριν καὶ οἱ κατὰ σάρκα γενήτορες/⁴ ἐπεκράτησεν ὅτι νὰ προικοδορίζουν τὰ γνήσιά τους/⁵ τέκνα πρὸς κυβέρνησιν. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἀντρόγυνον/⁶ Γεωργάκης μετὰ τῆς συμβίας μου Καλῆς ποιοῦμεν τὸ/⁷ παρὸν προικοσύμφωνον πρὸς τὴν θυγατέρα μας Μαρίαν/⁸ τῆς καὶ ἐν πρώτοις δίνωμεν ἐν πρώτοις τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ/⁹ θεοῦ, ἔπειτα ἐξ ὧν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐδώρησατο: ἐν πρώτοις/¹⁰ ὀσπίτιον εἰς τὸν Πύργον πλησίον Μπονάτζου, ἕτερον/¹¹ ὀσπίτιον εἰς τὸν Λάλαρο πλησίον Σαράντενας, ἕτερον ὀσπί/¹²τιον εἰς τὸν Ἅγιον Μηνά, πλησίον Γαβρίλη, κατοῦνα εἰς τὸν/¹³ Ἀρχιστράτηγον πλησίον τοῦ

ἀδελφοῦ μου τοῦ Γιάννη Καραμπί/¹⁴νη με τὸν περίβολον καὶ τὸ μισὸν ἀλώνι, κατοῦνα εἰς τὸ Τραχύ/¹⁵ πλησίον Γιάννη Καραμπίνη με τὸ περίβολον καὶ τὸ μισὸν ἀλώνι/¹⁶ ἀμπέλιον εἰς τὸ Καλικρί πλησίον Χρυσάφενας καὶ εἰς τ' Ἀμπα/¹⁷τζίνι ἀμπέλιον τὸ μισὸν πλησίον παπα-Ἰωάννη Γαλανῆς, τό/¹⁸κλεῖσμα εἰς τὲς Κεραμωτές, τὸ κλεῖσμα εἰς τὸ/¹⁹ Σίκανο πλησίον τοῦ Σταμάτη Καθαλάρη, εἰς τὸ Καρτζι/²⁰νούδι τὸ χωράφι τὸ μισὸν πλησίον παπα-Λέο, ἕτερον χωρά/²¹φι εἰς τὸ Καρτζινοῦδι πλησίον παπα-Ἰωάννη Κεφάλα, χωράφιον/²² εἰς τὴν Ἑλιά πλησίον Γιαννακούδη, χωράφιον εἰς τὲς ἀπάνω/²³ Κεραμωτές πλησίον Μανόλη Τρανοῦ/²⁴ χωράφιον εἰς τοὺς Ἀσποῦς πλησίον/²⁵ Ἰωάννου Κουτζούπη, χωράφιον εἰς τοὺς Λαλάρους πλησίον Φλασκού/²⁶δας, χωράφιον εἰς τὰ Σαράγια πλησίον τοῦ Γεώργη Ἰωάννου μοναχοῦ/²⁷ χωράφιον εἰς τὸν Καράκαλε πλησίον Μάρκου Σαχλῆ, χωράφι εἰς τὴν /²⁸ Ἀπιὰ πλησίον Δημήτρη Πεντεκάλῃ, χωράφιον εἰς τὸν Κά/²⁹μπον πλησίον Παλούκενας, /³⁰ ἕτερον χωράφιον εἰς τῆς Ἀγίας Ἄννας τὸν ποταμὸν πλησίον/³¹ τοῦ Χριστοῦ τὰ Τρικλήσια, χωράφιον εἰς τὸν Ἀχλαδῶνα πλησίον/³² τοῦ Γιαθαῤ, παπλώματα δύο, ἓνα σταμπαδένιον καὶ ἓνα/³³ μεταξωτό, σεντόνια 3 τὰ 2 κεντιστά, προσκεφαλάδες 5, προ/³⁴σκέφαλα 6, ταβλομάντηλα 3, στρώματα 2, φουστάνια 5 καὶ /³⁵ πουκάμισα 5, ὁμπόλιες 5, σεντούκι ἓνα, χάλκωμα ἓνα, /³⁶ τέτζερη ἓνα, τιγάνι ἓνα, ταβά ἓνα, τζεκούρια 2, ἀξίνη/³⁷ μία, δικέλιον ἓνα, βυτίνες τρεῖς καὶ τὸ πυθάρι εἰς τὸν ὁμπά/³⁸ τοῦ ὀσπιτίου καὶ τὴν μισὴ ἀλώνη τοῦ ὀσπιτίου, ζευγάρια ἓνα/³⁹, ἀγελάδι ἓνα, γαδούρα μία, γάδαρον ἓνα καὶ μία φο/⁴⁰ράδα, μέλισες 25. Ταῦτα μὲν ἐπιδώσαμεν/⁴¹ με τὴν εὐχὴν μας καὶ τῶν ἡμῶν ἀναθρεψάντων γονέων ἀμήν.

Ἐν ἔτει 1750 Ἰουλίου 6

Παχώμιος ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς Σκύρου
τὸ παρὸν ἔγραφα

15

1750 Ἰουλίου 7

Εἰς δόξαν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος. Ὅθεν καγὼ ἡ Μαρία τοῦ Κουμνενοῦ μετὰ/² τῶν υἱῶν μου, τοῦ Ἰωάννου καὶ Γεωργίου καὶ Κουμνενοῦ ποιοῦμε τὸ πα/³ρὸν προικοδοτικὸν γράμμα πρὸς τὴν ἐμὴν θυγατρὶ Χα/⁴δεμένη καὶ δίνωμέ της ἐν πρώτοις τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ, ἔπειτα εἴ τι ὁ Θεὸς/⁵ ἐδωρήσατο: Ἐν πρώτοις ὀσπίτιο εἰς τὸ Κάστρος εἰς τὴν ἀπάνου/⁶ βίγλα πλησίον τοῦ Χαλιᾶ καὶ τοῦ Μπάκα, ὀσπίτιο εἰς τὸν Ἅγιον/⁷ Μηνᾶ συλιακὸ πλησίον Φαλούκου καὶ

τοῦ μαστρογρηγόρη, καί/⁸ εἰς τῆς Μανούσενας σπιτόρειπο ἀνωγοκάτωγο πλησίον τοῦ Πιλη⁹μᾶ. Σεντούκια 2, πέυκι ἓνα, παπλώματα 2, σεντόνια 3, /¹⁰ προσκεφαλάδες 5, προσκέφαλα 6, στρώματα 2, ταβλο/¹¹μάντηλα 3, βαγιόλια 6, φουστάνι 6 τὸ ἓνα μεταξουτό, καπου/¹²χὰ ἓνα καὶ γούνα μία, πουκάμισα 6, μπόλιες 4 ὀλομέ/¹³ταξες, ταψιά 7, καὶ λεγένι ἓνα, τεγγέρους 2 καὶ τηγάνι ἓνα,/¹⁴ χάρκουμα ἓνα. Ἐν πρώτοις ἀμπέλι εἰς τ' Ἀπακίني πλησίον τοῦ/¹⁵ Γληγόρη παπα-Τζελεπή καὶ τὴν ἀμουδα εἰς τὴν Ἀμπελες/¹⁶ πλησίον τῆς ἀδελφῆς της, χωράφι στὸ Κοντογεώργη πλησίον τοῦ Μαζάριου/¹⁷ καὶ τοῦ δρόμου, χωράφι εἰς τ' Ἀχίλι πλησίον τοῦ Ταξιάρχη καὶ τοῦ/¹⁸ δρόμου, χωράφι εἰς τοὺς Ἀχεροῦνες πλησίον Τούρενας, χωράφι/¹⁹ εἰς τοῦ Κάμπου τὸ μέρος εἰς τὴν Κουντουριδιά πλησίον τῆς Ἀμέρισας τοῦ/²⁰ δεσπότη, χωράφι εἰς τὴν Ἀπιά πλησίον Μαντάγαρη, εἰς τοῦ Τραχιού/²¹ τὸ μέρος χωράφι, εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλία πλησίον Τζουβαλᾶ χωράφι/²² εἰς τὰ Πηγαδάκια πλησίον Μιχάλη Νίκου, χωράφι εἰς τὴ Λίμνα/²³ πλησίον Ἄννας Δημήτρη, χωράφι εἰς τὰ Καντούνια πλησίον Γγόγγου, χωράφι εἰς τὸ Ξαν/²⁴τὸ πλησίον παπα-Γεώργη Τζανῆ καὶ τοῦ δρόμου, καὶ τὸ περιβόλι εἰς τὸ/²⁵ Συρίβλι πλησίον τοῦ γέρου Σπούνου, καὶ μύλον μίαν ὁδομάδα εἰς τὸν/²⁶ Σκορδᾶ, πιθάρι ἓνα, βυτίνες δύο, δικέλια 2, ἀξίνη καὶ κε/²⁷κούρια, καὶ τοῦ γαμπροῦ φορεσιές 2 ἢ μία μεταξωτή καὶ τὴν ἀλώνη/²⁸ τοῦ σπιτιοῦ ὡς βρίσκεται, καὶ παούρι ἓνα καὶ στανίτικα 3 καὶ /²⁹γαδάρα μία μετὰ τὸ πουλάρι της καὶ τὴν εὐχὴν μας. /³⁰καὶ καματερό ἓνα καὶ ἓνα ἄλογο καὶ γρόσια 50 ἤγουν πενήντα.

16

Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ πνεύματος τοῦ ἁγίου καὶ τῆς ἀληθοῦς Θεομῆ/²τορος τοῦ Ἰησοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν. Ὅθεν ἡμεῖς τὸ ἀντρόγυνον ὁ γέρο-Πατεστῆς/³ μετὰ τῆς συμβίας Μαρίας προικίζομεν τὴν γνησίαν μας θυγατέραν Φροσύνην με/⁴ τὰ εὐχῆς, τῆς ὁποίας δίδωμεν τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ. ἀρχή. ὁσπίτιον εἰς τὸ Κάστρος εἰς τὸ/⁵ παλάτιον ἄνωθεν Κανοῦς, ὁσπίτιον ἀνωγοκάτωγον εἰς τὴν Ραβδόπετραν, ἀνωγο/⁶κάτωγον κάτωθεν κάτωθεν Καλῆς Κυπαρίση τὸ ἄνωθεν τῆς Δημητράκη Τζορδιά/⁷ ὁσπίτιον εἰς τὸ αὐθεντικὸν πλησίον παπα-Γεώργη Ἀντρέου, κατοῦνα εἰς Τραχὺ μετὰ τοῦ/⁸ ἀλώνιου καὶ τῆς περιοχῆς της πλησίον τοῦ Γιαννακούδη τοῦ Μανόλη τοῦ Νικόλα καὶ ἀμπέλιον/⁹ εἰς τὴν ἁγίαν Κυριακὴν πλησίον παπα-Θεοδωρῆ καὶ Μερτζιάνας, τὸ κλεῖσμα εἰς τὸ Ἀγαλίνη/¹⁰ πλησίον Φραγκούλενας καὶ Σταμάτη τοῦ Γιώργη παπα-Μανόλη, ἕτερον κλεῖσμα εἰς τὸ αὐτό/¹¹ Ἀγαλίνη μετὰ τὴν συκιὰς πλησίον τοῦ Ἰωάννου

Ἄντωνάκη, χωράφιον εἰς τὸν αὐτὸν Ἀγαλῖνι πλησίον/¹² Ἰωάννου Ἄντωνάκη καὶ Γεωργίου παπα-Τζορδιᾶ, χωράφιον εἰς τὲς Ἀχερῶνες εἰς τὴν ρίζο/¹³ βουνιὰν πλησίον Μαντάγαρη, χωράφιον εἰς τὸν Λουτρὸν πλησίον Σταμάτη Χατζῆ καὶ Χασο/¹⁴ γυναικῆ, κλεῖσμα εἰς τὸν Κάμπον πλησίον Γεώργη Μαζάριου καὶ Φραγκούλενας, ἕτερον/¹⁵ εἰς τὸν αὐτὸν Κάμπον χωράφιον μὲ τις σικαμίους πλησίον Ἰωάννου Ἄντωνάκη, ἕτερον χωρά/¹⁶ φιον εἰς τὸν αὐτὸν Κάμπον πλησίον ἁγίου Ἰωάννου καὶ τοῦ Σταμάτη Μπιφάνη, χωράφιον εἰς/¹⁷ τοὺς Μύλους πλησίον Χριστοῦ Ράπτη καὶ Παναγιᾶς Θεοδωρῆ, χωράφιον εἰς τὸν Ἀσώματον/¹⁸ πλησίον ἁγίου Γεωργίου καὶ Ἀμέρισας Ἀντριᾶ, χωράφιον εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευήν/¹⁹ πλησίον Σκαρπαθίνας, χωράφια εἰς τὴν Κουρβουλιὰν τὰ ὅποια νὰ τὰ μοιράζονται μὲ/²⁰ τὸν ἀδελφὸν μου τὸν Γιανακούδην, χωράφιον εἰς τὴν Ἀπιάν πλησίον τοῦ παπα-Δημητράκη/²¹ ἕτερον χωράφιον ἀντίπεραν τοῦ ποταμοῦ πλησίον Μπουγιουκλίνας, τὸ ἀλώνιον εἰς τὴν/²² Κατρακύλα καθὼς εὐρίσκεται πλησίον Ἀντωνάκη παπα-Χιώτη, χωράφιον εἰς τὸ Τραχὺ τὸ/²³ Μαργετιάνικον εἰς τὴν Παγκενιά πλησίον Γεώργη Ἰωάννου καὶ τοῦ Γεώργη τοῦ μοναχοῦ/²⁴ χωράφιον εἰς τὸν ἅγιον Παντελεήμονα πλησίον Παρασκευᾶ καὶ παπα-Ἀλεξαντρῆ, χωρά/²⁵ φιον εἰς τὴν Λάγκαν πλησίον Σταμάτη τοῦ Γεώργη παπα-Μανόλη καὶ τοῦ γέρο-Σπούνου, εἰς τὸν/²⁶ κάτου Κάμπο χωράφιον πλησίον τῆς Ἄννας Μαζάριου, χωράφιον εἰς τὸν αὐ/²⁷ τὸν Κάμπον πλησίον ἁγίου Δημητρίου, χωράφιον εἰς τὸν Κόνδυλον πλησίον Γισβαροῦς. Καί/²⁸ σεντούκια τρία τὰ δύο κυπαριστένια, τὴν καναβέταν τὴν μεγάλην, στρώματα τέσσερα/²⁹ τὰ δύο στρωματόντυσες, σεντόνια πέντε τὰ τέσσερα κεντιστά, παπλώματα τρία/³⁰ τὰ δύο μεταξωτὰ τὸ ἓνα σταμπαδένιον, πεύκιον ἓνα, μαξιλάρες δέκα ἢ μία κα/³¹ μουχαδένια καὶ οἱ δύο κεντιστές, μαξιλάρια δέκα τὰ δύο ἀτουλαζένια, καμουχάδες/³² δύο, φουστάνια δέκα τὰ δύο μεταξωτὰ, πουκάμισα δέκα τὸ ἓνα μὲ/³³ τὸ μάλαμα, μπόλιες δέκα, φορεσιᾶς τοῦ γαμπροῦ τρεῖς, ἢ μία τζοχένια καὶ ἢ ἄλλη μετα/³⁴ ξωτὴ καὶ ἓναν μπουλαμὰ ρουχένιον, γοῦνες τῆς Φροσύνης δύο, φτάδες δύο, κάλτζες/³⁵ ρουχένιες, ταβλομάντηλα τέσσαρα τὸ ἓνα γιαντιουριῦ, βαγιόλια δέκα, ἀσημοπότηρον ἓνα/³⁶ εἰς τὸν ἀφεντικὸν μύλον ἐβδομάδες δύο καὶ τὸ χωράφιον εἰς τὰ Ψαχρά/³⁷ πλησίον τῆς Φλασκίδας καὶ τοῦ παπα-Γιακουμῆ, καθάδι ἓνα/³⁸ ἀρακοχάλκωμα μὲ τὸν λουλά καὶ μὲ τὴν βουτίνα, τετζέρους τρεῖς, χάλκωμα/³⁹ ἕτερον τοῦ ποταμοῦ, συνὶ ἓνα, λεγένι μὲ τὸ μπρίκι, τηγάνια δύο, ταβὰ ἓνα/⁴⁰ ταψιά δέκα τὰ πέντε σουφραλίτικα, κολάτα δέκα ἡγουν στανίτικα/⁴¹ κρεοντήρια τέσσαρα, μαστραπάδες δύο, βουτίνες τέσσαρις, πιθάριον τυριοῦ/⁴² ἐμπρὸς τῆς Ἀνακοῦς, βαρέλιον ἓνα καὶ ἓνα σιδερογούδι καὶ τὴν μισὴν ἀλώνη τοῦ ὀσπιτίου/⁴³ ἄλογον ἓνα καὶ μίαν φοράδα νὰ διαλέγει καὶ ἓνα βόδι καὶ γρόσια ἑκατόν.

/⁴⁴Ταῦτα ἐγράφησαν μετ' τὴν εὐχὴν μας καὶ πρὸς τὴν γνησίαν μας θυγάτηρ/⁴⁵ ἐπιδώσαμεν ἐν ἔτει 1754 Ὀκτωβρίου 21.

Παχώμιος ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς προσκαλεσθεὶς παρὰ τῶν αὐτῶν γενητόρων μετ' εὐχῆς/ ἔγραψα.

Δίνω καὶ ἐγὼ ὁ γέρο-Γιαννακούδης τοῦ Μανόλη τῆς ἀνηψιάς μου τῆς Καλῆς τοῦ παπα-Δημήτρη μετ' τὴν εὐχὴν μου τὰ χωράφια τὸ μερί/²διόν μου στὸ Τραχὺ στὸν Κόνδυλα καὶ τὰ χωράφια μετ' τὴν μάνδρα στὴν ἀγίαν Βαρβάρα τὸ μερί/³διόν μου. 1782 Φεβρουαρίου 13.

Στεφανῆς καὶ γέροντας
Πετρῆς καὶ γέροντας
Ἀντώνιος μαρτυρῶ
Γεώργιος Παπάζογλου μαρτυρῶ

17

IC| XS
NI| KA

Ὡρες καλὰς καὶ εὐλογημένες νὰ δώσει ὁ Θεὸς ἀμήν.

/²Εἰς τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν δόξαν τῆς ὑπερ/³εὐλογημένης ἐνδόξου καὶ αἰεταρθέου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων τοὺς ἀμήν.

/⁴Ὅθεν καγὼ ἡ Φροσύνη τοῦ Πενέτου ἡ θυγάτηρ ποιῶ τὸ παρὸν προικοδομητὸν γράμμα τῆς θυγατρὸς μου /⁵ Ἀννης καὶ προικοδορίζου αὐτῇ τὰ εἴ τι ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο. ἀρχή, τὸ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος/⁶ τοῦ Θεοῦ ἀμήν. Ἐπειτα ταῦτα τὰ πράγματα κινητὰ τε καὶ ἀκίνητα. ἀρχή, σπίτιον εἰς τὸ Κάστρο εἰς τοὺς/⁷ Ἁγίους Ἀναργύρους κάτωθεν τῆς Μαρίας τοῦ Μώρου, καὶ κάτου σπίτιον εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα πλησίον τοῦ παπα/⁸ Τζεκούρι, καὶ σπίτιον εἰς τὸν Λάλαρε πλησίον Μαρίας Φτούλη καὶ τὸ ἀργαστήρι εἰς τοὺς Μύλλους πλησίον τοῦ Κα/⁹ρακαντᾶ καὶ φουστάνια δέκα τὰ δύο μεταξωτὰ καὶ καπουχὰ ἓνα καὶ ποκάμισα δέκα ὀλομέταξα/¹⁰ καὶ μπόλιες δέκα καὶ προσκεφαλᾶδες δέκα οἱ δύο καμπουχένιες καὶ προσκέφαλα δέκα τὰ δύο/¹¹ καμπουχένια καὶ σεντόνια τέσσερα τὰ δύο κεντιστὰ καὶ παπλώματα δύο τὸ ἓνα μεταξωτὸ καὶ τὸ ἄλλο στούπα καὶ πεύ/¹²κι ἓνα, μεντενὲ στοχίτικο καὶ γοῦνες δύο καὶ ἀσημοζούναρο, ταβλομάντηλα πέντε καὶ βαγιόλια δέκα/¹³ καὶ σεντούκια δύο καὶ ταψὰ δέκα σουφραλίδικα καὶ μία σιδεροβαβάθα καὶ στρώματα τέσσερα τὰ δύο δι/¹⁴μτα καὶ τὰ δύο στουπίτικα καὶ χαρκούματα

δύο τοῦ ρακιοῦ καὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τετζέρους δύο καὶ τηγάνια δύο/¹⁵ καὶ ταβὰ ἓνα καὶ θυτίνες δύο. Ἀμπέλιον εἰς τ' Ἀμπατζίνι πλησίον Καρφίνας, ἔτι ἀμπέλιον εἰς τὴν μεγάλη/¹⁶ Δάφνη πλησίον τῆς ρεϊζενας καὶ κῆπο εἰς τὸ Καλόμαστε πλησίον Ξένως τοῦ Μπαγκύρη καὶ τὰ χω/¹⁷ράφια ὅπου καὶ ἂν ἔχωμε τὰ μισὰ καὶ τὰ σφαχτὰ ποὺ ἔχωμεν εἰς τοῦ Γεώργη τοῦ Γκουνάδη καὶ/¹⁸ τοῦ γαμπροῦ φορεσὲς τρεῖς ἢ μία ὁλομέταξη, διγγέλια δύο καὶ ἀξίνες δύο καὶ τζεκούρια δύο καὶ τερο/¹⁹πίθαρα δύο καὶ τὴν μισὴ ἀλώνη τοῦ σπιτιοῦ καὶ μέτρως ἄσπρα ἑκατὸν πενήντα γρόσια, ἤγουν/²⁰ 150 γρόσια καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν γονέων μου τὴν εὐχὴν ἀμήν.²¹ Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀληθείας ἔγραψα τὸ παρὸν προικοσύμφωνον ἐν ἔτει αἴφνε Ὀκτωβρίου 71/²² καὶ ἀκόμη χωράφιον εἰς τὰ Καντούνια καὶ χωράφιον εἰς τὸν Κάμπο πλησίον Μερτζάνας.

18

Ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Πνεύματος τοῦ ἁγίου Ἀμήν.

/²Συνήθεια ἐπικράτησεν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς/³ ὅτι νὰ γράφουν προικοσύμφωνα στερεὰ τῶν/ τέκνων τους.

/⁴ Ὅθεν ἐγὼ ἡ Ἄννα τοῦ ... κου μετὰ τοῦ γλυκυτάτου μου υἱοῦ/⁵ παπα-Γρηγορίου ποιοῦμεν πρὸς τὴν γλυκυτάτην μας θυγατρὶ Καλὴ τὸ/⁶ παρὸν προικοσύμφωνον μετὰ εὐχῆς, τῆς ὁποίας ἐν πρώτοις δίδω/⁷μεν τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ ἔπειτα ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐδωρήσα/⁸το. Ἀρχή: ὁσπίτιον εἰς τὸ Κάστρος πλησίον παπα-Ἰωάννου Ἀντζέλικα/⁹ ὁσπίτιον εἰς τὸν Προβακὰ πλησίον παπα-Τζανῆ, ὁσπίτιον εἰς τὸν Μπό/¹⁰ριον ἀνωγοκάτωγον πλησίον τοῦ παπα-Γεωργίου, ὁσπίτιον εἰς/¹¹ τὸν ἄγιον Μηνὰ μὲ τὸν φοῦρνον πλησίον Μανούσενας καὶ τὸν ἡλιακὸν/¹² ἄνωθεν Γιαλούρη καὶ τὸ βαρελόσπιτο πλησίον τοῦ Γεωργίου Κουτζούπη/¹³ τὸν πατητὴ εἰς τὰ Κοχύλια πλησίον παπα-Ἰωάννου Στάθη καὶ τὸ ἀλώνι πλησίον/¹⁴ τοῦ Σδαρᾶ, τὸ περιβόλιον εἰς τὴν Καμάρα πλησίον τοῦ γέρο-Νικόλα, ἀμ/¹⁵πέλιον εἰς τὸ Ἀπατζίνι πλησίον παπα-Νικόλα, ἀμπέλιον εἰς τὸ Ἀγαλίνι/¹⁶ ὡς εὐρίσκεται πλησίον παπα-Θεοδωρῆ καὶ χατζη-Δημητράκη, ἕτερον ἀμ/¹⁷πέλιον εἰς τοὺς Ἀμπελες πλησίον Γεωργίου Πεντεκάλη καὶ τοῦ Γεωργίου παπα/¹⁸Τζανῆ, χωράφιον εἰς τὸν Κάμπον εἰς τοῦ Κασούμη πλησίον τοῦ Γιαννακούδη/¹⁹ καὶ τοῦ μπόρου, χωράφιον εἰς τὸ Τραχὺ στὰ Κλείσματα πλησίον Ζαχαροῦς καὶ Παύλου/²⁰ χωράφιον στὴν Πανγκενιά πλησίον Ἰωάννου τοῦ παπα-Τζορδιά, χωράφιον/²¹ εἰς τὸ Σικαμίνι πλησίον Παρασκευᾶ, χωράφι στὰ Ψαχρά πλησίον παπα Γιακουμῆ/²² χωράφιον εἰς τὸ Καρκαρίδι πλησίον Βαμπακεροῦ, χωράφιον

εἰς τὲς Κεραμωτὲς/²³ πλησίον δρόμου καὶ Καλῆς Ξένου, χωράφιον εἰς τὸ μέρος τοῦ Καλικριοῦ εἰς τὸ Ἀχιλίου/²⁴ πλησίον Ταξιάρχου καὶ τοῦ δρόμου, χωράφιον εἰς τὴν Φλέγα πλησίον Ζαχαροῦ/²⁵ χωράφιον εἰς τὰ Λιοκόπια πλησίον παπα-Ἰωάννου Κάκλα καὶ τοῦ δρόμου, χωράφιον/²⁶ ἕτερον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον πλησίον Γεωργίου παπα-Τζορδιᾶ, χωράφια εἰς τὸν Δι/²⁷άνεμον τὰ μισὰ πλησίον τοῦ Σβαρᾶ καὶ τοῦ δρόμου, χωράφιον εἰς τὸ Κουμάρι τὸ μισὸν/²⁸ πλησίον τοῦ Γεώργη παπα-Δημητράκη, καὶ τὰ μέσα τοῦ ὁσπιτίου. ἀρχή: καμουχά, /²⁹ καβάδι χρυσὸ ἓνα καὶ ροῦχον ἓνα καὶ γοῦνες δύο, φουστάνια 15 καὶ πο/³⁰κάμισα 15, μπόλιες 10, στρώματα 5, οἱ τρεῖς στρωματόντυσες, προσκεφαλὰ/³¹δες 15, προσκέφαλα 10 τὰ 4 καμπουχένια καὶ μία προκεφαλὰ καμουχένια/³² ταβλομάντηλα 5 καὶ μέτρο ἓνα, βαγιόλια 15, σεντόνια 5 τα 3 κεντιστά, πεύκια/³³ 2, παπλώματα τρία, τὰ δύο μεταξωτά, μουκατεμιὰ ζουνάρια 2 καὶ 5 φορεσιές/³⁴ τοῦ γαμπροῦ οἱ δύο μεταξωτὲς, σεντούκια 2 κυπαρισένια, συνὶ ἓνα/³⁵ λεγένι καὶ μπρίκι, σουφραλίτικα δέκα καὶ 4 κολάτα, κρεοντήρια 2, μαστραπάδες/³⁶ 2, παγούρι ἓνα, ταβὰ ἓνα, τετζέρους 3 οἱ δύο με καπάκια, τηγάνια δύο/³⁷ καζάνια 2 τὸ ἓνα ρακοκάζανο με τὸν λουλά του καὶ τὴ θυτίνα του/³⁸ πυθάρια 2 τὸ ἓνα πλησίον τῆς Σταματίνας εἰς τὸν Μπόριο, τὸ ἄλλον πυθάριον/³⁹ εἰς τὸν ἅγιον Μηνᾶ πλησίον τοῦ νου της, βαρέλια 2, θυτίνες 4, δικέλια/⁴⁰ 4, ἄξινες 2, τζεκούρια 2 σο.....υδες 2 καὶ τὴν μισὴν ἀλόνην τοῦ ὁσπιτίου/⁴¹ καὶ γρόσια 200 ἔγουν διακόσια καὶ τὴν εὐχὴν μας καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν.

/⁴²Ἐν ἔτει 1760 ἐν μηνὶ Ἰουλίου

/⁴³ ἀκόμη καὶ τὸ χωράφιον εἰς τὸ Ἀγαλίνι στὰ κλείσματα πλησίον Βαμπακερῆς/⁴⁴ καὶ ὁ πατὴς ὅπου ἐγράψαμεν με τὴν περιοχὴν του ὅλην/⁴⁵ καὶ ἓνα καθρέπτην μαῦρον καὶ ἓνα ἀσημοζούναρον νὰ διαλέγη ἀπὸ τὰ τρία/⁴⁶ νὰ διαλέγη νὰ παίρνει τὸ ἓνα, τὰ τρία φουστάνια νὰ εἶναι μεταξωτά, ταβάδες 2/⁴⁷ 2 με τὸν ἄλλον ἀκόμη φτάδες 2 ὁ ἓνας με τὲς 13 ὁ ἄλλος με τὲς ἑννέα/⁴⁸ χωράφι στὸν Πέρα-κάμπο πλησίον Μίχενας, χωράφι στὸν Κάμπο ἄνωθεν Δημήτρη Μιχαλάκη.

Ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις Παχώμιος πνευματικὸς καὶ νοτάριος Σκύρου ὑπέγραψα.

Τὸ ὁποῖο προικοσύμφωνο ὅπου εἶχα τῆς ἀδελφῆς μου τῆς Καλῆς ὑπόσχομαι καὶ τῆς ἀδελφῆς μου τῆς Μαρίας

Ἡγούμενος παπα-Γρηγόριος ὑπόσχομαι

Θεοτόκου/² καὶ αἰπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου. Ὁθεν καγὼ/³ ὁ Γεώργης τοῦ Δημήτρη Κουτζούπη ὁμοῦ μὲ τὰ ἀδελφία μου, τὸν Σταμάτη καὶ τὴν/⁴ Μαρία, ποιῶμε τὸ παρὸν προικοσύμφωνον τῆς ἀδελφῆς μας, τῆς Ἀννας/⁵ ἐν πρώτοις τῆς δίνωμεν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν εὐχὴ τῶν γονέων μας/⁶ ἔπειτα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο. ἀρχή. ὁσπίτιον εἰς τὸ Κάστρος πλησί/⁷ον τοῦ Ἀρφανοῦ τοῦ Δημήτρη, ἔτι ὁσπίτιον εἰς τὸν Πύργον πλησίον παρ/⁸μάχος, κατούνα εἰς τὸν Ἀτζιπά μὲ τὸν μισὸν περίβολον καὶ τὸ χυτὸ/⁹ καὶ τὸ ἀλώνι, κατούνα εἰς τὸ Τραχὺ μὲ χυτὸ καὶ ἀλώνι, ἀμπέλι εἰς τὸν/¹⁰ κάμπον τὸ κάτωθεν πλησίον τοῦ Συδίτου, περιβόλι εἰς τὸν ἀπάνου μύ/¹¹λον πλησίον τοῦ μύλου, εἰς τοῦ Τραχιῦ τὸ μέρος εἰς τὴν Ἀμυγδαλιά/¹² κλεῖσμα πλησίον τοῦ Κορέλη, χωράφι εἰς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα/¹³ πλησίον Γληγόρη, χωράφι εἰς τὸ Λιβάδι πλησίον παπα-Γεώργη/¹⁴ Τζανῆ, χωράφι εἰς τὸ Σκαμίνι πλησίον παπα-Θοδωρῆ/¹⁵ εἰς τὸν κάτου κάμπο εἰς τὸν καλογερικὸν ἄγνον χωράφι πλησίον/¹⁶ παπα-Γεώργη γραμματικοῦ, χωράφι εἰς τὴν Ἀλώνη πλησίον Μαντά/¹⁷γαρη, εἰς τὴν Ἀγιά χωράφι πλησίον Δημήτρης Ἀχριάνη, χωράφι/¹⁸ εἰς τ' Ἀντωνάκη εἰς τὸν Ἅγιον Ἡλίαν, τὸν τζῆπον ἄνωθε τοῦ Ἀχ/¹⁹ριάνη, χωράφι εἰς τὸ Μαβρουνα πλησίον Παπαλεξανδρῆ, χωρά/²⁰φι εἰς τ' Ἀλώνι, εἰς τ' Ἀπατζίνι τὸ περιβόλι μὲ τοὺς ἐσκάμηλους/²¹ εἰς τ' Ἀγαλίνι χωράφιον πλησίον Λορέτζου. Καματερά δύο ἀρσενι/²²κὰ δύο καὶ ἀγελάδι ἓνα καὶ γαδάρα μίαν, γάδαρον ἓνα/²³, πρόβατα ὅσα μᾶς εὐρίσκονται ὅλα τὰ μισά, φουστάνια δέ/²⁴κα καὶ πουκάμισα δέκα, μπόλιες δέκα, γοῦνες δύο, πιστεμά/²⁵λι καλὸ ἓνα, ζωνάρι ἀσημένιο ἓνα, προσκεφαλάδες δέ/²⁶κα, προσκέφαλα δέκα, βαγιόλα δέκα, ταβλομάντηλα τέ/²⁷σερα, στρωματόντυσες δύο καὶ δύο κατώτερα, σεντόνια τέσερα/²⁸ παπλώματα δύο τὸ ἓνα μεταξωτό, πεύκι ἓνα, σεντούκια/²⁹ δύο, χαρκούμεατα δύο τὸ ἓνα τοῦ ποταμοῦ τεγγέρους δύο/³⁰ τηγάνια δύο, ταβὰ ἓνα, σοφραλίδικα δέκα, παγούρια/³¹ δύο, βυτίνες τέσερις, ἀξίνες δύο, δικέλια δύο, τζεκούρι/³² ἓνα, καὶ τοῦ γαμπροῦ φορεσὲς πέντε οἱ δύο μεταξωτὲς/²³ καὶ τὴν ἀλώνη τοῦ σπιτιοῦ τὴν μισή, καπουχὰς ἓνας, μὲ τὴν εὐχὴ τῶν γονέων μας

1763 21 Ἰουλίου: Σκύρος

Τὰ ἀδελφία της ὁ Γεώργης καὶ ὁ Σταμάτης/ὑπόσχωμεν διὰ τὰ ἄνωθε

Μανωλάκης Τζεκούρη μαρτυρῶ

Γιωργαντῆς τοῦ Μανόλη μαρτυρῶ

Σταμάτης τοῦ Χαγγῆ μαρτυρῶ

Παπα-Σταμάτης Τζάνου μαρτυρῶ

Κωνσταντῆς τοῦ Μανωλάκη μαρτυρῶ

Πετρῆς Γεωργίου μαρτυρῶ

20

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου/² καὶ αειπαρθένου Μαρίας, τῶν ἁγίων θεοσέπτων μεγάλων βασιλέων καὶ ἱσαποστόλων Κωνσταν/³τίνου καὶ Ἑλένης, τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν.⁴ Ὅθεν ἡμεῖς τὰ παιδιὰ τοῦ ποτὲ Δημητρίου Κουτζούπη Γεώργιος, Σταμάτιος καὶ Ἄννα/⁵ ποιοῦμε τὸ παρὸν προικοδοτικὸν γράμμα τῆς γλυκυτάτης μας ἀδελφῆς Μαρίας/⁶ ἐν πρώτοις τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων μας. ἀρχήν. σπῖτι στοὺς Κάστρο/⁷ ἄνωθεν τῆς Στανίλενας καὶ σπῖτι κάτω στὴν Ἀγία Ἄννα ὅποιο θέλει νὰ παίρνει ἢ τὸ/⁸ ἄνωθεν ἢ τὸ κάτω καὶ παράσπιτο στὸν αὐτὸ τόπο πλησίον Δημήτρη Λορέτζου, κατούνα/⁹ στοὺς Τραχὺ μὲ χυτὸ καὶ περίβολο καὶ ἀλώνι πλησίον Μανόλη Βαρταλάμου καὶ κατούνα/¹⁰ ἕτερον στὸν Ἀτζηπὰ τὴν προστινὴ μὲ χυτὸ καὶ περίβολο καὶ μισὸ καὶ ἀλώνι πλησίον τῆς/¹¹ Ἄννας, περιβόλι στὸν ἀπάνω μύλο πλησίον τοῦ Μύλου, ἀμπέλι στὸν πέρα Κάμπο/¹² πλησίον Λιονῆ καὶ Γιάννη Κουτζούπη, χωράφι εἰς τοῦ Καλικριοῦ τὸ μέρος στοῦ Κα/¹³τζούλη πλησίον Γεώργη παπα-Τζορδιᾶ, ἕτερον στὴν Ἀγία Ἄννα κάτωθεν τῆς ἐκκλησίας, χωράφι/¹⁴ στοὺς Ἀγαλῖνι πλησίον Εὐφροσύνης Τζάνου, χωράφι στοὺς Μαβρόνα πλησίον Γιώργη Γιαλούρη καὶ τῆς/¹⁵ στράτας, χωράφι στὰ Μαλὰ πλησίον τῆς ἐκκλησίας, στοῦ Τραχιοῦ τὸ μέρος χωράφι στὸν Ἅγιον/¹⁶ Παντελεήμονα πλησίον Γιάννη Νικολοῦ καὶ Σταμάτη Χατζῆ, ἔτι στοὺς Λιβάδι πλησίον παπα/¹⁷ Σταμάτη Μανιᾶ, χωράφι στὸν κάτω κάμπο πλησίον Γιάννη Κυπαρίσση καὶ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου/¹⁸ ἕτερον στὸν αὐτὸν τόπο στὰ Βούρλα πλησίον Μανόλη Βαρταλάμου, χωράφι στὴν Ἀγία πλησίον/¹⁹ Γεώργη Σωτήρχου, ἔτι στοὺς Μαύρες Πέτρες πλησίον Κορέλη, χωράφι στ' Ἀντωνάτζηκα/²⁰ πλησίον τῆς Ἄννας τῆς ἀδελφῆς τῆς, ἔτι στοὺς Πολύχρη πλησίον Γεώργη παπα-Στάθη. Μέσα τοῦ ὁ/²¹ σπιτίου: σεντούκια 2, στρώματα 4, σεντόνια 4, τὰ δύο κεντητὰ καὶ τὰ δύο μέ/²² τὴν κορτίνα, πεύκι ἕνα, παπλώματα 2 σταμπεδένιο καὶ μεταξωτὸ, ταβλομάντηλα 3/²³ βαγιόλια 10, μαξιλάρες 10 καὶ μαξιλάρια 10, καμουχὰ ἕνα, φουστάνια μεταξω/²⁴ τὰ 2 καὶ ἕτερα 7, πουκάμισα 10, μπόλιες 10, φουτάδες ἕνα, γοῦνες 2, καὶ ἄσημο/²⁵ ζῶναρο καὶ τοῦ γαμπροῦ φορεσιῆς ἢ μία μεταξωτὴ, χαλκώματα 2 μικρὰ καὶ/²⁶ μεγάλο, τετζέρους 2, ταβά, τηγάνια 2, ταψιά 10, παούρια 2, βυτίνες 4/²⁷ δικέλι, ἀξίνη, τζεκούρια 2 καὶ ὕνι ζευγὰρι ἕνα, γελάδια 2, φοράδι ἕνα/²⁸ γάδαρο ἕνα καὶ ἀπὸ τὰ πρόβατὰ μας νὰ παίρνει τὰ μισὰ ὅσα εὐρεθοῦν καὶ τὴ μισή

άλω/²⁹νη τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴν εὐχὴ τῶν γονέων μας ἀμήν. 1770 Μαρτίου 9 Σκύρος.

Νικόλαος ἱερεὺς καὶ νοτάριος

21

Μπουλετὶ τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Δημήτρη

Προικίζω ἐγὼ ἢ γριὰ Μαρία ἢ Κυριαζίνα τὸν υἱόν μου τὸν Δη/²μήτρη καὶ δίνω του μετὰ εὐχῆς καὶ εὐλογίας τὰ πράγματα/³ ταῦτα: ἀρχῆς. Ὅσπιτιον εἰς τὸ κάστρο στὴν Ἐπισκοπὴ πλησίον/⁴ τῆς Γιανικάκενας καὶ τοῦ παπα-Δημήτρη Στάθη, χωράφιον εἰς τὸ/⁵ Καλικρί στὸ Ἀμουρδούνη πλησίον τοῦ Μανόλη Κομπογιάννη καὶ/⁶ τοῦ Γιάννη Μπιτζιτζίκου, χωράφια εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκε/⁷υβὴ τοῦ Γκόκου ὡς εὐρίσκονται πλησίον Δημήτρη Φεργάδη καὶ Γιάννη/⁸ τοῦ Κουτούγα, τὰ χωράφια στὸ Τραχὺ τοῦ Μπέλαρου ὡς εὐρί/⁹σκονται πλησίον τοῦ Γιάννη τοῦ Ξένου καὶ τοῦ Σταμάτη/¹⁰ Σαμιώτη. Ταβλομάντηλο ἓνα, προσκέφαλα δύο, πράσινο κεντητὸ/¹¹ καὶ ἓνα μικρὸ μαντροχάλκουμα καὶ μία βυτίνα καὶ ἓνα/¹² πιθάρι καὶ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων μου καὶ τὴν ἐδικὴν μου ἀμήν./¹³ Καὶ ὅποιος ἤθελε σηκωθεῖ νὰ ἐνοχλῇ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν κατὰ/¹⁴ρα μου.

1781 Ἰανουαρίου 11. Σκύρος

Ὁ Σκύρου Ἰωάσαφ βεβαιοῖ

Δημήτριος ἱερεὺς σακελάριος μαρτυρῶ

Παπα-Σταμάτης Μαλαματίνης μαρτυρῶ

Παπα-Γεώργης τοῦ Μικῆς μαρτυρῶ

καὶ τόπον διὰ κατοῦνα στὰ Καμίνια πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ του τοῦ Σταμάτη καὶ τοῦ Παναγιώτη.

Σταμάτης τοῦ Σαμιώτη καὶ νοτάριος

22

Ἰσιο τοῦ προικοσύφνου τῆς Μαρίας

Ἐν πρώτοις σπῆτιο εἰς τὸ Κάστρος πλη. τοῦ Λαλεχοῦ καὶ τῆς Διαμαντίνας, σπῆτι εἰς τὸ Πύργο κάτωθε τοῦ/² Λαλεχοῦ πλη. τοῦ Μανόλη Θεοδωρῆ καὶ τοῦ δρόμου, ἕτερο εἰς τὸν αὐτὸ τόπο, τὸν λιακὸ τοῦ Μανόλη/³ Θεοδωρῆ πλη. τοῦ Λαλεχοῦ καὶ νὰ βάνη τὰ κοντάρια του ἀπάνω εἰς τοῦ Λαλεχοῦ, ἕτερο σπῆτι εἰς

τὸν ἅγιο/⁴ Μηνὰ ἄνωθε τῆς ἀδελφῆς τῆς Καλῆς πλη. τοῦ Δημήτρη Ἰωάννου Μανολάκη, κατοῦνα εἰς τὴν Πηγὴ, με τὸ περί/⁵βολε καὶ τὸ μισὸ ἁλῶνι πλη. τῆς θείας τῆς Φροσύνης, κατοῦνα εἰς τὸ Τραχὺ εἰς τὴν Λαόνησα πλησίον/⁶ τῆς θείας τῆς Φροσύνης καὶ περιβόλες πλησίον Μανόλη Σαχλῆ καὶ Γιάννη Μανόλη Κυριαζῆ καὶ τὸ μισὸ/⁷ ἁλῶνι με τὴ θεία τῆς Φροσύνης, ἀμπέλι εἰς τὴν Ἀπιὰ πλη. τῆς ἀδελφῆς τῆς Καλῆς καὶ Γεώργη Μανόλη Λαουδέρη/⁸ ἕτερο ἀπέλι εἰς τὴν Ἀπιὰ ὡς βρίσκεται με τὸ στρέμα του πλη. τῆς Λεημονήτρας καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς/⁹ Ἀμέρισας, ἀπέλι εἰς τὸ κάμπο πλ. τοῦ Δημητράκη Κουσμά καὶ τοῦ Μανόλη Γεωργάκη, χωράφι εἰς τὰ Μισό/¹⁰χωρα με τὸ σίκαμνε πλη. τοῦ Ἀτωνακάκη, χωράφι εἰς τὸν Ὀρμο πλη. τῆς ἀδελφῆς τῆς Καλῆς καὶ τῆς/¹¹ Ἀμέρισας ἀδελφῆς τῆς, χωράφι εἰς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους εἰς τὸ Μαυρουῖα πλη. τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους/¹² καὶ τοῦ Σταμάτη Λάμπρου, χωράφι εἰς τὴ Νινὸ πλη. τῆς Ἄννας Παρτουρῆ καὶ τοῦ Γεώργη Βγενικοῦ, χω/¹³ράφι εἰς τ' Ἀγαλίνι πλη. τῆς θείας τῆς Φροσύνης καὶ Γεώργη παπα-Μανιᾶ, λιῶνα εἰς τ' Ἀγαλίνι ἄνωθε τῆς ἀδελφῆς τῆς Καλῆς, ἕτερο χωράφι εἰς τ' Ἀγαλίνι εἰς τὸν ἅγιο Νικόλαο πλη. Μανολάκη/¹⁴ παπαδιᾶς Μαρούδας καὶ Γεώργη Φουτούλη Τζακλάρενας, χωράφι εἰς τοὺς Πόρτες ἄνωθε τοῦ δρόμου/¹⁵ πλη. Γεώργη Παναγιώτη καὶ τοῦ Ἀτωνακάκη, χωράφι εἰς τοῦ Λίτζη τὴ σπηλιὰ πλη. τοῦ Γιάννη παπα-θεοδωρῆ/¹⁶ καὶ τοῦ Γιάννη Ἀγγελῆ, χωράφι εἰς τὴν Φλέα πλη. τοῦ Δημήτρη Μαυρογιώργη καὶ τῆς ἀδελφῆς/¹⁷ τῆς Ἀμέρισας, χωράφι εἰς τὰ Λιοκόπια πλη. Δημήτρη Τζορδιᾶ, χωράφι εἰς τὴ Στρίβια πλη./¹⁸ Σταμάτη Μανόλη Ξαθούλας καὶ τοῦ Γεώργη Γιάννη Καλημέρη, εἰς τοῦ Τραχιοῦ τὸ μέρος, χωράφι/¹⁹ εἰς τὴ Κάναλη πλη. παπα-Ἀσημενοῦ καὶ Κωσταντῆ παπα-Στάθη, χωράφι εἰς τὰ Καντούνια πλη./²⁰ τοῦ Κατρακύλη, χωράφι εἰς τὸ Τρίβουνο τὸ κάτω πλη. Δημήτρη Γιαννάκη Πέτρου καὶ τοῦ Φάλταη/²¹ χωράφι εἰς τὴν Ἀγιά πλη. Γιάννη παπα-Σταματούδη, χωράφι εἰς τὸ Λῶρε πλη. Θεοδω/²²ρῆ Κουναδιοῦ καὶ τῆς θείας τῆς Φροσύνης, χωράφι εἰς τὰ Μαῦρα Κοντήλια πλη. τῆς ἀδελφῆς/²³ τῆς Καλῆς, χωράφι εἰς τοὺς ἀπάνω Κεραμουτές πλησίον τῆς ἀδελφῆς τῆς Καλῆς καὶ/²⁴ Γιάννη Χασογεναίκη, χωράφι εἰς τοὺς Μαῦρες Πέτρες πλη. Γιάννη Πουλτᾶ, καὶ τὸ/²⁵ κλεῖσμα εἰς τοῦ κάτω σικιᾶς πλη. Γιάννη Μελέτη καὶ Κατρακύλη. Μέσα τοῦ σπιτιοῦ: φο/²⁶ρεσές δέκα καὶ πέντε φορεσές τοῦ γαμπροῦ, σεντούκια δύο, καπουχὸ ἓνα, ρούχο ἓνα, γοῦνες δύο/²⁷ γουνέλες δύο, γιανελιά ρούχια δύο, μπόλιες πέντε, φουτάδες δύο, ταβλομάντηλα τρία/²⁸ βαγιόλια δέκα, προσκεφαλάδες δέκα, προσκέφαλα δέκα, παπλώματα δύο/²⁹ στρωματόντυσες δύο, ταψιά δέκα, τάσι ἓνα, παούρια δύο, καζάνι τῆς ραχῆς με τὸ λολὰ του καὶ/³⁰ μικρὸ χαρανὶ ἓνα, τετζερέδες τρεῖς, ταβὰ ἓνα, τηγάνια δύο, βυτίνες τρεῖς, καὶ τὴ μισή/³¹ ἁλῶνι τοῦ σπιτιοῦ, μουλὰρι ἓνα, βόδι

ένα, φοράδια τρία τὸ ἓνα δια γελάδι καὶ γρό/³²σια διακόσια διὰ προῖκα, βαρέλι ἓνα, δικέλια δύο, ἀξίνες δύο, τζεκούρια δύο καὶ τήν/³³ εὐχή μας καὶ τοῦ πατρὸς της.

/³⁴Καὶ ἓνα σπιτότοπο εἰς τῆς Κοκόνας πλη. τοῦ Γιάννη Τζάνου καὶ τῆς ἀδελφῆς της Ἀμέρισας καὶ τὸ/³⁵ χωράφι εἰς τῇ Κατρατζίλα πλη. Δημήτρη Παρπέρη καὶ ἄλογο ἓνα.

(Σημ. το ἔγγραφο εἶναι ἀνυπόγραφο καὶ ἀχρονολόγητο. Ἡ προικιζόμενη Μαρία εἶναι θυγατέρα Παρασκευᾶ καὶ σύζυγος Ζαχ. Μαν. Ορφανού. Ἀπὸ τα στοιχεῖα τοῦ κειμένου το ἔγγραφο πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ γύρω στο 1790. Ὑπάρχει καὶ πωλητήριο της ἀδελφῆς της Ἀμέρισας μὲ χρονολογία 15/5/1790).

23

Ὁ Σκύρου Ἰωάσαφ ἐπιβεβαίωσις

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀμήν. "Ὅθεν ἐγὼ ὁ Ἀνδρέας/² Σκορδανᾶ ὁμοῦ μὲ τὴν συμβίαν μου Εὐφροσύνη τοῦ Βρεγγίλιου ποιούμεν τὸ παρὸν/³ προικοσύμφωνον πρὸς τὸν ψυχογιὸν μας Δημήτριον καὶ τοῦ δίνομεν τὸ ἄ/⁴πειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ, εἴτα ἐξ ὧν μᾶς ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο. ἀρχῆς: τὸν ἔλια/⁵χὸν εἰς τὸ Κάστρο ἄνωθεν τῆς ἀδελφῆς μου τῆς Μαρίας Βρεγγίλιου, πατητὴ στόν/⁶ Ἅγιον Μηνᾶ καὶ τὸ περιβόλιόν μας εἰς τὴν Καμάρα τὸ μισὸ πλησίον Γεώργη Μα/⁷βρίκου, ἀμπέλιον εἰς τὸν Κάμπον στοῦ Δημήτρη Ἀντωνάκη πλησίον Γιάννη/⁸ Κουμμενοῦ καὶ παπα-Ζαχαριᾶ, ἀμπέλιον εἰς τὸ Ἀγαλίνι πλησίον τοῦ Τριαντάφυλου καὶ Γιά/⁹νη Μπιτζιτζίκου, χωράφια στὸν Σταυρόν ὡς καθὼς εὐρίσκονται πλησίον τῆς/¹⁰ Ἐπισκοπῆς καὶ τοῦ δεσπότη Ἰωάσαφ, χωράφιον εἰς τοὺς Ἀχερῶνες πλησίον τοῦ/¹¹ Δημήτρη Ἀρφανοῦ, καὶ τὴν μάνδρα εἰς τὴν Σφακιμηλιά μὲ τὰ χωράφια ὡς καθὼς/¹² εὐρίσκονται, χωράφιον στὸ Τραχὺ στὸν Κάτου κάμπον πλησίον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ/¹³ τοῦ ἀνεμόμυλου, χωράφιον στὰ Καμίνια πλησίον Πεντεκάλη, χωράφιον/¹⁴ εἰς τὸν Μαύρικα ὡς καθὼς εὐρίσκεται ἄνωθεν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ μεγάλου καὶ ἔως τὸν/¹⁵ δρόμον, χωράφιον εἰς τὰ Μελαγκωτὰ ὡς εὐρίσκεται πλησίον Μανολάκη παπα-Τζε/¹⁶κούρη καὶ Γιάννη Ζαχαριᾶ ὁμοῦ μὲ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, χωράφιον/¹⁷ στὸ Παλιόκαστρο στὸ Ἀγαλίνι ὡς εὐρίσκεται πλησίον τῆς ριζοβουνιάς καὶ τοῦ/¹⁸ Καλαφάτη, χωράφιον στὰ Μούδια πλησίον Μαρίας τοῦ Καρτάλη καὶ χω/¹⁹ράφιον στὴν Νινὸ πλησίον Γιάννη Ψοριανοῦ καὶ τῆς Παναγίας τῆς Διχούνας, χωρά/²⁰φιον εἰς τὰ Κοχύλια τῆς Σκαμάγγενας πλησίον παπα-Κυριαζῆ.

χωράφιον στοῦ Ἀνω/²¹νιού πλησίον Γιάννη Σωτήρχου καὶ Σταμάτη Χασογε-
ναίκη, ἀκόμη καὶ τὰ ἐναπολειφθέν/²² χωράφια μου εἰς τὸ Καλικρί καὶ εἰς τὸ
Τραχὺ ἢ καὶ ἄλλου ὅπου ἤθελαν εὐρεθῇ κατὰ τὰ/²³ παλαιὰ μας γράμματα νὰ
εἶναι ἐδικὰ του, ἔξω ἀπὸ τὸ μπουλετί ὅπου ἔχω τοῦ ἀνε²⁴ψοῦ μου τοῦ Γεώργη
Σκορδανᾶ. Σεντούκια τρία καὶ καναβέτα μία καὶ χάλκουμα ἕνα/²⁵ τεντζέρους δύο,
σινὰ δύο, ταψὰ εἴκοσι, τηγάνι ἕνα, ταβὰ ἕνα, λεγένι καὶ ἡμπρίγγι/²⁶ καὶ τὴν
συγύρισιν τοῦ ὀσπίτιου μας τὰ ἐδικὰ μου νὰ εἶναι ὅλα ἐδικὰ του καὶ τῆς γυναικὸς
μου/²⁷ τῇ μισῇ, ἀκόμη καὶ τὰ ὀσπίτιά μου τὰ πέντε εἰς τὴν Καμαντοῦ τῆς
Ἀνακοῦς ὡς εὐρίσκονται/²⁸ νὰ εἶναι ὅλα ἐδικὰ του, καὶ ἕνα παρδαλὸν καμπουχὰ
καὶ ἕνα σαρασκρένιο καθάδι/²⁹ καὶ χρυσὴ γούνα καὶ ἕνα ἀσημοζούναρο καὶ μία
γουνέλα καὶ ἕνα μεταξουτὸ φουστάνι καὶ πο/³⁰κάμισο ὀργγέλι καὶ ἔτι ποκάμισο
τοῦ καμπουχὰ καὶ ἕνα φουτὰ πολίτικο μὲ τοὺς δέκα/³¹ καὶ μία στρωματόντυση
καὶ ἕνα σεντόνι καὶ ἕν πάπλωμα μεταξουτὸ καλὸ καὶ ἕνα σεντόνι/³² σκοπελίτικο
καλὸ καὶ ὀλομέταξο ποκάμισο καὶ βρακί μεταξουτὸ καὶ στένιο ποκάμισο/³³ καὶ
ἕνα μπουχασένιο βρακί καὶ δύο ταβλομάντηλα καὶ πέντε θαγιόλια καὶ μία προ-
σκε/³⁴φαλάδα τζεντιστὴ καὶ ἕνα προσκέφαλο τζεντιστὸ καὶ δύο φουστάνια καὶ δυὸ
ποκάμισα/³⁵ καὶ μίαν ἐβδομάδα μύλον στὸν καλογερίκον, καὶ τὰ σφαχτὰ ὅπου
ἔχομε τοῦ Μανόλη/³⁶ Σαχλῇ καὶ τὴν εὐχὴν μας. Ὅμως αὐτὰ ὅλα νὰ τὰ ἔχη
μετὰ τὸν θάνατόν μας καὶ νὰ ἔχη/³⁷ νὰ μᾶς λογιᾶζει ζωῆς καὶ θανάτου μας ὡς
υἱὸς μας καὶ νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν ὑποταγὴν μας/³⁸. Εἰ δὲ καὶ εὐγὴ ἀπὸ τὴν
ὑποταγὴν μας νὰ εἶναι ἀπόκληρος ἀπὸ αὐτὰ ὅλα, ἀκόμη νὰ ἔχη/³⁹ καὶ τὰ δύο
πιθάρια ὅπου εἶναι στὸν πατητὴ καὶ τρεῖς βυτίνες καὶ δύο δικέλια καὶ δύο
τζεκούρια/⁴⁰ καὶ δύο ἀξίνες. τὸ ὅποιον προικοσύμφωνον ἔγινε μὲ κοινὴ ἡμῶν
γνώμη ὁ τε ἐμοῦ/⁴¹ καὶ τῆς γυναικὸς μου καὶ ἐπιβεβαιωμένον μὲ τὸν ἅγιον
δεσπότην μας καὶ μὲ ἀξιολογιστοὺς/⁴² μάρτυρας ἵνα ἔχη τὸ κύρος. 1792: Ὁκτω-
βρίου 20: Σκύρος

Ἐγὼ ὁ Ἀνδρέας Σκορδανᾶ μὲ τὴν συμβίαν μου Εὐφροσύνη τοῦ Βρεγγίλιου
βεβαιώνομεν/ τὰ ἄνωθεν

Παπα-Σταμάτης τοῦ Σαμιώτη καὶ οἰκονόμος μαρτυρῶ

Ὁ προηγούμενος Λαύρας Σεραφεῖμ μαρτυρῶ

Νικόλας Πέτρου καὶ γέροντας μαρτυρῶ

Κωνταντῆς παπα-Θοδωρῇ καὶ γέροντας μαρτυρῶ

Γέρο-Γεωργιούδης καὶ γέροντας μαρτυρῶ

Χατζηδημητράκης μαρτυρῶ

Παπα-Πρεμικύριος καὶ σκευοφύλαξ μαρτυρῶ

Γιαννακός Δημητρίου μαρτυρῶ

Παπα-Γεώργης Λέου καὶ σακελάριος μαρτυρῶ

24

Μὲ τὸ παρὸν φανερώνω ἐγὼ ὁ ντελη-Κωνσταντῆς Κουμιώτης ὅτι/² πὼς ἔσποντας καὶ ὁ υἱός μου ὁ Μανόλης, ἐρχόμενος εἰς ἡλικίαν νό/³μιμον μὲ ἴδιον θέλημα τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Μανόλη ὁμοίως καὶ μὲ θέλη/⁴μα ἐδικὸν μου ἐγυρεύσαμε διὰ νύμφη τοῦ Δημήτρη τοῦ Κουναδιοῦ/⁵ τὴν θυγατέρα, βάζοντας καὶ ἀρραβῶνα γρόσια διακόσια, νοῦμερο/⁶ 200, προικίζοντας ὁ παρὼν Δημήτρης Κουναδιοῦ τὴν θυγα/⁷τέρα του, ἰδοὺ καὶ ἐγὼ ὡς πτωχὸς τε καὶ ξένος τὰ εἴ τι μοῦ εὐρέθησαν/⁸ νὰ τοῦ γράψω μετὰ εὐχῆς καὶ εὐλογίας ἐμοῦ τοῦ πατρὸς του καὶ τῆς/⁹ μητρὸς του, ἀρχή: χωράφιον εἰς τὴ Σκλούκα καθὼς τὴν σή/¹⁰μερον εὐρίσκεται, ὅσον ὑπάρχει μπογιὰ, πλησίον τοῦ Δια/¹¹κογιάννη, ὁμοίως φορεσὲς τοῦ ἔδωσα 3, σίδερο οκ. 4/¹² Κάμνοντας λοιπὸν τὸ παρὸν μπουλετὶ ἀπὸ τὴν σήμε/¹³ρον τὸν ἔχω ἐξοφλισμένον καὶ εἶναι ἴδιος νοικοκύρης καὶ αὐτε/¹⁴ξούσιος εἰς τὰ ἄνωθεν πράγ-ματα καὶ εἰς ὅτι ἤθελε καζαντήσει/¹⁵ ἀπὸ λόγου του. Δι' ὃ τοῦ ἔδωσα τὸ παρὸν μπουλετὶ μὲ ἰδιόν/¹⁶ μου θέλημα καὶ μὲ τὴν εὐχὴ μου, ὁμοῦ καὶ μὲ τοὺς ὑποκάτωθεν ὑπο/¹⁷γεγραμμένους τιμίους μάρτυρας εἰς ἔνδειξη καὶ ἀσφάλεια τῆς/¹⁸ ἀληθείας ἵνα ἔχη τὸ κύρος. 1795 Ὀκτωβρίου 28./¹⁹ ὁμοίως τοῦ δίδω καὶ διὰ προῖκα τοῦ υἱοῦ μου γρ. 100.

Σκύρος

Παπα-Γιάννης μαρτυρῶ

Παπα-Γεώργης Κυριάκου μαρτυρῶ

Μανόλης Κουναδιοῦ μαρτυρῶ

Ἀναγνώστης Χαλινὰ γράφω καὶ μαρτυρῶ

25

Ὁ Σκύρου Ἰωάσαφ βεβαιοῖ

μπουλετὶ τοῦ Δημήτρη Μανιάτη

ἀρχῆς: ὁσπίτιον εἰς τὸ Κάστρον πλησίον Γεώργη Κάριζα/², ὁσπίτιον εἰς τὸν Κρόκον ἄνωθεν Ἄννας τοῦ Μανολάκη/³ ἔτι ὁσπίτιον εἰς τὸν Κρόκον κάτωθεν παπα-Στα/μάτη Σουβίτου, κατοῦνα εἰς τὸ Τραχὺ μὲ τὸ μισὸ ἀλῶ/⁴νι ὡς καθὼς

εύρίσκεται πλησίον παπαδιᾶς Θεοδώ⁵ρῃ, σπιτάκι εἰς τὸν Ἅγιον Βασίλειον μὲ τὸν τόπο του⁶ πλησίον Σταμάτη Δορέντζου, χωράφιον εἰς τοῦ Λου⁷ράντου πλησίον Κωματίνας, χωράφιον εἰς τοὺς⁸ Ἀσποῦς πλησίον τοῦ Γιάννη Συβίτου, ἀμπέλιον/ εἰς τὸ Ἀπατζίνι πλησίον τοῦ Δημητράκη Γεώργη, ⁹τόπον εἰς τὰ Μάγγανα πλησίον Σταμάτη παπα-Τζικίου/¹⁰ρη, χωράφιον εἰς τὸ Μαῦρο Κοντύλι πλησίον Γεώρ/¹¹γη Γκόγκου, χωράφιον εἰς τὴν Ἁγίαν Βαρβάραν/πλησίον Μανιά, χωράφιον εἰς τὴν Ἀπιὰν τὸ μισό/¹² πλησίον Γεώργη Μαυρίκενας, χωράφιον εἰς τὸν Μαυρονὰ τὸ μισό, χωράφιον/¹³ εἰς τὰ Ψαχρά τὸ μισό, χωράφιον εἰς τὸ Τραχὺ εἰς/¹⁴ τοὺς Ἄγνους πλησίον Ἄννας τοῦ Μανολάκη, χωράφιον εἰς/ τοὺς Ἀφτούμενες πλησίον τοῦ Νικολάκη Πέτρου/¹⁵ καὶ τὸ κλεῖσμα εἰς τὰ Πηγαδάκια πλησίον/ τοῦ Γιάννη Νικολοῦ, χωράφιον εἰς τὸν Αἰγιαλόν/¹⁶ πλησίον τῶν ἁγίων πάντων καὶ τὸν ἡλιακόν/¹⁷ εἰς τὸ Πανεπόρτι ἄνωθεν τῆς Μπαρμπαρίγενας/¹⁸ χωράφιον εἰς τὴν Ἀπιὰν καὶ πιθάρι ἔμπροσθεν/¹⁹ τῆς Φαλνταῖνας, χωράφιον εἰς τὸν Κάμπον εἰς τὰ Βαριά πλησίον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Μπουκλίνας.

Σκύρος: 1796 : Μαρτίου : 9 :

Παπα-Σταμάτης καὶ οἰκονόμος
Μανολάκης Τζικούρη μαρτυρῶ
Γέρο παπα-Λέος μαρτυρῶ
Παπα-Γεώργης καὶ σακελάριος
Χατζηδημητράκης μαρτυρῶ
Παπα-Πρεμικήρης καὶ σκευοφύλαξ
Ἰωάννης τοῦ Αὐλωνίτη μαρτυρῶ
Γιωργαντῆς τοῦ Μανόλη μαρτυρῶ
Δημήτριος Σποῦνος μαρτυρῶ
Αντώναρος μαρτυρῶ
Σταμάτης παπα-Λέου μαρτυρῶ
Γεώργιος Παπάζογλου μαρτυρῶ

Γιαννιὸς Νικολάου γραφεὺς καὶ μάρτυς

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος καὶ τῆς κυρίας ἡμῶν θεοτόκου καί/² πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν. Ὅθεν ἐγὼ ὁ Δημήτρης Τριανταφύλου καὶ ὁ πεθε/³ρός μου γέρο-Μιχαλάκης Πεντεκάλῃ καὶ γυναικαδέλφῃ μου Καλή,

ποιούμεν τὸ/⁴ παρὸν προικοσύμφωνον τῆς θυγατρὸς μου καὶ ἐγγονῆς μας Μαρίας/⁵ δίδοντες πρῶτον τὸ ἄπειρον ἔλεος τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν εὐχὴν μας, ἔπειτα/⁶ εἴ τι ὁ Θεὸς ἐδώρησάτο, ἀρχῆς: ὁσπίτιον εἰς τὸ Κάστρος στὴν Παλαιότερνα, ὅσ/⁷πίτιον χάλασμα στὴ Κάτω Βίγλα ἄνωθεν τῆς Κυπαρίσενας, ὁσπίτιον/⁸ εἰς τὸν Κρόκον τρία ὁσπίτια καθὼς εὐρίσκονται πλησίον χατζη-Ἀθανάση καὶ/⁹ Δημητράκη Ζιμπούνου, μαγαζί εἰς τὸν αἰγιαλὸν εἰς τὸ πηγάδι πλησίον Μανόλη/¹⁰ Πεντεκάλη, κατοῦνα εἰς τοῦ Κουρνομύτη πλησίον τοῦ Μανόλη Τριανταφύλου,¹¹ χωράφι εἰς τὸν Μανιπιὸν τῆς Ἐπισκοπῆς πλησίον Γεώργη Κωνσταντάρα,¹² ἀμπέλι στὸν Κάμπον στὰ Λουριά πλησίον Δημήτρη Μανιάτη καὶ τοῦ Χασογεναίκη/¹³ ἀμπέλι στοὺς Ἀσπούς στὸ Καμάρι πλησίον Γεώργη Παρασκευᾶ καὶ τοῦ ποτα/¹⁴μοῦ καὶ ἐσυχὲς εἰς τὴν ἄμουδα πλησίον τοῦ Μανόλη Πεντεκάλη, στρέμα/¹⁵ εἰς τὴν Ἀπιά πλησίον Σταμάτη Φεργάδη καὶ Μανόλη Κουναδιοῦ καὶ τὸ Πατεστιάνικο/¹⁶ χωράφιον μετὰ τοὺς ἐσυκαμίνους, στοῦ Λοράντου πλησίον τῆς Μανιάτενας καὶ Μαρίας/¹⁷ Μικέ, κλεισμά στὰ Κουκουναρικά πλησίον Ἀνακοῦς Βέλου καὶ μαστρογιάννη/¹⁸ Καλούδας, χωράφι εἰς τὸν ἅγιον Παῦλον πλησίον τῆς ἀδελφῆς τῆς Ἀννας/¹⁹, χωράφιον εἰς τὴν Κλούνη πλησίον τῆς Ἀντωνίνας, ἐλαιῶνα εἰς τὸ Ἀγαλίνι/²⁰ πλησίον τῆς Διαλαμένης, χωράφι εἰς τὴν Νινὸν πλησίον τῆς ἀδελφῆς τῆς/²¹ Ἀννας, χωράφιον εἰς τὰ Πρεπίδια πλησίον τῆς Χατζημώρενας καὶ ἀγίου Δημητρίου/²², χωράφιον εἰς τοὺς Κεραμωτὲς πλησίον τοῦ Βούρλου καὶ Πετίλια, χωράφιον/²³ εἰς τὴν Φασκομηλιά πλησίον Γιάννη Μανιά, χωράφι στὸ Πλακουτὸ πλησίον τῆς/²⁴ ἀγίας Τριάδος καὶ ἀγίου Ἀντωνίου, χωράφι στὴν Ἀγιά πλησίον ἀγίου Δημητρίου καὶ/²⁵ Ἀγιάς, χωράφι στὸ Τρίβουνο πλησίον Εὐφροσύνης Ἀνδρέου καὶ Παπάζογλου, χωράφι/²⁶ εἰς τὸν Ἀραμνον πλησίον τοῦ ἀγίου Γεωργίου καὶ Χριστόφα, χωράφιον στὴ Ψα/²⁷χρᾶν πλησίον Τζεκούρενας Μανόλη καὶ Λαουδέρη, καὶ μέλισες 20/²⁸, φοράδα μίαν, ἄλογο ἓνα, μέσα τοῦ ὁσπιτίου: καναβέτα μίαν, σεντούκια/²⁹ 2 τὸ ἓνα συντεφένιο, καμπουχάδες 2 ὁ ἓνας χρυσός, γοῦνες δύο χρυσές/³⁰ καὶ δύο στοφένιες, ἀσημοζούναρα 2, φτάδες δύο δέκα τρεῖς, φουστάνια/³¹ δέκα, ὑποκάμισα δέκα τὰ δύο καλὰ, ροῦχον ἓνα, μπόλιες δέκα, γουνέλες/³² δύο, μεντενοὶ δύο καὶ τοῦ γαμπροῦ φορεσὲς τρεῖς, παπλώματα δύο τὸ ἓνα μεταξωτό/³³, σεντόνια τέσερα, στρώματα δύο, προσκεφαλάδες 10, προσκέφαλα 10, ταβλομάντηλα/³⁴ τρία, βαγιόλια 10, πεῦκι ἓνα, συνὶ δύο, λεγενόμπρικο ἓνα, ταβὰ ἓνα/³⁵ τηγάνι ἓνα, ταψὰ 15, καζάνι τῆς ρακῆς καὶ λολὰ καὶ καζάνι τοῦ ποταμοῦ, τζέντζερους/³⁶ 2, γιολταβὰ ἓνα, παούρι ἓνα, βυτίνες δύο, βαρέλι ἓνα καὶ τυροπίθαρρον εἰς τὸν ἄ/³⁷γιον Νικόλαον καὶ ἀπὸ τὴν ἀλώνη τοῦ ὁσπιτίου τὴν μισὴν καὶ γρόσια μετρητὰ 500 πεντακόσια/³⁸ καὶ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων μας καὶ ἡμῶν ἀμήν. 1802 Ἀπριλίου 26. Σκύρος. καὶ

μύλο/³⁹ από τὸν ἀφεντικὸν μίαν ἐβδομάδα καὶ χωράφι εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννη τὸ Σήκανο πλησίον/⁴⁰ τῶν παμεγίστων Ταξιαρχῶν καὶ τίποτέ μου.

Μανόλη Πεντεκάλη μαρτυρῶ

Δημήτριος Τζικούρη καὶ νοτάριος

27

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν. Ὅθεν καγὼ/² ἡ Καλὴ Καλημέρη μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Σταμάτη ποιούμεν τὸ παρὸν προικοδωρητικὸν καὶ ἀμετάτρεπτον/³ γράμμα τῆς θυγατρὸς ἡμῶν Μαρία δοῦναι αὐτῇ τῷ ἀπείρῳ ἐλέει τοῦ Θεοῦ, ἐπειτα ἐξ ὧν ἡμῖν/⁴ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο, ἀρχῆς, ὁσπιτότοπον εἰς τὸ Κάστρον εἰς τὴν ἀπάνω Βίγλα πλησίον/⁵ Εὐφροσύνης παπα-Ἀθανάση, ὁσπίτιον εἰς τὸν Λάλαρον ἄνωθεν τοῦ ἐδικοῦ μας καὶ πλησίον Γιάν/⁶νη Νικολῆ, παράσπιτον εἰς τὸν αὐτὸν τόπον πλησίον Δημήτρη Ἀντωνάκου, πατητὴν εἰς τὸν μέγαν/⁷ Ταξιάρχην ἀνωγοκάτωγον πλησίον Σταμάτη παπα-Λέου καὶ Καλῆς Ζαγοριανοῦ, κατοῦνα εἰς τὴν Καμάρα/⁸ μετὰ τὴν περιοχὴν τῆς πλησίον πάρπα τῆς Γιάννη, ἀμπέλιον εἰς τὸν Κάμπον εἰς τὰ Λουριά πλησίον Ἀν/⁹τώνναρου καὶ παπα-Δημητράκη Θεοδόση, ἕτερον εἰς τὸ Ἀπατζίνι εἰς τοῦ λαγοῦ τὸν ποταμὸν ἄνω/¹⁰θεν τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ καὶ Σταμάτη Ματζουράνη, χωράφιον εἰς τὰ Μαλὰ τὸ μισὸν πλησίον Σταυρι/¹¹νοῦ Χ'Κωνσταντῆ, χωράφιον εἰς τὰ Μισόχωρα πλησίον Μαρίας Γραμματικοῦ καὶ Δημητράκη Γανω/¹²τῇ, χωράφιον εἰς τὸν Ἀσώματον τὸ μισὸν πλησίον Ἀννας Λέου, χωράφια εἰς τὸν Ἀχλαδῶνα/¹³ ὡς εὐρίσκονται πλησίον τῆς μάνδρας, χωράφιον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρα τὸ μισὸν πλησίον Νικόλα Παρ/¹⁴τουρῆ, ἐλαιῶνα εἰς τὲς Ἀχεροῦνες τὸν μισὸν παπα-Σταμάτη Μαντάγαρη, χωράφιον εἰς τὲς Πόρτες/¹⁵ πλησίον Γιάννη Ζαχαριᾶ, εἰς τὸ Καλικὶ εἰς τὴν μεγάλην Δάφνην πλησίον Γιάννη Νικολοῦ, εἰς τοῦ Τραχιοῦ/¹⁶ τὸ μέρος χωράφια εἰς τοῦ Καρφῆ τὰ μισὰ πλησίον Ἀποστόλη Φραγγούλη. Μέσα τοῦ ὁσπι/¹⁷τίου τὰ ὅσα μοῦ εὐρίσκονται τὰ τοῦ σεντουκιοῦ καὶ συγυρίσεως ὅλα νὰ παίρνει τὰ μισὰ, καζάνι τῆς/¹⁸ ρακῆς ἓνα, τέτζερη ἓνα, ταβὰ ἓνα, τηγάνι ἓνα ὁμοῦ καὶ ὅσα μπακιρικά ἔχωμεν νὰ παίρνει/¹⁹ τὰ μισὰ, κάδι μία, βαρέλι ἓνα, βυτίνες τρεῖς, δουκέλια δύο, ἀξίνη μία, τζικούρι ἓνα,²⁰ γάδαρο ἓνα καὶ τὴν ἀλώνη τοῦ ὁσπιτίου τὴν μισὴν καὶ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων μας καὶ τὴν ἐδικὴν μου.²¹ Καὶ ἀπὸ τὸ μερδικὸν τοῦ ἐλαιοτριβεύου ὅπου ἔχομεν εἰς τὸ Νιφίρι νὰ παίρνει τὸ μισόν. 1805 Σεπτεμβρίου 24. Σκύρος.
²²χωράφιον στὸ παλιὸ Σταυρωμένε.

Σταμάτης του Καλημέρη υπόσχομαι

Δημήτριος παπὰ-Σαμιώτη γραφεύς

28

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος καὶ πάντων² τῶν ἁγίων ἀμήν. Ὅθεν ἐγὼ ὁ Μανόλης Κυριαζῆ μετὰ τῆς³ γυναικὸς μου Μαρίας τοῦ Κομπογιάννη ποιούμεν τὸ παρὸν πουλετὶ⁴ τοῦ υἱοῦ μας τοῦ Παναγιώτη καὶ τοῦ δίνωμεν μετὰ τὴν εὐχὴν μας⁵, ἀρχῆς, ὅσπιτιον εἰς τὸ Κάστρος πλησίον Μανόλη Κουναδιοῦ, ἐλιακά⁶ 2 εἰς τὸ Λάλαρον ἄνωθεν τοῦ Σταμάτη Τελιοῦ καὶ ἄνωθεν τῆς Μαρίας⁷ Παύλου, κατοῦνα εἰς τοῦ Βαρδαλῆ μετὰ τὸν περίβολον πλησίον Μανό⁸λη Μαρκάκενας, ἀμπέλι εἰς τὸ Καλικρι εἰς τὸν ἅγιον Μηνά πλη⁹σίον τοῦ Κουμπίτζη, χωράφι εἰς τὴν Κριθιὰν πλησίον Σταμάτη Ἀρφανοῦ,¹⁰ χωράφι εἰς τὸν Κουρούκλη πλησίον τοῦ Δημήτρη Παρτουρῆ, χωράφι εἰς¹¹ τὴν Μαῦρες Πέτρες εἰς τὸ Τραπέζι πλησίον Νικόλα Παρτουρῆ, χωράφι¹² εἰς τὸ Λιβάδι πλησίον παπα-Σαμιώτη τὸ μισόν. Μέσα τοῦ ὀσπιτίου, πεύκι¹³ ἓνα καὶ φορεσὲς γυναικίαις τρεῖς καὶ ἀνδρίαις τρεῖς, γουνέλα¹⁴ μία καὶ μεδενὸ ἓνα, ταυλομάντηλα 3, βαγιόλι τρία, προσκε¹⁵φαλάδα μία, προσκέφαλα 3, σεντόνι ἓνα, καζάνι ἓνα, ταβὰ 1/¹⁶ ντετζέροι 2, ταψὰ 5, ἀγελάδι ἓνα, γαδάρα μία, καὶ ὅσα σφα¹⁷χτὰ εὑρεθοῦν νὰ τὰ μοιράζουσιν μετὰ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γιάννη καὶ¹⁸ τὰ πρόβατα τὰ τρία ἀδέλφια καὶ τὴν ἀλώνη τοῦ ὀσπιτίου νὰ τὴν/¹⁹ μοιράζουσιν μετὰ τὸν Γιάννη. Δι' ὃ τοῦ γράφομεν τὸ παρὸν πουλετὶ καὶ /²⁰ ὅποιος ἀπὸ τὰ παιδιὰ μας ἤθελεν σηκωθεῖ νὰ διασεῖσιν τὸν ἄλλον/²¹ νὰ ἔχη τὴν κατάρτα τοῦ δεσπότη Χριστοῦ καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν.

1808 Μαΐου 26 Σκύρος

Δημήτριος Τζικούρη καὶ νοτάριος

(Σημ.: Ὅμοιο μπουλετὶ μετὰ τὴν ἰδίαν χρονολογίαν ὑπάρχει καὶ στὸ ὄνομα τοῦ γιου τοῦ Σταμάτη.)

29

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν. Τοίνυν ἡμεῖς ἐγὼ ὁ Δημήτρης/² Τριανταφύλου καὶ γυναικαδέλφη μου Καλὴ Μιχαλοῦδη μετὰ τὸ νὰ ἔφθασεν ἡ θυγάτηρ μου Μαρία καὶ ἀνεψιά³ αὐτῆς

εἰς ἡλικίαν νόμιμον ὥστε καὶ τὴν ὑπανδρεύσαμεν, ποιούμεν καὶ τὸ παρὸν προικο-
 σύμφωνον πρὸς αὐτήν/⁴ καὶ τῆς καταγράφομεν ὅσα ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐχαρίσατο.
 Ὅσπιτία εἰς τὸ Κάστρος δύο, τὸ ἓν εἰς Παλιόστερ/⁵ ναν κάτωθεν ἀδελφῆς τῆς
 Ἄννας, τὸ ἄλλο δὲ κάτωθεν Γεώργη Ντάρα καὶ πλησίον παπα-Δημήτρη Λι-
 μναίου, ἀκόμη/⁶ καὶ τὸν τόπον ὃν ἔχομεν ἐκεῖ ἀγορὰ ἀπὸ Ἄννα Τζάνου νὰ μὴν
 τὸν κτίζουν οὐδεὶς τὰ ἀδελφία ἀλλά/⁷ νὰ τὸν ἔχουν αὐλὴ τοὺς, χάλασμα εἰς τὴν
 κάτω Βίγλα ἄνωθεν Κυπαρίσενας Θεούλη, χάλασμα/⁸ εἰς τὴν σιδερόπορτα ἔξω
 πλησίον ἀδελφῆς τῆς Ἄννης καὶ Χ'Φάλται Ἐμμανολακοῦ, ὀσπίτιον εἰς τὸν/⁹
 Ἐμπόριον ἀνωγοκάτωγο κάτωθεν Ἰωάννου Γεωργούδη καὶ πλησίον Χ'Γεράκη,
 ἐλιακὸν ἐκεῖ ἄνωθεν παπα-Ἰωάννη/¹⁰ Ντούρου καὶ πλησίον Σταμάτη Ἄννας
 Ἀντωνάκη, ὀσπίτια εἰς τὸν Κρόκον καὶ τὰ τρία καθὼς εὐρίσκονται πλησίον/¹¹
 Χ'Θανάση καὶ Δημητρίου Σπούνου, ὀσπιτότοπο εἰς τὴν ἀγία Ἄννα σύλιακο
 πλησίον Βαρλάμου Ἐμμανολακοῦ καί/¹² ἀέρα ἐκεῖ ἄνωθεν τοῦ αὐτοῦ σπιτίου καὶ
 πλησίον Γιάννη Τζάνου, μαγαζότοπον εἰς τὸν Αἰγιαλὸ εἰς τὸ βασι/¹³λικὸ πηγᾶδι
 πλησίον παπα-Κομνενοῦ καὶ Δημήτρη ἀδελφοῦ του, ἕτερον εἰς τὸν ἅγιον Ἀθα-
 νάσιον πλησίον Βαρ/¹⁴τελαμιοῦ καὶ Ἰωάννη Κάκλα, τόπο εἰς τὸν ἅγιον Κωστα-
 ντῖνον διὰ πατητὴ πλησίον Γιανακάτζενας, κατοῦνα/¹⁵ εἰς τοῦ Κουρνομύτη με-
 τὴν περιοχὴν τῆς πλησίον ἀδελφοῦ τῆς Νικολάκη, κατοῦνα εἰς Τραχὺ εἰς Λαγό-
 νησα/¹⁶ μετὲ περιοχὴ πλ. Δημήτρη Ξενικοῦ, ἄλλη εἰς τὴν Καμάρα ἐκεῖ τὴν παλαιὰν
 μετὲ μισθὸ περίβολο πλ./¹⁷ ἀδελφοῦ τῆς Νικολάκη, χωράφι ἐδῶ εἰς Σκορδᾶ διὰ
 περιβόλι πλ. Εὐφροσύνης Χωματιανοῦ/¹⁸ καὶ Σαρηγιάννη, χωράφι εἰς Μανιπιὸ
 πλησίον χατζη-Θεοδωράκη καὶ Γεώργη Κωστανδᾶρα, ἀμπέλι εἰς/¹⁹ τὸν Κάμπο
 εἰς Λουριά πλησίον Δημήτρη Μανιάτενας καὶ Χασογεναιίκη, χωράφι εἰς τοῦ
 Κασούμη πλ./²⁰ Γεωργαντῆ Μανόλη καὶ Γιάννη Μανολάκη Κακογιάννη, χωράφι
 εἰς τὸ Στενὸ τοῦ κάμπου πλησίον/²¹ ἀγίου Γεωργίου χωράφας καὶ Σταυρινοῦ Χ'
 Κωσταντῆ, χωράφι μετὲς συκιᾶς εἰς τὲς ἄμουδες πλ. Μανόλη/²² Πεντεκάλη,
 στρέμμα εἰς τὸν Μάβρικα πλ. ἀγίου Γεωργίου χωράφας καὶ Καλῆς Κυριαζῆ,
 χωράφια εἰς/²³ τὸν Πέρα-κάμπο κατὰ τὸ νότιον μέρος ζευγαριῶν ἑπτὰ πλ. τῶν
 ἁγίων Γεωργίου χωράφας καὶ Νικολάκη ἀδελφοῦ/²⁴ καὶ ἕως τῆ ριζοβουνιά,
 στρέμμα εἰς τὴν Ἀπιά πλησίον Μανόλη Κουναδιοῦ καὶ Σταμάτη Λίπαρου, χωρά-
 φι/²⁵ εἰς Ἀδδέλες πλησίον Σταματικοῦ, ἀμπέλι εἰς Ἀπατζίνι ἀπὸ θανάτου μας,
 ἀμπέλι εἰς τοὺς Ἀσπούς εἰς Καμάρι/²⁶ πλησίον Παρασκευᾶ Γιώργη καὶ Κα-
 μπούρενας, χωράφι εἰς Καλόμαστο εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον πλησίον παπα-Μα-
 λαματίνη/²⁷ χωράφια εἰς Νινὸ πλησ. ἀδελφῆς τῆς Ἄννας, ἐλαιῶνα εἰς τὸ Ἀγαλίνι
 πλησίον Διαλεμένης, χωράφι/²⁸ εἰς Καλικρί εἰς τὸ Μάρμαρο πλησ. πάρπα τῆς
 Γεώργη Μελέντη καὶ μαστρογιάννη Παλούκη/²⁹ χωράφια εἰς τὸν ἅγιον Παῦλο

πλησ. Ἄννας ἀδελφῆς της, χωράφι εἰς τὴν Κλούνη πλησίον Ἀντωνίνας, χωράφια/³⁰ εἰς τὸ Τραχὺ εἰς τοὺς Ἄγνους πλησίον Χρυσάφενας καὶ τὸ Τζηκουριάνικο, μασιδία εἰς τοῦ Ἀράφτη καθὼς/³¹ εὐρίσκονται πλησ. μαύρου ἐρινοῦ, χωράφι ἐδῶ εἰς τὸ Σίκανο εἰς ἅγιον Ἰωάννη πλη. Ταξιάρχου τοῦ σαρῶν καὶ ποταμοῦ. Εἰς Τραχὺ χωράφι εἰς τὸ Τρίβουνον πλ. χατζη-Μόρενας καὶ Ἀνεμο/³²μυλίτη, χωράφι εἰς τὸν Ἀραμνο πλησ. ἀγίου Γεωργίου καὶ Χριστόφα, χωράφι εἰς Καλαμιὰ πλ. Ἀντῶ/³³ναρου καὶ Παλάμου, χωράφι εἰς τὸν Σίκαμνο πλ. Χριστοῦ Μαβουρνᾶ καὶ Γιάννη Τζεудоῦ, χωράφι εἰς Λάγκα/³⁴ πλ. Καραγιάννη Μόρενας καὶ Μανόλη Μαρουδιοῦ, χωράφι εἰς Ψαχρά πλ. Τζικούρενας γέρο-Μανόλη καὶ Γιώργη/³⁵ Λαουδέρη, χωράφι εἰς Σφακιμηλιά πλ. Γιάννη Μανιᾶ, χωράφι εἰς τὴν Ἀγιά πλ. τῆς ἐκκλησίας/³⁶ ἐκεῖ καὶ ἀγίου Δημητρίου, ἕτερον ἐκεῖ πλ. Μελισάς, χωράφια εἰς Κεραμωτὲς δύο τὸ ἓν εἰς τὸ Κοριάνικο/³⁷ καὶ τὸ ἄλλο πλ. Βούρλου καὶ Πατέλια, χωράφι εἰς Πρεπίδια εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον πλ. τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας/³⁸ καὶ Χ' Μόρενας. Μέσα τοῦ ὀσπιτίου, σεντούκια 3 καὶ καναβέτα, καπουχάδες 3 καὶ ροῦχο, φουστάνια σκοπελίτικα/³⁹ 2, φουστάνια πουχασένια 10, ποκάμισα μὲ τὰ καλὰ 12, γοῦνες 3, ἀσημοζούναρα 3, πόλιες 5,/⁴⁰ φουτάδες 2, μεντενοὺς 2, γουνέλες 2, καὶ τοῦ γαμπροῦ φορεσὲς 3, παπλώματα 3 τὰ δύο μεταξωτά, σεντόνια/⁴¹ 2 τὸ ἓνα κεντητό, στρωματόντυσες 3, καὶ πεῦκι 1, προσκεφαλάδες 5, προσκέφαλα 5, ταβλομάντηλα 2, βαγιόλια μὲ/⁴² μαχραμάδες 12, καζάνι ρακῆς καὶ ποταμοῦ καὶ λολά, τετζέρους 4, καὶ γιολταβά, τηγάνι 1, ταψὰ 20, συνιά 2, /⁴³ μεγάλο καὶ μικρό, ταβάδες 2, λεγένι καὶ ἱμπρίκι, παγούρι 1, σιδερογούδες 1, βυτίνες 5, πιθάρι 1, βαρέλι 1,/⁴⁴ καὶ τεροπίθαρον εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα ἔμπροσθεν τοῦ ὀσπιτίου ἀδελφῆς της Ἄννης, δικέλι 1, ἀξίνη 1, τζηκούρι 1, /⁴⁵ μέλισσες 20, φοράδες 1 καὶ ἄλογο, βόδι καντάρι καὶ μύλον εἰς τὸν αὐθεντικὸ ἐβδομάδα μία καὶ τὴν ἀλώνη τοῦ ὀσπιτίου/⁴⁶ ὡς εὐρίσκεται καὶ Γρ. χίλια Ν. 1000 καὶ πεντακόσια ἔτι ὅπου ἔχομεν εἰς Μανόλη Τζορδιᾶ νὰ κτίζῃ τὸ ὅ/⁴⁷σπίτιόν της. Ταῦτα πάντα ἔχοι μὲ τὴν εὐχὴν μας.

1819 Ἀπριλίου 25. Σκύρος

Δημήτριος παπα-Σαμιώτη Γραφεὺς

-Δίδω ἐγὼ ἔτι ἡ ἄνω Καλὴ τοῦ Μιχαλοῦδῃ θεία της πρὸς τὴν ἄνω Μαρίαν ἀνεψιὰν μου/² χωράφιον εἰς τὸν ἅγιον Ἡλίαν τὸν εἰς Τραχὺ πλησίον Γκογκοῦ καὶ ἕτερον εἰς τὴν Κρήνην, πλησίον Φασκιώτενας. 1819 Μαΐου 29

Σεραφεῖμ προηγούμενος γράφω καὶ μαρτυρῶ

30

Ὁ Σκύρου Γρηγόριος ἐπιβεβαιοῖ

Διὰ τοῦ παρόντος μου δηλοποιῶ ἐγὼ ἡ Ἄννα τοῦ Γιαννάκη ὅτι μετὰ τὸ νὰ ἐπανδρεύ/2^{θη} ἡ ἀδελφή μου Ἀμέρισσα καὶ τῆς ἐδώσαμεν νόμιμον ἄνδρα τὸν Δημήτρη τοῦ Ἀν/3^{τωνάκη} Δημητρίου καὶ συζήσας μετ' αὐτοῦ μήνας δέκα πέντε ἐγέννησαν καὶ παιδίον/4^{μετὰ} παρέλευσιν τῆς γεννήσεως ἡμέρας ἑννέα ἀπέδωκεν ἡ αὐταδέλφη Ἀμέρισσα/5^{τὸ} κοινὸν χρέος, ἔμεινε ὁ ἀνὴρ αὐτῆς Δημήτριος. Ἦδη μείνασα καγὼ κλη/6^{ρονόμος} εἰς ὅλα τὰ πράγματά μας, ἐκτὸς τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀνδρὸς τῆς ἀδελφῆς/7^{μου} καὶ γαμβροῦ μου Δημητρίου. Σώας ἔχον τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ἀφίνω εἰς πάντας/8^{χριστιανούς} τὴν συγχώρησιν ἵνα καὶ ἐμὲ τῆς ἁμαρτωλῆς συγχώρησιν ὁ Πανάγαθος τὰ/9^{πλήθη} τῶν ἁμαρτιῶν μου. Ἀφίνω πρῶτον εἰς τοὺς ἔξω συγγενεῖς μου τὰ μισὰ/10^{χωράφια} εἰς τοὺς Κεραμωτὲς καὶ τὸ χωράφιον εἰς τὸν Κοτζιλὲ ὡς εὐρίσκεται, νὰ τὰ/11^{μοιράζουν}. Τοῦ δὲ γαμβροῦ μου Δημήτρη Ἀντωνάκη μετὰ τὸ νὰ εἶμαι εὐχαριστημένη καὶ/12^{ἐπισκευμένη} παρ' αὐτοῦ τὸν κάνω θετὸν μου υἱὸν καὶ κληρονόμον καὶ τοῦ/13^{χαρίζω} ἀπὸ τὴν σήμερον ὅτι καὶ ἂν με εὐρίσκεται, ὁσπίτια, ἀμπέλια, χωράφια/14^{μάνδρες} ροῦχα, σεντούκια, πακύρια, τζανάκια, κινητὰ καὶ ἀκίνητα μέσα καὶ ἔξω/15^{καὶ} κάθεν ψηλὸν εἶδος, ὅσα καὶ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ μου μακαρίτου Γρηγόρη εὐρέθησαν/16^{τὰ} χαρίζω λέγω πρὸς τὸν ρηθέντα θετὸν μου υἱόν, νὰ εἶναι εἰς αὐτὰ ἴδιος τέλειος/17^{καθολικὸς} οἰκοκύρης, ποιεῖ ὡς θέλει καὶ βούλεται, ὑποχρεώνοντάς τον νὰ ἐπίστα/18^{ται} εἰς ὅλα τὰ ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς ὅσον τὸ ζεῖν ἔχω καὶ μετὰ τὸν θάνατόν μου/19^{νὰ} τελῇ τὰ μνημόσυνά μου. Καὶ νὰ μὴν ἔχη τινὰς ἐδικὸς ἢ ξένος νὰ τὸν πει/20^{ράξει} εἰς τὸ παραμικρὸν ὡς παρ' ἐμοῦ καλὰ χαρισμένα ἀπὸ τὴν σήμερον. Δι' 8/21^{καὶ} γράφω τὴν παροῦσαν ἀμετάτρεπτον διαθήκην τῇ ἐπιβεβαιώσει τοῦ ἀρχιερέως μας/22^{καὶ} μαρτυρίας τῶν τιμίων προεστώων καὶ ἀξίων μαρτύρων ὅπως ἔχη τὸ κύρος ἐν παν/23^{τι} κριτηρίῳ δικαιοσύνης. 1819 Ἀπριλίου 25. Σκύρος.

Παπα-Γεώργιος Λέου καὶ σακελάριος μαρτυρῶ

Παπα-Πρεμικύρης καὶ σκευοφύλαξ μαρτυρῶ

Παπα-Δημήτρης Ἀντρέου καὶ σακελίου μαρτυρῶ

Δημήτρης Νικολάκη καὶ γέροντας βεβαιώνω

Γεώργιος Καψὸς καὶ γέροντας βεβαιώνω

Ματζουράνης καὶ γέροντας βεβαιώνω

Κωσταντῆς Ζεπούνου καὶ γέροντας μαρτυρῶ

Δημήτριος παπα-Σαμιώτη μαρτυρῶ

Γιώργης Ἀβλονίτη μαρτυρῶ

Μανόλης Τζορδιά μαρτυρῶ

Γιώργης Δημητρίου μαρτυρῶ

Γεώργιος Καρτάλη μαρτυρῶ

Δημήτριος Τζικούρη καὶ νοτάριος

